

Bruksanvisningar för tillvaron

Del II

Gunnar Björing

Bokförlaget Boksidan

Bruksanvisningar för tillvaron Del II

Gunnar Björing

samt

Cecilia Ingard huvudförfattare och illustratör till kapitlet: Lekar på 1800-talet.

Fredrik Andersson medförfattare till: Guide i brott.

Tomas Jonsson detsamma i: Snabbkurs i språk och Tokigheter i svenskan.

Samt Mårten Steen som medverkat i: Om ordspråk och Meningen med poesi.

Vi riktar alla ett stort tack till er som medverkade i de intervjustudier som materialet delvis bygger på.

Copyright: Förlaget Boksidan 2012
Box 558
146 33 Tullinge

Bruksanvisningar för tillvaron, del II, ISBN-nummer: 978-91-86199-65-4

Du får gärna kopiera denna bok, men sätt då in 5 kronor per kopia på Boksidans plusgirokonto: 199 84 51-7, eller bankgirokonto: 5459-3074. Skriv på inbetalningen att det gäller boken "Bruksanvisningar för tillvaron, del II".

Innehållsförteckning

Del II

Samhälle	4
Lekar på 1800-talet	4
Guide i brott	20
Fixa bostad i Stockholm	34
Prestige	49
Politiska ideologier	69
Statshistoria	71
Utvecklingen i Sverige under 1900-talet	109
Åtgärder inför ålderdomen	129
Geografi	130
Skillnader mellan länder	130
Ekonomi & näringsliv	164
Guide i arbetslivet	164
Om att bli rik	191
Småskalig fastighetsförvaltning	230
Arbetsmiljö	264
Språk	276
Tokigheter i svenskan	276
Snabbkurs i språk	293
Snabbkurs i författarkonsten	302
Om ordspråk	339
Kultur & fritid	357
Underhållningshistoria	357
Meningen med poesi	393
Bildkonst	409
Meningen med sportkonsumtion	429
Meningen med sällskapsdjur	435

Samhälle

Lekar på 1800-talet

Detta kapitel sammanfattar ett antal vittnesmål om livet i Sverige under den senare delen av 1800-talet. Dessa vittnesmål samlades in av Nordiska Museet, med hjälp av rapportörer som var spridda över hela Sverige. Rapportörerna intervjuade i början på 30-talet, gamla människor om deras minnen från barndomen. De vittnesmål som främst använts här kommer från Jämtland och Dalarna. Men andra beskriver samma saker, vilket tyder på att de var ganska typiska för hela den svenska landsbygden.

Det kan verka som om barnen på landsbygden i äldre tider inte hade så mycket att glädja sig åt. Men även då fanns rika möjligheter att ha lite roligt. Av pinnar och stickor lagda ute på gårdstomten, kunde småbarnen bygga lagårdar och hagar. Och grankottar blev till kor, hästar, får, getter, lamm och killingar. En burig kotte blev en farlig björn och blomknoppar kunde bli hönor.

Leksakerna kallades för ”donan”.
Mera skämtsamt sa man det också
om snoppen eftersom småpiltar
gärna sitter och leker med den.

När vi blev äldre tillverkade vi mer avancerade leksaker. Som pilbössor, vilka var väldigt omtyckta av oss pojkar. Dom använde vi exempelvis till att skjuta ihjäl sparvar och talgoxar. Men om det uppdagades av de vuxna kunde det bli rejält med stryk.

Pilbössor gjorde vi av långa träribbor med en ränna ovanpå, till lopp för pilen. Bakre delen var ofta formad som en bösskolv. Spännbågen skulle vara ganska styv och spännkraftig, så den gjorde vi av antingen rönn eller en. Vid spännbågens bägge ändar var fastgjord en stark sträng, vilken spändes bakom en hake, då bågen skulle användas. För att pilen skulle gå långt var det av stor vikt hur den snickrades till. Klumpiga pilar gick inte långt. Smala och välgjorda pilar, däremot kunde försvinna iväg nästan som haglen från en hagelbössa.

På våren, var det vanligt att vi pojkar skalade barken av sälgar för att göra sälgpipor. Och dess välkända ljud var ett säkert vårtecken. Det var ett så efterlängtat nöje att pojkar ofta försökte så tidigt på året att barken inte gick att få av utan att den gick sönder. Men om det var rätt tid och man letade ut lämpliga sälgar, gick det tämligen lätt.

Man drog inte av barken helt utan lät stammen vara kvar på ungefär en fjärdedel av pipans längd. Sedan gjorde man ett hål rakt igenom den delen av stammen. Precis efter där stammen slutade gjorde man ett hål i barken var ljudet skulle frambringas.

Ett annat ljud som kunde höras var det från vindspelen. Då iveren att tillverka vindspel kom över oss pojkar, kunde man stundom få se och höra ända upp till dussinet spel på en gång. Dessa åstadkom ett fruktansvärt skrammel, som till slut gjorde någon av papporna i byn så arg att vi inte fick sätta upp fler.

Vindspelen bestod av en lång träbom med en stjärtfena i ena änden och en propeller i den andra. Spelet monterades högst upp på en käpp, som i sin tur fästes på något av gårdens uthus, såsom härbret eller ladan. Vid minsta vind vred sig spelet i vindriktningen och propellern började snurra. Det som gjorde att det skramlade var att det runt pinnen som propellern var fäst med, satt en bit tunn plåt som knycklades när propellern snurrade.

Vid tiden för potatisupptagningen brukade vi pojkar roa oss med att kasta potatisknopp. Man vässade ena änden av en käpp och trädde en potatisknopp på den. Därefter svängde man med käppen hastigt till dess knoppen lossnade och gav sig ut ett stycke till väders.

Denna lek kunde roa länge, om man bara inte råkade träffa något av gårdens fönster.

Julen var en fest även på den tiden och på julafton fick vi barn vetebullar. Ost, gröt och lutfisk fick vi också. Fast lutfisk ville vi inte ha, men vi var tvungna att smaka. Och vi fick dricka som mamma hade bryggt själv. Ibland hade vi till och med ett ljus på julbordet. Och om vi hade en gris, då slaktades den ju före jul så vi fick lite extra sovel. Det hände till och med att vi fick en karamell.

Efter att vi ätit på julkvällen och tackat för maten, läste pappa ut bibeln, och sen fick vi gå och lägga oss.

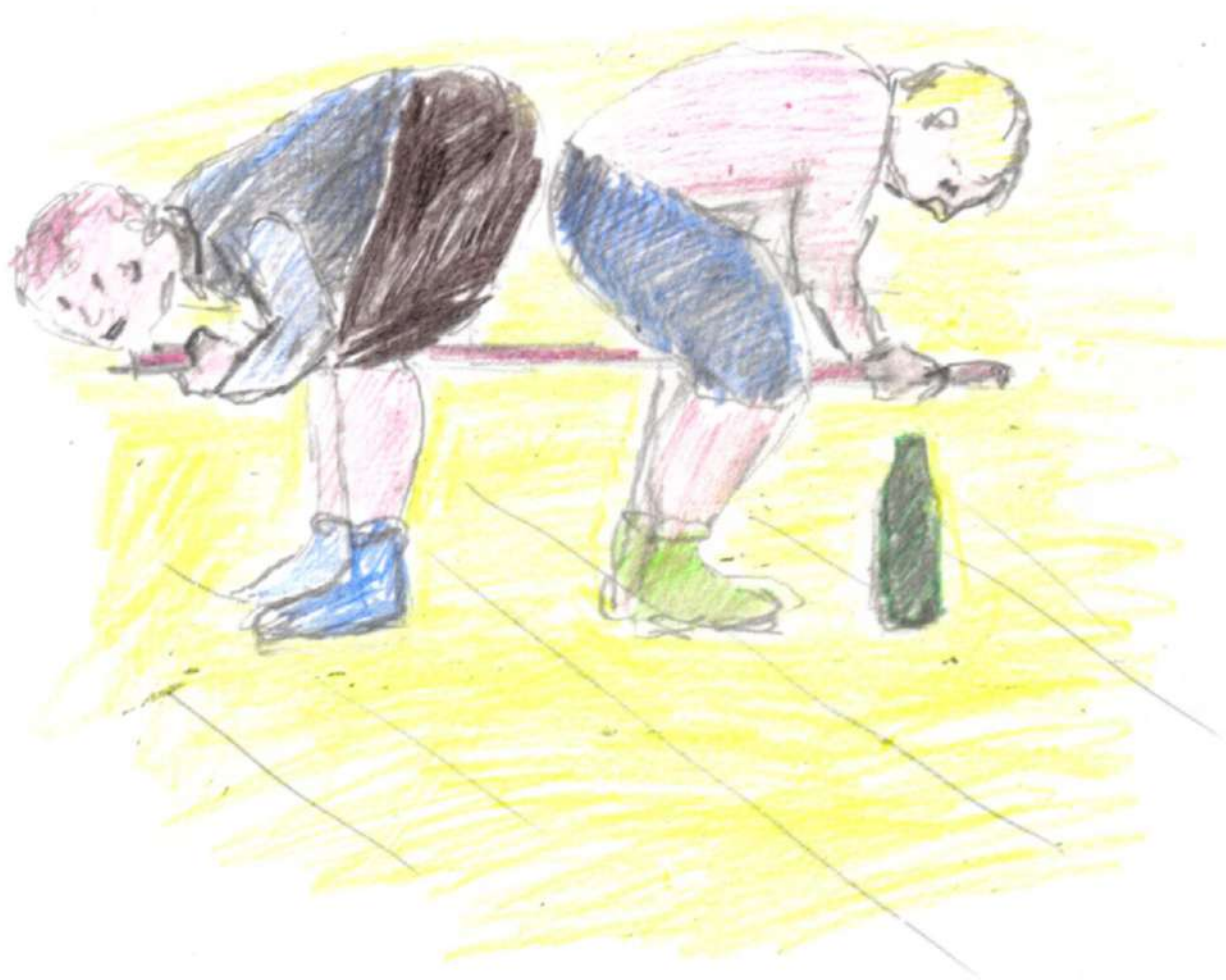

Det var små ljus i julgranen, och vi klippte lite fint papper och hade i den. I spisen la pappa in riktig ved, för att vi inte skulle frysa på julnatten. Annars eldade vi ju med ris och pinnar.

När vi blev så stora att vi kunde hjälpa till på gården, fanns det inte så mycket tid att leka, utom på söndagarna. Då gjorde vi en massa olika lekar både inomhus och utomhus.

Vi kunde ta spänntag. Då satte sig två personer på marken ned ryggarna stödda mot varandra, med knäna högt uppdagna och hälarna hårt nedtryckta i marken. Leken handlade om vem som kunde räta ut sina ben. Den andre lyftes då antingen upp från marken eller tvingades släppa taget med hälarna.

I andra lekar, som "Stampa ögonen ur skomakaren", gällde det att vara snabb i vändningarna. Två personer ställde sig med ändorna mot varandra och med en käpp mellan benen som båda höll i med var sin hand. Framför den ene av dom stod en butelj. Den som stod vänd ifrån buteljen skulle försöka stöta käppen i denna, emedan den andre skulle styra undan så att han missade. När den förre lyckades stöta i buteljen böt de båda plats.

En annan lek hette ”Draga klönhandsk”, och den gick till så att två personer stod mitt emot varandra och tog tag om varandras händer så att naglarna var intryckta i den andres handleder. Sedan drog man. Det gjorde väldigt ont. Jag såg själv hur en del drog så hårt att de rev sönder den andres handleder mycket illa. Det var nästan konstigt att ingen fick blodförgiftning eftersom vi oftast var väldigt smutsiga under naglarna. Som regel tvättade vi oss ju bara på lördagskvällarna.

Man kunde också "Slå knoge". Då la den ene av de tävlande sin knutna hand på bordet. Den andre slog med sina knogar mot handen. I själva slaget gäller det för båda att träffa motståndaren noga, där det gjorde mest ont, med sin egen hands mest okänsliga del. Efter varje slag böt man, så att den som förr höll, fick slå.

Somliga var så duktiga på detta och de hade en sådan hårdhet i knogarna, att de flådde skinnet av motståndarens knogar.

Ibland tävlade vi i vighet också, som när någon satte sig på golvet och la en slant på stortåns spets. Han skulle därefter, med händerna till hjälp, föra foten upp mot huvudet, samtidigt som han böjde huvudet framåt till dess att han kunde ta slanten med munnen.

Det svåra var inte att ta pengan med munnen utan att få slanten att ligga kvar på tån.

Den här leken gick till så att vi ställde tre lika höga stolar efter varandra och en av oss fick lägga sig på dessa. Han skulle ligga så att nacken och huvudet vilade på den ena, ändan på den mittersta och fötterna på den tredje. Sedan gällde det att spänna kroppen alldeles styv och lyfta den mellersta stolen fram och åter över sig så många gånger som möjligt.

Om vi råkade ha en stege kunde vi tävla i att klättra på den med bara händerna. Man började då med att hänga i den med bägge händerna. Sedan flyttade man ena handen hastigt till närmast ovanför liggande pinne och omedelbart därpå andra handen till samma pinne och vidare uppåt, så långt man orkade.

Många lekar gick ut på att lura någon. De kunde börja med att alla pojkar som inte visste hur leken gick till fick gå ut ur stuga. Vi andra ställde en liten pall bredvid en stor spann fylld med iskallt vatten. Sedan täckte vi både spannen och pallen med ett skynke och en flicka satte sig på pallen. Hon låtsades vara en änka som sörjde sin döde man. Därefter släpptes en pojke i taget in och han skulle trösta den stackars änkan. Han satte sig förstås över spannen och föll då ner i det kalla vattnet, vilket ju var väldigt roligt.

En annan variant var att sätta en riktig stol bredvid änkan. Men då var hennes händer istället insmorda med fett och sot. När pojken då satte sig bredvid henne började hon krama och klappa hans ansikte tills han var alldeles svart. Då skrattade vi alla som tokiga.

Pantlekar, som ”Jungfru Marias penningpung” var också populära. Den gick till så att alla utom en satta sig i en ring på golvet. Hon som inte hade någon plats gick istället från den ene till den andre och sa:

”Jungfru Maria skickade en penningpung över havet, och du får köpa vad du vill utom svart och vitt och säga, vad du vill, utom ja och nej. Vad har du köpt?”

Då skulle man säga någon sak och den som frågade försökte så med olika frågor få en att säga något av dom förbjudna orden. Lyckades hon med det måste man lämna en pant till henne. Sedan, när alla blivit tillfrågade måste alla som varit tvungna att lämna en pant lösa tillbaka den, vilket var det roligaste i leken.

Hon som hade alla panterna ställde sig då med alla panterna bakom ryggen, så att ingen kunde se dem, tog en pant i handen och sa: Vilket straff skall ska den ha som äger den här panten.

Det blev allra roligast när den som just löst ut en pant fick bestämma vad nästa straff skulle vara.

Vanliga straff var till exempel att kyssa en kulla, bita sig i stortån, springa tre varv runt stugan, eller hugga timmerstockar. Det sistnämnda går till på det sättet, att man tryckte hans huvud emot väggens timmerstockar och drogs nedåt.

Guide i brott

Våra straff

Ordningsbot, strafföreläggande och åtalseftergift

För vissa brott, såsom fortkörning och spritsmuggling, kan polisen respektive tullen bestämma ett bötesstraff direkt på plats. Det straffet kallas för ordningsbot. Om brottslingen inte accepterar straffet (godkänner ordningsboten) hamnar saken i domstol. Där det istället utfärdas dagsböter vid fällande dom. Övriga brott hamnar hos åklagaren som beslutar om gärningen skall bestraffas med böter i form av ett strafföreläggande¹, åtalet ska läggas ner (åtalseftergift) eller om saken ska avgöras av en domstol. Domstolen i sin tur kan döma till böter, villkorlig dom, skyddstillsyn, samhällstjänst, rättspsykiatrisk vård och fängelse.

Dagsböter

Ett dylikt straff består av ett visst antal dagsböter (nedan förkortat db) som multipliceras med en "dagsbotsfaktor", kallad dagsbot¹. När det i en rättegång är aktuellt att döma någon till dagsböter frågar rättens ordförande "domaren" den åtalade om dennes årsinkomst. Därefter frågar domaren om den åtalade har några skulder och om denne har försörjningsplikt för några barn. När sedan rätten diskuterar vilket straff den åtalade skall få utgår de ifrån dessa data och bläddrar i en tabell eller gör en beräkning² och kommer fram till dagsboten.

Följden av detta blir att det faktiska bötesbeloppet för ett brott kan variera väldigt mycket. En skillnad på, exempelvis, 20.000 kr i månadsinkomst ger vid 50 dagsböter en skillnad i bötessumma på 12.000 kr².

Den åtalade får ljuga om denne så vill, det vill säga att den åtalade behöver inte lova att tala sanning (vilket däremot vittnen är tvungna att göra). Fast oavsett hur duktig denne är på att ljuga kan det vara svårt att göra det så bra att rätten tror på ens oskuld, eftersom åklagaren gör sitt bästa på att motbevisa den. Men varken åklagaren eller domstolen ifrågasätter vanligtvis den åtalades uppgifter om vad denne tjänar. Så det kan löna sig ofta bättre att ljuga om inkomsten än om handlingen.

- ¹ Strafföreläggande= böter som utfärdas av en åklagare. Om brottslingen inte erkänner brottet och/eller inte godkänner strafföreläggandet måste åklagaren välja emellan att lägga ner åtalet eller att ta saken till domstol.
- ² Lite förenklat är dagsboten (Sterzel, G. 2001)= $1/1000 \times (\text{årsinkomsten före skatt (inklusive alla eventuella bidrag)} - \text{antalet hemmavarande barn} \times \frac{1}{2} \text{ basbelopp} + 25-100 \text{ kr (om den åtalade har en nettoförmögenhet utöver bostaden)} - 30 \text{ kr (reducering pga. skatt)})$.
Om den åtalade till exempel tjänar 360.000 kr/år (=30.000 kr/månad) och varken har barn eller förmögenhet blir dagsboten= $1/1000 \times (360.000 - 0 + 0) - 30 = 330 \text{ kr}$. Vid 50 db blir bötessumman då 15.500 kr.
Om denne istället tjänar 120.000 kr/år (= 10.000 kr/månad) blir dagsboten = 90 kr. Vid 50 db blir bötessumman då istället 4.500 kr.

Villkorlig dom

Domstolarna kan välja straffet villkorlig dom istället för fängelse. Det betyder att domstolen anser att den åtalade borde få fängelse men slipper det denna gång. Men om den dömda åker fast igen inom de kommande två åren, kan det gamla brottet läggas till det nya vid utdömandet av det nya straffet. Den villkorliga domen kan även kombineras med dagsböter eller samhällstjänst (se nedan).

Skyddstillsyn

I fall där domstolarna tror att det finns hög risk för fortsatt brottslighet, kan de istället för villkorlig dom välja skyddstillsyn. De som döms till skyddstillsyn blir övervakade under, vanligtvis, ett år. Därefter följer en prövotid om tre år. Under hela den tiden (totalt 4 år) bör de inte åka fast, för då kan det gamla brottet bakas in i det nya straffet. Skyddstillsynen kan också kombineras med bland annat böter, samhällstjänst (se nedan) eller kontraktsvård (typ behandling emot alkohol- eller narkotikabruk).

Fängelse och samhällstjänst

Om domstolen beslutar att döma någon till fängelse³ beslutar de även hur långt fängelsestraffet skall vara. Som alternativ till fängelse kan domstolen döma den åtalade till samhällstjänst⁴ om denne har sagt att han/hon kan tänka sig det. I så fall motsvarar en dom på en månads fängelse 40 timmar samhällstjänst och för varje ytterligare månad i fängelse adderas 20 timmar upp till 11 månaders fängelse, som motsvarar 240 timmar samhällstjänst. Oftast (Brå 2003:3) är det fängelsestraff på upp till en månad som omvandlas till samhällstjänst. Och det utdöms ungefär i 30% av fallen där det vore möjligt. Vanligast är det bland de som döms för skattebrott och minst vanligt är det bland de som döms för stöld eller olovlig körning. Den myndighet som administrerar samhällstjänsten heter "Frivården". Det ingår i deras uppdrag att hitta en passande samhällstjänst som upplevs meningsfull för den som blir dömd, vilket de enligt Brottsförebyggande Rådets undersökning tydligen också oftast lyckas med.

³. OBS! Om den åtalade var under 18 år vid brottstillfället gäller andra regler.

⁴. Samhällstjänst= oavlönat arbete på någon offentlig inrättning eller ideell förening.

Fotboja

Domstolen beslutar ingenting om var och hur personen ska sitta av straffet. Det bestäms av Kriminalvården. De flesta (ca 60-70 %) av de som döms till fängelse i upp till sex månader erbjuder Kriminalvården fotboja (Brå 2006:1). I realiteten får ungefär en fjärdedel (SCB 2005), av de som blir föremål för kriminalvårdens omsorg, fotboja. Men i den gruppen ingår även de som fått vanligt fängelsestraff på minst 18 månader. Ty de kan få avtjäna den sista tiden av straffet med fotboja, som ett led i återanpassningen till ett liv som skötsam medborgare.

De som tackar ja till fotboja får under straffperioden bara vara hemma, på väg till/från jobbet (+ handla) samt på jobbet. Det kontrolleras med hjälp av en radiosändare som fästs på kroppen. Därutöver måste han/hon vara nykter under perioden, vilket övervakas med slumpvisa alkoholtester.

Böter jämfört med fängelse

Den utan konkurrens största delen av alla straff utdöms direkt på platsen för brottet av framför allt poliser och tulltjänstemän (dvs. ordningsbot, se diagram 1). Näst mest straff beslutas av åklagare (åtalseftergift, strafföreläggande och i viss mån villkorlig dom). Resten av straffen utdöms i teorin av domstolarna. Men valet av påföljd ligger många gånger även på den åtalade (fängelse eller samhällstjänst) alternativt på Kriminalvården (fängelse eller fotboja).

Vårt juridiska system anser att fängelse (om än så kort tid) alltid är värre än böter (oavsett hur höga dessa är). Och det är rimligt att tro att många också föredrar att betala böter jämfört med att sitta i fängelse. Men om jämförelsen istället vore böter i förhållande till samhällstjänst/fotboja kanske många skulle välja annorlunda (se exemplet nedan). Fast det är inte möjligt eftersom den som blir dömd till böter inte kan få sitt straff omvandlat till de ”värre” straffen samhällstjänst eller fotboja oavsett hur mycket den än vill det.

Exempel

Den som blir ertappad med 59 gram marijuana och har en lön från sitt arbete om 30.000 kr/månad (före skatt), riskerar straffet 49.500 kr i böter (150 dagsböter á 330 kronor). Om denne istället hade blivit ertappad med 75 gram hasch skulle straffet kanske bli 40 timmars samhällstjänst eller fotboja i en månad.

Samtliga straff år 2004 (i 1000-tal)

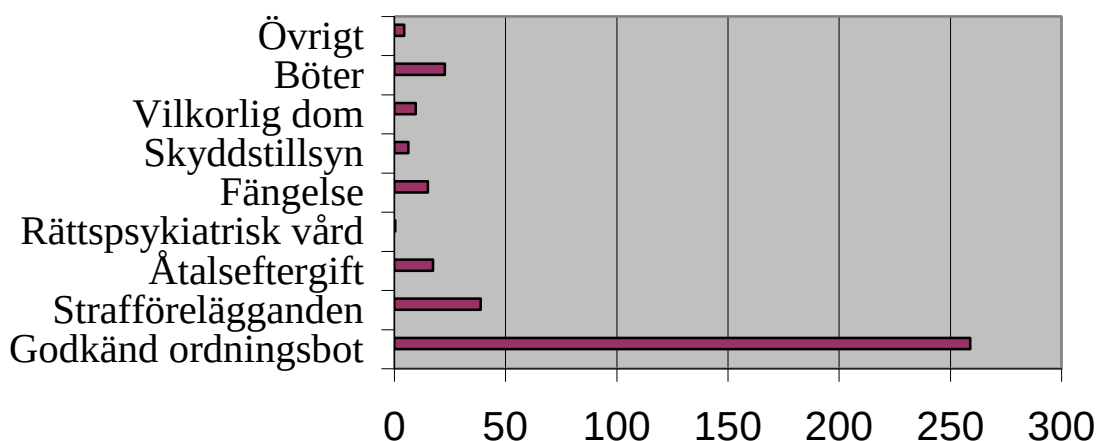

Diagram 1. Samtliga utdömda straff år 2004 (SCB 2005).

Risken att åka fast

Totalt anmäls ungefär 1,2 miljoner brott om året i Sverige (SCB 2005). Hälften av dessa är inbrott, snatterier eller stölder (se diagram 2). Fast det verkliga antalet brott är antagligen betydligt större. Eftersom det nog är väldigt många, i synnerhet, butikssnatterier/-stölder som aldrig upptäcks. Brottsförebyggande Rådet (Brå 2002) uppskattar de oupptäckta butikssnatterierna/-stölderna till mellan 1 - 20 miljoner per år. Eftersom det polisanmäls mindre än 80.000 butikssnatterier/-stölder per år är den statistiska risken att åka dit för detta således ganska liten. Men av de brott som polisanmäls är det ungefär 70% som klaras upp. Och det är ju inte konstigt, eftersom butiken förmodligen inte vet om att någon har tagit något om den inte ertappar tjuven och då är väl saken oftast klar. Emedan det motsatta förhållandet gäller för inbrott, samt bil- och cykelstölder. I de fallen anmäls antagligen en stor del av alla genomförda brott, då de drabbade antagligen märker att exempelvis cykeln är borta eller att det varit inbrott och de gör en stöldanmälan för de vill ha ut ersättning från sitt försäkringsbolag.

Enligt statistiken (se diagram 3) löper den som kör berusad störst sannolikhet att åka fast. Det är givetvis missvisande då det mer eller mindre krävs att polisen gör en positivt alkotest på föraren för att det överhuvudtaget skall vara aktuellt med brottsrubriceringen. Och om de gör det så är ju saken redan klar. Det kan således dölja sig hur många ouppklarade rattfyllor som helst. Vad som dock är slående i diagram 3 är hur liten chansen, statistiskt sett, är att komma undan med våldsbrott, i synnerhet mord och dråp (som rimligen har ett väldigt lågt mörkertal).

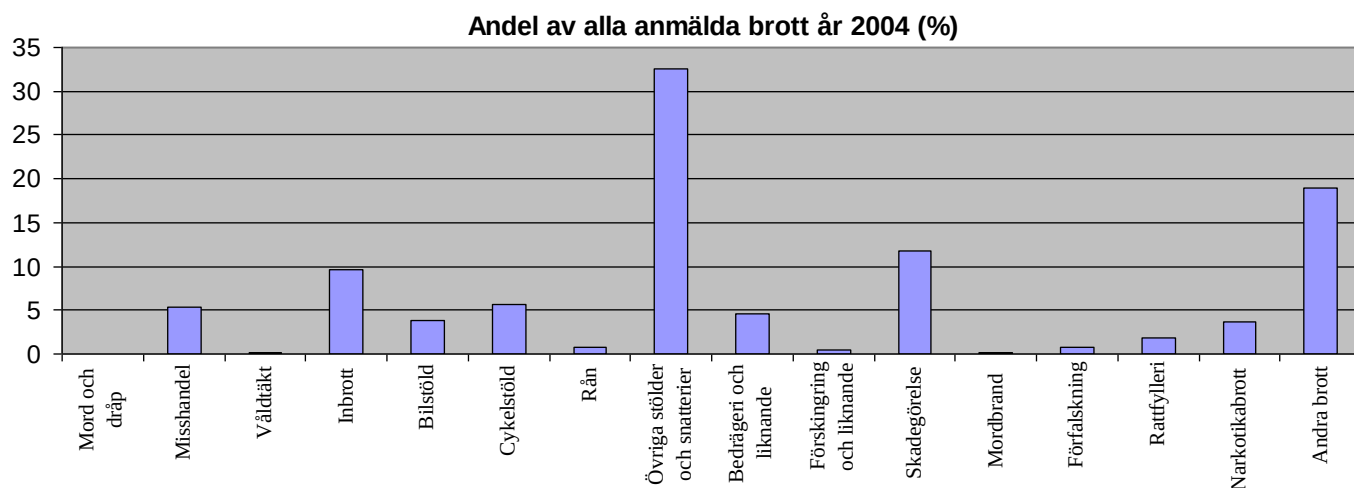

Diagram 2. Fördelningen mellan olika brottstyper av det totala antalet brott som anmäldes (SCB 2005).

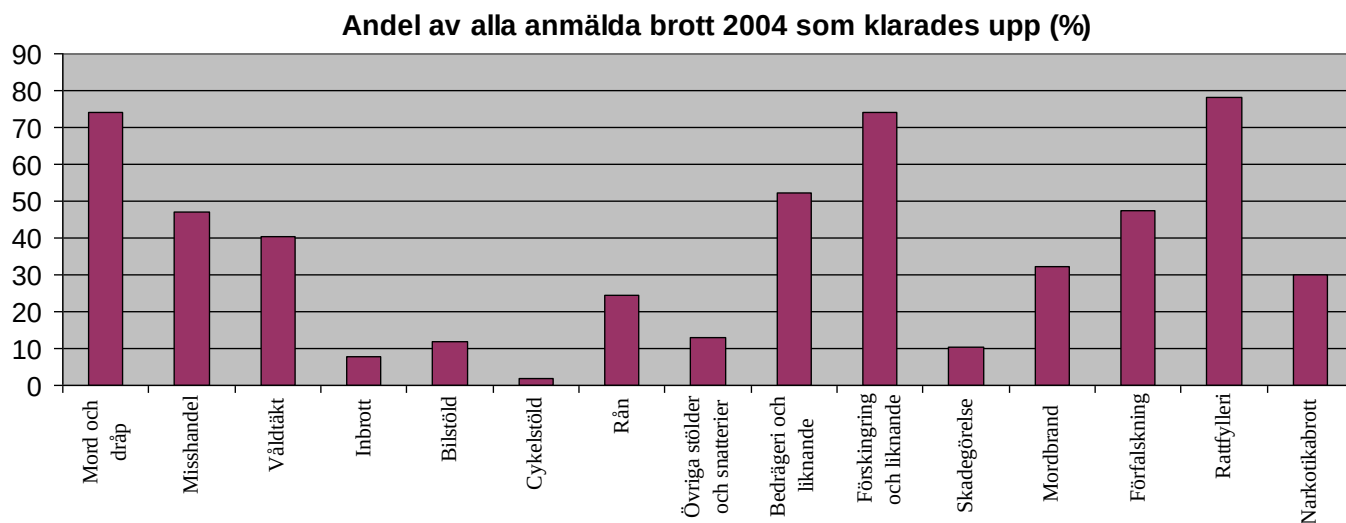

Diagram 3. Andel av brotten som klarades upp, dvs. någon blev dömd (SCB 2005).

Ekonomi i brott

Snatteri och stöld

Den som kommer ut ur butiken med stöldgodset, utan att ha blivit ertappad, har stor chans att komma undan med brottet. Men om snattaren försöker sälja⁵ godset finns fortfarande risk att åka fast. Den är emellertid liten, eftersom åklagaren har svårt att bevisa att godset är stulet. Men om godset har en unik identifikationskod ökar risken, eftersom då har åklagaren större möjlighet att bevisa att det blivit stulet och kan på så sätt binda tjuven till häleri. Ju dyrare stöldgodset är desto större är risken att det har en dylik kod och desto svårare⁶ är det ofta också att komma över det i en butik. Dessutom ökar straffet markant med varans butikspris (se tabell 1). Det lägsta straffet för snatteri är böter på 500 kr och det utdöms om varornas butikspris är lägre än 50 kr. Det högsta, då stöldgodset skulle ha kostat precis under 800 kr, är i praktiken 120 dagsböter. Om priset på godset är högre än 800 kr anses brottet vara en stöld. Och den som döms för stöld riskerar fängelse i upp till två år (Brå 2002).

Även om man döms för flera snatterier vid samma rättegång och det samlade butikspriset för det stulna vida överstiger 800 kr, kommer straffet att bli böter. Så för den som inte vill sitta i fängelse och redan har mycket skulder hos Kronofogdemyndigheten och så låg officiell inkomst att myndigheten inte kan driva in något, finns det ganska goda skäl att hålla sig till snatteri.

Tabell 1. Jämförelse potentiell intäkt vid snatteri och stöld i förhållande till det ”normala” straffet enligt Sterzel (Sterzel, G. 2001).

	Rimlig potentiell intäkt (värdet för förövaren)	Brotts- rubricering	"Normal- straff"
Ta ett par strumpor i klädaffär	40	snatteri	500
Ta en vinare på systembolaget	70	snatteri	30 db
Ta en jacka i klädaffär	780	snatteri	120 db
Rycka en äldre dams handväska	<1000 (i kontanter, resten är nog ur förövarens synvinkel mest skräp)	Grov stöld	typ 7 månaders fängelse

Notera att vanliga snatterier av lite dyrare varor ger högre straff än att till exempel grovt klanta sig i trafiken och därigenom skada andra människor (se trafikbrott).

- ⁵. Ett lönsammare sätt att sälja stöldgods kan vara att leta upp ett lämpligt kvitto utanför en butik, snatta en lämplig vara som är uppräknad på kvittot och sedan begära pengarna tillbaka i butikens kassa.
- ⁶. Ett alternativ till att stjäla varor som Brottsförebyggande Rådet beskriver (Brå 2006:6) är att ringa till en större butik med lämpligt sortiment och säga att man ringer från ett stort företag på orten, till exempel ett bostadsbolag och vill beställa varor. Det är då troligt att butikspersonalen frågar om organisationsnummer och/eller kundnummer. Organisationsnumret går ganska lätt att få tag på och ”har man glömt” kundnumret brukar butikspersonalen ofta berätta det utan betänkligheter. När dessa formaliteter är avklarade kan man övergå till att räkna upp de varor som skall köpas för företagets räkning. Därefter kan bedragaren skicka någon att hämta det beställda eller leja en budbil till att göra den delen av jobbet.
Ytterligare ett alternativ till stöld är att handla varor på kredit och låta bli att betala av på skulden. En fördel med detta är att det inte är straffbart. Nackdelen är att ens möjlighet att få till exempel framtida krediter, bostad eller telefonabonnemang kraftigt försämras.

Inbrott i byggnader

Det är rimligen svårt att veta vilka byggnader som är lämpligast att göra inbrott i, vad som är mest lönande att stjäla och vart det är bäst att vända sig för att bli av med varorna. Skickliga inbrottstjuvar (Brå 2006:6) rekommenderar dyra prylar och legitima hälare såsom juvelerare, pantbanker och antikhandlare. Vilket antyder att de satsar på bostäder och där stjälar smycken, antikviteter och exklusiv hemelektronik. Men eftersom långt ifrån alla hem har dylika saker gäller det förmodligen att välja målen med omsorg.

Dessutom är bostäder som regel mer välbevakade och kanske svårare att ta sig in i än exempelvis förrådsutrymmen. I källar- och vindsförråd är det förmodligen emellertid svårt att hitta något värdefullt, då folk som regel använder förråden som lagerplats för sådant som inte har något värde. Trädgårdsförråd däremot är garanterat lättare att ta sig in i, eftersom det inte finns någon ståldörr som måste forceras och rimligen finns där ofta relativt dyra och säljbara saker såsom de verktyg som behövs för att sköta trädgården.

Sommarstugor är troligen under perioder av året betydligt mindre välbevakade än vanliga bostäder. I gengäld är det som finns där av lite äldre och/eller sämre kvalité. Det som skulle kunna ha något värde är kanske en och annan antikvitét samt, likväl som i vanliga bostäder, mat och sprit (som inbrottstjuven själv kan ha glädje av).

På kontor finns det oftast inte mer än datorer, skrivare och övrigt kontorsmaterial. Saker som numera har lågt värde på andrahandsmarknaden. Dessutom är kontoren oftast larmade.

I verkstäder, på byggarbetsplatser och i restauranger, däremot, kan det finnas värdefulla maskiner och metallskrot⁷. Brottsförebyggande rådet pekar till exempel i en rapport (Brå 2006:6) på att lantbruksmaskiner samt dyrare utrustning på byggen och i restaurangkök är bra objekt ur försäljningssynpunkt. Eftersom kunderna, dvs. byggfirmor, restauranger med flera, kan betala relativt bra.

⁷. Enligt en slumpvis vald skrothandlare i Stockholm betalar de för järn 0,4 kr/kg, koppar 30 kr/kg och för aluminium 6,5-10 kr/kg.

Bilrelaterade brott

Själv har jag ett antal gånger råkat ut för att det blivit inbrott i min bil. Något som jag bara inte kan förstå vitsen med. Då jag vid dessa tillfällen aldrig har haft något värdefullare i dem än en ficklampa. Mest har det varit skräp, ett par kassetband, lite växelmynt, isskrapor och extra glödlampor. Saker som inbrottstjuven inte ens ansett det mödan värt att ta och jag har inte ens blivit av med bilstereon. Däremot har jag aldrig varit med om att någon gjort inbrott i bagageutrymmet. Där har jag vid dessa tillfällen haft verktyg samt extra bensin. Och åtminstone det senare borde väl ha varit till glädje för tjuven. Den allra vanligaste typen av bilrelaterade stölder jag råkat ut för är emellertid utan tvekan att någon slangat bensin. Vilket ju både går att göra ganska diskret och ger en vara som borde vara till stor nytta för förövaren.

Jag har dock aldrig varit med om att någon stulit hela bilen, vilket inte är så konstigt då bilar är svåra att sälja. Bland annat⁸ eftersom tjuven, för att i längden ha glädje av stöldgodset, måste få tag på lagliga skyltar för en likadan bil som av någon anledning inte används och dessutom fortsätter tjuven löpa risken att bli ertappad, eftersom bilprovningen ofta kontrollerar att bilens chassinummer stämmer med registreringshandlingarna.

⁸. De flesta nya bilar går inte att tjuvkoppla så att de startar. För det krävs en riktig nyckel med ett, för just den bilen, passande identifikationschip inbyggt. Detta problem löser tjuvarna på flera sätt. Brottsförebyggande rådet (Brå 2006:6) föreslår bland annat att vittja kläder i till exempel restauranger och omklädningsrum. Bilen står ofta inte långt därifrån och dessutom är nycklarna som regel märkta med biltillverkarens logotyp.

Inbrott i båtar

Beträffande båtar är saken mycket enklare. För de har inga registreringsskyltar och det finns inget nationellt register med motor- eller skrovnummer. Dessutom är låsen lätta att forcera, båtar saknar ofta larm och de står på platser där få människor rör sig under delar av året. Därutöver finns det i lite större båtar ganska gott om prylar, såsom gasreglage, hastighetsmätare med mera, som är dyra. Men som trots det saknar individuellt nummer och som rimligen borde gå att sälja på till exempel Blocket, utan att väcka någon misstänksamhet.

Rån

Att råna någon innebär att med våld eller genom att hota med våld försöka komma över något som offret har hand om. Det anmäls ungefär 9.000 rån per år i Sverige (Brå 2008:17) och ungefär vart femte av dessa klaras upp. Således är sannolikheten att åka fast för ett rån ganska stort. Dessutom ger rån, i synnerhet med hjälp av vapen, genomgående höga straff. Sterzel beskriver bland annat att ett försök till gaturån med hjälp av kniv har ett straffvärde på cirka två års fängelse.

Fiffiga brott

Nedan följer några exempel från senare tid där förövarna varit nära att komma över stora summor pengar utan att använda våld och med ganska måttliga risker att åka fast.

I augusti 2007 upptäckte en av de anställda på Swedbanks kontor i Knivsta hur muspilen på hans data-skärm rörde sig trots att han inte rörde musen. Ett kontonummer fylldes i och en summa på runt femtio miljoner fylldes i beloppsrutan. Han började undersöka vad som hände och upptäckte att någon monterat en fjärrstyrningsutrustning under skrivbordet. Genast ryckte han bort sladden och stoppade därmed överföringen.

Det var således väldigt nära att tjuvarna hade klarat det. Därefter hade givetvis problemet med att få ut pengarna återstått, men det går att lösa på flera sätt. Vilket hade gjort gärningsmännen betydligt rikare än om de genomfört vanliga bankrån eller ens värdetransportrån. Detta antagligen med en betydligt mindre risk för att bli tagna. Visserligen hade polisen bilder på personerna som installerat utrustningen på bankkontoret, men de lyckades inte identifiera männen. Kanske hade tjuvarna klarat sig om de inte gjort om samma grej på samma bankkontor några månader senare. Vilket ledde till att åklagaren fick bevis nog att åtala åtta personer. Tre av dessa dömdes till fängelse i mellan 18 månader och tre år för försök till grovt bedrägeri. Av de övriga fick en villkorlig dom och fyra friades.

Ett betydligt mindre komplicerat upplägg med andrahandsuthyrning av lägenheter har blivit relativt vanligt under det senaste året. Någon lägger in en annons på Blocket om att det går att hyra en attraktiv lägenhet i Stockholm, Göteborg eller Malmö. När folk ringer eller mailar om lägenheten kan denne säga att ”just nu har jag inte tid att visa den, men det är många som ringer, så vill du ha den får du skynda dig att sätta in en deposition på mitt konto”.

Andra relativt enkla ekonomiska brott som förekommit under den senaste tiden är fastighets- och bolagskapningar. I det första fallet går det i princip till så att kaparen köper ett köpebrev för fastigheter i en bokhandel, skriver i uppgifterna om en viss fastighet och dess ägare (dessa data går att få från fastighetsregistret) samt uppgifter om den nye ägaren. Därefter skriver kaparen under och skickar in handlingen till Inskrivningsmyndigheten, betalar avgiften till myndigheten och väntar lite till dess ägarbytet är registrerat. Sedan är det bara att kontakta en fastighetsmäklare.

I det andra fallet skickar kaparen in en blankett till Bolagsverket. På blanketten fyller denne i uppgifterna för ett visst aktiebolag samt sig själv som nybliven ledamot i dess styrelse, betalar in hanteringsavgiften till verket, väntar några dagar, går till bolagets bank och tar ut dess pengar.

En annan metod som uppmärksammats i media är att beställa kontokort i någons namn. Vittja dennes postlåda varje dag runt den tidpunkt när kortet förväntas komma och fram till dess att även koden hamnat i lådan (skickas som regel i separat försändelse). Sen är det bara att handla på tills första fakturan anländer till offret.

Ytterligare ett sätt att komma över varor eller pengar är att antingen handla på kredit eller låna pengar och sedan strunta i att betala tillbaka. Det är som regel inte straffbart. Om inte den du lånat av (gäldenären) åtalar dig för bedrägeri, vilket är ovanligt. Bortsett från den risken är den största risken att du får en betalningsanmärkning hos Kronofogden. En dylik anmärkning gör det svårare för dig att i framtiden, till exempel, låna pengar eller teckna telefonabonnemang. Men eftersom gäldenärerna är tvungna att betala för att ha en skuld liggande hos Kronofogden för indrivning, väljer många att inte skicka ärendena dit.

Våldsbrott

Många rena våldsbrott är orsakade av en i stunden uppblossande ilska över något. Det är förmodligen oftast inte så lyckat för den som har ambitionen att bli en skicklig yrkesman inom det kriminella området, eftersom det inte leder till någon ekonomisk vinning. Dessutom straffas dylika gärningar hårt (se exempel i tabell 2). Notera att straffet för misshandel är väldigt beroende graden av skada som den orsakat, vilket ju kan vara ganska slumpartat. Notera även att det den som ertappas med en kniv⁹ i sin ägo (till exempel i kläderna, väskan eller bilen) på en offentlig plats riskerar 50 dagsböter.

Tabell 2. "Normala" påföljder för olika våldsrelaterade brott, enligt Sterzel (Sterzel, G. 2001).

	Åsamkade skador	Brotts- rubricering	"Normal- straff"
Ertappades på offentlig plats med kniv utan att ha giltiga skäl för att ha den	Inga	brott mot knivlagen	50 db
Skallade en person i ansiktet	Svårt att andas genom näsan i en vecka	Misshandel	Fängelse 1 månad
Slog en person i huvudet med en flaska	Ytlig sårskada och svullnad	"	Fängelse 2 månader
Misshandlade sin flickvän med knytnävsslag och slag med tillhygge	Små skador	"	Fängelse 4 månader
Slog en person hårt i huvudet med en flaska	Medvetstlöshet och blödning i hjärnan	Grov misshandel	Fängelse 14 månader

⁹. För att kniven skall vara straffbar krävs det att dess blad är minst 5 cm långt, vilket gör att till och med många fällknivar är olagliga. Som giltigt skäl för att ha en större kniv på sig räknas till exempel att som hantverkare ha den med sig under lunchpausen. Men inte att gå runt med den på stan flera timmar efter att arbetet är slut.

Alkohol

Även ganska harmlösa brott som innefattar hantering av alkohol, ger relativt höga straff (se tabell 3). Till exempel så blev straffet för den som ertappades med att sälja en kvarting sprit fler dagsböter än för den som förare som körde på en europaväg, samtidigt som denne höll uppmärksamheten på något i bilen, kom över i mötande körfält och krockade med en mötande bil (se trafikbrott). Notera även hur det ganska harmlösa exemplet på olaga försäljning och langning gav gärningsmannen två månaders fängelse, vilket anses vara ett avsevärt högre straff än de 50 dagsböter det kostade att koka 15 liter sprit. 50 dagsböter är emellertid betydligt mer än straffet för att göra vin eller öl, eftersom det två senare är lagliga verksamheter. Däremot är försäljningen av produkterna fortfarande olaglig och vinsten är nog inte så stor¹⁰.

Tabell 3. Data från några specifika rättsfall rörande olika alkoholrelaterade brott (Sterzel, G. 2001).

	Brottsrubricering	"Normal-straff"
Hembränning av 15 sprit	Tillverkning av alkoholdryck	50 db
Försäljning av en kvarting sprit	Olovlig försäljning	50 db
Försäljning av 700 l sprit	"	6 månaders fängelse
Hembränning av 328 l sprit och olovlig försäljning av 30 l	Tillverkning av alkoholdryck + olovlig försäljning	2 månaders fängelse
Sålt (tre tillfällen) 1,5 l sprit + 18 starköl, 7 starköl, 6 starköl + 0,7 l starkvin samt langat (till en 17-åring) 17 starköl + 37,5 cl sprit	Olovlig försäljning + langning till ungdom	2 månaders fängelse

¹⁰. En vinsats kostar ungefär 250 kr och den ger cirka 30 flaskor vin. Eftersom vinet som regel blir ganska uselt är det nog inte rimligt att få ut mer än kanske 40 kr per flaska. Det skulle innebära en total vinst på 950 kr.

Narkotika

Knark anses vara väldigt skadligt för samhället och hantering av dylika ämnen straffas därför hårt. Fast straffen skiljer sig ganska mycket åt mellan olika droger och skillnaderna i straffskalor motsvarar kanske inte vår uppfattning om skillnaden i skadlighet och ruseffekt (se tabell 4). Notera särskilt att man kan ha, typ, 7 gånger fler normaldos amfetamin på sig jämfört med kokain och komma undan med samma straff. Notera även att det är samma straff för hasch och marijuana, trots att hasch är mycket starkare.

Tabell 4. Vilka mängder av olika narkotika som ger 120 dagsböter samt 4 månaders fängelse för den som blir ertappad med den i sin ägo och vilka mängder som ger 4 respektive 6 månaders fängelse för den som säljer eller ger bort knarket (Sterzel, G. 2001).

	Normaldos	Innehav		Överlåtelse	
		120 db	4 månaders fängelse	4 månaders fängelse	6 månaders fängelse
Amfetamin (g)	ca 0,05-0,2	3,1-3,5	20,1-30	10,1-20	20,1-30
Ecstasy (antal tabletter) 1		1 (= 100 db)	21-30	11-20	21-30
Hasch och marijuana (g)	ca 0,5-1(marijuana)	40,1-50	101-250	50,1-100	101-250
Heroin (g)	väldigt personberoende	0,01-0,05	0,61-1	0,21-0,6	0,61-1
Kat (kg)	0,25-0,4	1-1,5	10,1-30	2-5	10,1-30
Kokain (g)	0,01-0,2	0,3-0,5	5,1-10	2,1-5	5,1-10
Opium (g)	väldigt personberoende	0,01-0,15	1,81-3	0,61-1,8	1,81-3

En genomgång av forskning om lönsamheten i att hantera narkotika som Brottsförebyggande Rådet gjort (Brå 2007:4) visar på att det finns vissa möjligheter att tjäna bättre på knarkhandel än på vanliga arbeten. Fast både riskerna att åka dit och svinnet (i form av kunder som inte kan betala, egen konsumtion och bjudkonsumtion) är stort.

Enligt en annan studie av Brottsförebyggande Rådet (Brå 2007:7) köper det led som är närmast slutkunderna ofta 100 gram åt gången och de säljer sedan knarket vidare i portioner om mellan 1-10 gram. Om de säljer det vidare i portioner om några gram stycket skulle de tjäna mellan 1-7.000 kr på varje parti. Med tanke på att försäljningen till slutkunderna kräver en hel del försiktighetsåtgärder, som till exempel att inte gå omkring med mer än små partier åt gången, är det kanske inte troligt att langarna kan ha mer än, säg, fem kunder på en dag. Om varje kund köper 5 gram, betyder det att man måste hålla på i 4 dagar för att bli av med partiet. Vilket skulle innebära en dagsförtjänst om cirka 250-1.750 kr. Det skulle motsvara en månadslön på 5.000-35.000 kr/månad skattefritt, med en arbetstid om 20 dagar/månad. Och eftersom den inte syns i något register erbjuds goda möjligheter att samtidigt vara till exempel sjukskriven.

Trafikbrott

Som synes i tabell 5 straffas vissa trafikbrott¹¹, som inte orsakat någon skada, lika hårt som ganska allvarliga misstag i trafiken. Till exempel gav smitningen i fall "J" lika många dagsböter som krocken i fall "A". Notera även att den som lät en full person köra hans bil (fall "I") fick lika högt straff som en betydligt fullare person som körde själv (fall "H"). Uppenbarligen är det dyrt att köra på fyllan och lika dyrt att låta någon annan full person göra det istället. Det är även dyrt att smita från olycksplatser, vilket dessutom oftast är ganska onödigt eftersom försäkringen ändå betalar för skadorna. Den som är rädd för att förlora bonusen bör istället se till att säkra den genom att byta försäkringsbolag (då följer bonusen med, men min erfarenhet är att den ändå finns kvar i det gamla försäkringsbolaget). Den som ändå vill smita från platsen bör inte, under några omständigheter, ge sken av att ha noterat att det uppstått en skada, såsom repor i en annan bil, för den som inte märkt att det uppstått en skada har inte smitit.

Tabell 5. Data från några specifika rättsfall rörande olika trafikbrott (fall A-C och H-J) samt några data från generella straffskalor (fall D-G) enligt Sterzel (Sterzel, G. 2001).

Fall		Brottsrubricering	"Normalstraff" eller i fall A-C och H-J specifika straff
A	Föraren körde på en europaväg, riktade uppmärksamheten på något i bilen, kom över i mötande körfält och kolliderade med en mötande bil.	Vårdslöshet i trafik	40 db
B	Körde om en annan bil, krockade då med en mötande bil och smet därefter från platsen.	" + smitning	70 db
C	Körde i hög fart förbi ett obehäkat övergångsställe där en annan bil stannat för att släppa över gående.	Vårdslöshet i trafik	40 db
D	Körde bil utan körkort	Olovlig körning	30 db
E	Körde trimmad moped	"	40 db
F	Körde bil/mc med 0,55 promille alkohol i blodet	Rattfylleri	50 db
G	Körde moped med 0,55 promille alkohol i blodet	"	40 db
H	Körde bil i hög hastighet under en lördagskväll med 2,21 promille i blodet och försökte dessutom köra ifrån en polisbil.	Grovt rattfylleri	1 månad
I	Lät en annan person, som han visste var full (och vid kontroll visade sig ha 1,18 promille i blodet), köra hans bil.	Medhjälp till grovt rattfylleri	"
J	Krockade lindrigt med en annan bil med skador enbart på den egna bilen som följd, men kontrollerade inte om det blivit skador på den andra bilen och försökte inte kontakta dess ägare.	Smitning	40 db

¹¹. Utöver eventuella böter eller andra påföljder återkallar Länsstyrelserna ofta den dömdes körkort under en viss period. Något som för många människor antagligen är värre än själva straffet.

Referenser

- Brå (2002) Butiksstölder – problembild och åtgärder, Brottsförebyggande Rådet, Stockholm
- Brå (2003:3) Samhällstjänst – i samhällets tjänst? Rapport 2003:3, Brottsförebyggande Rådet, Stockholm
- Brå (2006) Kort om bostadsinbrott, Brottsförebyggande Rådet, Stockholm
- Brå (2006:1) Utvidgad användning av intensivövervakning med elektronisk kontroll. En beskrivning av de nya målgrupperna för IÖV och IÖV-utsluss, webbrapport 2006:1, Brottsförebyggande Rådet, Stockholm
- Brå (2006:6) Häleri. Den organiserade brottslighetens möte med den legala marknaden, rapport 2006:6, Brottsförebyggande Rådet, Stockholm
- Brå (2007:4) Vart tog alla pengarna vägen? En studie av narkotikabrottslighetens Ekonomihantering, rapport 2007:4, Brottsförebyggande Rådet, Stockholm
- Brå (2007:7) Narkotikadistributörer. En studie av grossisterna, rapport 2007:7, Brottsförebyggande Rådet, Stockholm
- Brå (2008:12) Brottsoffers benägenhet att polisanmäla brott, rapport 2008:12, Brottsförebyggande Rådet, Stockholm
- Brå (2008:17) Kriminalstatistik 2007, rapport 2008:17, Brottsförebyggande Rådet, Stockholm
- SCB (2005) Statistisk årsbok för Sverige 2006, SCB, Örebro
- Sterzel, G. (2001) Studier rörande påföljdspraxis m. m., Jure AB, Stockholm

Du som vill ha mer fördjupade teoretiska kunskaper i brottsutövning rekommenderar jag att ta del av den information som Brottsförebyggande Rådet erbjuder gratis på sin hemsida: www.bra.se.

Fixa bostad i Stockholm

Förlaget tar inget ansvar för prisuppgifterna i exemplen. Priserna är avsedda som en fingervisning om vad det kan kosta. Samtliga data är från hösten 2004.

Bo i kollektiv

Att bo i kollektiv har sina fördelar, inte minst ur social synvinkel. I synnerhet för dem som vill lära känna fler människor eller som av andra skäl vill ha många människor omkring sig. Det kan dessutom vara ekonomiskt fördelaktigt eftersom det i regel blir lägre hyra per kvadratmeter ju större yta man hyr. Nedan följer en lista med ”andrahandshyror” för ett antal större villor runt Stockholm samt en beräkning av vad hyran per person skulle bli med en person per rum utom ett rum ”vardagsrummet”, som delas av alla (tabell1). Exempler är tagna från bostad-direkts hemsida (www.bostad-direkt.se).

Tabell 1. Exempel på stora bostäder som uthyres.

Område (kommun)	Bostadstyp	Antal rum (st)	Area (kvm)	Total hyra (kr/mån)	Hyra/rum (kr/mån)	Möblerad	Hyrestid
Saltsjöbaden (Nacka)	Villa	6	176	16.000	2.700	Ja	Tills vidare
Värmdö	Villa	6	195	12.000	2.000	Delvis	Tills vidare
Bromma (Stockholm)	Villa	6	200	12.000	2.000	Delvis	Tills vidare

Bo på hotell

Det finns ett antal hotell som faktiskt är så billiga att kostnaden kan mäta sig med hyran på en dyr (men i och för sig större) lägenhet (se tabell 2).

Tabell 2. Exempel på billiga hotell, med dygnshyran översatt till månadshyra.

Hotellnamn	Hyra (kr/mån)	Område	Toalett	Dusch
Abbes hotell	10.500	Globen		i korridor
Formule 1	9.600	Västberga		i korridor

Bo hos partner

Detta är väl kanske det angenämaste sättet att fixa en bostad i Stockholm. Därtill antagligen också ett ganska vanligt sätt. Det går i stort sett till enligt följande:

1. Träffa någon som har en bostad i Stockholm.
2. Få denne intresserad av dig.
3. Flytta in.

Bygga villa

Det kan vara billigare att köpa en tomt och en byggsats för en villa jämfört med att köpa en begagnad villa (se tabell 3, 4 och 19), men det blir ju mer arbete och ganska lång väntetid innan det går att flytta in. I tabell 3 finner du några ungefärliga prisexempel för en enplansvilla i grundutförande från några olika tillverkare. Du finner fler tillverkare på till exempel www.gulasidorna.se. Utöver kostnaden för huset tillkommer kostnader för främst markarbeten, anslutning av elektricitet, vatten och avlopp samt byggandet av grunden. Som synes av siffrorna i tabellen lönar det sig att jämföra priserna. Men det lönar sig också att jämföra vad som ingår i priset eftersom det skiljer sig mellan olika tillverkare. Dessutom lönar det sig att jämföra kostnaden för de tillval som önskas, eftersom även dessa priser kan skilja mellan tillverkarna. Som regel är det oklokt att bygga en exklusiv villa på en tomt med dåligt läge eftersom det blir svårare att få tillbaka pengarna. Omvänt kanske det inte heller är klokt att bygga en billig villa på en tomt med exklusivt läge.

Tabell 3. Exempel på monteringsfärdiga hus till salu.

Hustillverkare	Ungefärligt pris (kr)	Boyta (kvm)	pris/kvm (kr)	Husnamn
Myresjöhus	880.000	119	7.400	Fantasi
Älvsbyhus	776.500 ¹	102	7.600	Frode
Hjältevadshus	1.295.250	122	10.600	Enen
Modulenthus	1.250.000	95	13.100	Duett

¹. Inklusive standardgrund.

Tabell 4. Exempel på relativt billiga byggklara villatomter i Stockholm närhet som är till salu (utgångspris i annonsen). Samtliga dessa tomter har vatten och avlopp framdraget, men köparen måste betala anslutningsavgift (cirka 100.000 kr). En hög andel av de tomter som säljs ägs av företag som tillverkar villor, och de säljer bara tomter till kunder som väljer att bygga deras villor.

Område (kommun)	Utgångspris (kr)	Tomtarea (kvm)
Tumba (Botkyrka)	650.000	857
Tumba (Botkyrka)	500.000	768
Länna (Huddinge)	595.000	900
Lötkärr (Haninge)	725.000	1.007

Bygga sommarstuga

Byggsatser för sommarstugor är billigare än byggsatser för villor, men husen är mindre och enklare (se tabell 5). Sommarstugetomter är oftast också billigare än tomter avsedda för villor (se tabell 6). Men den kommunala servicen i form av väghållning, vatten/avlopp och sophämtning är mer begränsad. Till exempel är det vanligt att vägarna i området ägs och sköts gemensamt av tomtägarna samt att det inte går att ansluta sig till kommunalt vatten och avlopp.

Tabell 5. Exempel på sommarstugebyggsatser.

Hustillverkare	Ungefärligt pris (kr)	Boyta (kvm)	pris/kvm (kr)	Övrigt
Jörnstugan	148.000	50	2.900	Oisolerad, papptak
Stever i Ambjörnarp	235.000	50	4.700	Tegeltak och isolering, elrör och plåtdetaljer ingår

Tabell 6. Exempel på relativt billiga sommarstugetomter i Stockholms närhet som är till salu (utgångspris i annonsen).

Område (kommun)	Utgångspris (kr)	Tomtarea (kvm)
Åkersberga (Österåker)	695.000	3.937
Vindö (Värmdö)	495.000	3.805
Skogsön (Vaxholm)	395.000	3.292
Huddinge	510.000	2.502

Hyra (kontors-)lokal

Jag har flera gånger tillsammans med kamrater hyrt små kontorslokaler för att de skulle få någonstans att bo. Det går att få tag i lokaler med låg hyra som faktiskt ser ut ungefär som vanliga lägenheter. De lokaler som jag hyrt har varit små kontor på 30-50 kvadratmeter, i närförorter såsom Midsommarkransen. Lokalerna har haft kök, toalett och dusch. Exempelvis de kommunala hyresvärdarna erbjuder allt som oftast ett antal små kontorslokaler i olika delar av staden (tabell 7-9). Som synes av tabellen beror hyran, i betydligt högre utsträckning än för bostadslägenheter, på läget.

Tabell 7. Exempel på relativt små lokaler som Familjebostäder hyr ut, som skulle kunna vara lämpliga som bostad. I exempen är moms (25%) inkluderad i hyran.

Område	Hyra (kr/mån)	Antal rum	Storlek (kvm)	Toalett	Dusch	Kök	Övrigt
Aspudden	5.375	2	56	Ja	Nej	Pentry	Egen entre
Hjorthagen	10.000	4	56	Ja	Ja	Pentry	Stor terrass, egen entre, fräsch, souteräng
Stora Essingen	6.250	2	51	Ja	Nej	Pentry	Egen entre, souteräng, risig

Tabell 8. Dito Stockholms hem.

Område (I Stockholm)	Hyra (kr/mån)	Antal rum	Storlek kvm	Toalett	Dusch	Kök	Övrigt
Hjorthagen	ca 5.000	2	38	Ja	Nej?	Pentry	Egen entre
Hjorthagen	ca 5.875	2	51	Ja	Nej?	Pentry	Egen entre
Södermalm	12.235	1	62	Ja	Nej?	Pentry	I bottenvåningen med bostadsfönster, entre via trapphus
Vasastan	ca 12.500	2	79	Ja	Nej?	Pentry	Bostadsfönster, entre via trapphus

Tabell 9. Dito Svenska Bostäder.

Område (I Stockholm)	Hyra (kr/mån)	Antal rum	Storlek kvm	Toalett	Dusch	Kök	Övrigt
Kungsholmen	10.450	1	57	Ja	Nej	Pentry	Egen entre
Östermalm	9.375	2	75	Ja	Nej	Pentry	Delvis under marken
Södermalm	8.600	1	69	Ja	Ja	Pentry	Entre via trapphus och gård

Den som har för avsikt att hyra en kontorslokal bör kunna visa på att han eller hon tänker driva en verksamhet där. Därtill är det värt att komma ihåg det kan vara möjligt att förhandla med hyresvärderna om hyran. En annan sak att tänka på är att en del lokaler hyrs ut med moms och andra utan. För den som har en verksamhet som ger momsintäkter spelar detta ingen roll, men för den som inte har några intäkter är det naturligtvis bättre om att slippa betala moms. Det kan vara så att hyresvärderna frågar om hyresgästen vill ha moms på hyran eller inte (det har hänt mig). Då är det ju fiffigt att hävda att det är osäker på hur stora inkomsterna blir och att det bästa därför vore att slippa momsen, alternativt hävda att avsikten är att bedriva momsfri verksamhet (som konstnärlig verksamhet med intäkter under 300.000 kr/år).

En fördel med en kontorslokal jämfört med en vanlig lägenhet är att det är helt lagligt att sälja hyreskontraktet.

Hyra lägenhet i 2:a hand

Hyreslägenhet

För att få hyra ut en hyreslägenhet krävs det tillstånd av husets ägare (hyresvärden). Om den som hyr ut lägenheten inte har tillstånd till detta kan denne förlora hyresrätten. I Stockholm är det ofta så att hyresvärden inte lämnar tillstånd till en uthyrning¹. Detta medför att många är lite rädda för att hyra ut sin lägenhet. Ett sätt att komma runt detta kan vara att hyra enbart en del av lägenheten.

Den som hyr ut lägenheten har rätt att ta ut lite mer hyra än vad denne själv betalar. Detta för slitage på dennes saker såsom möbler och dylikt, men det är inte särskilt mycket.

Bostadsrätt

För att få hyra ut en bostadsrätt krävs det tillstånd av bostadsrättsföreningens styrelse. Om den som hyr ut lägenheten inte har tillstånd till detta kan denne förlora bostadsrätten. Det är ofta så att föreningen lämnar tillstånd till en uthyrning om den avser en begränsad tid, såsom ett år², för att bostadsrättsinnehavaren till exempel vill prova att bo tillsammans med en partner. Det kan ställa till problem för den som vill hyra lägenheten en längre tid.

Bostadsrättsinnehavaren har rätt att ta ut en lite högre hyra än någon som hyr ut en motsvarande hyresrätt. Detta på grund av att bostadsrättsinnehavaren själv måste stå för underhållet i lägenheten.

Några exempel på vad det kan kosta att hyra en lägenhet i Stockholms innerstad i andra hand finner du i tabell 10. Exempelen i tabellen är tagna från bostad-direkts hemsida (www.bostad-direkt.se).

2. 1:a handshyresgästen/bostadsrättsinnehavaren har rätt att hyra ut lägenheten en period på grund av ålder, sjukdom, tillfälligt arbete eller studier på annan ort, längre utlandsvistelse, särskilda familjeförhållanden eller därmed jämförbara förhållanden har goda skäl för uthyrningen och hyresvärden/bostadsrättsföreningen inte har befogad anledning att vägra samtycke.

Tabell 10. Exempel på mindre ettor som hyrs ut i andra hand på obestämd tid (tills vidare).

Område (I Stockholm)	Area (kvm)	Total hyra (kr/mån)	Möblerad
Gärdet	21	5.000	Nej
Vasastan	21	4.000	Ja
Vasastan	40	6.000	Nej
Kungsholmen	29	6.000	Valfritt
Gärdet	39	5.500	Valfritt

Hyra del av bostad ”inneboende”

Att bo inneboende hos någon kan vara ganska trivsamt eftersom det på köpet kan ingå lite sällskap och dessutom tillgång till sådant som TV, bredband och köksmaskiner. Jag har själv bott inneboende och jag tyckte det var bra och min mamma bodde inneboende i en stor lägenhet i city tillsammans med flera andra i runt tjugo år. Det skiljer ganska mycket i standard och läge mellan de rum som erbjuds (se tabell 11). Men jag tror egentligen att den viktigaste faktorn för trivseln är hur väl samarbetet med övriga boende fungerar. Exempelen i tabellen är tagna från bostad-direkts hemsida (www.bostad-direkt.se).

Tabell 11. Exempel rum som hyrs ut på obestämd tid (tillsvidare).

Område (I Stockholm)	Hyra (kr/mån)	Storlek kvm	Övrigt
Södermalm	3.500	12	Möblerat
Södermalm	2.800	10	Möblerat
Vasatan	3.000	25	Möbler kan ingå
Kungsholmen	2.800	12	Möblerat, egen toa, balkong och ingång

Hyra studentlägenhet

Grundkravet för att få en studentlägenhet är som regel att den blivande hyresgästen är inskriven på något universitet eller en högskola. Det finns ungefär 10.000 studentlägenheter i Stockholm. Ungefär 8.000 av dessa ägs av Stiftelsen Stockholms Studentbostäder (SSSB). Näst störst är Svenska Bostäder AB (SB) som äger cirka 1.000 studentlägenheter. Därefter kommer Huse Fastigheter AB, som äger cirka 480 studentlägenheter i Flemingsberg och Proventus AB som äger cirka 330 studentlägenheter i Haninge. Därutöver finns några fastighetsbolag och organisationer som har ett mindre antal studentlägenheter såsom Tyresö Bostäder AB, Stockholms universitets studentkår och en nykterhetsorganisation. Flera av dessa fastighetsägare har tomma lägenheter så det går nog att få en bostad direkt. I synnerhet för den som accepterar ett ocentralt läge och hög hyra.

De två största aktörerna har grovt sett följande bestånd av studentlägenheter:

SSSB

SSSB:s studentlägenheter ligger bland annat vid Stockholms universitet i Frescati och vid KTH (Stockholm och Kista). Det står idag cirka 27.000 personer i SSSB:s bostadskö. Hyrorna varierar mellan olika bostäder. Till exempel kostar ett rum i en studentkorridor ute vid Universitetet (Lappkärlsberget) cirka 2.700 kr/mån. Emedan en nybygd studentlägenhet i Kista kostar cirka 4.000 kr/mån. Den som vill bo i de riktigt attraktiva studentlägenheterna, till exempel inne i city, kan få vänta i över fem år. Emedan den som accepterar att bo i någon förort och är villig att betala hög hyra kan i nuläget få en bostad direkt.

SB

Svenska Bostäders studentlägenheter ligger i Kista, Husby, Akalla, Hässelby Gård, Liljeholmen och Kungsholmen. Deras studentlägenheter hyrs ut omöblerade och de har eget bad- eller duschrum och pentry eller kök. De har en del tomma lägenheter, sålunda går det nog att få en bostad direkt.

Hyra rivningslägenhet ”rivningskontrakt”

Att inneha ett rivningskontrakt för en bostad skiljer sig inte så mycket från att ha ett vanligt hyreskontrakt. Skillnaderna är:

1. Besittningsskydd saknas, vilket innebär att när husets ägare börjar renovera eller riva bostaden måste hyresgästerna flytta och de kan inte kräva att få flytta tillbaka efter renoveringen eller kräva att få en ersättningslägenhet.
2. Hyran är betydligt mycket lägre än för andra hyreslägenheter med motsvarande storlek.
3. Det krävs som regel kortare kötid än för en vanlig hyreslägenhet med motsvarande läge, storlek och standard.

I slutet av åttioalet bodde jag i en lägenhet med rivningskontrakt. Det var en liten etta på Söder med kakelugn och en härlig utsikt över hamnen. Hyran var på ett par hundra kronor i månaden. Nackdelen var att det inte fanns någon dusch och att jag var tvungen att dela en toalett i källaren med en äldre man som inte var så vidare renlig av sig.

Hyra villa/sommarstuga

När någon hyr ut en fastighet som denne äger behöver han/hon inte fråga någon om lov. Hyresgästen behöver därför inte smussla med hyresförhållandet. Men å andra sidan har den som hyr ut större frihet att ta ut högre hyra än vad huset verkligen kostar i drift. Några exempel på vad det kan kosta att hyra en villa i Stockholms i andra hand finner du i tabell 12. Exempelen i tabellen är tagna från bostad-direkts hemsida (www.bostad-direkt.se).

Tabell 12. Exempel på villor som hyrs ut på obegränsad tid (tills vidare).

Område (kommun)	Antal rum	Area (kvm)	Total hyra (kr/mån)	Möblerad
Tyresö-Brevik (Tyresö)	2,5	70	7.500	Nej
Gribbylund (Täby)	3	75	10.000	Ja
Näsby park (Täby)	3	90	8.600	Nej
Åkersberga (Österåker)	4	90	5.000	Nej
Tallkrogen (Stockholm)	3	100	6.500 (inklusive el)	Delvis
Älgö (Nacka), sommarstuga	2	38	5.500 (inklusive el)	Ja
Älgö (Nacka), sommarstuga	1,5	45	3.500	Ja
Lidingö	4	90	8.990	Nej
Västerhaninge (Haninge)	4	94	7.500	Nej

Kontakta fastighetsägare

Flera personer som jag känner har fått attraktiva hyresrätter genom att fråga fastighetsägare om de har något ledigt. En del av de stora fastighetsägarna i Stockholm har till och med egna köer. Dessa köer är emellertid oftast bara öppna för dem som har ett hyreskontrakt i bolagets fastigheter och eventuellt deras barn. Många fastighetsbolag lämnar därtill en större eller mindre andel av de tomma lägenheterna till bostadsförmedlingen. Men en del lägger också ut lägenheter på sin hemsida, för vem som helst att söka (se tabell 13).

Tabell 13. Exempel på fastighetsbolag som äger bostadsfastigheter i Stockholm.

Fastighetsbolag	Områden (kommuner)	Antal lägenheter i Stockholm	Egen kö för icke hyresgäster
Familjebostäder	Stockholm	25.000	Nej, alla lägenheter går till Stockholms bostadsförmedling.
Svenska bostäder	"	46.000	De lägger ibland ut lägenheter på webben (www.svebo.se), men det mesta går till Stockholms bostadsförmedling.
Stockholmshem	"	31.400	Nej, alla lägenheter går till Stockholms bostadsförmedling.
Drott	Stockholm + Uppsala	4.800	Nej, hälften av lägenheterna går till Stockholms bostadsförmedling.
Wallenstam	Stockholm + kranskommuner	5.000	Ja, man kan söka lägenhet på deras hemsida (www.wallenstam.se). De har ett antal lediga lägenheter i Råcksta.
Stena Fastigheter	Haninge, Bredäng (Stockholm), Nacka		Ja, man kan söka lägenhet på deras hemsida (www.stenafastigheter.se). De har ett antal lediga lägenheter i Fisksätra.

Det finns också ett stort antal mindre hyresvärdar som då och då har tomma lägenheter som de vill hitta hyresgäster till. Det hände mig förra året då jag ägde ett litet hyreshus och bland annat annonserade i DN för att få tag i en hyresgäst.

Man hittar dessa hyresvärdar i fastighetsägarförteckningen, som kan finnas i bokform på lite större bibliotek.

Stockholms stads bostadsförmedling

Den som vill ha ett långsiktigt boende i Stockholms Stad bör kontakta Stockholms stads bostadsförmedling. Jag har själv vid flera tillfällen fått en bostad genom dem. Det står visserligen cirka 97.000 personer i deras kö. Men många av dessa står relativt passivt i kön. De kanske står där för säkerhets skull, om det skulle ta slut med partnern eller därför att de väntar på att en särskilt fin lägenhet ska dyka upp.

Ett tag för ungefär tio år sedan ville man nedmontera Stockholms bostadsförmedling. De kommunala bostadsföretagen startade interna bostadsköer. Man sa upp den överenskommelse som fanns mellan de privata fastighetsägarna och bostadsförmedlingen om att de skulle lämna hälften av sina lediga lägenheter till bostadsförmedlingen. Och de kommunalägda bostadsbolagen i kranskommunerna lämnade Stockholms bostadsförmedling. Nu har det emellertid vänt och flera fastighetsbolag lämnar lägenheter till Stockholm bostadsförmedling igen. Förmedlingen fungerar så att den intresserade anmäler sig till kön och tittar sedan då och då på deras hemsida vad det för tillfället finns för lägenheter. Därefter kan den som har tillräckligt lång kötid anmäla sitt intresse för önskad lägenhet. Det finns ibland till och med välbelägna lägenheter som det är möjligt att anmäla sitt intresse för även med ganska kort kötid. De har till och med lägenheter som inte kräver någon kötid alls (se tabell 14). Bostadsförmedlingen nås på Internet adressen www.bostad.stockholm.se.

Tabell 14. Exempel på lägenheter som förmedlas via bostadsförmedlingen, som det inte krävs någon kötid för att få.

Område (kommun)	Hyra (kr/mån)	Antal rum	Storlek (kvm)	Övrigt
Bromsten (Stockholm)	7.145	3	63	Balkong
Liljeholmen (Stockholm)	12.186	4	104	"
Boo (Nacka)	12.000	5	135	Altan
Nacka strand (Nacka)	7.298	2	67	Uteplats

Köpa andelslägenhet

I en del hus i Stockholm är lägenheter upplåtna som andelslägenheter. Det korrekta begreppet är andelsrätt i bostadsförening, men de kallas allmänt för andelslägenheter. Bostadsföreningar är ungefär samma sak som bostadsrättsföreningar. Man kan säga att det är bostadsrättsföreningar som bildats innan den första bostadsrättslagen kom till (vilket skedde år 1930) och inte senare ombildats till en bostadsrättsförening. Det finns emellertid några viktiga skillnader mellan en bostadsförening och en bostadsrättsförening. Den viktigaste är att det kan vara mycket svårare att få lån med en andelslägenhet som säkerhet. Det gör å andra sidan att dessa lägenheter kan vara billigare att köpa.

Den näst viktigaste skillnaden är att föreningen har mycket större frihet att utforma reglerna för boende, det vill säga föreningens stadgar. Det kan till exempel gälla vem som får bli medlem i föreningen.

Köpa bostadsrätt

Den som köper en bostadsrätt köper rätten att för all framtid utnyttja en viss del av ett hus. För att köpet ska gå igenom måste köparen bli medlem i bostadsrättsföreningen. Det brukar inte vara något problem, men föreningen kan ha speciella stadgar som till exempel säger att alla medlemmar skall vara anhängare av en viss rörelse. Det kan också vara så att föreningens styrelse vägrar någon medlemskap för att denne har dålig ekonomi. Fast oftast är haken att bankerna inte vill låna ut pengar till den tilltänkta köparen. Vilket många yngre köpare löser genom att låta föräldrarna stå som delägare i lägenheten och som låntagare tillsammans med barnet.

Avgiften för bostadsrätten tar föreningen som regel ut baserat på dennas andelstal i föreningen. Detta andelstal är oftast ganska strikt kopplat till storleken på bostadsrätten. Vilket gör att en dubbelt så stor bostadsrätt betalar dubbelt så hög avgift. Men bostadsrättens andel av kostnaderna som avgifterna är avsedda att täcka ökar oftast inte till det dubbla för en dubbelt så stor yta. Vilket gynnar innehavare av små bostadsrätter på bekostnad av stora dito. Så är inte fallet för hyresrätter, där hyran per kvadratmeter ofta är större för mindre lägenheter eller för villor där många avgifter (som sophämtning och vatten) är ganska oberoende av boytan.

Majoriteten av alla försäljningar av bostadsrätter i Stockholm går via en fastighetsmäklare. Förmodligen kan köparna lita på att dessa vet vad som gäller beträffande avtalet, ansökan om medlemskap i föreningen och så vidare. Men de flesta fastighetsmäklare gör ingen teknisk besiktning av huset skick. Som köpare är det också värt att komma ihåg att fastighetsmäklaren i första hand företräder säljaren. Dessutom tjänar mäklarna mer pengar ju högre priset blir för lägenheten. Så de är mer intresserade av att lyfta fram lägenhetens goda sidor än de dåliga. Således bör köparen göra en bedömning av skicket på det som normalt degenererar i ett hus, eftersom om huset måste genomgå en omfattande renovering kan det innebära att avgiften ökar dramatiskt. Det som är viktigast att undersöka är: avloppsrör, tak, fasad och fönster. Avloppsledningarnas skick kontrolleras enklast genom att titta i källaren där avloppsstammarna går ihop. Om avloppsstammarna är i dåligt skick är de rostiga på de ställen där rören böjer av horisontellt. Om taket är dåligt är det ofta rostigt. Om fasaden är dålig har putsen släppt på många ställen (vilket kan märkas i att putsen buktar och det låter ihåligt då någon knackar där). Om fönstren är i dåligt skick är karmarna mjuka i nederkant (det kan du kolla med en kniv).

Köparen bör även fråga någon i föreningens styrelse om de planerar några kostsamma renoveringar under de närmaste åren. Därutöver bör han eller hon gå igenom de senaste årens årsredovisningar, främst för att kontrollera föreningens ekonomi. Slutligen bör köparen fundera över om den lägenhetsyta som mäklaren anger verkligen stämmer. Många gånger baseras de på gamla mätningar från en tid då den exakta arean inte hade så stor betydelse.

Du hittar bostadsrätter till salu på www.bovision.se och www.hemnet.se. Ofta hamnar det slutliga priset är långt över de priser som står skrivna i annonserna. I tabell 15 finner du exempel på bostadsrätter vars värde uppskattats av professionella värderingsmän. Enligt Dagens Nyheter ligger genomsnittspriset på bostadsrätter i Stockholms innerstad på cirka 34.000 kr/kvm. Små lägenheter har emellertid betydligt högre pris per kvadratmeter, typ 40.000 – 60.000 kr/kvm³. I närförorter ligger de enligt DN på cirka 20.000 kr och i ytterområden är genomsnittspriset cirka 10.000 kr/kvm. Det bästa sättet att kolla det aktuella kvadratmeterpriset i det område som du är intresserad av är dock förmodligen att gå in på www.sbab.se och därefter klicka på storstadsguiden.

Tabell 15. Exempel på bostadsrätterslägenheter i Stockholms närhet vars marknadsvärde uppskattats av professionella värderingsmän.

Område (kommun)	Marknadsvärde (kr)	Avgift (kr/mån)	Antal rum	Storlek kvm	Övrigt
Nacka	475.000	4.946	2	57	Balkong
Gröndal (Stockholm)	1.050.000	6.165	4	79	Balkong
Bergshamra (Solna)	1.200.000	2.575	3	71	Balkong
Fullersta (Huddinge)	370.000	5.616	2	67	Uteplats

På sajterna: www.fastighetsmaklarnamnden.se samt www.boende.konsumentverket.se, finns mattnyttig information och råd angående köp av bostadsrätt.

3. Det gängse sättet att räkna ut priset per kvadratmeter är att ta priset och dela det med lägenhetens yta. En nackdel med det sättet att räkna är att det inte tar hänsyn till att bostadsrättsägaren äger en del som motsvarar andelstalet av hela huset inklusive dess uthyrda ytor. Och motsvarande andel av föreningens lån. Ju större ytor föreningen har till uthyrning desto fler kvadratmeter ingår i köpet. Men ju större lån föreningen har desto större lån ingår också i köpet. Således vore ett mer jämförbart mått följande:
 $\text{Pris/m}^2 = \frac{\text{Priset}}{(\text{lägenhetens kvadratmeterpris med gängse metod} \times \text{totalytan för samtliga bostadsrätter i föreningen} + \text{föreningens lån}) / (\text{husens totala bostads- \& lokalyta})}$

Exempel:

Lgh 1
 Pris: 1.500.000 kr
 Storlek: 40 m².
 Pris/m² (gängse beräkning) 37.500 kr/m².
 Totalytan bostadsrätter: 2.000 m².
 Uthyrda lokaler/lägenheter: 0 m².
 Föreningens lån: 10.000.000 kr.
 Pris/m² (enl. alternativmetoden)=
 $(37.500 \times 2.000 + 10.000.000) / 2.000 =$
 42.500 kr/m²

Lgh 2
 Pris: 2.000.000 kr
 Storlek: 40 m².
 Pris/m² (gängse beräkning) 50.000 kr/m².
 Totalytan bostadsrätter: 2.000 m².
 Uthyrda lokaler/lägenheter: 1.000 m².
 Föreningens lån: 5.000.000 kr.
 Pris/m² = $(50.000 \times 2.000 + 5.000.000) / (2.000 + 1.000) =$ 35.000 kr/m²
 Dvs. billigare än lgh 1.

Köpa båt

En del människor bor på båtar vid Stockholms kajer. Det är ett ganska speciellt boende som inte passar alla, eftersom det kan bli gungigt och fuktigt. Båtarna måste underhållas både utvändigt och invändigt. Dessutom är standarden i många av de båtar jag sett invändigt, varit ganska låg. Slutligen kan ju faktiskt bostaden sjunka.

För att få lägga sin båt vid någon av Stockholms hamns kajer i Stockholms innerstad krävs det att båten är sjövärdig (inte riskerar att sjunka), att den har septi-tank samt att den har landström. Stockholms hamn håller emellertid med uttag för landström. I hyran (se tabell 16) ingår utöver kajplatsen att hamnen tar hand om innehållet i båtens septi-tank. I framtiden kan även sophämtning komma att ingå. Man får i nuläget inte bo på båt vid Stockholms hamns kajer, men det kanske blir möjligt från den senare delen av år 2005. För den som hyr vid Pampas marina ingår sophämtning, vatten och el kostar extra men finns att tillgå.

Den som vill bo på en båt kan gå runt och titta bland båtarna och se om det finns någon som har en "till salu" skylt, då kanske även kajplatsen ingår. Jag såg till exempel i somras att en av båtarna på Södermälärstrand var till salu. Det är också möjligt att söka på www.blocket.se. Ibland händer det också att det annonseras ut stora båtar i Dagens Nyheter. Jag såg för ett tag sedan att det annonserades ut en minsvepare på 24 meter byggd 1964 med motorer, elverk med mera för 800.000 kr.

Tabell 16. Exempel på kajplatser i Stockholm, månadshyran per meter kaj samt den ungefärliga kötiden.

Kaj	Hyra (kr/mån&meter hyrd kaj)	Ungefärlig väntetid för kajplats
Strandvägskajen	ca 68	Minst ett års väntetid
Söder Mälärstrand	"	"
Norr Mälärstrand	"	"
Pampas Marina (Solna)	533	Minst tio års väntetid

Köpa husvagn

Att bo i husvagn kan vara det billigaste sättet att bo i Stockholm. Detta i synnerhet för den som inte behöver ha tillgång till toalett och elektrisk ström och därmed kan ställa den någonstans där det är gratis att stå. Det går i och för sig att leva utan toalett och elektricitet för den som, till exempel, kan utföra sina behov på jobbet och har gasolvärme och gasolbelysning i husvagnen. Det största problemet är emellertid antagligen att överhuvudtaget få tag på något ställe där det är tillåtet att ställa upp en husvagn gratis under en längre tid. En lösning på detta, som också ger tillgång till elektrisk ström, toalett, dusch och sophämtning är att ställa husvagnen på någon husvagnscamping som tillåter permanentboende (tabell 17). Du hittar mer information kring campingar på www.camping.se.

Tabell 17. Exempel på husvagnscampningar i Stockholm.

Område (kommun)	Hyra (kr/mån)	El	Dusch
Skarpnäck (Stockholm)	3.000	ingår	ingår
Sollentuna	2.400	90 öre/kwh	5 kr/5 min
Bromma (Stockholm)	2.800	ingår	5 kr/5 min
Sundbyberg	1.700	1 kr/kwh	5 kr/3 min
Flottsbro (Huddinge)	1.500	1,10 kr/kwh	ingår

Köpa hyreslägenhet ”svartkontrakt”

Eftersom det är olagligt att sälja hyreskontrakt för hyreslägenheter måste de som vill slå mynt av ett hyreskontrakt antingen byta lägenheten mot en bostadsrätt eller villa (och sedan sälja den) eller ”sälja kontraktet” direkt till en köpare.

Det går i princip att köpa hyreskontrakt på tre sätt:

1. Köpa det direkt av en fastighetsägare.
2. ”Flytta ihop” med den person som vill sälja sitt kontrakt och begära att också få stå på kontraktet. Ett möjligt skäl till detta kan till exempel vara att det blivande samboparet planerar att skaffa barn.
3. Skaffa sig ett kontrakt i en lägenhet som används som bytesobjekt. Denna metod är den som ”svartmäklare” använder. Dessa är i regel lierade med någon hyresvärd med luftigt samvete. Det är emellertid inte alls självklart att hyresvärden i huset med den lägenhet som är till salu accepterar bytet. Det förekommer att de nekar, till exempel för att de misstänker att de handlar om svart lägenhetsförsäljning.

Köpa kolonistuga

Det finns ett antal kolonistugeområden i Stockholm. Husen ligger många gånger i fina lägen såsom i Bergshamra (Solna) eller i Tantolunden (Södermalm) och driftskostnaderna är låga. Men marken ägs av kommunen och stugägarna betalar en arrendeavgift för den. Kolonistugeföreningarna har ofta köer för dem som vill ha en kolonistuga, fast det går ibland att köpa en stuga direkt av en ägare. Jag såg, exempelvis, på 80-talet en annons i DN om en kolonistuga till salu i Bergshamra (Solna) och blev erbjuden att köpa den för 20.000 kr. Den främsta nackdelen med kolonistugor för dem som är ute efter ett permanent boende är att det bara är tillåtet att bo i dessa under sommarhalvåret. Förmodligen är det dessutom ganska hård koll på detta från grannarna i området och den som inte sköter sin tomt kan antagligen få många gliringar om detta.

Köpa sommarstuga

Sommarstugor är i regel billigare än villor (se tabell 18), men de har å andra sidan vanligen inte lika hög standard och de är ofta sämre byggda. Det senare märks till exempel på att isoleringen är tunnare, golven sviktat mer och så vidare. Dessutom kanske inte vägarna skottas och de är i allmänhet inte anslutna till kommunalt vatten och avlopp. Det innebär att de antingen har utedass, mulltoa eller liknande, alternativt är de anslutna till en tank eller infiltreringsanläggning i trädgården. Du hittar sommarstugor till salu på www.bovision.se och www.hemnet.se. Enligt Dagens Nyheter ligger genomsnittspriset på sommarstugor i Stockholms län på cirka 1.200.000 kr.

Tabell 18 a. Exempel på billiga sommarstugor i Stockholms närhet (utgångsbud i annonsen). Ofta ligger det slutliga priset är långt över de priser som står skrivna i annonserna.

Område (kommun)	Utgångspris (kr)	Antal rum	Boarea (kvm)	Tomtarea (kvm)
Lännersta Nacka)	695.000	1	20	1.755
Älgeby (Vallentuna)	500.000	3	45	2.270
Västanberg (Österåker)	575.000	2	50	1.750

Tabell 18 b. Exempel på sommarstugor i Stockholms närhet vars marknadsvärde uppskattats av professionella värderingsmän.

Område (kommun)	Marknadsvärde (kr)	Antal rum	Boarea (kvm)	Tomtarea (kvm)
Huddinge	750.000	2	45	1.795
Älgö (Nacka)	1.200.000	2	38	1.603
Värmdö	1.000.000	2	34	1.398

Köpa villa/parhus/radhus

Det finns vanliga villor (radhus, kedjehus) vars tomt ägs av den som äger huset. Det finns därutöver villor vars tomter ägs av någon annan. Marken till den senare sorten arrenderas då av husägaren, alternativt innehar denne marken med så kallad tomträtt (mycket vanligare än arrende). Slutligen finns det villor vars tomt ägs av en bostadsrättsförening, dessa villor är bostadsrättsvillor. Det är som regel så att bostadsrättsvillor är billigare än vanliga villor, men då tillkommer en regelbunden avgift som ofta är större än de regelbundna kostnaderna för en villa utöver energikostnaderna (det vill säga fastighetsskatt, fastighetsförsäkring, vatten och sophämtning). Tomträtt innebär att någon annan (vanligtvis kommunen) äger marken, men att den som innehar tomträtten har rätt att för all framtid disponera den mot en årlig avgift. Tomträttsavgiften (avgälden) kan variera ganska mycket, bland annat beroende på när avtalet skrevs. Avtalen är i regel ganska långa, men för eller senare går de ut och då finns det stor risk för rejäla höjningar av avgälden. Du hittar villor till salu på www.bovision.se och www.hemnet.se. Enligt Dagens Nyheter ligger genomsnittspriset på villor i närförorter till Stockholm på cirka 24.000 kr/kvm. I ytterområden är genomsnittspriset cirka 17.000 kr/kvm.

Tabell 19 a. Exempel på billiga villor i Stockholms närhet (utgångsbud i annonsen). Ofta blir det slutliga priset högre än de priser som står skrivna i annonserna. Dessutom tillkommer det kostnader för lagfart och pantbrev.

Område (kommun)	Utgångspris (kr)	Antal rum	Boarea (kvm)	Biarea (kvm)	Tomtareal (kvm)	Övrigt
Alby (Botkyrka)	1.290.000	4	131	28	339	Parhus m tomträtt
Tungelsta (Haninge)	975.000	2	45	28	1.972	
Norrby (Haninge)	1.345.000	3	83	50	2.000	
Snättringe (Huddinge)	1.350.000	3	70	70	1.780	

Tabell 19 b. Exempel på villor i Stockholms närhet vars marknadsvärde har uppskattats av professionella värderingsmän.

Område (kommun)	Marknadsvärde (kr)	Antal rum	Boarea (kvm)	Biarea (kvm)	Tomtareal (kvm)	Övrigt
Rönninge (Salem)	1.100.000	5	103	21	148	Radhus
Huddinge	2.500.000	5	158	76	1.222	

Stycka bostadsrätt eller bygga lägenhet av en råvind/råkällare

Det finns inga principiella hinder emot att dela en bostadsrätt i två eller flera delar. Men ombyggnaden måste godkännas av bostadsrättsföreningens styrelse innan den startar. Vinsten med att stycka en stor bostadsrätt till mindre enheter är enbart att kvadratmeterpriset på en stor lägenhet är lägre än för en mindre, men ombyggnadskostnaden kan bli ganska hög eftersom det förmodligen blir tvunget att göra om mycket av el- och va-installationer, och bygga kök samt badrum.

För den som är väldigt händig kan det nog löna sig att istället köpa en råvind/råkällare eftersom dessa är mycket billigare än färdiga lägenheter. Dessutom kan köparen kräva att föreningen ger en tillstånd för en dylik ombyggnad. Detta om föreningen är säljare av vinden, vilket de som regel är. Förr var ett stort problem att det fanns ett generellt förbud mot att bygga om vindar till lägenheter, som gjorde att det var en stor byråkratisk process att få tillstånd för ombyggnad. Detta generella förbud är, så vitt jag vet, numera emellertid borttaget.

Prestige

Prestige förklaras i Nordstedts ordbok (Palmér J & Freidländer H, 1987) med orden: anseende, inflytande, förtroende, ”kredit”, (gott) rykte, (förlora) ansikte(t), (ibland) ära, renommé. Status däremot förklaras med orden: tillstånd, ställning, läge, ekonomiskt ställning, affärsställning, (socialt) anseende, samhällsställning.

Begreppen är alltså enligt Nordstedts delvis överlappande, eftersom båda bland annat förklaras med ordet anseende. Fast status förefaller utöver värdeord som anseende även kunna beskriva mer objektivt mätbara företeelser som ekonomisk ställning.

I syfte undersöka den allmänna uppfattningen om vad begreppet innebär tillfrågades 8 personer^A om vad de anser att begreppet prestige innebär. Svaren var väldigt olika och inget av dem innefattade något av orden som räknas upp i Nordstedts ordbok. Trots det var de tillfrågade ganska överens om den inbördes rankningen av prestigevärdet (tabell 1), dvs. prestigeskalan, för ett antal bilmodeller. Rankingen stämmer också ganska väl överens med skillnaden i pris på modellerna, med undantag av att Volvon rankades högre än folkan.

Tabell 1. De medverkande intervjupersonernas rankning av vad de tror är den allmänna prestigeskalan för ett antal bilmodeller. I den andra kolumnen från vänster framgår priset på grundutförandet av modellerna. Den var inte synlig för de medverkande. De rankningar som stämde helt överens är markerade med grönt och de som stämde nästan helt stämmer överens är markerade med gult.

Ranka vad du tror är den allmänna prestigeskalan för dessa företeelser (5=högst)	Nybilspris enligt bilhandlare (kr.)	Medverkande nummer:								Medelrankning
		1	2	3	4	5	6	7	8	
Volvo V70	Från 230.000	4	4	3	4	4	4	4	4	3,9
Porsche Carrera	Från 888.000	5	5	5	5	5	5	5	5	5,0
Volkswagen Passat	Från 245.000	3	3	2	2	3	2	3	2	2,5
Fiat Panda	Från 104.900	1	1	1	1	1	1	1	1	1,0
Ford Focus	Från 178.900	2	2	4	3	2	3	2	3	2,6

A. Fyra deltagare var män och fyra kvinnor, med en genomsnittsålder om 44 år (median: 45 år, min - max: 38-49 år) och med varierande utbildningsnivåer, yrken, inkomst-, familje- och boendeförhållanden.

Även om innebörden av begreppet eventuellt är oklart för deltagarna tyder rankningen i tabell 1 på att de alla har uppfattningen dyrare föremål skänker högre prestigevärde än billigare sådana. Med undantag för Volvo som de ansåg ha högre prestigevärde än Volkswagen. Och bilmarknaden är antagligen full av andra undantag från denna eventuella regel. En begagnad Porsche kan, exempelvis, vara billigare än en ny folka men den har förmodligen ändå högre prestigevärde.

Det finns säkert gott om andra exempel på att prestigevärdet inte följer marknadspriset. Låt säga att någon köper ett exklusivt och ovanligt armbandsur som ser ut som en billig klocka från Ur&penn. Innan någon vet att den klockan kostar mycket mer än en ”vanlig” Rolex eller Breitling ger den förmodligen bäraren betydligt lägre prestige än vad dessa märken skulle ha gjort.

Bild 1-2. Två armbandsur i skyltfönstret till en exklusiv uraffär. Det vänstra kostar 110.250 kr och det högra kostar mindre än en femtedel av den summan.

Antagligen går det att hitta hur många fler exempel på samma fenomen inom andra produktområden. Men det är nog onödigt då poängen förhoppningsvis är tydlig ändå:

För att något ska skänka innehavaren mer prestige än något annat, krävs det att människor tror att det är dyrare eller svårare att åstadkomma än andra liknande saker.

Påståendet stöds av att ingen av deltagarna i studien över huvud taget lyckades åstadkomma en inbördes rankning av prestigevärdet för ett antal båtmodeller. Trots att det skilde betydligt mer i pris mellan dem jämfört med bilmodellerna i tabellen innan.

Tabell 2. De medverkande intervjupersonernas rankning av vad de tror är den allmänna prestigeskalan för ett antal båtmodeller. I den andra kolumnen från vänster framgår priset på modellerna. Den var inte synlig för de medverkande.

<i>Ranka vad du tror är den allmänna prestigeskalan för dessa företeelser (5=högst)</i>	Nypris enligt båthandlare (kronor)	Medverkande nummer:							
		1	2	3	4	5	6	7	8
Yanmarin 53 BR	255.000	?	?	?	?	?	?	?	?
Alström 650	149.000	?	?	?	?	?	?	?	?
Anytime Boats 750TR Cabin	750.000	?	?	?	?	?	?	?	?
Delta 29 SW	1.490.000	?	?	?	?	?	?	?	?
Scandic 410	24.990	?	?	?	?	?	?	?	?

Obs! Fokusera alltid dina ansträngningar på det du råder över!

Alternativet leder till frustration snarare än framgång. En bantare, exempelvis, råder inte över sin vikt utan bara vad han eller hon konsumerar och förbränner.

En eventuell nytta med att inneha sådant som skänker prestige, kan vara att det kanske ökar chanserna att attrahera en lämplig livskamrat. Således är det troligt att dylika företeelser i någon mån har lyfts fram i kontaktannonser. Om så är fallet, kan förändringar i vad som lyfts fram i dessa, spegla förändringar i synen på vad som ger prestige. En mycket begränsad studie av ett antal kontaktannonser från år 1925 och framåt (tabell 3) antyder bland annat att yrkestiteln har minskat i betydelse emedan utseendet har blivit viktigare.

Tabell 3. Företräden och intressen som lyftes fram i de 15^B första kontaktannonserna för män som söker kvinnor i tidningen Dagens Nyheter en söndag i juli vart tjugonde år från 1925.

	1925	1945	1965	1985	2005
	(% av de studerade annonserna)				
Egenföretagare	100	13	7		7
Ekonomi	50	7		27	33
Akademiker	50		7	13	13
Yrkestitel		53	20		7
Nykter, skötsam, rökfri		27	33	20	13
Utseende			20	40	53
Personliga kvalitéer	50	27	7	47	40
Kulturintresserad			20	13	20
Gillar resor				7	13
Naturintresserad			27	20	13
Gillar promenader, cykling		13	13		
Andra/allmänna intressen/kvalitéer		13	13	40	47
Inget utöver ev. ålder beskrivs		13	20	7	13

B. I tidningen från år 1925 fanns bara två kontaktannonser av detta slag.

Beträffande yrkestitlar kan det bero på att i takt med att arbetsmarknaden blivit jämlikare och utbildningar blivit mer tillgängliga för envar, har bruket av, och förmodligen prestigevärdet i, utbildnings- och yrkestitlar minskat. Bruket av titlar i telefonkatalogerna antyder att så är fallet:

På sextioalet var det betydligt vanligare med titlar i dessa än vad det är idag. Dessutom sorterades personerna efter (i prioritetsordning):

1. Efternamn, oavsett stavningsvariationer efter begynnelsebokstaven.
2. Titel, dvs. exempelvis alla ingenjörer listades efter varandra oavsett förnamn.
3. Förnamn.

En jämförelse av de två första hela kolumnerna av på måfå valt efternamn (Björk) i 08-området ett antal år från 1965 och framåt gav vid handen att:

- I 1965 och 1970 års kataloger följdes de flesta^C namn av en titel varav den vanligaste var fru (1965: 98 st. av 181, 1970: 113 av 185), följt av fröken (1965: 36, 1970: 27).
- 1975 sorterades personerna enbart efter namn. 44 av de 160 namnen åtföljdes inte av någon titel. Antalet fruar och fröknar i de två första hela kolumnerna hade också minskat radikalt, förmodligen främst på grund av den annorlunda sorteringen.
- 1987 listades de flesta (116 av 181) utan titel. Av de som uppgivit en titel var 17 fruar och 5 fröknar.
- Och 2006 var det nästan ingen (2 av 253) som presenterades med en titel, ingen av dessa två hade titeln fru eller fröken.

^C. I 6 av 7 kolumner med namnet Björk/Björck i 65-års katalog och 7 av 8 i 1970-års dito presenterades personerna med utbildnings- eller yrkestitel.

Observationerna kan eventuellt sammanfattas i följande påstående:

En företeelse har bara prestigevärde så länge den anses vara något utöver det vanliga.

Ett annat exempel som tyder på detta, är variationen i vad som lyfts fram i bostads-annonser i Stockholm under tiden som boendestandarden ökat.

På 1920-talet, var det långt ifrån alla villor som hade elektricitet indraget. Vilket syntes i annonserna:

G. H. NYMANS EGENDOMSAFFÄR

Försäljning av fastigheter, affärer m.m.

Värdefull Gård

int. Uppsala är av en händelse till salu, gården har innehaft av samma ägare i nära 30 år. Är lämplig till styckning, innehåller 50 tnd åker och 50 tnd skog. Billigt vid snar uppgörelse. Svar t. "Gård", Allmänna Tidningskontoret, Uppsala.

MINDRE LANTEGENDOM,

bel. i Mäklinta socken, invid landväg i folkrik trakt, 4 km. från Brodöbo station (efter stamban.), inneh. c:a 15 tndl. åker och c:a 30 tnd skog och hagmark. Boningshus om 2 rum. Ladug. för 5 kor. Stall för 2 hästar. Loge, redskapslåd, vagnskäler, magasin, källare, brunn. El. ljus och kraft. Säljes med årets gröda och tillträde genast för 10,000 kr. Utan gröda säljes egendomen för 8,500 kr. Stående lån 5,000 kr. Fotografi och beskrivning på begäran. **G. H. NYMANS EGENDOMSAFFÄR, AVESTA. Tel. 61.**

VILLASPEKULANTER

Visning av salubjudna Enskede villor även i dag Söndag kl. 12—4 efter hänvändelse till **Enskede Fastighets- & Uthyrningsbyrå** Apotekshuset. Tel. Enskede 68.

Ålstensvillorna

samt Villor i Äppelvik och Smedslätten (stör. 3—4—5—6—7—8 rum) visas även Söndag kl. 12—4 e. m. efter hänvänd. pr tel. Äppelv. 2 69, 2 67. **Äppelvikens Fastighetsbyrå,** Kontor "Ålstensgårds" hpl.

För 12,500 kr. i Enskede säljes 2 rums Ensamvilla, vackert bel. vid skog. Låtet kontant. Visning i dag kl. 12—3 genom **BACKS VILLOFÖRMEDELING** De gamlas vägs hållpl. Tel. Ensk. 810, 820.

MINDRE VILLA till salu, elektr. o. vatt., källarlokal, amortering och stadslån. Ersen Villastad 136. Hildur Carlsson.

3 rums Ålstensvilla

skapslåd, vagnskäler, magasin. El. ljus och kraft. Säljes med årets gröda och tillträde ge-

MINDRE VILLA, elektr. o. vatt.,

Villaannonser i Dagens Nyheter den 14:e juli 1925.

Tio år senare hade nästan alla bostäder i Stockholm el. Men den användes sparsamt och kylskåp var ingen självklarhet (Tamm-Hallström K, 1993):

Genast ell. sen. i K., K., balk., v.,
v.-v. Året om. N:e Grevgatan. 11 08 60.

Komf. och välbyggda

1-, 2-, 3- o. 4-rumsvåningar i Storskärsgatan 4: visas av Axelsson 1-4, T. 61 30 74.

1 Rum o. kök Hyra 650 kr. Ledig genast. Event. kan portvaktssyssa erhållas. Tel. 10 89 80.

Erik Dahlbergsgatan 36.

NYBYGGNAD.

Stora, vackra, 1-, 3-, 4-rumslägenh. Alla upplysningar i dag m. 9-5 å Byggnadskontoret Erik Dahlbergsg. 32. T. 62 60 31.

1 omöbl. Dubblett ledig genast. Styckjunkarg. 7, 2 tr., Eklöv. 60 45 19.

Dubbl., vackra r., sk. ing., kök., vatten, el. lj., stor tamb., led. gen., bill. 605390

ENKELRUM med ljus kokvrå, hall, dusch, sol., led. gen. Tel. 62 27 81, 60 03 86.

Enkelrum med kokvrå,

1 Rum, kök, hall, matvrå

moderna, till 1 Okt. på Gärdet. T. 61 30 18.

1.050:— Enkelr., kokvr., badr. Intill Strandvägen. 10 01 10.

Omöbl. R., eg. ing. fr. förstugan. Östermalmstgatan 76, n. b. ö. g. Carlsson.

Centralt 1 Rum t. kont. ell. bost. omöbl., 1/7. Vid Österm.-torg. T. 62 75 91.

Omöbl. eller möbl. Rum. 60 56 78. Billigt.

Om. Rum, bad, f. 1-2. Storgat. 16, 1½ tr.

Omöbl., mod. R., ogen., 45 kr., 4-8. 605795

Omöbl. Rum del i kök. Jungfrugat. 25, 3 tr., Andersson.

Möblerat

DUBBLETT, möbl. ell. omöbl., kokvr., dusch. Dir. av vård. 1/7. 30 89 08, häst 8-10 p. efter 7.

För herre med anställn., ett snyggt och trevligt rum, tel. Grevg. 6, I, ö. g., v., Larsén.

Möbl., vack. Rum åt gat. Holm, Artillerigatan 22, I. Vid. tel. 60 86 08 eller 50 41 38.

LINNEGATAN 63, III, v. frevl. möbl., nyrep. Rum, 1 eller 2 pers.

Frevl. möbl. Rum, Grevturegat. 15, n. b. Tel. 61 18 91.

Frevl. Rum herre eller dam. Storgatan 12, II, Eriksson.

Billigt trevl. möbl. Rum f. 1 ell. 2. Grevgatan 38, I, h., Nilselius.

Stort trevl. Gatr. f. 1 ell. 2 pers. Humlegårdsg. 12, I, v., Nilund.

Frevl. möbl. Rum, 1-2 pers., del i kök, billigt. Tel. 62 48 47

Praktiskt (soll., öst., väst.)
sar 1-3. Tel. 33 63 53, 53 55 44.

SOL OCH FRI UTSIKT.

Verkl. vackra 5- o. 6-rumsvån. 1/10, stora rum och utr., sk. ing. Visas 12-3 av v.-vård. Bergsgatan 1, n. b. h.

Modern, solig 5-rums Våning

med hall, jungfruk., 2 balk., kylskåp, 2 w. c., badrum, inb. badkar. Fri trappst. Tysta sovrum åt planterad gård. Rep. fullständigt. Portvakten, Tel. 50 51 60.

NORR MÄLARSTRAND 64.

Högmodern 5-rumsvåning. Kök, hall, kapprum, serv.-rum, badr. (inb. badkar), 3 garderob., kylskåp, värmeskap, öppen spis, balkong åt sjöstranden. Portv. visar 2-4. Tel. 33 63 53, 53 63 84.

4 Rum och kök

fullt modernt, fr. 1 Okt. i 8 Rålambstorg. Södersol, fri utsikt. Portv. 1-3.

4 Rum o. kök badr., värme, goda utr. Hyra 2.000, T. 50 51 60.

Sol., modernis. 4-Rumsvån.

Värme, v.-v. Goda utr. Badr. 2.300. Med dusch 2.100. Drottningholmsv. 14. (Vid S:t Eriksg.). Visas 4-6. Telef. 53 25 10, 9-4.

NORR MÄLARSTRAND 64.

Högmodern 3-rumsvåning. Kök, hall, kapprum, serv.-rum, badr. (inb. badkar), värmeskap, kylskåp, öppen spis. Från 1 okt. eller tidigare. Portv. visar 2-4. Tel. 33 63 53, 53 63 84.

54 S:t Eriksg. Mod. 4 R. o. k., nyb., fr. 2.600

3-RUMSVÅN., luxustr., i nybyggnad, Industrigatan 12. Portv. visar.

Solig, vacker Hörnvåning, 3 r. o. kök, hall, alk., badr., v. o. v.-v. kylskåp, balkong. Karlsviksgatan 8. Telefon 50 22 75.

11 Pipersgatan Mod. 3-rums Våning, ljus alk., Portv. vis. 1-3.

Traneberg Vackra, mod. 3-rums Vån. i mönsterhus, hyresfritt nu till 1 Okt. Bill. hyra. Hunnebergsväg. 6-8. Visas i dag ½7-8. Tel. 21 30 30.

3 moderna Rum

och kök, fullt modernt, fr. 1 Okt. 8 Rålambstorg. Portvakten 1-3.

3 RUM, KÖK, HALL, LJUS ALKOV, högmod. Inredn. Fri uts. Öst- o. västl. v.-v. Året om. sopnedk. Sven Rinmansgatan 3. 50 99 24.

FÖRNÄMLigaste läge och låga hyror å nya omr. m. härlig utsikt över Mälaren, enast. ryml. hörnv., stor balk., kylsk. 2 Rum, kök, alk., hall, lyxbad, kylsk. 1.550. 1 Rum, kök, matrum, lyxbad, solbalk. 1.300. Uth. m. ensamr. Nord. Uthb. 106310, 106311

Lägenhetsannonser i DN i juli 1935, med ordet "kylskåp" inringat. I mitten på 30-talet fanns det som synes många lediga välbelägna lägenheter i Stockholm.

Centralvärme (vanliga element) var inte heller någon självklarhet^D vid den här tiden och det lyftes således också fram i annonserna:

Exklusiv 4 r. villa
 på Nockebyhöjdens sydsluttning

 Privatman säljer sin verkligt gedigna hypereleg. villa med sällsynt fritt förnämligt läge på Nockebyhöjdens vackraste område med milsvid utsikt över skog och sjö.

Innehåller 4 stora komfortabla rum, verkligt ståtli. hall, stor jfrk., stora altaner och terrasser, at sjöstaden med fritt ogen. läge. **C-värme, v-v.**, parkettg., ektrappa, inbyggd element, fönsterbänkar av marmor. Hela automatisk oljeeldning m. m. Vålördn. terrasserad tomt i rent söderläge.

Tillfälle för spekulant som söker villa i särklass med idealiskt läge.

Säljes till facilt pris vid snar uppgörelse. Visas jämte övriga salubjudna villor i Äppelviken, Alsten, Ångby och Nockeby även söndag.

Bilar till förfogande.

EHNS BYRÅ, Brommavägen 171, Alviks hpl. Tel. Äppelviken 789, 987.

Villaannonser i DN i juli 1935, med orden "centralvärme, v-v" inringat.

- D. Bara 7% av bostäderna på landet och 38% av dom i större tätorter hade år 1935 centralvärme (Tamm-Hallström K, 1993). De övriga värmdes sina bostäder genom att elda i fotogenkaminer, kakelugnar eller vedspisar.

Tjugo år senare hade de flesta fått centralvärme och då hade det förmodligen inget prestigevärde längre utan det var något man tog för givet. Istället var oljeeldning en exklusivitet som lyftes fram:

Villaannonser i DN tjugo år senare, Med ordet "oljeeldning" inringat.

VILLOR SÄLJES
NORRA STOR-STOCKHOLM

Omod. 2 fam. stenvilla
 centr. belägg. i lugnt samhälle (Sundbyberg), bra kommunika-
 tioner. Sv. t. "80.000:- kont. - 4
 r., k. led." 23 58 00 (Televar).

VIGGBYHOLM
 omod. 2-fam.-villa på dubbel-
 tomt. Nära stn. Tel. 16 05 67.

NORRA LIDINGÖ
 Mod. 2-familjevillan med 2 läg. om-
 vardera 5 rum o. kök samt bad-
 rum. Garage. **Oljeeldning**. Övan-
 ligt vackert generad parktomt.
 En ev. båda läg. lediga vid köp.
 Tel. 65 00 32, 65 04 42.

1 plans Brommavilla,
 6 rum, vardagsr., matsal, frukost-
 rum, 4 sovrum, stor hall. Allt i
 ett plan. Ytan 160 kvm., fullt
 mod. Friköpt tomt.
 26 36 49 AMANS BYRÅ 26 79 80

ÄPPELVIKSVILLA
 innehållande 6 r. o. k., 2 möb-
 lerb. hallar, badr., kök, kar, bidé,
 solaitan. **oljeeldning**. Lättkött
 vacker tomt nära badplats. Till-
 tråde eft. önskan 63 08 00.

BROMSTEN - SPANGA
 Äldre 2-pl.-villa, 2x3 r. o. kök
 jämte 2 tomter, 1 läg. led. 361104
 Enebyberg, 2-fam.-villa, 3 r., k. i
 varje, st. tomt, centr. l. 381155.

NOCKEBY

NOCKEBY
 välbelägg. villa & skogstomt intill
 park. 5 r., hall o. 2 altaner med
 garage. **Oljeeldn.** o. tvättmaskin.
 Säljes med ell. belysn. byte. Till-
 tråde slutet av augusti. Svar till
 Box 1532, Göteborg 1.

BROMMA
 Å egen tomt, nyb., exkl.
 lättst. stenv. med all
 mod. utr. 5 r. k., gille-
 st. Gar. m. bekv. infart.
 Tillträde omg. 52 98 10, 52 98 11

Mod. Äppelviksvilla
 n. lärov. o. T-bana, 5 r., jfrk.,
 alt., terr., gar., gaseldn., tvättm.
 519451 BERGSVILLABYRÅ 515040

Utan lägenhetstvång
 nyren. 5 r.-villan vack. naturtomt
 i Ulvsund. **Oljeeldn.** Gar. 910588
 Tureberg, ny 2-fam.-villa, 5 r. i
 varje. 3 % lån. 33 66 66, 65 32 89
 HÄGGVIK, 5 r., 69.000:-, n. stn.
 Norrv. 4 r. 47.000:-, 0762/24467.

Bromsten 4-r.-villa
 i 2 plan, välbyggd, värme, badr.,
 el. spis, gar. 35 07 18.

TUREBERGSVILLA
 om 4 r., k., garage, fullt mod.
 Förmånligt. Tel. 93 07 16.

Tio år därefter lyftes inget av det tidigare nämnda fram. Men i takt med att centralvärme och sedermera även elvärme installerades i gamla bostäder hade man inte längre någon användning av de gamla kakelugnarna och dessa kastades i ganska stor omfattning ut. Idag, däremot, poängteras de som ett företräde i bostadsannonserna.

The image displays four real estate advertisements from 'Vi Vasastan' dated April 2010. Each ad features a photograph of a living space, a floor plan, and descriptive text. Red boxes and arrows highlight specific mentions of original tiled stoves (kakelugnar):

- Top Left Ad:** The text 'kakelugnar och' is highlighted in a red box. The ad is for a 2+1 Vasastan property with a fireplace, open kitchen, and tiled stove.
- Top Right Ad:** The text 'som kakelugn' is highlighted in a red box. The ad is for a 2+1 Vasastan property with a fireplace, open kitchen, and tiled stove.
- Bottom Left Ad:** The text 'fungerande kakelugn' is highlighted in a red box. The ad is for a 2+1 Östermalm/Vasastan property with a fireplace, open kitchen, and tiled stove.
- Bottom Right Ad:** The text 'kakelugn' is highlighted in a red box. The ad is for a 1+1 Vasastan/Sibirien property with a fireplace, open kitchen, and tiled stove.

Lägenhetsannonser i Vi Vasastan april 2010.

Jag har lagt märke till att en del grupper, exempelvis ungdomsgäng, förefaller ha en viss samsyn angående vilka kläder som gäller. Och det är antagligen så att det finns vissa märken som ger ägaren högre aktning^E än de övriga. I andra grupper däremot, är just de kläderna ointressanta och medlemmarna skulle aldrig köpa dessa även om de har råd till även de mest åtråvärda fabrikaten.

Detsamma gäller även för andra företeelser, såsom bilar. I vissa grupper förefaller stora amerikanska 50-talsbilar vara det som ger mest aktning. Emedan dylika bilar kanske inte ger någon aktning alls bland de som föredrar moderna sportbilar. Sammanfattningsvis:

Vad som ger aktning i en grupp behöver inte ge det i en annan grupp.

Gruppen som avses kan variera från det lilla kompisgänget till stora delar av hela världens befolkning, men dock inte alla.

^E. Dvs. prestige.

Om en gruppmedlem först saknar alla gruppens prestigemarkörer och sedan skaffar några av dessa, är det rimligt att tro att de andra visar uppskattning för det. Fast ifall medlemmen skaffade fler och fler markörer, skulle han eller hon förmodligen någon gång passera en gräns då omgivningens aktning övergick i ren avundsjuka.

Låt säga personen skulle gå så långt att denne erövrade allt som har prestigevärde i gruppen, vad händer då? I väl avgränsade grupper, såsom bland stereonördar, elitidrottare eller extrema fågelskådare, ter sig svaret ganska enkelt. Eftersom medlemmarna i all oändlighet, med allt mer avancerade medel förfinar sina prestigeobjekt: stereon, idrottsprestationerna eller antalet observerade arter inom ett viss geografiskt område. Stereonörden höjer ständigt ribban för vad som är det perfekta ljudet, världsrekorden pressas och fågelskådaren chartrar ett flygplan till någon avlägsen landsände så fort en ovanlig och tidigare ännu icke avprickad art rapporteras. Det vill säga att ribban för den högsta prestige höjs, med högre insatser till följd. Och många har säkert förundrats över med vilken energi människor i dylika grupper angriper problem, som för andra ter sig ganska obetydliga. En delmängd av förklaringen skulle kunna vara följande:

Ju tydligare och mer gemensam prestigeskalan är inom en grupp desto mer engagerade kommer gruppmedlemmarna vara i att avancera på den.

Av de hittills presenterade prestigeobjekten är sannolikheten störst att det finns en objektiv, mätbar och allmängiltig prestigeskala (alltså en statusskala) för bilmodeller. Och jag tror att det är betydligt större del av befolkningen som tävlar i eller skulle vilja tävla i att ha "häftigaste" bilen jämfört med en hel del andra prestigevaror.

Men även inom andra områden påstår vissa att det finns en allmän prestigeskala, exempelvis när det gäller yrken. Eftersom i det sammanhanget används ofta begrepp som: "högstatusyrke" eller motsatsen "lågstatusyrke", och citat som det nedanstående är ganska vanligt förekommande.

"Det vi tänker och konstruerar med våra intellekt har fått högre status än det vi upplever med våra kroppar eller tillverkar med våra händer." (Nordeman M, 1992).

Det finns till och med dom som fastlår inbördes statusskalor mellan olika yrken (Söderqvist Tralau M, 2009). För att i någon mån pröva om det beträffande yrken kan vara fråga om en statusskala ombads de medverkande ranka ett antal yrken som enligt Söderqvist-Tralau ligger ganska långt ifrån varandra beträffande status och således borde vara ganska lätta att ranka på en femgradig skala.

Det visade sig att de inbördes var ganska överens (tabell 4), men rankingen skilde sig till viss del från vad Söderqvist-Tralau kommit fram till. Och hennes resultat skiljer sig i sin tur ifrån hur skalan skulle ha sett ut, om den hade varit baserad på den enklaste mätbara faktorn i sammanhanget, nämligen genomsnittslönen för de olika jobben. Och detta sammantaget visar på att skalan beträffande yrken är mindre objektiv, mätbar och allmängiltig än den för bilmodeller.

Tabell 4. De medverkande intervjupersonernas rankning av vad de tror är den allmänna prestigeskalan för ett antal yrken. I den andra kolumnen från vänster framgår rankingen enligt Söderqvist-Tralau, lägre siffra= högre status. I den tredje kolumnen framgår den genomsnittliga lönen för dom som är verksamma i yrket. Dessa kolumner var inte synliga för de medverkande. De rankningar som nästan helt stämmer överens är markerade med gult.

Ranka vad du tror är den allmänna prestigeskalan för dessa företeelser (5=högst).	Rankad status (Tralaus skala (lägre siffra=högre status) /femgradig skala)	Medellön i yrket ^F ((kr/månad)/rankning)	Medverkande nummer:								Medelrankning
			1	2	3	4	5	6	7	8	
Brandman	36/3	21.797/2	4	3	4	4	4	5	4	4	4,0
Kronofogde	49/4	33.814/5	2	1	5	3	2	2	3	2	2,6
Vetrinär	13/5	31.948/4	5	5	3	5	5	4	5	5	4,6
Lokförare	66/2	21.442/3	3	4	2	2	3	3	2	3	2,7
Snabbköpskassörskä	94/1	17.700/1	1	2	1	1	1	1	1	1	1,1

^F. Enligt www.lonestatistik.se

Och när ett antal yrken jämfördes med andra företeelser var de medverkandes rankningar än mindre överensstämmande (tabell 5).

Tabell 5. De medverkandes rankning av vad de anser har lägst (1) till högst (9) prestigevärde i allmänhetens ögon av ett antal föremål och företeelser som var och en kanske är prestigemarkörer.

Företeelse	Medverkande nummer:								Medel rank-ning
	1	2	3	4	5	6	7	8	
Diorklänning	1	2	6	4	5	2	1	6	3,4
Exklusiva lättmetallfälgar	2	1	5	1	4	1	2	5	2,6
Oljemålning av Peter Dahl	6	8	4	2	7	3	3	1	4,3
Läkarutbildning	9	9	9	9	9	9	9	4	8,4
Gruppchef inom Ericsson	3	6	8	8	1	7	8	2	5,4
Vältränad kropp	7	4	2	3	3	6	7	8	5,0
Huvudroll i en tv-serie	5	3	3	7	6	5	6	9	5,5
Femteplats i Vasaloppet	4	7	1	5	2	8	5	3	4,4
Lägenhet på Karlavägen	8	5	7	6	8	4	4	7	6,1

Efter rankningen som presenterades i tabellerna 1, 2, 4 och 5 tillfrågades de medverkande: *Ser din egen skala lika dan ut?* Och det var lika många som svarade ja (4 st.) som nej. Vilket tyder på att många anser/tror att deras egen prestigeskala delas av den stora allmänheten. Inte bara för bilar, båtar och yrken utan även för blandade företeelser som dem i tabell 5. Men några av de intervjuade påpekade emellertid, utan att bli tillfrågade om detta, att de ansåg att det inte finns någon allmän prestigeskala.

I det följande beskrivs intervjupersonernas prestigeskalar för ett antal väl bekanta företeelser. Det visade sig att trots att rankningsstegen var grova och trots att de olika företeelserna rimligen ofta är föremål för inbördes rankningar i vårt samhälle, såg svaren väldigt olika ut från person till person.

De mest stringenta och sinns emellan mest likartade rankningarna gjorde de medverkande beträffande utbildningar (tabell 6). Det är naturligtvis föga förvånande eftersom de flesta av deltagarna själva har en högskoleutbildning och att de därigenom, om inte tidigare, fått en allmän prestigeskala i form av den traditionella utbildningsstegen: grundskola, gymnasium, grundutbildning på en högskola/ett universitet, fortsättnings-/doktorandutbildning på högskola/universitet.

Tabell 6. Om du får en ny granne. Vad tycker du är den mest prestigefulla utbildning han eller hon kan ha, näst mest, normal, låg och var går gränsen för pinsamt låg utbildning.

	Medverkande nummer:							
	1	2	3	4	5	6	7	8
<i>Mest?</i>	läkare, advokat	teoretisk fysiker	läkare	street smart, dvs duktig utan formell utb.	dokto- rerad	medicine doktor i hjärn- kirurgi	dokto- rerad	jurist
<i>Näst mest?</i>	ingejör, ekonom	läkare	it-tekniker	läkare	vet ej	sjuk- sköterska	högskola	läkare
<i>Normal?</i>	lärare	högskole- nivå	socionom	ekonom	medellång vårdutb.	snickare	gymna- sium	högskole- ekonom
<i>Låg?</i>	städare	grund- skola	bara grund- skola	väktar utb.	gymnasie utb.	tunnel- tågsförare	avbruten grund- skola	bara grund- skolan
<i>Pinsamt låg?</i>	finns ej	finns ej	finns ej	thailändsk grund- skola	inte avslutat grund- skolan	vård- biträde	finns ej	utan grund- skola

Beträffande arbeten (tabell 7) var svaren betydligt mindre stringenta. Och förmodligen mer personligt färgade av de deltagandes egna erfarenheter.

Tabell 7. Om du får en ny granne. Vad tycker du är den mest prestigefulla arbete han eller hon kan ha, näst mest, normal, låg och var går gränsen för pinsamt låg prestige i arbetet.

	Medverkande nummer:							
	1	2	3	4	5	6	7	8
<i>Mest?</i>	jaktpilot	duktig snickare	bank- tjänsteman	diakon	läkare	hjärn- kirurg	forskare	skåde- spelare
<i>Näst mest?</i>	innovatör, entreprenör	rör- mockare	läkare	strippa	vet ej	författare	läkare	läkare
<i>Normal?</i>	ingenjör	vårdjobb	socionom	bank- tjänsteman	sjuksyrra	vd	affärs- biträde	administ- ratör
<i>Låg?</i>	städare	köra sopbil	båt-mäklare	gatsopare	städare	hemtjänst- biträde	väktare	hemmafru
<i>Pinsamt låg?</i>	arbets- skygg	finns ej	finns ej	medlems- värvare för Sverige- demo- kraterna	reklam- utdelare	städare	Mc- Donalds	arbetslös

Detsamma gällde boendet (tabell 8),

Tabell 8. Vad tycker du är det mest prestigefulla boendet, näst mest, normal, låg och var går gränsen för pinsamt låg prestige i boendet.

	Medverkande nummer:							
	1	2	3	4	5	6	7	8
<i>Mest?</i>	herrgård	Strand- vägen i Sthlm.	lgh. på Strand- vägen	centralt m fin utsikt	villa i Stocksund	villa i Skuru- sundet	villa	villa
<i>Näst mest?</i>	stor villa med sjötomt	villa Djursholm	lgh. i Hammarby sjöstad	bo i något våldigt annorlunda	lgh. vid Karlplan	villa i Tullinge	kollektiv	radhus
<i>Normal?</i>	villa/lgh.	villa i Sthlm.	radhus	3:a i Bagar- mossen	lgh. i 3- våningshus	lgh i Hagsätra	hyreslgh.	lgh. i innerstan
<i>Låg?</i>	husvagn	lgh i Bredäng	lgh. i Alby	liten lgh i Bro	lgh. i Rågsved	lgh. i Fittja/ Rinkeby	2:a hand	lgh. i närförort
<i>Pinsamt låg?</i>	uteliggare	husvagn	lägenhets- hotell	tälta	hotellhem	hemlös	inne- boende	lgh i miljon- progr.

och familjeförhållanden (tabell 9),

Tabell 9. När du läser intervjuer i tidningen och där beskrivs den intervjuades familjeförhållanden. Vad tycker du är mest prestigefullt, näst mest, normalt, lågt och var går gränsen för pinsamt lågt prestige i familjeförhållandena.

	Medverkande nummer:							
	1	2	3	4	5	6	7	8
<i>Mest?</i>	inget, helt ointressant	familj m. barn	högutbildad familj m. barn	familj alltid bo på hotell	gift m. många barn & hundar	gift m. många barn	familj m. barn	familj m. barn
<i>Näst mest?</i>	inget	storfamilj	par m. fina jobb och barn från olika äktenskap	kollektiv	homopar	vet ej	homopar m. barn	homopar m. barn
<i>Normal?</i>	inget	singel	par m. barn och normala jobb	singel	gift el sambo m. 2 barn	vanlig mamma m. make	singel	singlar
<i>Låg?</i>	inget	uteliggare	singel m. barn	par m. barn	bo ensam	mamma som. inte bryr sig om. barnen	pensio-närspår	familjer m. sociala problem
<i>Pinsamt låg?</i>	inget	uteliggare	singel med barn som. är äldre men ändå bor hemma av ekonomiska skäl	par m. barn och dålig sexuell relation	mambo	alkoholister m. barn som. far illa	skilda m. barn	ensamma gamla människor

samt slutligen fritidssysselsättningar (tabell 10).

Tabell 10. Vilka fritidssysselsättningar tycker du är mest prestigefulla, näst mest, normalt, lågt och var går gränsen för pinsamt lågt prestige i fritidssysselsättningarna.

	Medverkande nummer:							
	1	2	3	4	5	6	7	8
<i>Mest?</i>	Segling	åka privat jet	ideelt arbete i media	vet ej	segla	vet ej	löpning	resa
<i>Näst mest?</i>	hästar	åka privat lyxjakt	ideelt arbete i förening	vet ej	motorbåt	vet ej	skidor	segla
<i>Normal?</i>	sommarstuga	va i stuga på landet	vandra i skogen, fjällen, skidsemester	vet ej	sola & bada	vet ej	trädgård	träna på gym odyl.
<i>Låg?</i>	trädgårds-skötsel	sitta hemma	föräldrar som ligger borta hela tiden för att barnen håller på med någon idrott	vet ej	campa	vet ej	tv	slöa
<i>Pinsamt låg?</i>	inte göra någonting	tälta	vuxna som tittar på när grävmaskiner arbetar	vet ej	vet ej	vet ej	slappa	ingenting

Förklaringen till att de medverkande angav så olika rankningar i tabell 7-10, tror jag ligger i att de rankande därvidlag var en väldigt heterogen grupp. De tillhör olika yrkesgrupper. En del tillhör, beträffande boendet, den grupp som bor i någon av Stockholms närförorter. Andra bor längre bort från centrum, eller till och i en annan del av landet. Många har lägenhet, några har villa. En del är gifta, andra är singlar eller skilda. En del av dem har barn som bor hemma, andra har utflugna barn, emedan ytterligare andra än så länge är barnlösa. Någon är intresserad av att utöva idrott emedan andra gillar att resa.

Och samhället består, som bekant, av en mer eller mindre oändlig mängd olika grupperingar och vi känner oss väl alla som deltagare i ett antal av dessa. En del grupper är väl definierade, andra är mer diffusa. Några har kanske en tydlig prestigeskala, andra inte. Men varje individ har en unik mix av grupptillhörigheter, med därtill hörande prestigeskalor. Och rankningarna i tabell 7-10 spände över en mängd grupptillhörigheter som de mer eller mindre medvetet är delaktiga i. Till skillnad ifrån rankningen i tabell 6 som berörde akademiska utbildningar och beträffande den frågan tillhörde alla utom två den i detta sammanhang löst definierade gruppen akademiker. Sammanfattningsvis drar jag följande slutsats:

Varje människas totala prestigeskala är unik.

Referenser

- Lagerqvist L O & Nathorst-Böös E (1984) Vad kostar det, LT Förlag, Stockholm.
SCB (2004) Statistisk årsbok för Sverige 2005, SCB, Örebro.
Nordeman M (1992) Kärlek på äldre dar, LT förlag, Stockholm.
Palmér J & Freidländer H (1987) redaktörer, Ord för ord, Nordstedts, Stockholm.
Söderqvist Tralu M 2009 Status, Norstedts, Stockholm.
Tamm-Hallström K (1993) Företagande och tekniskt systemskifte – elektrifieringen och introduktionen av elspisen, tidskriften Polhem 1993 (volym 1), Göteborg.

En fjärdedel av de svenska kvinnorna lider av oro och ångest. Unga tjejer mår sämre än genomsnittet, medan jämnåriga killar mår bättre, visar ny statistik från SCB.

– Killarna har en given plats i samhället, som tjej får man kämpa hårdare, säger psykiatern och forskaren Ulla Danielsson.

Emma Löfgren
emma.lofgren@dn.se

● Kvinnor oroar sig mer än män och drabbas oftare av ångest. Så har det varit sedan SCB började göra sina undersökningar på temat 1980, och statistik från den färskaste rapporten "På tal om kvinnor och män" visar att trenden håller i sig.

Av alla kvinnor mellan 16 och 85 svarar 25 procent att de har besvär med oro, ångest och ångest. Motsvarande siffra för männen är 14 procent. Oroligast är kvinnorna mellan 16 och 24, där 32,2 procent säger sig vara oroliga och ångestfyllda. I den ålderskategorin mår män däremot något bättre än det manliga genomsnittet.

Ulla Danielsson är psykiater och forskare i folkhälsa vid Umeå universitet. Hon har forskat på könsskillnaderna när det kommer till oro och ångest.

– Vad jag fann var att många

av kvinnorna hade lättare att tala om skam och skuld. Männen tyckte ofta att det var lättare att prata om kroppsliga åkommor.

Ulla Danielsson

I sin avhandling i ämnet skriver Ulla Danielsson att många män förklarar sitt dåliga psykiska mående med att de plötsligt "träffades" av yttre omständigheter. Kvinnorna i hennes studie beskrev oftare depressionen som kommande inifrån och hade en tendens att anklaga sin egen person.

Ulla Danielsson arbetar på Ungdomshälsan i Umeå, en mottagning för ungdomar som är friska för psykiatri och vårdcentralen. I sina möten med unga försöker hon ha ett genusperspektiv.

– Det är svårare för tjejerna att komma ut i samhället och de får kämpa hårt för att få en bra utbildning och nå en uppsatt position. För killarna finns det en öppnare attityd, man får vara mer som man är. Det har många av tjejerna jag intervjuat sagt, att kraven på tjejer är högre.

När flickor väl mår dåligt har de dock bättre verktyg att hantera ångesten med.

– Tjejer som kommer till mottagningen har ofta redan pratat med vänner och familj, medan killar i

större utsträckning håller ångesten inom sig.

En uppfattning Ulla Danielsson ofta möter hos kvinnor är "jag vet ju att jag har för höga krav på mig själv och därför får jag mig själv att må dåligt, jag borde kunna sluta med det".

– Det ska inte handla om att det är fel på en själv, utan det finns faktorer i samhället som påverkar en. Män har mycket lättare att tänka att det är fel på strukturen och inte på dem själva, säger Ulla Danielsson.

Även Folkhälsoinstitutet har försökt utreda vad könsskillnaderna när det gäller depression, oro och ångest beror på. Det enda man kunde utesluta med säkerhet var att

de inte kan förklaras med att unga kvinnor har en större benägenhet att prata om sina problem.

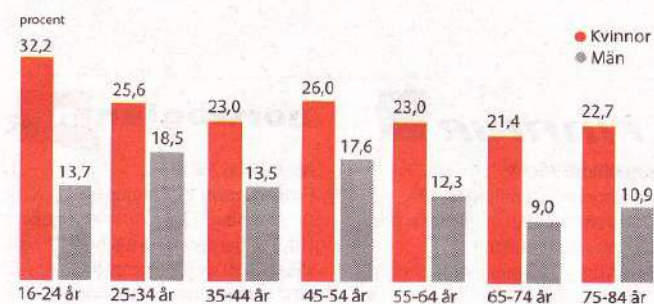
Jämställdheten har gått framåt under de senaste 30 åren. Under samma period har oron och ångesten ökat bland befolkningen – mer hos kvinnor än hos män. Men Danielsson tror ändå att jämställdhet är en av lösningarna.

– Man har inte kunnat påvisa något genetiskt som kan förklara skillnaden. Det går inte att förklara det enbart med hormonnivåer hos kvinnor.

– Jämställdhet är ett av svaren. Det är en sådan fruktansvärd kamp för kvinnor att få samma positioner som män om man ser till arbetslivet. Jag tycker det är märkligt att det ska vara så trögt.

Fakta.

Besvär av oro eller ångest 2010–2011

*A4

Ur Dagen Nyheter 2012-11-19.

Ny utsida – bättre insida

amalia

1 kr/tidning + ameliahjälp

Stor guide: **LCHF, pms-dieten & rawfood**

● Hur bra är alla nya dieterna?

● Tre kvinnor: Nya matvanor förändrade livet!

Nära eller bråkigt? Så hittar ni syster-harmoni

"Jag har bara svart" Knepen som bryter garderobs-tristessen

Kampanj: 29kr

Premiär för **Nya amalia!**

Snart helg!

● Middag för många: Rostbiff, plock & biskviter

● Nytt sovrum på en dag med smart "gör det själv"-vägg

★ Roxarna: böckerna *håll du inte för missa*

Vin presenter för 94 428 kr

Politiska ideologier

Politiska ideologier är synsätt beträffande hur vi bäst lever tillsammans. Som klassiska ideologier räknas konservatism, liberalism och socialism (se tabell 1). Alla politiska partier har någon form av ideologi som grund för sina ställningstaganden. Ofta är det en mix mellan någon av de tre stora ideologierna och egna hjärtefrågor. Praktiserandet av dessa förändras, naturligtvis i någon mån, hela tiden på grund av t.ex. samhällsutvecklingen, den tekniska utvecklingen och de politiska stridsfrågorna för dagen. Men trots det, präglar än idag de klassiska ideologierna respektive partis realpolitik i ganska stor utsträckning. Och det är egentligen på en viss ideologi som var och en röstar. För inget partiprogram, om än så detaljerat, kan innefatta alla beslut som kommer att tas under den kommande mandatperioden.

Konservatismens, liberalismens och socialismens grundläggande syn på människan.

Ideologi	Människosyn
Konservatism	Människan har onda och svaga sidor och dessa måste kontrolleras. En enskild människas intelligens räcker inte till för att överblicka samhällets alla aspekter. Människor är ojämlika i de flesta avseenden. Vi har olika intelligens, olika förmågor och olika talanger. Därmed har vi också olika roller och uppgifter i samhället.
Liberalism	Alla människor oavsett klass, kön, eller ras har de förutsättningar som behövs för att kunna ta de rationella beslut som är grunden för den individuella friheten. Alla människor kan ta ansvar för sig själva. Därför bör individen frigöras från statens kontroll och regleringar.
Socialism	Människan formas av den sociala miljön. Ojämlighet består så länge samhället är organiserat på ett ojämnt sätt.

Var och en av dessa ideologier har naturligtvis poänger och i viss mån är de självuppfyllande. Den konservativa ideologin, exempelvis, betonar belönandet av de duktiga, vilket har fördelen att det skapar incitament för människor att kämpa och det kommer i någon mån hela samhället till gagn. Denna grundsyn märks ännu tydligt i dagens realpolitik med borgerligt styre i Sverige, bland annat i att:

Skolan= Betyg i yngre åldrar och elitklasser gör, enligt den konservative, att barnen kommer att anstränga sig mer och att landet får ett konkurrenskraftigt toppskikt. Vidare är en del av lämpade till att tänka och andra för att göra grovarbete, därför bör yrkesutbildningar vara korta och helt inriktade på praktiskt arbete.

Vård= "Alla" får öppna vårdinrättningar och konkurrera om patienterna, då kommer det att utkristalliseras elitkoncept till gagn för alla.

Kommunikationer= Borttagandet av enhetstaxan och höjning av de nya taxorna i Stockholms kollektivtrafik, samt ovilja att satsa på storskaliga kollektiva lösningar som nya tunnelbanelinjer. Gynnar de som lyckas ordna det så väl att bor nära sitt arbete och/eller satsar på en egen bil, framför de som förlitar sig på samhällets lösningar.

Hushållsekonomi= Fattiga områden i Stockholms stad får numera få relativt sett mindre pengar till att hjälpa de nödställda. Eftersom det är bättre att alla får samma del av den offentliga kakan än att de fattiga får mer, då de senare har inte gjort sig förtjänta av mer. För den som inte får pengarna att räcka till, finns alltid möjligheten att arbeta övertid och med statliga subventioner låta någon annan göra en del av hushållsarbetet. Skatteavdrag för de som jobbar är en morot till att få fler att göra rätt för sig istället för att utnyttja samhället och leva som, exempelvis, pensionärer. Sänkt bolagsskatt gynnar de som verkligen gör en ansträngning, nämligen företagsägarna. Och det gör att människor tar sig i kragen och startar eget, istället för att lita till arbeten som andra skapat.

Arbetslöshet= Obligatoriskt vuxendagis för alla som varit arbetslösa en längre tid är bra, eftersom de som inte har något jobb är i den situationen för att de inte vill arbeta, så det bästa sättet att få dessa i arbete är att göra arbetslösheten obekvämare.

Boende= Boendet ska helt styras av marknadskrafterna, ju högre inkomster desto finare bostadsadress. Den som har ett exklusivt och välbeläget boende ska inte straffas med en högre fastighetsskatt än den som bor där ingen vill bo.

Grunden i den liberala ideologin däremot, är att individens förmåga och vilja att förbättra sin situation är samhällets viktigaste motor. Även liberalismen influerar dagens högerpolitik med åtgärder som leder till:

Skolan= Överetablering av skolor och misshushållning med samhällets pengar, samt att barn i den hårda konkurrensen mellan dem, lockas till märkliga utbildningar utan verklighetsförankring. Eftersom det viktigaste är att "alla" ska ha rätt att starta skolor och att barnen har många alternativ att välja emellan.

Vård= Det är upp till var och en att söka det bästa alternativet, vilket utgör en morot för personalen i vården att jobba hårdare och för patienterna att jämföra vårdalternativen. Entreprenörerna ska ha rätt att etablera sig var de vill. Blir det överetablering kommer till slut de mest lämpade företagen överleva. Gemensamma äldreboenden fråntar oss möjligheterna att själva dana livsbetingelserna på ålderns höst. Alltså byggs servicehusen om till vanliga lägenheter för äldre människor.

Kommunikationer= Alla har frihet att välja arbete och färdmedel och det bästa är att var och en löser det på sitt sätt.

Hushållsekonomi= Det är upp till var och en att tillse att inkomsterna är tillräckliga för livets nödtorft. Med pigavdraget kan var och en välja mellan om de vill arbeta mer, eller själva bidra i hushållsarbetet.

Arbetslöshet= Det är varje individs ansvar att välja rätt utbildning och lämpligt arbete, så samhällsstyrda insatser för att guida människor, som arbetsmarknadsutbildningar och friår, är onödiga samhällsinsatser.

Boende= Det bästa är att marknadskrafterna styr bostadsmarknaden utan att samhället lägger sig i. Då kan var och en välja själv hur den vill lösa sitt bostadsproblem.

Socialisten menar istället att alla ska beredas samma chans att nå framgång och till att känna trygghet, vilket i slutändan ökar den totala mängden nytta som kan produceras. Det syns i sådant som att:

Skolan= Samhället tar stort ansvar för att alla barn får en lika god chans att bli konkurrenskraftiga vuxna. Samhället tar också ansvar för att skattebidraget används så effektivt som möjligt, genom att begränsa antalet skolor som slåss om samma elever. Betyg vid låg ålder gör, enligt socialisten, att de som är sena i starten känner sig dumma och kanske tappar lusten att gå i skolan.

Vård= Samhället tar ansvar för att alla vårdtjänster som tillhandahålls är av god kvalitet, så att medborgarna tryggt kan gå till den närmaste inrättningen. Det ska därtill finnas lagom många vårdinrättningar, på rimligt avstånd för alla.

Kommunikationer= Storskaliga satsningar på kollektivtrafik som tunnelbanor och järnvägar är bra för miljön, ger effektiva resor och större möjligheter till rimliga livsvillkor för de med små inkomster.

Hushållsekonomi= Om alla barn får rimliga uppväxtvillkor, ökar andelen goda medborgare när de når vuxen ålder. Och med visshet om att samhället inte sätter någon på bar backe om olyckan är framme, minskar den allmänna oron för framtiden.

Arbetslöshet= Ett frikostigt trygghetssystem för alla i händelse av arbetslöshet, gör att var och en kan ägna sig åt det denne är bra på, utan att behöva oroa sig för om det går bra för arbetsgivaren eller inte.

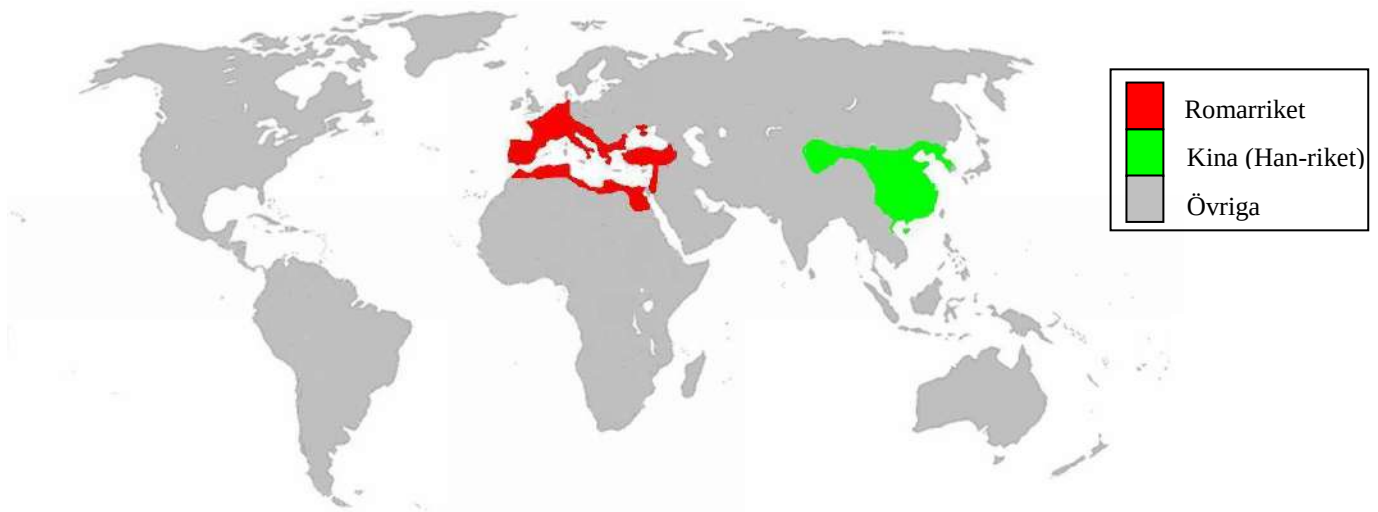
Boende= Det är inte bra för samhället om alla fattiga bor i ett område och alla rika i ett annat. Om samhället äger hyreslägenheter även i exklusiva områden, ökar möjligheterna för var och en att göra karriär på bostadsadressmarknaden oavsett inkomst.

Hur dagens nationer kom till

Motsatsen till samhällssystem är att alla individer sköter sig helt själva från födseln intill döden. Det har aldrig funnits i mänsklighetens historia och det är inte ens givet i faunan. Möjligen finns det bland mikroskopiska djur som bakterier, en del fiskarter och insekter som flugor. Alla djur som tar hand om sin avkomma, däremot, har system för att tillse att de får mat och de avdelar resurser för att försvara barnen emot fiender. Flocklevande köttätare som hundar delar på bytet enligt något visst system där ledaren bestämmer. En del djur, som myror och bin, har till och med system där olika individer föds till olika uppgifter.

De ekonomiska system som finns i faunan förefaller, till skillnad ifrån våra system, utvecklas väldigt lite över tiden. Det kan bero på att djuren saknar händer eller har för liten hjärna. Det kan också bero på att de inte har lika stora behov av utveckling som vi människor har. Vi har så lite päls att vi behöver kläder för att skydda oss emot sol och kyla, vi behöver verktyg för att döda många av de djur som vi vill äta och vår avkomma kräver längre tid från det att de föds till dess att de klarar sig själva. Det senare har dels den effekten att den tid som vi måste organisera oss och avdela resurser för barnens skull är längre än för djur, förut kanske elefanter. Och dels har det effekten att det kostar mer för oss att skapa en "färdig" individ, vilket gör att vi antagligen genom alla tider varit mindre villiga än djur att offra någon individ. Troligen började vi människor för länge sedan att, liksom bina, specialisera oss för flockens bästa. Några jagade, andra plockade frukter och någon tilldelades uppgiften att fördela arbetet på ett klokt sätt. Med tiden blev flockarna större och med det specialiserades sysslorna ytterligare. Flockarna enades, mer eller mindre frivilligt, med andra flockar (byar) och underordnade sig gemensamma ledare, som garanterade något mått av försvar emot andra grupper av flockar. Alla som erbjöd tjänster åt de andra, i synnerhet ledaren och de som beskyddade de övriga, tog betalt för detta och med tiden hamnade mänskligheten i ett ekonomiskt och socialt system som är ungefär detsamma som idag. Några av de kanske viktigaste händelserna i formandet av dagens flockar (stater) beskrivs nedan.

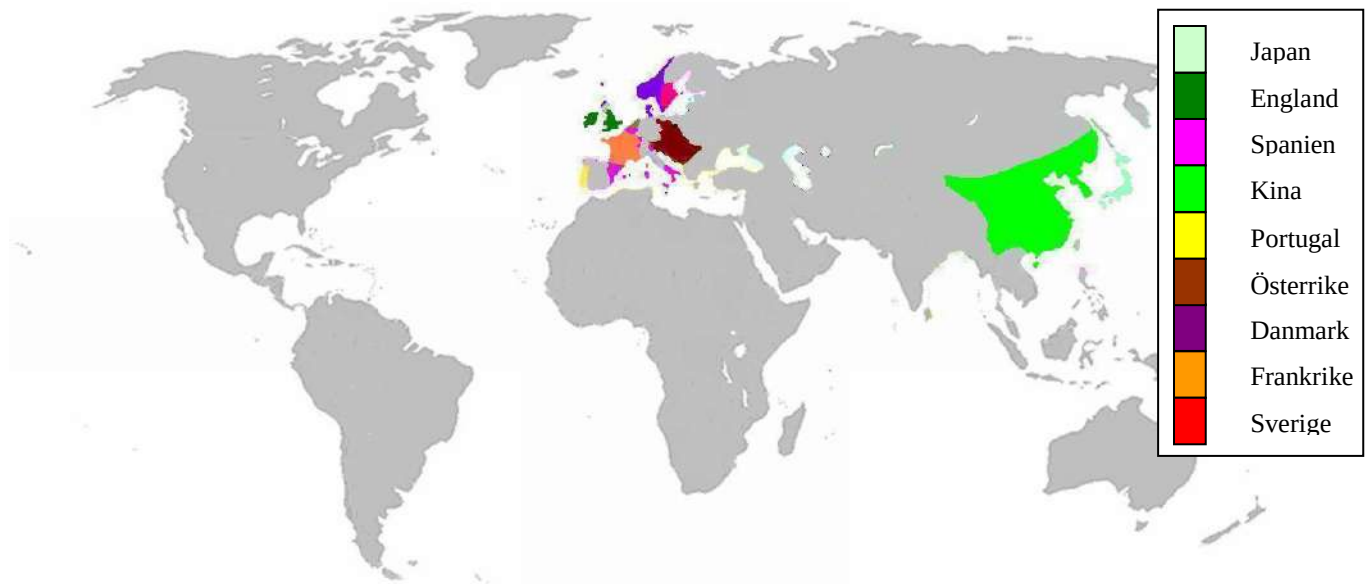
Figur 1. De mest organiserade stora rikena år 0. Romarriket växte under åren 340–270 före vår tideräkning (FVT) från att bara omfatta staden Rom till att omfatta majoriteten av den Italienska halvön. Därefter växte det ytterligare, genom diverse krig, och omfattade strax före år 0 alla kuster runt medelhavet. Sin största utbredning nådde det under Trajanus år 117. I vissa områden hade medborgarna fullt romerskt medborgarskap, i andra var det begränsat, medan de i övriga delar var "bundsförvanter" som i stort sett tilläts sköta sig själva. Kina styrdes sedan 206 FVT av Han-dynastin och kallades därför Han-riket. De ledde en framgångsrik expansionspolitik och det var ungefär 100 år senare ännu större än Romarriket. Utöver Kina fanns i Asien välorganiserade riken i Indien och den sydvästra delen av den arabiska halvön (nuvarande Oman och Jemen).

I Afrika fanns organiserade riken i nuvarande Sudan och Etiopien.

Mayaindianerna hade organiserade kulturer i delar av Mexico och i västra USA samt i Anderna fanns större organiserade kulturer.

500 år senare hade Romarriket minskat till en spillra som bestod av dess tidigare östra delar (Östrom= Grekland, Turkiet, Libanon, Syrien, Jordanien, Israel och Egypten). Östrom bestod ända in på 1400-talet, men gränserna ändrades ofta och under den senare delen kallades det Bysantinska riket. Majoriteten av romarrikets Västeuropeiska städer reducerades eller försvann. Han-riket hade också upphört och i dess ställe fanns tre rivaliserande kinesiska riken. För övrigt fanns på 500-talet organiserade riken i bland annat nuvarande Iran och Irak (Sassandinska riket), Indien samt Japan.

Ungefär år 700 anlades de första Nordamerikanska städerna i Mississippidalen.

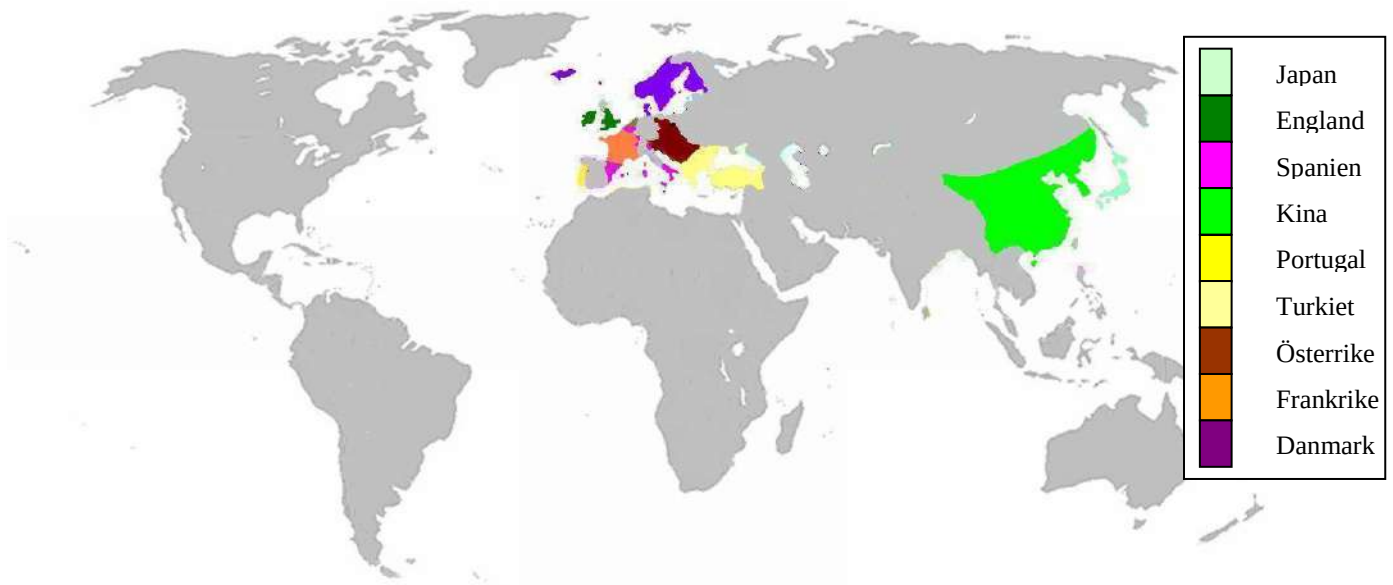

Figur 2. De större riken som i någorlunda ordnad form existerade år 1000 och fortfarande gör det, samt dessas ungefärliga dåtida omfattning. Utöver dessa större riken tillkommer Etiopien, vars dåvarande omfattning jag inte känner till.

Staden Timbuktu (i det centralafrikanska landet Mali) grundades år 1100.

År 1255 blev Prag och Stockholm städer.

I nuvarande Peru expanderade inkafolket sitt imperium och i Centralamerika expanderade aztekerna. Aztekerna var jordbrukare och de levde i västra Mexico men i början på 1300-talet tvingades de flytta till det som numera är Mexico City på två sankt öar i Texocosjön. Staden byggdes av sten och anslöts till fastlandet med en mängd broar. Området omkring staden torrlades och det blev bördiga marker som gav så stora skördar att befolkningen kunde öka rejält och till och med nära en yrkesarmé. Denna, och en del andra amerikanska kulturer, var således byggnadstekniskt sett relativt högtstående. Men de kunde inte smälta järn och utöver inkaindianerna (som använde bronsföremål) användes metaller enbart för utsmyckning. De saknade även hjulfordon samt drag-, rid- och lastdjur (utöver att lamor användes som lastdjur i Peru).

Figur 3. De större rikerna som i någorlunda ordnad form existerade år 1400 och fortfarande gör det (exklusive Etiopien och Thailand, vars dåvarande omfattning jag inte känner till), samt dessas ungefärliga dåtida omfattning. År 1400 fanns inte Sverige eftersom vi var i "union" med Danmark, mellan 1389-1521.

Peking grundades på 1400-talet och blev landets huvudstad.

Portugiserna och spanjorerna började på 1400-talet att utforska världen. Dessa utforskningar berodde på ett antal faktorer, antagligen framför allt att:

- Portugiserna hade utvecklat en typ av goda oceanseglare (karaveler).
- Deras ekonomier var beroende av guld- och silvervaluta, men låg tillgång på metallerna hade försatt dem och många andra europeiska länder i en lågkonjunktur.
- Handelsvägarna till Indien kontrollerades av Osmanska riket och de spärade vägen för andra nationer (först var det kryddor och siden som lockade Européerna, senare började de även importera bomullstyger och mattor, parfym, tobak samt basvaror som ris, salt och vete).

Dessa utforskningar ledde dels till att spanjoren Christopher Columbus 1492 nådde Amerika och dels till att Portugiserna seglade längs Afrikas kust på jakt efter en vattenväg till Indien. Portugiserna inrättade kustkolonier för att säkerställa proviantförsörjningen längs vägen och för att skaffa slavar (men det inre av kontinenten förblev outforskat av västerlänningar tills 1800-talet). Ansträngningarna ledde sedermera till Portugisiska handelsstationer i Indien.

1480 gjorde storhertigdömet Moskva sig fria från mongolerna, som vid den tiden behärskade stora landområden i bland annat nuvarande Ryssland. Staden blev centrum för det nya riket Ryssland och det expanderade kraftigt långt in på 1900-talet.

Den europeiska handeln med slavar ifrån Afrika inleddes officiellt år 1496.

Samma år grundar spanjorerna den första staden i den nya världen, i och med anläggandet av Santo Domingo, som numera är huvudstad i Dominikanska republiken.

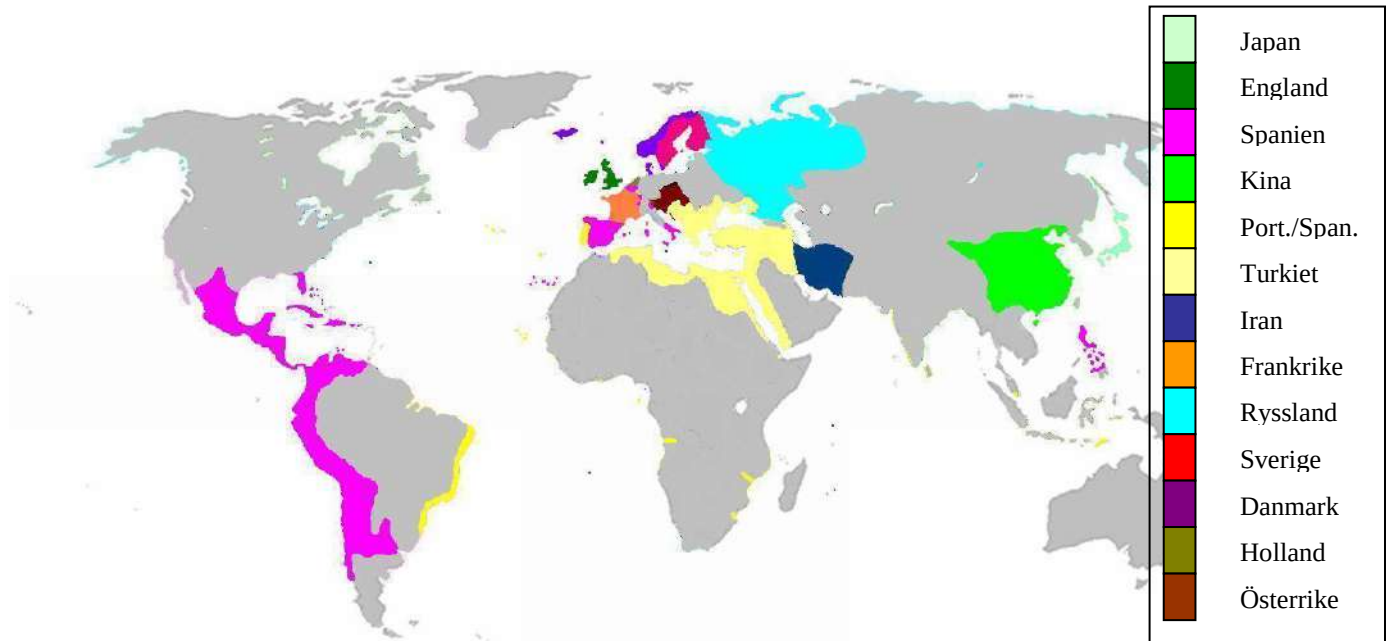
Ungefär 1520 slogs aztekernas rike ut av spanjorerna. Tio år senare slog de även ut inkafolket. Därmed kunde spanjorerna lägga beslag på indianernas produktion av guld och silver, vilket gjorde Spanien rikt och mäktigt. Den främsta källan till silver var en gruva i Anderna som år 1570 hade en befolkning som var nära nog lika stor som den i Paris (120.000 personer).

År 1532 var startpunkten för den första permanenta portugisiska bosättningen i Brasilien.

I mitten på 1500-talet övertog slavar positionen som den viktigaste Afrikanska exportvaran ifrån guld.

Engelska, Franska och Nederländska erövrare tog öar i Karibiska havet från spanjorerna (en del hade spanjorerna redan tömt på folk för att få slavar till sina projekt och på andra hade de dött av sjukdomar).

På det Nordamerikanska fastlandet startade engelsmännen tidigt bosättningar i Virginia och New England, fransmännen gjorde detsamma i Quebec och Louisiana och holländarna i vad de kallade Nya Nederländerna.

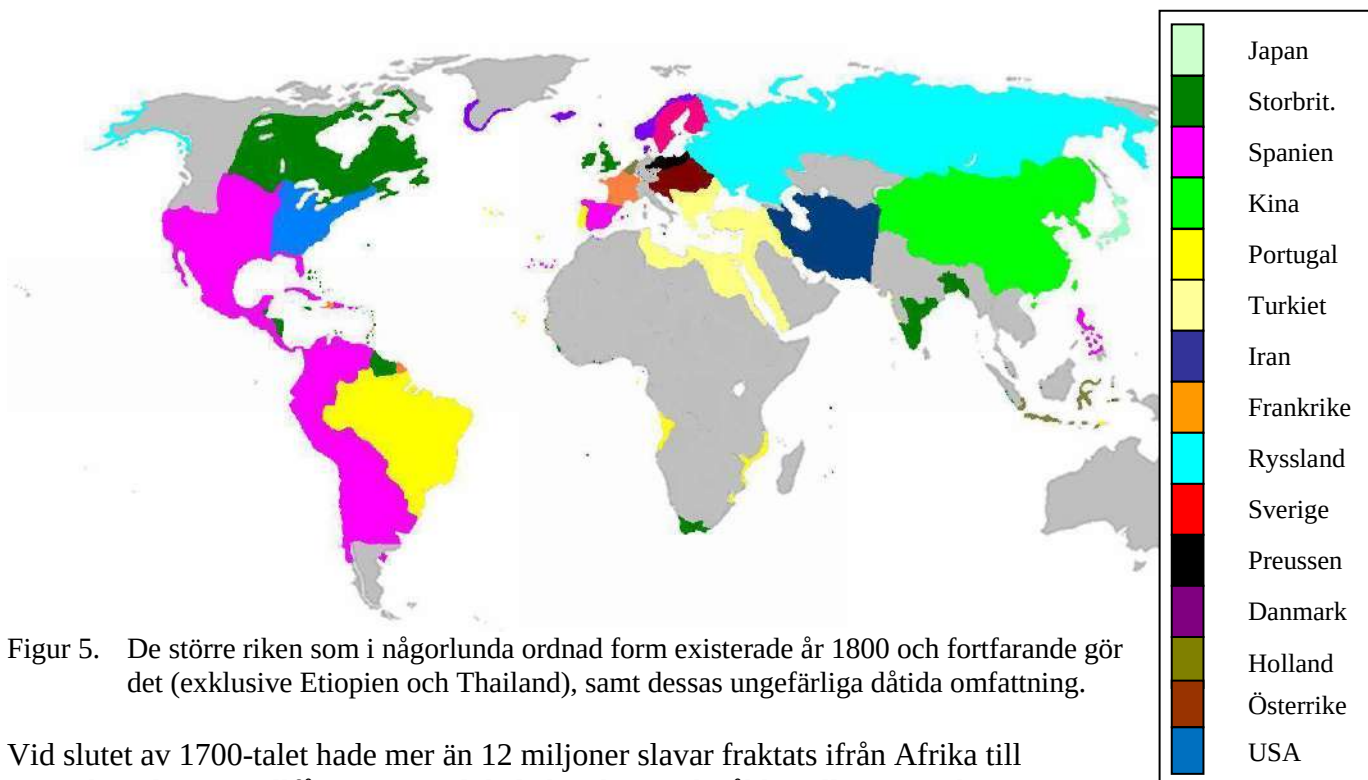
Figur 4. De större riken som i någorlunda ordnad form existerade år 1600 och fortfarande gör det (exklusive Etiopien och Thailand), samt dessas ungefärliga dåtida omfattning.

Efter engelsmännen seger över den spanska armadan år 1588 bröt de den portugisiska och spanska dominansen på haven. 1612 bröt de även monopolet på handel med Indien genom att det engelska ostindiska kompaniet¹ besegrade portugiserna i Indien.

Men det var Holländarna som dominerade den ostindiska handeln under 1600-talet. För de byggde enkla långa och smala segelfartyg med gott om lastutrymme och de kunde segla långa sträckor utan att gå till hamn. Fast både engelsmännen och holländarna anlade på 1600-talet handelsstationer i Indien.

I början av 1700-talet valde engelsmännen och skottarna att slå sig samman till en nation (Storbritannien) och de tog täten i den fortsatta kolonialiseringen. Men även Kina expanderade och la under sig Mongoliet, Tibet och Nepal.

¹. Den tidiga västerländska kolonialiseringen drevs som halvoffentliga/halvprivata företag. Columbus resa till Amerika finansierades av italienska investerare och de tidiga engelska, franska och nederländska kolonialisatörerna var privata företag (handelskompanier, typ ostindiska kompaniet).

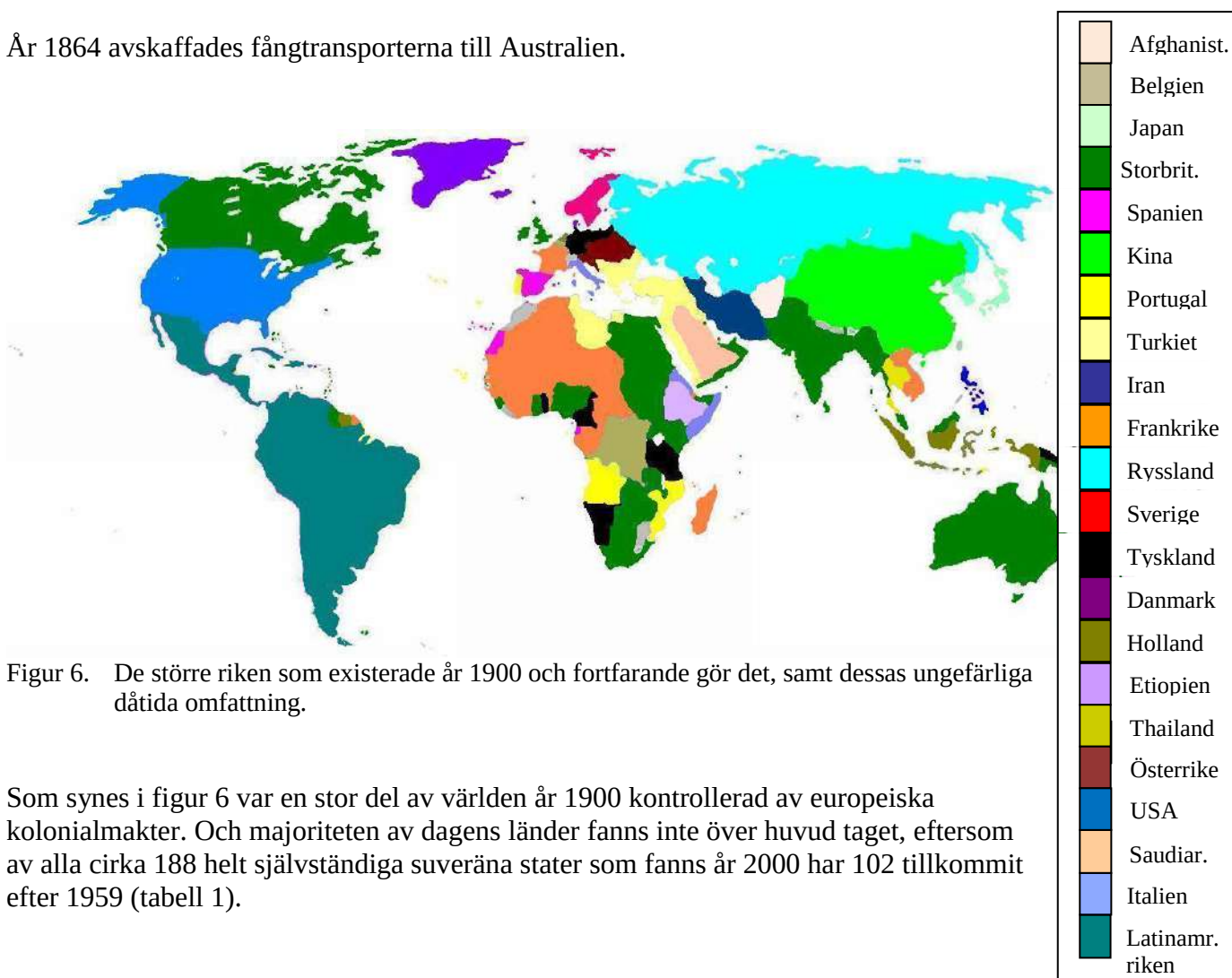

Figur 5. De större riken som i någorlunda ordnad form existerade år 1800 och fortfarande gör det (exklusive Etiopien och Thailand), samt dessas ungefärliga dåtida omfattning.

Vid slutet av 1700-talet hade mer än 12 miljoner slavar fraktats ifrån Afrika till Amerika. Slavarna tillfångatogs av lokala härskare och såldes till europeiska handelsmän. I utbyte fick härskarna bomull, koppar, järn, tenn, konjak och glassmycken.

1834 avskaffas slaveriet i hela det brittiska imperiet.

År 1864 avskaffades fångtransporterna till Australien.

Figur 6. De större riken som existerade år 1900 och fortfarande gör det, samt dessas ungefärliga dåtida omfattning.

Som synes i figur 6 var en stor del av världen år 1900 kontrollerad av europeiska kolonialmakter. Och majoriteten av dagens länder fanns inte över huvud taget, eftersom av alla cirka 188 helt självständiga suveräna stater som fanns år 2000 har 102 tillkommit efter 1959 (tabell 1).

Tabell 1. När de länder som fanns år 2000 blev helt självständiga och organiserade stater (bortsett ifrån kortare ockupationer under t ex 2:a världskriget) och vad området var innan dess.

Land	Självst.	Vad det var innan självständigheten
Afghanistan	1700-tal	Del av ömsom Osmanska/Persiska riket - 1700-talet
Albanien	1913	Del av Osmanska riket 1300/1400-tal -1878, därefter delat på flera stater
Algeriet	1962	Fransk koloni 1830-1962
Andorra	819	Del av Frankrike
Angola	1975	Portugisisk koloni 1491-1975
Antigua och Barbuda	1981	Brittisk koloni/protektorat 1667-1981
Argentina	1810	Spansk koloni 1527-1816
Armenien	1991	Osmanska riket 1500-tal-1800-tal, Ryssland 1882-1918, Sovjet 1920-1991
Australien	typ 1945	Brittisk koloni som gradvis friades från 1901-1986
Azerbajdzjan	1991	Persien 1500-tal-1813, Ryssland 1813-1918, Sovjet 1920-1991
Bahamas	1973	Brittisk koloni/protektorat 1792-1973
Bahrain	1971	Persiskt ?-1521, portugisiskt 1521-1602, Persiskt 1602-1783. brittiskt 1861-1971
Bangladesh	1971	Brittisk koloni/protektorat ?-1947, Pakistan 1947-1971
Barbados	1966	Brittisk koloni/protektorat 1627-1966
Belgien	1831	Olika överhöghet, delat på Holland och Frankrike ?-1831
Belize	1981	Brittisk koloni/protektorat ?-1981
Benin	1960	Fransk koloni 1851/93-1960
Bhutan	19??	Brittiskt protektorat 1910-?
Bolivia	1825	Spansk koloni 1500-tal-1825
Bosnien-Hercegovina	1995	Osmanska riket 1463 -1878, Österrike 1878-1918, förbund med grannstaterna 1918-1991
Botswana	1966	Brittisk koloni/protektorat 1885-1966
Brasilien	1822	Portugisisk koloni 1532-1822
Brunei	1983	Brittisk koloni/protektorat 1890-1983
Bulgarien	1878	Osmanska riket 1300/1400-tal-1878
Burkina fasso	1960	Fransk koloni 1896-1960
Burma	1948	Brittisk koloni/protektorat 1890-1948
Burundi	1962	Tysk koloni 1890-1919, Belgisk koloni 1919-1962
Centralafrikanska rep.	1960	Fransk koloni 1884-1960
Chile	1818	Spansk koloni 1500-tal-1818
Colombia	1830	Spansk koloni ca 1500-1819 , Gran colombia 1819-1930
Costa Rica	1839 (typ)	Spansk koloni 1540-1821, Mexico 1822-1823, federation m grannstater 1824-1839 + 1897-1898
Cypern	1960	Brittisk koloni/protektorat 1878-1960
Danmark	ca 985	Diverse småriken
Dem Rep Kongo	1960	Belgisk koloni 1885-1960
Djibuti	1977	Fransk koloni 1884-1977
Dominica	1978	Brittisk koloni/protektorat 1763-1978
Dominikanska rep.	1844	Spansk koloni 1500-tal-1821, Haiti 1821-1844
Ecuador	1830	Spansk koloni 1500-tal-1819, 1819-1930 Gran colombia
Egypten	1922	Osmanska riket 1500-tal-1882, brittisk koloni 1882-1922
Ekvatorialguinea	1968	Spansk koloni 1843-1968
El Salvador	1838	Spansk koloni 1520-tal-1821, Mexico, federation m grannstater 1821-1838
Elfenbenskusten	1960	Fransk koloni 1842/82-1960
Eritrea	1994	Italiensk koloni 1889-1941, brittisk administration 1941-1952, Etiopien 1952-1994
Estland	1991	Sverige 1561-1721, Ryssland 1721-1920, fritt 1920-1944, Sovjet 1944-1991
Etiopien	300-talet	Fanns från 300-talet, sönderföll på 1700-talet, enades igen 1853
Fiji	1970	Brittisk koloni/protektorat från slutet av 1800-talet-1970
Filippinerna	1946	Spansk koloni 1500-tal-1898, Amerikansk koloni 1898-1943
Finland	1917	Sverige 1249-1809, Ryssland 1809-1917
Frankrike	843	Varierande tillhörighet -843
Förbundsrepubliken Jugoslavien	1992/2006	Österrike 1300-tal-1918, Jugoslavien (i olika former) 1918-1992, förbund Serbien och Montenegro 1992-2006
Förenade arabemiraten	1971	Brittisk koloni/protektorat 1892-1971
Gabon	1960	Fransk koloni 1884-1960
Gambia	1965	Brittisk koloni/protektorat 1843-1965
Georgien	1991	Ryssland 1700-tal-1918, Sovjet 1921-1991
Ghana	1957	Brittisk koloni/protektorat 1901-1957
Grekland	1830	Osmanska riket 1300/1400-tal-1830
Grenada	1974	Brittisk koloni/protektorat ?-1974
Guatemala	1847	Spansk koloni 1523/42-1821, federation m grannstater 1821-1847
Guinea	1958	Fransk koloni 1843-1958
Guinea-bissau	1974	Portugisisk koloni 1886-1974
Guyana	1966	Brittisk koloni/protektorat 1831 -1966
Haiti	1804	Spansk koloni 1500-tal-1697, fransk koloni 1697-1804, USA 1915-1934
Honduras	1838	1524-1821 Spansk koloni, 1821-1838 federation m grannstater
Indien	1947	Brittisk koloni/protektorat ?-1947 (+ ett antal portugisiska & franska handelsstationer som blev fria senare)
Indonesien	1954	Nederländsk koloni 1850-1949

Tabell 1. Fortsättning.

Land	Självst.	Vad det var innan självständigheten
Irak	1932	Osmanska riket 1534-1918, Brittisk koloni/protektorat 1918-1932
Iran	1500-tal	Turkiskt följt av mongoliskt
Irland	typ 1937	Union med Storbritannien 1801-1937/49
Island	1944	Norge 1262-1389, Danmark 1389-1944
Israel	1948	Osmanska riket 1500-tal-1920, brittisk koloni/protektorat 1920-48
Italien	1861	Småriken -1861
Jamaica	1962	Brittisk koloni/protektorat 1655-1962
Japan	500-tal	Småriken
Jemen	1990	Sydjemen: brittiskt 1800-tal-1967, Nordjemen: Osmanskt 1800-tal-1918, enat 1990
Jordanien	1946	Osmanska riket 1500-tal-1920, brittisk koloni/protektorat 1920-46
Kambodja	1954	Fransk koloni 1863-1954
Kamerun	1960	Tysk koloni 1884-1919, fransk koloni 1919-1960
Kanada	typ 1949	Brittisk koloni/protektorat från 1600-talet som successivt avvecklades till 1982
Kap Verde	1975	Portugisisk koloni 1456-1975
Kazakstan	1991	Ryssland/Sovjet 1731-1991
Kenya	1963	Brittisk koloni/protektorat 1898-1963
Kina	före år 0	Kina har i olika funnits i över 2000 år
Kirgizistan	1991	Ryssland/Sovjet 1800-talet-1991
Kiribati	1979	Brittisk koloni/protektorat 1892-1979
Komorererna	1975	Fransk koloni 1841/86-1975
Kongo	1960	Portugisisk koloni 1400-tal -1891, fransk koloni 1891-1960
Kroatien	1991	Österrike 1700-tal-1918, olika förbund med grannstaterna 1918-1991
Kuba	1909	Spansk koloni 1500-tal-1902, USA kontrollerat 1902-1909
Kuwait	1961	Osmanska riket 1700-tal-1899, brittisk koloni/protektorat 1899-1961
Laos	1954	Fransk koloni ?-1954
Lesotho	1966	Brittisk koloni/protektorat 1868-1966
Lettland	1991	Sverige 1629-1709, Ryssland 1709-1920, fritt 1920-1944, Sovjet 1944-1991
Libanon	1943	Osmanska riket 1500-tal-1920, brittisk koloni/protektorat 1920-43
Liberia	1847	Portugisisk koloni (kustområdet) 1461-1847
Libyen	1951	Osmanska riket 1500-tal-1911, Italiensk koloni 1911-1941, brittisk administration 1941-1952
Lichtenstein	1866	Förbund med andra Tyska furstendömen -1866
Litauen	1990	Union med Polen 1500-tal-1795, Ryssland 1795-1918, fritt 1918-1944, Sovjet 1944-1990
Luxemburg	1866	Varierande tillhörighet, senast Tyska förbundet 1815-1866
Madagaskar	1960	Fransk koloni 1643-1960
Makedonien	1991	Osmanska riket 1300-tal -1913, delat på Serbien och Bulgarien 1913-1918, olika förbund med grannstaterna 1918-1991
Malawi	1964	Brittisk koloni/protektorat 1891- 1953, Centralafrikanska federationen 1953-1963
Malaysia	1957	Portugisisk kolon 1500-tal-1800-tal, Brittisk koloni/protektorat 1800-tal-1957/63
Maldiverna	1965	Brittisk koloni/protektorat 1887-1965
Mali	1960	Fransk koloni 1893/1904-1960
Malta	1964	Brittisk koloni/protektorat 1815-1964
Marocko	1956	Fransk koloni 1912-1956
Mauritanien	1960	Fransk koloni ?-1960
Mauritius	1968	Nederländskt 1598-1715, Franskt 1715-1810, Brittiskt 1810-1968
Mexico	1821	Spansk koloni 1519-1821
Mocambique	1975	Portugisisk koloni 1505-1975
Moldavien	1991	Ryssland/Sovjet 1794-1991
Mongoliet	1990-talet	Kina 1600-talet-1911, Ryskt lydrike 1921-1990-talet
Namibia	1990	Tysk koloni 1888-1919, Sydafrika/Storbritannien 1920-1990
Nauru	1968	Tysk koloni 1885-1919, Australien/Storbritannien 1919-1968
Nederländerna	1579	Varierande tillhörighet, senast Spanien
Nepal	1911	Kontrollerat av Kina -1911
Nicaragua	1839	Spansk koloni 1524-1823, 1823-1839 federation m grannstater
Niger	1960	Fransk koloni 1899/1912-1960
Nigeria	1960	Brittisk koloni/protektorat 1861/1900-1960
Nordkorea	1948	Japansk koloni 1895-1945, Sovjet administrerat 1945-1948
Norge	1905	Danmark 1389-1810, Sverige 1810-1905
Nya Zeeland	19??	Brittisk koloni/protektorat 1840-?
Oman	1971	Osmanska riket 1659-1741, brittisk koloni/protektorat 1891-1971
Pakistan	1971	Brittisk koloni/protektorat ? -1947
Palau	1994	Spanskt 1800-tal-1899, Tyskt 1899-1914, Japanskt 1914-1944, USA 1944-1994
Panama	1978	ca 1500-1821 Spansk koloni, 1821-1903 Colombia, Amerikanskt protektorat 1903-1978
Papua Nya Guinea	1975	Australiskt/brittiskt koloni/protektorat 1919-1975
Paraguay	1811	Spansk koloni 1500-tal-1811
Peru	1821	Spansk koloni 1500-tal-1821
Polen	1918	Under lång tid fritt därefter delat mellan Ryssland, Presussen (Tyskland) och Österrike 1795-1918
Portugal	1128	Överhögheten varierade över tid, fritt 1128-1580, Spanien 1580-1640
Qatar	1971	Osmanska riket 1872-1916, brittisk koloni/protektorat 1916-1971
Rumänien	1881	Osmanska riket 1400-tal-1700-tal, Ryssland 1700-tal-1881
Rwanda	1962	Tysk koloni 1890-1919, belgisk koloni 1919-1962

Tabell 1. Fortsättning.

Land	Självst.	Vad det var innan självständigheten
Ryssland	1480	Den gyllende horden (mongolisk stat) 1226-1480/1502
S:t Christopher och Nevis	1983	Brittisk koloni/protektorat 1623-1983
Saint Lucia	1979	Brittisk koloni/protektorat 1814-1979
S:t Vincent & Grenadinerna	1979	Brittisk koloni/protektorat 1763-1979
Salomonöarna	1978	Brittisk koloni/protektorat 1890-talet-1978
Samoa	1961	Tysk koloni 1900-1914, Nya Zeeland 1914-1961
São Tomé och Príncipe	1975	Portugisisk koloni 1483-1975
Saudiarabien	-	Har aldrig varit kolonialiserat eller ockuperat, men befolkades länge "bara" av nomadfolk
Schweiz	1291	Del av Tysk-romerska riket - 1291
Senegal	1960	Fransk koloni 1637/1889-1960
Seychellerna	1976	Brittisk koloni/protektorat 1814-1976
Sierra Leone	1961	Brittisk koloni/protektorat 1787-1961
Singapore	1963	Brittisk koloni/protektorat 1819-1963
Slovakien	1993	Ungern 800-tal-1918, Tjeckoslovakien 1918-1939, Tjeckoslovakien 1945-1993
Slovenien	1991	Österrike 1300-tal-1918, olika förbund med grannstaterna 1918-1991
Somalia	1960	Italiensk koloni 1881-1960
Spanien	1479	Delat på flera herrar
Sri Lanka	1948	Brittisk koloni/protektorat ?-1948
Storbritannien	400-talet	Del av romariket -400-talet, därefter England, Storbritannien från 1707
Sudan	1956	Brittisk koloni/protektorat 1899-1956
Surinam	1975	Nederländsk koloni 1600-tal-1975
Sverige	1521	Danmark 1389-1521
Swaziland	1958	Brittisk koloni/protektorat 1903-1958
Sydafrika	19??	Brittisk koloni/protektorat 1814/1902-?
Sydkorea	1948	Japansk koloni 1895-1945, USA administrerat 1945-1948
Syrien	1944	Osmanska riket 1500-tal-1920, fransk koloni/protektorat 1920-1944
Tadzjikistan	1991	RysslandSovjet ?-1991
Taiwan	1945	Del av Kina -1945
Tanzania	1961	Tysk koloni 1890-1919, brittisk koloni/protektorat 1919-1961
Tchad	1960	Fransk koloni 1884-1960
Thailand	1300-talet	Vet ej
Tjeckiska republiken	1993	Österrike 1500-tal-1918, Tjeckoslovakien 1918-1939, Tyskland 1939-1945, Tjeck-sl. 1945-1993
Togo	1960	Tysk koloni 1894-1919, brittisk koloni/protektorat 1919-1960
Tonga	1970	Brittisk koloni/protektorat 1900-1970
Trinidad & Tobago	1962	Brittisk koloni/protektorat 1802-1962
Tunisien	1956	Fransk koloni 1881-1956
Turkiet	ca 1300	Sprunget ur Osmanska/Ottomanska riket ca 1300-1923
Turkmenistan	1991	RysslandSovjet 1884-1991
Tuvalu	1978	Brittisk koloni/protektorat början av 1900-talet-1978
Tyskland	1871	Småriken
Uganda	1962	Brittisk koloni/protektorat 1890/94-1962
Ukraina	1991	Ryssland/Sovjet 1700-talet -1991
Ungern	1918	Delat på Österrike och det Osmanska riket -1699, del av Österrike 1699-1918
Uruguay	1828	Spansk koloni 1600-tal-1814, Brasilien 1821-1828
USA	1776	Brittisk koloni/protektorat -1776
Uzbekistan	1991	RysslandSovjet 1800-tal-1991
Vanuatu	1980	Fransk och Brittisk koloni 1800-tal-1980
Venezuela	1830	Spansk koloni 1500-1819 , Gran colombia 1819-1930
Vietnam	1954	Fransk koloni 1885-1954
Vitryssland	1991	RysslandSovjet 1700-tal-1991
Västsahara	1979	Spansk koloni 1884-1975, Marocko + Mauretanien 1975-1979, stora delar ännu ockuperade av Marocko
Zambia	1964	Brittisk koloni/protektorat 1924-1953, Centralafrikanska federationen 1953-1964
Zimbabwe	1980	Brittisk koloni/protektorat 1888-1980
Österrike	996	Se nedan

En väldigt förvirrande del av den europeiska statshistorien är förhållandet mellan alla de centraleuropeiska småstaterna, det Tysk-romerska riket, Österrike, Österrike-Ungern, och den Habsburgska monarkin (Habsburgska riket).

Tysk-romerska riket existerade från slutet av 900-talet och det innefattade då det var som störst: Tyskland, Österrike, Slovenien, Schweiz, Belgien, Nederländerna, Luxemburg, Tjeckien, delar av östra Frankrike, norra Italien och Kroatien samt västra och norra Polen. Men det var egentligen inget rike utan en lös federation mellan ett antal furstendömen, med viss gemensam lagstiftning och en gemensam kejsare. Det olika furstarna träffades och fattade gemensamma beslut i en riksdag som oftast hölls i nuvarande Bayern. Kejsaren var sedan 1400-talet, alltid av den Österrikiska ätten Habsburg.

Riket upplöstes formellt 1806 och en del av furstendömena organiserade sig i stället i Rhenförbundet. Och den tysk-romerske kejsaren valde att kalla sig kejsare av Österrike. Inte heller Österrike var ett land. Istället utgjordes Österrike av en federation mellan olika hertigdömen, grevskap och kungariken. Därtill bildade man en union med Ungern under åren 1867–1918. Men trots det anses landet Österrike vara ifrån 996.

Befolkningsutvecklingen

År 0 fanns det kanske 300 miljoner människor i världen, varav ungefär 100² miljoner bodde i någon av de två mest organiserade staterna Romarriket eller Kina (Han-riket). Övriga relativt tätbefolkade områden var nuvarande Iran och Irak (säg 15 miljoner) och Indien (kanske 40 miljoner). Som synes i diagram 1 och i viss mån diagram 2, hände inte så mycket med jordens befolkning förrän på 1800-talet och framför allt under andra hälften av 1900-talet. I de ”gamla” länderna, i synnerhet de som ligger i Europa, har dock den senare ökningen varit ganska liten. Ty av de 56 helt självständiga stater som fanns 1926 och som ännu finns kvar har 22 haft en ökning om mindre än 1,5 gånger mellan 1950 och 2000 (grönt i tabell 2, gult = 1,5-3, rött = >3 ggr ökning) och 21 av dessa ligger i Europa. Emedan av alla cirka 188 helt självständiga suveräna stater som fanns 2000 är det bara 34 vars befolkning inte växt mer än 1,5 gånger under samma period (tabell 3).

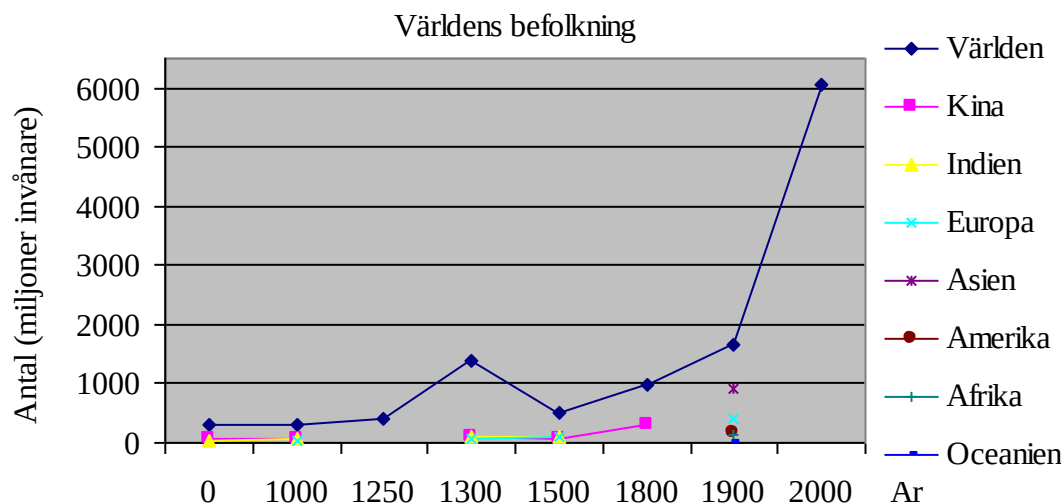

Diagram 1. Estimat av världens befolkning 0-2000.

Siffrorna är givetvis väldigt osäkra, men det mest intressanta är hur liten ökningen var mellan år 0 och 1000, samt tappet på 1300-talet³, och den markanta ökningen under 1900-talet.

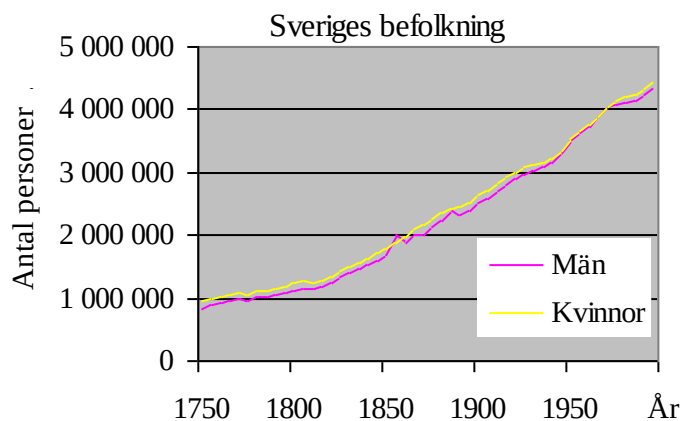

Diagram 2. Sveriges befolkning 1750-2000⁴.

Befolkningen ökade med över 1,6 miljoner personer mellan 1850-1900, trots att många svenskar utvandrade till USA. Det beror på att långt fler överlevde till reproduktiv ålder, tack vare bättre sjukvård och mer mat (se Teknikhistoria). Samtidigt som de fortfarande avlade ungefär lika många barn som förr.

² När Romarriket var som störst, ca år 100, innefattade det, utöver det som är markerat i figur 1, även England. Då bodde där omkring 50 miljoner människor. I Kina gjordes en folkräkning år 2, som visade att där bodde mer än 57 miljoner människor.

³ På 1200-talet uppkom en allvarig sjukdom i Indien, vid Himalayas fot. Den kallades sedermera för digerdöden och spred sig över världen. I mitten av 1300-talet härjade den i Asien, Europa och Nordafrika. Inom två år från det första fallet i Europa hade 1/3 av hela Europas befolkning dött. Symptomen var svarta bloddrypande svullnader, svåra smärtor och till sist döden. Den berodde på parasiter i magen på råttor och människor. Men eftersom man trodde att den spreds av katter och hundar dödade man dessa, vilket ytterligare bidrog till sjukdomens spridning.

⁴ Informationen kommer från kyrkböckerna, vari födselar och dödsfall noterades av prästen. Dessa data sammanställdes av kyrkan och sändes 1750-1756 till Kanslikollegium, 1756-1858 Tabellkommissionen, 1858-Statistiska Centralbyrån (men numera är det Skatteverket som insamlar datan). Trots att Sverige har den äldsta ännu pågående statistiken på detta område finns det inte säkra data från tidigare än 1750.

Tabell 2. Yta och befolkning i de länder som var helt självständiga⁵ stater cirka 1926, enligt Tidens kalender 1927 samt befolkningsdata för 1950 och 2000 från FN:s hemsida www.globalis.se.

Dåvarande landsnamn	Yta (km ²)	Invånare (miljoner)	Invånare/ytenet (pers./km ²)	Folkmängd 1950 (miljoner)	Folkmängd 2000 (miljoner)	Folkmängd 2000/1950
Abessinien (Etiopien)	900.000	9,5	10,56	18,43	69,39	3,76
Afghanistan	650.000	11	16,92	8,15	20,74	2,54
Albanien	30.000	0,85	28,33	1,22	3,08	2,53
Andorra	450	0,005	11,11	0,01	0,07	11,00
Arabien (Saudiarabien m fl)	i. u.	i. u.	i. u.	-	-	-
Argentina	2.790.000	10	3,58	17,15	36,90	2,15
Belgien	30.440	7,8	256,24	8,63	10,19	1,18
Bolivia	1.590.000	3	1,89	2,71	8,32	3,06
Brasilien	8.511.000	30,6	3,60	53,98	174,16	3,23
Bulgarien	103.100	5,1	49,47	7,25	8,00	1,10
Chile	751.500	3,9	5,19	6,08	15,41	2,53
Colombia	1.283.000	6,6	5,14	12,57	41,68	3,32
Costarica	50.000	0,5	10,00	0,97	3,93	4,07
Danmark	44.300	3,5	79,01	4,27	5,34	1,25
Dominikanska rep.	50.000	0,9	18,00	2,43	8,74	3,60
Ecuador	307.000	2	6,51	3,39	12,31	3,63
Egypten	935.300	14	14,97	21,83	66,53	3,05
Estland	47.550	1,2	25,24	1,10	1,37	1,24
Finland	388.500	3,5	9,01	4,01	5,18	1,29
Frankrike	551.000	40,4	73,32	41,83	59,19	1,41
Grekland	127.000	6,2	48,82	7,57	10,98	1,45
Guatemala	113.000	2	17,70	3,15	11,23	3,57
Honduras	100.250	0,773	7,71	1,49	6,20	4,17
Italien	309.700	40	129,16	47,10	57,69	1,22
Japan	677.400	85	125,48	83,63	127,03	1,52
Jugoslavien	249.000	12,5	50,20	-	-	-
Kina	11.100.000	440	39,64	554,76	1269,96	2,29
Kuba	114.500	3,4	29,69	5,92	11,14	1,88
Lettland	65.800	1,9	28,88	1,95	2,38	1,22
Liberia	95.400	1,75	18,34	0,82	3,07	3,73
Liechtenstein	139	0,012	86,33	0,01	0,03	2,36
Litauen	56.100	2,2	39,22	2,57	3,50	1,36
Luxemburg	2.600	0,275	105,77	0,30	0,44	1,48
Mexico	1.969.000	14,2	7,21	27,74	99,74	3,60
Nederländerna	40.800	7,4	181,37	10,11	15,92	1,57
Nepal	140.000	5,6	40,00	8,64	24,42	2,83
Nicaragua	127.000	0,64	5,04	1,30	5,11	3,94
Norge	323.800	2,8	8,65	3,27	4,49	1,37
Paraguay	253.100	0,8	3,16	1,47	5,35	3,63
Peru	1.355.000	5,5	4,06	7,63	25,66	3,36
Persien (Iran)	1.650.000	5,6	3,39	16,91	66,13	3,91
Polen	388.300	29	74,68	24,82	38,43	1,55
Portugal	92.000	5,6	60,87	8,41	10,23	1,22
Rumänien	294.200	17,5	59,48	16,31	22,14	1,36
Ryssland	21.200.000	140	6,60	102,70	147,42	1,44
Salvador	34.000	1,6	47,06	1,95	6,20	3,18
Schweiz	41.300	4	96,85	4,69	7,26	1,55
Siam (Thailand)	500.000	9,7	19,40	20,61	60,67	2,94
Spanien	505.000	21,9	43,37	28,01	40,23	1,44
Storbritannien	244.800	45,2	184,64	50,62	58,87	1,16
Sverige	448.460	6,1	13,60	7,01	8,87	1,26
Tjeckoslovakien	140.400	14,2	101,14	-	-	-
Turkiet	887.200	12	13,53	21,48	68,16	3,17
Tyska riket	470.700	62,5	132,78	68,38	82,31	1,20
Ungern	92.900	8,4	90,42	9,34	10,21	1,09
Uruguay	186.000	1,6	8,60	2,24	3,32	1,48
USA	8.000.000	114	14,25	157,81	284,86	1,81
Venezuela	1.020.400	3	2,94	5,09	24,40	4,79
Österrike	83.800	6,6	78,76	6,94	8,11	1,17

Tabell 3. Befolkningen i världens helt självständiga⁵ stater år 2000 och dessa områdens befolkning 1950, demokratisk nivå, samt några ekonomiska faktorer, enligt FN:s hemsida www.globalis.se.

Land	Folkmängd 1950 (miljoner)	Folkmängd 2000 (miljoner)	Politiska rättigheter ⁶ (1= "fullständiga")	BNP per invånare 2000	Export ⁷ av varor och tjänster (% av BNP)	Militärutgifter ⁸ (% av BNP)
Afghanistan	8,15	20,74	7			
Albanien	1,22	3,08	4	3 719	19	1,3
Algeriet	8,75	30,51	6	5 327	41	3,8
Andorra	0,01	0,07	1			
Angola	4,15	13,93	6	1 462	90	4,5
Antigua och Barbuda	0,05	0,08	4	10 196	70	
Argentina	17,15	36,90	1	12 095	11	1,2
Armenien	1,35	3,08	4	2 421	23	3,1
Australien	8,22	19,14	1	27 390	20	1,9
Azerbajdzjan	2,90	8,14	6	2 475	39	2,3
Bahamas	0,08	0,30	1	17 055	43	
Bahrain	0,12	0,65	7	15 545	89	4,2
Bangladesh	43,85	139,43	3	1 543	14	1,3
Barbados	0,21	0,29	1		50	
Belgien	8,63	10,19	1	27 659	85	1,3
Belize	0,07	0,25	1	5 682	53	0,9
Benin	2,01	7,23	2	975	15	0,6
Bhutan	0,17	0,56	7	3 685	30	
Bolivia	2,71	8,32	1	2 387	18	2,3
Bosnien-Hercegovina	2,66	3,79	5		30	
Botswana	0,42	1,73	2	8 353	53	3,5
Brasilien	53,98	174,16	3	7 154	10	2
Brunei	0,05	0,33	7		67	3,9
Bulgarien	7,25	8,00	2	6 067	56	2,9
Burkina fasso	3,98	11,88	4	986	9	1,1
Burma	17,16	45,88	7		0	1,8
Burundi	2,46	6,67	6	650	8	8
Centralafrikanska	1,31	3,86	3	1 209	20	
Chile	6,08	15,41	2	9 132	32	3,7
Colombia	12,57	41,68	4	5 974	17	3,1
Costa Rica	0,97	3,93	1	8 170	49	
Cypern	0,49	0,79		19 175	55	3,4
Danmark	4,27	5,34	1	28 956	47	1,6
Demokratiska Republiken Kongo	12,18	50,69	7	602	22	
Djibuti	0,06	0,73	4	1 857	35	4,6
Dominica	0,05	0,07	1	5 677	53	
Dominikanska rep.	2,43	8,74	2	6 395	37	0,9
Ecuador	3,39	12,31	3	3 230	37	1,8
Egypten	21,83	66,53	6	3 527	16	3,3
Ekvatorialguinea	0,23	0,43	7	5 707	99	
El Salvador	1,95	6,20	2	4 597	27	0,8
Elfenbenskusten	2,51	17,05	6	1 589	40	
Eritrea	1,14	3,68	7	1 022	15	24,2
Estland	1,10	1,37	1	9 392	85	1,5
Etiopien	18,43	69,39	5	815	12	4,3
Fiji	0,29	0,80	6	4 994	65	2
Filippinerna	20,00	76,21	2	4 032	55	1
Finland	4,01	5,18	1	26 164	44	1,2
Frankrike	41,83	59,19	1	27 244	29	2,5
Föbundsrep. Jugosl.						
För. arabemiraten	0,07	3,25	6	21 478	73	9,5
Gabon	0,47	1,18	5	5 848	69	1,9
Gambia	0,29	1,38	7	1 631	48	0,6
Georgien	3,53	4,72	4	1 998	23	0,7
Ghana	5,24	20,15	2	1 920	49	0,6
Grekland	7,57	10,98	1	17 057	25	4,1
Grenada	0,08	0,10	1	7 317	55	
Guatemala	3,15	11,23	3	4 048	20	1,1

Tabell 3. Fortsättning.

Land	Folkmängd 1950 (miljoner)	Folkmängd 2000 (miljoner)	Politiska rättigheter ⁶ (1= "fullständiga")	BNP per invånare 2000	Export ⁷ av varor och tjänster (% av BNP)	Militärutgifter ⁸ (% av BNP)
Guinea	2,62	8,20	6	1 972	24	3
Guinea-bissau	0,51	1,37	4	863	32	3,1
Guyana	0,42	0,73	2	3 922	96	
Haiti	3,22	8,57	6	1 619	13	
Honduras	1,49	6,20	3	2 872	54	0,5
Indien	371,86	1 046,24	2	2 364	13	3
Indonesien	79,54	211,69	3	2 905	41	1
Irak	5,34	25,05	7			
Iran	16,91	66,13	6	5 806	23	4
Irland	2,97	3,80	1	29 155	98	0,7
Island	0,14	0,28	1	28 840	34	
Israel	1,26	6,08	1	23 015	37	8,1
Italien	47,10	57,69	1	25 905	27	2
Jamaica	1,40	2,59	2	3 597		0,5
Japan	83,63	127,03	1	25 646	11	1
Jemen	4,32	18,18	5	822	42	5,7
Jordanien	0,47	4,80	4	4 162	42	5,9
Kambodja	4,35	12,78	6	1 730	50	1,8
Kamerun	4,47	15,86	7	1 878	23	1,4
Kanada	13,74	30,69	1	27 503	46	1,2
Kap Verde	0,15	0,45	1	4 555	28	0,8
Kazakstan	6,70	14,95	6	4 345	57	1
Kenya	6,08	31,25	6	1 033	22	1,5
Kina	554,76	1 269,96	7	3 940	23	2
Kirgizistan	1,74	4,95	6	1 497	42	2,3
Kiribati	0,03	0,08	1	4 545	7	
Komorena	0,17	0,70	6	1 718	17	
Kongo	0,81	3,20	6	1 054	80	1,4
Kroatien	3,85	4,51	2	9 116	42	2,7
Kuba	5,92	11,14	7			
Kuwait	0,15	2,23	4	19 599	56	7,7
Laos	1,52	5,22	7	1 523	30	0,7
Lesotho	0,73	1,89	4	2 625	33	3,4
Lettland	1,95	2,38	1	7 975	42	1
Libanon	1,44	3,77	6	4 301	14	5,4
Liberia	0,82	3,07	5		21	
Libyen	1,03	5,35	7		36	2,9
Lichtenstein	0,01	0,03	1			
Litauen	2,57	3,50	1	8 719	45	1,8
Luxemburg	0,30	0,44	1	50 564	150	0,8
Madagaskar	4,23	16,19	2	844	31	1,4
Makedonien	1,23	2,01	4	6 055	49	6,6
Malawi	2,88	11,62	3	583	26	0,7
Malaysia	6,11	23,27	5	8 573	120	2,1
Maldiverna	0,08	0,27	6		89	
Mali	3,33	10,00	2	785	27	2,3
Malta	0,31	0,39	1	17 635	92	0,7
Marocko	8,95	28,83	5	3 537	28	3,9
Mauritanien	0,69	2,57	6	1 894	46	4,6
Mauritius	0,49	1,19	1	9 677	61	0,2
Mexico	27,74	99,74	2	9 262	31	0,6
Mocambique	6,44	18,19	3	799	18	1,2
Moldavien	2,34	4,15	2	1 358	50	0,4
Mongoliet	0,76	2,47	2	1 523	56	2
Namibia	0,49	1,88	2	5 838	41	2,7
Nauru	0,00	0,01	1			
Nederländerna	10,11	15,92	1	29 993	70	1,5

Tabell 3. Fortsättning.

Land	Folkmängd 1950 (miljoner)	Folkmängd 2000 (miljoner)	Politiska rättigheter ⁶ (1= "fullständiga")	BNP per invånare 2000	Export ⁷ av varor och tjänster (% av BNP)	Militärutgifter ⁸ (% av BNP)
Nepal	8,64	24,42	3	1 325	23	1,2
Nicaragua	1,30	5,11	3	3 131	24	0,7
Niger	2,21	11,12	4	678	18	1,3
Nigeria	33,96	124,77	4	846	54	1,2
Nordkorea	9,74	22,95	7			
Norge	3,27	4,49	1	34 188	47	1,7
Nya Zeeland	1,91	3,85	1	20 412	36	1,1
Oman	0,46	2,40	6	12 608	59	12,2
Pakistan	36,94	144,36	6	1 881	13	4
Palau	0,01	0,02	1		10	
Panama	0,86	2,95	1	6 048	73	
Papua Nya Guinea	1,80	5,38	2	2 343	66	0,8
Paraguay	1,47	5,35	4	4 165	38	1
Peru	7,63	25,66	3	4 724	16	1,7
Polen	24,82	38,43	1	10 772	27	1,9
Portugal	8,41	10,23	1	18 782	30	1,9
Qatar	0,03	0,62	6		67	
Rumänien	16,31	22,14	2	5 894	33	2,5
Rwanda	2,16	8,18	7	931	9	3,4
Ryssland	102,70	147,42	5	7 009	44	4,1
S:t Christopher & Nevis	0,05	0,05	1	11 132	46	
Saint Lucia	0,08	0,15	1	5 897	53	
S:t Vincent & Grenadin.	0,07	0,12	2	5 237	53	
Salomonöarna	0,09	0,42	4	1 908	24	
Samoa	0,08	0,18	2	4 630	34	
Saudiarabien	3,20	20,81	7	13 593	44	11,5
Schweiz	4,69	7,26	1	31 446	46	1
Senegal	2,54	10,33	3	1 428	28	1,4
Seychellerna	0,04	0,08	3	16 681	78	1,8
Sierra Leone	1,94	4,52	4	463	18	3,7
Singapore	1,02	4,02	5	23 594		5
Slovakien	3,46	5,39	1	11 365	71	1,9
Slovenien	1,47	1,98	1	16 836	54	1,3
Somalia	2,26	7,06	6			
Spanien	28,01	40,23	1	22 003	29	1,2
Sri Lanka	7,34	18,71	3	3 443	39	4,3
Storbritannien	50,62	58,87	1	26 476	28	2,4
Sudan	9,19	33,35	7	1 506	15	2,9
Surinam	0,22	0,44	1	5 530	20	
Sverige	7,01	8,87	1	26 583	47	1,8
Swaziland	0,27	1,06	6	4 168	76	1,5
Sydafrika	13,68	45,40	1	8 764	28	1,7
Sydkorea	18,86	46,78	2	16 149	39	2,6
Syrien	3,54	16,51	7	3 162	35	5,3
São Tomé och Príncipe	0,06	0,14	1			
Tadzikistan	1,53	6,17	6	808	99	1,2
Taiwan			1			
Tanzania	7,65	33,85	4	521	17	1,5
Tchad	2,43	8,47	6	798	17	1,8
Thailand	20,61	60,67	2	6 321	67	1,5
Tjeckiska republiken	8,93	10,22	1	15 450	63	1,9
Togo	1,33	5,40	5	1 358	31	
Tonga	0,05	0,10	5	6 568	15	
Trinidad & Tobago	0,64	1,30	2	9 092	59	
Tunisien	3,53	9,56	6	6 279	45	1,7
Turkiet	21,48	68,16	4	6 471	20	3,7
Turkmenistan	1,21	4,50	7	3 416	96	
Tuvalu	0,01	0,01	1			
Tyskland	68,38	82,31	1	25 789	33	1,5

Tabell 3. Fortsättning.

Land	Folkmängd 1950 (miljoner)	Folkmängd 2000 (miljoner)	Politiska rättigheter ⁶ (1= "fullständiga")	BNP per invånare 2000	Export ⁷ av varor och tjänster (% av BNP)	Militärutgifter ⁸ (% av BNP)
Uganda	5,16	24,69	6	1 167	11	2,3
Ukraina	37,30	48,85	4	4 037	62	2,9
Ungern	9,34	10,21	1	12 977	72	1,8
Uruguay	2,24	3,32	1	8 871	17	1,6
USA	157,81	284,86	1	34 599	11	3,1
Uzbekistan	6,31	24,72	7	1 498	25	0,8
Vanuatu	0,05	0,19	1	3 127	44	
Venezuela	5,09	24,40	3	5 759	30	1,6
Vietnam	27,37	79,09	7	2 040	55	
Vitryssland	7,75	10,05	6	4 803	69	1,4
Västsahara	0,01	0,32				
Zambia	2,41	10,45	5	786	27	
Zimbabwe	2,75	12,66	6	2 499	36	4,2
Österrike	6,94	8,11	1	28 481	46	0,9

⁵. Det fanns både 1926 och 2000 några ytterligare stater såsom San Marino och Vatikanstaten, men de löd i mångt och mycket under någon annan stat som i dessa två fall var Italien.

⁶. FN:s utvärdering av hur många friheter som innevånarna har i förhållande till deklarationen om mänskliga rättigheter. Skalan sträcker sig från 1 (=full politisk frihet) till 7 (=mindre politisk frihet).

⁷. Det sammanlagda värdet av alla varor och tjänster som landet sålt till resten av världen, som en andel av landets BruttoNationalProdukt (BNP, dvs. det totala värdet av alla varor och tjänster som produceras i landet exklusive de som används i produktionen av vara eller tjänst). I tabellen är BNP per invånare omräknat i köpkraftsparitet, vilket är ett mått som neutraliserar skillnader i prisnivå mellan olika länder.

⁸. Landets totala försvarskostnader som andel av landets BNP.

Den långa vägen till dagens politiska system

I det gamla Romarriket fanns efter 500 FVT en folkförsamling, till vilken alla myndiga och fria män hade möjlighet att välja representanter. Romarriket splittrades emellertid runt år 400, när hunnerna anföll Europa och en folkvåg av undanträngda östgoter m fl., vällde in över nuvarande Italien. Den blev visserligen hejdad, men på bekostnad av att romarna tvingades omgruppera stora arméer som annars skyddade gränsen emot norr. Då passade andra germanska stammar (vandaler, alaner och sveber) på att anfalla dessa gränser. Västgoterna, som tidigare levde i samförstånd med Romarna inom deras territorium, följde exemplet och tillfogade romarna stora nederlag på Balkanhalvön.

Därefter följde en period i Västeuropa som kallas folkvandringstiden. Den kännetecknas bland annat av att den tekniska och ekonomiska nivån sjönk samt att nationsgränser och nationstillhörighet spelade mindre roll än i det tidigare Romarriket och i senare riken. Många stammar, som vandaler och östgoter, sopades bort från jordens yta. Andra, som västgoter och burgunder, blev romaniserade. Åter andra förmådde behålla sina riken och sin egenart, såsom frankerna och anglosaxarna.

Under folkvandringstiden blev pengar betydligt mer sällsynta än tidigare. Vilket under den efterföljande mer ordnade perioden (feodalväldets tid) medförde att ekonomiska transaktioner i högre utsträckning skedde i natura. Detta i kombination med att Romarrikets transportsystem raserats gjorde att centralmakten (kungen) fick svårt att få in skatter från avlägsna delar av respektive land. Kungarna lät då enskilda personer styra samt ta in och konsumera skatten i delar av länderna. I gengäld skulle dessa, då kungen så begärde, ställa upp med riddare för att försvara riket. Deras självständiga ställning innebar stor fara för statens enhet och kungens makt. Visserligen fick de svåra sin konung evig trohet och lova att alltid bistå honom i krig. Men om kungen valde att ingripa mot en av dem, var han beroende av de övrigas bistånd. Att de utdelade områdena, som från början utdelades på viss tid, snart blev ärftliga minskade ytterligare kungens makt. Och Västeuropa bestod i praktiken av nästan självständiga mindre områden, hertigdömen, grevskap osv.

Som en reaktion emot detta agerade kungarna i flera Europeiska länder mellan 1500-talet och 1700-talet för att få till stånd:

- Nationalstater. I syfte att stärka sin makt försökte de komma bort från den rådande situationen där vanliga medborgare kände sig mer lojala emot lokala höjdare än ledaren i huvudstaden. Ett medel till att nå dit var att byta ut lokala lagar och regler i näringslivet emot dito som var gemensamma för hela riket. Exempelvis infördes i Sverige gemensamma regler för skråväsendet år 1621-22 och gemensamma måttenheter, som det då viktiga längdmåttet aln (ursprungligen längden från armbågen till lillfingerspetsen). Den varierade tidigare något i längd mellan olika delar av landet. År 1605 byggde man en riksläkare för alnen (dvs. en standardaln som skulle gälla i hela Sverige). Senare på 1600-talet beslutade man att en mil skulle vara lika lång överallt i Sverige och att skulle baseras på standard-alnen genom att 1 mil = 6.000 famnar = 18.000 alnar = 36.000 fot (vilket med dagens mått är 10.688 meter).
- Nationella skyddssystem. Importtullarna höjdes för att ”skydda” inhemsk produktion av t ex öl eller kläder. Men detta skydd var, givetvis, även ett sätt att förbättra statens finanser. Även andra medel användes för att uppmuntra inhemsk produktion, med syftet att göra landet självförsörjande på råvaror och livsmedel.
- Fokusering på export. Rikena skulle exportera så mycket som möjligt och importera så lite som möjligt. Och ländernas rikedom mättes i mängden guld och silver. Därför var det önskvärt att få exportvarorna betalda i guld- och silvermynt.

1719 flyttade britterna makten från kungen till riksdagen, där adelsmän och ämbetsmän dominerade.

Nästa steg i utvecklingen emot dagens politiska system var antagligen staten Virginias rättighetsförklaring, som utfärdades i samband med det nordamerikanska frihetskrigets utbrott 1776. Denna förklaring stadfäste bland annat medborgarnas rätt att ändra styret, när detta inte längre gagnade dem.

1789 startade den franska revolutionen. Men monarkin återkom med först Napoleon och därefter kung Ludvig Filip, och med utvecklingen fick den förmögnare medelklassen i högre grad hand om den politiska makten. Missnöjet bland folket ökade tills det 1848 blev revolution igen. Revolutionsexemplet smittade snabbt av sig och framkallade nationella och liberala omstörtningförsök runt om i Europa. Särskild betydelse fick dessa 1848 års revolutionsrörelser i Berlin, Wien, Rom, Geneve, Warszawa och Budapest. De bestående resultaten blev dock begränsade. I Sverige, exempelvis, var det under hela 1800-talet bara en väldigt liten del av befolkningen som hade rätt att rösta. Bönderna hade visserligen rösträtt. Fast trots att de representerade den största delen av befolkningen hade den inte mer att säga till om än adeln eller prästerna som representerade mindre än 1% av densamma.

År 1866 kom dock en reform som innebar att vi fick en tvåkammarriksdag där rösträtten baserades på inkomst istället för börd och yrke. Sammansättningen i den första kammaren bestämdes av de som blivit valda i kommunalvalen. I kommunalvalen, i sin tur, fick bara de rösta (både män och kvinnor samt bolag) som hade en beskattningsbar årsinkomst på minst 400 riksdaler och inte hade skatteskulder. Antalet röster per person ökade därtill med inkomsten.

Rösträtt till andra kammaren tillkom de män som hade en beskattningsbar årsinkomst om minst 800 riksdaler eller innehav av fast egendom till ett värde av minst 6.000 riksdaler. Sammantaget gjorde detta att 10% av befolkningen hade rösträtt till första kammaren och 5% till den andra.

Men när industrialiseringen kom igång på 1890-talet, penningvärdet sjönk och lönerna steg, kom allt fler av den nya samhällsgruppen industriarbetarna upp till en årlig inkomst av mer än 800 kronor (1873 böt vår valuta namn från riksdaler till krona). Vilket gjorde att de fick rösträtt till andra kammaren. En effekt av detta var att i 1897 års val valdes för första gången en socialdemokrat (Hjalmar Branting) in i riksdagen.

1890 fick alla män i Spanien allmän rösträtt. 1893 blev Nya Zeeland först med rösträtt även för kvinnor. Efter första världskriget ersattes en mängd kungadömen av republiker och en rad av dåtidens länder blev demokratier med allmän och lika rösträtt för både män och kvinnor. I Sverige skedde det år 1921, då vi efter en rösträttsreform gick från 1.192.922 röstberättigade män och 0 röstberättigade kvinnor år 1920 till 1.532.183 män och 1.690.734 kvinnor med rätt att rösta (i både lokal- och riksdagsval).

Fast bland de få länder som fanns 1926 och ännu finns kvar har det därefter varit en del demokratiska bakslag med diktaturer i länder som Italien, Tyskland, Grekland, Portugal, större delen av Sydamerika och hela östblocket. Och fortfarande är 12 av dessa länder arvsmonarkier och inte mer än drygt hälften räknas, av Förenta Nationerna, som fullständiga demokratier (29 av 57). Och av samtliga cirka 188 helt självständiga länder som fanns år 2000 anser FN att bara 31% är fullständiga demokratier, emedan 67% inte är det (dvs. skattningen av de politiska rättigheterna var högre än 1, se tabell 2, resterande 2% beror på att alla länder inte är bedömda).

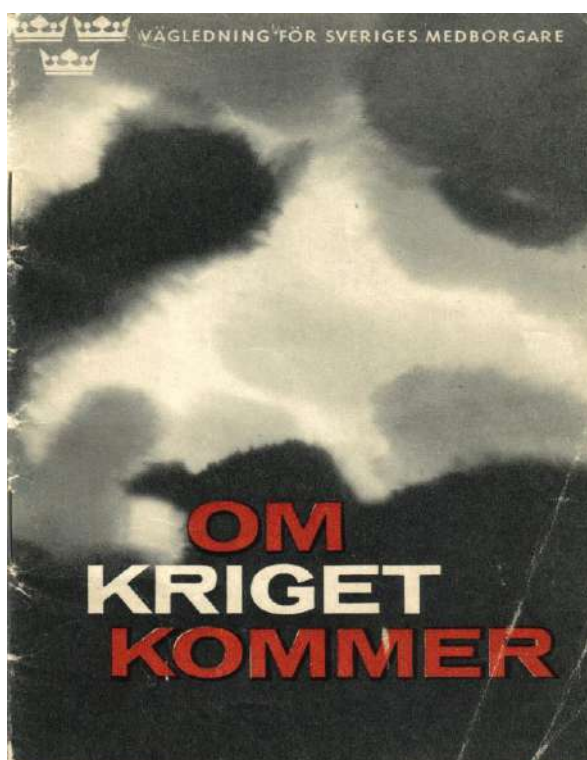
Men världens länder har närmat sig varandra genom internationella samarbetsorganisationer för framför allt:

- Fred via först Nationernas Förbund (NF, startat 1920), därefter Förenta Nationerna (FN, grundat 1945).
- För socialpolitiska förbättringar via den internationella arbetsbyrån (ILO = International Labour Organization, grundad i början av 1920-talet).
- För hälsan via världshälsovårdsorganisationen (WHO = World Health Organization, bildad 1948).
- För livsmedelsförsörjningen via livsmedels- och jordbruksorganisationen (FAO = Food and Agriculture Organization, grundad 1945).
- För undervisning, vetenskap och kultur via (UNESCO = United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, bildat 1945).
- För flyktingfrågor via (UNHCR = *United Nations High Commissioner for Refugees*, startad 1951).
- För ekonomisk stabilitet och nödhjälp via organisationerna internationella valutafonden (IMF = International Monetary Fund) samt Världsbanken. De skapades genom överenskommelser i Bretton Woods (USA) under andra världskrigets slutskede, mer om den överenskommelsen senare.

Alla dessa ansträngningar för att få länder att närma sig varandra förefaller ha burit frukt, för i dagsläget är det ganska få länder som i någon större omfattning är en av de stridande parterna i ett krig (tabell 4). Förr i tiden däremot var en stor del av de få länder som existerade minst någon gång under en mansålder storskaligt inblandade i krig (tabell 5).

Tabell 4. De största ofrederna just nu enligt FN:s hemsida www.globalis.se.

Världsdelen	Land	Vad	Nuvarande status
Afrika	Algeriet	Inbördeskrig	oro i delar av landet
Afrika	Angola	Inbördeskrig	Fred sedan 2002
Afrika	Burundi	Inbördeskrig	Ganska lugnt nu
Afrika	Sudan	Inbördeskrig	Pågår
Afrika	Centralafrikanska republiken	Inbördeskrig	Oroligt
Afrika	Republiken Kongo	Inbördeskrig	Pågår
Afrika	Elfenbenskusten	Inbördeskrig	Oroligt
Afrika	Etiopien/Eritrea	Gränskonflikt	Olöst, men ganska lugnt nu
Afrika	Liberia	Inbördeskrig	Oroligt
Afrika	Nigeria	Oroligheter	Oroligt
Afrika	Uganda	Inbördeskrig	Oroligt
Afrika	Somalia	Inbördeskrig	Pågår
Afrika	Tcad	Inbördeskrig	Pågår
Afrika	Marocko/Västsahara	Ockupation	Pågår
Amerika	Colombia	Inbördeskrig	Pågår
Amerika	Haiti	Oroligheter	Pågår
Asien	Afghanistan	Inbördeskrig	Pågår
Asien	Filippinerna	Inbördeskrig	Pågår
Asien	Syrien/Israel	Gränskonflikt	Olöst, men lugnt nu
Asien	Irak	Inbördeskrig	Pågår
Asien	Pakistan/Indien	Gränskonflikt	Olöst, men ganska lugnt nu
Asien	Turkiet/Irak/Iran	Oroligheter	Pågår
Asien	Israel/Libanon	Osämja	Ganska lugnt nu
Asien	Nepal	Inbördeskrig	Pågår
Asien	Palestina/Israel	Sammandrabbningar	Pågår
Asien	Sri Lanka	Inbördeskrig	Slut
Europa	Cypern	Inbördeskrig	Stillestånd sedan länge
Europa	Georgien	Inbördeskrig	Pågår
Europa	Kosovo	Oroligheter	Pågår
Europa	Ryssland (Tjetjenien)	Inbördeskrig	Pågår

Denna allmänt utdelade samhällsinformation från 1961 vittnar om att kriget var betydligt närmare för bara 50 år sedan. På den tiden, och långt senare, fick vi därtill årligen uppdaterade krigsinstruktioner med telefonkatalogen.

Tabell 5. Länder som var helt självständiga 1926. Om de medverkat i någon väpnad konflikt efter självständigheten per 50 år mellan 0-1900 markeras det med **rött**= ofred, **grått**= ej självständigt (eller ej ett organiserat rike). Tabellen är baserad på en sammanställning av all historiens slag gjord av britten R. G. Grant (Slag, historiens slagfält, Bonnier Fakta, 2010). Även om Grants sammanställning är omfattande saknas emellertid en hel del slag. För Sveriges vidkommande, exempelvis, saknas alla de krig som vi deltog i under på 1500-talet, andra hälften av 1600-talet och detsamma på 1700-talet, trots att den del av dessa krig innefattade kända slag som det vi Brobacka 1566. Sålunda är denna sammanställning antagligen ganska underskattande.

Statens inkomster

På medeltiden hade staten (dvs. kungen) främst följande typer av intäkter:

Varor som producerats i de egna gårdarna⁹.

Skatter¹⁰.

Valutaförsäljning¹¹.

Tullar (se delkapitlet om tullar).

Försäljning av varor som flutit in i form av skatt.

Försäljning av varor producerats i de egna gårdarna.

Försäljning av statliga gårdar.

Återtagnings av mark som tidigare getts bort.

Utarrendering av rätten att beskatta människorna i ett visst område¹².

9. Under den tidiga medeltiden var kungens viktigaste inkomstkälla den mark han ägde (kungsgårdarna). År 1560, exempelvis, var 28,5% av all Sveriges jordbruksmark ägd av kungen (Eli F. Heckscher, Sveriges Ekonomiska Historia, Bonniers, Stockholm, 1935). Adeln innehade 21,4% och vanliga bönder ägde resterande 50,1%. Av bland annat logistiska skäl fördelade kungen sitt folk över de olika egendomarna så att de på plats kunde konsumera hans intäkter.
10. Ursprungligen skulle avkastningen från kungens mark vara tillräcklig för hans underhåll. Skatter fanns inte. Däremot fanns tjänste- och försvarspåbuds. En sådan tjänsteplikt var gästningen= skyldighet att ta emot och utspisa kungen och hans följe när de var på resa.
Under 1200-talet övergick landets armé från att bara bestå av inkallade till att även bestå av yrkeskrigare, som skulle lönas (se försvar) och det behövdes försvarsanläggningar (slott). Det kostade kungen en massa pengar och problemet löstes genom att den tidigare försvarspåbuds omvandlades till krav på att medborgarna skulle betala skatt (bortsett ifrån dom som blev skattebefriade eftersom de kunde ställa upp med krigare på häst och med rustning, dvs. adeln).
Skatten var olika beroende på om den skattskyldige var bonde eller stadsbo. Orättvist nog var statsskatterna låga, exempelvis lär skatten för en liten stad som Östhammar inte ha överskridit den som fyra bondehemman betalade. Och en del städer, som Stockholm och Kalmar var periodvis till och med skattebefriade.
Enligt räkenskapernas prisuppgifter fick kungen år 1573 in 276.655,5 daler i skatt. 354,5 av dessa flöt in i form av reda pengar emedan resten kom i form av bland annat: smör 32.412 daler, bräder 1.217,625 daler, dagsverken (dvs. arbete åt staten) 17.715,5 daler, skinnvaror 1.846 daler, och koppar 15.828,250 daler. Den största av alla betalningsformer var råg och korn (26,6% av all skatt), följt av smör (11,7%) och hästar (11,0%).
11. Kungen hade monopol på att tillverka mynt. Normalt var myntens påstämplade lika högt som värdet på det silver de innehöll, men ibland sänkte man silverhalten utan att ändra myntens påstämplade värden.
12. Kungen kunde lägga rätten att ta in skatter på någon annan emot en viss avgift. År 1530/31, exempelvis, hade andra rätt att ta in skatter (Eli F. Heckscher, Sveriges Ekonomiska Historia, Bonniers, Stockholm, 1935) i städerna Trosa, Nyköping, Örebro, Västervik, Ulvsby och Viborg, och häraderna Öland, Södra/Östra/Västra Vedbo, Konga, Kinnevalds, Sevede, Anbyrde och Möre, samt stora delar av Finland genom att länen Viborg, Nyslott och Borgå var förlänta.

Över tiden varierade fördelningen av skattebördan, nivån på densamma och vad som beskattades. Men i regel bestod beskattningen av olika fasta skatter och konsumtionsskatter kombinerat med extraskatter för att finansiera krig och dylikt. 1809, exempelvis, var det fem skattetyper: mantalspenningar¹³, yrkesskatt¹⁴, fönsterskatt, överflödsavgift¹⁵ och krigsskatt.

Inte förrän År 1713 gjordes försök med skattesystem som byggde på var och ens verkliga inkomst. Systemet slopades dock snart eftersom det gav staten betydligt lägre inkomster, kanske för att folk medvetet underskattade sina inkomster och förmögenheter.

1812 återinfördes självdeklarationen och beskattning efter verklig inkomst. Det visade sig dock att skatteinkomsterna återigen sjönk katastrofalt, så det slopades igen.

1861 försvann de fasta yrkesskatterna och skattesystemet bestod, utöver kommunalskatt¹⁶, av fastighetsskatt, taxerad inkomstskatt och mantalspenningar.

1869 slopades möjligheten att betala skatt i natura.

13. Mantalspenningar infördes 1625 och togs bort 1938. Den innebar efter 1635 att bönderna tvingades erlägga en viss avgift för varje person över 12 år som vistades på gården.
14. Yrkesskatten var en fast summa beroende på vilken yrkesgrupp man tillhörde och beloppet var detsamma oavsett om det var goda eller dåliga tider. Och därtill en tiondel av avkastningen. Av denna tiondel gick 1/3 till den lokala kyrkoorganisationen och resten tillföll statskassan.
15. Under 1700-talet förekom ett antal olika lyxskatter och överflödsavgifter. Syftet var ofta att få ner importen.

1731 lades, exempelvis, en avgift på innehavet av vagnar. Lägst avgift hade, taskigt nog, den högsta klassen eftersom man ansåg att för dom var vagnar en nödvändighet.

1734 infördes konsumtionsavgift och importavgift på kaffe, thé och choklad. 1752 beslutades att konsumtionsavgiften skulle betalas av dom som hade en förmögenhet och avgiften baserades på förmögenhetens storlek, oavsett om man konsumerade varorna eller inte.

16. Den fanns från början ingen kommunal-/sockensskatt, men sockeninnevånarna var skyldiga att bygga och underhålla kyrka, prästgård, sockenstuga och så småningom fattigstuga.

Några regler för hur andra gemensamma angelägenheter skulle finansieras och skötas fanns inte, utan det var upp till enskilda intressen och frivilliga bidrag. En sockens skolundervisning och fattigvård var till största delen beroende på innevånarnas uppfattning om hur pass viktigt detta var och hur mycket man ville offra. 1817 erhöll socknarna emellertid beskattningsrätt i vissa ärenden, medan den 1862 utvidgades till alla de områden utom de statliga. Bland de viktigaste besluten var det om att alla barn skulle gå i skolan (allmänna folkskolan 1842).

Med tiden ökade statens skatteinkomster, i synnerhet på 1900-talet (diagram 3). Under början av den perioden berodde det främst på att tullarna och inkomstskatterna ökade. I början av 1920-talet, exempelvis, stod tullarna och inkomst-/förmögenhetsskatten för nästan för 90% av alla skatteinkomster till staten (diagram 4). Utöver de skatter som betalades till staten betalades nästan lika mycket till de lokala myndigheterna (landsortskommuner/städer, landsting, vägdistrikt).

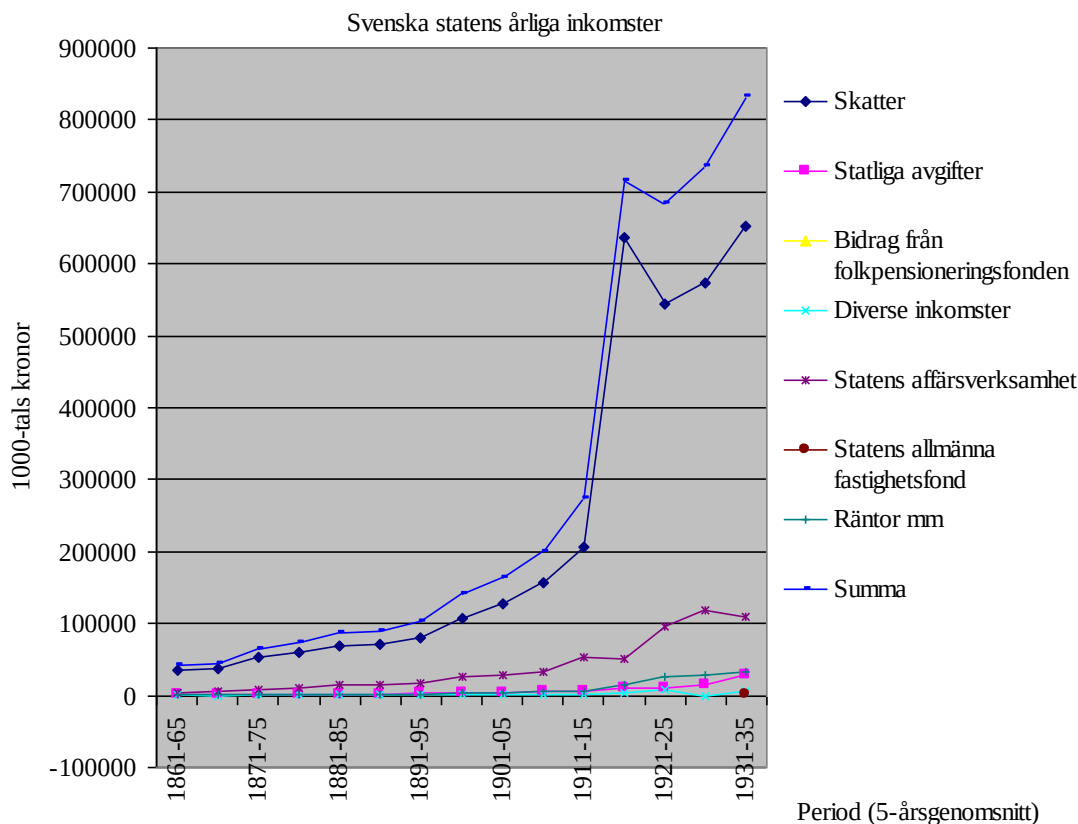

Diagram 3. Den svenska statens årliga inkomster (5-årsgenomsnitt) enligt Statistiska Centralbyrån (Historisk statistik för Sverige, statistiska översiktstabeller till och med 1950, SCB, 1960, Stockholm).

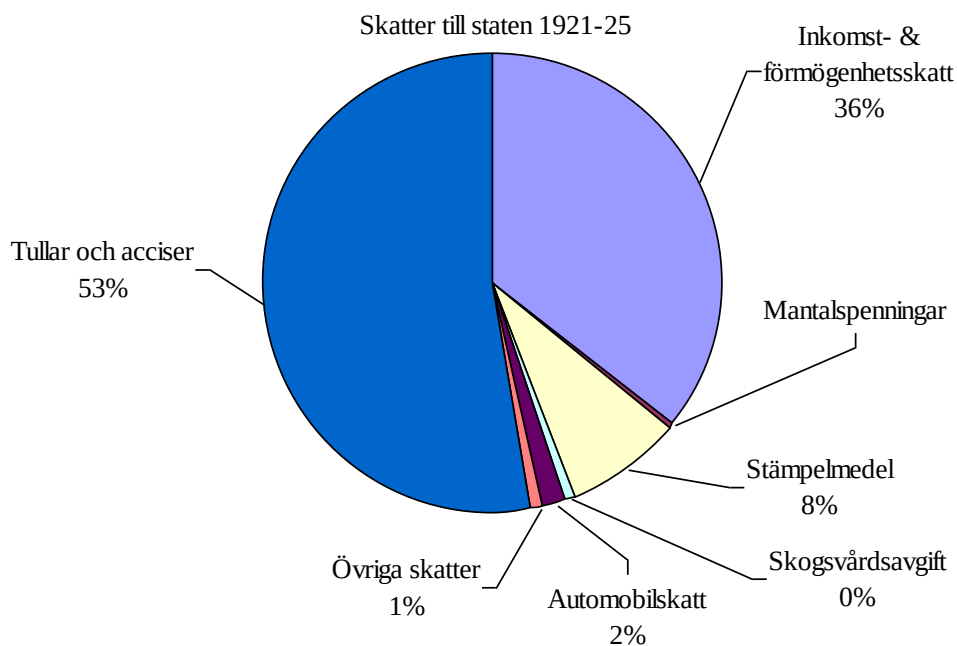

Diagram 4. Den svenska statens årliga skatteinkomster 1921-25 (5-årsgenomsnitt) enligt Statistiska Centralbyrån (Historisk statistik för Sverige, statistiska översiktstabeller till och med 1950, SCB, 1960, Stockholm). Stämpelmedel= statlig avgift i vissa affärstransaktioner som fastighetsköp, aktieaffärer, uttagande av körkort, pass med mera. Avgiften kvitterades av den statliga tjänstemannen ett stämpelmärke som såg ut som ett frimärke. Acciser= avgifter på tillverkning/försäljning av vissa varor.

Numera är dock statens tullinkomster betydligt mindre (se vidare i delkapitlet om tullar). Däremot står momsen¹⁷ samt inkomstskatt¹⁸ och socialavgifterna¹⁹ för den absolut största delen av inkomsterna (61%, diagram 5). Den totala statliga skatten i förhållande till BNP är ungefär densamma i de flesta europeiska länder, förutom att socialavgifterna varierar ganska kraftigt (se diagram 6). Skulle dessa uteslutas ifrån beräkningen, vore det statliga skatteuttaget ungefär en fjärdedel av BNP i nästan alla de studerade staterna (medel, median, min-max): 23,1%, 23,1%, 15,8-31,1%.

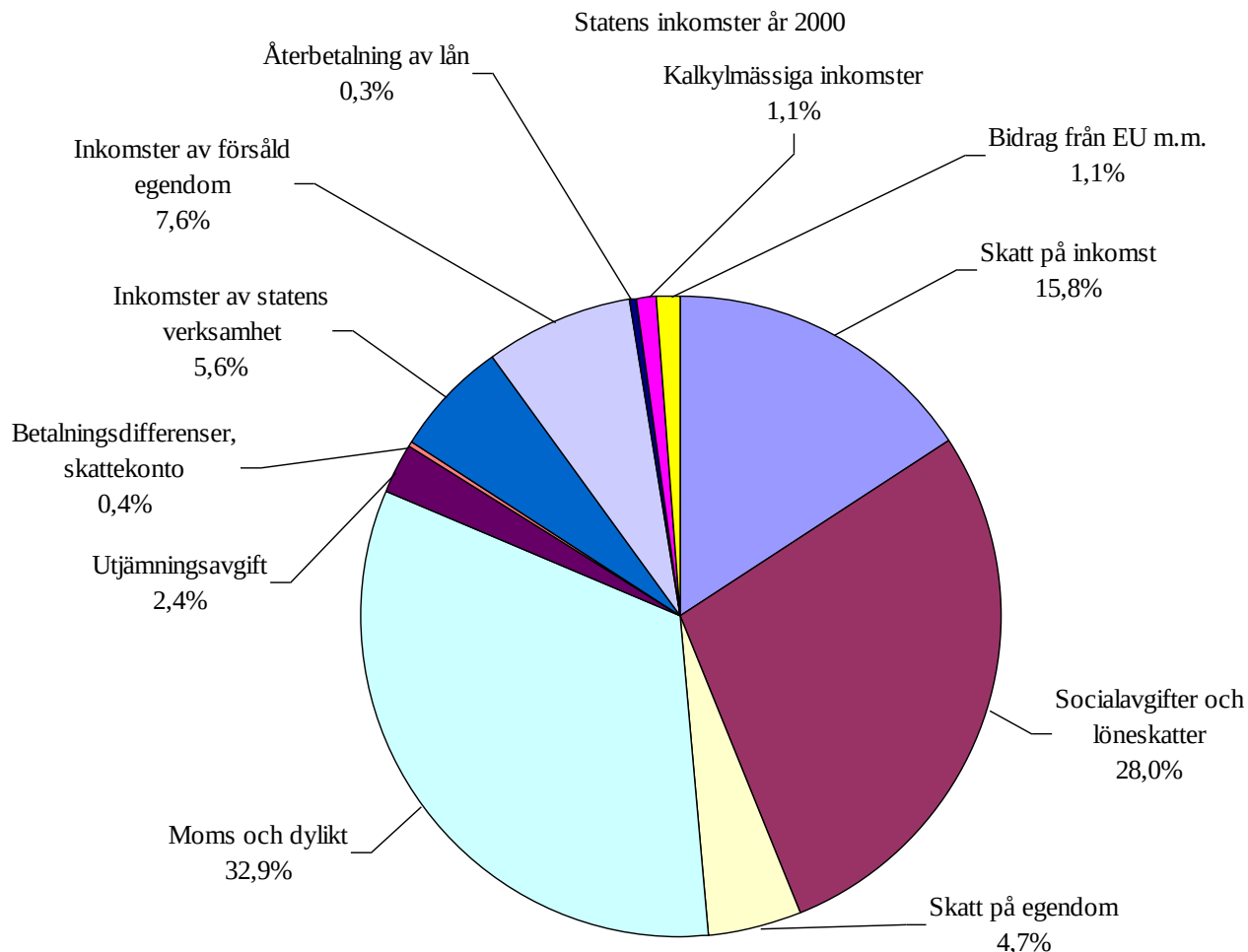

Diagram 5. Svenska statens inkomster år 2000 enligt SCB (Statistisk årsbok för Sverige 2005, SCB, Stockholm).

- ¹⁷. Den första varianten av moms infördes i Sverige 1941, för att staten behövde mer pengar på grund av kriget. Efter kriget (1947) avskaffades skatten. En ny momsliknande skatt (kallad omsättningsskatt, oms) infördes igen 1961. I det systemet lades skatten bara på i sista ledet, dvs. i butiken (numera betalar även butiken, grossisten m fl. skatt på det de köper). Inom det dåvarande EG beslöts 1967 att samtliga länder skulle ha samma typ av system som vi har idag. Sverige hakade på och införde ett sådant 1969. Idag finns skatten, förutom i inom hela EU, även i många andra länder, fast skatten har olika namn och vissa varor/tjänster kan vara undantagna eller ha lägre moms, exempelvis har Tyskland 16%, Belgien 21%, Storbritannien 17,5%, Kina 17%, Israel 17%, Japan 5%, Indien 12,5% och Argentina 21% moms. USA däremot har inte moms utan fortfarande oms och den varierar över landet från 0 till 13%.
- ¹⁸. Löneskatterna = Särskild löneskatt på vissa förvärvsinkomster + Särskild löneskatt på pensionskostnader. Den första sorten betalas på utdelningar från vinstandelsstiftelser och liknande och på inkomst av passiv näringsverksamhet. Den andra sorten betalas på kostnader för pensionsförmåner.
- ¹⁹. Socialavgifterna = arbetsgivaravgifter= ålderspensionsavgift + sjukförsäkringsavgift mm + allmän löneavgift. Dessa räknas normalt som avgifter och beräknas som en andel av de löner som de anställda får. Avgifterna ger rätt till förmåner som till exempel sjukersättning och pension, förutom den allmänna löneavgiften som är en ren inkomstkälla för staten. Avgifterna betalas av arbetsgivarna direkt till skattemyndigheten.

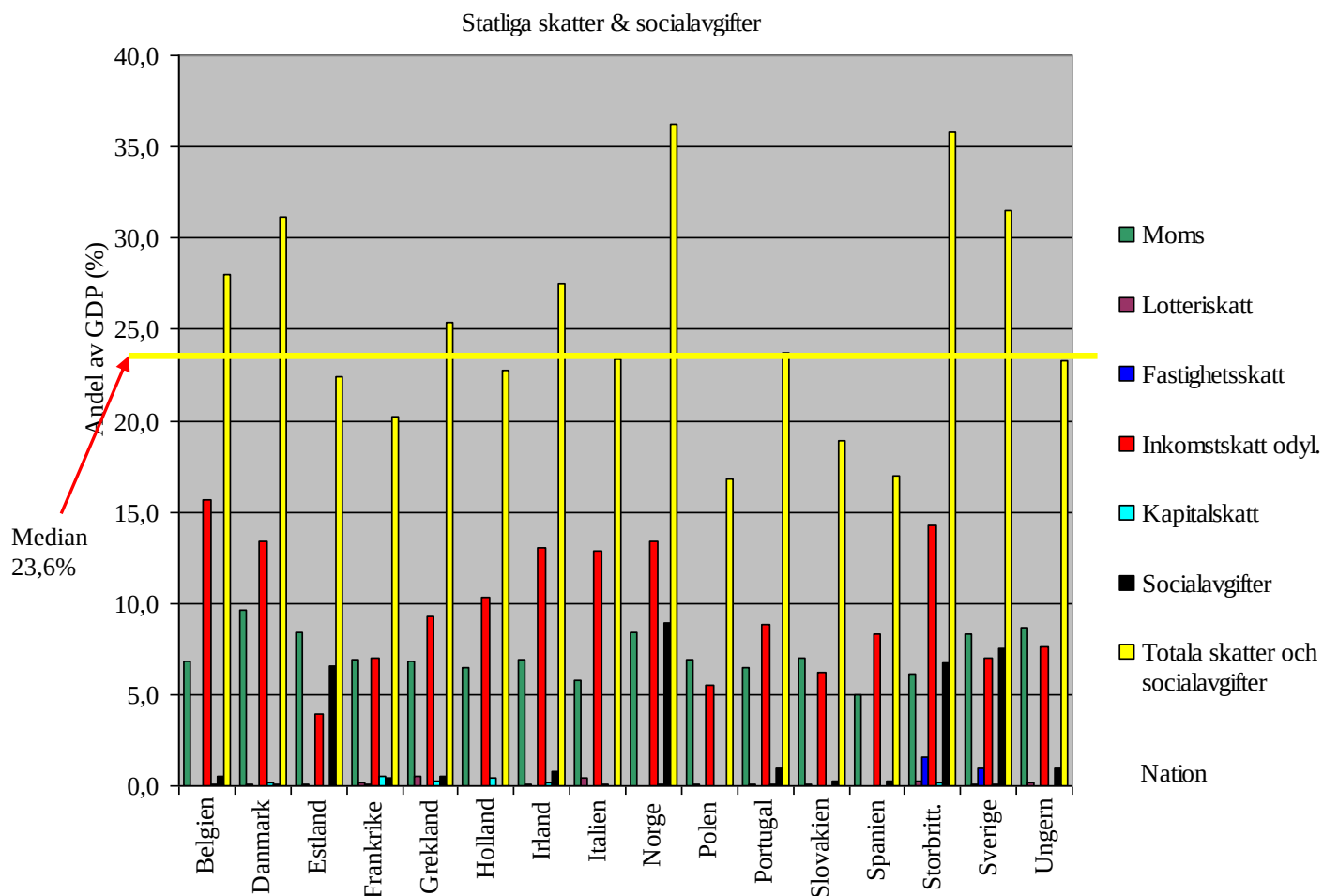

Diagram 6. En jämförelse av de statliga inkomsternas fördelning mellan statliga inkomstskatter, socialavgifter, varuskatter, fastighetsskatter, mellan ett antal europeiska länder år 2000 (data från Eurostats hemsida, siffrorna avser % av BNP).

Obs! Eurostats sätt att redovisa statens inkomster är inte helt kompatibelt med SCB:s sätt, varför diagram 5 och 6 inte helt överensstämmer.

Tullar

Import- och exporttullar har länge varit en viktig inkomstkälla för statsmakterna, även om det tidvis funnits undantag. I Sverige, exempelvis, infördes tullar på 1100-talet, men en del handelsvägar hade tullfrihet, som mellan hansastäderna Visby och Lübeck (från 1161) och under perioder har även vissa tullplatser utarrenderats till privatpersoner, t ex runt 1623, 1719, 1726 samt 1777.

På 1600- och 1700-talet dominerades den svenska importen av några få råvaror som i majoriteten av fallen användes i livsmedelsproduktionen, exempelvis: salt, malt (råvara till öl), råg, korn och salt sill (figur 7, 8 och diagram 7). Det tyder på att vi drack mycket öl, åt salt mat och att kosten var ganska begränsad. Därtill visar dessa siffror att de mesta av färdiga produkter tillverkades inom landets gränser. Exporten bestod främst av tjära, trävaror och stångjärn.

Gustav Vasas första tulltaxa.

Item 1 lest salt	12 öre	ett st.	lybskt grått $\frac{1}{2}$ mk
för 1 säck humle	6 >	> >	marbörst $\frac{1}{2}$ >
ett st. leyds	15 >	ett skpd	lin 6 öre
> > engelskt $3\frac{1}{2}$ mk	2 öre	> >	hampa 6 >
> > amsterdamskt	14 >	> >	blår 6 >
> > nereskt	6 >	> >	kabelgarn 6 >
> > ?	6 >	en karp	tvål 5 >
> > götnisk	6 >	ett fat	rökelse 15 >
> > musterfili $2\frac{1}{2}$ >		en tunna	> $7\frac{1}{2}$ >
> > flamsk lakan $2\frac{1}{2}$ >		en tunna	ingefära $2\frac{1}{2}$ mk
> > hagenskt	12 >	> >	pepparkummin 12 öre
> > skotnisk	12 >	> >	ris 1 >
> > hornisk	12 >	ett fat	mandel 10 >
> > deltermundisk	6 >	en tunna	> 5 >
> > westphaliskt	5 >	> >	pepparkakor 2 >
> > merschskt	15 >	> >	tallrikar och fat 12 >
> > görliskt $\frac{1}{2}$ >		ett st.	malmersi $3\frac{1}{2}$ mk 2 >
> > ostenbryggerskt	3 >	> >	rödvin $2\frac{1}{2}$ >

en pipa bastart $2\frac{1}{2}$ mk	en läst rinsk mjöd $3\frac{1}{2}$ mk	2 öre
en potta rumenij $2\frac{1}{2}$ >	> > brun mjöd $3\frac{1}{2}$ >	2 >
ett fat renskt vin $2\frac{1}{2}$ >	> > hamburg öl $3\frac{1}{2}$ >	2 >
> > pottå 15 öre	ett skpd vax $7\frac{1}{2}$ >	>
> > emst öl 6 >	en tunna lök 2 >	>
> > mumma 6 >	> > hattar 15 >	>
> > pryssing 5 >	ett skpd bly 12 >	>
en läst kirsedrank 3 >	en läst rostecker öl 12 >	>

Figur 7. Gustav Vasas (kung i Sverige på 1500-talet) första tulltaxetabell.

Tabellen användes 1534-1536. Som synes innefattar den långt ifrån alla varor som importerades. Övriga som inte var listade men ändå importerades varor belades med en tull om 1 öre för varje mark av varans värde (=ca 12,5% tull). 1536, när tullverket grundades, beslutade man om en tullsats om 5% av värdet för alla varor som importerades utom för salt och humle.

Humle var för övrigt en stor importartikel (och därmed negativ för handelsbalansen) på den tiden eftersom vi drack mycket öl. Så staten beslutade år 1474 att varje bondgård skulle ha en humlegård om minst 200 humleväxter.

7:e kapitlet i byggningsbalken "Huru humlegård skall läggas och uppehållas" upphävdes 1860, men rubriken fanns i slutet av 1900-talet fortfarande kvar i lagboken.

Import till Sverige år 1640.

Extract oppå de pertzeler såsom ifrån främmande land införde äre till efterschrifne tullkamrar uthi Sverige anno 1640.

	Stock- holm.	Nykö- ping.	Norr- och Sö- derköp.	Väster- vijek.	Call- mar.	Göte- borgh.	Summa.
<i>Främmande drycker:</i>							
Bastart åhmer	—	—	—	—	—	—	—
Alekanten >	32	—	—	—	—	13	45
Malvasijr >	41 $\frac{1}{2}$	7	—	—	—	1 $\frac{1}{2}$	50
Renscht vijn >	784 $\frac{1}{2}$	24	32	—	—	22	862 $\frac{1}{2}$
Spanst eller Car- narij vijn >	847 $\frac{1}{2}$	30 $\frac{1}{2}$	59	—	17	81	1,035
Franst vijn >	22 $\frac{3}{4}$	—	1 $\frac{1}{2}$	—	$\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	26 $\frac{1}{2}$
Ditto oxhöfft.	1,026	156	319	2	8	338	1,849
Ditto pijper	119 $\frac{1}{2}$	5	22	7	14	47	214 $\frac{1}{2}$
Bränne vijn åhmer	50	2	2 $\frac{3}{4}$	2 $\frac{1}{2}$	2	54	113 $\frac{1}{4}$
Ditto ancker	—	6	—	—	10	—	16
Fijnsk miödh tunnor	1	—	—	—	—	—	1
Littansk ditto >	12	—	$\frac{1}{2}$	—	—	5	17 $\frac{1}{2}$
Lybsk >	126	9	16	—	6	2 $\frac{1}{2}$	159 $\frac{1}{2}$
Pryssing åttingar.	55	3	6	2	2 $\frac{1}{2}$	16	84 $\frac{1}{2}$
Br[unswichs]mommafaat	47 $\frac{1}{2}$	2	3	—	—	4	56 $\frac{1}{2}$
Lybsk öl >	338	75	27	7	62	28	537
Wissmarst öl >	—	—	—	—	9	2 $\frac{1}{2}$	11 $\frac{1}{2}$
Hamburger tunnor	1	—	—	—	—	—	1
Rostocker >	2,156	494	171	—	428	15	3,264

Figur 8. Svensk import 1640.

Att döma av en sammanställning av den svenska importen år 1640 (Tabeller öfver Sveriges import och export sjöledes åren 1637-1640 och 1645 Ur Rikskanslaren Axel Oxenstiernas skrifter och befvexling, P. A. Nordstedt & söner, Stockholm, 1904) var den största importvaran spanskt salt 67.976,5 tunnor, vilket troligen är i storleksordningen 11.000 ton. Därutöver importerade vi malt (7.038,5 tunnor), råg (7.295 tunnor), sill (12.050 tunnor) samt tyger, kryddor, kött, fisk, drycker, färger i olika mindre volymer med konstiga mått och diverse tillverkade produkter som 171 stycken kruthorn.

Salt var, som sagt den viktigaste importartikeln. Trots att vi även har utvunnit salt själva genom att torrkoka vatten från Nordsjön. Anledningen till att det aldrig blivit någon succé är att för varje tunna salt gick det åt över 20 kubikmeter ved.

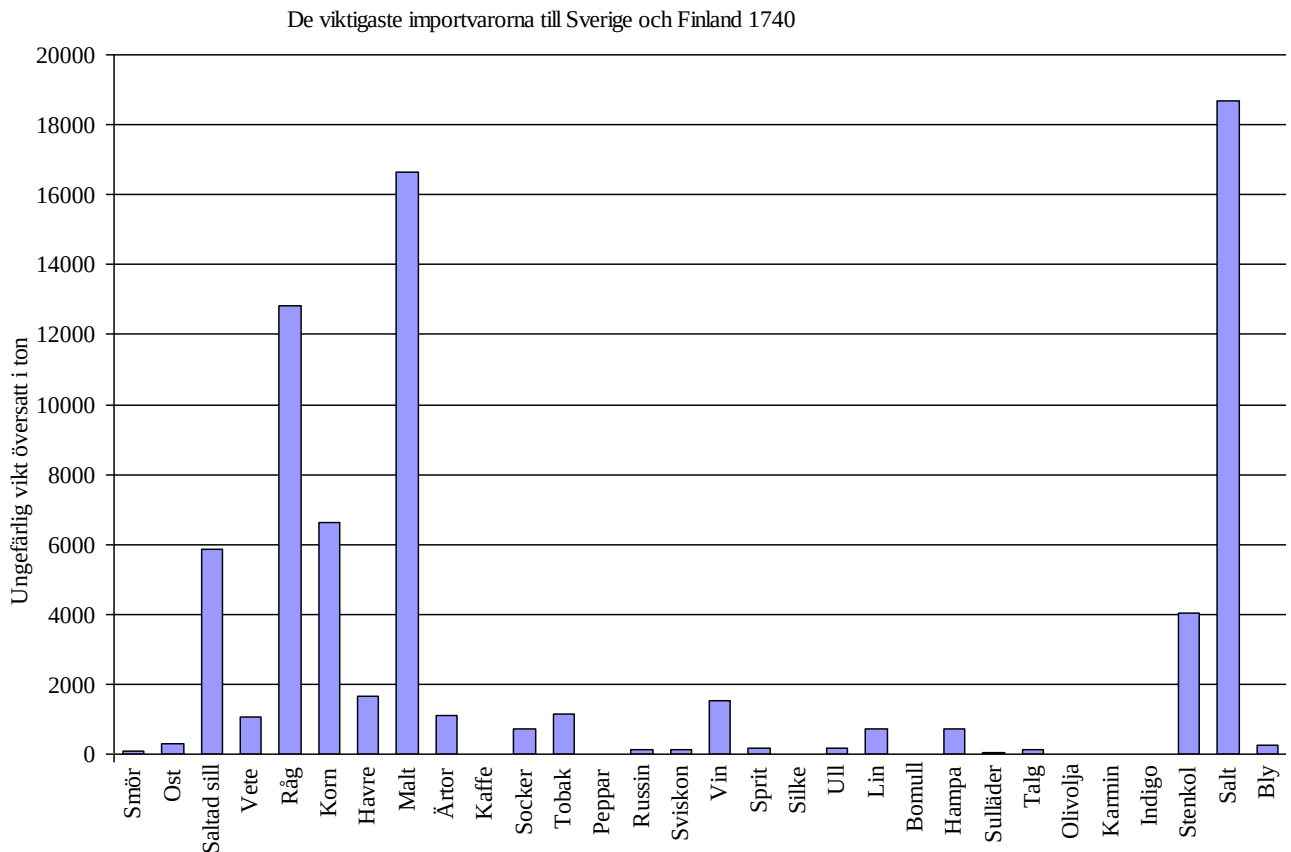

Diagram 7. Den svenska importen år 1740 enligt Statistiska Centralbyrån (Historisk statistik för Sverige, del 3 Utrikeshandel 1732-1970, SCB, 1972, Stockholm), med alla dåtidens olika mått översatta till ton, med förenklingen att en liter = 1 kg (vilket inte är helt sant för alla varor). En del av det som importerades skickades senare vidare som export till andra länder.

1863 togs tullavgifterna bort på gods som exporterades ifrån Sverige. Och 1965 avskaffades systemet där vissa städer var skyldiga att hålla tullhus (=byggnader där allt importerat gods packades upp, räknades och tulltaxerades) och staten tog över hela ansvaret för tullverksamheten.

1974 införs det moderna systemet som innebär att varorna som importerades till Sverige inte längre behövde packas upp och gås igenom av en tullare som räknade ut den avgift som importören måste betala för att få in sitt gods till Sverige. Istället ansvarade importören för att själv gå igenom godset och skicka en tulldeklaration till Tullverket.

Genom den internationella handelspolitiska organisationen (WTO = World Trade Organization, tidigare kallad ITO = International Trade Organization, grundad 1948) har man kommit överens om globala tull- och handelsavtal (GATT = General Agreement on Tariffs and Trade), som lett till kraftiga sänkningar av tullavgifterna.

Sverige har dessutom successivt avskaffat tullarna emot grannländer och sedan vi gick med i EU 1995 råder tullfrihet i handeln med de andra EU-medlemmarna (och en del andra länder). Vi deltar därtill i ett enhetligt tullsystem för import från länder utanför unionen. Systemet gör att 75% av de tullavgifter som vi tar ut på import från länder utanför EU numera går till EU:s budget. För Sveriges del beräknas vi därigenom år 2011 bidra med 450.300.000 euro till EU. Själva får vi dessutom behålla 150.966.667 euro. Sålunda tar vi fortfarande in närmare 6 miljarder kronor på tullar trots att vi numera har tullfrihet för import från en stor del av våra viktigaste handelspartners och trots alla internationella handelsavtal.

Långt in på 1900-talet bestod det gamla tullsystemet (figur 9) och det var fortfarande statens viktigaste inkomstkälla (diagram 4), men fossila bränslen seglade upp som de viktigaste importprodukterna (diagram 8).

104

Tulltaxa med statistisk varuförteckning.

Statistiskt nr	X A. Pappersmassa, papp och papper etc.	Tull för 100 kg kr.	Redovisningsgrund	Tulltaxe-nr
856	tapet- och annat papper, avsett för klistering, bstrykning eller målning T/E	10:—	kg kr.	373
857	annat T/E	10:—	kg	
858	Papper och papp med överdrag eller mellanlägg av vävnad eller av tråd av spånadsämne eller metall T/E	40:—	kg kr.	
Anmärkningar till nr 827—858 (365—374).				
1. Skillnaden mellan papp och papper bestämmes sålunda, att, därest varan väger under 350 g per m ² hänföres den till papper, eljest till papp. Dock tulltaxeras läskpapper alltid såsom papper.				
2. Vid tulltaxeringen fästas ej avseende vid tryck eller etiketter, äsatta papper eller papp, som tydligen avsetts endast till omslag, ej heller vid kvalitets- eller firmabeteckning, som åstadkommit endast genom präglning.				
3. Papper i rullar tulltaxeras såsom arbeten, ej särskilt nämnda, av papper, då bredden understiger 20 cm, för så vitt papperet icke är avsett för yrkesmässig förbrukning.*				
Tapeter, tapetbårder härunder inbegripna:				
859	bottentapeter (å endera sidan belagda med grundfärg) T	50:—	kg	375
860	pressade, sammetsliknande, fernissade, lackerade och bronserade tapeter T	50:—	kg	
861	andra slag T	20:—	kg	

* Se vidare 21 § av tillämpningsföreskrifterna till tulltaxan (sid. 382).

Tulltaxa med statistisk varuförteckning.

105

Statistiskt nr	X A. Pappersmassa, papp och papper etc.	Tull för 100 kg kr.	Redovisningsgrund	Tulltaxe-nr
862	Papperspåsar och kuverter: försedda med tryck utvändigt E	50:—	kg	377
863	andra slag E	30:—	kg	378
864	S. k. papeterier* E	30:—	kg	
864	S. k. papeterier tilläggstull E	30:—	—	ur 378
865	Bobiner och spolpipor N	8:—	kg kr.	379
866	Verktygsskäft, jacquardkort med eller utan hål, även sammanhäftade, rör av papp eller papper, ej hänförliga till annat nummer N	8:—	kg	
867	Klistrad wellpapp eller wellpapper N	8:—	kg kr.	
868	Frimärksalbum; ävensom delar till sådana album E	75:—	kg	380
869	Vykorts- och fotografialbum; ävensom delar till sådana album . E	200:—	kg	381
Notisböcker och andra böcker med inbundet rent eller linjerat papper; album, ej särskilt nämnda; lösa bokpärmar samt samlingspärmar för brev, räkningar o. dyl.; ävensom delar av papp, papper eller pappersmassa till sådana pärmar:				
870	överklädda med skinn eller med annan spånadsvara än vaxduk E	80:—	kg	382
871	andra slag E	50:—	kg	383
872	Spelkort; ävensom målade eller tryckta ark, avsedda att sönderskäras till spelkort E	200:—	kg kr.	384

* Ang. importmärkning av lit hänförliga varor, se sid. 405 o. f.

Utdrag ur 1936 års upplaga av tulltaxan.

De viktigaste importvarorna till Sverige 1938

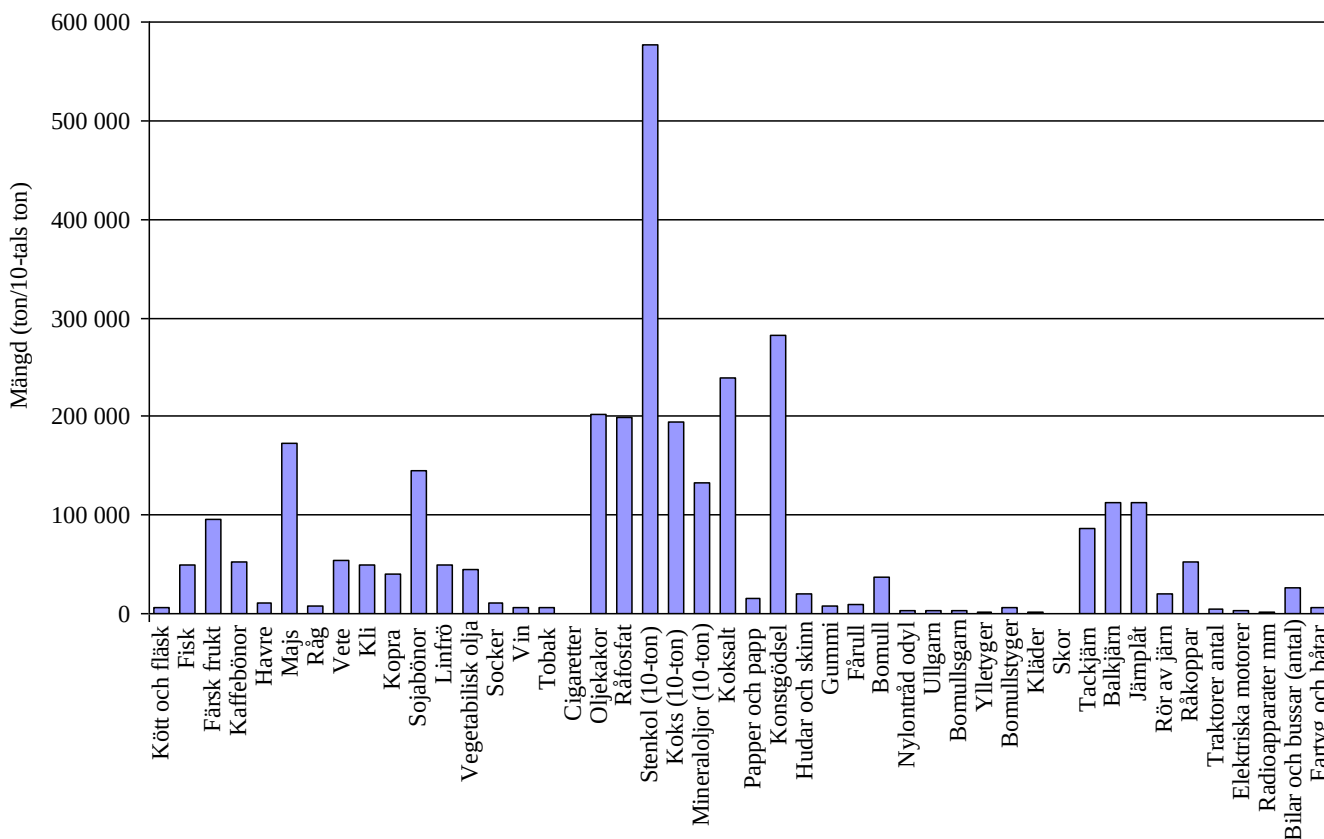

Diagram 8. Den svenska importen år 1938 enligt Statistiska Centralbyrån (Historisk statistik för Sverige, del 3 Utrikeshandel 1732-1970, SCB, 1972, Stockholm). Notera att stenkol, koks och mineraloljor redovisats i 10-tals ton istället för ton.

Trots tullar och andra handelshinder var det förr, likväl som nu, många stater som importerade betydligt mer än vad de exporterade. På 1920-talet, exempelvis, var det bara en handfull av de då helt självständiga staterna som hade ett handelsöverskott (tabell 6). Att ekvationen inte förefaller gå ihop beror delvis på att den stora ekonomin USA hade handelsöverskott och på att många av kolonierna antagligen hade en positiv ”handelsbalans” (eller med andra ord blev utsugna).

Tabell 6. Ekonomiska data för de länder som var helt självständiga stater 1926 (från Bonniers konversationslexikon, publicerat 1922-1931). De länder som hade handelsöverskott är markerade med grönt.

Dåvarande landsnamn	Viktigaste exportprodukter (varuslagens ungefärliga andel av de viktigaste exportvarorna)	Handelsbalans export/import
Abessinien (Etiopien)	Jordbruksprodukter	i. u.
Afghanistan	Filt, siden, mattor	i. u.
Albanien	i. u.	i. u.
Andorra	Boskapsprodukter	i. u.
Arabien (Saudiarabien m fl)	Dadlar, kaffe	i. u.
Argentina	Jordbruksprodukter (> 90%)	1,20
Belgien	Kol, järn, stål, glas, textilier	0,71
Bolivia	Tenn (1/4 av hela världsproduktionen)	2,34
Brasilien	Kaffe (75% av världsprod.)	0,86
Bulgarien	Jordbruksprodukter	0,74
Chile	Chilesaltpetet och guano	1,71
Colombia	Kaffe (ca 80%)	0,75
Costarica	Kaffe, bananer, socker, kakao, trä	i. u.
Danmark	Smör, ägg, fläsk (typ 70%)	0,60
Dominikanska rep.	Socker, kakao	i. u.
Ecuador	Kakao (> 70%)	1,51
Egypten	Textilier & bomull (> 70%)	0,84
Estland	Trävaror (60%)	0,88
Finland	Trä- & pappersvaror (80%)	0,81
Frankrike	Kläder och tyger (48%)	0,54
Grekland	Jordbruksprodukter (77%)	0,32
Guatemala	Kaffe, socker, majs, bananer	i. u.
Honduras	Bananer, kokosnötter, kaffe, tobak	i. u.
Italien	Råsilke och bomullsvaror (60%)	0,44
Japan	Råsilke (55%)	0,73
Jugoslavien	Boskapsprodukter (48%)	0,38
Kina	Råsilke (43%)	0,70
Kuba	Socker och tobak	i. u.
Lettland	i. u.	0,95
Liberia	i. u.	i. u.
Litauen	Jordbruksprodukter, virke	1,31
Luxemburg	Järnmalm	i. u.
Mexico	Olja (51%), silver (19%)	1,92
Nederländerna	Textilvaror (20%)	0,51
Nepal	Ris och vete	i. u.
Nicaragua	Kaffe, bananer, socker, trä	i. u.
Norge	Papper & massa (34%)	0,41
Panama	Bananer, kakao, kokosnötter	i. u.
Paraguay	Jordbruksprodukter och trä	1,16
Peru	Bomull & olja (55%)	1,92
Persien (Iran)	Olja (58%)	0,77
Polen	Trävaror & matvaror av djur (45%)	0,78
Portugal	Sardiner & vin (70%)	0,32
Rumänien	Spannmål (51%)	0,67
Ryssland	i. u.	i. u.
Salvador	i. u.	i. u.
Schweiz	Textilier (58%)	0,93
Siam (Thailand)	Ris (80%)	i. u.
Spanien	Frukt (34%)	0,61
Storbritannien	Bomullsvaror (53%)	0,70
Sverige	Trävaror, papper & massa (48%)	0,89
Tjeckoslovakien	Bomullsprodukter & socker (47%)	1,22
Turkiet	Tobak (42%), frukter och grönsaker (24%)	0,58
Tyska riket	Järn- & textilvaror (38%)	0,99
Ungern	Vete & vetemjöl (37%)	0,95
Uruguay	Djurprodukter (90%)	0,74
USA	Råbomull (31%)	1,56
Venezuela	Kaffe, kakao & olja	1,83
Österrike	Metaller, metallvaror & bomullsprodukter (41%)	0,57

Valuta

Människor har handlat med varandra långt innan det fanns mynt och sedlar. Många gånger bestod handeln säker av direkta byten av exempelvis en lax emot fem äpplen. Men andra gånger hade inte bägge parter en vara som den andre behövde och då var de i behov av ett mellanled som säljaren kunde använda för att av en tredje person köpa det denne ville ha. Ädelmetaller visade sig i många kulturer vara ett lämpligt mellanled eftersom dessa är:

1. Lätta att bevara, även i större mängder, utan att förstöras eller minska i värde.
2. Lätta att transportera, dvs. högt värde i förhållande till vikt och volym.
3. Lätta att dela i större och mindre kvantiteter.

I början betalades köpen, som inte var byten, med ädelmetallbitar avhuggna från smycken och dylikt. Nästa steg var guld- och silverbitar med enhetlig storlek och finhetsgrad. Härifrån var steget inte långt till att staten garanterade storlek samt metallinnehåll och skaffade sig monopol på tillverkningen, varvid dessa genom att förses med olika slags höghetssymboler förvandlades till mynt. Romarriket, exempelvis, hade ett väl utvecklat myntsystemet. Mynt av mässing, brons, koppar, silver och guld, präglades och distribueras enligt strikta regler för vikter, storlekar, värde och metallsammansättning.

I Sverige hade vi fram till 1624 nästan enbart silvermynt eftersom vi tack vare Sala silvergruva hade ganska gott om silver.

Svenskt silvermynt
(halvörtug) från 1480.
Bilden är en förstoring.
I verkligheten har
myntet en diameter om
cirka 13 mm.

Före 1534 hette de mark, öre (= 1/8 mark), örtug (=1/24 mark) och penning (=1/192 mark). 1534 infördes även daler i silver, senare kallade riksdaler och en riksdaler var värd 4 mark.

1624 införde vi också koppardalern, vars metallinnehåll skulle ha samma värde som motsvarande silvermynt. Sverige fick därmed vad som kallas dubbelmyntfot. Kopparens marknadsvärde i förhållande till silver minskades emellertid och därmed kopparmyntens värde i förhållande till silvermynt med samma valör. Man kom därför att skilja på exempelvis daler kopparmynt och daler silvermynt.

Systemet upphörde efter 1776 års myntordning då Sverige övergick till ren silvermyntfot, med mynten riksdaler specie, skilling (1/48 riksdaler specie) och rundstycken (1/576 riksdaler specie).

Därtill tryckte man sedlar som hette Riksdaler banko. Bankosedlarna inlöstes fram till 1808 med silvermynt och var då likvärdiga med riksdaler specie. Sedan de därefter blivit reellt oinlösliga sjönk deras värde.

Utöver dessa valutor hade vi från 1789 också riksdaler riksgälds. Det var ursprungligen kreditsedlar som gavs ut av riksgäldskontoret. De blev dock oinlösliga och deras värde sjönk gentemot bankosedlarna. År 1803 inkorporerades riksgäldssedlarna i riksbankens myntsystem, och en riksdaler riksgälds sattes = 213 riksdaler banko.

Detta snurriga system bestod tills 1855 års myntförordning då huvudmynten riksdaler riksmünt och öre (=1/100 riksdaler riksmünt) infördes. I 1873 års myntförordning böt riksdaler riksmünt namn till krona. Samtidigt övergick Sverige, likväl som en del andra länder, från silvermyntfot till guldmyntfot. Sammankopplingen mellan guldvärde och penningvärde säkerställdes genom följande bestämmelser: Innehavare av guld har rätt att få det präglat till guldmynt. Ägare av guldmynt fick nedsmälta dessa för att erhålla metalliskt guld. Vidare fick guld utan restriktioner såväl in- som utföras.

Genom guldmyntfoten var växelkurserna mellan olika valutor bara beroende av hur mycket guld de kunde bytas emot i respektive riksbank, vilket underlättade den internationella handeln.

En enkronasedel från 1920 samt en tiokronors dito från 1937. Stadgan om att riksbanken löser in sedlarna med guld försvann på 10-kronorssedeln med de nya sedlarna som kom 1940.

Förutom sedlar, silver och kopparmynt hade vi guldmynt i valörerna 5, 10 och 20 kr som innehöll ungefär 2, 4 respektive 8 gram guld. De yngsta guldmynten är 20 kr från 1925, dessa ligger till stor del kvar i riksbankens kassavalv och utgör en del av vår guldreserv.

Systemet brakade emellertid ihop sommaren 1931 på grund av att det just då var en kraftig lågkonjunktur, samt att Tyskland tvingats betala enorma krigsskadestånd till USA och Frankrike efter första världskriget. Det senare i sin tur ledde till en anhopning av guld i USA och Frankrike och brist på guld på världsmarknaden. Övriga länders riksbankers måste då minska sin utlåning²⁰ och sedelpressning²⁰ för att vara säkra på att kunna lösa in de utlånade medlen och utestående sedlarna mot guld. Med följden att de hade att välja mellan att priserna och lönerna skulle pressas ner och lågkonjunkturen skulle bli ännu värre. Eller övergå till ett annat system än en metallmyntfot. Alla länder utom USA, Frankrike och Tyskland valde det senare. Det nya systemet, pappersmyntfot, innebar att värdet på landets valuta inte var knuten till värdet på någon metall utan istället garanterades av respektive stat och dess myndigheter, i Sverige främst riksbanken. Ju större landets förmåga var att vid behov göra åtgärder som att stödköpa valutan, desto mindre varierade dess värde i förhållande till andra valutor.

Pappersmyntfoten hade också en del brister. Som att det var lätt, och lockande, för ett land att förbättra sin ekonomi genom sänka värdet på sin valuta i förhållande till andra länders dito. Eftersom med sänkningen blev importprodukter dyrare och exportprodukter billigare. För att motverka detta slöts 1944 ett avtal i staden Bretton Woods, USA. Avtalet gick ut på att de medverkande ländernas valutor hade ett bestämt värde i förhållande till USA-dollar. USA i sin tur garanterade att varje dollar kunde växlas in emot en viss mängd guld. Systemet upphörde dessvärre 1971 på grund av att USA inte längre ansåg sig ha råd att garantera dollarvärdet med ett inlösenpris i guld (främst på grund av att Vietnamkriget vart så dyrt) och vi var tillbaka i det som rådde innan överenskommelsen i Bretton Woods.

²⁰. Mängden pengar i ekonomin ökar på två sätt:

1. Genom att riksbanken trycker sedlar och präglar mynt (eller beställer detta). Detta ökar mängden kontanter. I dagens ekonomi är det dock bara en bråkdel av den totala penningmängden som består av kontanter. 2006 var 7,07% av den svenska penningmängden kontanter.
2. Någon (exempelvis riksbanken) sätter in 100.000 kr på ett konto i en bank. Banken lånar i sin tur ut dessa till någon som i sin tur köper något. Den som får pengarna sätter i sin tur in dem på sin bank, som då kan låna ut dessa till en ytterligare annan person och så vidare (en bank kan inte låna ut mer pengar än vad de själva har lånat in). Detta skulle kunna fortgå i all oändlighet om det inte vore för att när banken lånat ut pengarna har den inga pengar ifall personen som de lånat pengar av vill ha dem tillbaka. För att kunna betala den som de lånat av måste bankerna ha en del egna pengar och de lånar därför inte, i dagsläget, ut mer än ungefär tio gånger så mycket pengar som de äger själva.

Om riksbanken och/eller de andra bankerna minskar penningmängden i samhället, genom att strama åt långivningen och säga upp befintliga lån, blir effekten att priserna sjunker, vilket kallas deflation. Deflation var sällsynt under 1900-talet, men vanligare under 1800-talet. Eftersom penningmängden i betydligt större grad bestod av kontanter och många länder tillämpade guldmyntfot, var möjligheterna att tillverka mer pengar i takt med att ekonomierna växte, väldigt begränsade.

Skulle bankerna istället öka utlåningen radikalt ökar också priserna, det kallas inflation. Inflation var däremot vanligt under 1900-talet.

På 1920-talet steg priserna i Tyskland i ett rasande tempo. En sak som tidigare kostat en mark kostade efter en tid kanske 200 miljarder mark. Så tyska riksbanken fick hela tiden trycka upp nya sedlar med allt högre valörer och pengar som sparats i madrassen blev värdelösa.

Den övre sedeln på 20 mark är ifrån februari 1918 emedan den undre som är drygt 5 år yngre är på femhundrausen mark.

Eller ännu värre när en sån billig som ett frimärke steg till 20 miljarder mark.

Statens utgifter

Statens angelägenheter för landets räkning var förr att upprätthålla lagen, styra och försvara riket samt att skaffa medel därtill. En stor del av dömandet sköttes dock lokalt och kungen styrde själv tillsammans med sina närmaste män. Så, exempelvis den svenska statsförvaltningen, sysslade fram till 1800-talet mest med att bedriva försvar samt krigföring och ordna fram pengar till detta. De statliga verksamheter (myndigheter) som drog in pengarna var: skatteuppbörd, tullverk, myntverk, lantmäteri (från 1628, viktigt bland annat för att fastslå skattevärdena för landets gårdar) och riksbank (från 1668).

Därutöver fanns:

- Periodvis utlandsstationerade företrädare (från 1500-talet) och de hade bland annat till uppgift att jaga finansiering till den svenska krigsföringen. Diplomatiske representanter har emellertid i andra länder omtalas redan under det egyptiska rikets tid. Det var dock först under medeltiden som fast stationerade sändebud började förekomma, tidigast kanske i de små republikerna i Italien, där diplomaten först erkändes som yrkesmän, men även inom hansaförbundet, fast allmänt utbrett blev det inte förrän på 1600-talet.
- Myndigheter med uppgift att förbättra Sveriges ekonomi, som Kollegium för Kommerserna, grundat 1637 (skulle främja handel, sjöfart och tillverkning) och Bergskollegium (för gruvindustrin).
- Ett statligt system för att ledsaga krigs- och handelsfartyg genom svåra partier av de svenska farvattnen startades 1677 som en del av marinen (men det fanns sjömän som mot betalning lotsat fartyg långt tidigare än så).

År 1809 fick myndigheterna en mer självständig ställning i förhållande till makten och myndighetssverige tog successivt form med grundandet av myndigheter som:

- Kongliga styrelsen för allmänna väg- och wattenbyggnader 1841 (sedermera Vägverket, numera Trafikverket).
- Ekonomiska kartverket 1859 (från 1896 kallat Rikets allmänna kartverk, en del av nuvarande Lantmäteriet).
- Kongliga Lotsstyrelsen 1872 (ersattes 1956 av Kungliga Sjöfartsstyrelsen, som 1970 bytte namn till Sjöfartsverket).
- Patent- och registreringsverket 1891.
- Socialstyrelsen 1913.

Långt in på 1900-talet var försvaret allttjämt statens största utgiftspost (diagram 9), följt av de sociala skyddssystemen (socialdepartementet + pensioner) samt utbildning. År 2000, däremot, svalde försvaret inte mer än 7% av statens budget (diagram 10), emedan det sociala skyddssystemet var den ojämförbart största utgiftsposten.

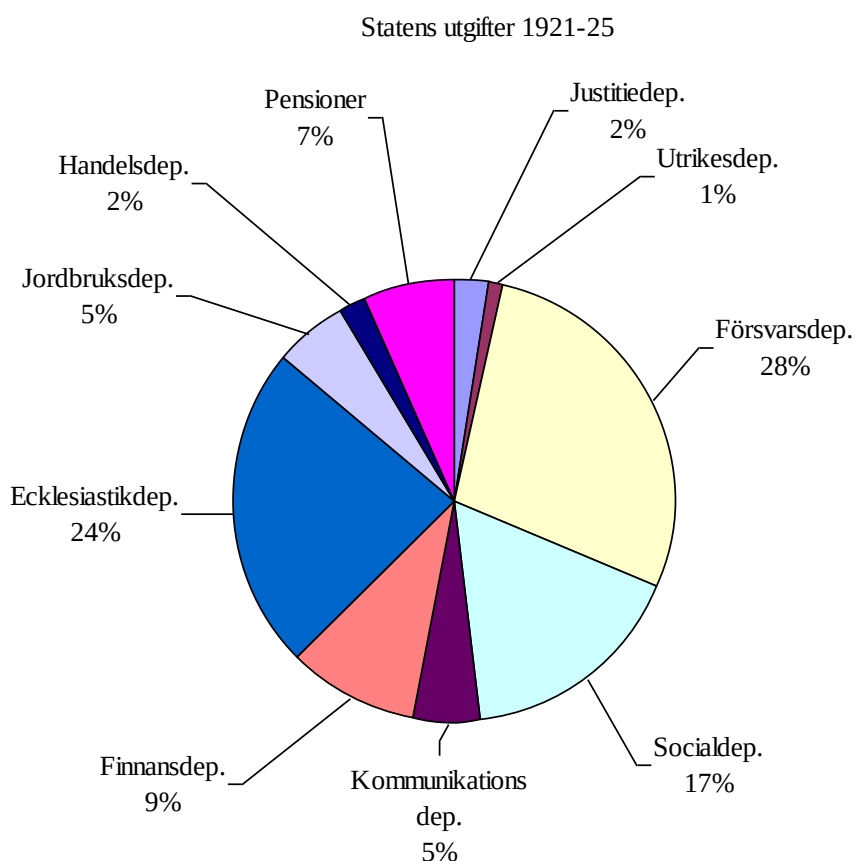

Diagram 9. Den svenska statens årliga utgifter 1921-25 (5-årsgenomsnitt) enligt Statistiska Centralbyrån (Historisk statistik för Sverige, statistiska översiktstabeller till och med 1950, SCB, 1960, Stockholm).
Ecklesiastikdepartementet motsvarar ungefär nuvarande utbildningsdepartementet. Det behandlade frågor som rörde främst kyrkan, utbildning, forskning, bibliotek, kultur, allmän uppfostran, och museer. Bland finansdepartementets kostnader döljer sig främst räntor på statsskulden. Investeringarna i infrastruktur låg till stor del under kommunikationsdepartementet. Och justitiedepartementet=rättsväsendet.

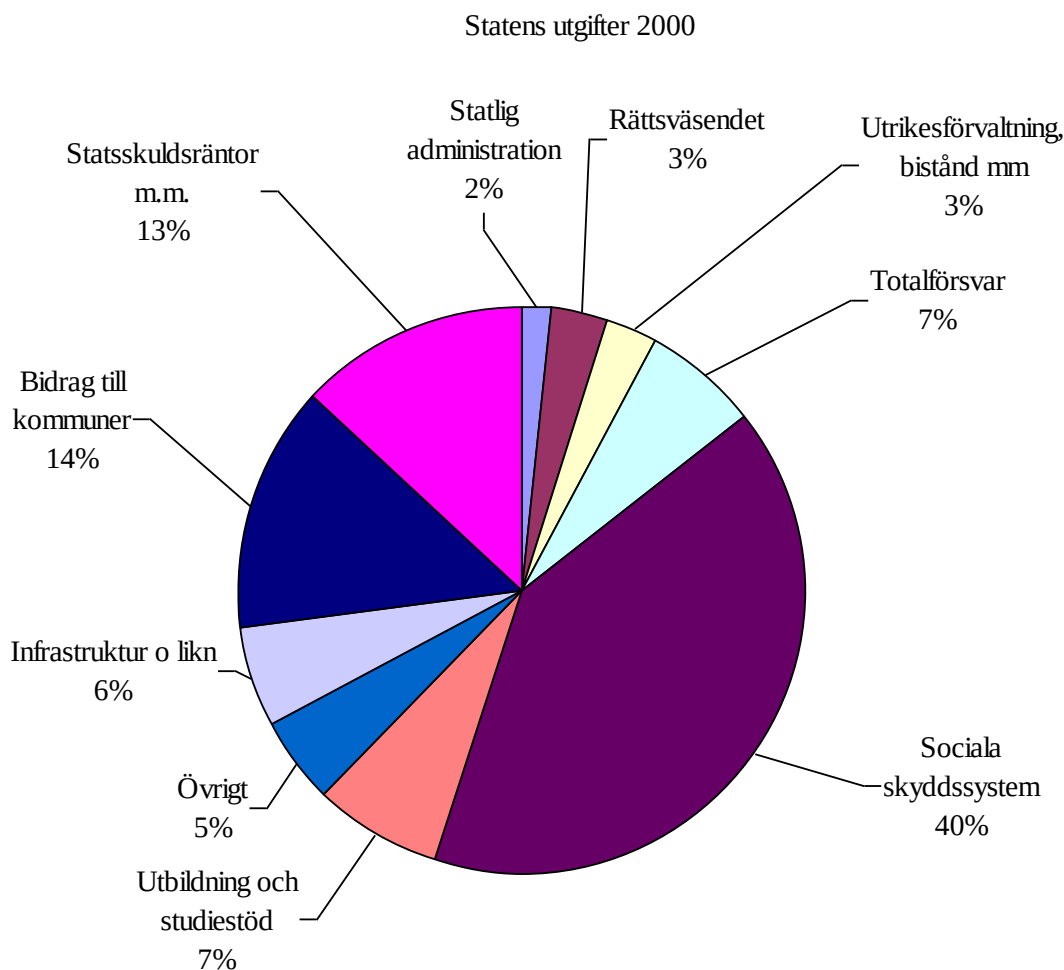

Diagram 10. Svenska statens utgifter år 2000 enligt SCB (Statistisk årsbok för Sverige 2005, SCB, Stockholm).

Försvar

Att äga vapen och vara väl förtrogen med deras bruk var under äldsta tider varje mans självklara rättighet och plikt. Detta förhållande utgjorde förutsättningen för den krigsorganisation med allmän värnplikt som genom tiderna bildat grundvalen för det svenska försvaret.

Vid "landvärn" eller försvar av det egna landet/landskapet, inkallades en andel (som varierade med behovet) av den fria manliga befolkningen till krigstjänst. I yttersta nöd kallades "man ur huse", dvs. alla krigsdugliga män såväl fria som trälar.

Under medeltiden kom det rustningsklädda rytteriet i Europa, vilket var ett fruktansvärt kraftfullt vapen emot de gående bondehoparna och det tvingade även Sverige att få fram dylika elitsoldater. Men att hålla häst och rustning förmådde endast samhällets rikaste medlemmar.

För att öka rytteriets storlek beslutades därför att de som ställde upp som ryttare med rustning benämndes frälsemän (adel), och hela organisationen kallades frälserusttjänsten. I Sverige, i motsats till vad fallet var i Europa i övrigt, ersatte detta dock aldrig bondehären utan de kompletterade varandra. I befrielsekriget från Danmark framträdde emellertid systemets brister. Bönderna måste vid skörde- och såningstiden hem till sitt. De hade dessutom svårt att hålla stånd mot de krigsvana yrkessoldaterna. Tiden krävde yrkestrupper, men dessa var dyra att underhålla, varför kungen (Gustav Vasa) organiserade en inhemsk stående här, den första i sitt slag i Europa. Härför begagnade han sig såväl av värvning (frivillig krigstjänst) som tvångsutskrivning. I början utskrevs i allmänhet efter principen att av 10 män skulle en utskrivnas och utrustas. Men under 1600-talet förekom även utskrivning efter gårdatal, vilket innebar, att ett visst antal gårdar skulle uppställa och utrusta en soldat.

De stora fältarméer som vi på 1600-talet (under bland annat det trettioåriga kriget) höll utomlands utgjordes till största delen av utländska legotrupper med den inhemska armén som kärna. 1630, exempelvis, var de utländska värvade trupperna 36.000 man och den inhemska stående hären omkring 40.000 man.

Allmogen fann emellertid utskrivningarna tunga och orättvisa, i synnerhet som få överlevde tjänstgöringen, och de krävde lättnader. År 1682 beslutades därför att ägarna av ett antal gårdar skulle, i såväl fred som krig, anskaffa och avlöna en krigare²¹, som tillhörde något av de i landskapet förlagda regementena. Soldaten avlöningsförmåner utgick huvudsakligen in natura och han var i regel bofast på ett torp (s. k. soldattorp, som ännu finns kvar på många håll i Sverige).

Efter den svidande förlusten av Finland i kriget 1808-09 emot Ryssland insåg man att någon radikalt behövde göras, så vi återupplivade den allmänna värnplikten. Vilket även andra länder i Europa insåg och snart hade de flesta europeiska länder en armé grundad på allmän värnplikt. Därefter var organisationen ungefär densamma fram till år 2000, fastän anslagen och investeringarna i försvaret varierat med oron i omvärlden.

²¹. Två gårdar med en storlek om tillsammans minst två mantals (eller fler mindre), vilket kallades en "rote", skulle försörja en gående soldat.

På samma sätt var det med ryttarna med den stora skillnaden att man för dessa krigsmän även hade en häst som skulle underhållas, samt att de underhållskyldiga gårdarna kallades "rusthåll".

Sjömännen underhölls av "båtsmanhåll" i de kustnära områdena och i städerna. I det senare fallet var det städernas borgare som hade att hålla sjömannen med bostad och kontant avlöning.

Statlig utbildning

Under medeltiden grundades en mängd universitet i Europa. Där undervisades i konst, teologi, medicin samt civil- och kyrkorätt. Sverige fick sitt första universitet 1477 (Uppsala universitet), fast det var då inte statligt utan det drevs av den katolska kyrkan och syftet var att utbilda de högre prästerna. När sedan Sverige blev protestantiskt stängdes universitetet för att återigen öppnas 1595. Syftet var då att förse Sverige med dugliga ämbetsmän som bland annat kunde föra Sveriges talan i kontakter med främmande länder. 1668 grundades Sveriges andra universitet, i Lund. År 1826 startades undervisning vid Teknologiska institutet i Stockholm (från 1877, Kungliga Tekniska Högskolan). Därefter har den statliga högre utbildningen utvecklats kraftigt och nu finns det 14 universitet²² och 21 statliga högskolor.

Sociala skyddssystem

Fram till industrialismens genombrott bestod de sociala skyddssystemen i Sverige främst av:

1. Familjen och/eller den arbetsgemenskap man förhoppningsvis var en del av. På bondgårdarna, exempelvis, fanns skyldighet att ta hand om sina gamla och sjuka.
2. De fria yrkesutövarna som skräddare, luntmakare, med flera, vilka inte alltid hade någon arbetsgemenskap, började redan på 1500-talet skapa skråordningar med bestämmelser om hjälp till sjuka medlemmar. Först var verksamheten liten och mest av välgörenhetskaraktär. Men vid mitten av 1700-talet kom riktiga sjukförsäkringar som Boktryckerikonstförvanternas Sjuk- och begravningshjälp- och Understöds-kassa (1754), som riktade sig till alla som arbetade i boktryckarskrået (dock inte lärlingar) och deras hustrur. 1761 bildades Göteborgs Sjuk- och Begravningshjälp- och Understöds-kassa (1761) vars medlemmar främst var hantverkare från små hantverkarskrå.
3. Kyrkan. I klostren kunde fattiga och sjuka få vård och hjälp. Det var också kyrkan som stod för den kulturella utvecklingen i landet och en viss undervisningsverksamhet förekom på sina håll. För dessa tjänster och den andliga skolningen tog kyrkan ut en skatt av befolkningen som kallades tionde, eftersom en tiondel av allt någon producerade skulle ges till kyrkan. 1/3 av tiondet gick till den lokala kyrkoorganisationen, medan resten gick dels högre upp i organisationen och dels delades ut till de fattiga. Därtill hade kyrkan stora jordegendomar som bidrog till finansieringen av deras verksamhet. I samband med att Sverige år 1527 övergick ifrån att vara ett katolskt till att bli ett protestantiskt land, tog staten hand om tiondet utöver den del som gick till den lokala organisationen. Klostren revs och de fattiga/sjuka fick nu klara sig bäst de kunde. Den nya läran förkunnade nämligen kravet på arbetsamhet som de kristnas moraliska plikt, och menade att allmosegivandet uppmuntrade till dagdriveri som den kristne inte borde tolerera. Men även senare har kyrkan fungerat som en socialinrättning med medel de fått in i kollekt under gudstjänsterna. Medel som t ex under 1700-talet användes till att anlägga sjukhus.
4. Staten bedrev en liten verksamhet till gagn för de fattiga. På 1500-talet inrättades, exempelvis, en välgörenhetsinrättning på Riddarholmen. Och på 1700-talet fanns ett litet anslag för fattig- och sjukvård bland de statliga utgifterna. Staten lagrade, till viss del, också upp spannmål som de erhöll genom skatteintäkter och köp, för att undsätta de behövande med brödspannmål och utsäde under missväxtår.
5. Dåtidens kommuner på landsbygden (socknarna) tog också ett visst ansvar för de fattiga genom att de härbärgerades på olika gårdar en viss period/gård enligt ett bestämt system.
6. Adel, präster och borgare bildade 1770 en fond för främjandet av sjukvård bland de fattiga. Några år senare började även bönderna lägga en lite summa för varje tjänstehjon de hade. Fondens medel gick till att avlöna ett antal läkare runt om i landet.

²². Skillnaden mellan ett universitet och en högskola är att Universiteten har generell rätt att utfärda examen i forskarutbildning emedan högskolor kan få rätt att utfärda dylika examina inom ett visst vetenskapsområde. Det finns dock lärosäten som har ordet högskola eller institut i namnet fast de är universitet som Kungliga tekniska högskolan och Karolinska institutet.

Med befolkningstillväxten under senare delen av 1800-talet ökade mängden människor som varken ägde jord eller tillhörde ett hantverksskrå. Tack vare industrialiseringen under samma tid fick dock en del av dessa människor en med dåtidens mått hygglig inkomst och de hade därmed lite pengar över för en sjukförsäkring. Så under denna tid bildades en hel massa privata sjukkassor. 1931 beslöt man att införa ett system med lokalsjukkassor som följde den kommunala indelningen. Enhetsprincipen innebar att det bara skulle finnas en registrerad kassa i varje område. Alla erkända kassor fick statsbidrag till sin verksamhet. Därtill fanns centralsjukkassor som var samlingsorgan för lokalsjukkassorna. Lokalsjukkassorna svarade för de 21 första sjukdagarna, sedan tog centralsjukkassan över ansvaret. I slutet av 1950-talet blev sjukförsäkringen obligatorisk. Och 1962 slogs alla kassor i varje län ihop till länskassor, som fick namnet försäkringskassor. 2005 slogs alla försäkringskassor ihop till en statlig myndighet: Försäkringskassan.

Övriga delar av de sociala trygghetssystemen växte, grovt sett, fram såhär:

1. Föräldraskap. Betald mammaledighet infördes 1931 med moderskapsförsäkringen. 1947 blev barnbidragen allmänna. 1974 förbättrades moderskapsförsäkringen och döptes om till föräldraförsäkringen. 1975 utökades ersättningstiden till 7 månader och samtidigt fick man rätt att vara hemma med sjukt barn under 10 dagar per år.
2. Arbetsskador. Arbetsskadeförsäkringen kom till med 1901 års lag om ersättning för skada till följd av olycksfall i arbetet. Lagen innebar skyldighet för vissa arbetsgivare, huvudsakligen inom industrin, att ge ersättning till arbetare som skadats i arbetet. År 1916 blev arbetsgivarna skyldiga att försäkra praktiskt taget alla anställda för olycksfall i arbetet. Lagstiftningen kompletterades sedan vid flera tillfällen innan vi 1955 fick en ny lag om yrkesskadeförsäkring. Genom denna lag genomfördes en långtgående samordning med den allmänna sjukförsäkringen och år 1977 slogs de ihop helt.
3. Ålderdom. 1913 togs beslut om folkpensioner i Sverige. Lagen innebar en mindre pension för den som fyllt 67 år och därutöver fanns det en behovsprövad tilläggspension. Alla skulle betala en pensionsavgift på sin inkomst och den utbetalade pensionen skulle stå i relation till den tidigare löneinkomsten. Pensionsbeloppen var låga, motsvarade cirka 13 procent av en arbetares genomsnittliga årslön. Därtill hade män och kvinnor inte samma pensionsbelopp. Systemet administrerades lokalt av kommunala pensionsnämnder. Pensionsförsäkringen innehöll också ersättning vid invaliditet. År 1948 förändrades pensionssystemet på flera sätt: pensionsbeloppen höjdes kraftigt, invalidpensionerna förbättrades, vissa familjeförmåner infördes liksom statliga och kommunala bostadstillägg. En annan viktig förändring var att rätten till ålderspension gjordes oberoende av inkomstprövning och alltså blev generell. Fattig eller rik, alla fick samma ålderspension. År 1950 blev folkpensionerna värdesäkrade genom ett indexsystem. Under 1950-talet utkämpades den så kallade ATP-striden, vilken resulterade i att en obligatorisk och allmän tjänstepensionering infördes 1960. Full pension fick man om man arbetat 30 år. Pensionens storlek var beroende av inkomsten de bästa 15 åren. ATP:n och folkpensionen skulle tillsammans ge en pension motsvarande cirka 60 procent av den genomsnittliga inkomsten. Pensionsåldern var från början 67 år men sänktes 1976 till 65 år.
4. Funktionshinder. Genom tillkomsten av pensionsförsäkringen år 1913 fick vi försörjningsstöd till funktionshindrade och i mitten på 1950-talet genomfördes ett antal förbättringar. Under 1970-talet infördes vårdbidrag för barn upp till 16 år och handikappersättning för personer äldre än 16 år. Under 1980-talet kompletterades detta med bilstöd och under 1990-talet tillkom rätt till personlig assistent.
5. Ledighet. 1932 fick socialdemokraterna makten i riksdagen och kunde bilda regering. Deras politiska mål var ett samhälle där hela folket skulle känna trygghet och välbefinnande. Vilket bland annat resulterade i semesterlagen som gav varje arbetare rätt till två veckors semester. Senare har den lagstadgade semestern successivt växt till år 1978 då vi fick en femte semestervecka.
6. Arbetslöshet. Även arbetslöshetsförsäkringen började som enskilda initiativ i form av att fackföreningarna i slutet av 1800-talet gav viss ekonomisk hjälp till arbetslösa medlemmar. Först bestod hjälpen av resebidrag så de att de kunde söka arbete på annan ort ifall, exempelvis, ortens fabrik lades ned. Dagens system av frivilliga arbetslöshetsförsäkringar med statsbidrag startade 1935.

Statlig infrastruktur

I Sverige, likväl som i många andra länder, består den statliga infrastrukturen främst av bilvägar (ca 2/3 av alla offentliga gator och vägar), det mesta av järnvägsnätet, flygvägar och många flygplatser, sjövägar, vissa kraftledningar, försvarsanläggningar och anläggningar för den statliga administrationen. Men innan 1800-talet bestod den bara av försvarsanläggningar, statliga byggnader, sjömärken och ett tiotal fyrar (de flesta gamla svenska fyrarna är byggda på 1800-talet).

Till och med landsvägarna var förr privata, även om de anlades på statlig befallning och medborgarna kunde betala skatt i form av arbete på bygget av dem. Underhållet sköttes emellertid av bönderna vars mark vägarna råkade korsa. De hade även skyldighet att ställa skjuts till förfogande för statens män. Först 1895 började staten bidra med blygsamma 10 % av kostnaden för väghållningen, men alltjämt stod bönderna för 90%. 1918 höjdes det statliga bidraget till 30 % av kostnaden. Och år 1944 förstatligas slutligen vägarna på landsbygden helt och hållet och det dåvarande Vägverket skulle sköta allt från byggande till underhåll och snöröjning.

Rättsväsende

Rättsväsendet är förmodligen samhällets viktigaste funktion eftersom utan detta skulle vi inte våga gå på gatan eller se någon mening i att odla jorden, bygga en bostad eller driva en verksamhet, då de vi byggt upp när som helst riskerade att raseras av någon som är starkare eller bättre rustad. Så har det varit i alla tider och därför har det "alltid" funnits någon form av regler för som vad är oacceptabelt (t ex moralregler eller lagar), någon som beslutar om lagarna (kung eller riskdag), någon (polisen) som ser till att dessa regler följs och straff (kriminalvård) för dem som vi anser bryter emot reglerna.

SVERIGES RIKES LAG

GILLAD OCH ANTAGEN PÅ RIKSDAGEN ÅR 1734,
STADFÄST AV KONUNGEN DEN 23 JANUARI 1736

MED TILLÄGG AV FÖRFATTNINGAR
SOM KOMMIT UT FRÅN TRYCKET
FÖRE DEN 1 JANUARI 1993

HUNDRAFJORTONDE UPPLAGAN
UTGIVEN AV

OLLE HÖGLUND

Som synes redan på titelsidan i lagboken har vi filat på de regler som gäller i vårt land under lång tid. Givetvis mycket längre tillbaka än 1700-talet. Men det var då som lagarna fick sin nuvarande struktur.

Och det finns än idag lagtexter som uppenbart är skrivna för en helt annan tid, som 4 § 11 kapitlet byggningsbalken: "Då tjäle är ur jord, skola svin ringade vara. Träffas oringade svin den tid utom ägarens hängnad eller å allmän väg, tage den, som vill och gitter, dem upp, och löste ägaren dem igen av honom med fem daler vardera. Vill ägaren ej lösa, stämme då den, som upptog, till rätten, och betale ägaren dubbelt för vart svin."

Det svenska rättsväsendet har i grova drag utvecklats enligt följande:

- Lagstiftandet. På medeltiden var det kungen som stiftade lagarna. Med tiden blev dock kungen mindre och mindre inblandad även om han ända till 1774 års regeringsform var den som formellt tog besluten. År 1809 fick Sverige en ny författning som delade makten mellan kungen och riksdagen. Därtill infördes en justitieombudsman som skulle hjälpa enskilda medborgare att vid behov föra talan emot staten. Med Högsta domstolens inrättade 1789 skapades en organisation för juridisk granskning av nya lagförslag. 1909 skapades en särskild instans: Lagrådet som övertog Högsta domstolens uppgift att granska lagförslag.
- Domstolarna. Dömandet var fram till 1634 en lokal angelägenhet som i städerna till en början sköttes av den församling av stadsbor som bestämde. Med tiden utvecklades särskilda församlingar för olika typer av rättegångar. På medeltiden var statens roll i detta att kungen utgjorde sista instansen i överklagandet av en dom. Kungen reste därför runt i riket och dömde på de olika landskapstingen. Det blev med tiden ohållbart och på 1600-talet startades statliga domstolar (hovrätter) som dömde i kungens ställe, varav den första var Svea hovrätt 1614. På 1700-talet kom den ovan nämnda Högsta domstolen. Regeringsrätten inrättades år 1909. Genom 1774 års regeringsform upphörde slutligen Högsta domstolen att döma i kungens namn. 1634 förstatligades alla lokala domstolar i landet, 1634 ombildades de till tingsrätter och 1634 tillkom länsrätterna.
- Polisen. Fram till 1634 var polisarbetet främst en lokal/kommunal angelägenhet. Staten engagerades delvis genom att militären, till mitten av 1800-talet, bidrog i arbetet att hålla ordning i städerna. Därefter bidrog staten med supportfunktioner till de lokala polisorganisationerna.
- Fängelserna. På medeltidens dömdes folk vanligen till skamstraff, böter, kroppsstraff, landsförvisning, eller till döden. Några riktiga fängelser fanns inte utan de häktade och de som dömdes till fängelse fick sitta i stadens rådhus, i stadsmuren, eller i något kloster. Därutöver låstes folk in i slottens källare och torn, eller i underjordiska hålor dit fångarna sänktes ned genom ett hål i taket.
1624 inrättades, i Stockholm, det första fängelset och under den senare delen av 1800-talet byggdes en hel rad fängelser, som det på Långholmen. 1857 beslöt riksdagen att alla som dömdes till fängelse och de som dömdes till straffarbete i högst två år skulle sitta i cell, så i de flesta av dessa nya fängelser hade varje fånge en egen cell. 1892 kom ett nytt riksdagsbeslut som innebar att alla skulle sitta de tre första åren i cell, därefter skulle de arbeta.
1832 avskaffades alla kroppsstraff utom dödsstraff. 1921 avskaffades dödsstraffet i fredstid, 1946 avskaffades cellstraffet och dödsstraffet i krigstid avskaffades år 1973.

Obs! Att vara förälder innebär den exklusiva rätten att forma någon annans personlighet!

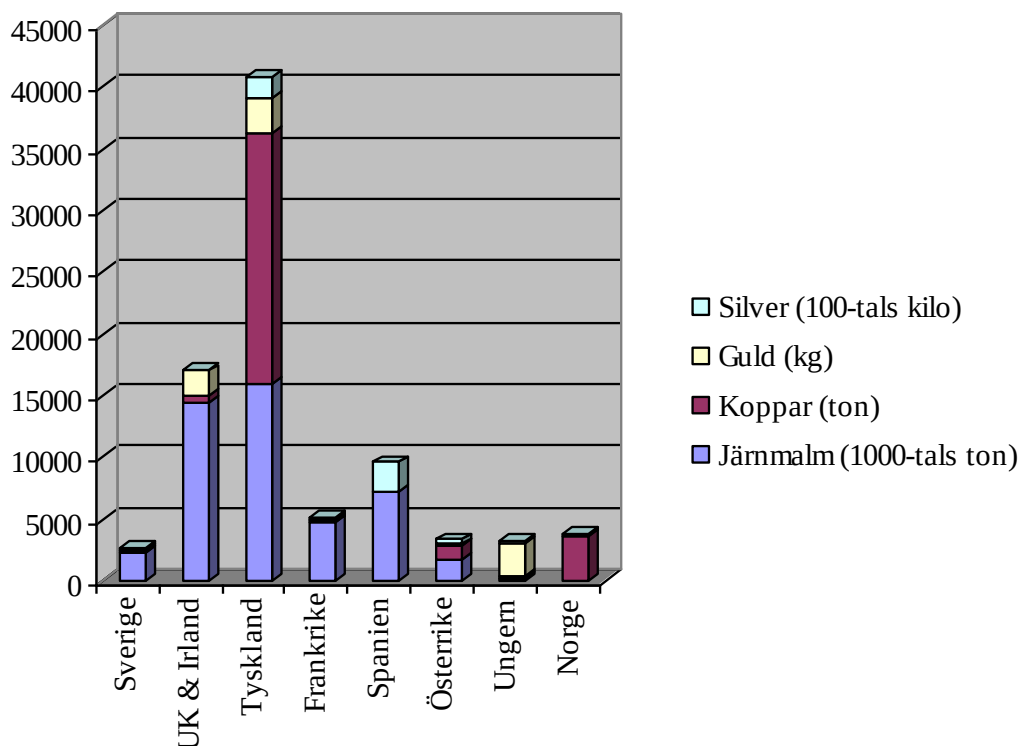
Utvecklingen i Sverige under 1900-talet

I detta kapitel presenteras några nedslag i 1900- hundraletshistorien. Främst med avseende på hur reklamen förändrats och framför allt hur föremålen för reklamen har ändrats med tiden. Detta genom ett antal nedslag i olika landsortstidningar, under mars månad några utvalda år mellan 1905-1950. Jag tror att det ger en viss bild av hur välbefinnelsen spred sig i Sverige under första hälften av seklet. Därutöver är bilden kompletterad med diverse data presenterade i faktarutor.

Slutet av 1800-talet

I slutet av det föregående seklet var Sverige ett fattigt land även i jämförelse med vår omvärld. Vi hade årliga underskott i handelsbalansen (SCB, 1901) och vår ekonomi var väldigt beroende av råvaruproduktion. De få varuslag vi hade överskott i handelsbalansen i var (SCB, 1960): levande djur (920.000 kr), matvaror av djur (27.237.000 kr), trävaror (174.038.000 kr), papper (6.245.000 kr) samt metaller och mineraler (35.874.000 kr). Men det var bara inom export av trävaror som vi hade någon verklig styrkeposition, då vi var världens främsta exportör (SCB, 1901). När det gällde en annan paradgren: utvinning/produktion av metaller och mineraler, var vår position inte så lysande (se exemplen i diagrammet nedan).

Produktion av några metaller år 1898

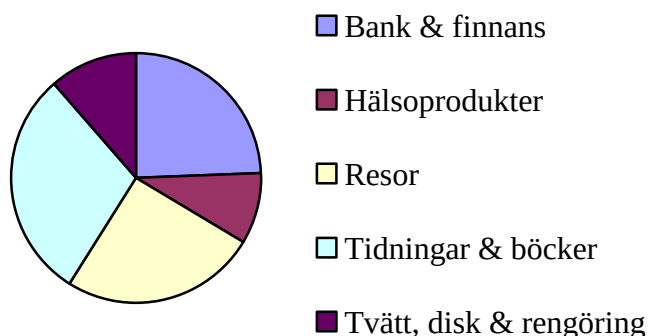
De massproducerade konsumtionsvarornas intåg på marknaden¹

I slutet av 1800-talet började det komma färdiga tyger och små persedlar som näsdukar och huvuddukar av bomull, ylle och linne i handeln på landsbygden. Först såldes de av gårdfarihandlare som hade lagret i en ryggsäck på ryggen. Sen började de säljas i handelsbodarna. Ungefär samtidigt kom fabriksgjorda skor ut på marknaden och fanns att köpa på olika ställen. Även tapeter, porslin, glas och järnredskap som yxor och järnspisar introducerades under samma period. Emedan fabriksgjorda möbler inte blev vanliga på landet förrän en bra bit in på 1900-talet.

¹. Enligt ett svar från 1941 på en fråga från Nordiska museets om hur konsumtionsvarorna gjorde sitt intåg i Sverige (Nordiska Museet, 1941).

1900-talet

Motala tidning 1905

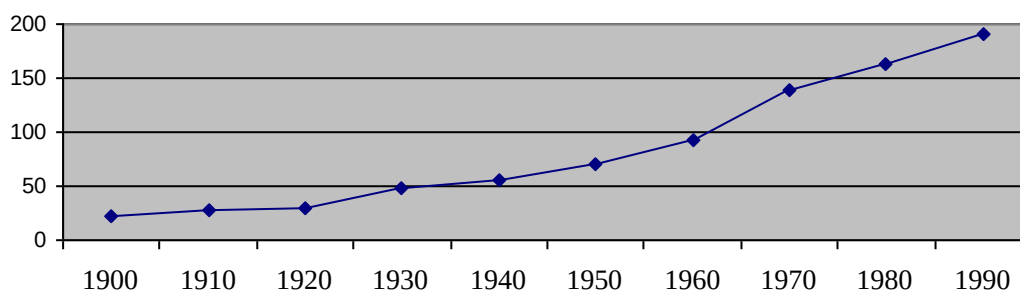

Det vanligaste föremålet för de kommersiella annonserna i Motala tidning i mars 1905 var resor. Det var emellertid inga nöjesresor, istället handlade det uteslutande om båtresor till USA. Det näst vanligaste ämnet var tidningar och böcker. De flesta av dessa annonser handlade om böcker av instruktionskaraktär, såsom kokböcker.

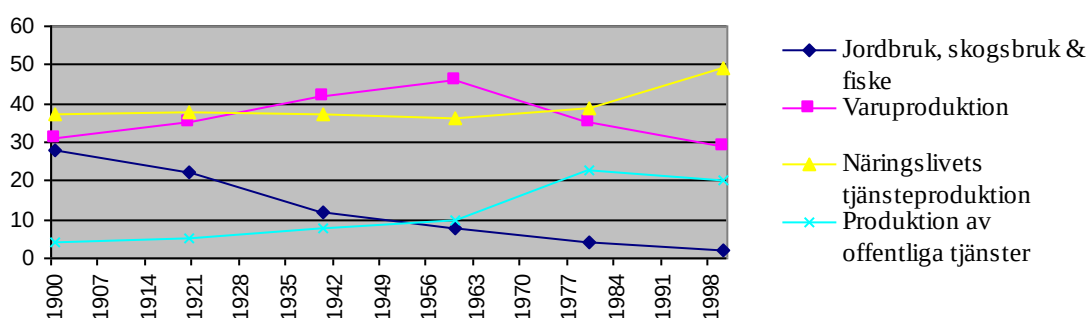
Periodens tillväxt är fantastisk

Alla mått på ekonomisk tillväxt visar på en brant uppgång under 1900-talet. Det övergripande måttet för detta är det sammanlagda värdet på allt som produceras på ett år utslaget på alla invånare (BNP per capita), här i 1995-års prisnivå (SCB 2005). Som synes i det nedre diagrammet har vi under seklet gått ifrån att ha varit främst varuproducerande till att bli främst tjänsteproducerande (SCB 2006).

BNP per capita (i 1000-tals kr)

Bidraget till BNP (%)

Klipp ur annonsen! Beständ tid och plats!

Special-Bandagisten

Schiönning's Efterträdare's Ombud

från **Köpenhamn** träffas

i **Motala**, Nilssons Hotell, Lördagen den 11 Mars kl. 10-2, 4-7;
i **Mjölby**, Hotellet, Söndagen den 12 Mars kl. 10-2;
i **Linköping**, Westlings Hotell, Måndagen den 13 Mars kl. 10-2.

OBS! Ny uppfinning.

Beställningar mottagas på **Konstgjorda ben**. Patent i 14 land. Siltvermedel i Paris 1900 på världsutställningen. Dessa ben påsättas med luft, utan generande remmar, mycket lätta. Rekommenderas af läkare och patienter. Modell öfvervisas.

Ryggbandager för både sidokrökning och krökning bakut äfvensom för fel i höftleden. Benbandager, för hufvudet, knä, skelet i ankelleden och svaghet i benen, elastiska, anatomiska Bräckbandager, utan fjädrar, elastiska strumpor, in-vädda Gummiband för äderbräck och svullna ben, Plattfotsulor, Navelbandager, Bukbärare och Skulderhållare, elastiska Ljmoder- och ändtarmsbandager, Urinaler (urinbehållare) Suspensorier etc.

Obs! Profver till påseende!

OBS! Så kallade "medikogalvaniska apparater" eller "galvaniska bandager" utbjudas icke af Schiönning's Eftertr.

Intyg: Att jag af bandagisten hr Jul. Schiönning till min son köpt ett bräckband, hvilket för honom varit lätt att bära, ej tryckt honom vare sig i sidorna eller i lumbagen, samt hela tiden (1 år) hindrat bräcket från att falla ut. Därjämte ha flera patienter hos hr Schiönning köpt bräckband, med hvilka de varit fullt belätna, då de däremot ej kunnat med vanliga stålband hålla bräcket. På grund häraf får jag till det bästa rekommendera de bandager hr Schiönning håller allmänheten tillhanda.

Arvika den 30 Augusti 1902.
L. H. BRUN, Provinsialläkare.

Intyg: Att hr Jul. Schiönning förfärdigat till två af mina patienter bandager för ryggradskrökning (scolio) samt åt en ett benbandage, och att dessa bandager visat sig andamålsenliga, intygas på begäran.

Sköfde den 17 Februari 1890.
L. G. DOVERTIE, Medicine dr.

Hr Bandagist Schiönning's Eftertr. S. Kochl.
Sedan år 1884, då jag fick mitt ben amputeradt 6 tum nedanför knäet, har jag begagnat konstgjorda ben från två olika firmor. Då det blifvit mig bekant att firman Schiönning's Eftertr. tillverkade ben med

luft som fasthållningsmetod, bestod jag näst att skaffa mig ett dylikt. Sedan jag nu i en månads tid dagligen begagnat dessa, således tillräckligt lång tid för att kunna gifva mitt omdöme, är det med nöje, ja rekommenderar ofvannämnda firma, som efter sin patenterade metod är i stånd att på hittills bäst kända sätt ersätta den förlorade lemmen. Lutsystemet, som fasthållningsmetod, äger den stora fördelen framför den vanliga konstruktionen att trycket värkar alldeles lilla på alla ställen. På samma gång är det mjukt och behagligt att gå på. En eller två timmars vanlig promenadtakt generar mig icke det ringaste. Jag går lika fort som en vanlig gångare, utan att anstränga mig.

Malmö den 11 Dec. 1903.
N. H. DAHL, Kasaör.

Herr Bandagist S. Kochl.
Med största nöje besvarar jag Eder förfrågan huruvida jag är nöjd med det af Eder levererade konstgjorda ben med luftpåpumpning, ty jag har endast godt att säga om dessa; det är behagligt och lätt att bära, hvarföre jag med största nöje rekommenderar det till alla, som behöfva konstgjorda lemmar.

Ljungby järnvägsstation d. 2 Febr. 1903.
EMIL FLINK.

Många av annonserna, i synnerhet de som handlade om hälsoprodukter, hade en föreläsande karaktär.

Notera hur annonsörerna hänvisar till olika auktoriteter.

Rök "Le Khédive"

garanteras tillvärkade för hand i Alexandria (Egypten). **Äkta Le Khédive**-Cigarretter skola hafva **ED. LAURENS** i vattenstämpel på papperet. Lagligt ioregistrerat varumärke. Generalagenter för Sverige: **Olson & Wright**, Stockholm. Rikstelef. 678.

Förblanda icke dessa "**Äkta Khédive**" med s. k. Egyptiska Cigarretter, tillverkade i Tyskland och Sverige. (G. 4591)

Till och med de som krängde rättgift, hänvisade till auktoriteter.

Död åt råttorna!

Ratin utrotar fullständigt råttor och möss. Fördelaktiga intyg från Ingeniören vid Renhållningsverket i Stockholm, Herr Hjalmar Forsman samt från Förste Stadsläkaren i Göteborg Dr K. J. Gezelius m. fl.

Pris pr burk kr. 2: 75.

Försäljes hos

Albin Wasteson,
Motala.

Ensamförsäljare för Sverige
Oscar Bäckslin,
Göteborg.

De få annonserna inom livsmedelssektorn handlade oftast om öl.

PORTER

CARNEGIE'S PORTER

NEDERLAG och FÖRSÄLJNING

III BRUKSPRIS

Motala Bryggeri-Aktie-Bolag.

Motala Bryggeri-Aktie-Bolag's PILSENER

rekommenderas.

Det dracks mer öl på den tiden

År 1891 drack vi 28 liter öl per person och år (SCB, 1901), jämfört med 19 liter 100 år senare (SCB, 2005).

**Brand- och lifförsäkrings-
Aktiebolaget**
SVEA
i
Göteborg
Agent i Motala:
N. Wilh. Larsson.

BRAND- OCH LIFFÖRSÄKRINGS AKTIEBOLAGET
SKÅNE

med fonder öfver 23 millioner kr., deraf garanti-
fondsförbindelser 10.800.000 kr., meddelar Brand-,
Lif-, Lifränte- och Pensionsförsäkringar på för-
delaktiga villkor.
... *Ovanligt talrika Lifräntekombinationer,*
passande för personer ur alla samhällsklasser
och af alla åldrar.
Premierna äro särskildt för yngre lifförsäk-
ringsökande *lägre* än de sedvänliga.
All vinst å lifförsäkringsrörelsen med undan-
tag för 2 proc. provision å inkomsterna tillfaller
de lifförsäkrade.
Vinsten, som utdelas *ärligen*, har under se-
nare år uppgått ända till 33 proc. af *premierna*.
Begär prospekt hos undertecknade, beföll-
maktigade ombud:
ALEXANDER HYDÉN
MOTALA.

Försäkringsbolaget
Allmänna Brand
Ömsesidigt af 1842,
t. d. Städernas Lösöreförsäkringsbolag,
meddelar försäkring såväl i stad
som å landsbygden.
Fonder d. 30 Sept. 1904 Kr.
2,218,184: 99.
Betryggande återförsäkring. *Billiga*
premier.
Ombud i Motala:
Hr Otto Nilsson.

Det verkar ha varit hård konkurrens mellan olika livförsäkringsbolag, eftersom de annonserade väldigt flitigt (majoriteten av alla annonser från bank- & försäkringssektorn gällde olika försäkringsbolag).

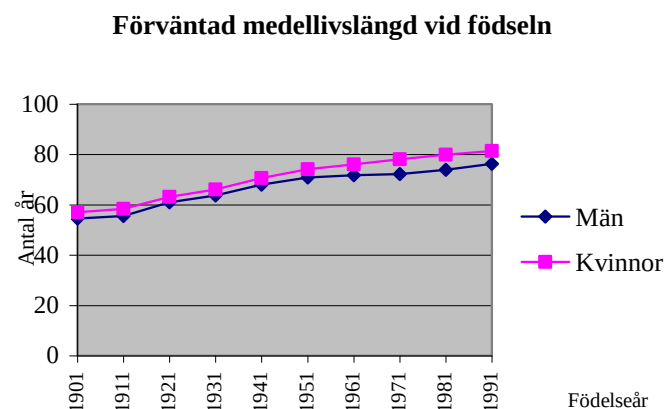
Livförsäkringsmarknaden blommar upp under en period

I slutet av 1800-talet uppstod en mängd livförsäkringsbolag. Och antalet livförsäkrade ökade från ca 26.000 år 1885, till ca 158.000 år 1900 (SCB, 2004).

**Östergötlands Nya
Brandstodsbolag,
Linköping,**
mottager Brandförsäkringar af såväl
eldfarlig som icke eldfarlig fast- och
lösegendom, å landet genom Brand-
stodskomitéerna och i Motala stad ge-
nom Herr Apotekaren Axel Sandberg.

**LIFFÖRSÄKRINGS-
AKTIEBOLAGET**
NORDSTJERNAN
STOCKHOLM.
Ombud i Motala:
R. Vigardt.

Medellivslängden har ökat från ca 55 år till ca 80 år (SCB 2005)

- Det vanligaste föremålet för reklamen i Mora tidning mars 1915 var jordbruksutrustning, främst i form av separatorer (som användes för att dela upp mjölk i olika fraktioner). Den stora andelen reklam för tidningar och böcker beror nästan helt på tidningens egna små reklaminstick. Bank- och finansreklamen bestod till lika stora delar av bank- och försäkringsreklam.

[illegible]

I slutet av 1800-talet arbetade hälften av den yrkesverksamma befolkningen i jordbruket (SCB, 1901). Hundra år senare var det inte mer än 1,3% (SCB 2005). Trots detta producerade vi så mycket mer att vi gått från att vara spannmålsimportör till att bli exportör (SCB 1960 & 2005).

1000-tals ton

År

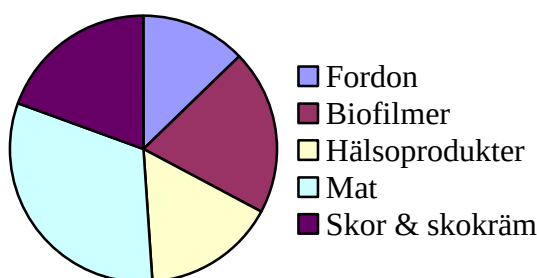
Legend:

- Vete
- Råg
- Havre
- Korn
- Säd totalt

År	Vete	Råg	Havre	Korn	Säd totalt
1900	150	700	1150	350	2300
1910	200	650	1250	300	2400
1920	300	600	1000	300	2100
1930	550	500	1100	250	2300
1940	400	400	900	250	1800
1950	750	300	800	300	2000
1960	800	250	1150	800	3000
1970	950	250	1600	1850	4600
1980	1200	250	1550	2100	5100
1990	2200	350	1550	2100	6200
2000	2350	200	1100	1600	5300

Avkastningen på marken har ökat från 148 kg vete per hektar år 1898 (SCB, 1901) till 5.670 kg år 1998 (SCB, 2005).

Kristianstadsbladet 1925

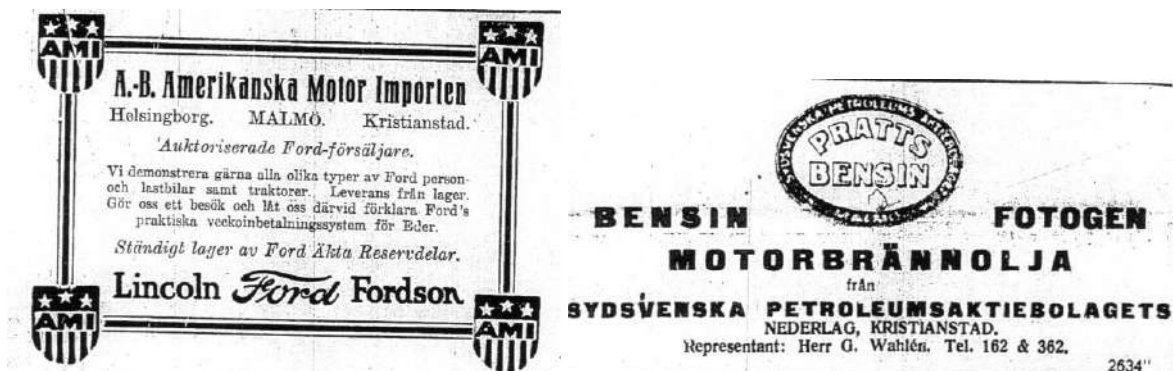

Knappt något av det man åt för 100 år sedan äter vi idag

På landet i slutet av 1800-talet eller början av 1900-talet (Nordiska Museet, 1928) drack de en kopp kaffe vid 5.30-tiden och åt frukost vid 7-tiden. Frukosten bestod av palt, gryn och kokta ärtor samt stekt fett fläsk. Halv ett åt de middag som oftast bestod av salt sill och potatis samt soppa (till exempel ölsoppa, välling eller ärtsoppa).

På eftermiddagen drack de kaffe. På somrarna serverades kaffebröd till kaffet. Vid 18-tiden åt de något som kallades aftonvard som ofta bestod av pannkaka med lingon och fläsk samt något uppvärmt från frukosten. Avslutningsvis åt de gröt med mjölk vid 20-tiden.

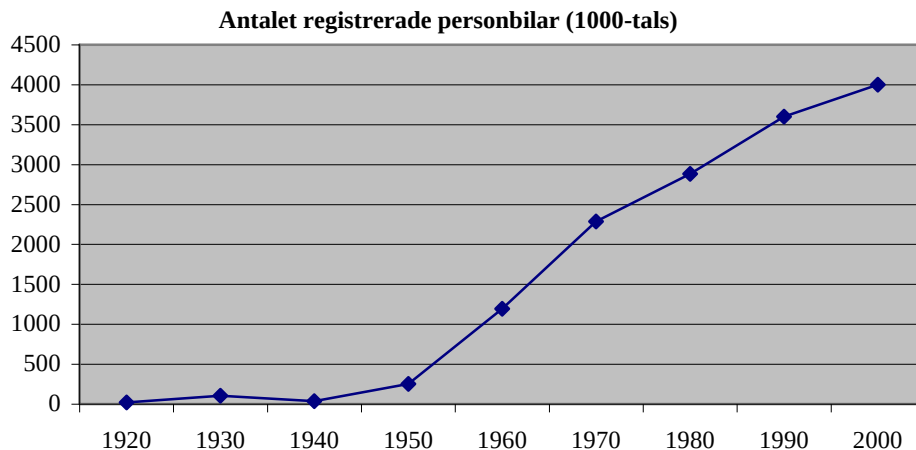
Nu syns en stor andel reklam för matvaror. Det mesta av den är reklam för margarin (ett flertal märken, som alla är borta idag, konkurrerar om marknaden), men även en del reklam för mjöl och bakpulver. Det förekommer även en hel del reklam för skor. Dessa annonser kommer uteslutande från firman "Oscaria", som har små annonser i nästan varje nummer. Biograferna har uppenbarligen fått spridning över landet och de annonserar, så klart, flitigt. Bland hälsopreparaten märks flera sorters tvålar som sägs ha allehanda nyttiga effekter. Slutligen finns en del annonser för cyklar och bilar (främst Ford), samt någon enstaka annons för radioapparater (radiosändningarna började detta år).

Det märks på reklamen att bilar blivit vanligare.

Mängden bilar har exploderat

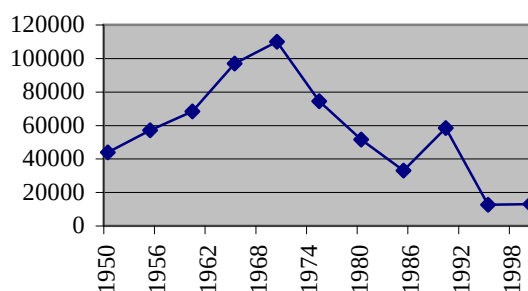
Antalet registrerade personbilar har ökat dramatiskt från 1950 och framåt (SCB 2005), se diagrammet nedan. Nu finns det ungefär 4 miljoner icke avställda bilar i Sverige. Om dessa bilar slås ut över befolkningen mellan 20-84 år blir det mer än en bil på varannan person.

Product Category	Percentage
Biofilmer	25%
Hälsoprodukter	30%
Kläder	20%
Mat	15%
Tidningar & böcker	10%

Den ökande mängden reklam för kläder, möbler och byggvaror, tycker jag tydligt speglar att vi går ifrån ett lågkonsumtionssamhälle, där var och en tillverkade allting själv, till ett massproduktions- och masskonsumtionssamhälle. Slutligen pekar den ökande mängden biofilm och dansannonser (ej med i diagrammet ovan) samt det spirande annonserandet för veckotidningar (merparten av alla annonser för tidningar och böcker), att läsarna i större utsträckning har både lite tid och lite pengar över till rena nöjen.

Så sent som vid slutet av andra världskriget hade bara var femte hushåll bad- eller duschrum och två tredjedelar saknade egen WC (Kypengren S, 1976). Vidare var en femtedel av alla hushåll i tätorterna trångbodda². Men det byggdes så mycket på 60-talet att trångboddheten nästan försvann och idag råder det i många kommuner överskott på bostäder.

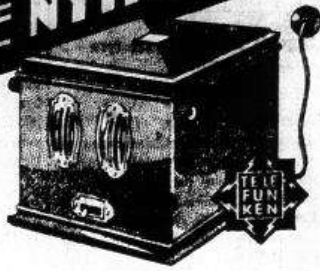

2. Som
trångbodda
räknades de
som hade mer
än två boende
per rum (kök
oräknat).

[illegible]

116

**TELEFUNKENS
SENASTE NYHET!**

TELEFUNKEN 31

För anslutning till växelström 31 W inkl. rör Kr. 220:—
För anslutning till likström 31 G inkl. rör „ 210:—

Modernaste konstruktion
— med skärmgallerrör.
Selektiv. — Stor ljudvolym.

Begär upplysningar i närmaste radioaffär

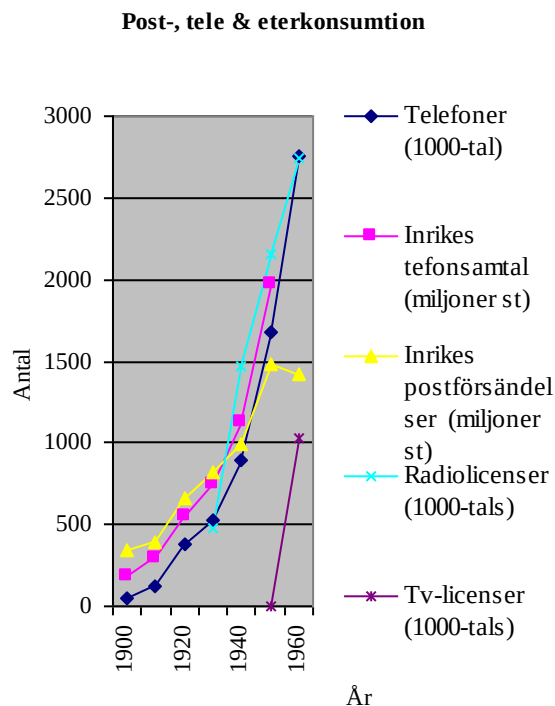
TELEFUNKEN

Svenska Aktiebolaget TRÅDLÖS TELEGRAFI,
Stockholm

TELEFUNKENS RÖR försäljas hos
RADIOLAGRET BORÅS
Österlånggatan 44, mitt emot Rudells, Tel. 1960.

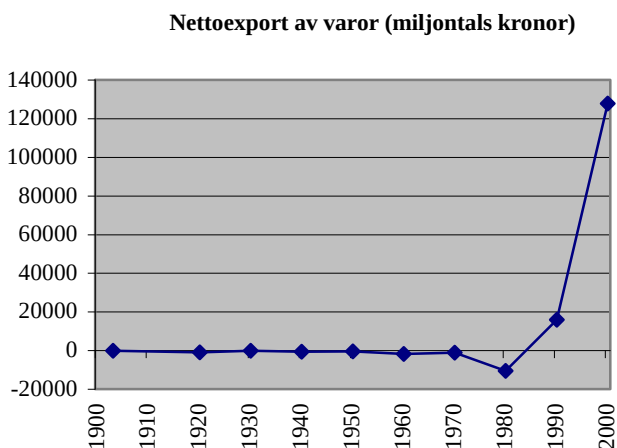
Radion förefaller vara en ”het” produkt vid den här tiden. Det syns bland annonserna att en del bygger sin egen radioapparat, förmodligen på grund av att de industritillverkade var så dyra. Därtill var det tekniskt sett enkla, men de byggdes in i fina trälådor.

Vi har gått ifrån en värld där man möjligen skrev ett brev då och då till.... (SCB 1960 & 1962)

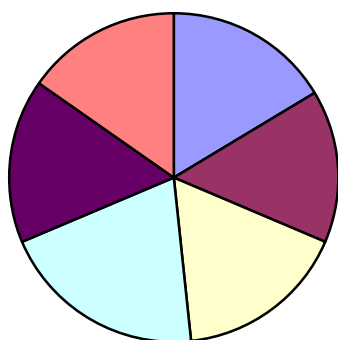
Då importerade vi mer än vi exporterade, nu är det tvärtom

Numera (SCB, 1999) är vår export betydligt större och bredare än för 100 år sedan. Dessutom består den i större utsträckning av högförädlade produkter än av råvaror. Då verkstadsprodukter numera står för 54% av exporten, emedan trä- och mineralvaror står för 14% respektive 9%. Och handelsnettot* har svängt ifrån att vara negativ till positiv, se diagrammet nedan (SCB, 1960, 1962, 1973, 1992, 2005).

*Nettoexporten= handelsnetto= total export – total import (löpande priser).

Barometern, 1935

- Drycker
- Hälsoprodukter
- Jordbruksutrustning mm
- Kläder
- Mat
- Tidningar & böcker

Obs! Reklamen för biofilmer har inte försvunnit från spalterna, de har bara exkluderats ifrån den fortsatta redovisningen.

Trenderna som syntes i Borås tidning fem år tidigare förstärks ytterligare. Kläder, tidningar & böcker, mat och hälsokost är de dominerande ämnena. Förutom att drycker (kaffe) och jordbruksutrustning mm (främst fröer och gödningsämnen) har en ganska stor andel av annonserna. Den senare skillnaden beror nog på att tidningen har fler bönder ibland sina läsare (Barometern är baserad i Kalmar). Annonseringen för mat är mer diversifierad och Konsum börjar göra den typ av matvarureklam som vi ofta ser idag (1 kg makaroner 1 kr, se vidare år 1940 nedan). Bland reklamen för tidningar och böcker märks främst annonserna för tidningen själv, men det förekommer även ganska många annonser för veckotidningar. Notabelt är att det dyker upp enstaka annonser för blommor, armbandsur, kameror och semesterresor (till bland annat Portugal och Polen).

Sverige har elektrifierats och centralvärmens har gjort intåg i hemmen

Under hela första halvan av seklet värmdes de flesta sina bostäder med direktverkande värmekällor, som kakelugnar och vedspisar. År 1935 (Tamm-Hallström K, 1993) hade bara 7% av hushållen på landet och 38% av bostäderna i större tätorter centralvärme (vanliga element). Däremot hade över hälften (52%) av hushållen på landet och nästan alla (99%) i större tätorter redan elektricitet indraget. Elen användes till en början sparsamt, främst till en taklampa i varje rum, enstaka bords- eller golvlampor samt givetvis till radion. I takt med att folk fick det bättre och produkterna blev billigare, på 50-talet, började även elspisar och kylskåp bli vanliga i hemmen. I och med den stora utbyggnaden av bostäder och moderniseringen av gamla dito ökade var det många på femtiotalet som fick ungefär samma standard som vi är vana vid idag, förutom att de saknade frysar och var mer trångbodda. Givetvis hade de inte heller sådana moderna företeelser som diskmaskin, TV och torktumlare.

FÖRSTA CHEVROLET-NYHETEN 1935

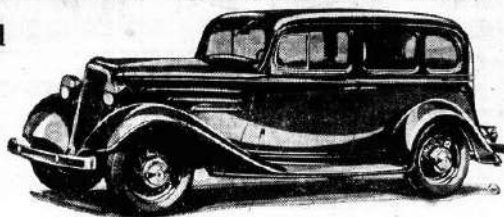
Standardserien ökad med en 4-dörrars Sedan

för ansträngande tjänst

Ni behövar en vagn för Edra egna eller Edra representanters affärsresor. Ni måste forsla av vagnen en utomordentlig ekonomi och slitstyrka i förning med komfort, rymlighet och representativt utseende. Är detta Edra synpunkter, så bör Ni geva Er själva tjänsten att köpa bilen, att redan idag provköra detta nya vagn i standardserien — en 4-dörrars Sedan, som endast kostar 4.195:- kronor (frött fabrik).

för underbar rekreation

Ni vill komma ut! Ni vill ha en utpräglat komfortabel, elegant vagn med en motor, som snabbt och trygt drar Er fram över förtiga vägar. Men komforten har varit för stor — överkonstig. Nu däremot när General Motors presenterar en 4-dörrars Sedan i Standardserien till ett lågt pris för en skönhet — kostar 4.195:- — kan Ni övervinna Er tankar. Ring genast till närmaste försäljare. Han hämtar 4-plats och tid, som Ni själv kan bestämma.

Nya Standard-Chevrolet har

★ extraekonomisk 6-cylindrig topprentmotor
fäRregnare, övervakningskontroll, vagnmorgens
stämningssvällning... ★ tyngande andra
växel... ★ Chevrolet silvertuffet säker moka-
niska bromsar... ★ Fobers Original dragfäst

ventilation ★ mjukfödrande, hållbarhet
rätt och Chevrolet modern, flotta stunder...
★ Standardserien innefattar även en elegant 2-
dörrars Coach, pris kronor 3.895:- och en Kupé-
modell, som kostar kronor 3.895:- (frött fabrik).

GENERAL MOTORS NORDISKA A.B., STOCKHOLM

STANDARD-CHEVROLET

A.-B. E. J. Carlström & Son

En bilannons från den tiden.

Förr förefaller företagen oftare varit döpta efter en person, jämfört med på senare tid. Den som till exempel tittar under rubriken "Bilreparationer och gummi med mera" i 1927-års telefonkatalog för Stockholm, finner att cirka 67% av företagsnamnen innefattade ett personnamn, som "Jönssons bilreparationer". Situationen var ungefär densamma 20 år senare. Men numera är det bara enstaka firmor som, enligt telefonkatalogen, har ett personnamn i företagsnamnet.

Många bostäder värmdes upp enbart med kakelugnar och vedspisar.

Överilning!

Det blev "prickning" i tjänsten
Berodde på ~~trötthet~~ efter dålig sömn

Läsaren har tröttnat, nervöst och lätt irriterad — en dag följde han ut mot en stor skärmas. Sedan drögs in för Hög Fredriksson — han fick en "prickning". Men en full Omomaltine-lösning stärkte hans nerver — sedan slutade han sitt arbete med lugn och måttfulla energi.

Har det hänt Er

att Ni tappat tålmodighet någon gång? Känner Ni er lättretlig, irriterad, ur balans? Det är symptom på nervtrötthet. Drink Omomaltine morgon och kväll. Detta drog fria, allsidiga näringskoncentrat "matar" hela organismen, så att både nerver och muskler återfå sin fulla spänst. Er sömn irriteras ej längre av fysiologiska störningar. Ni vaknar verkligen utsövd och starkt. Ni har en rik fond av energi för dagens arbete, allting går mycket lättare och bättre.

Generallagert: ElisFiskeriet & Co. A. B., Solna.

OVOMALTINE

Drycken som ger mera livskraft

Den kloke Bobbys äventyr. No 4.

Att dom vågar

komma med något
annat än Alfa

Copyright.

Bobby vet vad han gör
— han tar nya

Visste Ni om det?

Att kola är den sundaste och mest lättsmälta konfektyr Ni kan njuta. Alfakolan är den nyaste och bästa. Smör, mjölk och socker utgöra grunden. Men många andra goda saker ingår även i den underbart goda Alfakolan.

Tillverkare:
A.-B. A. LINDAHL'S FABRIKER
STOCKHOLM S.

alfa

KOLA

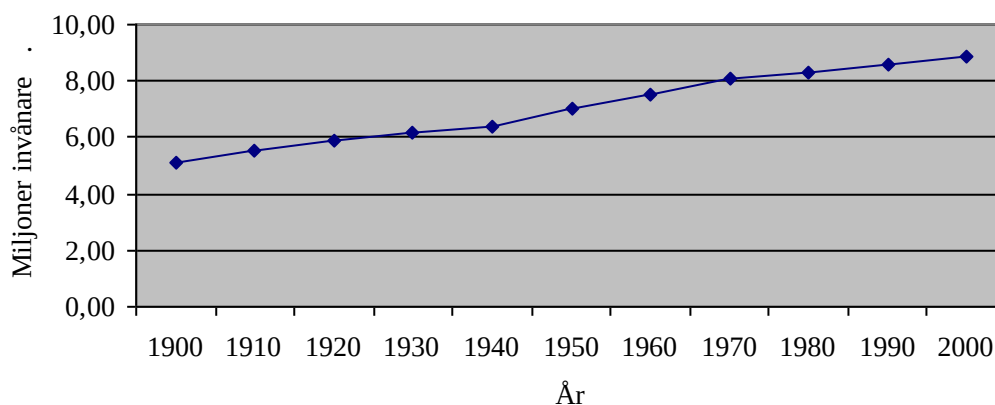
— den med äkta colanötextrakt
NÖT — GRÄDD — CHOKLAD — SPORT

En annons för en hälsoprodukt och en för godis. Som synes är det fortfarande mycket mer text än i dagens annonser för motsvarande produkter och därtill mer fokus på "sakliga" argument.

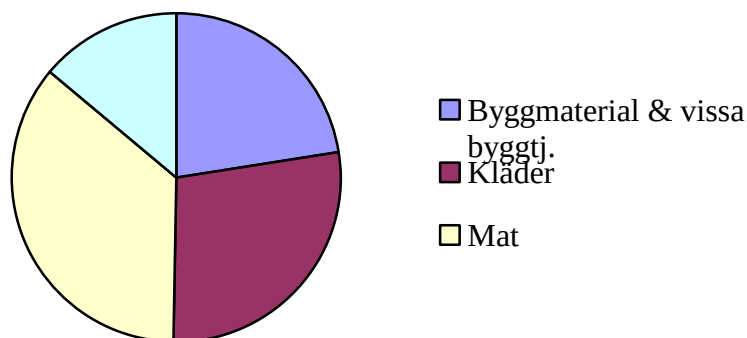
Befolkningen har nästan fördubblats

Från 1900-talets början till dess slut har befolkningen ökat från 5 miljoner till nästan 9 miljoner (SCB 2005).

Befolkning

Hudiksvallsposten, 1940

Byggmaterial, kläder och mat fortsätter att vara populära ämnen för annonser. Men hälsoprodukterna har tappat ganska mycket. De ändrar också till viss del karaktär genom att mirakelsalvorna minskar till förmån för regelrätta mediciner som "Albyl". Bland klädesannonserna märks en ganska stor andel annonser för sorgekläder. Dessutom förekommer annonser för likkistor och blomsteruppsättningar till begravningar.

Förlovningar verkar, att döma av den myckna reklamen för förlovningsringar, vara på modet vid den här tiden. Även produkter riktade till barn, såsom barnvagnar, börjar förekomma. Kanske har de som sätter bo fått det bättre ställt.

Det syns en del annonser om fritidsartiklar, som den till vänster.

Kriget förefaller inte ännu ha påverkat annonseringen så mycket, förutom att det förekommer några få annonser om mörkläggningsattiraljer och dessutom har reseannonserna helt försvunnit ifrån spalterna.

Goda PÅSK KÖP

Mjöler

Juvelkronan	0: 46
Ragsvikt 600	0: 28
Grahns	0: 55
Rägmjöl, toppat	0: 27
Rägmjöl, kron	0: 30
Potatismjöl, extra prima	0: 55
Havremjöl, K. F:s	0: 65
1/2 kg.-paket	0: 60
Havremst, K. F:s	1: 10
1/4 kg.-paket	1: 10
1/2 kg.-paket	1: 10
Bruna Bönor	1: 80
Ärtbönor	1: 80
Islands-sill:	
huvudad och förrensad	— 70

Gryner:

Risgryn, Carolina	0: 70
Japan	0: 60
Körngryn	0: 35
Mannagryn	0: 80
Havregryn:	
pase	0: 45
vita paket	0: 52
gröna paket	0: 60
Makaroner:	
U-bitar	0: 68
Korta stänger	0: 75
Spaghetti	1: 05
Spisbröd i prislagen fr. pr kg.	— 55

KAFFE:

Gröna cirkeln	pr kg. 3: 40	— skatt — 80
Lila cirkeln	3: 10	— 80
Bruna cirkeln	2: 80	— 80
Blå cirkeln	2: 30	— 80
Rostat kaffe i lös vikt	1: 80	— 80

KONSLÄVER FÖR PÅSKBORDET I STOR SORTERING

Påskäggen pr kg. 2:10
konsum-kooperativa

HÄRMANGER. HUDIKSVALL. IGGESUND. NASVIKEN.

Sill, gryner, och kaffe är viktiga varor vi den här tiden. Förmodligen på grund av att de inte varierade kosten så mycket och dessutom odlade andra nödvändiga råvaror själva. Vidare begränsade kriget möjligheterna att importera alternativa råvaror.

Köpkraften har ökat enormt

År 1920 fick en kontorist en lön på ca 92 kr i veckan (Lagerqvist L & Nathorst-Böös E, 1984), för det kunde han köpa till exempel drygt en halv kostym, eller 14 kg smör. Men då hade denne tyvärr inte haft några pengar över till annat.

1945 fick en livsmedelsarbetare 75 kr i veckan. För det kunde han köpa nästan en hel kaffa eller 14 kg kaffe.

1960 fick en manlig tändsticksindustriarbetare ca 120 kr i veckan. För det kunde han köpa sex nylonskjortor eller 10 kg skinka.

1974 kostade en färg-tv ungefär samma pengar som idag, trots att de var betydligt sämre.

RING

så får Du hem Din nya färg-TV i dag

Endast ledande märken: Dux • Philips • Grundig • Luxor m. fl. Bankränta som är avdragsgill.

Din gamla TV = handpenning 22" FRÅN 2.695:-

WIDEGREN

TV RADIO

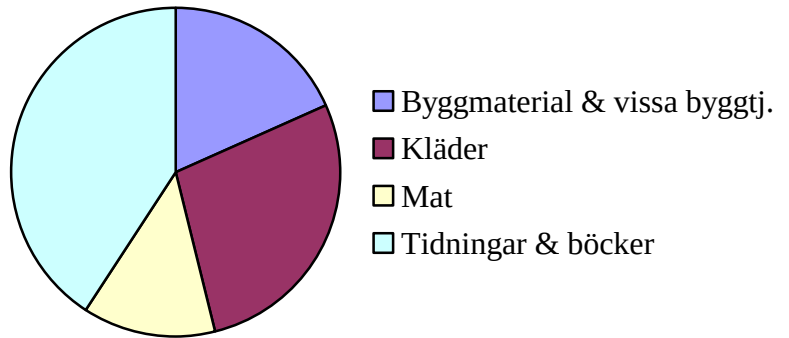
Götgatan 85. Tel. 43 13 30 — 42 18 02
Hornsgatan 49. Tel. 84 95 10 — 84 67 00

2000 (SCB, 2004) fick en manlig träindustriarbetare ca 3.000 kr i veckan efter skatt. För detta kunde han köpa 140 kg smör, eller 104 kg kaffe, eller varför inte 21 kg rökt skivad skinka.

Jämtlandstidningen, 1945

Jämtlandstidningen hade vid den här tiden en upplaga om ca 4.600 ex/dag (Jonsson S, 1982). En ganska liten tidning således och den hade ingen spridning utanför Östersund.

Det syns på annonseringen att det är svåra tider. De mer lyxbetonade produkterna, såsom godis, har nästan försvunnit. Och många av annonserna kommer ifrån tidningen själv (vilket förklarar den höga andelen annonser för tidningar & böcker). Man kan dock notera att det finns en del annonser för fritidskläder och fritidsprodukter, en trend som att döma av annonseringen började straxt innan kriget och fortsatte under detsamma. Fast å andra sidan är väl Östersund och Jämtland trakter där skidåkning länge stått högt under vintern/våren.

En helt ny produkt i spalterna är kondomer, de säljs ofta med hälsoargument (förebygg könssjukdomar). De utgör faktiskt merparten av de nu ganska få annonserna för hälsoprodukter.

Nedan, en av de få annonserna för godis.

Kar de Mummas
HANDLEDNING
i GOD TON

MORGONUPPVAKTNING

Det talas så mycket om fint sätt på sängkanten.
En både belevad och välgörande form av uppvaktning
på sängkanten är att bjuda den älskade maken en väl-
görande LÄKEROL. Och sedan är dagen räddad.

Läkerol
— ger rosten god ton

F. Ahlgrens Tekn. Fabrik A.B., Gävle
Kungl. Hovleverantör

Ransoneringskalender

26 mars—1 april 1945

Efter den 19 mars gäller endast sådana halvkuponskort, på vilka bristat 1-40 finns tryckt. (Inböringen bör också miltärs laktör och fristidkort.)

Varuslag	Kupong	Giltighets- från	Giltighets- t.o.m.	Kupongvärde
Bröd, mjöl och gryn Inköpskort K 4	RV 21 i.o.m. 24	12/3	9 april	1 1/4 kg mjöl, skorpor, kaka, all matolja, magergryn eller 1 kg köttbröd eller 2 kg makaroner, korngryn, -flingor, -bröd eller 1625 gram kaffebrod, franska bröd eller 1750 gram rågbröd, rågkaka, grovt rågbröd eller 2 kg pepparkakor eller 2 1/2 kg andra småröd (se tillägg till kupong)
Havregryn Beredskapsk. A 4	Ö 67	19/3	28 maj	1 kg havregryn, -mjöl eller 2 kg korngryn, -mjöl, -flingor, -bröd eller 3 kg makaroner eller varer som i övrigt 16 inköps mot RV-kupong
Rästaurangort och växlingskort utlämnas icke.				
Korngryn m.m. Inköpskort GS 4	SG 26	25/3	28 maj	1 kg korngryn, -mjöl, -flingor, -bröd — pr halvkupons (avgångstilldelning)
Rästaurangort och växlingskort utlämnas icke.				
Brune bönor Beredskapsk. A 4	Ö 51	18/3	9 april	250 gram brune bönor (okökta) — pr halvkupons
Kaffe, te och kakao Inköpskort B 11, B 12, B 13	B 218, 219 B 220	29/3	7 maj	250 gram rostet kaffe eller 300 gram te eller 200 gram kakao — pr halvkupons (Varje halvkupons har två åks nummer)
Tilläggskort 26 (för yrkesläkare)	B 114, 115	8/3	7 maj	125 gram rostet kaffe eller 150 gram te eller 100 gram kakao — pr halvkupons
Tilläggskort 37 (1983 o. tidigare)	B 158	8/3	7 maj	
Kakao (1936-1944) Inköpskort C	C 57-58	19/3	22 maj	200 gram kakao eller 200 gram te — pr halvkupons
Kryddor Beredskapsk. A 4	N 25, 27, 29 Z 59, 61	2/10 11/12	30 april	10 gram kryddor — pr halvkupons 10 gram kryddpeppar, ingefära, enis, fänkål eller kummar — pr halvkupons
Köttvaror Inköpskort GS 4 Tilläggskort 73	Under innevarande period utlämnas växlingskort G 5 gälla utlämnade växlingskort G 5 gälla S 225, 229, 230 G 320	24/3	9 april	200 poäng kött- och fiskvaror av alla slag — pr halvkupons
Beträffande kuponger gällande till och med	26 mars			— se föreg. ransoneringskalender.
Skogsbetare Tilläggskort 83	Sm 263 i.o.m. 270	1/3	3 april	200 poäng amerikanska fisk eller andra kött- och fiskvaror — pr halvkupons
Rästaurangort och växlingskort utlämnas icke mot Sm-kupong.				
Ljus Inköpskort J 3	J 24, 22	18/3	3 april	425 gram ljus — pr halvkupons
Makaroner se Bröd och Mjöl.				
Mandel m.m. Beredskapsk. A 4	N 39	2/10	30 april	50 gram mandel eller kärnor
Mattfett Inköpskort K 8	M 553 i.o.m. 556 M 557 i.o.m. 560	19/3 19/3	16 april	250 gram mattfett av alla slag — pr halvkupons 250 gram margarin eller 1/4 liter matolja eller 1 mån av tillgång 250 gram flött eller smält talg — pr halvkupons
Helkupong L, Lp och LA med samma nummer som M-kupong gäller för 50 bras rabatt.*				
Mjöl (prisnedsättning) Robattkort O 6, Op 6	553 i.o.m. 560	19/3	16 april	Robatt 52 års 37 1/2 liter mjöl — pr halvkupons*
Öst Inköpskort K 5	Os 14 Os 15	12/3 14/3	26 mars 14 maj	375 gram smält eller 250 gram annat ost — pr halvkupons
Potatismjöl Beredskapsk. A 4	A 83	17/3	3 april	250 gram potatismjöl — pr halvkupons
Risgryn Beredskapsk. A 4	N 34	2/12	26 mars	250 gram risgryn — pr halvkupons
Salt (koksalt) Beredskapsk. A 4	X 41	7/3	16 april	1 kg salt — pr halvkupons
Skodon Inköpskort SK 1	SKO	5/2-44	31 dec	Skor, skovaror, reparationer (1 poäng pr halvkupons)
Socker, sirap Inköpskort K 5	H 118, 119	23/3	28 april	1 kg socker eller 1 1/4 kg sirap — pr halvkupons
Textilvaror Textilkort 3	TX	1/1-45	30 juni-46	Textilvaror av alla slag (1 poäng pr halvkupons)
Tobaksvaror				

Det rådde ransonerings på en mängs varor, såsom bröd, gryn, kaffe, kött, salt, socker, ris, ägg, makaroner, textilvaror, rengöringsmedel och tobak.

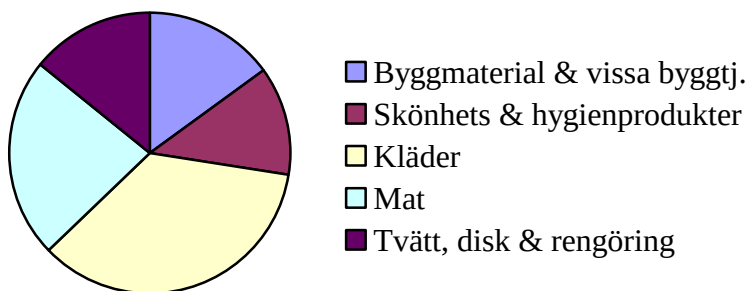
Ransonerings innebar att konsumenterna var tvungna att lämna in en kupong för en viss vara för att få handla den. Kupongerna delades ut av staten. Till vänster och nedan syns en "kalender" i vilken det beskrevs vilka kuponger som gällde för vad och hur länge de var giltiga. Syftet med det hela var naturligtvis att åstadkomma en rättvis fördelning av de få förnödenheter som fanns.

Tobaksvaror Inköpskort Y	ordningsnr 49	14/3	6 april	Tobaksvaror av alla slag
Torkad frukt Inköpskort K 5 (saml. grupper)	Betärln. kup. nr 8	24/3	30 april	150 gram torkad frukt (beställd)
Tvätt- och rengöringsmedel Inköpskort D 5	D 83, 84	9/3	9 april	Tvättmedel — utom soda-biölaggningemedel
Inköpskort D 4	D 81 D 82	27/12 19/3	9 juli	Soda-biölaggningemedel
Inköpskort D 5	D 101	5/3	11 juni	1 st Tvättvål-Special eller 200 gram Tvättvål-Special i pulver
Tilläggskort 80	D 108 D 203	5/3 5/3	11 juni 9 april	20 poäng tvättvål av alla slag — pr halvkupons
Ägg Inköpskort Ä 1	Ä 82, 83	19/3	3 april	225 gram ägg — pr halvkupons

* För fodermedel, utsläppspannmål, konstgödsel och kalk gäller t.o.m. den 11 juni 1945 kupongerna 473 t.o.m. 528 till rabattkortet Lp 5 och Op 5 samt kupongerna 529 t.o.m. 576 till rabattkortet Lp 6 och Op 6.

Kuponginsamlingen. I kalendern upptagna kuponger gällande för livsmedel kunna avstås till kuponginsamlingen varvid kupongerna skola överskrivas med bläck samt inläggas i kuvert märkt »Kuponginsamlingen» och inlämnas till kreditnämnden senast den 1 kalendern angivne sista inköpsdagen för resp. kuponger. Privata kuponginsamlingar äro icke tillåtna.

Örebrokuriren, 1950

Andelen annonser är betydligt större än tidigare. En del nya produkter har också dykt upp som gardiner och te. En ny företeelse i landsortspressens reklam är modekläder och en stor del av annonserna för kläder rör det kommande vårmotet. Men det annonserades också väldigt mycket om pälsprodukter, något jag inte heller sett tidigare. Kanske var det på modet. Det märks också att byggandet är mer avancerat, då det annonseras ganska flitigt för vattenburna element och varmvattenberedare mm. Vidare förefaller det vara en viss strid mellan olika småhustillverkare.

De flesta av matannonserna kommer från Konsum, vilket kanske inte säger så mycket om deras egentliga marknadsandel eftersom tidningen var en arbetartidning. Bland matannonserna är det fortfarande en stor andel annonser om margarin, emedan sill nästan helt har försvunnit. Kaffet dominerar ännu dryckesannonserna fast det, som sagt, nu syns en del annonser även för te och en och annan även för läskedrycker. Annonserna för skönhetsprodukter domineras av tvålannonser (riktade till kvinnor) och rakbladsannonser. De flesta annonserna om tvätt, disk och rengöring handlar om tvättmedel. Det förefaller ha varit en strid mellan en tre-fyra märken som alla är borta idag.

Black-Head
Shampoo EXTRA MILD
Aktiebolaget R. Barlach, Stockholm

NYHET!
LUX
TOILETTVÅL
BADSTORLEK
LUX TOILETTVÅL ÄVEN I
BADSTORLEK

Lux Toilettvål mjuka och rikliga lödder gör huden renare och vackrare. Låt hela familjen få njuta av nyheten. Lux Toilettvål i badstorlek. Den kostar 1 krona.

"Ett bad med Lux Toilettvål piggar upp och förskönar."
Paulette Goddard
Paramount

9 FILMSTJÄRNOR AV 10
ANVÄNDER LUX TOILETTVÅL

Utländska produkter, som dessa, förekommer oftare.

1950 arbetade hälften av alla förvärvsarbetande med tillverkning eller jordbruk, idag är det en femtedel

År 1950 (SCB, 1962) arbetade en tredjedel av befolkningen med tillverkning/utvinning (32%) och ganska många med handel/kommunikation (22%) eller i jordbruket (20%). Av resten arbetade 17% med tjänster mm, eller i byggbranschen (8%). Sektorn vård/omsorg döljer sig förmodligen i siffrorna för tjänster mm. Men man måste beakta att vid den här tiden var många kvinnor fortfarande hemmafruar (år 1960 utgjorde kvinnorna bara ca 30% av de förvärvsarbetande).

I slutet av 1800-talet var det däremot inte mer än 15% som arbetade med tillverkning/utvinning (SCB, 1901) och 6% som arbetade med handel/kommunikation.

Idag (SCB, 2004) arbetar 18% med tillverkning och 19% med handel/kommunikation samt 2% med jord-/skog-/vattenbruk. I vård/omsorg arbetar 17% och byggbranschen arbetar 6%, 13% arbetar i finansiell verksamhet/media/företagstjänster och 11% med utbildning/forskning.

Till sund hälsokost

hör bl. a. grönsaker
och EVE-margarin

Köp friskt, läckert, drögt

EVE

och spara en slant, 1:30 1/2 kg

i konsumbutiker

Milda är solsken i kosten

Milda är lättsmält
näring med vitaminer
äret runt. Säljes
i köpmannabutiker.

På margarinmarknaden förefaller det fortfarande vara "krig". Milda var inte med i kriget ifrån början, men de gick segrande ur det. Förmodligen på grund av att varumärket tillhör en stor livsmedelskoncern.

Förr oss verkar det nästan som om samma person formgivit alla förpackningar på 50-talet, eller? Bilden är tagen ur en almanacka för år 1952 (Tidens förlag 1951). Vid sidan om bilden står texten "Vi behöver upplysande annonsering i stället för meningslösa reklamslogans".

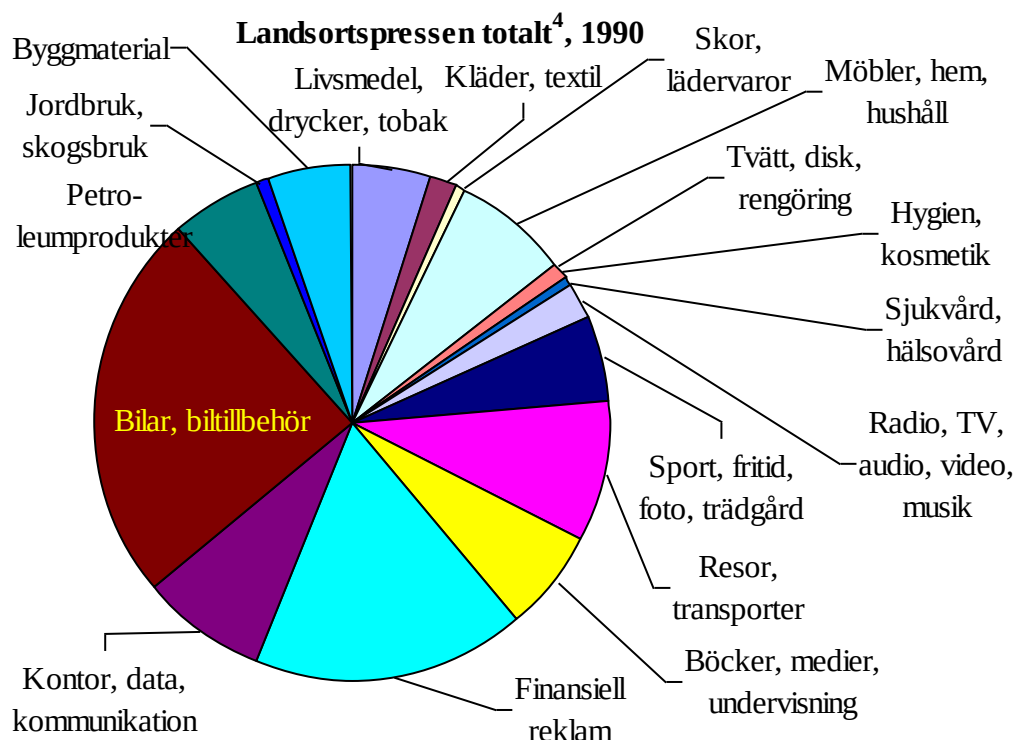
Årsarbetstiden har nästan halverats, men minskningen stannade av på 70-talet

Den genomsnittliga arbetstiden för män mellan 16 och 84 år är idag ungefär 41 timmar per vecka (ca 1.900 timmar/år), och för kvinnor är den ungefär 27 timmar (1.300 timmar/år) (SCB 1998: Levnadsförhållanden rapport 79). Enligt SCB (SCB 2002) arbetar ganska många övertid minst en dag under en genomsnittlig arbetsvecka (28% av samtliga sysselsatta).

På landet i slutet av 1800-talet (Nordiska Museet, 1928) steg de upp kl 5 och gick till stall och ladugård, gav djuren foder och mockade. Sen drack de en kopp kaffe och fortsatte därefter med att rycka och vattna djuren. Kl 7 var det frukostpaus. Sedan arbetade de fram till middagspausen halv ett. På vintrarna började de att arbeta så snart de ätit klart, för att ta till vara dagsljuset. De hade fikapaus på eftermiddagen och måltidsuppehåll vid 18-tiden samt kvällsmål vid 20-tiden. Arbetsdagen avslutades därefter med att ge djuren nattfoder. Om somrarna, däremot, varade middagspausen i en och en halv timme, sen arbetade de till ca 21-tiden med avbrott för eftermiddagsfika och måltidsuppehållet vid 18-tiden.

Sammanfattningsvis arbetade de alltså från 5 på morgonen till ca 21, med kanske 2-3 timmars avbrott för raster. Totalt arbetade de ungefär 13 timmar om dygnet inklusive lördagarna. Dessutom hade de ingen semester, vilket gör att de sammanlagt arbetade ca 4.000 timmar/år.

Fabriksarbetare arbetade vid den här tiden (år 1903) ungefär 2.900-3.600 timmar om året (Kommerskollegii, 1903), till exempel vagnmakeriarbetare 3.100 timmar/år (60 timmar/vecka) och en gjuteriarbetare 3.000 timmar/år. År 1938 (Svenskt Näringsliv, 2006) lagstadgades 48 timmars arbetsvecka och 2 veckor semester, sen fick vi ytterligare en semestervecka 1954. På 60-talet en till semestervecka och veckoarbetstiden sänktes vid ett par tillfällen så att den vid decenniets slut var 42,5 timmar/vecka. År 1973 sänktes den till den nuvarande nivån (40 timmar/vecka + oavlönade raster). Därefter har vi fått en till semestervecka (år 1978), samt två extra semesterdagar, som togs bort igen år 1994.

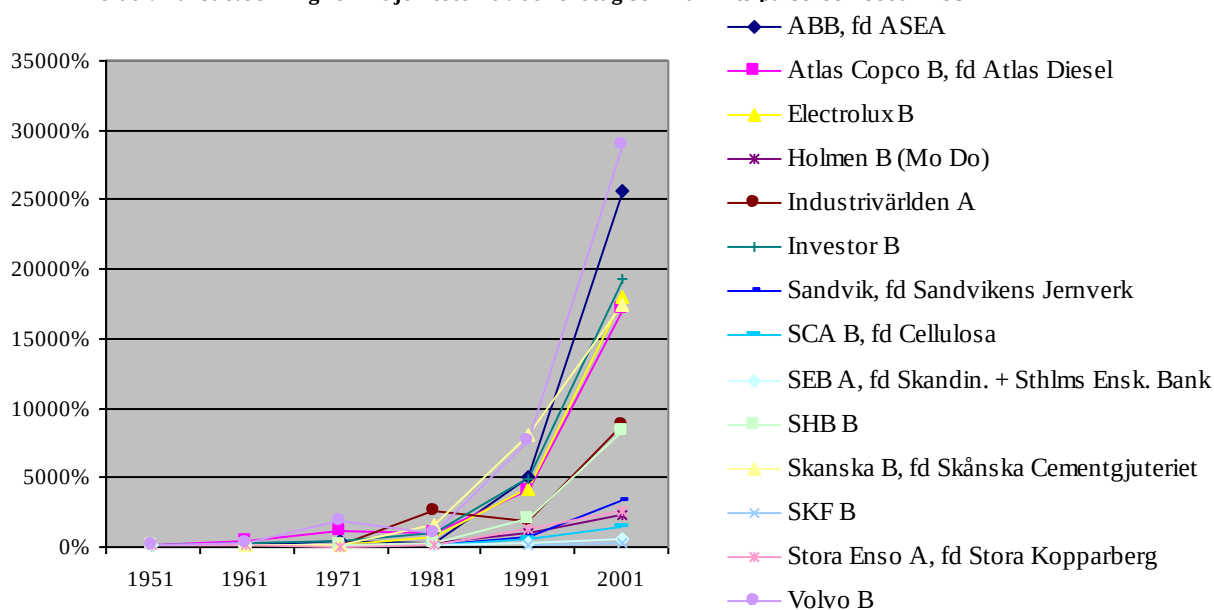

I början av 1990-talet (Gröndal T, 1991) hade alla de branscher som tidigare dominerat i spalterna tappat till förmån för: bilar, följt av finansbranschen och resor/transporter samt kontor/data.

Antalet bolag noterade på Stockholmsbörsen har femdubblats mellan 1951⁵ och 2000

Av de sextioal bolag som fanns på Stockholmsbörsen i juni 1951, finns en dryg fjärdedel kvar på börsen idag. De flesta av de övriga (drygt 20 stycken) ingår numera i andra svenska företag och minst tio stycken har köpts av utländska företag. De resterande har mött ett för mig okänt öde. Diagrammet nedan visar kursutvecklingen för majoriteten av de bolag som funnits på börsen sedan 1951. So m synes i diagrammet hände det väldigt mycket med kurserna under 90-talet, mellan 1991 och 1999 steg generalindex nästan 500% (SCB, 2005). Under ungefär samma period steg företagens sammanlagda taxerade vinster från 77 miljarder kronor till 160 miljarder kronor.

Relativ kursutveckling för majoriteten av de företag som funnits på börsen sedan 1951

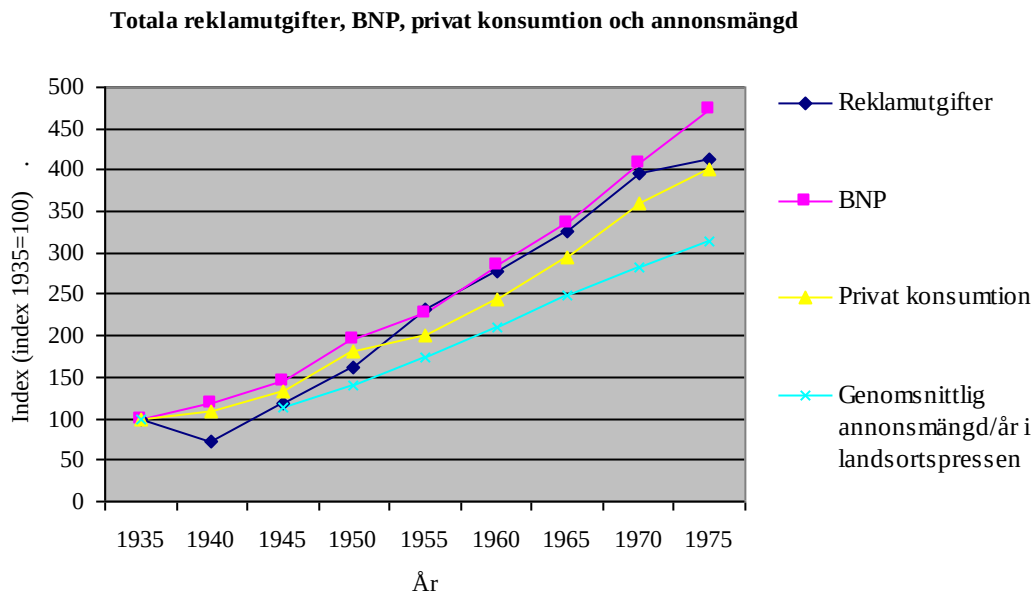
Kursutvecklingen i diagrammet är justerad för emissioner. Vissa bolag har emellertid inte data beträffande emissionerna ända från 1951. De är då redovisade från det att emissionsdata finns tillgängligt. De bolag som saknas i diagrammet är Ericsson (har stigit så mycket att det skulle se ut som om inget annat bolag gått upp över huvud taget), samt Borås Wärfveri, Höganäs och Hufvudstaden.

*De femton föregående åren hände inte så mycket med börskurserna. Från år 1936 till 1950 steg börsens totalindex från 99,3

Företagens reklamutgifter och vår konsumtion fyrdubblades mellan 1935 och 1975 (Jonsson S, 1982).

Det kan konstateras att reklamutgifterna och vår konsumtion har gått uppåt som hand i hand och de har följt vår produktionsökning (BNP). Vilket bland annat syns i att annonserna blivit bättre, eller vad tycker du? Diagrammet nedan visar även att landsortspressen har tappat lite av reklammarknaden till andra medier.

De data som Jonsson presenterar sträcker sig inte längre än till mitten av 70-talet, men det är rimligt att tro att reklamutgifterna och den privata konsumtionen fortsatt att följa BNP. Om så är fallet pekar kurvorna kraftigt uppåt på samma sätt som på 50 och 60-talet.

Är det inte konstigt?

Väldigt många mått på vår materiella levnadsstandard och Sveriges ekonomi har förbättrats enormt mycket under hela 1900-talet. Men hur kommer det sig att vi inte sedan 1978, då vi införde den femte semesterveckan, tagit ut något av tillväxten i ökad fritid?

Det är rimligt att tro att det beror på att vi valt att hela tiden ta ut tillväxtökningen i ökad konsumtion, trots att vi redan har allt det vi tidigare drömde om och mycket mer därtill. Det är också rimligt att tro att det till stor del beror på reklamen, eftersom den ständigt talar om för oss att vi inte ska vara nöjda utan istället borde konsumera mer.

Förmodligen vore det förödande för världsekonomin om vi en dag skulle vara nöjda med våra gamla TV-apparater med mera. Fast för en enskild person kan det antagligen ligga stora förbättringar av livskvaliteten, i att ta ut en del av välståndsökningen i form av kortare arbetstid, istället för i form av nya prylar.

Vidare har kanske resonemanget om att göra nytta spelat ut sin roll, när det mesta av det basala arbetet (det som var att göra nytta förr och som de flesta då ägnade hela sitt liv åt) numera nästan helt utförs av maskiner. Det är inte heller rimligt att tro att vi skulle tappa i konkurrenskraft om inte alla bidrog, eftersom de flesta är sysselsatta med sådant som ändå inte bidrar särskilt mycket till konkurrenskraften. Slutligen känns det förlegat att påstå att de som inte bidrar lever på andra, eftersom de flesta som anser sig bidra, ändå lever på det arbete och kapital som tidigare plöjts ner i vårt land.

Referenser

- Gröndal T (1991) Reklammarknaden 1975-1990, Göteborgs Universitet, Göteborg.
- Jonsson S (1982) Pressen, reklamen och konkurrensen 1935-1978, Göteborgs Universitet, Göteborg.
- Kommerskollegii (1903) Arbetsstatistik, P A Nordstedt & Söner, Stockholm.
- Kypengren, Sven (1976) Samhället som det blev, HSB:s Riksförbund, Stockholm.
- Lagerqvist L O & Nathorst-Böös E (1984) Vad kostar det, LT Förlag, Stockholm.
- Nordiska Museet (1928). Nordiska Museet gjorde år 1928 en undersökning i vilken människor fick redogöra för sina måltidsvanor. I en slumpvis vald redogörelse beskriver en man i Västmanland arbetsdagen och matordningen på landet i slutet av 1800-talet eller början av 1900-talet.
- Nordiska Museet (1941). Nordiska Museet gjorde år 1941 en undersökning i vilken människor fick redogöra för hur industriprodukter började komma ut i bygderna. I en slumpvis vald redogörelse beskriver en man i Uppland sina minnen.
- SCB (1901) Statistisk tidskrift 1900, Kungliga Statistiska Centralbyrån, Stockholm.
- SCB (1992) Tidsanvändningsundersökningen 1990/91. En studie med besöksintervjuer och dagbokföring bland 3.636 personer i åldrarna 20-64 år, SCB, Örebro.
- SCB (1960) Historisk statistik för Sverige, SCB, Stockholm.
- SCB (1962) Statistisk årsbok för Sverige 1960, SCB, Stockholm.
- SCB (1973) Statistisk årsbok för Sverige 1973, SCB, Stockholm.
- SCB (1992) Statistisk årsbok för Sverige 1993, SCB, Örebro.
- SCB (1998: Levnadsförhållanden rapport 79) I tid och otid, SCB, Örebro.
- SCB (1999) Export/importåret 1997-1998, SCB, Örebro.
- SCB (2000) När mat kommer på tal - Tabeller om livsmedel 2000, SCB, Örebro.
- SCB (2002) Statistisk årsbok för Sverige 2002, SCB, Örebro.
- SCB (2004) Statistisk årsbok för Sverige 2005, SCB, Örebro.
- SCB (2005) Statistisk årsbok för Sverige 2006, SCB, Örebro.
- Sifo (2000: projekt 6305090) En undersökning om sömn. Telefonintervjuer 6 - 10 mars 2000 med 1.000 personer som var 15 år eller äldre, Sifo Research & Consulting AB, Stockholm.
- Socialstyrelsen (1998) Hälso- och sjukvårdsstatistisk årsbok 1998, Socialstyrelsen, Stockholm.
- Svenskt Näringsliv (2006) Fakta om löner och arbetstider, Svenskt Näringsliv, Stockholm.
- Tamm-Hallström K (1993) Företagande och tekniskt systemskifte – elektrifieringen och introduktionen av elspisen, tidskriften Polhem 1993 (volym 1), Göteborg.
- Tidens Förlag (1951) Tidens kalender 1952, Tidens Förlag, Stockholm.

Åtgärder inför ålderdomen

Jag har samhällets uppdrag att, som god man/förvaltare, hjälpa äldre människor med saker som de inte längre klarar av att sköta själva. Ofta föränleds uppdraget av att personen missar enkla saker, som att betala räkningarna, och därför riskerar att bli vräkt från bostaden. Problem som aldrig hade uppstått om de bara vidtagit dessa enkla åtgärder:

1. Alla löpande kostnader (oftast: hyra och motsvarande, el, elnät, sophämtning, vatten, försäkring, tv-licens, telefon, färdtjänst, omsorgsavgift, föreningsmedlemskap) ska betalas med autogiro.
2. Övriga räkningar ska betalas med någon av de tjänster som kan skötas hemifrån alltså antingen internetbetalning eller betalservice med kuvert.
3. I fall det finns mer än, säg, 30.000 kr på banken bör, typ, 30.000 kr vara kvar på det konto som pensionsinbetalningar och autogiron är knutet till (personkonto, lönekonto eller liknande). Allt över den summan bör läggas på ett sparkonto med ränta. Detta för att nästa åtgärd bör vara att ordna en fullmakt som tillåter en pålitlig person disponera lönekontot.
4. Skaffa fullmakt för någon att hämta ut eventuella mediciner på ett apotek (blanketter finns på dessa). Därtill är det förnuftigt att också skaffa ett konto på det apoteket och koppla detta med autogiro till lönekontot.

Obs 1! Bättre än att sörja de döda är att dito för de levande!

Obs 2! Risken är större att du ångrar det du inte gjorde än tvärtom!

Tänk dessutom på demens kan komma smygande utan att du märker det och därför är det bra att i tid vidta följande åtgärder:

1. Släng det du inte vill att andra ska hitta när du har dött.
2. Om du inte är nöjd med den arvsfördelning som lagen föreskriver: skriv testamente och se till att det förvaras så att det efterföljs vid arvskiftet efter dig. Det finns dessvärre inget officiellt arkiv för testamenten, så det tvunget att förlita sig på vänner, barn, advokatbyråer eller begravningsbyråer.
3. Diskutera med din partner, dina barn och/eller dina vänner om hur du vill ha det i händelse av att du blir fysiskt eller psykiskt vårdkrävande. Många säger antagligen, när de är helt klara i huvudet, att de inte vill vara sina närmaste till last. Men när de väl är vårdkrävande sätter de sig på tvären emot alla typer av förändringar. Min erfarenhet är emellertid att alla som varit väldigt vårdkrävande, som jag hjälpt att flytta till serviceboende, har mått betydligt bättre efter flytten. Alternativt ser du till att redan tidigare flytta till ett ställe, som ett seniorboende/trygghetsboende, där det är möjligt att bedriva vård under vettiga omständigheter när det behövs. Och där du, framför allt, både kan ta dig utomhus samt in i duschen även om du får svårt att gå. Betänk att den som flyttar i tid har betydligt större möjligheter att påverka boendet än den som flyttar för sent.
4. Samhället har en hel del resurser avsedda för att hjälpa dig att bibehålla en god livskvalité även om du blir hörselskadad, ostadig eller får andra fysiska problem. Tveka därför inte att kontakta exempelvis distriktssjuksköterskan, arbetsterapeuten på vårdcentralen (de delar kostnadsfritt ut toalettstolsförhöjningar med mera), eller den person på kommunen som handlägger färdtjänstfrågor och/eller ger råd om hörselhjälpmedel.
5. Det förefaller vara vanligt att som äldre blir tungsint, det är inget att skämmas över och dessutom kan det i någon mån botas med medicinering. Tveka därför inte att kontakta vårdcentralen innan besvären blir allvarliga. Om tungsintheten beror på ensamhet kan det kanske också i någon mån avhjälpas i de verksamheter som kommunen bedriver för att sysselsätta och/eller roa gamla människor.
6. Om det är viktigt för dig hur begravningen går till, ställer begravningsbyråerna gärna upp och diskuterar detta och de kan formulera dina önskemål i en skrift, som du bör förvara så att det hittas då du är död och lämpligen visar du den även för dina närmaste.
7. Ordna dina fotoalbum och skriv ner namn och annan information som du vill komma ihåg, om du blir dement kan det vara för sent och dina anhöriga kanske inte känner igen de gamla bilderna. Det kan vara värdefullt för dig, dina anhöriga, och de som hjälper dig ifall du blir dement.
8. Skriv ner hur du vill ha det med mat, dryck, kläder och så vidare, för du kan hamna i en situation där du inte längre kommer ihåg, eller kan uttrycka dina önskemål.
9. Gör det du vill ha gjort medan du orkar, snart kan det vara för sent!

Geografi

Skillnader mellan länder

Det mesta av det människor skapat är sig likt världen över.

I alla länder används pengar. De flesta har egna sedlar och mynt. Fast, i synnerhet mynten, är ofta så lika varandra att det skapar förvirring på resor mellan flera länder.

Vi bor som regel i byggnader med dörrar och fönster, det finns gator och vägar. Vi använder kläder, intar vår föda från tallrikar och dricker ur glas. Alla länder är uppbyggda på ungefär samma sätt, med några som styr med hjälp av statliga institutioner såsom polis och domstolar. Människor tjänar som regel sitt uppehälle genom någon form av arbete. Vi roar oss genom att titta på TV, lyssna på musik, prata, ha sex och äta, samt i en delmängd av världen genom att konsumera droger som alkohol. Därtill är en stor del av de produkter vi konsumerar lika värden över. Det sista beror till en del på att många produkter tillverkas av ett fåtal företag och säljs globalt (se exempel i tabell 1).

Tabell 1. Världstäckning för ett urval företag enligt företagens respektive hemsida (totalt finns det ca 200 länder).

Företag	Huvudkontor	Huvudprodukt	Antal länder
Coca-cola	USA	Läsk	Typ alla
Toyota	Japan	Personbilar	Typ alla
McDonalds	USA	Snabbmat	119
Volvo	Sverige	Lastbilar	>140
Electrolux	Sverige	Vitvaror	>150
Unilever	Nederländerna/Storbritannien	Livsmedel	Typ alla
Ericsson	Sverige	Telefonnät	>180
HSBC	Storbritannien	Bank	>80
Heineken	Nederländerna	Öl	Tillverkning i 71 länder
SCA	Sverige	Intimskydd	>100
Kraft	USA	Godis	>170

Dessutom regleras en hel del produkter av standarder. Idag finns över 10.000 internationella standarder, som föreskriver utformningen av ett stort antal föremål som kontaktdon, mobiltelefoner, rör, skruvar et cetera.

Utöver teknisk harmonisering praktiserar vi social harmonisering av lagar för bland annat handel och trafik i och mellan länder. Till detta kan adderas omedveten harmonisering orsakad av att vi i någon mån konsumerar samma kulturprodukter (filmer, musik, tv-program med mera).

Trots ovanstående, finns emellertid ännu vissa skillnader länder emellan. Det skulle delvis kunna bero på varje land har sin egen historia. Länder som blev fria på 1800-talet är, exempelvis, mer demokratiska än yngre stater (mätt i graden av politiska rättigheter, diagram 1). Kanske för att de har haft längre tid på sig att skapa demokrati.

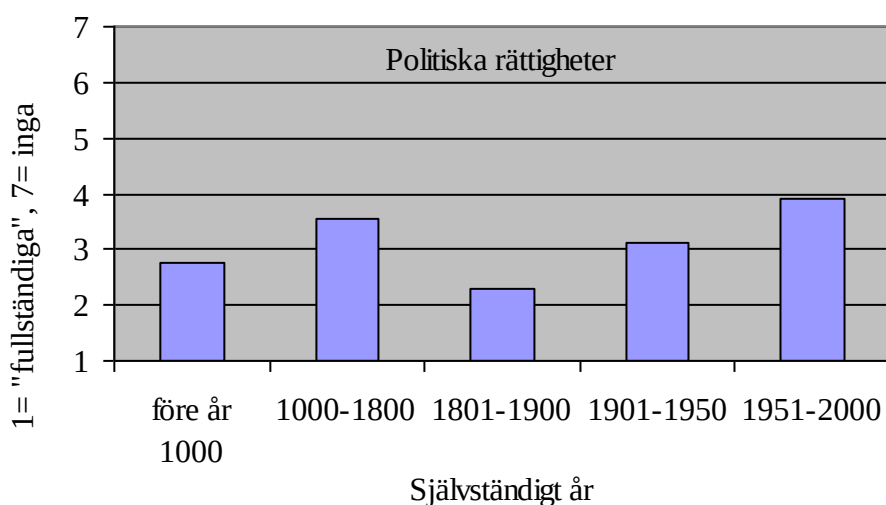

Diagram 1. Den genomsnittliga demokratiska nivån i länder som blev fria före år 1000 (9 st.), år 1000-1800 (11 st.), 1801-1900 (27 st.), 1901-1950 (27 st.) samt 1951-2000 (111 st.). Enligt FN:s utvärdering av hur många friheter som innevånarna i varje land hade runt millennieskiftet, i förhållande till deklarationen om mänskliga rättigheter (se www.globalis.se). Skalan sträcker sig från 1 (=full politisk frihet) till 7 (=mindre politisk frihet).

De tidigare ockuperade/kolonialiserade¹ kulturerna har också präglat de ockuperade/kolonialiserade områdena. Ju mer nyligen den senaste längre ockupationen inträffade, desto tydligare är kopplingen till ockupationsmaktens språk. Sverige och Danmark, exempelvis, har varit fria länge och våra språk skiljer ganska mycket ifrån varandra och ifrån det språk kolonialisatörerna talade. Emedan de i 20 av de 21 forna spanska kolonierna fortfarande talar en spanska som låter ungefär som den i Spanien (se tabell 1+2). I den 21:a av dessa (Filipinerna) har de utvecklat ett eget språk (Tagalog) som dock har många spanska influenser. Samma sak gäller i de forna franska, engelska och portugisiska kolonierna som i många fall blev fria betydligt senare. I de tidigare ryska/sovjetiska områdena däremot är ryska oftast inte ett officiellt språk. I 9 av de 17 länder som under lång tid var en del av det Osmanska riket talas idag arabiska, det gör man däremot inte i rikets "arvtagare" Turkiet.

Namnen på de ockuperade ländernas valutor följer i många fall samma mönster, bortsett ifrån Portugals kolonier. Även de forna engelska områdena har mer varierande namn på sina valutor, men i 31 fall av 56 förefaller de ha samband med den koloniala historien eftersom valutan i 26 fall heter dollar, 3 fall schilling och 2 fall pund. Därtill heter valutan pund i Egypten, Libanon och Syrien. Länder som efter den betydligt längre Osmanska ockupationen var brittiska protektorat. I de tyskdominerade staterna och dessas kolonier (Tyskland, Holland, Danmark, Sverige, Österrike, Schweiz, Norge, Finland, Indonesien, Surinam m fl.), fanns, i synnerhet innan euron, en viss förkärlek för namnen mark och krona, fast dessa namn har ofta valts långt efter det att de blev självständiga organiserade riken.

Vilken religion som dominerar beror i betydligt lägre grad på den dominerande ockupationskulturens dito, bortsett ifrån i de forna spanska kolonierna där katolicismen än idag dominerar.

¹ I stort sett alla länder har varit ockuperade eller blivit kolonialiserade av någon folkgrupp eller stat som kanske i någon mån präglat området därefter. I flera fall har olika kolonialisatörer avlöst varandra och i dessa fall har jag som regel valt den kultur som under längst period varit ockupationsmakt. De Nederländska, Danska och Svenska ockupationerna är insorterade under kategorin Tysk/Germansk ockupation.

Beträffande andra faktorer, som hur stor del av barnen som går i grundskolan, tillgången på rent vatten samt bra toaletter, andelen som lider av undernäring, graden av korruption, antalet mobiltelefonabonnenter per 100 invånare, BNP⁹ per capita, exportandelen, antalet person-/lastbilar och bussar per 1.000 invånare, alkoholkonsumtionen och de politiska rättigheterna, syns däremot ingen samstämmig trend som pekar emot att vissa kolonialherrar lämnade ett bättre eller sämre arv efter sig. Förutom att de forna franska kolonierna har sämst eller näst sämst värde beträffande 10 av 12 faktorer och att de tyska/germanska områdena, med ett undantag, har bäst värden.

Tabell 2. Den dominerande¹ (ockupations-)kulturen i förhållande till diverse data. Spansk= rosa, rysk= ljusblå, fransk= röd, brittisk= grönt, tyskt/germansk= brunt, osmansk=grå, portugisisk= gul, kinesisk=ljusgrön. Siffrorna som anges är genomsnitt för alla länder i respektive grupp utan viktning för olikheter i folkmängd.

Dominerande ockupationskultur ¹	Barn i skolan ² (%)	Rent vatten ³ (%)	Bra toaletter ⁴ (%)	Undernäring ⁵ (%)	Korruption ⁶ 1=mycket	Mobiltelefoner ⁷ / 100 inv.	Offentl. Utg för hälsovård ⁸ (% av BNP)	BNP ⁹ per inv.	Export ¹⁰ av varor och tjänster (% av BNP)	Bilar& bussar ¹¹ 1/1.000 inv.	Alkohol ¹² /vuxen (liter ren alk/år?)	Politiska rättigheter (1= "fullständiga")	Ockupations språk ¹³ = officiellt språk	Ockupations valuta- namn ¹³	Ockupations religion ¹³ = störst
Spansk	90	96	79	12	3	99	4	6 630	36	141	7	3	20 av 21	8 av 21	21 av 21
Rysk	93	98	87	7	3	106	3	4 750	52	239	11	4	2 av 16	2 av 16	5 av 16
Fransk	81	88	44	20	3	65	3	4 184	34	97	5	5	21 av 31	18 av 31	9 av 31
Brittisk	92	94	69	14	4	81	4	8 248	41	204	6	3	49 av 56	31 av 56	16 av 56
Tysk/germansk	96	99	96	6	7	128	6	22 658	55	471	11	1	Vissa kopplingar		
Osmansk	91	97	90	6	3	109	3	7 429	36	215	4	5	Vissa kopplingar		
Portugisisk	93	87	56	17	4	78	4	6 027	47	63	6	3	7 av 8	-	5 av 8
Kinesisk	100	96	45	18	3	62	2	2 263	34	33	4	4	Inga tydliga kopplingar		

- Indikatorn visar hur stor andel barn i grundskoleålder som var inskrivna i skolan år 2009, enligt FN:s hemsida: www.globalis.se.
- Andel av befolkningen i stadsområden som 2008 hade tillgång till en vattenkälla av bra kvalitet, enligt www.globalis.se.
- Den totala andelen av befolkningen som 2008 hade tillgång till välutbyggda sanitäranläggningar, enligt www.globalis.se.
- Andelen av befolkningen som var undernärda 2007, enligt www.globalis.se.
- Indikatorn visar korruptionsnivån i landet 2011, såsom näringsfolk, akademiker och riskanalytiker uppfattar det. Korruptionsskalan går från 1 (väldigt korrupt) till 10 (helt renhårigt), Indikatorn inkluderar korruption i offentlig sektor (till exempel polisen, utbildnings- och hälso-systemet, statens köp av tjänster från näringslivet) och i politiken, enligt www.globalis.se.
- Antal mobiltelefonabonnenter per 100 invånare år 2010, enligt www.globalis.se.
- Offentliga utgifter för hälsovård (% av BNP) år 2007, enligt utrikespolitiska institutet (www.landguiden.se).
- =BruttoNationalProdukt= det totala värdet av alla varor och tjänster som producerades i landet år 2000 exklusive de som användes i produktionen av annan vara eller tjänst. I tabellen är BNP per invånare omräknat i köpkraftsparitet, vilket är ett mått som neutraliserar skillnader i prisnivå mellan olika länder. Data från www.globalis.se och avser år 2000.
- Det sammanlagda värdet av alla varor och tjänster som landet sålde till resten av världen år 2000, som en andel av landets BNP, enligt www.globalis.se.
- Det genomsnittliga antalet motorfordon (utom motorcyklar) per 1.000 invånare år 2007. Vilket inkluderar personbilar, bussar och lastbilar. Invånarantalet avser befolkningen i mitten av året. Enligt www.gapminder.org.
- Genomsnittlig alkoholkonsumtion per vuxen (dvs. över 15 år) i liter år 2005, oklart dock om det är ren alkohol som avses. Enligt www.gapminder.org.
- Data om officiella språk, valuta och största religion är tagna ur: Gordon Cheers (redaktör) Geographica - Atlas och uppslagsverk över världen folk och länder, Könnemann förlag, Köln, Tyskland, 2000.

Tabell 3. Den dominerande (ockupations-)kulturen i förhållande till diverse data, för alla helt självständiga länder¹⁴. Spansk= **rosa**, rysk= **ljusblå**, fransk= **röd**, brittisk= **grön**, tyskt/germansk= **brunt**, osmansk=**grå**, portugisisk= **gul**, kinesisk=**ljusgrön**.

Land	Barn i skolan (%)	Rent vatten (%)	Bra toaletter (%)	Undernäring (%)	Korruption 1=mkt	Mobiler/ 100 inv.	Offent. utg för hälsovård (% av BNP)	BNP per inv.	Export av varor och tjänster (% av BNP)	Bilar& bussar/ 1.000 inv.	Alkohol- konsumtion (liter alk/år)	Politiska rättigheter (1= "fullständigt heter (1= inga")	Officiellt språk (ifall inhemska + världsspråk= det senare)	Valutans namn	Största religion (ifall inhemska + världsrel. = det senare)
Afghanistan		78	37		2	41	1,8			23	0	7	Persiska	Afghani	Islam
Albanien	85	96	98	5	3	142	2,9	3 719	19	102	6,7	4	Albanska	Lek	Islam
Algeriet	95	85	95	5	3	92	3,6	5 327	41		1	6	Arabiska	Dinar	Islam
Andorra	84	100	100			77	5,3				15,5	1	Katalanska	Euro	Katolsk
Angola		60	57	41	2	47	2	1 462	90	40	5,4	6	Portugisisk	Kwanza	Katolsk
Antig. &	90	95		21		185	3,2	10 196	70		7,2	4	Engelska	Dollar	Protest
Argentina		98	90	5	3	142	5,1	12 095	11	314	10	1	Spanska	Peso	Katolsk
Armenien	beige	98	90	21	3	125	2,1	2 421	23	105	11,4	4	Armeniska	Dram	Kristna
Australien	97	100	100	5	9	101	6	27 390	20	653	10	1	Engelska	Dollar	Kristna
Azerbajdzjan	86	88	45	5	2	99	1	2 475	39		10,6	6	Azeriska	Manat	Islam
Bahamas	99	98	100	6	7	125	3,7	17 055	43	82	8,8	1	Engelska	Dollar	Protest
Bahrain		100			5	124	2,6	15 545	89	482	3,7	7	Arabiska	Dinar	Islam
Bangladesh	89	85	53	26	3	46	1,1	1 543	14	2	0,2	3	Bengali	Taka	Islam
Barbados		100	100	5	8	128	4,4		50	406	6,9	1	Engelska	Dollar	Protest
Belgien	99	100	100	5	8	113	7	27 659	85	539	10,8	1	Franska	Euro	Katolsk
Belize	100	99	90	5		62	2,6	5 682	53	178	6,1	1	Engelska	Dollar	Katolsk
Benin	94	84	12	12	3	80	2,5	975	15	21	2,2	2	Franska	Franc	Blandat
Bhutan	88	99	65		6	54	3,3	3 685	30	38	0,6	7	Dzongkha	Ngultrum	Buddhism
Bolivia		96	25	27	3	72	3,4	2 387	18	68	5,1	1	Spanska	Boliviano	Katolsk
Bosn.-Hercego.	87	100	95	5	3	80	5,6		30	170	9,6	5	Serbiska	Mark	Islam
Botswana		99	60	25	6	118	4,3	8 353	53	113	8	2	Engelska	Pula	Kristna
Brasilien		99	80	6	4	104	3,5	7 154	10	198	9,2	3	Portugisisk	Real	Katolsk
Brunei	97			5	5	109	1,9		67	696	2	7	Engelska	Dollar	Islam
Bulgarien	98	100	100	5	3	141	4,2	6 067	56	295	12,4	2	Bulgariska	Leva	Ortodox
Burkina faso	64	95	11	8	3	35	3,4	986	9	11	7	4	Franska	Franc	Islam
Burma		75	81		2	1	0,2		0	7	0,6	7	Burmesiska	Kyat	Buddhism
Burundi	99	83	46	62	2	14	5,2	650	8	6	9,5	6	Franska	Franc	Katolsk
Centralafr. Rep.	67	92	34	40	2	23	1,4	1 209	20	0	3,4	3	Franska	Franc	Katolsk
Chile		99	96	5	7	116	3,7	9 132	32	164	8,6	2	Spanska	Peso	Katolsk
Colombia	93	99	74	9	3	94	5,1	5 974	17	66	6,2	4	Spanska	Peso	Katolsk
Costa Rica		100	95	5	5	65	5,9	8 170	49	152	5,6	1	Spanska	Colón	Katolsk
Cypern	99	100	100	5	6	94	3	19 175	55	622	9,3		Grekiska	Euro	Ortodox
Danmark	96	100	100	5	9	124	8,2	28 956	47	466	13,4	1	Danska	Krone	Protest
Dem. Rep.		80	23		2	17	-	602	22	5	3,5	7	Franska	Franc	Katolsk
Djibuti	45	98	56	26	3	19	5,5	1 857	35		1,9	4	Franska	Franc	Islam
Dominica	98			5	5	145	3,9	5 677	53		7,8	1	Engelska	Dollar	Katolsk
Dominikanska		87	83	24	3	90	1,9	6 395	37	123	6,4	2	Spanska	Peso	Katolsk
Ecuador		97	92	15	3	102	2,3	3 230	37	63	9,4	3	Spanska	Dollar	Katolsk
Egypten	95	100	94	5	3	87	2,4	3 527	16		0,4	6	Arabiska	Pund	Islam
Ekvatorialguinea	57				2	57	1,7	5 707	99		6,1	7	Spanska	Franc	Katolsk
El Salvador		94	87	9	3	124	3,6	4 597	27	84	3,6	2	Spanska	Dollar	Katolsk
Elfenbenskusten	57	93	23	14	2	76	1	1 589	40		6,5	6	Franska	Franc	Islam
Eritrea	37	74	14	65	3	4	1,5	1 022	15	11	1,5	7	Arabiska	Nakfa	Islam
Estland		99	95	5	6	123	4,1	9 392	85	444	15,6	1	Estniska	Kroon	Kristna
Etiopien	84	98	12	41	3	8	2,2	815	12	3	4	5	Amhariska	Birr	Islam
Fiji				5		116	2,8	4 994	65	173	2,4	6	Engelska	Dollar	Blandat
Filippinerna		93	76	13	3	86	1,3	4 032	55	32	6,4	2	Tagalog	Peso	Katolsk
Finland	96	100	100	5	9	156	6,1	26 164	44	559	12,5	1	Svenska	Euro	Protest
Frankrike	99	100	100	5	7	100	8,7	27 244	29	600	13,7	1	Franska	Euro	Katolsk
För. Arab.	98	100	97	5	7	145	1,9	21 478	73	313	0,5	6	Arabiska	Dirham	Islam
Gabon		95	33	5	3	107	3	5 848	69		9,3	5	Franska	Franc	Kristna
Gambia	76	96	67	19	4	86	2,6	1 631	48	7	3,4	7	Engelska	Dalasi	Islam
Georgien	100	100	95	6	4	73	1,5	1 998	23	116	6,4	4	Georgiska	Lari	Ortodox
Ghana	76	90	13	5	4	71	4,3	1 920	49	33	3	2	Engelska	Cedi	Islam
Grekland		100	98	5	3	108	5,8	17 057	25	112	10,8	1	Grekiska	Euro	Ortodox
Grenada		97	97	21		117	3,6	7 317	55		10,4	1	Engelska	Dollar	Katolsk

Tabell 3. Fortsättning.

Land	Skola (%)	Vatten (%)	Toa- letter (%)	Under- näring (%)	korrupt- tion	Mobiler	Hälsö- vård (%)	BNP/ inv.	Export (%)	Bilar & bussar	Alkohol (l/år)	Demo- krati	Språk	Valuta	Religion
Guinea	74	89	19	16	2	40	0,6	1 972	24		0,8	6	Franska	Franc	Islam
Guinea-bissau		83	21	22	2	39	1,6	863	32	33	3,7	4	Portugisisk	Franc	Islam
Guyana	99	98	81	8	3	74	7,2	3 922	96	95	9,5	2	Engelska	Dollar	Protest
Haiti		71	17	57	2	40	1,2	1 619	13		6,6	6	Franska	Gourde	Katolsk
Honduras		95	71	12	3	125	4,1	2 872	54	97	4,5	3	Spanska	Lempira	Katolsk
Indien		96	31	19	3	61	1,1	2 364	13		2,6	2	Engelska	Rupie	Hinduer
Indonesien	98	89	52	13	3	92	1,2	2 905	41	76	0,6	3	Indonesiska	Rupiah	Islam
Irak		91	73		2	76	1,9				0,4	7	Arabiska	Dinar	Islam
Iran		98		5	3	91	3	5 806	23	16	1	6	Persiska	Rial	Islam
Irland	97	100	99	5	8	105	6,1	29 155	98	537	14,4	1	Engelska	Euro	Katolsk
Island	98	100	100	5	8	109	7,7	28 840	34	773	6,3	1	Isländska	Krona	Protest
Israel	97	100	100	5	6	133	4,5	23 015	37	305	2,9	1	Arabiska	Shekel	Judisk
Italien		100		5	4	135	6,7	25 905	27	677	10,7	1	Italienska	Euro	Katolsk
Jamaica		98	83	5	3	113	2,4	3 597			5	2	Engelska	Dollar	Protest
Japan	100	100	100	5	8	95	6,5	25 646	11	595	8	1	Japanska	Yen	Shin.&bu
Jemen		72	52	30	2	46	1,5	822	42	35	0,2	5	Arabiska	Rial	Islam
Jordanien		98	98	5	5	107	5,4	4 162	42	137	0,7	4	Arabiska	Dinar	Islam
Kambodja		81	29	25	2	58	1,7	1 730	50		4,8	6	Khmer	Riel	Buddhism
Kamerun	92	92	47	22	3	42	1,3	1 878	23		7,6	7	Franska	Franc	Kristna
Kanada		100	100	5	9	71	7,1	27 503	46	597	9,8	1	Engelska	Dollar	Katolsk
Kap Verde	83	85	54	11	6	75	3,4	4 555	28	94	5	1	Portugisisk	Escudo	Katolsk
Kazakstan	99	99	97	5	3	123	2,5	4 345	57	170	11	6	Kazachiska	Tenge	Islam
Kenya	83	83	31	33	2	62	2	1 033	22	21	4,1	6	Engelska	Shilling	Protest
Kina		98	55	10	4	64	1,9	3 940	23	32	5,9	7	Mandarin	Yuan	i u
Kirgizistan	91	99	93	11	2	92	3,5	1 497	42	59	5,1	6	Kirgiziska	Som	Islam
Kiribati				5	3	10	16,1	4 545	7	144	3,7	1	Engelska	Dollar	Katolsk
Komorererna		91	36	47	2	22	1,9	1 718	17	33	0,4	6	Franska	Franc	Islam
Kongo		95	30	13	2	94	1,7	1 054	80	26	4,2	6	Franska	Franc	Kristna
Kroatien	95	100	99	5	4	144	6,6	9 116	42	377	15,1	2	Kroatiska	Kuna	Katolsk
Kuba	100	96	91	5	4	9	9,9			38	5,5	7	Spanska	Peso	Katolsk
Kuwait		99	100	5	5	161	1,7	19 599	56	502	0,1	4	Arabiska	Dinar	Islam
Laos		72	53	22	2	65	0,8	1 523	30	21	6,7	7	Lao	Kip	Buddhism
Lesotho	73	97	29	14	4	32	3,6	2 625	33		5,6	4	Engelska	Loti	Kristna
Lettland	94	100	78	5	4	102	3,6	7 975	42	459	12,5	1	Ryska	Lats	Kristna
Libanon	91	100		5	3	68	3,9	4 301	14		2,2	6	Arabiska	Pund	Islam
Liberia		79	17	32	3	39	2,8		21	3	5,1	5	Engelska	Dollar	Islam
Libyen			97	5	2	172	1,9		36	291	0,1	7	Arabiska	Dinar	Islam
Lichtenstein	90					99						1	Tyska	Franc	Katolsk
Litauen	97			5	5	147	4,5	8 719	45	479	15	1	Litauiska	Litas	Katolsk
Luxemburg		100	100	5	9	143	6,5	50 564	150	512	13	1	Tyska	Euro	Katolsk
Madagaskar		71	11	25	3	40	2,7	844	31		1,3	2	Franska	Ariary	Kristna
Makedonien	93	100	89	5	4	105	4,7	6 055	49	136		4	Makedonis	Denar	Ortodox
Malawi	91	95	56	27	3	20	5,9	583	26	9	1,7	3	Engelska	Kwacha	Protest
Malaysia		100	96	5	4	121	1,9	8 573	120		0,8	5	Malajiska	Ringgit	Islam
Maldiverna		99	98	10	3	157	6,4		89	20	0,8	6	Maldiviska	Rufiyaa	Islam
Mali	77	81	36	12	3	48	2,9	785	27	9	1	2	Franska	Franc	Islam
Malta		100	100	5	6	109	5,8	17 635	92	558	4,3	1	Engelska	Euro	Katolsk
Marocko	90	98	69	5	3	100	1,7	3 537	28	71	1,5	5	Arabiska	Dirham	Islam
Mauritanien	76	52	26	8	2	79	1,6	1 894	46		0,1	6	Arabiska	Ouguiya	Islam
Mauritius	94	100	91	5	5	92	2	9 677	61	150	3,7	1	Engelska	Rupie	Hinduism
Mexico		96	85	5	3	81	2,7	9 262	31	244	8,4	2	Spanska	Peso	Katolsk
Mocambique	91	77	17	38	3	31	3,5	799	18	10	2,4	3	Portugisisk	Metical	Kristna
Moldavien	90	96	79	5	3	89	5,2	1 358	50	120	18,2	2	Moldaviska	Leu	Ortodox
Mongoliet	100	97	50	27	3	91	3,5	1 523	56	61	3,2	2	Mongoliska	Tögrög	Buddhism
Montenegro	88	100	92		4	185	5,1						Serbiska	Euro	Ortodox
Namibia	90	99	33	18	4	67	3,2	5 838	41	109	9,6	2	Engelska	Dollar	Protest
Nauru		90				60					4,8	1	Naru	Dollar	Protest
Nederländerna	99	100	100	5	9	116	7,3	29 993	70	503	10,1	1	Nederländs	Euro	Protest
Nepal		93	31	17	2	31	2	1 325	23	5	2,4	3	Nepali	Rupie	Hinduism
Nicaragua		98	52	19	3	65	4,5	3 131	24	48	5,4	3	Spanska	Córdoba	Katolsk

Tabell 3. Fortsättning.

Land	Skola (%)	Vatten (%)	Toa- letter (%)	Under- näring (%)	korrupt tion	Mobiler	Hälsö- vård (%)	BNP/ inv.	Export (%)	Bilar & bussar	Alkohol (l/år)	Demo- krati	Språk	Valuta	Religion
Niger	54	96	9	16	3	25	2,8	678	18		0,3	4	Franska	Franc	Islam
Nigeria		75	32	6	2	55	1,7	846	54	31	12,3	4	Engelska	Naira	Islam
Nordkorea		100		35	1	2	3				3,5	7	Koreanska	Won	Buddhism
Norge	99	100	100	5	9	113	7,5	34 188	47	572	7,8	1	Norska	Krone	Protest
Nya Zeeland	99	100		5	10	115	7,1	20 412	36	729	9,6	1	Engelska	Dollar	Kristna
Oman	81	92			5	166	1,9	12 608	59	225	0,9	6	Arabiska	Rial	Islam
Pakistan	66	95	45	25	3	59	0,8	1 881	13	11	0,1	6	Urdu	Rupie	Islam
Palau						71	8,5		10		10,1	1	Engelska	Dollar	Kristna
Panama	98	97	69	15	3	185	4,3	6 048	73	188	6,9	1	Spanska	Balboa	Katolsk
Papua Nya		87	45		2	28	2,6	2 343	66	9	3,5	2	Engelska	Kina	Kristna
Paraguay	86	99	70	10	2	92	2,4	4 165	38	82	7,9	4	Spanska	Guarani	Katolsk
Peru		90	68	16	3	100	2,5	4 724	16	52	6,9	3	Spanska	Sol	Katolsk
Polen	96	100	90	5	6	120	4,6	10 772	27	451	13,3	1	Polska	Zloty	Katolsk
Portugal	99	99	100	5	6	142	7,1	18 782	30		14,6	1	Portugisisk	Euro	Katolsk
Qatar	98	100	100		7	132	2,9		67	724	1,3	6	Arabiska	Riyal	Islam
Rumänien	96		72	5	4	115		5 894	33		15,3	2	Rumänska	Leu	Ortodox
Rwanda		77	54	32	5	33	4,9	931	9	4	9,8	7	Engelska	Franc	Katolsk
Ryssland		98	87	5	2	166	3,5	7 009	44	245	15,8	5	Ryska	Rubel	Ortodox
S:t Kitts &	94	99	96	16		161	3,4	11 132	46		9,4	1	Engelska	Dollar	Protest
Saint Lucia	93	98		8	7	103	3,4	5 897	53		11,9	1	Engelska	Dollar	Katolsk
S:t Vin. &	98			5	6	121	3,3	5 237	53	204	5,4	2	Engelska	Dollar	Protest
Salomonöarna				11	3	6	4,3	1 908	24		1,7	4	Engelska	Dollar	Protest
Samoa	99		100	5	4	91	4,2	4 630	34		4,8	2	Engelska	Tala	Kristna
Saudiarabien	86	97		5	5	188	2,7	13 593	44		0,3	7	Arabiska	Rial	Islam
Schweiz	100	100	100	5	9	124	6,4	31 446	46	569	11,1	1	Tyska	Franc	Katolsk
Senegal	75	92	51	19	3	67	3,2	1 428	28	20	0,6	3	Franska	Franc	Islam
Serbien	96				3	129	6,1			223	11,1		Serbiska	Dinar	Ortodox
Seychellerna	94	100		8	5	136	3,6	16 681	78	173	10,6	3	Seselwa	Rupi	Katolsk
Sierra Leone		86	13	35	3	34	1,4	463	18	5	9,7	4	Engelska	Leone	Islam
Singapore		100	100		9	144	1	23 594		149	1,6	5	Engelska	Dollar	Buddhism
Slovakien		100	100	5	4	108	5,2	11 365	71	282	13,3	1	Slovakiska	Euro	Katolsk
Slovenien	98	100	100	5	6	105	5,6	16 836	54	547	15,2	1	Slovenska	Euro	Katolsk
Somalia		67	23		1	7					0,5	6	Somali	Shilling	Islam
Spanien	100	100	100	5	6	112	6,1	22 003	29	601	11,6	1	Spanska	Euro	Katolsk
Sri Lanka	95	98	91	20	3	83	2	3 443	39	58	0,8	3	Singalesisk	Rupie	Buddhism
Storbritannien		100	100	5	8	130	6,9	26 476	28	527	13,4	1	Engelska	Pund	Protest
Sudan		64	34	22	2	41	1,3	1 506	15	28	2,6	7	Arabiska	Pund	Islam
Surinam		97	84	15	3	170	3,6	5 530	20		6,1	1	Nederländs	Dollar	Kristna
Sverige	96	100	100	5	9	114	7,4	26 583	47	523	10,3	1	Svenska	Krona	Protest
Swaziland		92	55	19	3	62	3,8	4 168	76	89	5,7	6	Engelska	Lilangeni	Kristna
Sydafrika	90	99	77	5	4	100	3,6	8 764	28	159	9,5	1	Engelska	Rand	Kristna
Syd Korea	99	100	100	5	5	105	3,5	16 149	39	338	14,8	2	Koreanska	Won	Buddhism
Syrien		94	96	5	3	57	1,6	3 162	35	52	1,4	7	Arabiska	Pund	Islam
São Tomé &	98	89	26	5		62	5,3			2	8,7	1	Portugisisk	Dobra	Katolsk
Tadzjikistan		94	94	26	2	86	1,1	808	99	38	3,4	6	Tadjikiska	Somoni	Islam
Tanzania	97	80	24	34	3	47	3,5	521	17	12	6,8	4	Engelska	Shilling	Kristna
Tchad		67	9	39	2	23	2,7	798	17		4,4	6	Franska	Franc	Islam
Thailand	90	99	96	16	3	101	2,7	6 321	67		7,1	2	Thai	Baht	Buddhism
Tjeckien		100	98	5	4	137	5,8	15 450	63	470	16,5	1	Tjeckiska	Koruna	Katolsk
Togo	95	87	12	30	2	41	1,5	1 358	31	2	2	5	Franska	Franc	Kristna
Tonga		100	96		3	52	3,1	6 568	15		3,8	5	Engelska	Pa'anga	Protest
Trinidad &	96	98	92	11	3	141	2,7	9 092	59	351	6,3	2	Engelska	Dollar	Katolsk
Tunisien	99	99	85	5	4	106	3	6 279	45	103	1,3	6	Arabiska	Dinar	Islam
Turkiet		100	90	5	4	85	3,4	6 471	20	131	2,9	4	Turkiska	Lira	Islam
Turkmenistan		97	98	7	2	63	1,4	3 416	96	106	4,6	7	Turkmenis	Manat	Islam
Tuvalu		98	84			25	9,8				2,4	1	Engelska	Dollar	Protest
Tyskland	100	100	100	5	8	127	8	25 789	33	623	12,8	1	Tyska	Euro	Protest
Uganda	92	91	48	22	2	38	1,6	1 167	11	7	11,9	6	Engelska	Shilling	Katolsk

Tabell 3. Fortsättning.

Land	Skola (%)	Vatten (%)	Toa- letter (%)	Under- näring (%)	korruption	Mobiler	Hälso- vård (%)	BNP/ inv.	Export (%)	Bilar & bussar	Alkohol (l/år)	Demo- krati	Språk	Valuta	Religion
Ukraina	89	98	95	5	2	119	4	4 037	62	140	15,6	4	Ukrainska	Hryvnia	Kristna
Ungern	96	100	100	5	5	120	5,2	12 977	72	384	16,3	1	Ungerska	Forint	Katolsk
Uruguay		100	100	5	7	132	5,9	8 871	17		8,1	1	Spanska	Peso	Katolsk
USA	92	100	100	5	7	90	7,1	34 599	11	820	9,4	1	Engelska	Dollar	Protest
Uzbekistan	90	98	100	11	2	76	2,3	1 498	25		3,5	7	Uzbekiska	Som	Islam
Vanuatu		96	52	5	4	119	2,7	3 127	44		0,9	1	Engelska	Vatu	Protest
Venezuela	94			7	2	96	2,7	5 759	30	147	8,2	3	Spanska	Bolivar	Katolsk
Vietnam		99	75	11	3	175	2,8	2 040	55	13	3,8	7	Vietnamesi	Dong	Buddhism
Vitryssland		100	93	5	2	108	4,9	4 803	69	282	15,1	6	Vitryska	Rubel	Ortodox
Zambia	92	87	49	44	3	38	3,6	786	27	18	3,9	5	Engelska	Kwacha	Kristna
Zimbabwe		99	44	30	2	60	4,1	2 499	36	106	5,1	6	Engelska	Dollar	Kristna
Österrike		100	100	5	8	146	7,7	28 481	46	556	13,2	1	Tyska	Euro	Katolsk

14. Det finns ytterligare några stater, såsom San Marino och Vatikanstaten, men de lyder i mångt och mycket under någon annan stat som i dessa två fall är Italien. Taiwan, Västsahara och Östtimor är däremot bortsorterade eftersom data ofta saknas.

Skillnader mellan länder skulle även kunna bero på orättvist fördelade naturresurser, men så förefaller inte vara fallet (tabell 4+5), bortsett ifrån att i detta sammanhang gynnade länder har lägre statsskuld per invånare. Orsaken är i viss mån att en del länder, av olika skäl, inte nyttjar sina resurser samt att en del av de väldigt industrialiserade länderna, som Italien, Japan och Tyskland (numera) har ont om naturtillgångar.

Tabell 4. Naturresurser i förhållande till ekonomiska och socioekonomiska data. Gott om flera resurser eller gott om en väldigt lättomsatt resurs som olja= **grönt**, medel, dvs. några eller någon resurs i sådan mängd att det går att slå mynt av den= **gult**, dåligt med alla resurser= **rött**.

Resursrikedom ¹⁵	Odling sbar mark ¹⁶ (%)	Skog ¹⁷ (%)	Under- närlä (%)	Medel socker ¹⁸ - konsumt ion (g/dag och person)	Medel BMI ¹⁹ för män	Rent vatten (%)	Offent. Utg för hälsovård (% av BNP)	Bilar/ bussar/ 1.000 inv.	BNP per inv.	Stats- skuld ²⁰ / inv.	Direkt- inv. ²¹ / BNP (%)
Gott om olja eller flera andra gångbara tillgångar	10	32	14	72	25	92	3	177	6 357	832	6
Minst en gångbar tillgång	18	27	13	88	25	95	4	230	9 677	1 366	3
Ont om gångbara tillgångar	20	33	13	94	25	96	4	265	11 050	2 915	13

15. Uppgifterna om naturresurser kommer från utrikespolitiska institutet år 2012: www.landguiden.se. Jag har graderat länderna i första hand utifrån utrikespolitiska institutets bedömning men i viss mån även beaktat invånarantalet.
16. Odlingsbar mark inklusive tillfälligtvis odlade ytor, kortvarig betesmark, mark använd till privat eller marknadsbaserad hageanvändning och mark som övergående var obrukad år 2009, enligt www.globalis.se.
17. Andel av länders totala landområde som var täckta av skog år 2010, enligt www.globalis.se.
18. Den genomsnittliga konsumtionen av socker och sötningsmedel (i gram per person och dag) 2004, enligt www.gapminder.org.
19. Genomsnittligt BMI (Body Mass Index, som beräknas med formeln vikt/längd²) för den manliga befolkningen 2008, enligt www.gapminder.org.
20. Uppgifterna om statsskuld/invånare (i US \$) inkluderar landets skulder till andra länder, skulder till internationella institutioner som t.ex. Världsbanken och IMF samt skulder till privata banker, uppgiften kommer från www.globalis.se och avser år 2010. Skulderna har i denna tabell dividerats med invånarantalet enligt samma källa.
21. Med utländsk direktinvestering avses köp från utlandet av ägarandelar i landets företag, med avsikten att utöva inflytelse och kontroll över företaget, enligt www.globalis.se (data från år 2010).

Tabell 5. Naturresurser vs ekonomiska data. Gott om flera resurser eller gott om en väldigt lättomsatt resurs som olja= **grönt**, medel, dvs. några eller någon resurs i sådan mängd att det går att slå mynt av den= **gult**, dåligt med alla resurser= **rött**.

Land	Naturresurser	Odling- bar mark (%)	Skog (%)	Under- närlä (%)	Medel socker- kons- umtion (g/dag & pers.)	Medel BMI för män	Rent vatten (%)	Offent. Utg för hälsovård (% av BNP)	Bilar& bussar/ 1.000 inv.	BNP per inv.	Stats- skuld/ inv.	Direkt- inv./ BNP (%)
Afghanistan	Ganska gott om naturtillgångar men liten utvinning p g a usla transportmöjligheter.	12	2			21	78	1,8	23		111	0
Albanien	Rikt på mineraler, koppar, krom, nickel, zink och järn har brutits i århundraden.	22	28	5	66	26	96	2,9	102	3 719	1 538	9
Algeriet	Rikt på olja och naturgas, även stora järnfyndigheter, och Algeriet hör till världens största producenter av fosfater. Dessutom finns det tillgångar av guld, diamanter, bly, zink, kvicksilver med flera mineraler.	3	1	5	85	25	85	3,6		5 327	173	1
Andorra	Andorra har tillgångar av bland annat järn och bly, som utvinns. Den ekonomiskt viktigaste naturtillgången är skogen.	2	36			28	100	5,3			0	
Angola	Stora tillgångar på olja, naturgas och diamanter. Därtill järnmalm, guld, marmor, svart granit och koppar. Jordbruk och fiske har goda förutsättningar och Angola anses kunna bli stor producent av el från vattenkraft.	3	47	41	36	22	60	2	40	1 462	1 333	-4
Antigua & Barbuda	Antigua & Barbuda har inga naturtillgångar av större betydelse.	18	22	21	96	26	95	3,2		10 196	0	5
Argentina	Rikt på naturtillgångar. Guld, koppar, järnmalm, uran och även aluminium, stenkol, bly, zink, tenn, silver, asbest, mangan med mera varav många inte har exploaterats.	11	11	5	112	28	98	5,1	314	12 095	3 465	2
Armenien	Små reserver av olja, kol och naturgas. Metaller som koppar, guld, silver och järn finns, liksom avsevärda mängder mineralsalt och kalk.	16	9	21	58	25	98	2,1	105	2 421	1 980	6
Australien	Rikt på naturresurser, framför allt metaller och andra mineraler. Landet är en av världens främsta exportörer av stenkol samt en stor producent av bauxit, järnmalm, uran, guld och nickel, industridiamanter. Koppar, zink, bly, tenn, silver, titan, zirkonium med mera bryts också. Gruvindustrin svarar för en tredjedel av exporten.	6	19	5	129	28	100	6	653	27 390	0	
Azerbajdzjan	Rikt på naturtillgångar, inklusive olja och gas.	23	11	5	44	26	88	1		2 475	856	1
Bahamas	Bahamas har ont om naturtillgångar. Salt och kalkmineralen aragonit utvinns.	1	51	6	126	27	98	3,7	82	17 055	0	11
Bahrain	Olje- och naturgastillgångar är landets viktigaste inkomstkälla. Oljereserverna är dock relativt begränsade och väntas ta slut runt 2015, medan gasen beräknas räcka i ytterligare 50 år.	1	1			28	100	2,6	482	15 545	0	
Bangladesh	Stora reserver av naturgas. Dessutom finns mindre fyndigheter av kol, olja och en rad mineraler. Den bördiga jorden är också en viktig tillgång.	58	11	26	16	20	85	1,1	2	1 543	179	1
Barbados	Oljekällor och naturgasfyndigheter som ger motsvarande en åttondel av den lokala konsumtionen.	37	19	5	156	26	100	4,4	406		0	2
Belgien	De enda råvaror som finns naturligt i Belgien är stenkol, sand och lera. Kolgruvorna är dock numera nedlagda.	28	22	5	151	27	100	7	539	27 659	0	13
Belize	Dolomit var länge den enda mineralen som utvanns i Belize. Men 2005 fann utländska bolag mindre mängder olja och produktion inleddes året därpå.	3	61	5	137	27	99	2,6	178	5 682	4 267	7
Benin	I norra Benin finns bland annat fyndigheter av fosfat, krom, uran och järnmalm. Inom gruvnäringen utvinns dock hittills endast kalksten, marmor och mindre kvantiteter guld.	22	41	12	16	22	84	2,5	21	975	169	2
Bhutan	Stora och huvudsakligen oexploaterade naturtillgångar finns i form av vattenkraft, skog och mineraler. Flera kalciummineraler utvinns, som karbid, dolomit, gips, kalkspat och anhydrit. Viss brytning av kol och skiffer förekommer också.	2	69			23	99	3,3	38	3 685	1 607	1
Bolivia	Bolivia har god tillgång på naturgas, mineraler och olja. Stora gasfyndigheter har gjorts sedan 1996. Även oljereserverna är ganska stora. Tillsammans står gas och olja för nära hälften av exportinkomsterna.	3	53	27	77	24	96	3,4	68	2 387	633	3
Bosnien-Hercegovina	Relativt rikt på naturresurser, med stora fyndigheter av brunkol och bauxit samt bland annat järnmalm, salt och koppar.	20	43	5	74	27	100	5,6	170		2 233	1
Botswana	Diamanter utgör Botswanas viktigaste naturtillgång. Därutöver finns en rad andra mineraler, men det är bara några som utvinns.	0	20	25	68	22	99	4,3	113	8 353	988	4
Brasilien	Enorma tillgångar av malm och mineraler, världens största järnmalmsproducent och en av de största bauxitproducenterna. I landet bryts även tenn, aluminium, nickel, koppar, guld, ädelstenar, mangan, bly, stenkol med mera.	7	62	6	153	26	99	3,5	198	7 154	1 992	2

Tabell 5. Fortsättning.

Land	Naturresurser	Odlings- bar mark (%)	Skog (%)	Under- närda (%)	socker- kons.	BMI för män	Vatten (%)	Hälsa-vård (%)	Bilar& bussar	BNP per inv.	Stats- skuld/ inv.	Direk- tinv./ BNP (%)
Bulgarien	Bulgarien måste importera både råvaror och energi. De viktigaste egna tillgångarna är kol, järn, koppar, mangan, bly och zink.	29	36	5	79	27	100	4,2	295	6 067	6 007	5
Burkina faso	Det finns goda mineraltillgångar i Burkina Faso, men endast en liten del av dem utvinns. Viktigast för ekonomin är guld.	22	21	8	16	21	95	3,4	11	986	173	0
Burma	Bördig jord och omfattande skogs- och mineraltillgångar. Halva landytan täcks av skog med teak som viktigaste träslag. Bland mineraltillgångarna märks koppar, tenn, silver, volfram, bly och zink samt ädelstenar som safirer, rubiner och jade.	17	48		36	21	75	0,2	7		138	
Burundi	Ganska goda naturfyndigheter men utvinningen av dem är begränsad.	35	7	62	5	22	83	5,2	6	650	81	0
Centralafr. Republiken	Stora råvarutillgångar, främst diamanter men även guld och andra metaller.	3	36	40	22	21	92	1,4	0	1 209	100	4
Chile	Rikt på naturtillgångar. Främst en tredjedel av världens kopparförekomster samt rikliga mängder av molybden, och dessutom guld, silver, järnmalm, mangan, bly, zink och kol samt nästan all världens kända tillgångar av nitrat.	2	22	5	126	27	99	3,7	164	9 132	5 603	7
Colombia	Enorma naturrikedomar, som bara delvis utnyttjas. Av dem som tas tillvara märks järn, koppar, guld, nickel, smaragder, olja, naturgas och kol.	2	55	9	134	25	99	5,1	66	5 974	1 513	2
Costa Rica	Costa Rica har mineralfyndigheter av bland annat bauxit, guld, silver, järn, koppar, bly och kalksten. Guld och silver utvinns sedan länge, men gruvsektorn är liten.	4	51	5	156	26	100	5,9	152	8 170	2 252	4
Cypern	Cypern har haft betydande tillgångar av asbest och koppar, men de har uttömts. Den sista asbestgruvan stängdes 1988 och då var även kopparn på upphållningen. Nu utvinns små mängder av marmor, krom, gips, salt och zink.	9	19	5	129	27	100	3	622	19 175	0	21
Danmark	Olja och naturgas utanför den danska kusten.	57	13	5	159	26	100	8,2	466	28 956	0	0
Dem. Rep. Kongo	Gruvbrytning har sedan kolonialtiden varit hörnstenen i landets ekonomi.	3	68		5	20	80	-	5	602	114	22
Djibuti	Djibouti har nästan inga mineraltillgångar.	0	0	26	77	23	98	5,5		1 857	1 029	
Dominica	Vatten, skog och pimpsten utgör landets viktigaste naturtillgångar. Mer än 40 procent av ön är skogbevuxen men skogsindustrin är trots detta inte särskilt utvecklad. På Dominica finns också stora tillgångar av kalksten och lera.	8	60	5	104	25		3,9		5 677	3 921	7
Dominikanska republiken	Betydande nickeltillgångar. Det finns även guld och silver, men det har inte utvunnits på senare år.	17	41	24	110	25	87	1,9	123	6 395	1 492	3
Ecuador	Ecuador har stora olje- och naturgastillgångar. Mineralutvinningen är relativt liten, trots förekomst av guld, silver, koppar, järn och andra metaller.	5	36	15	101	26	97	2,3	63	3 230	1 204	0
Egypten	Nilen och dess vatten är det regnfattiga Egyptens främsta naturtillgång. Landet har även betydande tillgångar av olja och naturgas. Oljeproduktionen sjunker dock och istället växer gasexporten snabbt.	3	0	5	77	27	100	2,4		3 527	524	3
Ekvatorialguine	Olja.	5	58			24		1,7		5 707	0	5
El Salvador	Inga stora mineraltillgångar.	33	14	9	93	26	94	3,6	84	4 597	1 787	0
Elfenbens-kusten	Gott om olja, naturgas, guld, diamanter, järnmalm, koppar, bauxit, nickel och mangan. En stor del av naturresurserna är outnyttjade.	9	33	14	33	23	93	1		1 589	670	2
Eritrea	Rikt på guld och andra värdefulla mineraler, men utvinningen är begränsad.	7	15	65	14	21	74	1,5	11	1 022	274	
Estland	I nordöstra Estland finns världens största utvinningsbara lager av oljeskiffer (som svarar för cirka 65 procent av landets energibehov). Estland har också Europas största fyndigheter av fosforit.	14	52	5	167	26	99	4,1	444	9 392	0	8
Etiopien	Vattenkraft är en av Etiopiens viktigaste naturtillgångar, samt olja och naturgas även om det är oklart hur mycket. Av de mineraltillgångar som finns är det bara guld som bryts i större mängd.	14	11	41	11	20	98	2,2	3	815	103	1
Fiji	Goda naturtillgångar. Marken är bördig och det finns bland annat guld, timmer och fisk att utvinna.	9	56	5	121	27		2,8	173	4 994	564	4
Filippinerna	Rikt på mineraler, men gruvnäringen svarar bara för några procent av BNP. De viktigaste malmerna är koppar, guld, silver, nickel, krom, järn och bly, men det finns även fyndigheter av zink, kobolt och mangan. Cement och salt produceras i stora mängder. Det finns också stora fyndigheter som ännu inte har exploaterats.	18	26	13	77	23	93	1,3	32	4 032	949	1

Tabell 5. Fortsättning.

Land	Naturresurser	Odlings- bar mark (%)	Skog (%)	Under- närda (%)	socker- kons.	BMI för män	Vatten (%)	Hälsa-vård (%)	Bilar& bussar	BNP per inv.	Stats- skuld/ inv.	Direk- tinv./ BNP (%)
Finland	Skogen är Finlands ojämförligt viktigaste råvara. Av övriga råvaror kan nämnas järnmalm men även koppar, nickel, bly, zink och ädelmetaller såsom guld, silver och vissa sällsynta legeringsmetaller.	7	73	5	93	27	100	6,1	559	26 164	0	2
Frankrike	Goda tillgångar på mineraler, bland annat bauxit, uran och pottaska.	34	29	5	110	26	100	8,7	600	27 244	0	1
Förenade arabemiraten	Olja är den viktigaste naturtillgången. Även naturgas utvinns i stor utsträckning.	1	4	5	104	28	100	1,9	313	21 478	0	1
Gabon	Rika naturtillgångar i form av olja, mangan och betydande järmfyndigheter liksom tillgångar av bly, zink, och marmor samt stora skogar.	1	85	5	47	24	95	3		5 848	1 972	1
Gambia	Gambia har få mineraltillgångar och endast lite utvinns kommersiellt.	40	48	19	74	22	96	2,6	7	1 631	340	5
Georgien	Stora tillgångar av mangan och koppar samt mindre fyndigheter av guld, silver, järn och kol.	6	40	6	90	26	100	1,5	116	1 998	1 957	7
Ghana	Betydande fyndigheter av olja och naturgas samt stora tillgångar av guld, diamanter, mangan och bauxit.	19	22	5	19	23	90	4,3	33	1 920	415	8
Grekland	Ganska gott om mineraler. Utvinningen av bauxit för aluminiumframställning och av kromit betyder mest för ekonomin. Därtill bryts marmor, brunkol, magnesit, järn, nickel och mangan.	20	30	5	96	26	100	5,8	112	17 057	52	1
Grenada	Förutom bördig jordbruksmark och goda förutsättningar för turism är Grenadas naturtillgångar små.	6	50	21	153	25	97	3,6		7 317	0	8
Guatemala	Olja.	14	34	22	110	25	98	2,1	117	4 048	1 277	2
Guinea	Guinea är världens näst största bauxitproducent och beräknas ha världens största reserver, cirka två tredjedelar, av världens tillgångar på bauxit. Landet har också goda tillgångar av en rad andra mineraler som järn, guld, diamanter, nickel och titan.	12	27	16	27	23	89	0,6		1 972	356	2
Guinea-bissau	Gruvnaeringen i Guinea-Bissau är i sin linda, men planer finns på att bryta bauxit.	11	72	22	16	22	83	1,6	33	863	799	1
Guyana	Rikt på bauxit, guld, diamanter och andra mineraler.	2	77	8	99	24	98	7,2	95	3 922	1 844	8
Haiti	Ont om naturtillgångar och mineraler. Endast kalksten, sand och grus till byggverksamhet har idag ekonomisk betydelse.	38	4	57	66	24	71	1,2		1 619	57	2
Honduras	Små mängder av guld, silver, bly och zink utvinns. Det finns också outnyttjade tillgångar av bland annat tenn, järn, koppar och kol.	9	46	12	110	25	95	4,1	97	2 872	673	5
Indien	Förhållandevis rikt på naturtillgångar, som dock knappast är tillräckliga för landets stora befolkning.	53	23	19	66	21	96	1,1		2 364	277	1
Indonesien	Indonesien är ett av världens mest gynnade länder när det gäller fiskevatten, mineraler och bördig jord. Dessutom är nästan 60 procent av landet täckt av skog. De betydande tillgångarna av råolja och naturgas spelar en viktig roll för landets ekonomi.	13	52	13	44	22	89	1,2	76	2 905	846	2
Irak	Irak har minst 11 procent av världens kända oljetillgångar.	10	2			27	91	1,9			0	2
Iran	Iran är rikt på mineraler och andra naturtillgångar, men det är oljan och naturgasen som helt dominerar produktionen. Gruvnaeringen är fortfarande svagt utvecklad.	11	7	5	71	25	98	3	16	5 806	190	
Irland	Irland har stora tillgångar av zink, och tre stora zinkgruvor finns på ön. Det finns även fyndigheter av guld, gips, kalksten och dolomit.	16	11	5	115	28	100	6,1	537	29 155	3 645	13
Island	Island har inga större mineraltillgångar.	0	0	5	153	27	100	7,7	773	28 840	0	23
Israel	Israel saknar de flesta viktiga råvaror som därför måste importeras. Vissa mineraltillgångar finns i Negevöknen och vid Döda havet, till exempel brom, pottaska, fosfat och magnesium.	14	7	5	104	27	100	4,5	305	23 015	0	2
Italien	Ont om naturtillgångar. Bland mineraler är endast fyndigheterna av svavel och kvicksilver betydande, men utvinningen av svavel är inte längre lönsam och efterfrågan på kvicksilver har minskat. Utvinningen av koppar, bly och guld har ökat, även om det sker i liten skala. Italien har dessutom den berömda marmorn i Carrara.	23	31	5	85	26	100	6,7	677	25 905	0	0
Jamaica	Jamaicas viktigaste naturtillgång är bauxit, som delvis förädlas till aluminium inom landet. Jamaica är världens fjärde största producent av bauxit (se även Ekonomi).	11	31	5	148	24	98	2,4		3 597	0	2
Japan	Landet har många mineraler men bara i små mängder.	12	69	5	77	24	100	6,5	595	25 646	0	0
Jemen	Olja är Jemens viktigaste inkomstkälla, men landet är en liten producent jämfört med grannstaterna.	2	1	30	66	24	72	1,5	35	822	348	

Tabell 5. Fortsättning.

Land	Naturresurser	Odlings- bar mark (%)	Skog (%)	Under- närda (%)	socker- kons.	BMI för män	Vatten (%)	Hälsa-vård (%)	Bilar& bussar	BNP per inv.	Stats- skuld/ inv.	Direk- tinv./ BNP (%)
Jordanien	Till skillnad från många grannländer saknar Jordanien nästan helt tillgångar av olja och gas och är därför beroende av råvaruimport. Landet har få egna naturresurser med undantag av fosfat och pottaska (kaliumkarbonat).	2	1	5	99	27	98	5,4	137	4 162	1 630	6
Kambodja	Timmer är Kambodjas viktigaste naturtillgång, men skogsnärningen har allvarliga problem. Huvuddelen av avverkningen sker illegalt och skogarna skövlas oftast utan att nya träd planteras.	22	57	25	25	21	81	1,7		1 730	366	7
Kamerun	Olja är i stort sett den enda av Kameruns många naturresurser som utnyttjas fullt ut. Men Kamerun har också stora tillgångar av ädelstenar och mineraler.	13	42	22	27	24	92	1,3		1 878	187	0
Kanada	Kanada är rikt på mineraler och är en ledande producent av uran, pottaska, nickel, zink och asbest. Det finns även stora fyndigheter av koppar, kadmium, aluminium, salt, guld, diamanter och kobolt.	5	34	5	173	27	100	7,1	597	27 503	0	1
Kap Verde	Kap Verde saknar betydande mineraltillgångar. Landets viktigaste naturtillgångar är istället fisk och skaldjur.	15	21	11	88	24	85	3,4	94	4 555	1 901	7
Kazakstan	Kazakstan har enorma tillgångar av olja, naturgas och mineraler, som koppar, järn och guld.	9	1	5	71	26	99	2,5	170	4 345	7 939	7
Kenya	Kenya har ganska få fyndigheter av mineraler och ingen olja. Landets viktigaste tillgång är bördig jordbruksmark samt naturen och det rika djurlivet som lockar turister. Elbehovet täcks till största delen av vattenkraft.	10	6	33	55	22	83	2	21	1 033	269	1
Kina	Kina är gynnat av naturen, och fyndigheterna av stenkol och järnmalm hör till världens rikaste. Kina är världens största producent av kol och även den främsta användaren.	12	22	10	22	23	98	1,9	32	3 940	432	3
Kirgizistan	Värdefulla mineral- och malmtillgångar, men med svårtillgängliga berg, dålig infrastruktur och avlägsna marknader är det svårt att göra gruvdrift lönsam. Ett undantag är guldbrytningen.	7	5	11	38	25	99	3,5	59	1 497	805	9
Kiribati	Den viktigaste tillgången är havet. De vidsträckta vattnen bjuder på några av planetens sista riktigt stora fiskbestånd. Bland annat finns där väldiga stim av tonfisk, som lockar fiskefartyg från andra delar av världen.	3	15	5	126	29		16,1	144	4 545	0	2
Komorererna	Inga mineraltillgångar av betydelse.	43	2	47	22	22	91	1,9	33	1 718	694	2
Kongo	Stora tillgångar av i synnerhet olja och naturgas men även andra mineraler. Oljeexport är landets största inkomstkälla. Det utländska intresset för att börja bryta landets högvärdiga järnmalm är stort. Under senare år har landets vattenkraft börjat byggas ut.	2	66	13	30	22	95	1,7	26	1 054	1 180	24
Kroatien	De viktigaste naturtillgångarna är olja, naturgas och bauxit. Oljan utvinns framför allt i Slavonien i öster och är tillsammans med vattenkraft den viktigaste energikällan. Trots betydande tillgångar är Kroatien inte självförsörjande med energi.	16	34	5	164	27	100	6,6	377	9 116	0	1
Kuba	Nickel- och koboltrillgångarna är bland de största i världen, därtill finns koppar, guld, mangan och järnmalm.	34	26	5	118	25	96	9,9	38		0	
Kuwait	Nästan en tiondel av världens kända oljetillgångar finns i landet.	1	0	5	101	29	99	1,7	502	19 599	0	
Laos	Laos är rikt på timmer, vattenkraft och mineraler som tenn, gips, bly, zink, järnmalm, guld och koppar. Fram till millennieskiftet var utvinningen av de flesta naturresurser mycket begränsad.	6	68	22	11	21	72	0,8	21	1 523	1 064	5
Lesotho	Lesothos viktigaste naturtillgång är de stora mängder vatten som finns i bergsområdena. En utbyggnad av vattenkraften pågår i stor skala.	11	1	14	41	22	97	3,6		2 625	385	5
Lettland	Lettland är fattigt på industriellt förädlingsbara mineraler men har rika förråd av trä, torv, kalksten, sand och lera. Olja har dock upptäckts och viss export förekommer. Lettland har också gasreserver och utvinning planeras.	19	54	5	93	26	100	3,6	459	7 975	16 627	2
Libanon	Här finns en rad mineraler, men få förekommer i sådana mängder att de skulle löna sig att utvinna.	14	13	5	93	27	100	3,9		4 301	6 440	13
Liberia	Goda tillgångar av flera mineraler, bland annat järnmalm, diamanter, guld, bauxit, koppar och nickel.	4	45	32	11	22	79	2,8	3		74	46
Libyen	God tillgång på olja och gas.	1	0	5	90	27		1,9	291		0	
Lichtenstein	Inga.	19	44								0	
Litauen	Litauen är fattigt på andra naturresurser än odlingsbar mark, skog och torv.	33	35	5	107	27		4,5	479	8 719	8 451	2
Luxemburg	Inga.	24	34	5		27	100	6,5	512	50 564	0	288

Tabell 5. Fortsättning.

Land	Naturresurser	Odlings- bar mark (%)	Skog (%)	Under- närda (%)	socker- kons.	BMI för män	Vatten (%)	Hälsa-vård (%)	Bilar& bussar	BNP per inv.	Stats- skuld/ inv.	Direk- tiv./ BNP (%)
Madagaskar	Här finns fyndigheter av en rad mineraler; bland annat bryts krom, glimmer och grafit. Dessutom finns betydande mängder ilmenit (titanjárn), nickel och kobolt. Fyndplatserna är dock ofta otillgängligt belägna.	5	22	25	22	21	71	2,7		844	142	10
Makedonien	Gruvnärningen har idag liten betydelse för landets ekonomi och de utländska intressena i sektorn är små. Det finns stora tillgångar av brunkol, men för industrin måste stenkol importeras.	17	39	5	96	26	100	4,7	136	6 055	2 889	3
Malawi	Malawi har aldrig utvunnit mineraler eller bergarter i någon större skala, men gruvindustrin anses ha stor potential. Det finns bland annat fyndigheter av asbest, bauxit, kalksten, bly, kol, uran, grafit och titanium.	38	34	27	25	22	95	5,9	9	583	79	3
Malaysia	Tenn har brutits på Malackahalvön i över tusen år. 1980 var Malaysia världens största tennproducent, men sedan dess har tennpriserna sjunkit, många gruvor har lagts ned och andra länder har tagit ledningen i tennproduktionen. Även andra mineraler bryts, men i liten skala.	6	62	5	112	25	100	1,9		8 573	3 502	4
Maldiverna	Typ inga (bortsett ifrån sandstränder).	13	3	10	77	23	99	6,4	20		4 500	9
Mali	Afrikas tredje största guldproducent, efter Sydafrika och Ghana. 2010 stod guldet för över 80 procent av exportinkomsterna. I Mali bryts också marmor, fosfat och uran i mindre mängder. Det finns även reserver av bland annat bauxit, järn, mangan, salt, silver, diamanter, koppar och nickel.	5	10	12	30	22	81	2,9	9	785	233	2
Malta	Inga, det som bryts är sand och kalksten, som används i lokala byggprojekt.	25	0	5	132	28	100	5,8	558	17 635	65 304	12
Marocko	Världens största exportör av fosfat, en råvara som stigit kraftigt i pris de senaste åren, och kontrollerar dessutom de rika fosfatfyndigheterna i Västsahara.	18	12	5	99	26	98	1,7	71	3 537	0	1
Mauritanien	Rikt på mineraler såsom järnmalm, olja, guld och koppar. 2009 stod gruv- och oljeindustrin tillsammans för mer än en tredjedel av bruttonationalprodukten (BNP).	0	0	8	110	23	52	1,6		1 894	959	0
Mauritius	Typ inga.	43	17	5	118	25	100	2	150	9 677	907	4
Mexico	Rikt på naturtillgångar. Landet var tidigare världens största silverproducent (nu passerat av Peru). Nu är även guldproduktionen under utveckling. Mexiko är dessutom storproducent av zink, bly, koppar, järn och flera andra metaller samt svavel.	13	33	5	132	27	96	2,7	244	9 262	2 006	2
Mocambique	Goda tillgångar på en rad metaller och mineraler, bland annat olja, naturgas och kol. Landet har också gott om vattenkraft.	6	50	38	19	22	77	3,5	10	799	227	8
Moldavien	Obetydliga.	55	12	5	82	24	96	5,2	120	1 358	1 113	3
Mongoliet	Rikt på mineraler som koppar, guld, kol och uran, och gruvdriften är den viktigaste exportnärningen. Kol (främst brunkol), flusspat, koppar och molybden utvinns i stora mängder, och tenn, volfram och uran i mindre omfattning. Guldbrytningen ökar. Det finns också fyndigheter av silver, nickel, bly, zink och järn.	1	7	27	33	25	97	3,5	61	1 523	990	23
Montenegro	Relativt rikt på mineraler, som koppar, bauxit och järnmalm, och är självförsörjande på kol (främst brunkol).	13	40			27	100	5,1				18
Namibia	Har bland de största fyndigheterna av diamanter och uran i världen. Det finns också gott om andra mineraler. Upptäckten av stora oljefyndigheter 2011 har väckt förhoppningar om storskalig utvinning.	1	9	18	85	23	99	3,2	109	5 838	0	7
Nauru	Stora tillgångarna av fosfat. Fosfatet utvinns ur den fossiliserade fågelspillning som tidigare täckte upp till 80 procent av ön. Exporten gav landet stora inkomster per invånare under de första årtiondena efter självständigheten 1968.		0			34	90				0	
Nederländerna	Med undantag för naturgas och bördig jord, har landet få naturtillgångar. Det finns små oljefyndigheter främst i Nordsjön. Därutöver utvinns också salt, kalksten och sand.	31	11	5	142	26	100	7,3	503	29 993	0	-2
Nepal	Nepals mineraltillgångar är dåligt utforskade. Det enda som man har hittat några större fyndigheter av är glimmer. Det finns också bland annat koppar, zink, järn och kobolt. Viss utvinning sker, men flertalet kända reserver är inte lönsamma att bearbeta.	17	25	17	11	21	93	2	5	1 325	152	8
Nicaragua	Gruvindustrin omfattas av guld, silver, salt, marmor och annan bruten sten samt sand. Det är bara guld och silver som ger några större exportintäkter.	16	26	19	99	26	98	4,5	48	3 131	937	

Tabell 5. Fortsättning.

Land	Naturresurser	Odlings- bar mark (%)	Skog (%)	Under- närda (%)	socker- kons.	BMI för män	Vatten (%)	Hälsa-vård (%)	Bilar& bussar	BNP per inv.	Stats- skuld/ inv.	Direk- tinv./ BNP (%)
Niger	En av världens största producenter av uran och produktionen väntas öka kraftigt när en ny gruva tas i bruk under 2013. I därtill produceras olja och det finns stora fyndigheter av bland annat kol, järn, nickel, koppar, fosfat och gips.	12	1	16	16	21	96	2,8		678	101	17
Nigeria	En av världens tio största oljeexportörer. Naturgasreserverna är också bland de större i världen.	37	10	6	30	23	75	1,7	31	846	63	3
Nordkorea	Nära nio tiondelar av Koreahalvöns mineraltillgångar med brunkol, järnmalm, koppar, bly, zink, magnesit, tungsten, grafit, fluorit och volfram. Det finns stora guldfyndigheter och viss tillgång på silver och uran.	22	47	35	8	22	100	3			0	
Norge	Norge är världens femte största exportör av olja. Gasproduktionen expanderar och förväntas 2020 dra in mer pengar till statskassan än oljeproduktionen. Dessutom finns bland annat järnmalm, stenkol (på Svalbard), bly, zink, aluminium och koppar.	3	33	5	121	27	100	7,5	572	34 188	0	3
Nya Zeeland	Relativt fattigt på mineraler. Endast fosfat, kol, kalksten, dolomit och järnsand förekommer i större mängd. Viss utvinning av guld sker dock.	2	31	5	164	28	100	7,1	729	20 412	0	
Oman	Olja, men oljefälten är små och utspridda, vilket gör dem mindre produktiva och utvinningen dyrare än i grannländerna.	0	0			26	92	1,9	225	12 608	0	
Pakistan	Pakistan har relativt begränsade naturtillgångar, varav naturgas är viktigast.	27	2	25	74	22	95	0,8	11	1 881	393	1
Palau	Palau har små förekomster av guld och andra mineraler på havsbotten.	2	87			30		8,5			0	1
Panama	Goda tillgångar på koppar som guld, silver och kol, men gruvdriften har liten omfattning. Därtill är mahogny och andra tropiska träslag samt goda fiskevatten viktiga naturtillgångar.	7	44	15	88	26	97	4,3	188	6 048	3 869	9
Papua Nya Guinea	Rikt på mineraler, främst koppar och guld men även silver, nickel och bly. Det finns också stora förekomster av naturgas och olja.	1	63			25	87	2,6	9	2 343	1 082	0
Paraguay	De viktigaste naturtillgångar är floderna, skogen och den bördiga jorden. Vattenkraftverket Itaipú, var vid invigningen 1982 världens största vattenkraftverk. Landet har nästan inga mineraltillgångar som kan utvinna. Gruvindustrin sysselsätter bara ett par promille av arbetskraften och är främst begränsad till kalk-, marmor- och lerbrott.	10	44	10	63	26	99	2,4	82	4 165	923	2
Peru	Mycket rikt på mineraler, och det mesta har ännu inte börjat utvinna. Landet var år 2009 världens största silverproducent och tredje största producent av koppar. Perus viktigaste exportvaror är koppar, guld och zink.	3	53	16	104	25	90	2,5	52	4 724	1 413	5
Polen	Betydande naturtillgångar, bland annat stora förekomster av stenkol, brunkol, koppar och svavel. Kopparfyndigheterna anses vara de femte eller sjätte största i världen och förekomsten av svavel är bland de rikaste i Europa. Mindre mängder av olja, naturgas och järnmalm utvinns också.	41	31	5	123	27	100	4,6	451	10 772	0	2
Portugal	Gruvnärningen har gamla anor men står numera endast för en blygsam del av BNP. Koppar, volfram, järn och tenn bryts dock i större skala och landet är en av världens största exportörer av marmor. Kalksten, granit och uran utvinns, liksom svavelkis. Kol bryts i liten omfattning.	12	38	5	93	27	99	7,1		18 782	0	1
Qatar	Oljan bidrar med omkring en tredjedel av bruttonationalprodukten (BNP) och den största delen av exportinkomsterna.	1	0			28	100	2,9	724		0	
Rumänien	Landet har egna tillgångar av flera slags energiråvaror, inklusive vattenkraft, och en lång rad mineraler, men reserverna är i de flesta fall relativt små.	38	29	5	71	25				5 894	5 489	2
Rwanda	De kommersiella råvaror som finns i större mängd är tenn och naturgas.	53	18	32	5	23	77	4,9	4	931	97	1
Ryssland	Gott om tillgångar på olja, gas, guld, diamanter, järnmalm, nickel och andra värdefulla mineraler. Export av olja och gas är landets viktigaste inkomstkälla.	7	49	5	121	26	98	3,5	245	7 009	2 610	3
S:t Kitts & Nevis	Inga (förutom skönt klimat och stränder).	15	42	16	156	28	99	3,4		11 132	4 407	20
Saint Lucia	Inga (förutom skönt klimat och stränder).	5	77	8	99	25	98	3,4		5 897	3 030	10
S:t Vincent & Grenadinerna	Inga av betydelse.	13	69	5	121	25		3,3	204	5 237	2 251	14

Tabell 5. Fortsättning.

Land	Naturresurser	Odlings- bar mark (%)	Skog (%)	Under- närda (%)	socker- kons.	BMI för män	Vatten (%)	Hälsa-vård (%)	Bilar& bussar	BNP per inv.	Stats- skuld/ inv.	Direk- tinv./ BNP (%)
Salomonöarna	Stora förekomster av guld, silver och koppar men utvinningen är begränsad. Det finns även förekomster av bly, zink, nickel, kobolt, bauxit, fosfater och asbest.	1	79	11	19	27		4,3		1 908	519	35
Samoa	Nästan halva Samoa är täckt av skog, men beståndet är hårt drabbat av orkaner, bränder och avverkning. Regeringen bedriver numera återplantering och endast små mängder timmer exporteras.	9	60	5	68	30		4,2		4 630	1 740	0
Saudiarabien	Ungefär en femtedel av jordens kända oljetillgångar finns i Saudiarabien. Landet stod 2010 för cirka 15 procent av oljeproduktionen i världen.	2	1	5	74	28	97	2,7		13 593	0	5
Schweiz	Schweiz har ont om naturtillgångar. Som viktigaste egen tillgång räknas vattenkraft, som också är den enda inhemska energikällan.	10	31	5	164	26	100	6,4	569	31 446	0	-1
Senegal	Stora fyndigheter av fosfater, som står för den enda mineralutvinningen i större skala.	20	44	19	38	22	92	3,2	20	1 428	356	2
Serbien	Någorlunda rikt på mineraler, till exempel koppar, bauxit och järnmalm. Landet är självförsörjande på kol (främst brunkol).	38	31			27		6,1	223			3
Seychellerna	Mindre fyndigheter av guano, fågelspillning, som används som gödningsmedel.	2	89	8	88	26	100	3,6	173	16 681	18 640	39
Sierra Leone	Stora naturtillgångar, bland annat diamanter av hög kvalitet. Det finns också gott om järnmalm, guld, bauxit och rutil. Diamanterna finns ofta lätt åtkomliga i flodavlagringar. Olja och gas har påträffats utanför kusten, men ingen utvinning har ännu kommit i gång.	15	38	35	11	23	86	1,4	5	463	172	5
Singapore	Saknar helt naturtillgångar, bortsett från lite granit och sand.	0	3			24	100	1	149	23 594	0	19
Slovakien	Slovakien har mindre tillgångar av flera mineraler, bland annat järn, aluminium, koppar, kvicksilver, mangan, bly, zink, salt, olja, naturgas, sten- och brunkol.	29	40	5	85	27	100	5,2	282	11 365	0	1
Slovenien	Slovenien har fyndigheter av järn, bly, zink och kopparmalm, liksom av brunkol, kvicksilver, uran och olja. Det handlar dock inte om några betydande mängder.	9	62	5	41	27	100	5,6	547	16 836	0	1
Somalia	Mineraltillgångarna är inte särskilt väl utforskade, men man vet att det finns åtminstone gips samt små mängder av guld, silver, tungsten, mangan, kalksten, järn, krom, nickel och uran. Ingen utvinning av fyndigheterna sker dock.	2	11			22	67				417	
Spanien	Goda tillgångar på mineraler, särskilt kvicksilver, järnmalm, pottaska och svavelkis. Där finns också en av Europas största guldfyndigheter. Spanien är en ledande producent av granit och marmor.	25	36	5	93	27	100	6,1	601	22 003	0	2
Sri Lanka	Landets viktigaste naturtillgång är ädelstenar och det är en av världens ledande leverantörer av rubiner, safirer och topaser. Av övriga mineraler som utvinns är det bara grafit och titanmineralet ilmenit som exporteras.	19	29	20	85	22	98	2	58	3 443	1 093	1
Storbritannien	Storbritannien har stora tillgångar på olja, naturgas och kol. Naturgasen och oljan i Nordsjön började utvinns på 1960-talet respektive 1970-talet. Samtidigt förlorade kolindustrin i betydelse. Antalet kolgruvor minskade från 170 1984 till 9 2004.	25	12	5	112	27	100	6,9	527	26 476	0	2
Sudan	Sudan producerade de sista tre, fyra åren fram till landets delning 2011 afrikas sjätte största oljeproducent	9	29	22	58	22	64	1,3	28	1 506	655	5
Surinam	Surinams ekonomiskt viktigaste naturtillgång är bauxit, som är råvara för aluminium.	0	95	15	151	25	97	3,6		5 530	0	
Sverige	Stora naturresurser framför allt i form av skog, vattenkraft och järnmalm. Tillgångarna av koppar, bly, zink, guld, silver och uran hör till de största inom EU.	6	69	5	129	26	100	7,4	523	26 583	0	1
Swaziland	Tillgångar av kol, diamanter, guld, tenn, kaolin (porslinslera), talk, järnmalm och kiselsyra, men numera bryts endast stenkol och sten.	10	33	19	137	23	92	3,8	89	4 168	582	3
Sydafrika	40 procent av världens guld, tre fjärdedelar av allt mangan och mer än två tredjedelar av allt krom. Landet har världens största reserver av platina, vanadium och andalusit liksom stora fyndigheter av diamanter, kol, uran med mera. Betydande gasfynd har gjorts.	12	8	5	90	27	99	3,6	159	8 764	995	0
Sydkorea	Sydkorea har inga kända mineraltillgångar förutom stenkol som används lokalt.	16	63	5	99	24	100	3,5	338	16 149	0	0

Tabell 5. Fortsättning.

Land	Naturresurser	Odlings- bar mark (%)	Skog (%)	Under- närda (%)	socker- kons.	BMI för män	Vatten (%)	Hälsa-vård (%)	Bilar& bussar	BNP per inv.	Stats- skuld/ inv.	Direk- tinv./ BNP (%)
São Tomé & Príncipe	En mindre oljerereserv och även gas, men någon utvinning hade i början av 2012 ännu inte kommit i gång. Landets övriga naturtillgångar är god jordmån, skog och fiskrika vatten.	10	28	5	52	24	89	5,3	2		1 215	2
Tadzjikistan	Den viktigaste naturresursen är de väldiga vattentillgångarna, med strida floder som rinner från de många glaciärerna. Endast omkring fem procent av den beräknade vattenkraftpotentialen utnyttjas. Det finns också ganska gott om mineraler, men bergsterrängen gör i många fall utvinningen olönsam.	5	3	26	41	24	94	1,1	38	808	479	0
Tanzania	Rikt på mineraler, som guld och gruvdriften växer snabbt.	11	38	34	19	22	80	3,5	12	521	256	2
Tchad	Rika mineraltillgångar. I landet finns förutom olja bland annat guld, bauxit, tenn, järnmalm, uran, volfram, soda, bergsalt och natriumhydroxid.	3	9	39	19	21	67	2,7		798	205	10
Thailand	Relativt gott om tenn, zink, järn och gips. Fyndigheter finns också av framför allt guld och koppar. Landet är en stor exportör av ädelstenar, såsom safirer, rubiner och jade.	30	37	16	88	23	99	2,7		6 321	1 175	2
Tjeckien	Tillgångar av framför allt kol, men reserverna är på upphållningen.	41	34	5	142	28	100	5,8	470	15 450	0	3
Togo	Dess främsta naturtillgång är fosfat, betydelsen för exportinkomsterna har dock gradvis minskat under senare år.	40	5	30	16	22	87	1,5	2	1 358	320	1
Tonga	Dess viktigaste naturtillgångar är bördig jord och rik tillgång på fisk i havet.	22	13			31	100	3,1		6 568	1 464	5
Trinidad & Tobago	Avsevärda reserver av olja och naturgas. Redan på 1940-talet var oljeproduktion den dominerande näringsgrenen.	5	44	11	156	26	98	2,7	351	9 092	0	3
Tunisien	Fosfat, olja och naturgas är landets främsta naturtillgångar. Man är dock inte självförsörjande med energi utan importerar olja och naturgas. Tunisien är en av världens största fosfatproducenter.	17	7	5	96	25	99	3	103	6 279	2 257	3
Turkiet	Naturtillgångar i form av krom, bor och många andra mineraler.	28	15	5	66	27	100	3,4	131	6 471	4 312	1
Turkmenistan	Stora tillgångar av olja och naturgas. Det finns även gott om mineralsalter. Sannolikt finns också förekomster av guld och platina.	4	9	7	27	25	97	1,4	106	3 416	94	10
Tuvalu	Utöver stora fiskbestånd i havet har Tuvalu inga naturtillgångar.		33				98	9,8			0	5
Tyskland	Endast begränsade mängder naturtillgångar med ett undantag: landets reserver av kol är de största i EU. Dessutom förekommer kommersiell utvinning av salt och pottaska (kaliumkarbonat). Produktionen av olja och naturgas är mycket liten jämfört med vad som importeras.	34	32	5	123	27	100	8	623	25 789	0	1
Uganda	Den största naturtillgången är den bördiga jorden. Landet har också stora kopparfyndigheter och det finns även guld, tenn, kobolt, järnmalm, fosfat, kalksten och silikatsand. Därtill har olja och naturgas hittats.	33	15	22	25	22	91	1,6	7	1 167	121	5
Ukraina	Landets viktigaste naturtillgångar är kol, järn, mangan och uran.	56	17	5	121	25	98	4	140	4 037	2 391	5
Ungern	Fattigt på naturresurser, och merparten av energibehovet måste täckas av import. Brunkol finns i större mängder, men kvaliteten varierar. Det finns små olje- och naturgasreserver, vilka nyttjas som inhemsk energikälla. Landet har stora tillgångar av bauxit.	51	23	5	123	27	100	5,2	384	12 977	0	-33
Uruguay	Dess viktigaste naturtillgångar är de stora betesmarkerna och den bördiga jorden. De enda mineralfyndigheter som är värda att utvinna är järnmalm och lite guld. Gruvdriften är framför allt koncentrerad på att ta fram byggmaterial, till exempel sand, makadam, granit och kalksten.	11	10	5	104	26	100	5,9		8 871	3 420	4
USA	Rikt på vatten, skog samt mineraler och är en ledande producent av flera viktiga metaller. USA är också en av världens största producenter av råolja.	18	33	5	192	28	100	7,1	820	34 599	0	2
Uzbekistan	Den sjätte största guldreserven i världen. Landet har därutöver stora naturgastillgångar och betydande fyndigheter av olja, kol och en rad andra mineraler, bland annat silver, koppar, bly, järn och volfram.	10	8	11	11	25	98	2,3		1 498	299	2
Vanuatu	Naturtillgångarna består av timmer, mangan och fisk.	2	36	5	38	27	96	2,7		3 127	780	6
Venezuela	Oljereserverna är de största i Latinamerika och de sjunde största i världen. Landet har också gott om naturgas och kol. Dessutom finns fyndigheter av bland annat järnmalm, guld, silver, koppar, zink, fosfor, nickel, uran, bly, titan, bauxit, koltan och diamanter.	3	53	7	99	27		2,7	147	5 759	2 277	0
Vietnam	De viktigaste naturtillgångarna är olja, naturgas och kol. 2007 stod råolja för en sjättedel av landets exportintäkter.	20	45	11	36	21	99	2,8	13	2 040	444	8

Tabell 5. Fortsättning.

Land	Naturresurser	Odlings- bar mark (%)	Skog (%)	Under- närda (%)	socker- kons.	BMI för män	Vatten (%)	Hälsa-vård (%)	Bilar& bussar	BNP per inv.	Stats- skuld/ inv.	Direk- tinv./ BNP (%)
Vitryssland	Relativt fattigt på naturtillgångar med undantag för främst torv och pottaska. Det finns också värdefulla skogar av ek, alm, lönn och bok.	27	42	5	90	26	100	4,9	282	4 803	2 559	3
Zambia	Kopparexporten är sedan länge landets viktigaste inkomstkälla och kommer så att förbli inom överskådligt tid. Zambia är självförsörjande på el, främst tack vare vattenkraft. Kol och diamanter är andra viktiga naturtillgångar.	5	67	44	47	21	87	3,6	18	786	353	6
Zimbabwe	Rikt på mineraler, särskilt i de centrala delarna. Ett fyrtiotal mineraler utvinns. Guld står för nästan hälften av gruvnäringen. Landet har god tillgång till kol och vattenkraft.	11	40	30	104	22	99	4,1	106	2 499	396	1
Österrike	Mindre tillgångar av järnmalm, olja, naturgas, brunkol, magnesit och zink. Viktigast är järnmalmen.	17	47	5	123	26	100	7,7	556	28 481	0	-7

De geografiska och topografiska variationerna kan eventuellt också förklara vissa skillnader.

Länder som domineras av svårforcerad natur såsom berg, öknar eller djungler, är ensligt belägna eller glesbefolkade torde ha sämre förutsättningar än länder som är platta, med gott om kust eller farbara floder och med korta avstånd mellan människor (se Teknikhistoria). Vilket märks i det att de missgynnade länderna, ur många av de listade aspekterna, har något sämre värden än de gynnade (tabell 6 + 7).

Tabell 6. Topografi och geografi²² vs ekonomiska data. Lättforcerad och platt terräng, gott om farbara vatten för transporter och nära mellan människor, = **grönt**, sämre förutsättning ur någon aspekt= **gult**, sämre förutsättning ur flera aspekter= **rött**.

	Täthet ²² (Inv./ km ²)	Städer (%)	Barn i skolan (%)	Rent vatten (%)	Bra toa- letter (%)	Under- näring (%)	Korr- uption 1=mkt	Mobiler/ 100 inv.	Offent. Utg för hälsovård (% av BNP)	Bilar&b ussar/ 1.000 inv.	Alkohol- kons./ vuxen (liter alk/år)	Medel socker- konsumti on (g/dag och person)	Medel BMI för män	BNP per inv.	Export av varor och tjänster (% av BNP)
Goda	345	65	89	96	76	11	5	96	4	296	7	91	25	12 331	45
Medel	128	59	91	93	69	14	4	94	4	217	7	84	25	8 422	41
Dåliga	111	49	90	94	70	15	3	81	4	138	6	73	25	5 620	40

²². Invånarantalet i mitten av 2010 dividerat med landareal (mätt i kvadratkilometer), enligt www.globalis.se.

²³. De geografiska och topografiska förutsättningarna är uppskattade med hjälp av kartboken: Nordstedts världsatlas (Nordstedts, Stockholm, 2011), i vissa fall kombinerat med överväganden om folkmängd och jordbävningsrisk.

Tabell 7. Topografi och geografi vs ekonomiska data. Lättforcerad och platt terräng, gott om farbara vatten för transporter och nära mellan människor, = **grönt**, sämre förutsättning ur någon aspekt= **gult**, sämre förutsättning ur flera aspekter= **rött**.

Land	Beskrivning	Täthet (inv./km ²)	Städer (%)	Barn i skolan (%)	Rent vatten (%)	Bra toalette r (%)	Under- näring (%)	Korr- uption 1=mkt	Mobiler/ 100 inv.	Offent. Utg för hälso- vård (%) av BNP)	Bilar&b 1.000 inv.	Alkohol- vuxen (liter alk/år)	Medel socker- konsumti on (g/dag och person)	Medel BMI för män	BNP per inv.	Export av varor och tjänster (% av BNP)
Afghanistan	Bergigt, glesbefolkat, ingen kust.	48	27		78	37		2	41	2	23	0		21		
Albanien	Bergigt, men ganska gott om kust.	111	48	85	96	98	5	3	142	3	102	7	66	26	3 719	19
Algeriet	Mycket öken, lite kust.	15	63	95	85	95	5	3	92	4		1	85	25	5 327	41
Andorra	Bergigt, isolerat, ingen kust.	181	91	84	100	100			77	5		16		28		
Angola	Bergigt, men har kust.	15	41		60	57	41	2	47	2	40	5	36	22	1 462	90
Antig. & Barbuda	Väldigt mycket kust, nära mellan människor. Men lite folk och isolerat från omvärlden.	201	41	90	95		21		185	3		7	96	26	10 196	70
Argentina	Isolerat, långt mellan människor, men gott om kust.	15	91		98	90	5	3	142	5	314	10	112	28	12 095	11
Armenien	Bergigt, inga kuster, inga större floder.	104	64		98	90	21	3	125	2	105	11	58	25	2 421	23
Australien	Isolerat, långt mellan människor, men ganska platt och gott om kust samt farbara floder.	3	94	97	100	100	5	9	101	6	653	10	129	28	27 390	20
Azerbajdzjan	Gott om kuster.	106	50	86	88	45	5	2	99	1		11	44	26	2 475	39
Bahamas	Väldigt mycket kust, nära mellan människor. Men lite folk och isolerat från omvärlden.	25	91	99	98	100	6	7	125	4	82	9	126	27	17 055	43
Bahrain	Väldigt mycket kust.	1 818	91		100			5	124	3	482	4		28	15 545	89
Bangladesh	Flodvägar mellan många större orter, nära mellan människor, gott om kuster.	1 033	27	89	85	53	26	3	46	1	2	0	16	20	1 543	14
Barbados	Väldigt mycket kust, nära mellan människor. Men lite folk och isolerat från omvärlden.	636	56		100	100	5	8	128	4	406	7	156	26		50
Belgien	Nära mellan människor, god om sjövägar och till stor del relativt platt.	351	97	99	100	100	5	8	113	7	539	11	151	27	27 659	85
Belize	Ganska platt och relativt gott om kust.	14	50	100	99	90	5		62	3	178	6	137	27	5 682	53
Benin	Ganska platt, viss kust.	79	50	94	84	12	12	3	80	3	21	2	16	22	975	15
Bhutan	Väldigt mycket berg och ingen kust.	15	11	88	99	65		6	54	3	38	1		23	3 685	30
Bolivia	Ingen kust, berg och djungler.	9	67		96	25	27	3	72	3	68	5	77	24	2 387	18
Bosnien- Hercegovina	Ganska bergigt och väldigt lite kust.	73	48	87	100	95	5	3	80	6	170	10	74	27		30
Botswana	Mycket öken, ingen kust.	3	55		99	60	25	6	118	4	113	8	68	22	8 353	53
Brasilien	Mycket djungel, men flod-/sjövägar mellan många större orter.	23	87		99	80	6	4	104	4	198	9	153	26	7 154	10
Brunei	Platt och gott om kust, men långt från grannländer utom Malaysia.	69	81	97			5	5	109	2	696	2	107	24		67
Bulgarien	En del kust och farbara floder.	68	72	98	100	100	5	3	141	4	295	12	79	27	6 067	56
Burkina faso	Ingen kust, ganska platt.	60	21	64	95	11	8	3	35	3	11	7	16	21	986	9
Burma	Flodvägar mellan många större orter, nära mellan människor, gott om kuster.	71	34		75	81		2	1	0	7	1	36	21		0
Burundi	Bergigt och inga kuster.	301	13	99	83	46	62	2	14	5	6	10	5	22	650	8
Centralafr.	Ganska platt, inga kuster.	7	47	67	92	34	40	2	23	1	0	3	22	21	1 209	20
Chile	Väldigt bergigt, isolerat, långt mellan människor, men gott om kust.	23	89		99	96	5	7	116	4	164	9	126	27	9 132	32
Colombia	Mycket berg och djungler, men hyfsat gott om kust.	41	80	93	99	74	9	3	94	5	66	6	134	25	5 974	17
Costa Rica	Ganska bergigt, men mycket kust.	91	64		100	95	5	5	65	6	152	6	156	26	8 170	49
Cypern	Gott om kust.	119	70	99	100	100	5	6	94	3	622	9	129	27	19 175	55
Danmark	Gott om kuster och platt. Nära mellan människor.	129	86	96	100	100	5	9	124	8	466	13	159	26	28 956	47
Dem.Rep. Kongo	Nästan ingen kust och mycket djungel, långt mellan människor, men farbara floder.	28	36		80	23		2	17	-	5	4	5	20	602	22
Djibuti	Ganska platt, gott om kust.	38	86	45	98	56	26	3	19	6		2	77	23	1 857	35

Tabell 7. Fortsättning.

Land	Geografiska och topografiska förutsättningar	Inv./ km ²	Städer (%)	Skola (%)	Vatten (%)	Toa- letter (%)	Under- näring (%)	kor- ruption	Mobiler	Hälsa- vård (%)	Bilar & bussar	Alko-hol (l/år)	socker- kons.	BMI för män	BNP/ inv.	Export (%)
Dominica	Väldigt mycket kust, nära mellan människor. Men lite folk och isolerat från omvärlden.	90	74	98			5	5	145	4		8	104	25	5 677	53
Dominikanska rep.	Väldigt mycket kust, nära mellan människor. Men lite folk och isolerat från omvärlden.	205	62		87	83	24	3	90	2	123	6	110	25	6 395	37
Ecuador	Mycket berg och djungler, men gott om kust.	51	65		97	92	15	3	102	2	63	9	101	26	3 230	37
Egypten	mycket öken, men flodvägar mellan många större orter, gott om kuster.	81	43	95	100	94	5	3	87	2		0	77	27	3 527	16
Ekvatorialguin	Platt med kust.	25	54	57				2	57	2		6		24	5 707	99
El Salvador	Ganska platt + kust.	294	62		94	87	9	3	124	4	84	4	93	26	4 597	27
Elfenbenskuste	Ganska platt + kust.	61	48	57	93	23	14	2	76	1		7	33	23	1 589	40
Eritrea	Ganska bergigt + kust.	45	23	37	74	14	65	3	4	2	11	2	14	21	1 022	15
Estland	Gott om kust och ganska platt.	30	70		99	95	5	6	123	4	444	16	167	26	9 392	85
Etiopien	Mycket berg och öken, inga kuster.	75	18	84	98	12	41	3	8	2	3	4	11	20	815	12
Fiji	Isolerat, men mycket kust.	47	57				5		116	3	173	2	121	27	4 994	65
Filippinerna	Jordbävningsdrabbat, utsatt för tropiska oväder och isolerat från omvärlden, men väldigt mycket kust.	311	66		93	76	13	3	86	1	32	6	77	23	4 032	55
Finland	Ganska platt och relativt gott om sjövägar.	16	61	96	100	100	5	9	156	6	559	13	93	27	26 164	44
Frankrike	Gott om sjö- och kustvägar, till stora delar relativt platt.	114	78	99	100	100	5	7	100	9	600	14	110	26	27 244	29
För. arabemiraten	Mycket öken, men även mycket kust.	90	86	98	100	97	5	7	145	2	313	1	104	28	21 478	73
Gabon	Ganska platt + kust + farbara flodvägar mellan större orter.	6	88		95	33	5	3	107	3		9	47	24	5 848	69
Gambia	Ganska platt + kust + farbara flodvägar mellan större orter.	153	27	76	96	67	19	4	86	3	7	3	74	22	1 631	48
Georgien	Bergigt och lite kust.	62	51	100	100	95	6	4	73	2	116	6	90	26	1 998	23
Ghana	Ganska platt + kust + farbara flodvägar mellan flera större orter.	102	49	76	90	13	5	4	71	4	33	3	19	23	1 920	49
Grekland	Bergigt, men väldigt mycket kust.	86	63		100	98	5	3	108	6	112	11	96	26	17 057	25
Grenada	Utsatt för tropiska oväder och isolerat från omvärlden, men väldigt mycket kust.	304	46		97	97	21		117	4		10	153	25	7 317	55
Guatemala	Bergigt.	132	49		98	81	22	3	126	2	117	4	110	25	4 048	20
Guinea	Ganska platt + en del kust.	41	40	74	89	19	16	2	40	1		1	27	23	1 972	24
Guinea-bissau	Gott om kust + platt.	42	40		83	21	22	2	39	2	33	4	16	22	863	32
Guyana	Mycket djungel, men flod-/sjövägar mellan många större orter.	4	41	99	98	81	8	3	74	7	95	10	99	24	3 922	96
Haiti	Isolerat från omvärlden och jordbävningsdrabbat. Men väldigt mycket kust, nära mellan människor.	360	42		71	17	57	2	40	1		7	66	24	1 619	13
Honduras	Bergigt, hyfsat mycket kust.	68	49		95	71	12	3	125	4	97	5	110	25	2 872	54
Indien	Flodvägar mellan många större orter, nära mellan människor, gott om kuster.	373	30		96	31	19	3	61	1		3	66	21	2 364	13
Indonesien	Utspritt på stor yta, men sjövägar mellan många större orter.	126	53	98	89	52	13	3	92	1	76	1	44	22	2 905	41
Irak	Liten kust, men bra flodvägar mellan stora städer, hyfsat platt.	72	67		91	73		2	76	2		0		27		
Iran	Bergigt, öknar, men gott om kuster.	45	71		98		5	3	91	3	16	1	71	25	5 806	23
Irland	Väldigt mycket kust.	64	62	97	100	99	5	8	105	6	537	14	115	28	29 155	98
Island	Väldigt isolerat från omvärlden och väldigt bergigt, men mycket kust.	3	94	98	100	100	5	8	109	8	773	6	153	27	28 840	34
Israel	Mycket öken och ganska mycket kust.	335	92	97	100	100	5	6	133	5	305	3	104	27	23 015	37
Italien	Bergigt, men väldigt gott om kust.	201	68		100		5	4	135	7	677	11	85	26	25 905	27
Jamaica	Isolerat från omvärlden, men väldigt mycket kust, nära mellan människor.	249	53		98	83	5	3	113	2		5	148	24	3 597	

Tabell 7. Fortsättning.

Land	Geografiska och topografiska förutsättningar	Inv./ km ²	Städer (%)	Skola (%)	Vatten (%)	Toa-letter (%)	Under-närning (%)	korruption	Mobiler	Hälsovård (%)	Bilar & bussar	Alko-hol (l/år)	sockerkons.	BMI för män	BNP/ inv.	Export (%)
Japan	Mycket berg och jordbävningsdrabbat, men också väldigt mycket kust, nära mellan människor.	335	67	100	100	100	5	8	95	7	595	8	77	24	25 646	11
Jemen	Mycket berg, men också mycket kust.	46	29		72	52	30	2	46	2	35	0	66	24	822	42
Jordanien	Ingen kust, berg och få farbara floder.	69	80		98	98	5	5	107	5	137	1	99	27	4 162	42
Kambodja	lite kust, men farbara flod mellan större orter.	78	23		81	29	25	2	58	2		5	25	21	1 730	50
Kamerun	En del kust + "släta" ytor.	41	57	92	92	47	22	3	42	1		8	27	24	1 878	23
Kanada	Isolerat och långt mellan människor.	3	83		100	100	5	9	71	7	597	10	173	27	27 503	46
Kap Verde	Väldigt mycket kust, nära mellan människor. Men lite folk och isolerat från omvärlden.	123	61	83	85	54	11	6	75	3	94	5	88	24	4 555	28
Kazakstan	Lite kust, långt mellan människor, mycket öken, fast relativt platt.	6	57	99	99	97	5	3	123	3	170	11	71	26	4 345	57
Kenya	Lite kust + rätt mycket berg.	70	47	83	83	31	33	2	62	2	21	4	55	22	1 033	22
Kina	Ganska mycket berg, men också mycket kuster och farbara floder.	140	45		98	55	10	4	64	2	32	6	22	23	3 940	23
Kirgizistan	Bergigt och inga kuster.	27	34	91	99	93	11	2	92	4	59	5	38	25	1 497	42
Kiribati	Isolerat, men mycket kust.	137	57				5	3	10	16	144	4	126	29	4 545	7
Komoreerna	Väldigt mycket kust, nära mellan människor. Men lite folk och isolerat från omvärlden.	395	40		91	36	47	2	22	2	33	0	22	22	1 718	17
Kongo	Lite kust, dock ganska platt + farbara flodvägar.	12	57		95	30	13	2	94	2	26	4	30	22	1 054	80
Kroatien	Ganska bergigt, men gott om kust.	78	62	95	100	99	5	4	144	7	377	15	164	27	9 116	42
Kuba	Ganska platt och med gott om kust.	102	77	100	96	91	5	4	9	10	38	6	118	25		
Kuwait	Väldigt mycket kust.	154	97		99	100	5	5	161	2	502	0	101	29	19 599	56
Laos	Ingen kust, djungel och berg.	26	24		72	53	22	2	65	1	21	7	11	21	1 523	30
Lesotho	Väldigt bergigt + ingen kust.	72	19	73	97	29	14	4	32	4		6	41	22	2 625	33
Lettland	Gott om sjövägar och ganska platt.	35	66	94	100	78	5	4	102	4	459	13	93	26	7 975	42
Libanon	Gott om kust.	407	89	91	100		5	3	68	4		2	93	27	4 301	14
Liberia	Ganska platt + gott om kust.	36	51		79	17	32	3	39	3	3	5	11	22		21
Libyen	Mycket öken och ganska mycket kust.	4	88			97	5	2	172	2	291	0	90	27		36
Lichtenstein	Väldigt litet och utan kust.	225	23	90					99							
Litauen	Ganska platt.	51	67	97			5	5	147	5	479	15	107	27	8 719	45
Luxemburg	Litet och utan kust, men nära till människor.	196	93		100	100	5	9	143	7	512	13		27	50 564	150
Madagaskar	Bergigt fast gott om kust.	35	29		71	11	25	3	40	3		1	22	21	844	31
Makedonien	Bergigt utan kust.	80	61	93	100	89	5	4	105	5	136		96	26	6 055	49
Malawi	Bergigt och inga kuster.	126	20	91	95	56	27	3	20	6	9	2	25	22	583	26
Malaysia	Rätt mycket berg, djungel och utspritt land, fast gott om kust.	86	68		100	96	5	4	121	2		1	112	25	8 573	120
Maldiverna	Väldigt mycket kust. Men lite folk och väldigt isolerat från omvärlden.	1 060	32		99	98	10	3	157	6	20	1	77	23		89
Mali	Mycket öken, ingen kust.	12	37	77	81	36	12	3	48	3	9	1	30	22	785	27
Malta	Väldigt mycket kust, men isolerat från omvärlden.	1 318	93		100	100	5	6	109	6	558	4	132	28	17 635	92
Marocko	Ganska mycket berg och öken, mycket kust.	72	62	90	98	69	5	3	100	2	71	2	99	26	3 537	28
Mauritanien	Lite kust + mycket öken.	3	70	76	52	26	8	2	79	2		0	110	23	1 894	46
Mauritius	Väldigt mycket kust. Men lite folk och väldigt isolerat från omvärlden.	637	45	94	100	91	5	5	92	2	150	4	118	25	9 677	61
Mexico	Väldigt bergigt, dock gott om kust.	58	77		96	85	5	3	81	3	244	8	132	27	9 262	31
Mocambique	Gott om kust, farbara floder och ganska platt.	29	44	91	77	17	38	3	31	4	10	2	19	22	799	18
Moldavien	Ingen kust.	106	48	90	96	79	5	3	89	5	120	18	82	24	1 358	50

Tabell 7. Fortsättning.

Land	Geografiska och topografiska förutsättningar	Inv./ km ²	Städer (%)	Skola (%)	Vatten (%)	Toa- letter (%)	Under- näring (%)	korr- uption	Mobiler	Hälsa- vård (%)	Bilar & bussar	Alko-hol (l/år)	socker- kons.	BMI för män	BNP/ inv.	Export (%)
Mongoliet	Väldigt mycket berg och öken, ingen kust och långt mellan människor.	2	58	100	97	50	27	3	91	4	61	3	33	25	1 523	56
Montenegro	Bergigt och lite kust.	46		88	100	92		4	185	5				27		
Namibia	Väldigt mycket berg och öken, ganska mycket kust.	3	36	90	99	33	18	4	67	3	109	10	85	23	5 838	41
Nauru	Väldigt mycket kust. Men lite folk och väldigt isolerat från omvärlden.	488	100		90				60			5		34		
Nederländerna	Nära mellan människor, god om sjövägar och platt.	400	69	99	100	100	5	9	116	7	503	10	142	26	29 993	70
Nepal	Mycket berg och ingen kust.	204	18		93	31	17	2	31	2	5	2	11	21	1 325	23
Nicaragua	Gott om sjö och kuster.	45	60		98	52	19	3	65	5	48	5	99	26	3 131	24
Niger	Mycket öken, ingen kust.	12	26	54	96	9	16	3	25	3		0	16	21	678	18
Nigeria	Löite kust, fast farbara floder och ganska platt.	172	52		75	32	6	2	55	2	31	12	30	23	846	54
Nordkorea	Ganska mycket berg, men också mycket kuster.	202	64		100		35	1	2	3		4	8	22		
Norge	Väldigt mycket berg och glesbefolkat, men gott om kust.	13	84	99	100	100	5	9	113	8	572	8	121	27	34 188	47
Nya Zeeland	Bergigt, jordbävningsdrabbat och isolerat från omvärlden, men väldigt	16	86	99	100		5	10	115	7	729	10	164	28	20 412	36
Oman	Mycket öken, en del berg, men mycket kust.	9	81	81	92			5	166	2	225	1		26	12 608	59
Pakistan	Flodvägar mellan många större orter, nära mellan människor.	218	37	66	95	45	25	3	59	1	11	0	74	22	1 881	13
Palau	Väldigt mycket kust, nära mellan människor. Men lite folk och isolerat	45	68						71	9		10		30		10
Panama	Väldigt gott om kust.	47	60	98	97	69	15	3	185	4	188	7	88	26	6 048	73
Papua Nya Guinea	Ganska bergigt och isolerat, men sjövägar mellan större orter.	15	14		87	45		2	28	3	9	4		25	2 343	66
Paraguay	Ingen kust fast ganska platt och farbar flod mellan många större	16	62	86	99	70	10	2	92	2	82	8	63	26	4 165	38
Peru	Mycket berg och djungler, men även kuster.	23	76		90	68	16	3	100	3	52	7	104	25	4 724	16
Polen	Lite kust, men farbara flod mellan större orter och ganska platt.	118	63	96	100	90	5	6	120	5	451	13	123	27	10 772	27
Portugal	Ganska bergigt, men gott om kust.	116	58	99	99	100	5	6	142	7		15	93	27	18 782	30
Qatar	Mycket öken, men väldigt mycket kust.	160	93	98	100	100		7	132	3	724	1		28		67
Rumänien	Ganska mycket berg och lite kust.	90	56	96		72	5	4	115			15	71	25	5 894	33
Rwanda	Bergigt och inga kuster.	403	31		77	54	32	5	33	5	4	10	5	23	931	9
Ryssland	Relativt lite användbar kust, väldigt långt mellan människor.	8	74		98	87	5	2	166	4	245	16	121	26	7 009	44
S:t Kitts & Nevis	Väldigt mycket kust, nära mellan människor. Men lite folk och isolerat från omvärlden.	201	32	94	99	96	16		161	3		9	156	28	11 132	46
Saint Lucia	Väldigt mycket kust, nära mellan människor. Men lite folk och isolerat från omvärlden.	323	34	93	98		8	7	103	3		12	99	25	5 897	53
S:t Vinc. & Grenad.	Väldigt mycket kust, nära mellan människor. Men lite folk och isolerat från omvärlden.	282	65	98			5	6	121	3	204	5	121	25	5 237	53
Salomonöarna	Isolerat, men mycket kust.	19	19				11	3	6	4		2	19	27	1 908	24
Samoa	Väldigt isolerat, men mycket kust.	65	23	99		100	5	4	91	4		5	68	30	4 630	34
Saudiarabien	Mycket berg och öken, inga floder, men mycket kust.	13	90	86	97		5	5	188	3		0	74	28	13 593	44
Schweiz	Väldigt bergigt och ingen kust.	186	68	100	100	100	5	9	124	6	569	11	164	26	31 446	46
Senegal	Platt och hyfsat mycket kust.	63	55	75	92	51	19	3	67	3	20	1	38	22	1 428	28
Serbien	Ingen kust fast ganska platt och farbar flod mellan många större orter.	112		96				3	129	6	223	11		27		
Seychellerna	Isolerat, men mycket kust.	190	52	94	100		8	5	136	4	173	11	88	26	16 681	78
Sierra Leone	Hyfsat platt och hyfsat mycket kust.	82	44		86	13	35	3	34	1	5	10	11	23	463	18

Tabell 7. Fortsättning.

Land	Geografiska och topografiska förutsättningar	Inv./ km ²	Städer (%)	Skola (%)	Vatten (%)	Toa- letter (%)	Under- näring (%)	korr- uption	Mobiler	Hälsö- vård (%)	Bilar & bussar	Alko-hol (l/år)	socker- kons.	BMI för män	BNP/ inv.	Export (%)
Singapore	Mycket kust och nära mellan människor.	7 447	100		100	100		9	144	1	149	2		24	23 594	
Slovakien	Ingen kust.	111	59		100	100	5	4	108	5	282	13	85	27	11 365	71
Slovenien	Ganska bergigt och nästan ingen kust.	100	51	98	100	100	5	6	105	6	547	15	41	27	16 836	54
Somalia	Ganska mycket berg, men mycket kuster.	15	39		67	23		1	7			1		22		
Spanien	Bergigt, men relativt gott om kust.	91	77	100	100	100	5	6	112	6	601	12	93	27	22 003	29
Sri Lanka	Väldigt mycket kust.	318	22	95	98	91	20	3	83	2	58	1	85	22	3 443	39
Storbritannien	Nära mellan människor, god om sjövägar och till stor del relativt platt.	255	90		100	100	5	8	130	7	527	13	112	27	26 476	28
Sudan	Mycket öken, men flodvägar mellan många större orter.	17	45		64	34	22	2	41	1	28	3	58	22	1 506	15
Surinam	Mycket djungel, men flod-/sjövägar mellan många större orter.	3	80		97	84	15	3	170	4		6	151	25	5 530	20
Sverige	Ganska gott om kuster och i bebodda områden relativt platt.	21	84	96	100	100	5	9	114	7	523	10	129	26	26 583	47
Swaziland	Bergigt, isolerat och ingen kust.	68	25		92	55	19	3	62	4	89	6	137	23	4 168	76
Sydafrika	Väldigt mycket berg, ganska mycket kust.	41	60	90	99	77	5	4	100	4	159	10	90	27	8 764	28
Sydkorea	Mycket kust, nära mellan människor.	484	82	99	100	100	5	5	105	4	338	15	99	24	16 149	39
Syrien	Lite kust och få farbara floder.	110	51		94	96	5	3	57	2	52	1	118	27	3 162	35
São Tomé & Princ.	Väldigt mycket kust, nära mellan människor. Men lite folk och isolerat	172	39	98	89	26	5		62	5	2	9	52	24		
Tadzjikistan	Bergigt och inga kuster.	48	24		94	94	26	2	86	1	38	3	41	24	808	99
Tanzania	Bergigt, men en del kust.	47	42	97	80	24	34	3	47	4	12	7	19	22	521	17
Tchad	Mycket öken + ingen kust + långt mellan människor.	9	28		67	9	39	2	23	3		4	19	21	798	17
Thailand	Farbara floder mellan större orter och mycket kust.	135	34	90	99	96	16	3	101	3		7	88	23	6 321	67
Tjeckien	Ingen kust.	133	75		100	98	5	4	137	6	470	17	142	28	15 450	63
Togo	Ganska platt + viss kust.	106	40	95	87	12	30	2	41	2	2	2	16	22	1 358	31
Tonga	Väldigt isolerat, men mycket kust.	160	36		100	96		3	52	3		4		31	6 568	15
Trinidad & Tobago	Väldigt mycket kust, nära mellan människor. Men lite folk och isolerat	261	78	96	98	92	11	3	141	3	351	6	156	26	9 092	59
Tunisien	Ganska mycket öken, men också mycket kust.	64	66	99	99	85	5	4	106	3	103	1	96	25	6 279	45
Turkiet	Bergigt, men gott om kust.	93	70		100	90	5	4	85	3	131	3	66	27	6 471	20
Turkmenistan	Mycket öken.	10	48		97	98	7	2	63	1	106	5	27	25	3 416	96
Tuvalu	Isolerat, men mycket kust, långt mellan människor.	378	61		98	84			25	10		2				
Tyskland	Nära mellan människor, god om sjövägar och till stor del relativt	231	89	100	100	100	5	8	127	8	623	13	123	27	25 789	33
Uganda	Bergigt + ingen kust.	139	13	92	91	48	22	2	38	2	7	12	25	22	1 167	11
Ukraina	Relativt lite kust, väldigt långt mellan människor.	75	68	89	98	95	5	2	119	4	140	16	121	25	4 037	62
Ungern	Ingen kust, fast platt och med flodvägar.	107	68	96	100	100	5	5	120	5	384	16	123	27	12 977	72
Uruguay	Ganska platt.	19	94		100	100	5	7	132	6		8	104	26	8 871	17
USA	Till stora delar ganska platt med gott om sjövägar.	32	82	92	100	100	5	7	90	7	820	9	192	28	34 599	11
Uzbekistan	Ingen kust, mycket öken, långt mellan människor.	61	36	90	98	100	11	2	76	2		4	11	25	1 498	25
Vanuatu	Isolerat, men mycket kust.	20	26		96	52	5	4	119	3		1	38	27	3 127	44
Venezuela	Mycket djungel, men flod-/sjövägar mellan många större orter.	32	89	94			7	2	96	3	147	8	99	27	5 759	30
Vietnam	Farbara floder och väldigt mycket kust.	265	29		99	75	11	3	175	3	13	4	36	21	2 040	55
Vitryssland	Ingen kust långt mellan människor.	46	73		100	93	5	2	108	5	282	15	90	26	4 803	69
Zambia	Väldigt mycket berg, ingen kust.	17	39	92	87	49	44	3	38	4	18	4	47	21	786	27
Zimbabwe	Väldigt mycket berg, ingen kust.	32	38		99	44	30	2	60	4	106	5	104	22	2 499	36
Österrike	Bergigt och ingen kust, men farbar flod mellan de flesta större städer.	100	66		100	100	5	8	146	8	556	13	123	26	28 481	46

Men skillnader kanske förklaras bättre av att olika länder har olika religioner? För att förstå hur det kommer sig att det finns olika religioner och hur dessa skiljer sig från varandra, kan en kort religionshistorisk exposé vara nyttig:

800-450 Före vår tideräkning (FVT) skrevs Gamla Testamentet, judendomens och sedermera första delen i kristendomens heliga skrift. Däri ingår bland annat judendomens och kristendomens huvudregler, som i den kristna varianten lyder:

1. Du skall inte ha andra gudar vid sidan av gud.
2. Du skall inte missbruka Herrens, din Guds, namn, ty Herren kommer inte att lämna den ostraffad som missbrukar hans namn.
3. Tänk på att hålla sabbatsdagen helig.
4. Visa aktning för din far och din mor, så att du får leva länge i det land som Herren, din Gud, ger dig.
5. Du skall inte dräpa.
6. Du skall inte begå äktenskapsbrott.
7. Du skall inte stjäla.
8. Du skall inte vittna falskt mot din nästa.
9. Du skall inte ha begär till din nästas hus.
10. Du skall inte ha begär till din nästas hustru, inte heller hans tjänare eller hans tjänarinna, inte heller hans oxe eller hans åsna, eller något annat som tillhör honom.

År 477 FVT dog Buddha. Buddha sökte först frälsningen på den dåtida indiska religionens (brahmanismen, som senare blivit till hinduismen) vanliga väg, dvs. genom askes och botövningar. Legenderna berättar, att han i en skog sammanträffade med några asketer. Han anslöt sig till dem och tävlade med dem i botövningar. Under sex år blev hans askes allt strängare och till slut blev han så undernärd att han tappade medvetandet. Då han återvunnit det, fattade han beslutet att överge den asketiska vägen, och till botgörarnas stora förargelse fastslog han: "Det kommer ingen kunskap av spåkningar." Därmed bröt han på ett revolutionerande sätt med hela den indiska traditionen. Buddhas vishetsideal består istället i att vandra den gyllene medelvägen, dvs. att undvika både askes och njutningar och hålla själen fri och oberoende. Även buddhismen lär, som brahmanismen, att frälsningen består i frihet från själavandring. Men den väg som Buddha anvisade skiljer sig i flera viktiga hänseenden från brahmanismens. Han hade inget gudsbegrepp och var bara intresserad av frågan: "Hur skall jag nå frälsning från det lidande som livet innebär?" Buddha såg den enda vägen till lidandets övervinnande i ett fullkomligt utsläckande av livstörsten. Till detta mål leder den heliga åttafaldiga vägen: rätt kunskap, rätt sinnelag, rätt tal, rätt handlande, rätt liv, rätt strävan, rätt vaksamhet, rätt meditation. Nirvanas frid och frihet från återfödelse blir lönen för den som troget vandrar vägen till slut.

Typ hundra år efter Buddhas död hade buddhismen utvecklat sig till en omfattande religiös rörelse med heliga skrifter, helgon, munkar och kloster. Från brahmanismen övertog buddhismen ett antal regler, som varje buddhist ska hålla.

Ingen buddhist får:

1. döda något levande väsen,
2. stjäla,
3. bedriva okyskhet,
4. ljuga,
5. dricka rusdrycker.

För munken gäller även att han inte får:

1. äta på orätt tid,
2. roa sig,
3. pryda sig,
4. ligga bekvämt,
5. mottaga pengar.

Runt år noll föddes den historiske personen Jesus, i nuvarande Israel som då var en del av Romarriket, och med honom den kristna religionen. Den bygger dels på judarnas heliga skrift (gamla testamentet) och dels texter om Jesus och hans närmaste krets (nya testamentet).

Det första beviset på buddhism i Kina är från år 65.

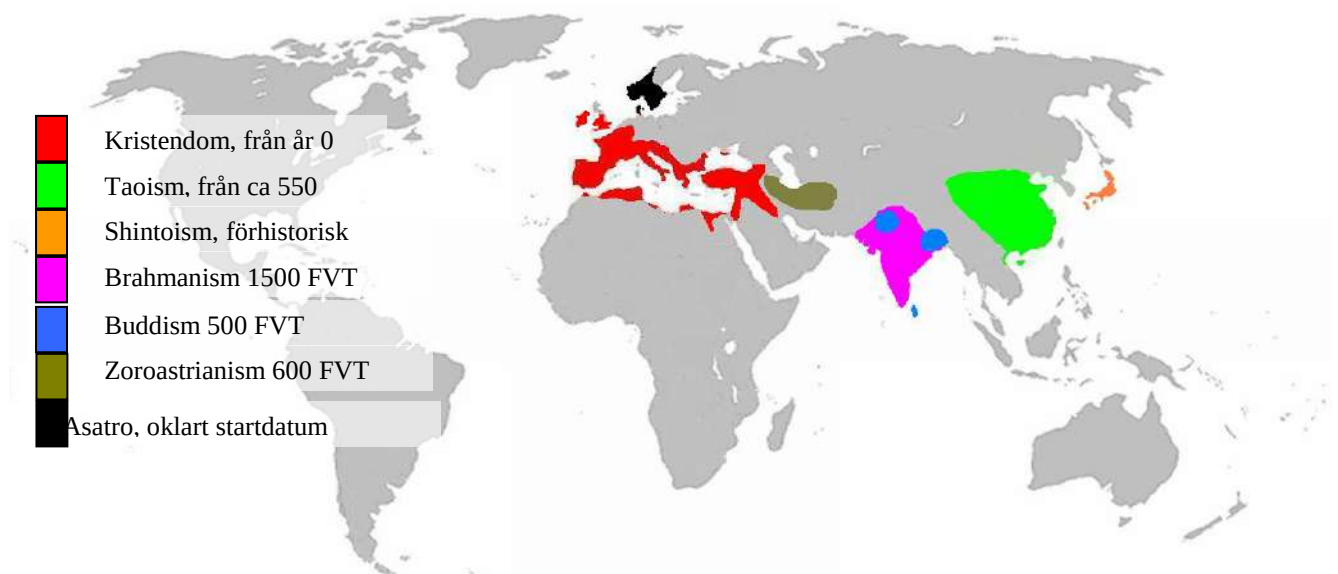
Ca 200 övergav brahmanerna, som såg sin ställning hotad av buddhismen, sin tidigare avvisande hållning gentemot andra indiska folkreligioner och accepterade deras många gudaväsen (heliga stenar, träd och djur), som förklarades vara olika uppenbarelseformer av det enda, allomfattande gudaväsendet Brahman. Därigenom skapades hinduismen. Att vara frälst är enligt hinduismen att ingå i det stora alljaget. Medlet att uppnå detta mål är kunskap och vetande samt asketiska övningar, kuvande och undertryckande av det egna jagets känslor och tankar (yoga). Den som nått enhet med Brahma är höjd över själavandringen. Enligt brahmanernas lära måste nämligen varje människa och varje djur efter döden alltefter förtjänst återfödas i en människo- eller djurkropp.

Det ekumeniska mötet i Nicaea 325 bildar utgångspunkten för kristenheten i de östra delarna av det Romerska riket (de ortodoxa varianterna av kristendomen). Dessa har många högtider och festdagar med rörelser, bugningar, tecken, samt upplyftande och vidrörande av heliga föremål. Vid dopet läggs stor vikt vid smörjelsen med den heliga oljan. Vid nattvarden utdelas åt alla de i vinet nedlagda bröden, vilka prästen överbringar genom en sked till nattvardsgästerna. De ortodoxa har ett särskilt sakrament, böneoljan, som betraktas med stor vördnad och ofta räknas som botemedel vid sjukdomar och dylikt. Bilder av helgonen, jungfru Maria och Kristus spelar en stor roll och i de frommas hem finns nästan alltid en eller flera sådana bilder (ikoner), som dyrkas och vördas.

År 391 blev kristendomen Romarrikets statsreligion.

År 395 delades Romarriket i Östrom och Västom.

404 blev en latinsk version av bibeln färdig.

Figur 1. Vissa religioners ungefärliga utbredning år 600. Utöver det religioner som visas i figuren hade säkert många stammar i övriga delar av världen mer eller mindre egna religioner. Vi denna tid levde islams grundare profeten Muhammed och efter hans död 632 expanderade den religionen snabbt från Mecka ut över den arabiska halvön. Zoroastrianism var en religion och filosofi baserad på läror skapade av profeten Zoroaster, som levde under 600-talet FVT. Zoroastrianerna tillbad skaparen Ahura Mazda. I Zoroastrianism hade gott och ont skilda källor, den onda källan försökte förstöra det Mazda skapat, och den goda försökte upprätthålla det.

Ungefär år 570 föddes Muhammed, grundare av Islam, i staden Mekka som ligger i nuvarande Saudiarabien. Muhammed formulerade en ny religion som var betydligt mindre komplicerad än i vart fall kristendomen, och hinduismen. Grunden är att det bara finns en gud (kallad Allah). Till skillnad från hinduismens alla gudar och dåtidens kristendom, som utöver gud dyrkade halvgudar som Jesus och helgon som jungfru Maria. Därtill utgjordes hans lära av "fem grundpelare" som beskrev det rätta livet för en troende muslim: tro, bön, fasta, allmosa och vallfärd.

I början av 700-talet hade arabiska krigare expanderat de islamska områdena genom Nordafrika till Spanien och uppåt i Europa. De hejdades emellertid år 732 genom slaget vid Poitiers (i nuvarande Frankrike).

Buddismen och andra utländska religioner förbjöds i Kina år 845.

År 935 fick islams heliga skrift, Koranen, sin slutgiltiga form.

Ungefär år 960 konverterade Danmarks kung till kristendomen och han bannlyste asatron.

1018 beslutade kyrkorådet i Pavia att präster skall leva i celibat.

År 1054 bröt slutligen de romersk-katolska och ortodoxa kyrkorna med varandra.

År 1154 blev Burmas stolthet, det då hinduistiska templet Angkor Vat klart. På 13/1400-talet konverterades det till att bli en buddistisk helgedom.

De kristna försökte med våld kristna den muslimska delen av världen i något som kallades korståg, dessa kulminerade år 1226.

1517 Den tyske katolska prästen Martin Luther (1483-1546) presenterade 1517 sina 95 teser om hur kyrkan borde reformeras och år 1534 publicerade han en tysk översättning av bibeln. Han grundade därtill protestantismen genom att verka för ett antal förändringar i kyrkan, de viktigaste var antagligen:

1. Bibeln ska vara grunden för gudstjänsten.
2. Predikan ska vara på modersmålet.
3. Psalmsång är en central del av gudstjänsten.
4. Undervisningen i kristendom ska vara i fokus, för den skrev han Lilla katekesen 1529.
5. Rättfärdiggörelse genom tron, alltså att det viktigaste är att tro och tro rätt. Till skillnad emot den katolska kyrkan som i högre grad ser de sju sakramenten (dopet, konfirmationen, äktenskapet, boten/bikten, nattvarden, prästvigningen och den sista smörjelsen) som de viktigaste komponenterna i att vara en god kristen.

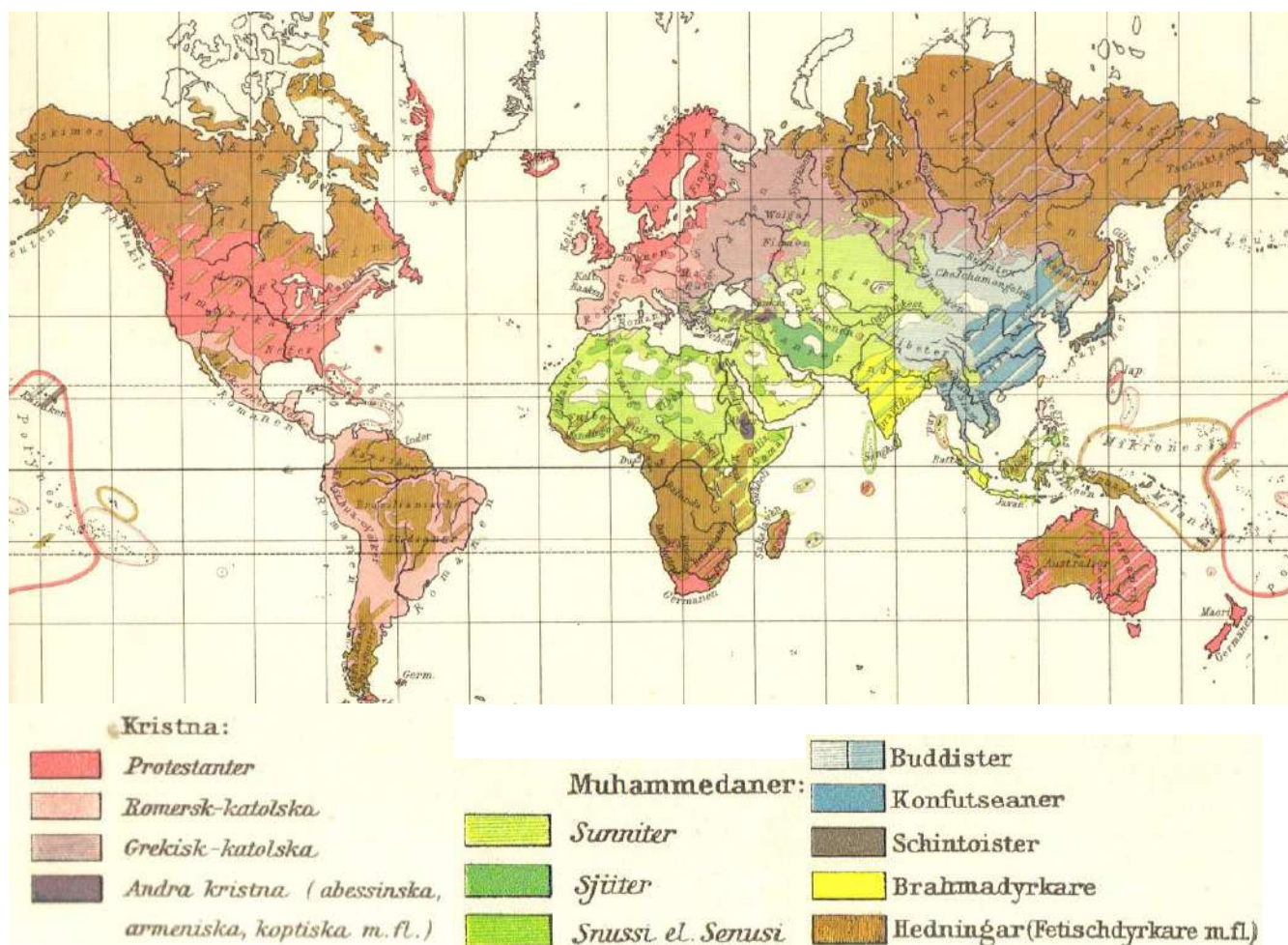
Det finns tre huvudtyper av protestantism: den lutherska, kalvinska och anglikanska.

Kalvinismens grundare schweizaren Jean Calvin var ungefär samtida med Martin Luther. Calvin själv räknade sig som lärjunge till Luther och omfattade läran om rättfärdiggörelsen genom tron. Det för kalvinismen mest utmärkande är predestinationsläran. Gud har utkorat vissa människor till salighet och i sin rättfärdighet bestämt de övriga, den stora massan, till evig fördömmelse. Den troende kalvinisten känner sig vara utkorad, och oavbrutet måste han vara verksam, ty för Guds äras skull är han skapad. Världen och all dess rikedom skall läggas under Gud. Detta har framkallat en verksamhetslust utåt av stor betydelse.

Den anglikanska kyrkan förefaller vara en blandning av katolicism, kalvinism och lutherdom. Stark betoning faller på biskopsämbetet, mässhakar, rökelse, krucifix, Mariadyrkan, böner för de döda osv. Den anglikanska kyrkan finns främst i de forna brittiska kolonierna.

Metodismen grundades år 1730 i Storbritannien.

1878 Frälsningsarmen grundades av den f.d. metodistpastorn William Booth.

Figur 2. Religionsfördelning över jorden ungefär år 1900. Notera att hinduerna på denna karta betecknas som brahmadyrkare.

Religionerna skapar en del uppenbara skillnader som påverkar det dagliga livet, fast det är slående hur lika praktiserande av religion egentligen är, religionerna emellan, för den som verkligen följer respektive regelbok (se tabell 8).

Tabell 8. Regler för den som praktiserar respektive religion.

	Buiddhism	Hinduism	Islam	Katolisism	Protestantism	Ortodoxism
Gudstj- änsttid	Få särskilda gudstjänstdagar.	Ingen fast veckodag, däremot många olika datum under året.	Fredagar.		Söndagar.	
Gudstj- änstlokal	Särskilda byggnader som kallas tempel. Därtill har en del altare med buddhafigurer i sitt hem.	Dels särskilda byggnader som kallas tempel, men i många hinduiska hem finns det även ett litet altare med statyer och gudabilder.	Moskén är platsen där man nedfaller till bön. Vilket kan vara var som helst eller i särskilda byggnader (moskéer).		Särslilda byggnader som kallas kyrkor.	
Bön	Flera gånger om dagen vid "behov".	Flera gånger om dagen vid "behov".	Fem gånger/dag vid fasta gemnsamma tidpunkter.	I enskildhet exempelvis inför måltiderna och vid läggdags.		
Fasta	Endast munkarna fastar.	Man fastar inför heliga högtider	Fasta under den nionde månaden i den muslimska kalendern. Då ska den rättrogne muslimen avstå från mat, dryck, sex och rökning från gryning till skymning.	40 dagar fram till påskdagen med undantag för söndagar.	I protestantismen ingår ej fastan.	40 dagar fram till påskdagen med undantag för söndagar.
Matres- triktioner	Ej kött, fläsk, fågel, fisk eller skaldjur.	Ej kött, fläsk, fågel, fisk eller skaldjur.	Ej gris. Slaktdjur ska avlivas genom att skära av halspulsådrorna.	Enligt moseböckerna: ej gris eller djur som har många ben, ej fiskar utan fjäll, köttätande fyrfotadjur och fåglar samt skaldjur och insekter.		
Pilgrims- resor	Nej.	Nej.	Ja, till Mecka minst en gång i livet.	Ja, till platser anknutna till olika helgon.	Nej.	Ja, till olika heliga platser.
Stöd till fattiga	En del av vägen till slutmålet (nirvana) är goda gärningar.	En del vägen till slutmålet (nirvana) är goda gärningar.	Allmosegivande är en religiös plikt.	Kyrkan tar in skatt som delvis går till behövande samt allmosor (kollekt) till behövande.		
Droger	Ej alkohol.	Ej alkohol.	Ej alkohol.	Gärna alkohol utom i vissa frikyrkor.		

Det är rimligt att tro att religionen därutöver även påverkar ekonomiska faktorer, den allmänna ärligheten/korruptionen och eventuellt förekomsten av frosseri (vilket gissningsvis framgår av genomsnittlig BMI). Det finns dock ingen tydlig ”vinnarreligion” beträffande de listade faktorerna (tabell 9 + 10), förutom möjligen att de protestantiska länderna genomgående har ”bäst” eller näst ”bäst” värden.

Tabell 9. Dominerande religion vs diverse data som: korruption, BMI för män och alkoholkonsumtion. Katolska kyrkan= **röd**, ortodoxa kyrkor= **ljusblå**, protestantiska kyrkor = **grön**, ospecificerat kristna= **gul**, islam= **grå**, buddhism= **mörkblå**, hinduism= **rosa**.

Religion	Bra toaletter (%)	Under-näring (%)	Korr-uption 1=mkt	Offent. Utg för hälso-vård (%) av BNP)	Mobiler/ 100 inv.	Bilar& bussar/ 1.000 inv.	Alkohol-kons./ vuxen (l alk/år)	Medel socker-kons-umtion (g/dag & pers.)	Medel BMI för män	BNP per inv.	Export av varor och tjänster (% av BNP)	Politiska rättigheter (1= "fullst.")
Katolska kyrkan	79	12	4	5	96	250	9	101	26	10 876	44	2
Ortodoxa kyrkan	91	5	4	4	119	239	13	95	26	7 713	45	3
Protestantiska kyrkan	86	10	6	6	99	393	7	110	27	16 409	42	2
Ospecificerat kristna	56	18	4	4	81	192	7	77	25	5 619	40	3
Islam	59	15	3	2	79	126	3	57	24	4 128	40	5
Buddhism	74	20	4	2	80	86	4	47	22	6 668	41	5
Hinduism	51	14	4	2	61	78	3	65	22	4 455	32	2

Tabell 10. Dominerande religion vs ekonomiska data, korruption, BMI för män och alkoholkonsumtion. Katolska kyrkan= **röd**, ortodoxa kyrkor= **ljusblå**, protestantiska kyrkor = **grön**, ospecificerat kristna= **gul**, islam= **grå**, buddhism= **mörkblå**, hinduism= **rosa**.

Land	Bra toaletter (%)	Undernäring (%)	Korruption 1=mkt	Offent. Utg för hälsovård (% av BNP)	Mobiltelefoner/100 inv.	Bilar & bussar/1.000 inv.	Alkohol-kons./vuxen (l alk/år)	Medel sockerkonsumtion (g/dag & pers.)	Medel BMI för män	BNP per inv.	Export av varor och tjänster (% av BNP)	Politiska rättigheter (1= "fullst.")
Afghanistan	37		2	2	41	23	0		21			7
Albanien	98	5	3	3	142	102	7	66	26	3 719	19	4
Algeriet	95	5	3	4	92		1	85	25	5 327	41	6
Andorra	100			5	77		16		28			1
Angola	57	41	2	2	47	40	5	36	22	1 462	90	6
Antigua & Barbuda		21		3	185		7	96	26	10 196	70	4
Argentina	90	5	3	5	142	314	10	112	28	12 095	11	1
Armenien	90	21	3	2	125	105	11	58	25	2 421	23	4
Australien	100	5	9	6	101	653	10	129	28	27 390	20	1
Azerbajdzjan	45	5	2	1	99		11	44	26	2 475	39	6
Bahamas	100	6	7	4	125	82	9	126	27	17 055	43	1
Bahrain			5	3	124	482	4		28	15 545	89	7
Bangladesh	53	26	3	1	46	2	0	16	20	1 543	14	3
Barbados	100	5	8	4	128	406	7	156	26		50	1
Belgien	100	5	8	7	113	539	11	151	27	27 659	85	1
Belize	90	5		3	62	178	6	137	27	5 682	53	1
Benin	12	12	3	3	80	21	2	16	22	975	15	2
Bhutan	65		6	3	54	38	1		23	3 685	30	7
Bolivia	25	27	3	3	72	68	5	77	24	2 387	18	1
Bosn.-Hercegovina	95	5	3	6	80	170	10	74	27		30	5
Botswana	60	25	6	4	118	113	8	68	22	8 353	53	2
Brasilien	80	6	4	4	104	198	9	153	26	7 154	10	3
Brunei		5	5	2	109	696	2	107	24		67	7
Bulgarien	100	5	3	4	141	295	12	79	27	6 067	56	2
Burkina faso	11	8	3	3	35	11	7	16	21	986	9	4
Burma	81		2	0	1	7	1	36	21		0	7
Burundi	46	62	2	5	14	6	10	5	22	650	8	6
Centralafr. Rep.	34	40	2	1	23	0	3	22	21	1 209	20	3
Chile	96	5	7	4	116	164	9	126	27	9 132	32	2
Colombia	74	9	3	5	94	66	6	134	25	5 974	17	4
Costa Rica	95	5	5	6	65	152	6	156	26	8 170	49	1
Cypern	100	5	6	3	94	622	9	129	27	19 175	55	
Danmark	100	5	9	8	124	466	13	159	26	28 956	47	1
Dem. Rep. Kongo	23		2	-	17	5	4	5	20	602	22	7
Djibuti	56	26	3	6	19		2	77	23	1 857	35	4
Dominica		5	5	4	145		8	104	25	5 677	53	1
Dominikanska rep.	83	24	3	2	90	123	6	110	25	6 395	37	2
Ecuador	92	15	3	2	102	63	9	101	26	3 230	37	3
Egypten	94	5	3	2	87		0	77	27	3 527	16	6
Ekvatorialguinea			2	2	57		6		24	5 707	99	7
El Salvador	87	9	3	4	124	84	4	93	26	4 597	27	2
Elfenbenskusten	23	14	2	1	76		7	33	23	1 589	40	6
Eritrea	14	65	3	2	4	11	2	14	21	1 022	15	7
Estland	95	5	6	4	123	444	16	167	26	9 392	85	1
Etiopien	12	41	3	2	8	3	4	11	20	815	12	5
Fiji		5		3	116	173	2	121	27	4 994	65	6
Filippinerna	76	13	3	1	86	32	6	77	23	4 032	55	2
Finland	100	5	9	6	156	559	13	93	27	26 164	44	1
Frankrike	100	5	7	9	100	600	14	110	26	27 244	29	1
För. arabemiraten	97	5	7	2	145	313	1	104	28	21 478	73	6
Gabon	33	5	3	3	107		9	47	24	5 848	69	5
Gambia	67	19	4	3	86	7	3	74	22	1 631	48	7
Georgien	95	6	4	2	73	116	6	90	26	1 998	23	4
Ghana	13	5	4	4	71	33	3	19	23	1 920	49	2
Grekland	98	5	3	6	108	112	11	96	26	17 057	25	1
Grenada	97	21		4	117		10	153	25	7 317	55	1
Guatemala	81	22	3	2	126	117	4	110	25	4 048	20	3

Tabell 10. Fortsättning.

Land	Bra toa- letter (%)	Under- näring (%)	Korr- uption 1=mkt	Hälso- vård (%) av BNP)	Mobiler	Bilar& bussar	Alko- holkons.	Socket- kons.	Medel BMI för män	BNP per inv.	Export (% av BNP)	Pol. rättig- heter
Guinea	19	16	2	1	40		1	27	23	1 972	24	6
Guinea-bissau	21	22	2	2	39	33	4	16	22	863	32	4
Guyana	81	8	3	7	74	95	10	99	24	3 922	96	2
Haiti	17	57	2	1	40		7	66	24	1 619	13	6
Honduras	71	12	3	4	125	97	5	110	25	2 872	54	3
Indien	31	19	3	1	61		3	66	21	2 364	13	2
Indonesien	52	13	3	1	92	76	1	44	22	2 905	41	3
Irak	73		2	2	76		0		27			7
Iran		5	3	3	91	16	1	71	25	5 806	23	6
Irland	99	5	8	6	105	537	14	115	28	29 155	98	1
Island	100	5	8	8	109	773	6	153	27	28 840	34	1
Israel	100	5	6	5	133	305	3	104	27	23 015	37	1
Italien		5	4	7	135	677	11	85	26	25 905	27	1
Jamaica	83	5	3	2	113		5	148	24	3 597		2
Japan	100	5	8	7	95	595	8	77	24	25 646	11	1
Jemen	52	30	2	2	46	35	0	66	24	822	42	5
Jordanien	98	5	5	5	107	137	1	99	27	4 162	42	4
Kambodja	29	25	2	2	58		5	25	21	1 730	50	6
Kamerun	47	22	3	1	42		8	27	24	1 878	23	7
Kanada	100	5	9	7	71	597	10	173	27	27 503	46	1
Kap Verde	54	11	6	3	75	94	5	88	24	4 555	28	1
Kazakstan	97	5	3	3	123	170	11	71	26	4 345	57	6
Kenya	31	33	2	2	62	21	4	55	22	1 033	22	6
Kina	55	10	4	2	64	32	6	22	23	3 940	23	7
Kirgizistan	93	11	2	4	92	59	5	38	25	1 497	42	6
Kiribati		5	3	16	10	144	4	126	29	4 545	7	1
Komorererna	36	47	2	2	22	33	0	22	22	1 718	17	6
Kongo	30	13	2	2	94	26	4	30	22	1 054	80	6
Kroatien	99	5	4	7	144	377	15	164	27	9 116	42	2
Kuba	91	5	4	10	9	38	6	118	25			7
Kuwait	100	5	5	2	161	502	0	101	29	19 599	56	4
Laos	53	22	2	1	65	21	7	11	21	1 523	30	7
Lesotho	29	14	4	4	32		6	41	22	2 625	33	4
Lettland	78	5	4	4	102	459	13	93	26	7 975	42	1
Libanon		5	3	4	68		2	93	27	4 301	14	6
Liberia	17	32	3	3	39	3	5	11	22		21	5
Libyen	97	5	2	2	172	291	0	90	27		36	7
Lichtenstein					99							1
Litauen		5	5	5	147	479	15	107	27	8 719	45	1
Luxemburg	100	5	9	7	143	512	13		27	50 564	150	1
Madagaskar	11	25	3	3	40		1	22	21	844	31	2
Makedonien	89	5	4	5	105	136		96	26	6 055	49	4
Malawi	56	27	3	6	20	9	2	25	22	583	26	3
Malaysia	96	5	4	2	121		1	112	25	8 573	120	5
Maldiverna	98	10	3	6	157	20	1	77	23		89	6
Mali	36	12	3	3	48	9	1	30	22	785	27	2
Malta	100	5	6	6	109	558	4	132	28	17 635	92	1
Marocko	69	5	3	2	100	71	2	99	26	3 537	28	5
Mauritanien	26	8	2	2	79		0	110	23	1 894	46	6
Mauritius	91	5	5	2	92	150	4	118	25	9 677	61	1
Mexico	85	5	3	3	81	244	8	132	27	9 262	31	2
Mocambique	17	38	3	4	31	10	2	19	22	799	18	3
Moldavien	79	5	3	5	89	120	18	82	24	1 358	50	2
Mongoliet	50	27	3	4	91	61	3	33	25	1 523	56	2
Montenegro	92		4	5	185				27			
Namibia	33	18	4	3	67	109	10	85	23	5 838	41	2
Nauru					60		5		34			1
Nederländerna	100	5	9	7	116	503	10	142	26	29 993	70	1

Tabell 10. Fortsättning.

Land	Bra toa- letter (%)	Under- näring (%)	Korr- uption 1=mkt	Hälso- vård (%) av BNP)	Mobiler	Bilar& bussar	Alko- holkons.	Socket- kons.	Medel BMI för män	BNP per inv.	Export (% av BNP)	Pol. rättig- heter
Nepal	31	17	2	2	31	5	2	11	21	1 325	23	3
Nicaragua	52	19	3	5	65	48	5	99	26	3 131	24	3
Niger	9	16	3	3	25		0	16	21	678	18	4
Nigeria	32	6	2	2	55	31	12	30	23	846	54	4
Nordkorea		35	1	3	2		4	8	22			7
Norge	100	5	9	8	113	572	8	121	27	34 188	47	1
Nya Zeeland		5	10	7	115	729	10	164	28	20 412	36	1
Oman			5	2	166	225	1		26	12 608	59	6
Pakistan	45	25	3	1	59	11	0	74	22	1 881	13	6
Palau				9	71		10		30		10	1
Panama	69	15	3	4	185	188	7	88	26	6 048	73	1
Papua Nya Guinea	45		2	3	28	9	4		25	2 343	66	2
Paraguay	70	10	2	2	92	82	8	63	26	4 165	38	4
Peru	68	16	3	3	100	52	7	104	25	4 724	16	3
Polen	90	5	6	5	120	451	13	123	27	10 772	27	1
Portugal	100	5	6	7	142		15	93	27	18 782	30	1
Qatar	100		7	3	132	724	1		28		67	6
Rumänien	72	5	4		115		15	71	25	5 894	33	2
Rwanda	54	32	5	5	33	4	10	5	23	931	9	7
Ryssland	87	5	2	4	166	245	16	121	26	7 009	44	5
S:t Kitts & Nevis	96	16		3	161		9	156	28	11 132	46	1
Saint Lucia		8	7	3	103		12	99	25	5 897	53	1
S:t Vinc. & Grena.		5	6	3	121	204	5	121	25	5 237	53	2
Salomonöarna		11	3	4	6		2	19	27	1 908	24	4
Samoa	100	5	4	4	91		5	68	30	4 630	34	2
Saudiarabien		5	5	3	188		0	74	28	13 593	44	7
Schweiz	100	5	9	6	124	569	11	164	26	31 446	46	1
Senegal	51	19	3	3	67	20	1	38	22	1 428	28	3
Serbien			3	6	129	223	11		27			
Seychellerna		8	5	4	136	173	11	88	26	16 681	78	3
Sierra Leone	13	35	3	1	34	5	10	11	23	463	18	4
Singapore	100		9	1	144	149	2		24	23 594		5
Slovakien	100	5	4	5	108	282	13	85	27	11 365	71	1
Slovenien	100	5	6	6	105	547	15	41	27	16 836	54	1
Somalia	23		1		7		1		22			6
Spanien	100	5	6	6	112	601	12	93	27	22 003	29	1
Sri Lanka	91	20	3	2	83	58	1	85	22	3 443	39	3
Storbritannien	100	5	8	7	130	527	13	112	27	26 476	28	1
Sudan	34	22	2	1	41	28	3	58	22	1 506	15	7
Surinam	84	15	3	4	170		6	151	25	5 530	20	1
Sverige	100	5	9	7	114	523	10	129	26	26 583	47	1
Swaziland	55	19	3	4	62	89	6	137	23	4 168	76	6
Sydafrika	77	5	4	4	100	159	10	90	27	8 764	28	1
Sydkorea	100	5	5	4	105	338	15	99	24	16 149	39	2
Syrien	96	5	3	2	57	52	1	118	27	3 162	35	7
São Tomé & Prínc.	26	5		5	62	2	9	52	24			1
Tadzjikistan	94	26	2	1	86	38	3	41	24	808	99	6
Tanzania	24	34	3	4	47	12	7	19	22	521	17	4
Tchad	9	39	2	3	23		4	19	21	798	17	6
Thailand	96	16	3	3	101		7	88	23	6 321	67	2
Tjeckien	98	5	4	6	137	470	17	142	28	15 450	63	1
Togo	12	30	2	2	41	2	2	16	22	1 358	31	5
Tonga	96		3	3	52		4		31	6 568	15	5
Trinidad & Tobago	92	11	3	3	141	351	6	156	26	9 092	59	2
Tunisien	85	5	4	3	106	103	1	96	25	6 279	45	6
Turkiet	90	5	4	3	85	131	3	66	27	6 471	20	4
Turkmenistan	98	7	2	1	63	106	5	27	25	3 416	96	7
Tuvalu	84			10	25		2					1

Tabell 10. Fortsättning.

Land	Bra toa- letter (%)	Under- näring (%)	Korr- uption 1=mkt	Hälso- vård (%) av BNP)	Mobiler	Bilar& bussar	Alko- holkons.	Socker- kons.	Medel BMI för män	BNP per inv.	Export (% av BNP)	Pol. rättig- heter
Tyskland	100	5	8	8	127	623	13	123	27	25 789	33	1
Uganda	48	22	2	2	38	7	12	25	22	1 167	11	6
Ukraina	95	5	2	4	119	140	16	121	25	4 037	62	4
Ungern	100	5	5	5	120	384	16	123	27	12 977	72	1
Uruguay	100	5	7	6	132		8	104	26	8 871	17	1
USA	100	5	7	7	90	820	9	192	28	34 599	11	1
Uzbekistan	100	11	2	2	76		4	11	25	1 498	25	7
Vanuatu	52	5	4	3	119		1	38	27	3 127	44	1
Venezuela		7	2	3	96	147	8	99	27	5 759	30	3
Vietnam	75	11	3	3	175	13	4	36	21	2 040	55	7
Vitryssland	93	5	2	5	108	282	15	90	26	4 803	69	6
Zambia	49	44	3	4	38	18	4	47	21	786	27	5
Zimbabwe	44	30	2	4	60	106	5	104	22	2 499	36	6
Österrike	100	5	8	8	146	556	13	123	26	28 481	46	1

Klimatet förefaller däremot vara den omständighet som verkligen förklarar skillnader länder emellan. Det har så klart betydelse för hur väl människor och hus tidvis behöver vara isolerade emot kyla. Därtill påverkar det i hög grad vad som är traditionella födoämnen. Men därutöver ligger länder som har kalla vintrar på en högre nivå än de som inte har det, beträffande 9 av de 13 faktorer som jämförs här och för de övriga 4 ligger de näst högst (tabell 11+12). I alla fall där länder med kalla vintrar tar 1:a platsen innehas 2:a platsen av länder med mindre kalla (fast dock) vintrar.

Tabell 11. Huvudsakligt klimat²⁴ vs diverse faktorer. Kalla vintrar= **ljusblått**, vanligen mindre kalla vintrar= **grönt**, medelhavs- och ökenklimat, dvs. ofta varmt och torrt, viss årstidsvariation= **gult**, tropiskt, dvs. varmt och fuktigt med, temperaturmässigt sett, inga årstider alls= **rött**.

Klimat	Barn i skolan (%)	Rent vatten (%)	Bra toa- letter (%)	Under- näring (%)	Korr- uption 1=mkt	Mobiler/ 100 inv.	Offent. Utg för hälsovård (% av BNP)	Bilar& bussar/ 1.000 inv.	Alkoh o- lkons./ vuxen (liter alk/år)	Medel socker- konsumtion (g/dag och person)	Medel BMI för män	BNP per inv.	Export av varor och tjänster (% av BNP)
Kalla vintrar	94	99	91	11	4	102	4	298	11	91	26	10 137	58
Mindre kalla vintrar	85	84	76	6	5	89	4	326	9	84	22	14 044	39
Ej vinter	86	93	69	13	4	92	3	194	4	84	25	8 019	37
Tropiskt	89	91	58	18	3	79	3	88	5	71	24	4 183	40

²⁴. Vilken klimatzon ett land huvudsakligen ligger är baserat på Utrikespolitiska institutets klimatbeskrivningar, i kombination med data i kartboken: Nordstedts världsatlas, (Nordstedts, Stockholm, 2011).

Tabell 12. Huvudsaklig klimatzon vs de diskuterade faktorerna. Kalla vintrar= **ljusblått**, vanligen mindre kalla vintrar= **grönt**, medelhavs- och ökenklimat, dvs. ofta varmt och torrt, viss årstidsvariation= **gult**, tropiskt, dvs. varmt och fuktigt med, temperaturmässigt sett, inga årstider alls= **rött**.

Land	Barn i skolan (%)	Rent vatten (%)	Bra toa- letter (%)	Under- näring (%)	Korr- uption 1=mkt	Mobiler/ 100 inv.	Offent. Utg för hälsovård (% av BNP)	Bilar& bussar/ 1.000 inv.	Alkoh ol- kons./ vuxen (liter ren	Medel socker- konsumtion (g/dag och person)	Medel BMI för män	BNP per inv.	Export av varor och tjänster (% av BNP)
Afghanistan		78	37		2	41	2	23	0		21		
Albanien	85	96	98	5	3	142	3	102	7	66	26	3 719	19
Algeriet	95	85	95	5	3	92	4		1	85	25	5 327	41
Andorra	84	100	100			77	5		16		28		
Angola		60	57	41	2	47	2	40	5	36	22	1 462	90
Antig. & Barbuda	90	95		21		185	3		7	96	26	10 196	70
Argentina		98	90	5	3	142	5	314	10	112	28	12 095	11
Armenien		98	90	21	3	125	2	105	11	58	25	2 421	23
Australien	97	100	100	5	9	101	6	653	10	129	28	27 390	20
Azerbajdzjan	86	88	45	5	2	99	1		11	44	26	2 475	39
Bahamas	99	98	100	6	7	125	4	82	9	126	27	17 055	43
Bahrain		100			5	124	3	482	4		28	15 545	89
Bangladesh	89	85	53	26	3	46	1	2	0	16	20	1 543	14
Barbados		100	100	5	8	128	4	406	7	156	26		50
Belgien	99	100	100	5	8	113	7	539	11	151	27	27 659	85
Belize	100	99	90	5		62	3	178	6	137	27	5 682	53
Benin	94	84	12	12	3	80	3	21	2	16	22	975	15
Bhutan	88	99	65		6	54	3	38	1		23	3 685	30
Bolivia		96	25	27	3	72	3	68	5	77	24	2 387	18
Bosn.-Hercegov.	87	100	95	5	3	80	6	170	10	74	27		30
Botswana		99	60	25	6	118	4	113	8	68	22	8 353	53
Brasilien		99	80	6	4	104	4	198	9	153	26	7 154	10
Brunei	97			5	5	109	2	696	2	107	24		67
Bulgarien	98	100	100	5	3	141	4	295	12	79	27	6 067	56
Burkina faso	64	95	11	8	3	35	3	11	7	16	21	986	9
Burma		75	81		2	1	0	7	1	36	21		0
Burundi	99	83	46	62	2	14	5	6	10	5	22	650	8
Centralafr. Rep.	67	92	34	40	2	23	1	0	3	22	21	1 209	20
Chile		99	96	5	7	116	4	164	9	126	27	9 132	32
Colombia	93	99	74	9	3	94	5	66	6	134	25	5 974	17
Costa Rica		100	95	5	5	65	6	152	6	156	26	8 170	49
Cypern	99	100	100	5	6	94	3	622	9	129	27	19 175	55
Danmark	96	100	100	5	9	124	8	466	13	159	26	28 956	47
Dem.Rep. Kongo		80	23		2	17	-	5	4	5	20	602	22
Djibuti	45	98	56	26	3	19	6		2	77	23	1 857	35
Dominica	98			5	5	145	4		8	104	25	5 677	53
Dominikanska rep.		87	83	24	3	90	2	123	6	110	25	6 395	37
Ecuador		97	92	15	3	102	2	63	9	101	26	3 230	37
Egypten	95	100	94	5	3	87	2		0	77	27	3 527	16
Ekvatorialguinea	57				2	57	2		6		24	5 707	99
El Salvador		94	87	9	3	124	4	84	4	93	26	4 597	27
Elfenbenskusten	57	93	23	14	2	76	1		7	33	23	1 589	40
Eritrea	37	74	14	65	3	4	2	11	2	14	21	1 022	15
Estland		99	95	5	6	123	4	444	16	167	26	9 392	85
Etiopien	84	98	12	41	3	8	2	3	4	11	20	815	12
Fiji				5		116	3	173	2	121	27	4 994	65
Filippinerna		93	76	13	3	86	1	32	6	77	23	4 032	55
Finland	96	100	100	5	9	156	6	559	13	93	27	26 164	44
Frankrike	99	100	100	5	7	100	9	600	14	110	26	27 244	29
För. arabemiraten	98	100	97	5	7	145	2	313	1	104	28	21 478	73
Gabon		95	33	5	3	107	3		9	47	24	5 848	69
Gambia	76	96	67	19	4	86	3	7	3	74	22	1 631	48
Georgien	100	100	95	6	4	73	2	116	6	90	26	1 998	23
Ghana	76	90	13	5	4	71	4	33	3	19	23	1 920	49
Grekland		100	98	5	3	108	6	112	11	96	26	17 057	25
Grenada		97	97	21		117	4		10	153	25	7 317	55

Tabell 12. Fortsättning.

Land	Skola (%)	Vatten (%)	Toa- letter (%)	Under- näring (%)	korr- uption	Mobiler	Hälso- vård (%)	Bilar & bussar	Alko- hol (l/år)	Socke- kons.	BMI för män	BNP/ inv.	Export (%)
Guatemala		98	81	22	3	126	2	117	4	110	25	4 048	20
Guinea	74	89	19	16	2	40	1		1	27	23	1 972	24
Guinea-bissau		83	21	22	2	39	2	33	4	16	22	863	32
Guyana	99	98	81	8	3	74	7	95	10	99	24	3 922	96
Haiti		71	17	57	2	40	1		7	66	24	1 619	13
Honduras		95	71	12	3	125	4	97	5	110	25	2 872	54
Indien		96	31	19	3	61	1		3	66	21	2 364	13
Indonesien	98	89	52	13	3	92	1	76	1	44	22	2 905	41
Irak		91	73		2	76	2		0		27		
Iran		98		5	3	91	3	16	1	71	25	5 806	23
Irland	97	100	99	5	8	105	6	537	14	115	28	29 155	98
Island	98	100	100	5	8	109	8	773	6	153	27	28 840	34
Israel	97	100	100	5	6	133	5	305	3	104	27	23 015	37
Italien		100		5	4	135	7	677	11	85	26	25 905	27
Jamaica		98	83	5	3	113	2		5	148	24	3 597	
Japan	100	100	100	5	8	95	7	595	8	77	24	25 646	11
Jemen		72	52	30	2	46	2	35	0	66	24	822	42
Jordanien		98	98	5	5	107	5	137	1	99	27	4 162	42
Kambodja		81	29	25	2	58	2		5	25	21	1 730	50
Kamerun	92	92	47	22	3	42	1		8	27	24	1 878	23
Kanada		100	100	5	9	71	7	597	10	173	27	27 503	46
Kap Verde	83	85	54	11	6	75	3	94	5	88	24	4 555	28
Kazakstan	99	99	97	5	3	123	3	170	11	71	26	4 345	57
Kenya	83	83	31	33	2	62	2	21	4	55	22	1 033	22
Kina		98	55	10	4	64	2	32	6	22	23	3 940	23
Kirgizistan	91	99	93	11	2	92	4	59	5	38	25	1 497	42
Kiribati				5	3	10	16	144	4	126	29	4 545	7
Komorena		91	36	47	2	22	2	33	0	22	22	1 718	17
Kongo		95	30	13	2	94	2	26	4	30	22	1 054	80
Kroatien	95	100	99	5	4	144	7	377	15	164	27	9 116	42
Kuba	100	96	91	5	4	9	10	38	6	118	25		
Kuwait		99	100	5	5	161	2	502	0	101	29	19 599	56
Laos		72	53	22	2	65	1	21	7	11	21	1 523	30
Lesotho	73	97	29	14	4	32	4		6	41	22	2 625	33
Lettland	94	100	78	5	4	102	4	459	13	93	26	7 975	42
Libanon	91	100		5	3	68	4		2	93	27	4 301	14
Liberia		79	17	32	3	39	3	3	5	11	22		21
Libyen			97	5	2	172	2	291	0	90	27		36
Lichtenstein	90					99							
Litauen	97			5	5	147	5	479	15	107	27	8 719	45
Luxemburg		100	100	5	9	143	7	512	13		27	50 564	150
Madagaskar		71	11	25	3	40	3		1	22	21	844	31
Makedonien	93	100	89	5	4	105	5	136		96	26	6 055	49
Malawi	91	95	56	27	3	20	6	9	2	25	22	583	26
Malaysia		100	96	5	4	121	2		1	112	25	8 573	120
Maldiverna		99	98	10	3	157	6	20	1	77	23		89
Mali	77	81	36	12	3	48	3	9	1	30	22	785	27
Malta		100	100	5	6	109	6	558	4	132	28	17 635	92
Marocko	90	98	69	5	3	100	2	71	2	99	26	3 537	28
Mauritanien	76	52	26	8	2	79	2		0	110	23	1 894	46
Mauritius	94	100	91	5	5	92	2	150	4	118	25	9 677	61
Mexico		96	85	5	3	81	3	244	8	132	27	9 262	31
Mocambique	91	77	17	38	3	31	4	10	2	19	22	799	18
Moldavien	90	96	79	5	3	89	5	120	18	82	24	1 358	50
Mongoliet	100	97	50	27	3	91	4	61	3	33	25	1 523	56
Montenegro	88	100	92		4	185	5				27		
Namibia	90	99	33	18	4	67	3	109	10	85	23	5 838	41

Tabell 12. Fortsättning.

Land	Skola (%)	Vatten (%)	Toa- letter (%)	Under- näring (%)	korr- uption	Mobiler	Hälso- vård (%)	Bilar & bussar	Alko- hol (l/år)	Socke- kons.	BMI för män	BNP/ inv.	Export (%)
Nauru		90				60			5		34		
Nederländerna	99	100	100	5	9	116	7	503	10	142	26	29 993	70
Nepal		93	31	17	2	31	2	5	2	11	21	1 325	23
Nicaragua		98	52	19	3	65	5	48	5	99	26	3 131	24
Niger	54	96	9	16	3	25	3		0	16	21	678	18
Nigeria		75	32	6	2	55	2	31	12	30	23	846	54
Nordkorea		100		35	1	2	3		4	8	22		
Norge	99	100	100	5	9	113	8	572	8	121	27	34 188	47
Nya Zeeland	99	100		5	10	115	7	729	10	164	28	20 412	36
Oman	81	92			5	166	2	225	1		26	12 608	59
Pakistan	66	95	45	25	3	59	1	11	0	74	22	1 881	13
Palau						71	9		10		30		10
Panama	98	97	69	15	3	185	4	188	7	88	26	6 048	73
Papua Nya Guinea		87	45		2	28	3	9	4		25	2 343	66
Paraguay	86	99	70	10	2	92	2	82	8	63	26	4 165	38
Peru		90	68	16	3	100	3	52	7	104	25	4 724	16
Polen	96	100	90	5	6	120	5	451	13	123	27	10 772	27
Portugal	99	99	100	5	6	142	7		15	93	27	18 782	30
Qatar	98	100	100		7	132	3	724	1		28		67
Rumänien	96		72	5	4	115			15	71	25	5 894	33
Rwanda		77	54	32	5	33	5	4	10	5	23	931	9
Ryssland		98	87	5	2	166	4	245	16	121	26	7 009	44
S:t Kitts & Nevis	94	99	96	16		161	3		9	156	28	11 132	46
Saint Lucia	93	98		8	7	103	3		12	99	25	5 897	53
S:t Vinc. & Grenad.	98			5	6	121	3	204	5	121	25	5 237	53
Salomonöarna				11	3	6	4		2	19	27	1 908	24
Samoa	99		100	5	4	91	4		5	68	30	4 630	34
Saudiarabien	86	97		5	5	188	3		0	74	28	13 593	44
Schweiz	100	100	100	5	9	124	6	569	11	164	26	31 446	46
Senegal	75	92	51	19	3	67	3	20	1	38	22	1 428	28
Serbien	96				3	129	6	223	11		27		
Seychellerna	94	100		8	5	136	4	173	11	88	26	16 681	78
Sierra Leone		86	13	35	3	34	1	5	10	11	23	463	18
Singapore		100	100		9	144	1	149	2		24	23 594	
Slovakien		100	100	5	4	108	5	282	13	85	27	11 365	71
Slovenien	98	100	100	5	6	105	6	547	15	41	27	16 836	54
Somalia		67	23		1	7			1		22		
Spanien	100	100	100	5	6	112	6	601	12	93	27	22 003	29
Sri Lanka	95	98	91	20	3	83	2	58	1	85	22	3 443	39
Storbritannien		100	100	5	8	130	7	527	13	112	27	26 476	28
Sudan		64	34	22	2	41	1	28	3	58	22	1 506	15
Surinam		97	84	15	3	170	4		6	151	25	5 530	20
Sverige	96	100	100	5	9	114	7	523	10	129	26	26 583	47
Swaziland		92	55	19	3	62	4	89	6	137	23	4 168	76
Sydafrika	90	99	77	5	4	100	4	159	10	90	27	8 764	28
Sydkorea	99	100	100	5	5	105	4	338	15	99	24	16 149	39
Syrien		94	96	5	3	57	2	52	1	118	27	3 162	35
São Tomé & Prínc.	98	89	26	5		62	5	2	9	52	24		
Tadzjikistan		94	94	26	2	86	1	38	3	41	24	808	99
Tanzania	97	80	24	34	3	47	4	12	7	19	22	521	17
Tchad		67	9	39	2	23	3		4	19	21	798	17
Thailand	90	99	96	16	3	101	3		7	88	23	6 321	67
Tjeckien		100	98	5	4	137	6	470	17	142	28	15 450	63
Togo	95	87	12	30	2	41	2	2	2	16	22	1 358	31
Tonga		100	96		3	52	3		4		31	6 568	15
Trinidad & Tobago	96	98	92	11	3	141	3	351	6	156	26	9 092	59
Tunisien	99	99	85	5	4	106	3	103	1	96	25	6 279	45
Turkiet		100	90	5	4	85	3	131	3	66	27	6 471	20
Turkmenistan		97	98	7	2	63	1	106	5	27	25	3 416	96
Tuvalu		98	84			25	10		2				
Tyskland	100	100	100	5	8	127	8	623	13	123	27	25 789	33
Uganda	92	91	48	22	2	38	2	7	12	25	22	1 167	11

Tabell 12. Fortsättning.

Land	Skola (%)	Vatten (%)	Toa- letter (%)	Under- näring (%)	korr- uption	Mobiler	Hälso- vård (%)	Bilar & bussar	Alko- hol (l/år)	Socker- kons.	BMI för män	BNP/ inv.	Export (%)
Ukraina	89	98	95	5	2	119	4	140	16	121	25	4 037	62
Ungern	96	100	100	5	5	120	5	384	16	123	27	12 977	72
Uruguay		100	100	5	7	132	6		8	104	26	8 871	17
USA	92	100	100	5	7	90	7	820	9	192	28	34 599	11
Uzbekistan	90	98	100	11	2	76	2		4	11	25	1 498	25
Vanuatu		96	52	5	4	119	3		1	38	27	3 127	44
Venezuela	94			7	2	96	3	147	8	99	27	5 759	30
Vietnam		99	75	11	3	175	3	13	4	36	21	2 040	55
Vitryssland		100	93	5	2	108	5	282	15	90	26	4 803	69
Zambia	92	87	49	44	3	38	4	18	4	47	21	786	27
Zimbabwe		99	44	30	2	60	4	106	5	104	22	2 499	36
Österrike		100	100	5	8	146	8	556	13	123	26	28 481	46

Ekonomi & näringsliv

Guide i arbetslivet

Detta kapitel bygger på erfarenheter jag gjort som arbetstagare på olika arbetsplatser under en kortare eller längre period, någon gång från mitten av 80-talet och cirka 20 år framåt. Den beskriver mina minnesbilder av hur det var på dessa. Vilka givetvis inte behöver vara sanna eller stämma överens med andras dito. Därutöver kan situationen i de nämnda arbetena ha förändrats väsentligt sedan dess.

Ambitionen är att presentera en rättvis jämförelse mellan olika arbeten, med avseende på vissa faktorer som har inverkan på varje människas dagliga välbefinnande. Tyngdpunkten ligger på faktorer som normalt inte berörs annat än flyktigt i, exempelvis, platsannonser. Min tro är att den främsta styrkan i texten ligger i att samma person (jag), har jämfört ett antal ganska olika arbetsplatser. Till skillnad ifrån andra informationskällor om arbetslivet, vari olika personers skattningar jämförts.

En viktig fråga att ställa sig inför entrén på arbetsmarknaden är: vad vill jag främst ha ut av mitt arbete? Det finns ett antal olika vanliga resonemang kring detta, förslagsvis:

A. Det spelar ingen roll vad jag arbetar med just nu, för jag är bara ute efter att tjäna pengar.

B. Jag vill ha ett arbete som ger mig prestige i den omgivning som jag vill vara i (genom till exempel titeln, lönen eller arbetets karaktär).

Den som känner igen dig mest i alternativ A, kan nöja sig med att studera lönestatistiken (se till exempel SCB 2003, eller www.lonestatistik.se), för möjliga arbeten och därefter i söka arbeten uppifrån och neråt på listan. En fördel med det tillvägagångssättet (utöver lönen) är att det eliminerar alla spekulationer om vilka yrken som passar för ens personlighet. En risk med tillvägagångssättet är emellertid att den som gör på det viset kan fastna i ett yrkesval som han/hon inte trivs med, men inte "kan" byta på grund av att tillvaron anpassats efter de relativt goda inkomsterna.

För den som istället känner igen sig mest i alternativ B, är det en god strategi att fråga sig själv vad prestigevärdena är för de arbeten som det vore möjligt att få och likaså därefter söka från toppen och nedåt, med i princip samma fördelar och risker som ovan.

Någon som däremot vill ha ut annat av sitt framtida arbete, tror jag kan ha nytta av att läsa vidare i denna skrift.

Det är svårt att på veta vilket arbete som skulle ge mest tillfredsställelse. Den främsta orsaken till det är att den blivande relationen med kollegor/chefer svårligen låter sig bedömmas på förhand. Chansen att göra ett lyckat val ökar dock om de sociala förhållandena och helst även arbetsförhållandena i övrigt, passar med ens personlighet. Även den som aldrig haft ett arbete förut kan du i någon mån skapa sig en uppfattning om vad som vore lämpligt genom att titta tillbaka på sitt liv. Alla har rimligen samarbetat, under mer eller mindre arbetsliknande former, med människor förut. Och, i brist på annat, kan de erfarenheterna analyseras med förslagsvis nedanstående frågeställningar:

- Vill du att andra talar om för dig vad och hur du ska göra, eller trivs du bättre med att komma på det själv?
- Hur känner du dig när någon klagar på att du inte hunnit göra det du lovat?
- Gillar du att umgås i en stor grupp, eller föredrar du en intimare kontakt med några få personer?
- Föredrar du att pyssla själv eller tillsammans med andra?
- Hur svårt har du att hantera om människor klagar eller skäller på dig?

Den två först listade frågorna berör en viktig parameter som särskiljer olika arbeten, nämligen graden av . Osjälvständigt arbete innebär att någon annan ständigt styr över när och hur arbetsuppgifterna skall utföras. Våldigt osjälvständiga arbetsuppgifter har till exempel de som kör buss i linjetrafik, arbetar vid ett löpande band i en tillverkningsfabrik eller är affärsbiträden i stora affärer. De största nackdelarna med detta jämfört med mer självständiga arbeten, tycker jag är att det inte går att ta pauser när de behövs som mest. Därutöver finns små möjligheter att smita undan för att vila lite, ringa privatsamtal, eller göra andra privata saker. Den största fördelen, i mitt tycke, är frånvaron av krav/förväntningar på egna initiativ. Det medför även att det är tillåtet att med gott samvete njuta av de små pauser som erbjuds. En annan fördel är den, relativt mer självständiga yrken, låga prestationspressen. Eftersom resultatet, mer eller mindre, är begränsat till att antingen är prestationen godkänd eller inte godkänd.

De mest osjälvständiga arbeten jag provat och/eller studerat är arbeten i löpandeband-liknande produktion i tillverkningsindustrin (Mathiassen m fl., 1996, Björing 1996). Alla kom mer eller mindre samtidigt till arbetet och de gick direkt till sina arbetsplatser och började arbeta. Sedan stod de flesta på samma arbetsplats och gjorde precis samma arbetsmoment utan paus fram till den gemensamma frukostpausen några timmar senare. Frukostpausen varade ca 15-30 minuter, därefter gick alla nästan samtidigt tillbaka till sin arbetsplats och fortsatte arbetet fram till lunchpausen. Lunchpausen varade kanske en halvtimme, sen gick de i gemensam tropp tillbaka till arbetsplatsen och fortsatte arbeta fram till fikapausen. Efter fikapausen fortsatte de på samma sätt tills det var dags att gå hem. Mellan pauserna arbetade de nästan utan avbrott och sett över hela arbetsdagen arbetade de aktivt hela 70-80%¹ av arbetstiden.

¹. D v s 70-80% av arbetstiden utförde de något monteringsarbete med händerna. Under resten av tiden (20-30%) väntade de på material, samtalade med kollegor, gick på toaletten med mera.

Majoriteten av de arbetare jag studerade i tillverkningsindustrin hade väldigt lite inflytande över vilka arbetsmoment som skulle göras, när de skulle göras, i vilken ordning och hur arbetsplatsen var utformad (var olika saker skulle vara placerade), eftersom dylika beslut togs av produktionstekniker. De flesta av de industriarbetare jag intervjuat föreföll emellertid vara nöjda med sina arbeten, eftersom de varken bytt arbetsgivare eller arbetsuppgifter på många år.

De mest osjälvständiga arbeten jag själv har provat var i kassan på några stora butiker (se diagram 1). Där hade jag en något större frihet över mina arbetstider än vad personalen i tillverkningsindustrin verkar ha. Då det fanns fler olika arbetstider att välja emellan, på grund av att butikerna hade långa öppettider och behovet av personal dessutom varierade över veckan. Därutöver hade jag förmodligen en viss frihet att välja tidiga eller sena pauser/raster, även om jag inte har något minne av att jag erbjudits den möjligheten. Men jag hade väldigt lite inflytande över vad jag skulle göra, när det skulle göras, i vilken ordning, eller hur snabbt det skulle göras. Dylika beslut togs av mina chefer och av kunderna. Jag hade vidare litet inflytande på hur arbetsplatsen var utformad, eftersom jag delade den med flera kollegor och varken hade tid till eller rätt att förändra den.

Som, exempelvis, personlig assistent hade jag egentligen inte heller någon kontroll över mina tider, vad jag skulle göra, eller när jag skulle göra det. Enär det styrdes av brukarens önskemål och behov. Fast i det arbetet märkte jag inte av osjälvständigheten då jag visste att jag skulle få ”dötid” till att tillfredsställa mina egna behov, efter det att brukarens önskemål blivit uppfyllda.

När jag var processövervakare bestämde jag lika lite över mina tider, vad som skulle göras eller när jag skulle göra det. Ett av mina processövervakningsarbeten (centralvakten på ett fängelse) bestod i att titta på ett antal TV-skärmar som kontinuerligt filmade ett antal korridorer. Arbetsmomentet gick ut på att när de som gick i korridoren kom fram till en låst dörr skulle jag trycka på en knapp så att dörren låstes upp. Om jag missade att trycka på knappen fick jag som regel höra sura tillrop från männen i korridoren. Jämfört med arbetet som personlig assistent hade jag ännu mer dötid, men jag var bunden vid att hålla ett öga på TV-skärmarna. Dessutom hade jag ingen som helst kontroll över när någonting skulle ske och det var därför mycket svårare för mig att använda dötiden till att göra något kul. Detta sammantaget medförde att det arbetet gav en betydligt starkare känsla av att inte ha någon kontroll jämfört med arbetet som personlig assistent.

Ett steg uppåt i graden av självständighet tog jag i de arbeten i vilka jag bestämde när saker skulle göras. Det gjorde jag till exempel som lastbilschaufför. En typisk arbetsdag började klockan 07.00, med att hämta lastbilen och dagens körorder. Sedan åkte jag till det ställe där dagens gods fanns och lastade på ett sätt som jag tyckte passade körordern. Därefter var arbetsdagen ganska given, men jag bestämde allt om körningen och när jag skulle ta mina pauser.

I alla tjänstemannaarbeten har graden av självständighet varit ännu högre. Eftersom jag både planerat min tid under hela arbetsdagen och dessutom själv bestämt när den skulle börja och sluta. Några stora fördelar med det var att jag kunde komma och gå nästan när jag ville² och jag hade gott om möjligheter att ta pauser, utföra privata angelägenheter och umgås med kollegor. Den största nackdelen var att jag kände större prestationspress än i majoriteten av arbetarjobben.

Jag blev ytterligare ett steg uppåt i graden av självständighet i de arbeten där jag även bestämde hur saker och ting skulle göras och i bästa fall vad som skulle göras. Jag har emellertid inte haft så många arbeten där jag faktiskt fått göra det, varken som tjänsteman eller arbetare. Då det nästan alltid har funnits en massa oskrivna regler för detta.

² Visserligen har arbetsgivaren på de flesta arbetsplatser jag varit på, tillämpat någon form av flexitidssystem med närvaroplikt mellan 09.00 – 15.00. Men jag har väldigt sällan fått ens klagomål på grund av att jag kommit senare eller gått tidigare.

Men det har känts som om jag bestämt betydligt mer över det jag gjort i en del arbeten jämfört med andra. En avgörande skillnad tror jag legat i hur direktiven för arbetsuppgifterna varit utformade. Ta till exempel följande, påhittade, exempel i vilket en person får i uppgift att röja upp i ett förråd. Om direktivet vore givet på detaljnivå skulle det kunna låta såhär:

”Ställ de tre lådorna på golvet, ställ den blå lådan på översta hyllan, lägg sakerna på mellersta hyllan i en röd plastback osv.”

Om direktivet istället är givet på en övergripande nivå, skulle de istället kunna låta såhär:

”Jag vill att det skall finnas gott om plats för mer saker i förrådet och allting ska var lätt att hitta.”

I det senare exemplet är graden av självständighet betydligt större än i det förra. Och i mitt tycke är potentialen för att arbetet ska kännas inspirerande likaså betydligt större.

Jag har arbetat som trädgårdsarbetare/utomhusstädare med direktiv av båda dessa slag. Först var arbetet ganska roligt eftersom direktivet var av det senare slaget (snygga till ett nyanlagt kontorsområde med tillhörande planteringar så bra som möjligt inom en viss tid). När det var klart, efter några månader, följde jag med en erfaren kollega som valde att dela ut detaljdirektiv om att kratta där eller plocka skräp här, vilket med ens gjorde arbetet betydligt tråkigare.

Även som tjänsteman har jag mött direktiv av båda slagen. Till exempel arbetade jag som tekniker på ett ställe där jag omväxlande jobbade för två olika chefer. Den förste gav väldigt detaljerade direktiv och han var knappt mottaglig för något ifrågasättande. Då arbetet var utfört och jag presenterade resultatet för honom, kom han oftast med väldigt omfattande ändringar som gjorde att jag var tvungen att göra om stora delar. Med tiden kändes jobbet ganska meningslöst och min insats reducerades till att bara göra precis det som han sagt att jag ska göra, med så lite eget engagemang som möjligt (ju mer jag engagerade mig desto ledsnare blev jag om chefen sedan ville ändra det jag gjort).

Den andra chefen däremot gav mig direktiv i form av en idé om något som hon ville ha gjort, men jag fick själv fundera ut hur det skulle göras. När jag senare presenterade resultaten för henne bestod hennes kritik av uppmuntrande tips om hur resultatet kunde bli bättre. Detta sammantaget gjorde att det verkligen var en fröjd att arbeta för henne.

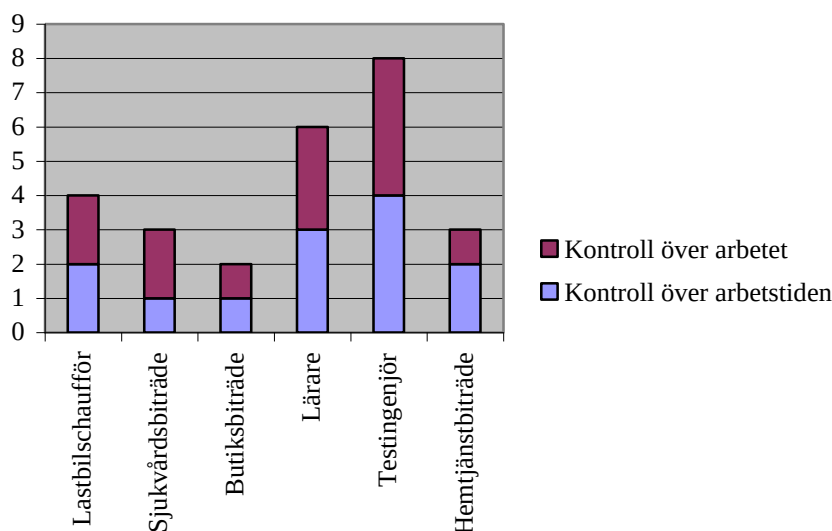
Jag har flera liknande erfarenheter, både av att utföra uppdrag åt andra och att be andra utföra uppdrag åt mig, som kan sammanfattas i:

Ju mer uppdragsgivaren har förtroende för att uppdragstagaren gör ett bra arbete, desto större frihet får uppdragstagaren i uppdraget och desto mindre petig blir uppföljningen.

Fast vad olika uppdragsgivare anser är ett bra resultat är olika. En del värdesätter främst att det blir klart fort, andra värdesätter främst att det blir billigt och ytterligare andra fokuserar på att det blir snyggt. Det är inte självklart att ens egen uppfattning om vad som är ett bra resultat är densamma som uppdragsgivarens. Ju mer uppdragsgivaren tror att det skiljer mellan uppfattningarna desto större är risken att denne kommer att detaljstyra/kontrollera utförandet. Sålunda bör den som vill ha uppdragsgivarens förtroende, luska ut vad uppdragsgivaren tycker är det viktigaste och sedan anamma det som sitt eget främsta mål.

Till exempel arbetade jag som testingenjör på ett storföretag i verkstadsbranschen. Vi ingenjörer använde och köpte kontinuerligt nya testutrustningar för ganska mycket pengar. Vi tyckte att vi, bland alla saker vi kunde köpa, skulle välja ut de mest prisvärda eller gärna billigaste för att kunna ha råd till fler utrustningar (den största flaskhalsen var ofta bristen på testutrustningar). Men när vi presenterade förslag på nya utrustningar för chefen märkte vi att han ryggade tillbaka för argument i stil med att utrustningen var prisvärd, eller ännu värre, att den var billig. För honom var det väldigt viktigt att vi hade det bästa som gick att få, oavsett om vi verkligen behövde det eller inte. Så vi lärde oss att leta efter de finaste apparaterna vi kunde hitta och sedan presentera dessa för chefen med ord som:

”Den är visserligen dyr, men den har betydligt bättre prestanda än konkurrerande modeller.”

Kontroll över arbetstiden

- 1= Helt schemalagd arbetstid i vilken jag inte bestämde över när jag skulle ta rast/paus, eller vad jag skulle göra härnäst.
- 2= Jag bestämde till viss del över när jag skulle ta rast/paus och över vad jag skulle göra härnäst.
- 3= Jag bestämmer helt över pauser/raster och till viss del över arbetstidens förläggning.
- 4= Jag planerade min tid själv.

Kontroll över arbetet

- 1= Jag tog inga beslut över huvud taget, allt bestämdes av instruktioner från chefer, kollegor eller kunder/patienter.
- 2= Jag bestämde över hur arbetet skulle utföras.
- 3= Jag bestämde hur arbetet skulle göras och till viss del över vad som skulle göras.
- 4= Jag bestämde i ganska hög grad även vad som skulle göras.

Som lastbilschaufför rådde jag över körningen och till viss del över mina tider.

Som sjukvårdsbiträde rådde jag över vad jag skulle göra härnäst, och kunde i någon mån bestämma över hur jag gjorde med patienterna, eftersom de flesta var så spaka att dom inte ställde några krav.

Som butiksbiträde rådde jag inte över någonting.

Som lärare hade jag ganska stor frihet att bestämma över min arbetstid, bortsett ifrån den tid som jag var schemalagd till att hålla lektioner. Jag hade dessutom ganska stor frihet att välja vad som skulle göras under en lektion, förutsatt att jag på det stora hela följde läroplanen och det jag planerat tillsammans med kollegorna.

Som testingenjör hade jag stor frihet över arbetstiderna, förutsatt att jag finns tillgänglig under kontorstid och kom till alla möten. Jag hade också frihet att ta beslut om när, hur och vad jag skulle göra förutsatt att jag följde vissa direktiv och upprätthöll en viss produktion.

Som hemtjänstbiträde bestämde jag till viss del över när jag skulle gå till vem och hur länge jag skulle stannat där. Som regel bestämde emellertid brukarna hur och vad jag skulle göra.

Diagram 1. Graden av självständighet i några olika arbeten.

En del gillar andra gör det inte. Och olika människor har därtill olika syn på vad omväxling innebär. Vad jag tycker är omväxling framgår kanske av tabell 1. Andra ser omväxling i arbeten som jag tyckt varit monotona och vice versa. Vid en jämförelse av, till exempel, ett arbete som går ut på att författa olika saker framför en dator i ett kontorsrum, med att stå i en kassa i en butik. Skulle arbetet framför datorn kunna te sig väldigt ensidigt för den som sitter i kassan, eftersom det innebär väldigt likartade rörelser hela tiden, samma bild framför ögonen och inga möten med människor utöver enstaka kollegor. Kontoristen däremot uppfattar antagligen arbetet i kassan som väldigt monotont, då det i kontoristens ögon hela tiden medför väldigt likartade intellektuella överväganden.

Om kontoristen och butikskassören skulle byta arbete med varandra och samtidigt bibehålla synen på vad som är omväxling, skulle de nog ganska snart tycka att arbetet var trist. Men min erfarenhet är att jag, som tur är, ändrat perspektiv när jag bytt arbete, ifall jag känt mig engagerad i den nya uppgiften. I de arbeten som inte känts engagerande har dagarna däremot blivit till transportsträckor till tiden för hemgång. För att jag ska känna mig engagerad i uppgiften krävs åtminstone följande:

- Jag vill känna att uppgiften är meningsfull för arbetsgivaren.
- Jag vill känna att jag utför arbetsuppgiften någorlunda bra.
- För att jag ska kunna känna att jag utför arbetsuppgiften någorlunda bra krävs det att den innefattar moment som går att utföra med olika kvalitet. Om så inte är fallet återstår att försöka göra momenten snabbare eller samtidigt göra något annat som ger en liten utmaning, som att till exempel att samtala med kollegor. Om inget av detta är möjligt återstår bara att försöka döva sig genom att, till exempel, lyssna på radio.

Tabell 1. Gradering av ett antal arbeten beträffande utrymmet att göra privata saker samtidigt som arbetet pågår samt omväxlingen.

	Tid för privata göröml	Omväxling
Arbetsmiljöinspektör	4	3
Butiksbiträde	1	2
Fastighetsskötare	2	2
Forskningsingenjör	4	4
Fritidsledare	2	3
Grundskolelärare	4	3
Hemtjänstbiträde	3	4
Hotellvaktmästare	3	4
Konstruktör	4	2
Kriminalvårdare	3	3
Lastbilschaufför	3	2
Limousinechaufför	3	3
Processövervakare	3	1
Sjukvårdsbiträde	1	3
Skolvaktmästare (kvällstid)	3	2
Teknisk skribent	4	2
Telefonist	2	1
Testingenjör	4	3
Trädgårdsarbetare	2	2

Tid att göra privata saker

1= Det fanns varken tid eller möjlighet att göra några privata saker utom under raster och pauser.

2= Visst utrymme för att ringa korta privatsamtal eller liknande.

3= Gott om tid att göra privata saker på arbetstid, men det var inte tillåtet att gå ut på privata ärenden.

4= Mycket tid att göra privata saker och det var möjligt att, till exempel, gå och handla på arbetstid.

Omväxling

1= En enda arbetsuppgift som var väldigt likartad och den utfördes på en plats utan att träffa andra än kollegorna.

2= Några arbetsuppgifter med olika karaktär, men människorna jag mötte uppträdde ganska lika.

3= Många arbetsuppgifter med olika karaktär eller jag träffade människor som uppträdde olika.

4= Många arbetsuppgifter med olika karaktär och jag träffade människor som uppträdde olika.

Det är stor skillnad mellan olika jobb, beträffande hur mycket jag varit . I de flesta tjänstemannarbetena har det varit möjligt att arbeta i ett långsammare tempo och göra mindre krävande arbetsuppgifter när jag känt mig lite sjuk. Därutöver har jag kunnat komma senare och gå tidigare dessa dagar. I många arbetarjobb, däremot, har jag inte haft möjlighet att göra mindre krävande arbetsuppgifter, när jag känt mig krasslig. På en del ställen har det inte ens varit möjligt att arbeta långsammare. Och många gånger har arbetstiderna varit fasta utan möjlighet att gå hem tidigare. Dessutom var det på en del arbeten, såsom på sjukhus, inte vettigt att gå till arbetet om jag var lite sjuk, eftersom det skulle innebära att jag riskerade att smitta de stackars patienterna. Slutligen har det i flera tjänstemannajobb känts svårare för mig att sjukskriva mig, då det skulle ha inneburit mer arbete för mig efteråt, eftersom ingen annan gjorde mitt arbete när jag var borta och det ständigt flöt in nya uppdrag. Sålunda har jag oftare sjukskrivit mig på en del arbetarjobb jämfört med de flesta tjänstemannajobb, fast jag har egentligen inte varit sjukare.

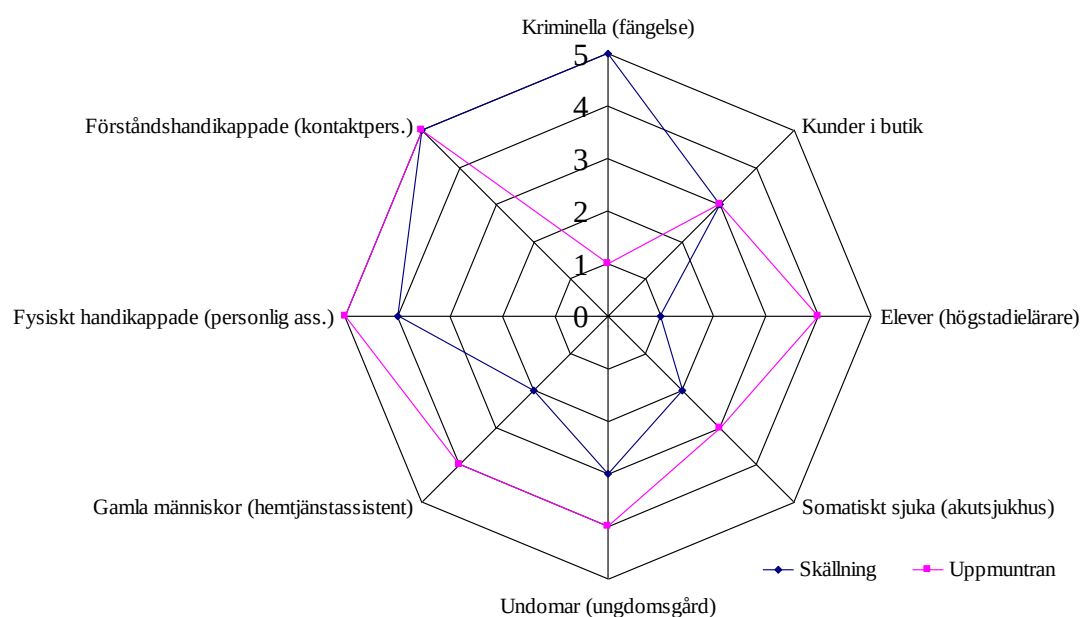
Min erfarenhet är att tjänstemannayrken också har en liten fördel i att de i större utsträckning innefattar tjänsteresor. En är en resa som görs i tjänsten till en plats som inte är den ordinarie arbetsplatsen. Den tjänsteresa som flest kommer i kontakt med är konferensresan. På alla ställen där jag varit anställd som tjänsteman har vi då och då åkt på konferensresor. Däremot kan jag inte komma på något ställe där jag varit anställd som arbetare och fått åka på konferensresa. Konferensresor är som regel ganska lika. De börjar med resan till konferensanläggning, kanske en fem mil från arbetsplatsen. Där bjuds fika och ostfrallor med gurka och paprika. Chefen önskar alla välkomna och därpå följer någon form av föreläsning fram till lunch. Lunchen brukar vara en höjdare långt över det som personalmatsalar brukar erbjuda. Därefter väntar någon slags aktiviteter av mer eller mindre seriöst slag till femtiden. Efter det följer egen tid och kanske fördrinkar i något grupprum, fram till middagen vid sex-sjutiden. Middagen brukar likaså vara en höjdare med öl och vin som gör umgänget med kollegorna lite mer otvunget. Vid nio-tiotiden dukas det ibland fram ostbrickor och sen är schemat fritt. Nästa dag är det någon form av aktivitet fram till lunch och sedan vidtar hemresan. Jag tycker dylika övningar är ganska trevliga, framför allt eftersom jag gillar mat. Men de påverkar inte min uppfattning om arbetet, därtill är de alldeles för sällan förekommande. Dessutom känns aktiviteterna ofta ganska meningslösa (de är vanligtvis av typen ”utveckla dig själv eller organisationen genom att sjunga tillsammans”).

På andra tjänsteresor är syftet att utföra någon form av uppdrag hos någon. De främsta fördelarna tycker jag är att jag fått traktamente, härliga hotellfrukostar, blivit bemött med respekt och bjudits på luncher. I en del fall har jag även blivit bjuden på brakmiddagar och spektakulära kvällsaktiviteter. Som extra bonus har jag kanske sett eller upplevt något nytt. Då kollegor följt med på resorna har nästan alltid vår kontakt blivit både djupare och mer personlig, jämfört med i det dagliga arbetet på hemmaplan. När färden gått utomlands har dessa fördelar oftast blivit ännu större och dessutom har jag fått möjligheter att köpa med mig något kul hem, eller kunnat stanna över helgen (vilket av någon konstig anledning, förr i tiden, gjorde flygresorna betydligt billigare).

En stor nackdel med tjänsteresor var emellertid att det ofta blev väldigt långa arbetsdagar som kanske följdes av en krogrunda till sent på kvällen. Och hela tiden kändes det som om jag förväntades vara superskärpt och övertrevlig. Allra värst var det vid utrikesresor, eftersom planet ofta avgick så tidigt att jag kände mig trasig hela dagen. Den näst största nackdelen tycker jag var att jag oftast sov ganska dåligt på hotellen. Kanske för att jag var så uppstressad, eller för det var bullrigare/varmare än hemma, eller bara så ensamt.

En annan företeelse som tjänstemän, enligt min erfarenhet, kommer i kontakt med i väldigt ofta, men arbetare ”slipper” nästan helt, är . Jag tycker att det kan vara roligt att vara med på möten om jag känner mig delaktig i samtalet. Vilket är lättare att göra om det är en liten grupp, där jag vågar prata och mötet handlar om ämnen där jag har något att säga. Om så inte är fallet kan möten istället vara väldigt långtråkiga. Till exempel var jag på en arbetsplats, där chefen varje dag höll ett möte om en timme med hela gruppen (kanske 10-15 personer). Det mesta av tiden gick åt till att chefen berättade om saker som överhuvudtaget inte berörde mig. Dessa möten kändes för mig helt meningslösa och de var en ständig plåga. I andra tjänstemannaarbeten har däremot majoriteten av mötena erbjudit goda möjligheter till att aktivt delta.

Ytterligare en fördel med många tjänstemannajobb jämfört med arbetardito är att ofta varit mindre överhängande. I de arbeten som innefattat mycket direktkontakt med kunder/patienter/brukare/barn har jag ständigt levt med risken att få skäll (se diagram 2). Men jag tycker inte att jag tagit åt mig så mycket när utskällningarna kommit ifrån ”kunder”. Troligen mest på grund av att kritiken som regel inte varit riktad till mig personligen. Och dessutom har jag som regel fått stöd av kollegorna när ”kunden” kommit utom hörhåll.

Skällning

1= Jag hamnade i konflikter och fick kritik flera gånger per dag.
5= Jag hamnade nästan aldrig i konflikter.

Risken för konflikt i är enligt min uppfattning mindre ju spakare men ändå klara i huvudet motparten/brukaren/patienten är. Som kriminalvårdare, till exempel, hamnade jag nästan aldrig i någon konflikt med ”kunderna”. Men som högstadielärare däremot tvingades jag ständigt ta konflikter med barnen.

Uppmuntran

1= Jag fick nästan aldrig uppmuntran från ”kunderna”, utom då jag inte ville ha det (då någon uppenbart ville vinna en fördel).
5= Jag fick uppmuntran minst en gång om dagen.

Diagram 2. Min erfarenhet av risken för skäll/kritik och chanserna till uppmuntran/beröm från kunder/patienter/brukare/barn i några olika arbeten som jag haft.

När jag fått skäll av kollegor däremot, har det ibland varit så hemskt att jag knappt klarat av att gå till arbetet dagen efter, även om arbetet i sig varit roligt. Å andra sidan gav uppmuntran/beröm från kollegor mer tillfredsställelse än dito från kunder/patienter. Allra mest tillfredsställelse gav beröm ifrån de personer, som jag kände mig i underläge gentemot. Vilket oftast varit mina chefer, men ibland även erfarna och duktiga kollegor.

Risken för konflikter med kollegor var definitivt störst i de fall då jag arbetat tillsammans med andra i samma arbetsuppgift, som till exempel på ett sjukhus då vi varit två personer som hjälptes åt att bädda sängarna i sjukhussalarna. I det läget måste den ene underordna sig den andres sätt att arbeta annars blev det väldigt konstigt. Då kände jag mig ibland, som underordnad, korkad och överkörd. Och som överordnad kände jag ibland att den underordnade var slö eller tjafsig. Ingendera var särskilt kul. Fast å andra sidan var det kul när jag jobbade med en kollega som jag var samkörd med. Vilket, enligt min erfarenhet, kommer med tiden.

Det arbete, som jag har haft, med minst kontakt med andra människor var som liftskötare i en liten skidanläggning där jag var den ende anställda. Den enda arbetsuppgiften (förutom att starta liften då passet började och stänga av den då det slutade) var att sitta i ett litet hus och titta på liften, beredd på att trycka på ett nödstopp om någon skulle falla. Oftast träffade jag ingen människa på hela arbetsdagen. Fördelen var, utöver att risken för konflikter med kollegor var eliminerad, att jag kunde göra lite vad jag ville (till exempel läsa en bok, eller plugga) när det inte var någon som åkte i backen. I händelse av att någon åkte i backen hade jag ungefär lika stor frihet förutom att jag då måste vara i närheten av stoppknappen och borde hålla ett öga på skidåkaren när denne åkte i liften. Jag tyckte att det var ett toppenjobb eftersom jag dels studerade (och var glad att kunna få betalt för att göra det) och dels visste att det var för en begränsad period av tid (så länge det fanns snö). Skulle det ha varit ett tillsvidarearbete, tror jag dock att jag i längden inte skulle ha klarat av det, eftersom det inte innehöll någon social samvaro eller utmaning överhuvudtaget.

Kvaliteten på den rent på arbetsplatserna tycker jag, som sagt, har haft väldigt stor betydelse för om huruvida jag trivts där. Ifall gemenskapen var god lyfte det hela arbetet och det blev roligt att gå dit nästan oavsett arbetets natur för övrigt. Men var gemenskapen dålig, var jag hellre utan den. Den sämsta gemenskapen jag har upplevt, upplevde jag när jag praktiserade på ett löpande band i en monteringsfabrik. Där föreföll kollegorna inte ens prata med varandra på rasterna. De satt med var sitt korsord och åt sina smörgåsar. Trots att de delade samma fikabord. Den näst sämsta gemenskapen hade vi när jag arbetade på ett kontor där jag på rasterna tvingades höra på samma kvinna som pratade nästan oavbrutet om henne och hennes erfarenheter. Jag tror egentligen inte att det var hennes fel, det var nog snarare vi andra som uppmuntrade henne. Kanske för att vi inte hade annat att prata om.

De bästa gemenskaperna har jag funnit på arbetsplatser där vi varit väldigt blandade med avseende på ålder, kön och bakgrund (se tabell 2). Den allra mest blandade arbetsplatsen jag har arbetat på var arbetsmiljöinspektionen. Där fanns ungefär lika mycket män som kvinnor, i hyfsat jämnt spridda åldrar från runt 30 år till 65 år, med varierande utbildning och arbetslivserfarenhet. Vilket gjorde samtalen väldigt öppna, med ett brett spektrum av samtalsämnen.

Då jag varit nyanställd på en arbetsplats har det givetvis varit väldigt mycket som varit nytt. I synnerhet på de första arbetsplatserna där det till och med var nytt för mig att arbeta. Vilket innebar att det fanns en massa saker som jag inte kunde, men som alla andra nyanställda kunde. Till exempel att förstå om hur jag ska förhålla mig till kollegor och chefer, eller att förstå hur raster fungerar.

Även om jag senare erfarit att dylika saker i någon mån skiljer sig åt emellan olika arbetsplatser, blev det med tiden betydligt lättare att anamma de dagliga rutinerna. Det gjorde att jag fortare kom till den nivå där kollegorna mentalt befann sig. Det vill säga att fullt ut brottas med att behärska de yrkesmässiga som arbetet innefattade. Dessa utmaningar kan ha bestått i att hitta i stan och lasta samt köra en lastbil (lastbilschaufför), manövrera reglage på några kontrollpaneler (brovakt), formulera användarinstruktioner (teknisk skribent) och så vidare.

Innan jag kommit dithän att jag befunnit mig på ungefär samma nivå som mina kollegor, tycker jag att det känts som om alla andra varit mycket smartare än mig. Dom har sagt mycket klockare saker, gjort bort sig mer sällan och så vidare. Men när jag väl varit där har jag ofta funnit att jag faktiskt inte varit mer korkad än andra. Därutöver har jag ofta med tiden insett att en del kollegor som vid första mötet lät väldigt kloka, egentligen är ganska trångsynta eller tjatiga.

Det har varit väldigt stor skillnad mellan olika arbetsplatser beträffande hur lång tid det tagit att komma till det att jag känt att jag behärskat³ de flesta vanligt förekommande utmaningarna. På en del ställen har det bara tagit några dagar emedan det på andra har det tagit flera år. När jag då tänkt tillbaka på hur det var från början har det i flera arbeten (sådana där jag producerat någonting) slagit mig hur mycket mer jag producerat med tiden, trots att jag ansträngt mig mindre och mindre. Tyvärr är det ofta så att när jag väl behärskat utmaningarna har jag också tappat känslan av att utvecklats i arbetet.

När själva arbetsuppgifterna inte längre gett mig en känsla av att utvecklas, har jag ibland blivit ointresserad av arbetet och sedan bara gått dit för pengarnas skull. Om det inte varit så att jag har haft trevliga arbetskamrater, arbetet varit spännande, eller jag kunnat utvecklas personligen på annat sätt.

3. Med att behärska arbetsuppgifterna menar jag att jag inte längre känner någon osäkerhet om hur jag ska göra något. Det behöver inte betyda att jag inte har behövt tänka. Men om jag behövt tänka har jag varit på det klara med vilka överväganden jag behöver göra och varför och jag har haft de kunskaper som behövts för att göra det. Även när jag känt att jag behärskat arbetet har det givetvis ändå hänt att jag gjort fel. Det som skiljer är att osäkerheten i hur jag ska tänka/göra och osäkerheten i om huruvida resultatet kommer att bli rätt eller inte har försvunnit. Lotteri-känslan, som skapar spänning i tillvaron, är borta.

Livet är summan av minnena.

Tabell 2. Gradering av ett antal arbeten beträffande social samvaro och spänning.

	Social samvaro med kollegorna	Spänning
Arbetsmiljöinspektör	4	2
Butiksbiträde	2	1
Fastighetsskötare	2	1
Forskningsingenjör	4	2
Fritidsledare	4	3
Grundskolelärare	3	3
Hemtjänstbiträde	3	3
Hotellvaktmästare	4	2
Konstruktör	3	2
Kriminalvårdare	4	3
Lastbilschaufför	1	2
Limousinechaufför	1	3
Processövervakare	1	1
Sjukvårdsbiträde	4	3
Skolvaktmästare (kvällstid)	1	1
Teknisk skribent	3	2
Telefonist	3	1
Testingenjör	3	2
Trädgårdsarbetare	2	1

Social samvaro med kollegorna

1= Ensamarbete utan kollegor.

2= Ensamarbete med umgänge med kollegor bara på rasterna och samtalen handlade mest om arbetet. Vid samtal om ickearbetsrelaterade saker var ämnesvalen och karaktären på ordväxlingarna standardiserad (det var en viss jargong som gällde).

3= Umgänge med kollegor bara på rasterna, men samtalen var öppna utan standard jargong.

4= Umgänge med kollegor även under arbetet och samtalen var öppna.

Spänning

1= Det hände samma sak hela tiden och det skedde sällan något intressant/spännande.

2= Arbetsuppgifterna kunde kännas intressanta, men det hände sällan saker som någon annan skulle vara intresserad av att höra.

3= Ibland hände spännande saker som var värda att berätta för vem som helst och ganska ofta hände något som skulle ha varit värt att berätta för de närmaste.

Personlig utveckling kan bestå i att bli bättre/kunnigare till nytta för arbetet, blir bättre lämpad för en vidare karriär i allmänhet, får erfarenheter till personlig nytta/glädje, eller att ens sociala kompetens förbättras. Den personliga utvecklingen kan både vara i linje med arbetsgivarens intentioner eller motsatsen. Exempel på det senare är till exempel att utveckla en skicklighet i att sova så att det ser ut som intensiva studier av datorskärmen. Alternativt kanske arbetet erbjuder goda möjligheter att, till exempel, läsa böcker. Vilket jag kunde göra som brovakt, liftskötare, skolvaktmästare, kriminalvårdare, nattvaktmästare på hotell och personlig assistent.

De utbildningar som olika arbetsgivare bistått med har framför allt gett mig följande fördelar:

- Arbetstiderna på utbildningarna är bättre än den ordinarie arbetstiden, ofta börjar den första lektionen senare än den tid då arbetstiden normalt startar och dessutom brukar de sluta tidigare.
- Gratis mat, som därtill ofta är godare än brickluncherna i lunchmatsalar och dylikt.
- Kurserna är ganska slappa.
- Det är ofta ganska trevligt i pauserna eftersom alla har något att prata om (till exempel vad de tycker om kursen).

Fast det är väldigt lite av det som jag lärt mig på dylika kurser som jag senare haft nytta av i andra arbeten. Sålunda tycker jag inte att det är värt att låta sig lockas av att arbetsgivaren i platsannonsen lockar med internutbildning, i tron att det kommer att göra en mer attraktiv på arbetsmarknaden i allmänhet. Om det inte handlar om utbildningar som krävs för vissa arbeten, såsom väktarutbildning eller körkort för tunga fordon.

I flera sammanhang delas arbetsgivare upp efter vem som är huvudmannen, det vill säga vem som är ägaren (staten, kommuner/landsting eller privatpersoner) och i vilken form verksamheten bedrivs (myndighet, vinstdrivande företag eller ideell förening). Enligt min erfarenhet behöver det inte vara så stora skillnader i tillvaron på arbetsplatsen, beroende på vem huvudmannen är. De stora skillnaderna ligger i om ens egen grupp seglar i ekonomisk motvind eller medvind. Jag arbetade i några år på en stor statlig högskola. Det första året tillhörde jag en grupp som seglade i motvind och stämningen i gruppen var ganska dyster. Därefter slogs vi ihop med en annan grupp som seglade i medvind, eftersom deras kurser var populära bland studenterna (institutionernas anslag utgår i proportion till hur många studenter som deltar i deras kurser i kombination med dessas längd). Där var stämningen, såvitt jag märkte, väldigt positiv. Institutionen hade till och med så mycket pengar att de nådde över taket för hur mycket de fick ha och därför var de tvungna att göra av med en del på till exempel fester och konferenser.

Jag har vidare arbetat på två olika myndigheter i samma bransch. Den första hade möjlighet att dra in pengar på verksamheten, genom att hålla kurser och söka bidrag från olika forskningsfonder. Dessutom fick de under min tid ökade anslag från staten och kunde därför expandera verksamheten. Där var stämningen ganska positiv och sällan hördes några diskussioner om varför vissa fick förmåner och andra inte, trots att förmånerna var väldigt ojämnt fördelade. Därefter arbetade jag på en annan myndighet som inte hade någon möjligheter att öka på inkomsterna. Budgeten var helt reglerad uppifrån och där var betydligt mer diskussioner om vem som fick ny mobiltelefon eller vilken löneförhöjning var och en fick. Trots att förmånerna var ganska jämnt fördelade.

Samma mönster har jag mött på tre olika avdelningar på ett stort privat företag, varav de två första ansågs tillhöra kärnverksamheten. Båda avdelningarna arbetade med att ta fram nästa generation av företagets produkter. Men syftet för den första var att säkra produkternas kvalitet och syftet för den andra var att dokumentera produkterna när de var färdiga. Den första avdelningen ansågs av de flesta betydligt viktigare än den andra och det märktes på att det sällan var några problem med att få de resurser som avdelningen ansåg sig behöva, trots att projektet närmade sig slutet för deras del. Den andra avdelningen däremot var bara i början av dokumentationsarbetet och det stod rimligen klart för alla att de inte skulle bli klara i tid. Trots det fick de inte mer resurser ens till att åtgärda uppenbara flaskhalsar i produktionen.

De verksamheter som inte ansågs tillhöra kärnverksamheten, såsom underhållet av byggnaderna, hade man knoppat av i ett särskilt bolag som tog betalt för sina tjänster. Meningen var antagligen att de skulle bli effektivare genom att få tydliga mål att arbeta emot (d v s att tjäna pengar). Min erfarenhet av att både upphandla arbeten från den organisationen och att arbeta i den var, tyvärr, att det var väldigt dyrt att anlita den. Det ledde till att det en del av personalen i moderbolaget valde att göra, till exempel, mindre ombyggnationer själva, eller lägga ut uppdragen på externa aktörer. Vilket i sin tur bidrog till att underhållspersonalen bitvis inte hade så mycket att göra och stämningen bland personalen var ganska dålig.

I de flesta arbeten har personalen någon form av makt över motparten. Den som till exempel är hantverkare bestämmer över hur väl den vill utföra arbete eller till och med att låta bli att göra det. Den som står i en butik kan välja att inte hjälpa en kund som behöver hjälp. I båda fallen kan personalen missgynna de kunder dem inte gillar och gynna dem de gillar. De kunder som inte känner sig väl behandlade har då som regel möjlighet att gå till en annan hantverkare respektive butik. Och hantverkaren/butiken har inga lagliga möjligheter att tvinga kunden köpa företagets tjänster/produkter. Detta till skillnad från myndighetsutövning där kunden som regel inte kan välja att gå till någon konkurrent om denne känt sig orättvist behandlad. Och myndigheter har vissa befogenheter att tvinga "kunden" till en del saker. Om kunden trots allt inte lyder har de vissa maktmedel. Det tydligaste exemplet på myndighetsutövning är polisen och det är den myndighet som har störst befogenheter att tvinga andra.

Det finns även en hel del andra organisationer som är myndighetsutövande, en del av dessa är till och med privata, såsom vaktbolag, eller statliga fast i bolagsform såsom Systembolaget och Bilprovningen, eller kommunala såsom socialtjänsten eller kommunens miljöinspektörer.

Under min tid på Systembolaget syntes myndighetsutövningen främst i att butikspersonalen:

- Inte fick låsas om att man sett kunden i butiken förut. Det medförde att trots att någon kanske kom in flera gånger om dagen (vilket hände) och köpte samma sak (vilket också hände), var det inte tillåtet att ta notis om det.
- Hade rätt att kontrollera kundernas ålder innan de tilläts köpa något och personalen hade strikta order att inte sälja till någon vars ålder föreföll tveksam.
- Inte fick sälja alkohol på kredit.
- Inte hade som främsta mål att sälja så mycket som möjligt. Det främsta målet var istället att kassan skulle stämma vid arbetsdagens slut.

Jag tycker att myndighetsutövningen helt klart berikade arbetet, gjorde det lite mer spännande och det medförde att jag kände mig betydelsefullare än i andra butiker där jag jobbat.

Därutöver har jag utövat myndighet på några statliga myndigheter (Kriminalvårdsverket, Arbetsmiljöverket/-inspektionen, Domstolsverket och en högskola) och i ett antal kommunala verksamheter (lärare och brovakt).

En väldigt viktig del av verksamheten för dylika institutioner är att alla skall behandlas lika oavsett vilka de är. Det påverkar, enligt min uppfattning, arbetet ganska mycket. Och de fall då jag misslyckats med att vara rättvis, har det gett mig samvetsqual. Det är kanske inte så svårt att vara rättvis som kriminalvårdare på ett fängelse (häktet på Hall) eftersom arbetet inte tvingade mig att ta ställning i så många frågor. Då någon redan hade beslutat allt som behövde beslutas beträffande varje interns villkor och de rutiner jag hade att följa beträffande internerna var enkla att följa och upprätthålla. Dom satt inlåsta och fick bara komma ut en gång om dagen och då följde jag dom till rastgården, därutöver hade dom rätt att besöka på toaletten, så ofta som de önskade. Maten var lika för alla och den delades ut när den kom. De möjligheter jag själv hade att behandla människor olika var i stort sett begränsade till:

- Hur snabb jag var på att låsa upp och hämta någon när denne ville till toaletten.
- Hur ingående jag visiterade någon efter att denne fått besök.
- Hur länge jag lät de intagna umgås med sina besökare.
- Hur och om vad jag själv talade med dom (jag var kanske den enda dom talade med på hela dagen).
- I vilken grad jag uppfyllde deras önskemål beträffande mat och lektyr.

Såvitt jag kommer ihåg var det aldrig något problem med detta eftersom alla strävade efter att tillgodose fångarnas önskemål så gott det gick utifrån dessa snäva ramar.

I andra arbeten där det ingått myndighetsutövning, däremot, har det varit betydligt svårare att behandla alla lika. Delvis på grund av skillnader i mitt eget agerande, men framför allt på grund av skillnader mellan olika kollegor. Inte ens i en så enkel myndighetsutövning som den som vi hade som brovakter handlade varken jag själv eller vi i gruppen lika.

Arbetet som brovakt gick ut på att öppna broklaffen för höga båtar. Sommartid var det många segelbåtar som passerade. Varje gång broklaffen öppnades blev det köer på vägen. För att inte biltrafiken skulle bli allt för lidande (de körde ju förmodligen inte där bara för nöjes skull) försökte vi begränsa antalet broöppningar för fritidsbåtar. Det fanns inga ovanifrån givna regler för hur vi skulle agera, men för att det skulle vara rättvist emot fritidsbåtarna kom vi överens om följande regel:

Den fritidsbåt som väntat längst ska ha väntat i minst en kvart, men ingen får ha väntat i över en halvtimme.

Som synes en väldigt enkel regel, men det gick ändå inte att hålla fullt ut eftersom jag inte alltid såg när båten kom eller för att en del båtägare var så påstridiga att jag kände mig tvungen att ge med mig. Dessutom kändes det fånigt att hålla på regeln mitt i natten, när förmodligen nästa båt inte skulle komma förrän om flera timmar.

En viktig faktor vid val av arbete är givetvis belöningsnivån. Om den har jag inte mycket att säga eftersom det är en faktor som är lika lätt för vem som helst att jämföra. Utförlig statistik redovisas årligen av Statistiska Centralbyråns lönestatistiska årsbok (SCB, 2003) och den kan därtill laddas ner från www.lonestatistik.se. Men det är inte bara nivån som skiljer mellan olika anställningar utan även belöningsystemets utformning.

Det minst tillfredställande belöningsystem jag varit med om hade de på ett bokförlag där arbetet gick ut på att med sin egen telefon ringa människor och försöka få dessa att gå med i förlagets bokklubb. Lönen var helt prestationsbaserad, vilket innebar att det bara utgick lön till den som lyckades få någon att teckna medlemskap i bokklubben. Dessutom hade de inga glassiga erbjudanden att locka kunderna med, som hade gjort arbetet lättare. Jag lyckades överhuvudtaget inte locka en enda person att bli medlem, så det enda jag fick ut av jobbet var en högre telefonräkning.

Långt ifrån alla prestationsbaserade löneavtal är emellertid så usla. Senare har jag sålt försäkringar per telefon. Arbetet gick ut på att locka människor till att vilja bli kontaktade av en försäkringsförsäljare. För varje person som tecknade en försäkring av försäljaren fick jag en viss provision. Fast därutöver fick jag 5 kr för varje person som överhuvudtaget svarade när jag ringde. Det gjorde att det inte spelade någon större roll om huruvida någon blev intresserad av försäkringarna eller inte. Jag gjorde mer pengar på att bara få tag i folk och framföra mitt ärende så fort jag kunde.

Därtill har jag också provat att vara försäljare med fast lön. Det arbetet gick ut på att dela ut provexemplar av en språkkurs och därigenom få folk intresserade av att köpa en fullständig kurs. Få av de personer jag mötte var emellertid ens intresserade av att ta emot mina gåvor. Men då jag hade fast timlön gjorde det inte så mycket för mig. Kombinationen av att de flesta visade ett tydligt ointresse och att det var omöjligt att kontrollera hur flitig jag var, minskade dock min motivation på ett sätt som arbetsgivaren aldrig skulle ha gillat. I efterhand kan jag dock tycka att det kanske var lite naivt av arbetsgivaren att erbjuda dylika avtal till tonårsungdomar och tro att de skulle vara flitiga.

Det mest motiverande och roliga prestationsbaserade lönesystem jag varit med om är de som byggt på att jag kunde få dricks. Det har jag provat som vaktmästare (= den som bär väskor) på några olika hotell. Arbetet gick grovt sett ut på att jag stod i lobbyn och väntade på att det skulle komma någon gäst med stora väskor. Då försökte jag så elegant som möjligt smyga fram och ta väskorna ifrån honom eller henne. Däremellan hjälpte jag till med lite allt möjligt i receptionen och höll snyggt i lobbyn. Det som gjorde arbetet så kul och motiverande var att jag direkt fick en belöning (dricks) när jag gjort ett bra jobb. Suget efter att få mer eller högre dricks gjorde arbetet både spännande och utvecklande.

Jag filade ständigt på mina metoder för att få gästerna att känna sig tvungna att ge mig pengar. Ofta fick jag ungefär lika mycket i dricks som jag fick i lön och riktigt bra dagar kunde jag få flerfald mycket mer i dricks, vilket var verkligt sporrande. Det tråkiga med arbetet var att jag måste stå långa tider i lobbyn och vänta. Dessutom var det lite tråkigt när jag tyckte att jag levererat bra service, och trots det inte fått någon dricks, eller om jag missar att hjälpa en bra gäst av någon orsak.

Andra ganska stimulerande lönesystem är de som bygger på beting. Det innebär, enligt min erfarenhet, att när en förutbestämd mängd arbete är gjort får arbetstagarna gå hem. Jag tror att till exempel brevbärare och sopåkare har, eller har haft, dylika upplägg. Den stora fördelen är, så klart, att belöningen kommer direkt och är så nära kopplad till prestationen. Jag har bara provat det i en av arbetsuppgifterna på fängelset. Den arbetsuppgiften gick ut på att ta ut de fångar som så önskade på rast i en rastgård. När alla som ville gå ut hade fått göra det, fick jag gå hem. Vilket som regel var efter 2-3 timmar, fast jag hade betalt för tolv. Det var ju så klart kul, men ganska snart började jag räkna med att gå hem efter 2-3 timmar. Då kändes det som om jag arbetade deltid med väldigt bra betalt och de gånger jag var tvungen att stanna längre tid än 3 timmar var det som att arbeta gratis.

Det vanligaste belöningsystemet är fast månadslön. Bland systemen för fast månadslön finns det enligt min uppfattning två huvudgrupper. Den ena gruppen utgörs av de lönesystem som bygger på att alla har samma lön och de andra utgörs av de som bygger på att var och en avtalar⁴ med sin chef. Fördelen med det senare är givetvis att moroten för att anstränga sig mer är starkare. Å andra sidan är risken högre för att det ska bli avundsjuka mellan kollegorna. Den risken finns givetvis främst bland de som tror att de har lägre lön. I synnerhet de som tror att de får mindre, fast de tycker att de egentligen är värda mer. Även de som får mer och vet om det kan känna sig orättvist behandlade eftersom de tycker att skillnaderna i lön är så mycket mindre än skillnaderna i arbetsinsats. Vilket ofta också är fallet. Eftersom skillnaden mellan den sämst betalda och den bäst betalda kan vara så liten som ett par procent, vilket inte betyder mer än några hundralappar i månaden och då kanske det inte är värt den eventuella osämjan. Om jag jämför det ställe där det individuella lönesystemet fungerade sämst och bäst så var skillnaderna främst följande.

På det ställe där det individuella lönesystemet fungerade sämst (en statlig myndighet) hade alla samma arbetsuppgift, men väldigt olika utbildnings- och erfarenhetsbakgrund. De som kom nya med hög utbildning (som jag) fick redan från början högre lön än väldigt erfarna och duktiga kollegor, utan att varken kunna arbetet och utan att ens producera något (inskolningen innan den individuella produktionsstarten var cirka ett år). Men när jag väl gått ett år med full lön utan att producera hade jag inget för att jag började producera och kunde heller inte se fram emot någon vidare ökning av lönen i takt med att jag utvecklades. Den pott för löneökningar som gavs till myndigheten räckte förmodligen inte till för att både ge alla en liten slant var och dessutom premiera de som presterade väl. Dessutom fanns det inga tydliga och mätbara mål för var och ens prestationer. Det utrymme som fanns för extra löneökningar fördelades, enligt vad vi förstod, mest efter principerna att dels ge extra till de kollegor som halkat efter och dels till de som hotade att säga upp sig. Det fanns således ingen morot till att försöka förbättra sin prestation, däremot fanns det en morot till avundsjuka (vilket märktes) och till att bedriva utpressning emot arbetsgivaren.

Där det fungerade bäst (ett privat storföretag) talade chefen varje år om vad denne ville att jag skulle åstadkomma för att få ett extra påslag på lönen. Och den totala lönepotten var inte given från början, vilket gjorde att om andra fick högre lön behövde det inte innebära att jag blev lidande.

4. Självt har jag aldrig varit med om att verkligen förhandla med chefen om vilken löneförhöjning jag ska få. Istället har chefen bara talat om att du får så mycket eller så mycket och jag har tolkat det som att den enda möjliga svaret är "jaha" eller "tack så mycket". Jag tror att det då varit så att facket gått in och förhandlat i mitt ställe utan min inblandning, men jag är inte säker. I den begränsade utsträckning jag själv förhandlat som chef har det varit samma sak utan att för den skull facket varit inblandat. Jag har sagt en summa och den anställde har sagt "jaha, tackar", även om min avsikt varit att det skulle vara ett första förhandlingsförslag. Jag antar att det kan bero på att det bär emot att ackordera för sig själv om sin egen insats. Dessutom tror jag att vi kanske inte vill ge ett motbud eftersom det mer eller mindre betyder att vi sätter vår anställning på spel.

På det ställe där det i teorin säkert fungerade bäst var ett privat konsultbolag. Där skapade jag mitt eget löneutrymme genom de pengar jag drog in. Dessutom hade företaget dolda löneförmåner bestående av att jag "fick" tillbaka en del av det jag drog in i form av en pott med pengar som jag kunde spendera på att

köpa saker till mig själv med arbetsgivarens pengar (och de drog av kostnaden som kontorsförmånenheter). I verkligheten var det inte så bra som det låter eftersom vi kostade kunderna så mycket pengar per timme att jag drog mig för att fakturera kunden för alla de timmar varje uppdrag verkligen tog. Så följden blev att jag ofta arbetade gratis.

Det är inte bara där som jag fått ”dolda” löneförmåner. Min erfarenhet är att de flesta arbetsställen har något att erbjuda i den vägen. Såsom kakor och kaffe, gratis mat (till exempel på sjukhuset där vi ibland åt patienternas mat om någon råkat beställa för mycket), eller möjlighet att låna bil. Dylika förmåner tycker jag ofta ger mer glädje än motsvarande löneförhöjning, enär de förgyller dagen en aning. Vilket inte en siffra i ett lönebesked gör i lika hög grad.

Fördelen med att alla har samma lön är väl uppenbar och min erfarenhet är att vi på dylika arbetsställen överhuvudtaget inte diskuterat lönen. Inte heller har den varit något att fundera så mycket över. Men det har ändå funnits en morot till att försöka göra sitt bästa. Den moroten har varit ens egen vilja att göra det och en önskan om att få arbetskamraternas uppskattning. I dylika system finns, enligt min uppfattning, större utrymme för att få arbetskamraternas uppskattning eftersom faktorn: ”det är klart att han måste prestera bättre än oss eftersom han ju har betalt för det”, är bortskalad.

På flera stora arbetsplatser där jag arbetat i skift har det gått att höja lönen ganska rejält genom att ta ett, eller ett par, extrapass i månaden. Eftersom det då skett på övertid (ifall jag arbetat heltid), betyder det att jag fått dubbel lön för dessa timmar, vilket på de ställen där jag arbetat givit omkring tio procent extra i lön för varje extrapass. Och det var som regel heller inget problem att få de extrapass i månaden, som jag önskade, de dagar som passade mig.

Om extrapasset dessutom inträffade på en helg, då behovet oftast varit störst, fick jag dessutom tillägg för den obekväma arbetstiden, vilket spätt på löneökningen ytterligare. Märkligt nog har det som regel varit få av mina kollegor som utnyttjat den möjligheten.

På många av mina arbeten har arbetstiden varit förlagd mellan måndag och fredag ca 08.00-16.45 med en timmes rast och möjlighet till att komma upp till en timme tidigare eller senare och gå under motsvarande intervall. På en del ställen har tiderna kontrollerats med stämpelkort och andra inte. Men erfarenhet av stämpelkort är att det blir en hel administration för att hålla reda på några minuter hit eller dit, både för mig och för arbetsgivaren. Men på de ställen där jag varit med om att vi först haft stämpelkort som sedan tagits bort, har arbetstidsmoralen helt klart sjunkit. Fast å andra sidan är väl det viktigaste för arbetsgivaren ofta inte var personalen är, utan vad den gör. Vilket blir tydligare i ett system som inte fokuserar på närvaron. Ett exempel på att det uppenbarligen funkar, åtminstone på mig, är att på ett ställe där vi kunde arbeta hur mycket övertid som vi ville (och få motsvarande övertidsersättning) utan att fråga någon om lov och utan att vi blev ombedda att göra det. Fick jag, på stämpelkortens tid, övertid varje gång jag satt kvar och pratade strunt med kollegorna. När stämpelkortet försvann och vi istället själva redovisade tiden i ett dataprogram, drog jag mig för att skriva upp övertidstimmar för de tillfällen som jag visserligen varit där, men inte producerat något för arbetsgivarens räkning.

De arbetsställen som tillämpat skiftgång har nästan bara varit sådana där arbetet krävt bemanning dygnet runt. Det har bland annat varit flera hotellreceptioner där dygnet var uppdelat i tre lika långa skift och personalen antingen arbetade tvåskift eller natt (23.00-07.00). Tvåskiftet började som regel med en kväll (15.00-23.00) följt av morgonen därpå (07.00-15.00). Det bästa av de två dagskiften var enligt min uppfattning kvällsskiftet eftersom jag då inte hade några chefer i huset som la sig i vad jag gjorde och det fanns dessutom tid över för att umgås med kollegorna eller läsa dagstidningarna. Fördelen med att arbeta på dagen var främst att jag hade kvällen ledig och fler kollegor att prata med. Nattskiftet var naturligtvis ännu lugnare och då var husen inte bara tomt på chefer utan det var därtill tomt även på kollegor och det fanns inte mycket att göra.

Men på inget av hotellen där jag arbetat natt var det möjligt att sova, vilket medförde att jag ofta mådde ganska dåligt dagen efter även om jag sov ända fram till kvällen. På andra ställen där jag arbetat natt (som brovakt och kriminalvårdare) däremot har det varit socialt accepterat att sova några timmar under natten. Vilket har gjort att jag mått ganska bra dagen efter, redan efter några timmar i min egen säng.

På de två senare arbetsplatserna var arbetsdagen till en början uppdelat i treskift. Med två dagpass: 07.30-ca 14.00 och ca 14.00-19.00, samt ett nattskift 19.00-07.30 och alla roterade mellan alla tre passen.

När vi sedan bytte till tvåskiftsystem, i form av rotation mellan dag (07.30-19.00) och natt (som förut) blev arbetsvillkoren helt plötsligt väldigt mycket bättre. Detta eftersom jag inte behövde göra mer än tre pass per vecka för att få ihop till en heltidstjänst (vi hade inga avdrag för raster). De långa passen var heller inga problem eftersom jag inte gjorde så mycket annat än att sitta och slöa och därmed inte blev särskilt trött. Om jag arbetade dagpasset gick jag som sagt hem vid sjutiden och hade hela kvällen ledig. Om jag istället arbetade på kvällen hade jag hela dagen ledig och när jag klev på passet gjorde jag ungefär det som folk gör mest. Jag tittade på TV, läste en bok, umgicks med kollegor (inte som brovakt) eller pratade i telefon. När det blev natt gick jag och lade mig några timmar i någon tom cell och kollegan skötte bevakningen, respektive på britsen i brotornet.

Generellt tycker jag att ju mindre fysiskt och mentalt tungt ett arbete är desto längre pass kan jag klara av, utan att det blir tröttsamt. I det allra minst betungande av de två exemplen ovan (brovakt) var arbetet så lätt att det hände att jag gjorde tre pass på raken, dvs. kanske först en dag följt av en natt följt av ytterligare en dag.

På de mest fysiskt tunga arbeten som jag haft (Systembolaget, sjukhus och bygge) hade det däremot varit väldigt tungt att arbeta ens tolv timmar på raken. Detta kanske för att jag inte hade samma möjligheter att ta små pauser, när jag kände att jag behövde det. Dessutom började jag, på de två sistnämnda arbetena, så tidigt på morgonen att jag kände en viss sömnbrist under hela dagen.

Det mest mentalt tunga arbete jag haft det är att ha lektioner med högstadielärover. Då tvingades jag vara på alerten hela tiden och jag hade under hela lektionen ständigt ögonen på mig. Jag tror att det vore svårt att i det arbetet ens ha sex lektionstimmar på en dag utan att bli helt utmattad.

I de kontorsarbeten jag haft däremot, var arbetet som regel varken fysiskt eller mentalt tungt, eftersom jag kunde arbeta i min egen takt och jag kunde ta små pauser när jag ville det. Så jag kunde utan tvekan klara av att arbeta tolv timmar eller mer, när det behövdes.

När jag läser platsannonser noterar jag ofta att arbetsgivarna söker efter personer med viss utbildningsbakgrund och arbetslivserfarenhet. Därutöver betraktas det ofta som fördelaktigt att ha vissa specifika kompetenser, såsom att behärska ett visst datasystem eller dylikt. Se till exempel nedanstående två utdrag ur platsannonser i vilka de söker arkitekter:

”Vi efterlyser en kreativ person med känsla för att förverkliga kundens önskemål om visioner och flexibilitet. Det är också viktigt att du kan tillmötesgå produktionstekniska förutsättningar och myndigheter krav på utförande.

Du bör vara van vid att rita i CAD-miljö. Därför förutsätter vi att du har arkitektexamen och/eller motsvarande arbetslivserfarenhet. Har du dessutom erfarenhet av villor och småhus är det meriterande.”

”Du ska vara arkitekt eller likvärdig med examen från teknisk högskola och med erfarenhet av kommunalt planarbete. Vi lägger stor vikt vid dina personliga egenskaper. Du ska kunna samordna och samarbeta, vara utåtriktad och ha lätt för att uttrycka dig i tal och skrift. Du ska kunna arbeta med hjälp av datorer, bl a ord- och bildbehandling, CAD och GIS. Vi använder oss av Word, Photoshop, Indesign, AutoCad med POINT och ArcMap.”

I exemplen framgår det ganska klart och tydligt vilken utbildning som arbetsgivarna önskar att de platssökande skall ha (arkitekt), samtidigt antyder annonserna att de inte riktigt förväntar sig att få en färdigutbildad arkitekt. Därutöver beskrivs ett antal specifika färdigheter som är önskvärda. Min erfarenhet är att utbildningar i dylika specifika färdigheter går betydligt snabbare än hela högskoleprogram. Men varken efter ett högskoleprogram eller efter utbildningar i till exempel ett visst dataprogram är någon, med en del undantag, färdig för självständigt arbete inom ett yrke. I de yrkesutbildningar jag gått (ingenjör, chaufför, fastighetsmäklare och forskare), ägnade jag (med undantag för den sista utbildningen) väldigt lite tid till att träna själva yrkesrollen, fast jag trodde att jag gjorde det. Vilket gjort att i de fall då jag efter utbildningen börjat praktisera yrket har jag i början känt mig ganska värdelös.

Min erfarenhet är dock att jag med tiden växt in i yrkesrollen och andra specifika kunskaper som behövts i jobbet kom med tiden. Mina personliga egenskaper har däremot varit ganska konstanta.

I platsannonserna ovan efterlyste arbetsgivaren sökanden med vissa egenskaper. De beskrivningar som ges av de egenskaper som efterlyses är emellertid ofta luddiga och/eller allmänt hållna. Vilket inte ger de sökande så mycket vägledning om huruvida de är lämpliga eller inte. Jag tror att det till viss del beror på att arbetsgivarna ibland lyfter fram vissa egenskaper, såsom kreativitet, mest för att framstå som ett intressant företag att arbeta på. I tabell 3 har jag lyft fram några ”egenskaper” som jag funnit varit viktiga att ha med sig in i några arbeten som jag haft. Egenskaper som arbetsgivarna inte efterlyser så ofta, i alla fall inte så specificerat.

Tabell 3. Några ”egenskaper” som är bra att ha med sig in i olika arbeten.

	Orkar gå/stå mycket	Bra på att småprata	Bra på att vänta	Bra på att argumentera
Arbetsmiljöinspektör		X		X
Butiksbiträde	X	X		
Byggnadssnickare	X			X
Fastighetsskötare				X
Forskningsingenjör				X
Fritidsledare		X		X
Grundskolelärare				X
Hemtjänstbiträde	X	X		
Hotellreceptionist		X	X	
Hotellvaktmästare	X	X	X	
Konstruktör				X
Kriminalvårdare			X	
Lastbilschaufför				
Limousinechaufför			X	
Personlig assistent		X	X	
Processövervakare			X	
Sjukvårdsbiträde	X	X		
Skolvaktmästare			X	
Städare, utomhus	X			
Teknisk skribent				X
Telefonist		X	X	
Telefonförsäljare				X
Testingenjör				X
Trädgårdsarbetare	X			

Orka gå/stå mycket

Det är stor skillnad på hur mycket gående personalen blir tvungen att utstå i olika arbeten. Min erfarenhet är att arbetare går betydligt mer än tjänsteman. I det enda tjänstemannaarbeten i vilket jag gått mycket, som arbetsmiljöinspektör, var det på grund av att jag tog långa promenader mellan arbetsplatsbesöken. I övriga tjänstemannaarbeten har jag mest gått till lunchmatsalen och till olika möten. I flera arbetarjobb däremot, såsom på Systembolaget och i hemtjänsten tillbringade jag en stor del av arbetsdagen på gående fot.

Min erfarenhet är att i arbetsuppgifter som normalt utförs sittande känns allt gående som irriterande avbrott i arbetet. Men i arbeten som normalt utförs gående känns gåendet mest positivt. Fast det hindrar inte att jag i en del arbeten varit ganska trött i fötterna vid arbetsdagens slut.

Bra på att småprata

En del arbeten går mer eller mindre ut på att prata med andra människor, till exempel kunder. Då har den en väldig fördel om är bra på att prata om sådant som kunderna vill prata om. I andra arbeten, däremot, samtalas det bara på rasterna och då mest av sociala skäl. Då har inte ens skicklighet i småprat så stor betydelse för totalprestationen.

Bra på att vänta

Vissa arbeten medför en stor mängd väntan. En del personer har inget emot det eller kanske till och med gillar det, kanske för att de tycker att det är avslappnande. Emedan andra nästan inte klarar av det. Om så är fallet kanske deras otålighet märks genom att de till exempel blir irriterade, vilket inte är så lyckat.

Bra på att argumentera

Många arbeten handlar i slutändan till stor del om att övertyga någon annan om något. Det gäller givetvis vid försäljning, men även i arbeten som innefattar undervisning eller utredningar. I den senare rollen gäller det att utreda på ett sådant sätt att resultaten kan utgöra grunden för ett beslut. Vilket att själva utredningen blir en form av argumentation för något.

Det är ganska vanligt att arbetsgivaren kräver att de sökande ska ha en bestämd utbildning och för några typer av tjänster (som läkarjobb) finns det dessutom lagkrav på att de som tillsätts ska ha vissa examina. Trots att arbetsgivaren och kollegorna som regel förväntar sig att, och gärna hjälper till med att utbilda/visa de nyanställda det de behöver kunna för att göra jobbet. Anledningen till att arbetsgivarna ändå kräver en viss utbildning skulle kanske kunna vara att:

- Det i någon mån bevisar att den sökande är intresserad av ämnet.
- Chefen och/eller kollegorna kanske själva har den aktuella utbildningen och vill värna om dess status.
- En viss examina är ett bevis på att personen är driftig och intelligent nog för att, i vart fall, genomgå utbildningen.
- Utbildningen ger grundkunskaper som är viktiga för kvalitén på det utförda arbetet.

När jag valde yrkesutbildning (maskintekniklinjen på Kungliga Tekniska Högskola i Stockholm), trodde jag däremot att jag den skulle göra mig till en färdig ingenjör. Under utbildningens gång förvånades jag och mina kurskamrater av hur lite av det vi trodde en maskiningenjör behöver kunna som vi verkligen skolades i. Efter utbildningen har jag slagits av hur lite av det jag tror jag lärde mig som jag över huvud tagit kommit i kontakt med efter det att jag blev klar. För att i någon mån ta reda på om mina erfarenheter stämmer med andras, ombad jag 7 kamrater med samma högskoleutbildning, samt 6 kamrater som aldrig gått där ranka ett antal färdigheter som vi i varierande utsträckning skolades i.

Nästan samtliga sju medverkande maskiningenjörerna ansåg (se tabell 4) att:

3. Snabbt sätta sig in i föremålets funktion.
6. Tolka en maskinritning.
11. Analysera problem samt de möjliga lösningarnas för- och nackdelar.
16. Skriva en teknisk rapport på engelska.

Var bland de nio viktigaste färdigheterna. Av dessa var nummer 11 det som vi definitivt drillades mest i på skolan. Övriga tre moment har jag framför allt fått genom tidigare eller senare lärdomar och/eller erfarenheter.

De medverkande som är inte är maskiningenjörer däremot var betydligt mer ense om vad en sådan bör behärska (se tabell 5), då nästan samtliga ansåg följande egenskaper var bland de nio viktigaste:

4. Göra en vettig bedömning av de funktionella och miljöbetingade kraven på föremålet.
7. De vanliga konstruktionsmaterialens relevanta egenskaper.
9. Beräkna effekt och energibehov för en maskin.
11. Analysera problem samt de möjliga lösningarnas för- och nackdelar.
12. Bygga basala elektroniska kretsar.
14. Mäta fysiska storheter som temperatur och elektrisk spänning.

Vid en jämförelse av resultaten mellan grupperna kan noteras att både maskiningenjörer och, i detta sammanhang lekmän, anser att maskiningenjörer ska kunna analysera problem och dessas lösningar. För övrigt skiljer kanske uppfattningen mellan de två grupperna beträffande uppfattningen om vad en maskiningenjör bör behärska. En eventuellt generell slutsats av detta kan vara att det är skillnad på vad någon med en viss yrkesutbildning anser är centrala färdigheter, jämfört med någon som inte har den utbildningen. Därtill kanske det är skillnad mellan vad yrkesutbildningen innefattar och vad som behövs i den efterföljande yrkesrollen.

Tabell 4. Vilka färdigheter som en maskiningenjör bör behärska enligt sju personer⁵ som gått på KTH:s maskinlinje.

Vilka av nedanstående färdigheter tycker du att en maskiningenjör i första hand bör behärska ranka de nio viktigaste (9=allra viktigast).	Ingick i utbildningen	Medel-ranking	1	2	3	4	5	6	7
1. Med få och adekvata ord beskriva ett föremåls beskaffenhet.	nej	4,14	8	3		7	3		8
2. Göra en vettig skattning av föremålets dimensioner och material.	nej	1,71			4		2		6
3. Snabbt sätta sig in i föremålets funktion.	nej	4,86	6	8	5	6	1	1	7
4. Göra en vettig bedömning av de funktionella och miljöbetingade kraven på föremålet.	ev. beroende på kursval	2,71	5	7	3			4	
5. Göra en korrekt ritning av föremålet.	ev. beroende på kursval	1,57		2			8		1
6. Tolka en maskinritning.	ev. beroende på kursval	4,86	1	6	6	5	9	5	2
7. De vanliga konstruktionsmaterialens relevanta egenskaper.	ja	2,29			2	8		6	
8. Välja lämpliga material för en konstruktion.	nej	2,29		4	1		7		4
9. Beräkna effekt och energibehov för en maskin.	eventuellt	3,00	4			4	6	7	
10. Bedöma vad som är brister i en konstruktion.	ev. beroende på kursval	1,57		1		3	5	2	
11. Analysera problem samt de möjliga lösningarnas för- och nackdelar.	ja	6,00	9	9	8	2		9	5
12. Bygga basala elektroniska kretsar.	ja lite	0,00							
13. Bedöma hur en konstruktion bör tillverkas.	ja lite	1,00					4	3	
14. Mäta fysiska storheter som temperatur och elektrisk spänning.	ja lite	1,71	3			9			
15. Programmera en dator.	ja	1,29	2		7				
16. Skriva en teknisk rapport på engelska.	nej	5,57	7	5	9	1		8	9
17. Välja ytbehandling på en konstruktion.	nej	0,00							
18. Manövrera vanliga bearbetningsmaskiner.	nej	0,43							3
19. Utföra basal teknisk provning av en konstruktion.	nej	0,00							
20. Ställa upp och beräkna integraler.	ja	0,00							

5. Sex män och en kvinna (medel-, min-max ålder: 45, 41-48 år) som efter examen arbetat med olika typer av ingenjörsjobb såsom: maskinkonstruktion (2 personer), verifiering/testning (2 st.), försäkringar (1 st.), försäljning (2 st.), teknisk dokumentation (1 st.).

Tabell 5. Vilka färdigheter som en maskiningenjör bör behärska enligt sex personer⁶ som inte gått på KTH:s maskinlinje eller någon annan teknisk högskoleutbildning.

Vilka av nedanstående färdigheter tycker du att en maskiningenjör i första hand bör behärska ranka de nio viktigaste (9=allra viktigast).	Ingick i utbildningen	Medel-ranking	Icke-maskiningenjör nr					
			1	2	3	4	5	6
1. Med få och adekvata ord beskriva ett föremåls beskaffenhet.	nej	0,7		4				
2. Göra en vettig skattning av föremålets dimensioner och material.	nej	0,7		4				
3. Snabbt sätta sig in i föremålets funktion.	nej	1,8	5			1	5	
4. Göra en vettig bedömning av de funktionella och miljöbetingade kraven på föremålet.	ev. beroende på kursval	5,2	9	9	3	2	8	
5. Göra en korrekt ritning av föremålet.	ev. beroende	1,3				7		1
6. Tolka en maskinritning.	ev. beroende	2,8		3			6	8
7. De vanliga konstruktionsmaterialens relevanta egenskaper.	ja	5,5	8	8	1		7	9
8. Välja lämpliga material för en konstruktion.	nej	2,2	2		2		2	7
9. Beräkna effekt och energibehov för en maskin.	eventuellt	2,8	1	2	4		4	6
10. Bedöma vad som är brister i en konstruktion.	ev. beroende	3,5		1	6	9		5
11. Analysera problem samt de möjliga lösningarnas för- och nackdelar.	ja	6,0	7	7	7	8	3	4
12. Bygga basala elektroniska kretsar.	ja lite	4,8	6	6	8	6		3
13. Bedöma hur en konstruktion bör tillverkas.	ja lite	0,7				4		
14. Mäta fysiska storheter som temperatur och elektrisk spänning.	ja lite	5,7	4	5	9	5	9	2
15. Programmera en dator.	ja	0,0						
16. Skriva en teknisk rapport på engelska.	nej	0,5				3		
17. Välja ytbehandling på en konstruktion.	nej	0,0						
18. Manövrera vanliga bearbetningsmaskiner.	nej	0,5	3					
19. Utföra basal teknisk provning av en konstruktion.	nej	0,2					1	
20. Ställa upp och beräkna integraler.	ja	0,8			5			

⁶ Tre män och tre kvinnor (medel-, min-max ålder: 45, 38-49 år) med varierande utbildnings-, yrkes och familjeförhållanden.

Fast även om utbildning inte alltid gör en till en bättre yrkesman än kollegor med lång yrkeserfarenhet utan formell utbildning, är det enligt min uppfattning, ändå värt att först lära sig jobbet på en skola. Detta eftersom:

1. Precis som med allt annat blir jobbet roligare ju mer man kan. Och en del av den ”onödiga” kunskap skolan bistår med ger detaljer som den oskolade har svårt att få.
2. Livet på, i synnerhet universitetsnivå, är kul. Där finns ingen chef som bestämmer över en. Många gånger är lektionerna frivilliga, så den som vill kan, exempelvis, ha långa sovmorgnar. Skolkamraterna är, till skillnad ifrån kollegor i yrkeslivet, inte ens konkurrenter. Vilket gör att de flesta gärna hjälper varandra. Ledigheterna är många och långa. Det är lätt att skaffa nya vänner eftersom alla är nya och söker andra att prata med/umgås med. Dessutom har alla i vart fall minst ett intresse gemensamt. Ett intresse som kanske inte delas av ens gamla vänner. Universiteten erbjuder därtill många tillfällen till att festa och göra annat kul. Slutligen är det antagligen vanligt att den trevliga tillvaron som studerande på universitet, uppmuntras av föräldrar och släktingar.
3. Det är som regel nästan gratis att studera på universitetet (även om litteraturen kan vara dyr) och staten ger en pengar till mat och bostad. Visserligen är det inte så mycket pengar, men det tillhör studentkulturen att leva ”fattigt”. När utbildningen är klar förväntas studenten visserligen betala tillbaka en del av pengarna. Men avbetalningskraven är ganska modesta och den extra lön som utbildningen oftast ger räcker antagligen med råge för att täcka amorteringarna.
4. Målet (att ta examen) är tydligt och det är inte beroende av vad andra gör eller inte gör. Till skillnad ifrån i arbetslivet där målen ofta otydliga eller konstiga och i många fall ligger ens möjlighet att nå målen i händerna på andra (vilket kan vara väldigt frustrerande).
5. En examen är ett bevis på en bedrift att vara stolt över.

Stress är en fysisk reaktion i vilken kroppen blir ”uppvarvad”. Min erfarenhet är att jag kan bli uppvarvad av olika orsaker (se tabell 6). Som ingenjör var det aldrig några långa köer av kunder som stod och stampade. Tvärtom var det ofta som ingen bad mig om något, eller frågade efter hur det gick med det jag höll på med, på flera dagar. Och mängden arbete var sällan större än att det gick att arbeta undan uppdragen i takt med att nya tillkom. Det som var stressande där var istället osäkerheten beträffande om huruvida jag gjorde rätt.

Som butiksanställd däremot hade jag inga krav på att prestera utöver vissa basala krav som att slå in rätt summor i kassapparaten och så vidare. Däremot var mängden arbete ofta större än vad jag hann med.

Tabell 6. Några olika typer av företeelser som kan få mig att bli stressad och hur det förhållit sig med dessa på några olika arbetsplatser.

	Höga krav på att prestera självständigt	Ofta för mycket att göra
Arbetsmiljöinspektör	2	1
Butiksbiträde	1	3
Forskningsingenjör	2	2
Fritidsledare	1	1
Grundskolelärare	3	2
Hemtjänstbiträde	1	2
Hotellvaktmästare	1	1
Konstruktör	2	1
Kriminalvårdare	1	1
Lastbilschaufför	2	2
Personlig assistent	1	1
Processövervakare	1	1
Sjukvårdsbiträde	2	2
Skolvaktmästare	1	1
Telefonist	1	2
Trädgårdsarbetare	2	1

Höga krav på att prestera självständigt

- 1= Inga självständiga prestationer.
- 2= Självständiga prestationer utan utvärdering eller utan tidspress.
- 3= Många uppgifter som skulle utföras under tidspress och prestationerna utvärderades efteråt och uppgifterna krävde ofta att jag låg på andra för att de skulle göra sina delar.

Mycket att göra (typ långa köer)

- 1= Långa perioder utan något att göra och det var accepterat att till exempel läsa en bok.
- 2= jag hade nästan hela tiden något att göra, men det var inga högar med arbete eller långa köer. Vilket gjorde att jag inte behövde känna mig pressad att arbeta snabbare och jag kunde ta ganska långa pauser.
- 3= Det fanns nästan alltid mer att göra än vad jag hann med.

Ett av valen i yrkeslivet står emellan att arbeta som anställd eller egenföretagare. Min erfarenhet är att bägge uppläggen har sina för- och nackdelar (tabell 7) och jag vet inte ens, för egen del, vilket jag föredrar.

Tabell 7. Rollen som författare av bruksanvisningar som anställd jämfört med som egenföretagare.

Vad	Anställd	Egenföretagare
Lön	I genomsnitt var lönen högre eftersom den tickade in med samma belopp oavsett om jag hade fullt med uppdrag eller inte.	Högre timpenning och stundtals högre "månadslön", fast oftast lägre på grund av att min beläggning var långt ifrån 100%.
Frihet	Begränsad av att jag måste vara på arbetsplatsen mellan, typ, 8.00-16.40. Därtill var jag tvungen att lyda chefen, följa vissa arbetsrutiner och delta i "onödiga" möten.	Väldigt stor frihet att utforma egna rutiner och disponera tiden som jag behagade. Samt en frihetskänsla som utgjordes av vetskapen om att när det aktuella uppdraget var slut kunde "vad som helst" hända. Men större krav på att arbeta mycket då det fanns uppdrag och större behov av att hålla kunderna nöjda.
Arbetskamrater	Nästan alla jag mötte dagligen var arbetskamrater i samma situation som jag.	Nästan alla jag mötte i jobbet representerade kunden, vilket gjorde umgänget något mer krävande.
Ansvar	Ansaret var begränsat till att jag skulle utföra de ålagda arbetsuppgifterna på ett professionellt sätt.	Ansaret var totalt och det innefattade även sådant som att tillse att bokföringen var korrekt.

Referenser

- Björing G (1996) Arbetsplatsutformning i trävaruindustrin – två fallstudier, Licentiatavhandling, KTH, Stockholm.
- Mathiassen S-E, Winkel J, Liukkonen, Bao S, Björing G (1996) Belastningsergonomi och rationalisering – en fallstudie, Arbetslivsinstitutet, Solna.
- SCB (2003) Lönestatistisk årsbok 2003, SCB, Örebro.

[illegible]

Vad är rikedom?

Vanligtvis räknas någons rikedom i mängden pengar (eller värdeföremål) som denne äger. Men det finns också andra sätt att mäta rikedom, såsom i graden av ekonomisk frihet eller livskvalitet.

Ifall det är mängden pengar som avses är det förmodligen mest etablerade måttet det som avgör om någon är dollarmiljonär eller inte. De som kvalificerar sig för detta epitet har ha en förmögenhet på över en miljon US \$ (ungefär 7 miljoner kronor) exklusive den egna bostaden.

Den som räknar rikedom i form av pengar och motsvarande och har för avsikt att maximera denna, gör vettigt i att fundera på vad som står sig i värde respektive inte gör det. Exempelvis har den som lägger besparingarna på en exklusiv bil som regel därefter en betydligt mindre förmögenhet. Emedan någon som investerar samma summa på aktiemarknaden kan, med rätt val och om konjunkturen är rätt, dubbla pengarna på ganska kort tid. Fast trots att den förste egentligen inte längre är rik emedan den andre blivit dubbelt så rik, kanske den förre ger intryck av att vara rikare och han eller hon har eventuellt också roligare. Förutom om den med bilen får slut på pengar och tvingas sälja den, samtidigt som den andre kan köpa den och ändå ha gott om pengar till annat som är kul.

Många kommer aldrig att bli rika hur mycket de än tjänar, eftersom de hela tiden intecknar de överskott som uppstår med ytterligare konsumtion. Emedan andra aldrig konsumerar mer än det nödvändigaste, hur rika de än är. Antagligen finns optimum någonstans däremellan. Och vi placerar oss alla olika på den skalan, beroende på rådande omständigheter, uppväxt, värderingar et cetera.

Varför bli rik?

En kamrat till mig som är väldigt berest, brukar fråga människor han möter runt om i världen om vad de skulle göra om de vann sex miljoner kronor (eller motsvarigheten i lokal valuta). Hans erfarenhet är att människor i utvecklingsländer, som Filipinerna och Kambodja, över lag säger att de skulle starta en verksamhet som de kan leva på. Emedan människor i rika länder, som Sverige, oftast svarar att de skulle spara pengarna utan vidare planer, utöver olika sparalternativ som att betala av lån eller att köpa aktier. Rimligen ligger förklaringen till skillnaden, givet att den är sann, i att i fattiga länder saknar och längtar människor efter trygghet. Något som vi i Sverige haft sedan länge och därför tar för givet.

Ändå fortsätter vi att försöka bli rika, genom att spela på travet och dylikt, varför? Antagligen ligger, i vart fall en av förklaringarna, i att vi drömmer om saker vi skulle vilja ha eller göra: en häftig sportbil, större bostad eller spännande resor. Många gånger är dylika drömmar emellertid fullt möjligt att uppnå även utan mycket pengar. En större bostad behöver inte vara dyrare att bo i om den ligger i ett mindre efterfrågat område. Nya statusbilar är väldigt dyra, fast efter några år är de ofta bara värda en bråkdel av nybilspriset och därmed fullt möjliga att köpa även för vanligt folk. Spännande och komplicerade resor till exotiska länder är kanske svåra och dyra att genomföra för barnfamiljer, men någon gång blir barnen vuxna och efter pensionen finns antagligen tid att göra resorna under perioder på året då de är billigare. Därtill kanske det inte längre är nödvändigt att ha så stor bostad när barnen har flyttat och en växling till mindre och billigare dito skulle frigöra pengar till exempelvis resor, även om pensionen är lägre än den tidigare lönen. En dröm om att någon gång mitt i livet vara fri från vanligt lönearbete kan under en period förverkligas genom att säga upp sig ifrån arbetet, dra ner på kostnaderna och leva på arbetslöshetsunderstöd.

Dessa enkla ”lösningar” för att nå målen är dock sällan lockande. Istället förefaller de flesta föredra att gå kvar i samma hjulspår och drömma om att bli rika, utan att egentligen göra någon särskilt ansats för att nå dit. Och det beror förmodligen på att för majoriteten av oss är den enda skönjbara vägen till rikedom att dra ner på alla kostnader och i någon form jobba mer. Men det bedömer de flesta, på goda grunder, vara alldeles för stora uppoffringar i nuet för en framtid som kanske aldrig kommer. Många av dem som trots allt stålsätter sig och gör dessa uppoffringar blir, eller är redan från början, så vana vid att spara och arbeta, att dagen då det ljuva livet ska infinna sig ständigt skjuts på framtiden. Med effekten att livet, trots den uppnådda rikedom, blir fattigare än för de som inte valde denna väg. Detta scenario har jag stött på framför allt bland många äldre personer, uppfostrade i en tid då sparande var den främsta ledstjärnan, men även bland yngre människor, som mig själv. Därtill finns det nog många som tillåter sig njuta av den rikedom de byggt upp, men finner att skillnaden mellan en exklusiv bil och en billig dito trots allt inte är så stor. Även en frihet att göra vad man vill, utan att vara bunden till de plikter som lönearbete medför, har sina avigsidor. Plötsligt finns enormt mycket tid som ska fyllas med sysselsättning. Sysselsättning som helst ska vara mer givande än arbete, eftersom annars kunde man ju lika gärna fortsatt att arbeta. Det är kanske inte ett dilemma för alla, men bland dom som är så målmedvetna och strävsamma att dom med tiden får ihop en förmögenhet, är det nog dilemmat relativt vanligt. Många är de framgångsrika personer som, märkligt nog, fortsätter arbeta långt mer än folk i allmänhet, trots att de har allt som behövs för att leva resten av livet i sus och dus.

Varning! En törst efter någon är en starkare känsla än den som infinner sig då törsten är släkt.

Det gäller såväl törsten efter vatten som törst efter exempelvis kunskap, eller rikedom.

Inkomster och utgifter

Rik blir den med tiden som höjer inkomsterna och/eller minskar utgifterna tillräckligt mycket och placerar överskottet klokt. Många drömmer nog om att höja inkomsterna genom att starta och driva ett lönsamt företag, vilket kan vara möjligt ifall det finns en bärkraftig idé, se vidare i boken Snabbkurs för blivande uppfinnare (Boksidan, 2009). Eller genom att tjäna mer pengar på det de redan arbetar med. Det mest närliggande är då att hoppas på högre lön per arbetad timme. Fast de eventuella löneförhöjningarna har vi som regel ganska begränsad kontroll över. Därtill brukar de komma endast en gång om året och det blir sällan annat än marginella ökningar som ungefär äts upp av prishöjningar på det vi konsumerar. För att verkligen höja inkomsten krävs det antagligen i de flesta fall att jobba över, byta jobb eller ta extrajobb. Men det är inte givet att det gör att det i slutet på månaden finns mer pengar över, eftersom utgifterna gärna ökar i samma utsträckning. Det är inget fel i det, för den som inte lider av det.

Gå Inkassera lön 30.000 kr	Försäkringar 200	Fackförening 350 kr	Telefon 500	Bil 2.500	Allmänning	bostads-rättsavgift 3.000	Ränta bostads-lån 10.000	Krono-fogden utmäter
Skinnssoffa 20.000 kr	Spelbutik Chans Spelbutik Allmänning							Mat 3.000
Jacka 5.000 kr								Glass och fika 300 kr
Jeans 2.500 kr								Barn 3000
Nya däck 4.000 kr								Parkering-savgifter 2.000 kr
Underkläder 1.000 kr								Lunch 1.600 kr
Skidresa 15.000 kr								Vin & sprit 1.200 kr
Solsemester 10.000 kr								Mat 3.000
Spa-weekend 3.000 kr								Krogen 4.000
Gå till Krono-fogden	48" HDVT 18.000 kr	Bärbar PC 7.000 kr	Chans	Bensin 800	Frisör 500 kr	Kvälls- & vecko-tidningar 300 kr	Godis 200 kr	Fri parkering

Löneslavens ekonomi. Inkomsten flyter in en gång i månaden. Alla övriga transaktioner från kontot är negativa. Vissa kostnader är fasta, som hyran, andra kommer då och då, som behovet av nya däck till bilen.

En, som jag tror, vanlig orsak till dålig ekonomi är en strävan att maximera värdet på sin konsumtion istället för att optimera detsamma. Den som ständigt maximerar konsumtionen köper alltid det som är häftigast/bäst/godast eller mest prestigefyllt, till skillnad ifrån optimeraren som istället söker efter det mest prisvärda valet. Dvs. ger mest i form av exempelvis mättnad, fylla, eller boendestandard per investerad krona. Med det förre synsättet är det svårt att spara undan pengar, eftersom det går att köpa nästan hur dyra saker som helst. Det finns antagligen många olika möjliga förklaringar till det beteendet, några gissningar är:

- Vi mer eller mindre bombarderas av reklam. Dess budskap är alltid att vi ska konsumera något och inte sällan dessutom att vi ska maximera konsumtionen. Alltså köpa annonsörens häftiga produkter, istället för billigare dito från andra tillverkare.
- Det är betydlig jobbigare, ur intellektuellt perspektiv, att optimera värdet på konsumtionen än att maximera detsamma.
- Brist på pengar förefaller hos vissa människor skapa ett behov av att konsumera dyrt, kanske för att visa att det visst inte råder någon brist, eller för att trösta sig.
- Att optimera konsumtionen känns som att snåla och det är inget roligt.
- Det känns meningslöst att spara pengar för det blir ändå aldrig något, så då kan jag lika gärna använda dom till något ballt.

Beträffande det sista påståendet uppstår en speciell situation ur denna aspekt, av liv i tvåsamhet. Att leva i tvåsamhet innebär bland annat att de ekonomiska bördorna som ett hushåll skapar, delas på fler personer, vilket är en fördel. Fast för den som har för avsikt att spara ihop till en framtida förmögenhet medför det under vissa omständigheter nackdelar. Dessa omständigheter föreligger kanske om hushållets samtliga inkomster läggs i en pott för att sedan fördelats enligt vad som mer eller mindre explicit förhandlas fram. Nackdelen består i att den i hushållet som önskar bygga upp förmögenheten, kommer att ha svårt att hävda varför pengar ska sparas undan utan annat mål än att i föröka dem, istället för att bruka pengarna till sådant som skulle kunna förgylla nuet. Vidare kanske det finns risk att partnern i framtiden gör anspråk på en del av de sparade medlen, på mer eller mindre goda grunder. Därmed kan kapitalet, för den som stoiskt hävdar att det ska sparas, utgöra en grogrund för gräl och osämja. Det kan då vara lockande att, istället för att spara, passa på att använda en del av kakan till föremål och förnöjsamheter som gagnar en i nuet, innan partnern gör av med pengarna. Det finns därutöver mindre incitament för bägge parterna till att anstränga sig för att tjäna extra pengar eller hitta billigare lösningar på vardagliga problem som höga matpriser, när det är jobbigt och/eller orsakar tidsförluster. Förluster vars ekonomiska vinster de inte med självklarhet kan tillgodoräkna sig, eftersom det finns risk att partnern använder pengarna till något han eller hon vill ha.

Dylika problem kan till viss del undvikas genom att enbart en delmängd av vars och ens inkomster sätts in på ett gemensamt konto. Från vilket alla gemensamma utgifter dras. För inköp av gemensamma förmögenheter har sedan var och en ett betal- eller kreditkort kopplat till kontot.

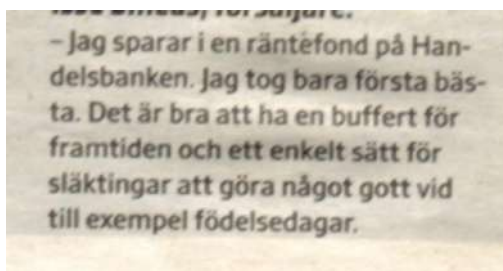
Det är dock bara ett par stycken, bortsett ifrån gamlingar, av de jag känner som skapat sig en förmögenhet genom smärre extrainkomster i kombination med sparande.

Majoriteten av de i min bekantskapskrets som gjort det har istället nått dit genom att de ärvt en slant av någon mer eller mindre nära släkting. Trots att det antagligen är fler som gjort en bra slant på bostadsaffärer. Det beror på att de i den senare gruppen oftast investerat, mer eller mindre hela vinsten, i ett dyrare boende och därmed har de samma ekonomi som innan klippet. Den två jag känner som konverterat ett bostadsklipp till verkliga pengar gjorde det genom att sälja en bostadsrättslägenhet med vinst, för att därefter flytta in i en hyresrätt.

Därtill känner jag flera som vunnit en hygglig slant på spel, fast det verkar ligga en hel del i uttrycket ”lätt fångat lätt förgånget” för ingen av dessa har något kvar av vinsterna idag.

Resten av denna skrift handlar uteslutande om hur eventuellt överskott kan investeras.

Investeringar i värdepapper

Ett av svaren i en minienkätundersökning med frågan: Sparar du åt dina barn. Undersökningen utfördes av Per Wallin och presenterades i Svenska dagbladet 100527. Jag tycker svaret ganska tydligt illustrerar hur jobbigt vi tycker det är, att fundera över frågor om sparande och dylikt. Förmodligen ägnar hon som svarade betydligt mycket mer tid åt att exempelvis välja kläder till barnet.

Såvitt jag vet finns det ett fåtal sätt att mångdubbla en liten förmögenhet, för den som inte vill starta en egen verksamhet på heltid. De vanligaste är att satsa på etablerade finansiella instrument.

Aktier

Den som köper en aktie, köper en andel i ett företag. Syftet med systemet är att överföra pengar från personer som har pengar utan något behov av att använda dessa, till personer som har företagsidéer men inte nog med pengar för att förverkliga dem.

Olika aktier är värda eller handlas för olika mycket pengar. Att ett företags aktier kostar mer än ett annat företags dito, behöver inte betyda att det ena företaget är värt mer pengar än det andra. För det finns olika många aktier i olika företag. Dvs. 1.000 aktier i företag A behöver inte vara mer värt än 10 aktier i företag B. Det kan låta banalt, men med tanke på, exempelvis, hur texten i många aktieintroduktions-erbjudanden är utformade (som nedanstående publicerad i Svenska Dagbladet) är det inte fallet.

Ett exempel, bland många, på hur ett introduktionserbjudande presenterar diverse information av mindre väsentligt slag än hur stor andel av den totala mängden aktier och röster som en teckningspost ger. Ingenstans i den helsidesannons varur urklippat är taget, stod detta nämnt.

Den största risken med att köpa aktier i ett företag är att företaget går i konkurs och aktierna därmed blir värdelösa. Det är inte så vanligt att det går den vägen för börsnoterade bolag, men det händer (se tabell 1).

Tabell 1. Vad som hände med de 105 bolag som var noterade på Stockholmsbörsen 1970. **Rött**= konkurs, **gult**= köpt, **grön**= kvar, **grått**= vet ej.

Företag	Bransch: huvudprodukt	Vad hände
ABV	Byggbolag	Blev med Armerad Betong: Balken 1972 (börsnoterat), böt sen namn till ABV, 88 del av NCC.
AGA	Kemi: gaser	Köptes av det tyska bolaget Linde, typ, 1999.
Ahlsell & Ågren	Grossist: vvs-prylar	Köptes av Boliden 1986.
Alfa-Laval	Verkstad: separatorer	Köptes av TetraPak år 1991.
Algot	Klädtillverkning	Konkurs 1977.
Armerad Betong	Byggbolag	Blev med ABV Balken 1972 (börsnoterat), böt sen namn till ABV, blec 1988 del av NCC.
ASEA	Verkstad: elnätskomponent.	Kvar på Stockholmsbörsen (dock ihopslaget med schweiziska BBC)
Asken	Investmentbolag	Köptes 1988 av Nobel industrier.
Astra	Läkemedel	Kvar på Stockholmsbörsen.
Atlantica	Försäkringsbolag	Köptes 1997 av Invik och heter numera Moderna Försäkringar.
Atlas Copco	Verkstad: kompressorer	Kvar på Stockholmsbörsen.
Bacho	Verkstad: verktyg	Köptes av 1986 av Investmentbolaget Promotion.
Becker	Kemi: färg	Försvann från börsen 1984.
Bergvik o Ala	Skogsbolag	Köptes av Stora Kopparberg år 1975.
Billerud	Skogsbolag	Slogs ihop med Uddeholms skogsdel 1978, köptes 1984 av nuv StoraEnso.
Billman	?	Försvann från börsen 1971.
Bofors	Vapen och dylikt	Blev med KemaNobel: Nobel Industrier 1984.
Boliden	Gruvor & smältverk	Köptes av Trelleborg 1987.
Borås Wäfveri	Tyger	Kvar på Stockholmsbörsen.
Cardo	Investmentbolag	Kvar på Stockholmsbörsen.
Carnegie	Investmentbolag	Köptes av Asken 1983. 1988 av PK-banken.
Cementa	Kemi: cement	Försvann från börsen 1995, köptes 1999 av det tyska bolaget HeidelbergCement.
Corona	?	Försvann från börsen 1974.
Custos	Investmentbolag	Tillgångarna delades delvis ut till aktieägarna och resterna slogs ihop med Öresund 2004.
Dagens Nyheter	Tidning	Köptes av huvudägaren år 1998.
Drott	Fastighetsbolag	Försvann från börsen 1980.
Electrolux	Verkstad: kylskåp mm	Kvar på Stockholmsbörsen.
Elverk	Elproduktion?	Försvann från börsen 1981.
ESAB	Verkstad: svetsar	Köptes av det brittiska bolaget Charter 1994.
Esselte	Diverse: tryckeri, kontorsv.	Köptes 2002 av investmentbolaget JW Childs i USA.
Facit	Verkstad: räknemaskiner mm	Bolaget krisade 1972 och köptes billigt av Electrolux 1973 för att därefter styckas.
Fagersta	Material: stål	Slogs 1984 ihop m Uddeholm & Avesta till Avesta.
Fannyudde	Investmentbolag	Köptes 1972 av Pripps.
Fläktfabriken	Verkstad: fläktssystem	Köptes 1988 av nuvarande ABB.
Ford	Bilimport?	Försvann från börsen 1976.
Fortia	Läkemedelstillverkare	Blev 1983 Pharmacia och därefter en del av statliga Procordia 1990.
Fosfatbolaget	Kemi: gödningsmedel	Blev 70 KemaNord, 78 KemaNobel, 84 Nobel Industrier, övertogs, ca 92 av nuv Nordea.
Förenade superfosfat	Kemi: gödningsmedel	Försvann från börsen 1971.
Företagsfinnans	Investmentbolag	Försvann från börsen 1986.
Garphyttan	Stålindustri.	Blev 1997 en del av Haldex.
Gränges	Gruv- & stålbolag	Köptes av Electrolux 1980.
Gunnebo	Verkstad: spik & kätting	Borta från 1988, blev 1995 Gunnebo Industrier.
Götabanken	Bank	Slogs ihop m Skaraborgsb. + Wermlandsb. till Gota Bank 1990, rekonstr. 1994, numera Nordea.
Götaverken	Varv	Köptes 1971 av Salénrederierna, övertogs 1977 av Statliga Svenska Varv (pga varvskrisen).
Holmen	Skogsbolag	Ingår sedan 1988 i MoDo, som numera heter Holmen och fortfarande är börsnoterat
Hufvudstaden	Fastighetsbolag	Kvar på Stockholmsbörsen.
Husqvarna	Verkstad: motorsågar mm	Köptes av Electrolux år 1978.
Hylte	Pappersbruk?	Försvann från börsen 1970.
Höganäs	Verkstadsbolag	Köptes av Lindéngruppen 1987.
Iggesund	Skogsbolag	Ingår sedan 1988 i Holmen (fd MoDo).
Industrivärden	Investmentbolag	Kvar på Stockholmsbörsen.
Investor	Investmentbolag	Kvar på Stockholmsbörsen.
Jungner	Verkstadsbolag	Försvann från börsen 1973.
Järnvägsverkst	Verkstad: tåg	Försvann från börsen 1973.
Kilsund	Investmentbolag	Försvann från börsen 1977.
Kinnevik	Investmentbolag	Kvar på Stockholmsbörsen.
Klippan	Skogsbolag	Köptes 1976 av Södra skogsägarföreningen.
Kopparfors	Skogsbolag	Köptes 1975 av Papyrus.
Korsnäs	Skogsbolag	Köptes av huvudägaren Kinnevik år 1992.
SKF	Verkstad: kullager	Kvar på Stockholmsbörsen.
Ericsson	Verkstad: telefonnätsskomp.	Kvar på Stockholmsbörsen.
Marabou	Livsmedel: choklad	Köptes av det amerikanska bolaget Kraft Foods 1993.
MoDo	Skogsbolag	Kvar på Stockholmsbörsen.
Monark	Verkstad: cyklar	Försvann från börsen 1984.
Munksjö	Skogsbolag	Köptes 2002 upp av irländska Jefferson Smurfit.
Mölnlycke	Hygienprodukter	Köptes av SCA 1975.
Nitro-Nobel	Kemi	Försvann från börsen 1977.
NK	Detaljhandel	Slogs ihop med Åhlens 1976.
PLM	Verkstad: ölburkar	Köptes av Industrivärden år 1987.
Pripps	Bryggeri	Blev statsägt 1974.
Promotion	Investmentbolag	Köptes 1991 av Industrivärden.
Providentia	Investmentbolag	Slogs ihop med Investor 1992.
Ratos	Investmentbolag	Kvar på Stockholmsbörsen.
SAAB	Verkstad: bilar, flyg	Slogs ihop med Scania 1969, köptes av Investor och Providentia år 1991.

Tabell 1. Fortsättning.

Företag	Bransch: huvudprodukt	Vad hände
Sandvik	Stålindustri	Kvar på Stockholmsbörsen.
SCA	Skogsbolag	Kvar på Stockholmsbörsen.
Skandia	Försäkringsbolag	Köptes av det sydafrikanska bolaget Old Mutual 2005-2006.
Skandinaviska Banken	Bank	Slogs ihop med Sthlm Ensk Bank 1972, kvar på Stockholmsbörsen.
Skaraborgsbanken	Bank	Slogs ihop m Götab. + Wermlandsb till Gota Bank 1990, rekonstr. 1994, numera Nordea.
Skånska Banken	Bank	Köptes av Svenska Handelsbanken år 1990.
Skånska Cementgjuteriet	Byggbolag	Kvar på Stockholmsbörsen.
Smålandsbanken	Bank	Köptes 1972 av Götabanken.
Stockholms Enskilda Bank	Bank	Slogs ihop med Skandinaviska B 1972, kvar på Stockholmsbörsen.
Sundsvallsbanken	Bank	Gick 1986 ihop med Upplandsb. till Nordb., ingår efter rekonstruktion i Nordea.
Stora Kopparberg	Gruvbolag: koppar	Kvar på Stockholmsbörsen (dock ihopslaget med finska Enso).
Svea	Rederi	Omvandlades 1981 till fastighetsbolag.
Svenska Handelsbanken	Bank	Kvar på Stockholmsbörsen.
SAL	Rederi	Försvann succesivt på 70-talet.
Sv Lloyd	Rederi	Försvann succesivt på 70-talet, gick delvis upp i Broströms.
Säfveån	Investmentbolag	Slogs ihopsmed ett annat bolag och försvann år 1986
Tarkett	Skogsbol: golv	Köptes av Swedish Match på 1970-talet.
Tirfing	Rederi	Slogs 1976 ihop med andra rederier och böt namn till Broströms, köptes 1988 av Bilspedition.
Transatlantic	Rederi	Köptes och omstrukturerades 1988 av Bilspedition.
Trelleborg	Verkstad: gummiprodukter	Kvar på Stockholmsbörsen.
Trikåfabriken	Investmentbolag	Övertogs 1976 av staten.
Tändstickor	Skogsbolag: tändstickor	Köptes 1988 av nuvarande StoraEnso.
Uddeholm	Skog, elproduktion & stål	Avvecklades under 1980-talet och delarna såldes till nuvarande StoraEnso, Fortum m fl.
Upplandsbanken	Bank	Gick 1986 ihop med Sundsvallsb. till Nordb., ingår efter rekonstruktion i Nordea.
Wermlandsbanken	Bank	Slogs ihop m Götab. + Skaraborgsb. till Gota Bank 1990, rekonstr. 1994, numera Nordea.
Wirsbo	Div tillverkning	Köptes 1978 av Gränges AB.
Volvo	Verkstad: bilar	Kvar på Stockholmsbörsen.
Ählen	Detaljhandel	Slogs ihop med NK 1976.
Åkermans	Verkstad: grävmaskiner	Köptes av ett Volvokontrollerat företag år 1991.
Öresund	Investmentbolag	Kvar på Stockholmsbörsen.
Östgöta Enskilda Bank	Bank	Köptes av Danske Bank år 1997.

Majoriteten av bolagen som förvann innan 2006 hade ingen lysande kursutveckling (diagram 1). Diagramet är emellertid så grötigt att det är nära nog hopplöst att försöka följa kursen för ett enskilt företag. Vad gröten emellertid visar är att kursutvecklingen för de flesta bolagen under hela perioden låg inom intervallet 0,5-2 ggr kursen år 1970. Dvs. ingen vidare utveckling och definitivt sämre än den allmänna prisökningen under perioden (då inflationen tidvis var ganska hög).

Notera att medelvärdeskurvan (den svarta) har ett antal dippar under 1970-talet.

Den första dippen började mellan 1973 och 1974. Den kallas oljekrisen, eftersom den till stor del berodde på att de oljeproducerande arabländerna chockhöjde oljepriset då de blev sura för att USA och andra västländer hjälpte Israel i kriget emot Egypten. Detta hade negativa effekter på den ekonomiska utvecklingen (och även börsen) under hela resten av 1970-talet. Därefter kom ytterligare en rejäl dipp med början 1976-1977.

Under årtiondet krisade i synnerhet tre tidigare viktiga branscher och de sopades mer eller mindre bort från det svenska näringslivet: varven som tillverkade stora båtar, rederierna och textil-/skoindustrin. Vilket syns på börsen i det att det noterade varvet (Götaverken) försvann 1971. En stor del av rederierna (Svea, SAL, SvLloyd och Tirfing) och textilindustrierna (Algot och Triåfabriken) kastade in vantarna runt 1976-77.

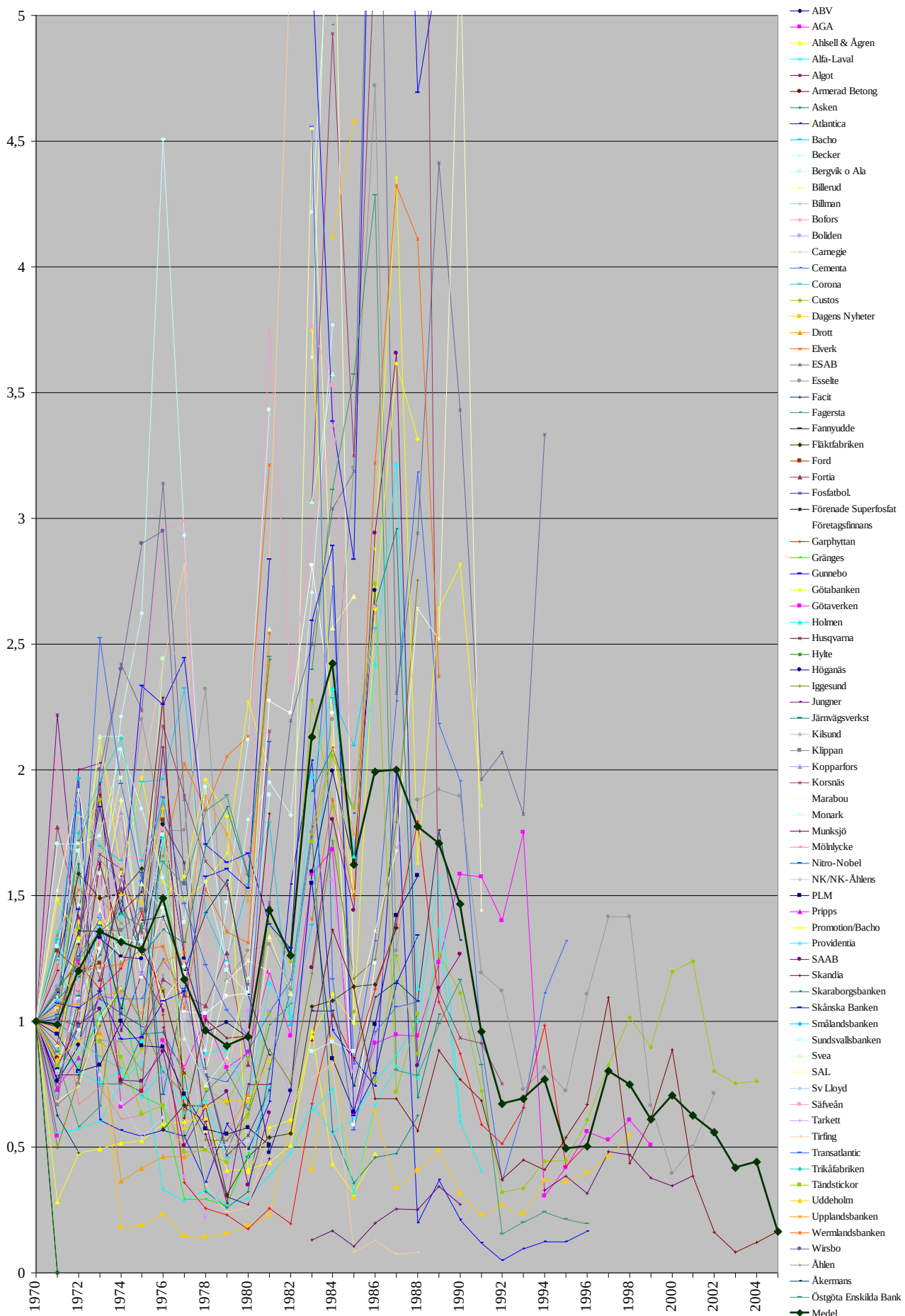

Diagram 1. Kursutvecklingen för de numera försvunna bolagen från 1/7-1970 till dess bolagen försvann ifrån Stockholmsbörsen. Data från Dagens Nyheter's börssida runt den 1/7 varje år. I diagrammet presenteras hur många gånger kursen steg från 1970 (kursen 1970 är satt som ett för alla bolagen). Eventuella splittar och fondemissioner under perioden är emellertid obeaktade, varför kurvorna för en del bolag, i rättvisans namn, borde vara stegvis parallellförskjuten uppåt. Tyvärr försvann bolagen för så länge sedan att data om emissioner/splittar inte stått att finna.

För den som undviker krisföretagen är det emellertid ofta ganska lätt att öka sitt kapital. Den som betraktar kursutvecklingen mellan 1970-2005 för de bolag som överlevde (diagram 2) noterar att i genomsnitt steg värdet på bolagen under perioden från 1 till 70. Det betyder dock inte att alla bolag steg ens i närheten av 70 gånger. Många ser enligt diagramet istället ut att knappt ha stigit alls. Om de mesta kursraketerna exkluderas (diagram 3) syns dock tydligt att alla de studerade bolagen steg, även om en del inte steg särskilt mycket. Vidare kan konstateras ett antal dippar i medelkurvorna också efter 1980, dvs. runt år 1983 (stålkrisen som hotade Garphyttan, Gränges, Fagersta, Sandviken, Uddeholm), 1987, 1991 (bank- och fastighetskrisen), 1998 (bortsett ifrån raketerna) och 2001 (it-kraschen). Därefter var det en kraftig dipp även 2007 och en mindre dito 2011. Alltså ungefär med fem års mellanrum.

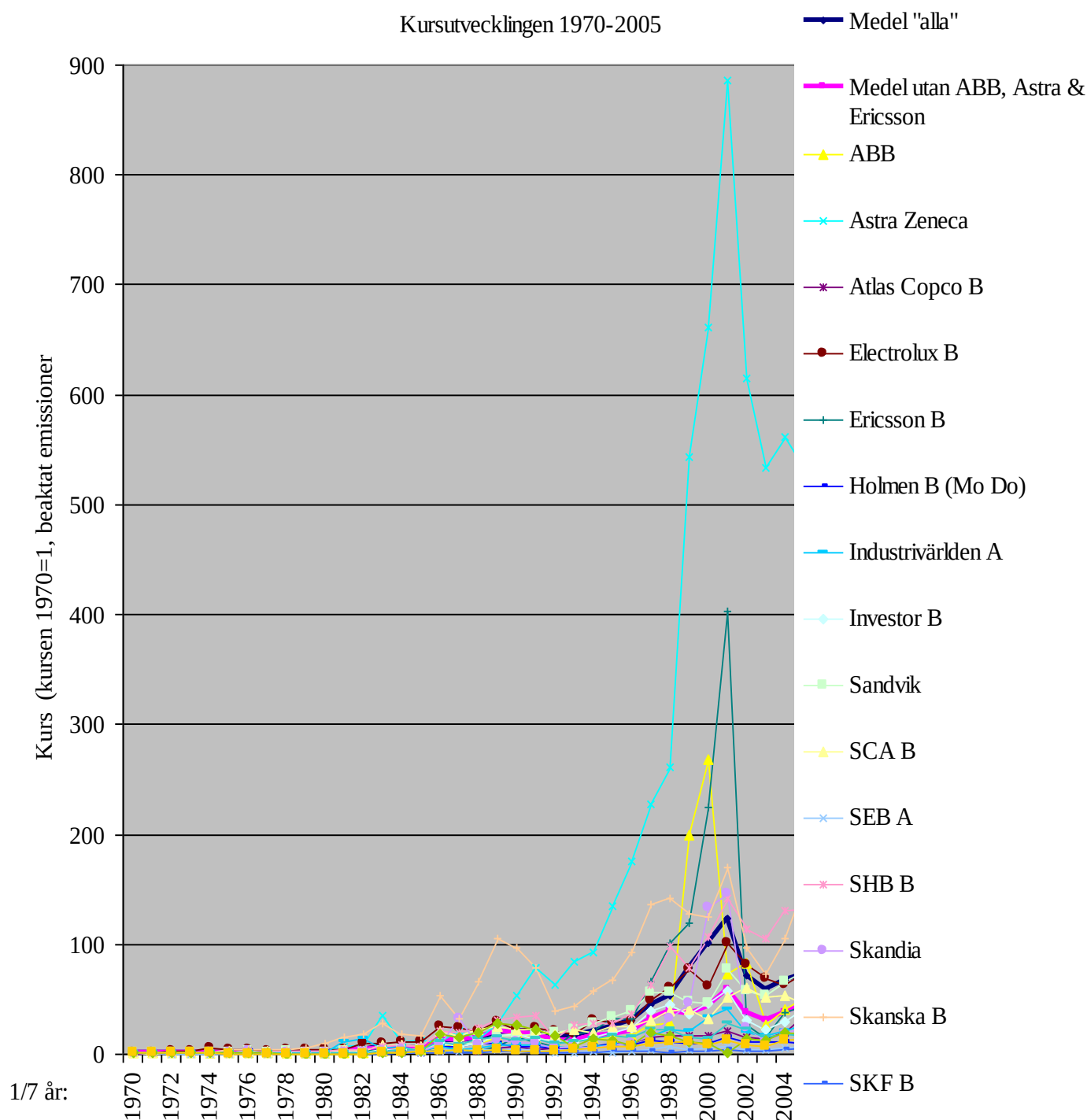

Diagram 2. Kursutvecklingen (beaktat splittar och fondemissioner) under 35 år från 1/7-1970, för de stora bolag som var noterade under hela den perioden. Data från Dagens Nyheters börsida runt den 1/7 varje år. Data om splittar och fondemissioner från respektive företag. I diagrammet presenteras hur många gånger kursen har stigit från 1970 (kursen 1970 är satt som ett för alla bolagen).

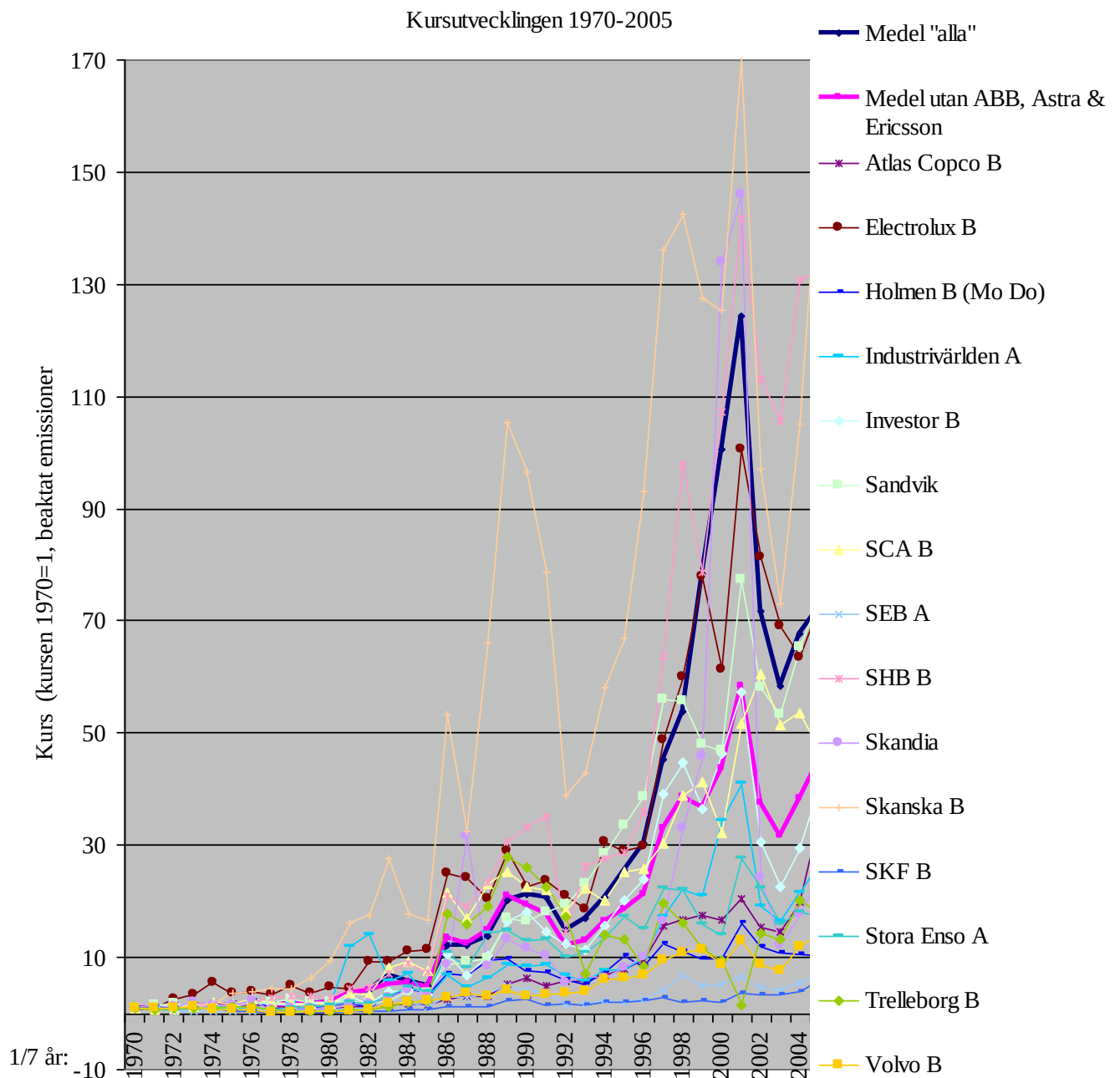

Diagram 3. Samma som diagram 2 fast med de mesta kursraketerna (ABB, Astra Zeneca och Ericsson) exkluderade.

I efterhand kan konstateras att många av bolagen som rasade extra mycket i respektive krasch, var klart övervärderade och att de inte hade den potential som förespeglades av deras tidigare börskurser.

Ungefär 2/3 av de bygg- & fastighetsbolag som var börsnoterade 1990 (diagram 4) fanns inte på börsen fem år tidigare. Många av dem hade startat i slutet på 1980-talet, som en följd av att det då blev mycket lättare att låna pengar till vidlyftiga fastighetsspekulationer. Deras fall triggades av en vanlig internationell lågkonjunktur (delvis beroende på USA-Irakkriget vilket slutade i februari 1991). Lågkonjunkturen tvingade riksbanken att ytterligare höja den, med dagens mått mätt redan tidigare skyhöga räntan, för att förhindra att den svenska valutan tappade i värde (internationella placerare trodde inte på Sverige och dumpade därför svenska kronor och för att motverka detta höjde Riksbanken räntan så att det återigen skulle bli intressant att låna ut pengar till Sverige). Därtill medförde lågkonjunkturen att fastighetsvärdena inte längre steg samt att efterfrågan på lokaler sjönk. Det förra var kanske det största problemet för det förde med sig att fastighetsbolagen, inte som tidigare, kunde belåna fastigheterna ytterligare och därmed skapa kapital till att betala löpande underskott i verksamheten.

Aktuella bostadsräntor den 1 juli

Långivare	Villor				Bostadsrätter			
	Rörlig	2 år	5 år	10 år	Rörlig	2 år	5 år	10 år
Fören.b. Kred.	9,50	11,00	12,00	12,50	10,25	11,75	12,75	—
SHB Hyp.*	—	11,00	12,00	12,50	—	11,75	12,75	—
JP Bank***	8,85	10,75	11,70	—	9,35	11,25	12,20	—
Nordb Hyp.	9,25	11,00	12,00	12,50**	10,00	11,75	12,75	13,25**
Spintab*	—	10,75	11,45	12,00	—	11,50	12,20	—
Stadshyp.	9,50	11,00	11,50	12,00**	10,00	11,50	12,00	12,50**
Sv Fast. kred.	9,00	11,00	11,75	12,25	9,75	11,75	12,50	—
Folksam	9,20	10,85	11,65	—	—	11,40	12,40	—
Skandia	9,50	10,80	11,40	12,00	10,25	11,35	12,15	12,75
Trygg-Hansa*	—	10,75	11,65	11,90**	—	11,75	12,40	12,65**
Wasa*	9,25	10,75	11,75	12,25	10,00	11,50	12,50	13,00

* = Inga nya lån ges till rörlig ränta. Fet stil mark. lägsta ränta för resp. lånetyp.
 ** = Löptiden på lånen är begränsad till åtta år.
 *** = Lån ges till högst 50 procent av marknadsvärdet och bara i Stockholms län samt i Göteborgs- och Malmöregionerna.
 Tabellen bygger på de senaste rapporterna till DN från långivarna.

Sammanställning av
boräntorna den 1/7
–1994.

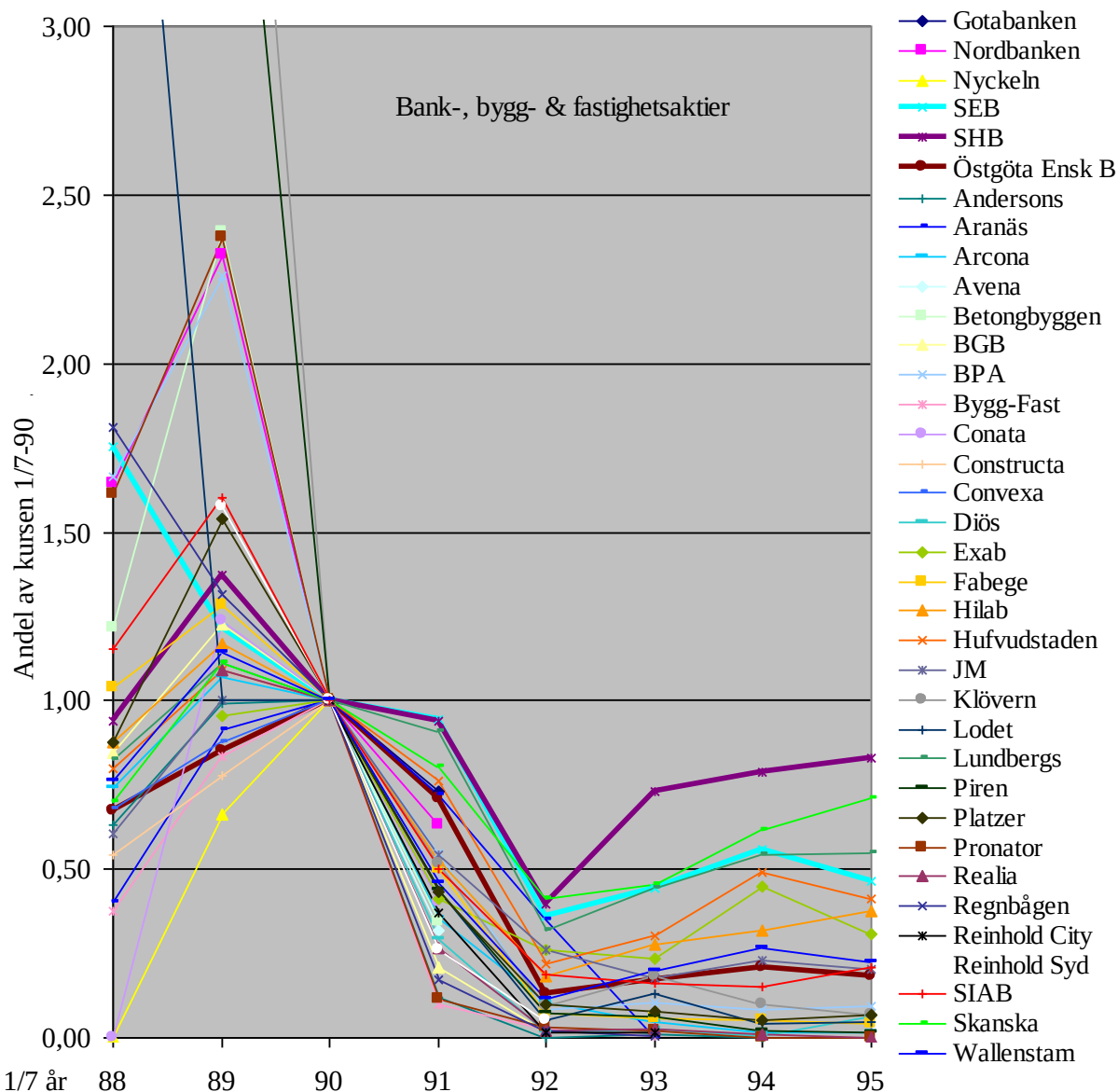

Diagram 4. Urval av börsnoterade banker, bygg- och fastighetsbolag, och dessas börskurser enligt Dagens Nyheters börslista någon dag runt den 1 juli (kursen 1990 är satt som ett för alla bolagen). Eventuella splittar och fondemissioner under perioden är obeaktade förutom beträffande de ännu noterade bolagen, varför diagrammet i enskilda fall kan vara missvisande.

Själv köpte jag i den föregående fastighetshajpen aktier i ett av de nyintroducerade bolagen.

På den tiden fick den som köpte aktier fortfarande riktiga aktiebrev. Det är min klart sämsta affär, då jag köpte aktierna för introduktionskursen, vilket var ungefär 118 kr/st. och sålde dem tre år senare för 1,5 kr/st.

Flera banker drabbades så hårt av krisen i fastighetsbranschen, att staten tvingades överta dem för att rädda spararnas pengar. Efter kraschen köpte jag, klokt nog aktier i en av bankerna som överlevde. Jag valde emellertid den bank som senare steg minst. Genom att jag den 12/10-1992 köpte aktier i Östgöta Enskilda Bank för 10 kr/st., deltog i den efterföljande nyemissionen och köpte 2 nyemitterade aktier per tre gamla för 12 kr/st. Sålde sedan samtliga aktier 1998 för 50,50 kr/st.

En ännu bättre affär hade jag dock gjort om jag istället satsat på Handelsbanken. Eftersom Handelsbanken gjorde mindre kreditförluster år 1992-1993 jämfört med de konkurrerande bankerna, men aktien ändå sjönk som en sten, borde det ha gått att räkna ut att aktien var ett klipp. Jag minns att många nämnde att det borde vara läge att köpa bankaktier, fast den bank som oftast nämndes var Skandinaviska Enskilda Banken (nuvarande SEB). Den banken steg inte alls lika mycket och dessutom var det på gränsen till att de var tvungna att begära hjälp hos den statliga bankstödsnämnden (vilket inte var aktuellt för Handelsbankens del).

Det absolut bästa köpet gjorde antagligen den som köpte, säg, 1.000 aktier när Handelsbanken bottnade på runt 24 kr/styck, vilket enligt bankens årsredovisning 1994 skedde runt nyår 1992/93, deltog fullt ut i nyemissionen 1993 och således köpte 500 aktier för 35 kr/st. Totalt skulle den personen ha satsat 41.500 kr. Denne skulle då med tiden även fått 150 aktier i det fastighetsbolag (Näckebo) som banken skapade kring de fastigheter de övertagit under krisen och delade ut till ägarna år 1996. Samt två år senare 150 aktier i det fastighetsbolag som skapades kring det inköpta bolaget Stadshypoteks förfallna panter (döpt till Balder). Ifall han eller hon sedan sålde alla aktier på våren efter utdelningen 2001, när kurserna stod på toppen innan nästa stora börsras 2001-2003, skulle intäkten blivit över 700.000 kr (se nedan).

Försäljning av SHB aktierna= 4.500 st. (eftersom banken genomförde en split 3:1 år 1999) x 150 kr/st.= 675.000 kr.

Total utdelning SHB¹= 1.500 x 2 + 1.500 x 3 + 1.500 x 3,75 + 1.500 x 5 + 1.500 x 6,5 + 1.500 x 8 + 4.500 x 3 + 4.500 x 4 = 55.500 kr

Försäljning av Näckeboaktierna då företaget köptes 1998 av Drott AB för det erbjudna priset 141 kr/aktie= 150 x 141= 21.150 kr.

Försäljning av Balderaktierna då företaget köptes 2000 av Drott AB för det erbjudna priset 135 kr/aktie= 150 x 135= 20.250 kr.

Totalt 771.900 kr + eventuella utdelningar från Näckebo och Drott.

¹ Handelsbanken delade 1993 ut 0 kr/aktie, 1994: 2 kr, 1995: 3 kr, 1996: 3,75 kr/aktie, 1997 5 kr, 1998: 6,5 kr, 1999: 8 kr, 2000 3 kr (x 3, pga. splitten), 2001: 4 x 3 kr/aktie.

Före IT-kraschen 2001 var allt som kunde härledas till datorer i allmänhet och internet i synnerhet, superhett. Detta eftersom man, med rätta, ansåg att den då ”nya” uppfinningarna (se kapitlet Teknikhistoria) skulle växa enormt mycket och att därmed att en del av de företag som låg långt framme skulle bli jättar. Vilket också blev fallet för företag som Cisco och Google. Men likväl som det finns några vinnare i en hajp finns det oftast också än fler förlorare, dvs. företag som på något sätt gjorde fel. Dessvärre tillhörde majoriteten av de då börsnoterade svenska it-bolagen inte den exklusiva skara som lyckades skala upp sin affärsidé och bli globala dominanter inom respektive nisch. De kan i många fall bero på att bolagen främst tillhandahöll konsulttjänster (10 av de 19 bolagen i diagram 5, bortsett från ABB och Ericsson). Av de resterande 9 var 7 främst programvaruutvecklare, 1 tillverkade hårdvara och en (Netonnet) var en nätbutik.

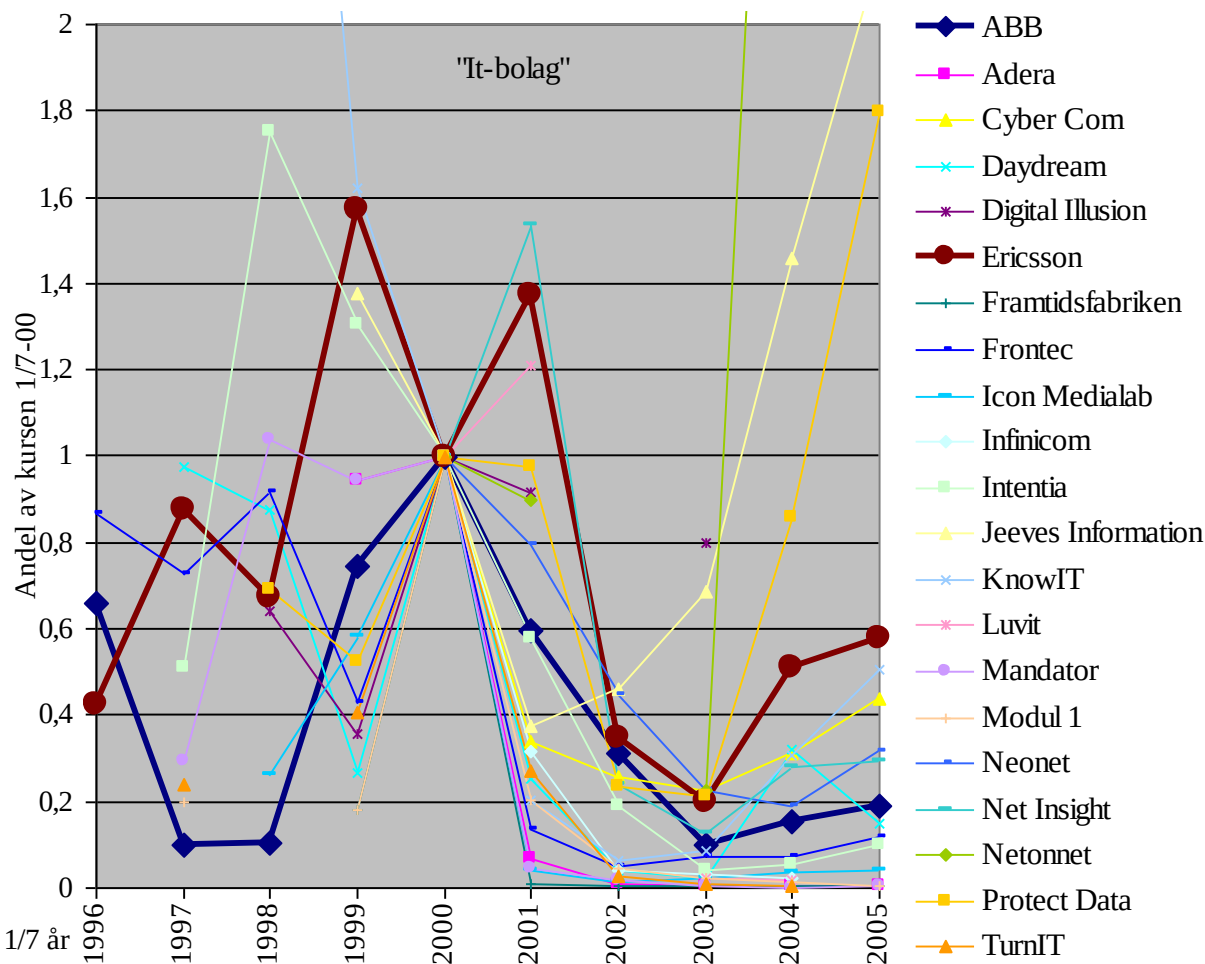

Diagram 5. Urval av it-företag som var börsnoterade år 2000 samt ABB och Ericsson. Börskurser enligt Dagens Nyheters börslista någon dag runt den 1 juli (kursen 2000 är satt som ett för alla bolagen). Splittar och fondemissioner enligt Skatteverket. Nio av bolagen är i någon form fortfarande noterade emedan 12 är uppköpta av något annat företag.

De tre bolag som steg mest efter kraschen var två programvaruutvecklare (Jeeves Information och Protect Data) samt en nätbutik (Netonnet). Jeeves är fortfarande börsnoterat emedan de två andra är uppköpta.

De ”stabila” bolag som föll kraftigast i it-kraschen var ABB och Ericsson. Det förra bolaget framför allt eftersom deras nyinköpta amerikanska dotterbolag Combustion Engineering blivit stämt av en massa amerikanska lycksökare som hävdade att de var oroliga för att de skulle få asbestos eftersom de, typ, gått förbi ställen där de installerat en asbestklädd oljepanna. Stämningarna var så många och på så mycket pengar att det spekulerades i att bolaget skulle gå i konkurs. Och de tvingades att göra en nyemission. Lyckligtvis, för deras del, lyckades de dock i tid sälja det svenska dotterbolaget ASEA-STAL till det franska bolaget Alcatel-Alstohm innan det drog på sig ännu större skadeståndsanspråk på grund av felaktigt konstruerade kraftverksturbiner. Dessutom var (och är) ABB ett väldigt konkurrenskraftigt och stort företag inom sin huvudverksamhet (elnätskomponenter). Och det var även då lätt att se att elnäten i många länder stod och står inför både små och stora moderniseringar på grund av att åldern på näten och att kunderna (kraft- och elnätsbolagen) har och hade gott om pengar till dessa uppgraderingar.

Därtill är elnäten betydligt större och innehåller betydligt fler sliddelar än andra infrastrukturnät som mobiltelefonnäten. De senare var (och är) Ericssons specialitet. Och Ericsson hade under många år tjänat stora pengar, eftersom de var mer eller mindre störst i världen på det området. Men förr eller senare är näten mer eller mindre färdigbyggda och/eller konkurrenterna kommer i fatt, med prissänkningar som följd. Antagligen är bägge fallen sanna. Därutöver hade Ericsson i många affärer delfinansierat näten själva och i den allmänna lågkonjunkturen blev företagets fodringar på kunderna mindre värda. Både ABB och Ericsson repade sig emellertid. ABB för att de nådde en uppgörelse med amerikanerna och Ericsson för att de lyckades växla in verksamheten på ett nytt spår som inte är avhängigt av att mobilnäten hela tiden växer. Nämligen skötsel av befintliga nät åt deras tidigare kunder.

I 2002 års krasch köpte jag ABB aktier för 24,50 kr/st., deltog fullt ut i nyemissionen och köpte således 7 nya aktier för varje tiotal gamla till priset 23,15 kr/st. Och sålde sedan aktierna 2007 för 125 kr/st.

I den efterföljande kraschen (2007) föll bolagen på bred front, men de som föll mest var konjunkturkänsliga bolag exempelvis Trelleborg och Volvo, som bedömdes ha så liten kassa att de skulle få svårt att övervintra när kunderna slutade handla. Dessutom föll en del banker (framför allt Swedbank) rejält på grund av att de faktiskt riskerade stora förluster för att de lånat ut massor av pengar till det lokala fastighetsrallyt i Baltikum.

Jag var optimistisk och trodde inte att någon av dessa bolag skulle gå under och köpte därför bland annat aktier i alla tre. Alla tre investeringarna var lyckosamma och allra lyckosammast var den i Trelleborg. Eftersom jag köpte för 37,80 kr/st. i november 2008, fick 2 teckningsrätter för varje aktie, som jag sålde för 20,80 kr/st., för att sedan sälja de ursprungliga aktierna för 53,75 kr/st. i januari 2010. Det gjorde en total vinst om 58 kr/aktie, vilket är mer än en fördubbling av pengarna på drygt ett år.

Även Swedbank hade varit en fantastiskt bra affär för den som träffade botten ännu bättre än jag och köpte för 15 kr/aktie i mars 2009. Och sedan deltog i nyemissionen (en aktie gav en teckningsrätt och den med två rättigheter fick köpa en ny aktie för 39) eller, som jag, sålde teckningsrätterna för 12,40 kr/st. och senare sålde de ursprungliga aktierna för runt 90 kr året efter.

Rent allmänt dippar (som synes i diagram 2) en del bolag knappt alls i vissa nedgångar emedan andra rasar ganska kraftigt. De som oftast inte dippar i konjunkturedgångar kallas för konjunkturokänsliga företag. Och de kallas så för att deras produkter är sådana som folk behöver i ur som i skur, exempelvis kläder, hygienprodukter och läkemedel. De konjunkturkänsliga bolagen är de som tvärtom tappar en massa försäljning i en lågkonjunktur. Det gäller bland annat företag som säljer sällanköpsvaror som bilar, kylskåp, byggvaror och kartonger till sällanköpsvaror (en svensk paradgren) eller reklamrelaterade produkter som olika typer av tidningspapper. Det senare för att annonsmarknaden går ner i en lågkonjunktur och därmed behovet att papper att trycka annonser på. Allra mest konjunkturkänsliga är dock antagligen de företag som lever på att vara konsulter åt företag med konjunkturkänsliga produkter.

Som förhoppningsvis framgått av tidigare resonemang beror den generella kursutvecklingen på konjunkturen. Från slutet av andra världskriget fram till början av 70-talet var den ständigt uppåtgående (se vidare i kapitlet Utvecklingen i Sverige under 1900-talet). Det beror antagligen på flera faktorer:

- Svenskt näringsliv hade ett förspång jämfört med konkurrenterna i övriga västvärlden, på grund av att vi inte var med i andra världskriget.
- Under perioden spreds på bred front ett antal nyttigheter, såsom tv, personbilar, tvättmaskiner med mera. Eftersom de inte funnits för vanligt folk tidigare, var efterfrågan stor.
- Produktionen effektiviserades väldigt mycket under perioden (bland annat genom att maskiner tog över tunga arbetsuppgifter), vilket kunde hålla produktpriserna trots att lönerna steg.
- Kvinnorna började förvärvsarbeta och med det blev hushållens ekonomi bättre.
- Hela samhället effektiviserades med bättre infrastruktur (vägar, telefonnät och dylikt), apparater (bilar, datorer med mera) och effektivare tillvaro (varmvatten, snabbköp, osv.).

När oljepriserna chockhöjdes, konkurrentländernas näringsliv kom ikapp, infrastrukturen började bli ”färdig” och folk ”hade” det som behövdes (på den tiden bytte vi inte köksutrustning bara för att den befintliga inte längre var senaste modet), kom kriserna.

Under senare delen av 1980-talet blev det återigen en väldig rusch efter allting och den orsakades av kraftigt minskade import hinder i våra exportländer och att det blev väldigt mycket lättare att låna pengar. Det förra ökade efterfrågan på svenska produkter och det senare genererade kapital för alla, till att öka den inhemska konsumtionen.

I slutet av 1990-talet grundades racet i det att de ”nya” teknikerna datorer, digitala mobiltelefonnät, internet och dylikt, utvecklades kraftig (se kapitlet Snabbkurs för blivande uppfinnare) och det råkade gynna svenskt näringsliv i allmänhet och en del stora börsbolag i synnerhet (Ericsson, ABB, Volvo m fl.), eftersom tekniken skapade nya generationer produkter som ökade kundernas efterfrågan.

Vad kan i framtiden generera en ny rusch till gagn för svenskt näringsliv? Och vad kan vara grunden till nästa lågkonjunktur? Just nu pågår en politiskt genererad våg av nya skolor, vårdcentraler, förskolor et cetera. Det skapar, så klart, arbetstillfällen. Men eftersom marknaden inte expanderar (invånarantalet i Sverige är relativt konstant) och de ska slåss om samma pengar (skattemedel) kan inte den utvecklingen fortgå hur länge som helst och med tiden ökar risken för bakslag i den politiken.

Ofta har emellertid orsaken till de ekonomiska kriserna varit bostadsbubblor (som i Sverige 1991-93 och USA 2007-2009). Kanske är nu Kina på väg in i en bostadsbubbla eftersom markpriserna har tokrusat i storstäderna och det på kort tid har byggts enormt många lägenheter som tydligen till viss del står tomma idag.

I takt med befolkningsökningen och den globala höjningen av levnadsstandarden ökar konsumtionen av ändliga råvaror som olja och metaller. Det kompenseras till viss del med att det görs nya fynd och att gamla, tidigare olönsamma fyndigheter, återigen utvinns. Men bland annat på grund av att det tar tid att starta en gruva ökar priset på råvarorna och därmed börsvärdet för råvaruutvinnande bolag (som Lundin petroleum och Boliden med flera). När alla nya gruvor väl är i drift och kineserna samt indierna har en stor mängd råvarutörstiga produkter som bilar och kylskåp i kretslopp kanske priserna återigen sjunker. Och att vi därmed står inför en råvarukrasch.

Den uppmärksamme betraktaren av diagram 1+2 noterar att de flesta företagen, i synnerhet de som inte var föremål för krisen, ganska snabbt var tillbaka på banan några år efter varje kris. Baserat på ovanstående kan följande enkla och, historiskt sett, lönsamma placeringsfilosofi formuleras:

Köp bara aktier i lågkonjunktur och köp då i stabila, men konjunkturkänsliga, företag som dragits med i den allmänna kursnedgången. Köp allra helst aktier i sådana företag som i just den aktuella lågkonjunkturen rasat oförtjänt mycket på grund av att andra företag i den branschen (eller närliggande) drabbats extra hårt. Sälj sedan aktierna när det gått några år med högkonjunktur.

Det låter enkelt, men många agerar precis tvärt om. Ju längre och stadigare en uppgång varat, desto större risker är många investerare beredda att ta, trots att det framtida fallet rimligen är närmare. Emedan de under börsfallen är för försiktiga.

Faktaruta under en artikel om sparandet under den ekonomiska krisen i Grekland i maj 2010. Enligt den sålde vi då mer aktiefondandelar än vad vi köpte. Trots att majoriteten av börsens företag under våren rapporterat och stigande vinster och trots att Greklands ekonomi har ganska liten betydelse för världsekonomin. Beteendet tyder på att vi efter föregående års ras på börsen blivit mer försiktiga.

Ett sätt att strategiskt hantera det faktum att det inte förrän efteråt visar sig när toppen/botten nåddes är att göra enligt en gammal beprövad roulett-strategi. Den går ut på att: börja med att satsa en viss summa, låt säga 100 kr på en ruta som vid vinst dubblar insatsen. Om insatsen förloras, satsa 200 kr. Förloras den igen, satsa 300 kr. Vitsen är att när vinsten väl vinner kommer återvinns allt det satsade. Översatt till att köpa aktier under en period av börsfall skulle strategin kunna se ut såhär:

Du har 15.000 kr och du skulle vilja köpa aktier för dessa. När du först tycker det är dags satsar du 5.000 kr. Om aktien då går uppåt hela tiden har du gjort en vinst och kan vara nöjd. Fortsätter den än mer nedåt satsa 5.000 kr till och hoppas att det vänder. Gör det inte det kan du dra nytta även av det genom att du får än fler aktier för dina sista 5.000 kr.

Haken med det enkla resonemanget om att köpa i lågkonjunktur är, utöver att det tar lång tid, att när det är rea på börsen finns inga pengar och när det finns pengar är många för ivriga för att vänta och investerar trots att det är högkonjunktur. I det senare läget är det betydligt viktigare att köpa rätt företag. Till skillnad från i situationen under en lågkonjunktur, då det i stort går att göra pengar på aktier i vilket som helst av de stora stabila företag som rasat mycket.

En del bolag stiger oavsett konjunkturen och en del rasar även mitt i en högkonjunktur. Det beror på att de gör succé, respektive klantar sig ordentligt. Oftast handlar det emellertid om små bolag vars fram- eller motgångar inte påverkar mer än en mindre skara investerare (och, så klart, företagets anställda). Och dessas öden på börsen säger inte så mycket om börsutvecklingen i allmänhet. För att spegla detta, sorteras de små bolagen därför mer eller mindre bort ifrån de data som visar hur börsen går. Det görs genom ett system som kallas "börsindex". Systemet går ut på att ju större börsvärde ett bolag har desto större effekt har kursförändringar i det bolaget på börsindexet. Till skillnad ifrån medelvärdena i diagram 1 och 2. Så när det i tidningarna står att börsen exempelvis stigit en procent, betyder det att börsindex stigit en procent och det i sin tur betyder att majoriteten av de få riktigt stora bolagen har stigit. De små bolagen däremot kan i stort sett ha gått hur som helst.

Det behöver inte vara svårt att i alla konjunkturlägen hitta köpvärda aktier på börsen. Det lättaste sättet är att läsa de köpråd som ständigt publiceras i våra ekonomitidningar. Men som privatperson kan det vara svårt att hänga med när en aktie blivit rekommenderad² och därmed ökar i pris. I synnerhet som det inte känns så kul att betala t ex 10% mer än i veckan innan.

2. Majoriteten av alla affärer sker mellan institutionella placerare. Vilket innebär att de som väljer att genomföra affärerna inte gör någon personlig vinst (utöver eventuella bonussystem). Dessa personer har förmodligen som främsta morot att göra ett bra arbete utan att frånga institutionens placeringsregler. Antagligen följer därför en stor del av institutionerna de rekommendationer som olika finansinstitut publicerar. De personer som arbetar med att författa placeringsrekommendationer, i sin tur, måste givetvis hela tiden komma med nya sådana, för att visa att de gör nytta. De baserar som regel sina rekommendationer på ekonomiska data som gäller i nuet (främst den innevarande och nästkommande års vinst). Och inte på en bedömning av affärsidén, produkterna osv. Effekterna av detta är att: Även om ett företag verkar ha ytterst goda förutsättningar att öka i värde på börsen kan det vara så att inget händer med börskursen trots att börsindex går upp. Eftersom företagets siffror för stunden inte är bra. När de väl blir tillräckligt bra för att de positiva analyserna ska överväga, kommer emellertid de stora placerarna att gå in och då kan det gå fort uppåt. Samma förhållande gäller även i det omvända fallet, dvs. när aktien går ned.

Skilda vägar till lyftet

Både risktagare och försiktiga placerare kan hitta intressanta aktier i byggjättarna

PERSPEKTIV BYGGAKTIER
TOMAS LINNALA E24

JM är börsens billigaste byggaktie i relation till den väntade vinstökningen. Peab är inne i den sämsta prognostrenden. Skanska är den dyraste, men likväl verkar bolaget vara investerarnas favorit just nu. Det kan tyckas vara märkligt, men förklaringen ligger i olika synsätt på olika segment av byggmarknaden.

Hur mycket är storleken och den geografiska spridningen värd? Och hur uttålig är den hittills så starka utvecklingen på Storstockholms bostadsmarknad? Frågorna är relevanta när det gäller att välja vilket byggbolag som platsar i en portfölj.

JM är det bolag som är lägst värderat givet vinstutsiktarna men bolaget är i gengäld högradigt beroende av bostadsmarknadens utveckling. JM har byggbranschens solklara bästa vinsttrend under de kommande åren givet hur prognoserna ser ut idag.

Efter den kraftiga vinstsvackan

2008-2009 räknar nu analytiker-kollektivet med att bolaget kontinuerligt ska öka resultatet under den kommande treårsperioden fram till 2012 visar E24:s analys av SME Direkt's konsensusprognoser över analytikernas förväntningar på byggsektorn. Som renodlad bostadsbyggare med de rekordlåga räntornas efterfrågestimulans har JM hamnat betydligt tidigare i konjunkturcykeln än sina konkurrenter.

När finanskrisen blossade upp 2008 blev bostadsmarknaden iskall över en natt och JM:s resultat vek snabbt. Under bottenåret 2009 tjänade inte bolaget mer än 4,39 kronor per aktie.

Nu när efterfrågan på nyproducerade bostäder åter tagit fart spås vinsten vända upp snabbt: I år väntas vinsten stiga till 7,27 kronor och fortsätta upp till 12,41 kronor per aktie i slutet av prognosperioden 2012.

För närvarande värderas JM:s aktie till 15 gånger årets väntade vinst. Samtidigt spås en vinstökning på drygt 70 procent från i år fram till och med 2012.

Jätten Skanska värderas samtidigt till 15,5 gånger årets väntade vinst trots att bolaget har branschens sämsta vinstutveckling fram till 2012 – givet analyti-

kernas förväntningar enligt SME Direkt.

I botten ligger Peab vars aktie handlas till under elva gånger årets väntade vinst men trots det har en högre väntad vinstutlivst (14 procent) under prognosperioden än Skanska (11 procent).

Skilnaderna i värderingar visavi den väntade vinstutlivsten speglar delvis den större stabilitet som Skanska har genom sin starka balansräkning, verksamhetsbredd, storlek och geografiska utbredning.

Till det kan läggas eventuella försäljningar av fastigheter och projekt som analytikernas inte vet när de dyker upp. Skanskas kassalösa som var starkt under det första kvartalet och kommer det stora försäljningar framöver kan det bli utdelningsfest. Men värderingsskillnaderna speglar också marknadens skepsis mot Peabs affärsmodell där det från

tid till annan dyker upp de mest oväntade transaktioner, och å andra sidan osäkerheten kring hur stabil efterfrågan är på bostadsmarknaden vilket främst påverkar JM.

Till det kan ytterligare en komponent läggas.

Skanska befinner sig i den starkast positiva prognostrenden – analytikerna har höjt årets vinstprognos med 12,3 procent sedan årsskiftet – medan Peab befinner sig på den motsatta sidan med fortsatt prognosneddragning efter ett överraskande svagt första kvartal i år.

Justerat för nedskrivningar i Brasilien överträffade Skanska marknadens förväntningar i samband med bokslutsrapporten och i årets första kvartalsrapport blev ledningen mer optimistisk kring byggmarknaden.

JM dundrade till med ett kanonbokslut där resultatet under det sista kvartalet överträffade förväntningarna med dryga 50 procent. Även om det nya året började svagt signalerade bolaget en fortsatt stark efterfrågan på bostäder i Stockholmsområdet – men investerarna tycks tväka om hur länge villapriserna kan fortsätta upp.

Räknat från årsskiftet visar SME Direkt's sammanställning

att analytikernas snittprognos på JM har höjts med 8,4 procent, ungefär lika mycket som för NCC.

Räknar man om analytikernas prognoser över omsättning och nettovinst till nettomarginaler är JM också i en klass för sig. JM väntas under perioden 2010-2012 ligga på en genomsnittlig vinstmarginal på nära 8 procent. De andra sacker långt efter.

Utdelningsmässigt är det dock Peab som sticker ut med den klart högsta direktavkastningen under perioden, JM är sämst.

Så frågan vilken byggaktie man ska välja är inte enkel att besvara. Tror man att de tokliga räntorna ska fortsätta lyfta den svenska bostadsmarknaden i allmänhet och Storstockholms i synnerhet är JM ett bra val.

Tror man att infrahbyggandet vaknar till liv och att allt fler stora offentliga projekt ska delas med privata intressenter även i Sverige är Skanska ett klokt val. Litar man på Peab så finns det en svingfaktor i prognoserna. Gillar man mellanmjölkfilosofin hamnar valet på NCC.

Tomas Linnala är börskrönikör på E24.
tomas.linnala@e24.se

En analys av vilket börsnoterat byggbolag som är bästa köp. Artikeln fokuserar nästan helt på vad vinsten kommer att bli (överstruket med gult).

Det privatpersoner emellertid kan göra är att reagera på sådant som författarna av rekommendationer inte brukar reagera på. Dvs. information från företaget om sådant som brukar vara positivt för börskursen på lite sikt utan att det har effekt på siffrorna för stunden, såsom aktieuppdelningar, extrautdelningar och utdelningar av dotterbolag.

Det märktes bland annat då styrelsen i Electrolux presenterade förslaget att dela ut Husqvarna till aktieägarna. Då hände märkligt nog inte särskilt mycket med aktiekursen (diagram 6). Den alerte aktiespekulanten som trodde på att 1 Electrolux + 1 Husqvarna skulle vara mer värt än 1 Electrolux, hade då ganska gott om tid att köpa in sig i bolaget innan kursrusningen under 2005-2007. Den som då, liksom jag, köpte aktier för, typ 80 kr/st., kunde några år senare sälja dem för 180 kr/st. och därtill sälja "gratis" aktierna i Husqvarna för ungefär 100 kr/st. Dessutom kvittera ut närmare en tia i årlig utdelning från Electrolux samt den extra utdelningen om 20 kr/st. i januari 2007. Slutligen genomförde Husqvarna i maj 2007 en fondemission som gav aktieägarna 3 A-aktier för varje 10-tal aktier (oavsett om de tidigare ägda aktierna var A- eller B-aktier).

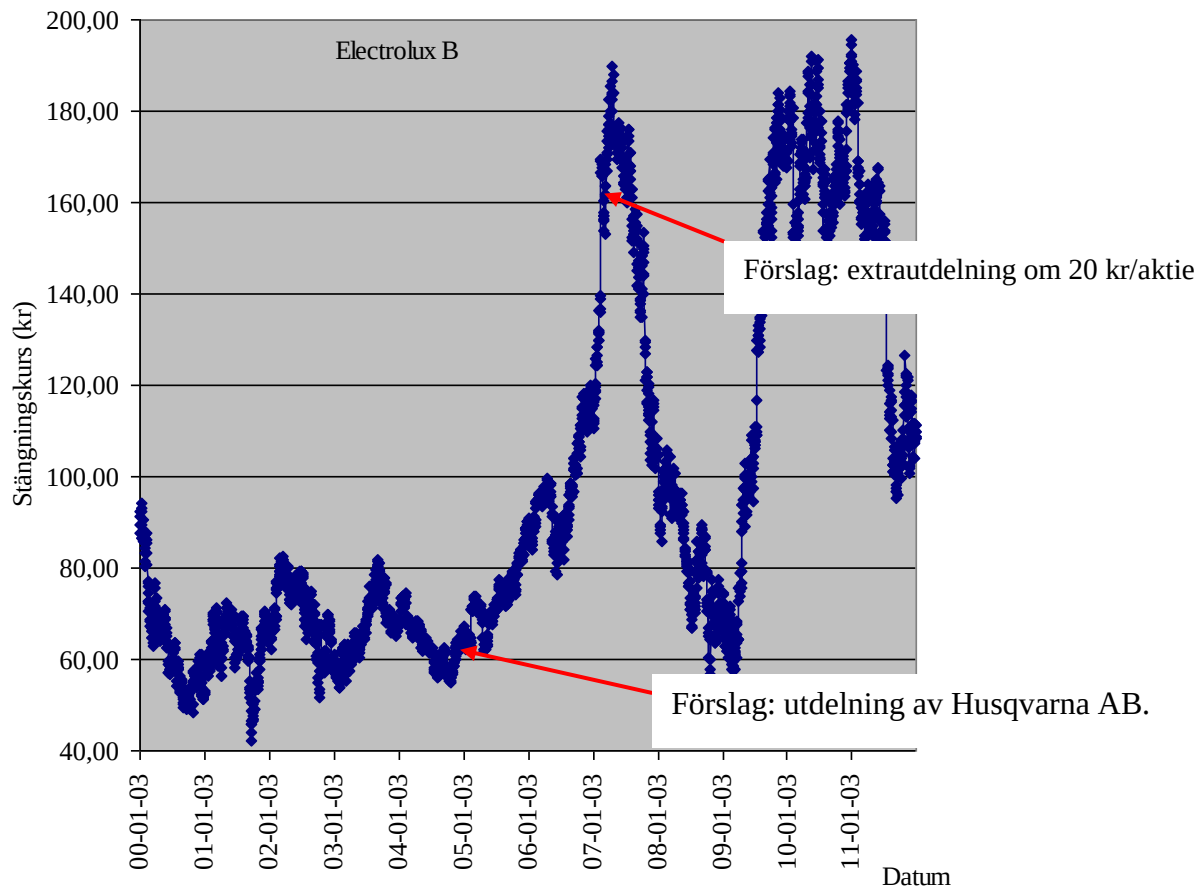

Diagram 6. Börskursen Electrolux 2000-2011 enligt företagets hemsida, med vissa pressreleaser markerade.

Ett urval av officiell information från Electrolux under perioden 000101-071231:

8/5-2000 Electrolux AB köpt tillbaka rättigheterna till varumärket "Electrolux" på den Nordamerikanska marknaden.

1/9-2000 Electrolux köper det amerikanska bolaget bluebird international (tillverkare av trädgårdsapparater).

1/11-2000 Elux köper diamantverktygstillverkaren JKS Lamager

14/11-2000 Elux köper diamantverktygstillverkaren Magnum Diamond & Machinery Inc.

20/11-2000 Elux köper vitvarutillverkningen från det australienska bolaget Email.

29/11-2000 Elux köper den amerikanska diamantverktygstillverkaren Cushion Cut.

14/12-2001 Elektrolux vidtar ytterligare åtgärder för att minska kostnaderna och öka produktiviteten.

13/12-2002 Elektroluxaktien avnoteras i Paris och Zurich.

17/12-2002 Pressmeddelande om stämningar i USA på grund av asbest.

8/12-2003 Rune Andersson avböjer omval som styrelseordförande.

16/1-2004 Electrolux stänger kylskåpsfabrik i USA.

12/2-2004 Michael Treschow föreslås som ny styrelseordförande.

15/2-2005 Elux avnoteras på NASDAQ.

Februari 2005. Styrelsen offentliggör förslaget om att dela ut Husqvarna år 2006.

20/4-2005 Årsstämma: Styrelsen presenterar förslaget att aktierna i Husqvarna AB delas ut till aktieägarna.

12/12-2005 Elux stänger en fabrik i Tyskland.

7/11-2006 Extrautdelning om 20 kr/aktie i januari 2007.

19/12-2006 Styrelseordföranden Michael Treschow avböjer omval.

13/2-2007 Marcus Wallenberg föreslås som ny styrelseordförande.

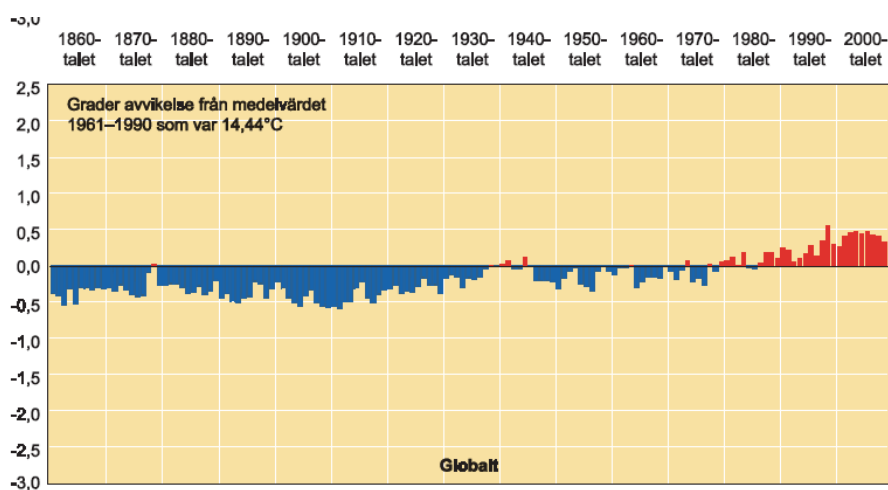
Därutöver kan man resonera rent allmänt kring de flesta företagen och det hade inte varit orimligt att komma fram till exempelvis att:

I början av 1970-talet var personbilarna i Sverige antingen tillverkade i Europa eller USA. Därefter kom ett antal japanska tillverkare (dåvarande Datsun, Toyota och Mazda) och de blev ganska snart allvarliga konkurrenter till de etablerade märkena. Likaså har de stora svenska varven och den europeiska kläindustrin slagits ut av konkurrens österifrån. Unga kinesiska bolag växer på grund av att de tillverkar betydligt billigare än gamla företag i industriländerna. På samma sätt som bland annat japanska företag gjorde en gång i tiden. De kan tillverka billigare, för att de har duktig arbetskraft med betydligt lägre löner än i de gamla industriländerna. Emot sig har det dock i stort sett samma råvarukostnader (inklusive energipriser), okända varumärken och långa transportvägar till marknaderna i västvärlden. Vilket gör att ju mindre skrymmande, råvarukrävande och prestigeladdade produkterna är desto större är risken att gamla industriföretag blir utkonkurrerade av kinesiska tillverkare. Och det syns tydligt i att, exempelvis, bolag som tillverkar datorer har tagit enorm mycket stryk. Såsom IBM, den en gång i tiden största tillverkaren, som sålt persondatortillverkningen till ett kinesiskt bolag och numera är ett tjänsteföretag. Vilken bransch står därefter på tur? Vitvarutillverkarna? Skogsindustrin? Lastbilstillverkarna? Programvaruföretag?

Vitvarutillverkare som Electrolux, däremot, är antagligen mindre hotade eftersom kylskåp kräver mer råvaror, är mer skrymmande att transportera och kräver mindre handpåläggning (då de innehåller betydligt färre komponenter än datorer).

Skogsindustrin har en relativ fördel av att det kostar mycket att bygga nya pappersbruk, men de kräver inte så mycket personal. Istället behöver de nära till råvaror och kunder samt låga virkes- och elpriser. De senare faktorerna, utom virkespriserna, talar för den svenska skogsindustrins möjligheter att stå emot ett eventuellt hot ifrån öster. Och vad virkespriserna beträffar har denna faktor hittills haft mindre betydelse eftersom den snabbväxande skogen närmare ekvatorn inte har de fibrer som behövs för många pappersprodukter. Däremot hotas en delmängd av skogsindustrin av att internet och framför allt läsplattor på sikt antagligen minskar behovet av tryckpapper.

Å andra sidan ökar medeltemperaturen i Sverige och det gynnar, på lång sikt, företag som äger mycket skogsmark i norra Sverige (Holmen och SCA).

Källa: SMHI, Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut (www.smhi.se).

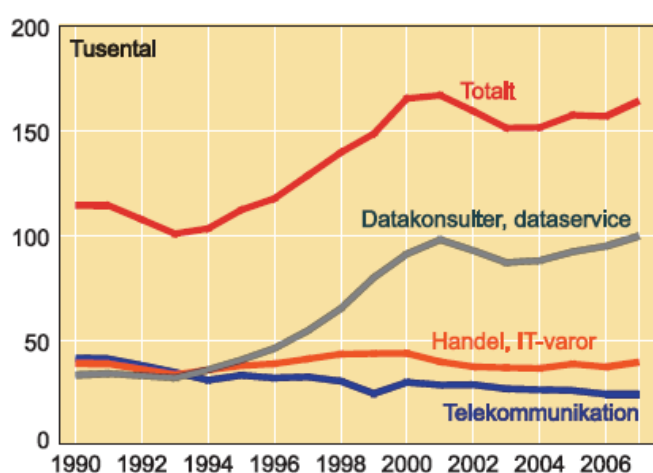
Årsmedeltemperaturen i Sverige sedan 1860-talet. Figuren, liksom övriga figurer, kommer ifrån Statistisk årsbok 2010 (Statistiska Centralbyrån, 2010).

Beträffande lastbilstillverkarna tror jag också att vi kan vara hoppfulla, då kunderna (åkarna alltså) i betydligt större utsträckning än personbilsägare är beroende av att bilarna ständigt fungerar. Eftersom om lastbilen går sönder räcker det inte med att chauffören sätter sig i en taxi och blir skjutsad till destinationen. Åkaren är således mer intresserad än privatbilister av att leverantören har gott om verkstäder inom dennes verksamhetsområde och en snabb distribution av reservdelar till dessa. Vilket gör att lastbilstillverkare i högre utsträckning än personbilstillverkare köper in sig på, för dom, nya marknader istället för att starta från noll. Detta har, utöver tekniska hinder som att vi Sverige tidigare krävt krocktester av hytterna, gjort att tidigare utländska och numera utomeuropeiska tillverkare är orepresenterade på svenska vägar.

Jag tror däremot att programvarutillverkarna ligger illa till för de har i stort sett bara personalkostnader och inga råvaru- eller fraktkostnader. Men än så länge har branschen hållit sig uppe.

252 Förvärvsarbetande inom IT-relaterade tjänsteföretag fördelade på undergrupper 1960–2007

Employment in IT-related service enterprises, sub-categories

Under perioden 1993–2001 skedde en ständig ökning av antalet arbetande inom IT-relaterade tjänsteföretag – från 101 000 till 167 000. Därefter följde en nedgång som planade ut 2004. År 2007 uppgick de till 164 000, varav mer än hälften (61 procent) inom konsult- och serviceområdet.

Fr.o.m. årgång 2004 har det gjorts förändringar i bearbetningarna avseende sysselsättningsavgränsningen.

Källa: SCB Registerbaserad arbetsmarknadsstatistik, RAMS (www.scb.se/AM0207).

I takt med att mer och mer i Europa redan är färdigbyggt, minskar behovet av framtida byggande (givet en relativt konstant befolkning, vilket är hyfsat sannolikt med nuvarande befolkningstillväxt). Det i sin tur missgynnar byggbolag som Skanska, JM och NCC samt skogsindustrier i allmänhet och i synnerhet renodlade sågverksföretag som CF Berg.

Antal i åldrarna 0–19 år, 20–64 år respektive 65 år eller äldre, tusental

År	Ålder			Samtliga
	0–19 år	20–64 år	65– år	
1950	2 067	4 259	721	7 047
1960	2 258	4 352	888	7 498
1970	2 233	4 734	1 113	8 080
1980	2 194	4 761	1 362	8 317
1990	2 111	4 953	1 526	8 590
2000	2 139	5 212	1 531	8 882
2010	2 169	5 482	1 735	9 385
2020	2 244	5 545	2 074	9 863
2030	2 304	5 580	2 336	10 219
2040	2 262	5 630	2 506	10 398
2050	2 284	5 757	2 537	10 578
2060	2 334	5 698	2 689	10 721

Många länder i Europa står inför en ökande mängd och andel äldre i befolkningen, vilket på sikt gynnar företag med produkter för dessa, såsom inkontinensskydd (SCA), mediciner (se nedan) och företag som tillverkar produkter som minskar behovet av anställda, genom att de tillverkar sådant som monteringsrobotar (ABB) eller fjärrstyrda hyllkantsetiketter för butikshyllor (Pricer).

Med bättre och bättre mediciner samt medicinteknisk utrustning för botande av stora folksjukdomar, minskar utrymmet för framtida kassakor inom läkemedelsindustrin. Och därmed hopar sig problemen för läkemedelsbolag med dyr organisation som byggt sin ekonomi på att de utvecklar fantastiska mediciner som de kunnat ta bra betalt för under de 17 år de haft patent. Det gäller de börsnoterade läkemedelsjättarna Pfizer och AstraZeneca. Å andra sidan blir befolkningen äldre och därmed i större behov av allehanda mediciner. Dessutom blir det globalt sett fler och fler människor som har råd att köpa mediciner. Och de nationella kraven beträffande doseringsnoggrannhet, dokumentation, kvalitetskontroller et cetera för att få tillstånd att sälja dem, är så höga utgör ett handelshinder för uppstickare.

476 Apoteket AB:s läkemedelsförsäljning angivet i AUP (Apotekets UtförsäljningsPris), miljoner kronor, exkl. moms Pharmacy drug sales, retail prices, SEK m, VAT excluded

År Year	Totalt , mnkr Total, SEK m	Därav Of which		Procentuell fördelning Percentage			
		Till sjukhus, mnkr To hospital, SEK m	Till allmänheten To the general public		Till sjukhus	Till allmänheten	
			Enl. recept o. rekvisition, mnkr According to prescription SEK m	Handköp, mnkr Shopping, SEK m		Enl. recept o. rekvisition	Handköp
1981	3 945	660	2 915	370	17	74	9
1982	4 526	733	3 369	424	16	74	9
1983	5 084	846	3 786	452	17	74	9
1984	5 359	926	3 943	490	17	74	9
1985	5 860	1 021	4 287	552	17	73	9
1986	6 333	1 057	4 690	586	17	74	9
1987	7 168	1 262	5 269	637	18	74	9
1988	8 194	1 469	6 016	709	18	73	9
1989	9 054	1 529	6 764	761	17	75	8
1990	10 051	1 615	7 606	830	16	76	8
1991	11 313	1 774	8 572	967	16	76	9
1992	12 910	1 948	9 895	1 067	15	77	8
1993	14 079	1 997	10 774	1 308	14	77	9
1994	15 658	2 097	12 171	1 390	13	78	9
1995	17 388	2 100	13 802	1 487	12	79	9
1996	20 124	2 124	16 429	1 571	11	82	8
1997	18 242	2 156	14 392	1 695	12	79	9
1998	20 777	2 559	16 538	1 680	12	80	8
1999	23 279	3 023	18 499	1 757	13	79	8
2000	23 973	2 201	19 918	1 854	9	83	8
2001	25 576	2 380	21 183	2 013	9	83	8
2002	27 751	2 588	22 990	2 174	9	83	8
2003	28 348	2 891	23 178	2 278	10	82	8
2004	29 173	3 459	23 300	2 413	12	80	8
2005	30 043	4 082	23 364	2 596	14	78	9
2006	31 580	4 759	24 000	2 821	15	76	9
2007	33 527	5 406	25 074	3 048	16	75	9
2008	35 253	5 987	26 036	3 230	17	74	9

Källa: Apoteket AB (www.apoteket.se).

Statistiska centralbyrån

457

Ju mer människor använder Internet desto mindre behov har de av telefonkataloger och då borde det företag som gör dessa (Eniro) tjäna mindre pengar med tiden. De erbjuder visserligen också söktjänst på nätet, men där borde det vara svårare att tjäna pengar då det är flera som har möjlighet att konkurrera.

Med mindre, billigare och bättre elektriska verktyg minskar behovet av tryckluftsdrivna dito. Det i sin tur missgynnar företag som i mångt och mycket lever på tillverkning av pneumatisk utrustning (i Sverige framför allt Atlas Copco).

När riskkapitalbolag tar över ett företag säljer de bort alla tillgångar som går att undvara innan de säljer bolaget vidare eller introducerar det på börsen. Företag som tidigare ägts av riskkapitalbolag (som Arise, Byggmax, Lindab och Nobia) har därför väldigt lite tillgångar att sälja i dåliga tider. Och därmed är sannolikheten stor att de faller mer än genomsnittet då lågkonjunkturen infinner sig.

IP-telefoni och andra tjänster (Skype, Rebtel, Whatsapp, Viber m fl) som möjliggör att ringa gratis över data- eller mobilnätet och/eller skicka gratis sms-meddelanden innebär ett hot emot telefonbolagen (TeliaSonera samt Tele2).

En del aktiespekulanter har en helt annan taktik än att köpa i lågkonjunktur och sälja i högkonjunktur. Det finns till och med spekulanter som köper aktier för att sedan sälja dom igen samma dag oavsett konjunktur. De som satt detta i system kallas för "daytraders". Fördelen med detta jämfört med att behålla aktierna under en längre period är att den som har tur och är skicklig kan öka "förmögenheten" snabbare. De största nackdelarna med daytrading är dels att det tvingar utövaren att sitta och stirra på aktiekurser och ekonomiska nyhetssajter hela dagarna. Och dels att risken är stor att aktiviteterna någon gång leder till att aktören mår väldigt dåligt (vilket är illa nog) och dessutom kan det egga denne till riktigt desperata affärer som slutar med att pengarna försvinner.

Det svåraste med taktiken att köpa i lågkonjunkturen och sälja när det är högkonjunktur är, som tidigare diskuterats, att veta när det är lämpligt att sälja. Ett alternativ till att sälja aktierna är, givetvis, att behålla dom. Fördelen med det är att slippa gissa när de står på topp. Nackdelen är att dessa kanske kommer att gå ner ganska kraftigt igen i nästa lågkonjunktur. Men det har sina fördelar att behålla aktierna länge oavsett dagskursen:

1. Utdelning. Många bolag lämnar en årlig utdelning om typ 2-5% av den genomsnittliga börskursen och ibland mer. Hur stor nästkommande utdelning förväntas, bli framgår i morgontidningarnas börslistor. Som regel delas pengarna ut en gång per år någon dag efter att företaget hållit årsstämma och fastslagit den av styrelsen föreslagna utdelningen. Och även detta datum brukar listas i morgontidningarna. Utdelningen i sig är positiv och den med tillräckligt många aktier kan få ett rejält tillskott i kassan. Den som nöjer sig med att konsumera de pengar utdelningen ger och äger aktier i bolag som den tror kommer att fortsätta gå bra och därmed kommer fortsätta ge utdelning, kan sluta fundera över dessas börskurser.
2. Roliga att äga. Det kan kanske skänka en del människor glädje att veta att de är delägare i företag som de gillar. Nöjet att handla kläder på HM kanske blir större som delägare i firman. En stockholmare kan förgylla sina promenader genom staden genom att vara delägare i någon av de större börsnoterade fastighetsägarna vars skyltar pryder byggnader runt om i innerstan. Det gäller framför allt: Wallenstam (bostäder), Hufvudstaden och AtiumLjungberg (kontors- och butiksfastigheter). Skidresorna kanske förgylls av vetskapen att man är ägare till en del av Skistar. Rent allmänt äger alla bolag någonting. Vissa (som SCA och Holmen) äger skogar som är lågt värderade och därtill möjliga att sälja till många olika köpare. Emedan andra bolags tillgångar främst består av låsastillgångar (bokföringsmässigt kallat goodwill) som kommer av att de köpt företag för mer pengar än vad som var motiverat av de köpta företagets bokförda tillgångar. Vad olika företag äger framgår ofta minst dåligt i bolagens årsredovisningar. Dessa kan i allmänhet laddas ner ifrån respektive företags hemsida.
3. Andra förmåner. Många företag erbjuder sina aktieägare, enligt min erfarenhet, något mer än bara utdelning. Det är i vart fall någon form av förtäring vid bolagsstämman. Ibland till och med middag med öl eller vin. Andra delar efter stämman ut provexemplar av deras produkter. Flera delar därtill regelbundet ut en tidning till aktieägarna om branschen, företaget och ibland även annat som kan vara intressant. Därutöver finns ett fåtal företag som ger särskilda förmåner som rabatt på skiduthyrning och dylikt (www.skistar.com): *"För dig som äger aktier i SkiStar finns rabatter att inhämta. Vi erbjuder nämligen 15% rabatt på förhandsbokad SkiPass, skidskola och skiduthyrning i SkiStars regi. Enklast är att boka allt på webben, och få rabatten dragen direkt. Äger du minst 200 SkiStar-aktier och finns registrerad i vår kunddatabas, som uppdateras månadsvis ca 10 bankdagar efter månadsslut, är du berättigad till rabatter."*
4. Makt. En stor del av alla aktierna i de företag som är noterade på stockholmsbörsen ägs av personer eller organisationer som genom ägandet utövar makt i bolagen genom att de är representerade i bolagens styrelser. Denna möjlighet står öppen för vem som helst med tillräckligt mycket pengar. Vilket i de flesta fall är så mycket att väldigt få personer har råd. Fast det finns undantag. I företag såsom handels- och teknikföretagskonglomeratet Midway, exempelvis, skulle det med dagens börskurser vara teoretiskt möjligt att köpa 1% av rösterna (100.000 A-aktier) för drygt två miljoner kronor.

En variant till att handla med aktier är att handla med köp- eller säljoptioner. En köpoption är en handling som ger innehavaren rätt att köpa en viss aktie en viss tidpunkt till ett visst pris. Och en säljoption innebär motsvarande rätt att sälja en aktie till ett givet pris. Vitsen med dessa instrument är för en köpare av en köpoption att den är mycket billigare än aktien i sig. Sålunda kan denne kanske ha råd att köpa 1.000 köpoptioner när han eller hon annars bara hade haft råd med 50 aktier. När det på förhand givna datumet kommer och aktierna är mera värda än vad optionerna ger ägaren rätt att köpa dom för, blir varje option värd mellanskillnaden. Jag har ytterst begränsad erfarenhet av dessa instrument men jag kan konstatera att det är betydligt mer lika lotteri än vad vanlig aktiehandel är. Eftersom de inte medför något ägande i företaget som kan ge utdelning et cetera samt att dess eventuella ”slutliga” värde bestäms av företagets aktiekurs på inlösendagen. Fast det är betydligt sannolikare att det är vinstlotter jämfört med de lotter som ges ut av spelföretag.

Aktiefonder

Aktiefonder använder det kapital som sätts in till att köpa aktier enligt fondens strategi. Strategin kan exempelvis vara att investera i små bolag på Stockholmsbörsen, stora bolag i USA eller företag med produkter inom miljöteknik. Fördelen med dylika fonder jämfört med att direktäga aktier i bolag med den önskade profilen är att investeraren slipper fundera över vilka företag som är lämpliga och när det är lämpligt att köpa eller sälja deras aktier. Dessutom är det möjligt att automatisera exempelvis ett månatligt sparande, som medför att investeringarna görs helt utan ansträngning. Därutöver kan aktiefonder vara ett fördelaktigt alternativ för den som vill investera på någon utländsk börs som är svår att investera på, via de kanaler för direkta aktieköp som står till buds.

Nackdelarna är emellertid att:

1. Fondförvaltarna tar kontinuerligt ut en avgift för sina tjänster som minskar kapitalet jämfört med direktägda aktier. Och för de som är sugna på aktier i utländska bolag erbjuder numera, i vart fall, nätmäklarna handel på långt fler börser än bara den svenska. Avanza (www.avanza.se), exempelvis, erbjuder möjligheter att handla direkt på börserna i Sverige, Finland, Norge, Danmark, Tyskland, Österrike, Australien, USA och Kanada.
2. Investeraren har inte möjlighet att utnyttja: information i exempelvis dagstidningarnas ekonomisidor, eller personliga känslor för ett enskilt företag till att öka eller minska innehavet i just det företaget. Denne kan i stort sett bara agera på generell information om konjunktursvängningar.
3. Fondägaren får inte information om företagen på samma sätt som vid direkt ägande eftersom denne inte får företagets rapporter. Men även för den som skaffar informationen på annat sätt är det svårare för honom eller henne att överblicka hur den informationen kommer att påverka det egna kapitalet. Eftersom han eller hon inte i stunden vet hur mycket aktier som denne indirekt äger i företaget. Det förmodligen lättaste sättet att i någon mån få information om vad olika fonder för stunden äger är att gå in på Finansinspektionens hemsida. Alla vanliga aktiefonder måste nämligen fullständigt redovisa sina innehav till inspektionen varje kvartal. Och dom lägger upp dessa redovisningar på sin hemsida under flikarna ”marknadsinformation” och ”fondinnehav”.

Danske Invest Sverige Fokus

KVARTAL	2010-03-31 2009-12-31 2009-09-30 2009-06-30 2009-03-31 2008-12-31 2008-09-30 2008-06-30 2008-03-31 2007-12-31 2007-09-30 2007-06-30 2007-03-31 2006-12-31 2006-09-30 2006-06-30 2006-03-31 2005-12-31
FONDBOLAG	Danske Capital AB
TELEFON	075-248 00 00
MARKNADSVÄRDE	1 837 852 000 SEK
FONDFÖRMÖGENHET	2 298 639 083 SEK
FONDANDELSVÄRDE	136,11 SEK

Exempel på en aktiefonds värdepappers-innehav. Fonden i exemplet är vald för att dess innehav får plats på en sida. Till skillnad ifrån många andra som har en betydligt längre lista med aktier.

Innehav (ISIN/identifieringskod)	Antal	Kurs/ Ränta	Valuta- kurs	Marknads- värde	Land	In/ Utlånad
ASTRAZENEK AK (GB0009895292)	695 000	321	1	223 095 000	GB	
CARNEGIECO AK (SE0000798829)	140 000	0	1	0	SE	
ENIRO AK (SE0000718017)	2 600 000	22,8	1	59 280 000	SE	
GETINGE AK B (SE0000202624)	530 000	170,6	1	90 418 000	SE	
HIQ AK (SE0000461709)	1 000 000	36,5	1	36 500 000	SE	
HMSNETWORK AK (SE0002136242)	125 000	70	1	8 750 000	SE	
HUFVUDSTAD AK A (SE0000170375)	1 850 000	61,25	1	113 312 500	SE	
INVESTOR AK B (SE0000107419)	1 630 000	138	1	224 940 000	SE	
KUNGSLEDEN AK (SE0000549412)	1 850 000	57	1	105 450 000	SE	
LUNDINPETR AK (SE0000825820)	1 150 000	61,55	1	70 782 500	SE	
MEDA AK A (SE0000221723)	770 000	79	1	60 830 000	SE	

En variant på aktiefonder och direktäggande av aktier, kapitalförsäkringar, är trots namnet, inte försäkringar utan snarare aktiefonder eller aktiedepåer. Jag har aldrig provat dylika produkter men fördelarna jämfört med vanliga fonder och depåer anses vara att investerarna slipper deklarerar de transaktioner de gör och de slipper även betala reavinstskatt på eventuella vinster. Istället betalar de en procent i skatt på kapitalet som försäkringen omfattar vid varje årsskifte. Dessutom kan de inte dra av eventuella reaförluster vid försäljning av andelarna. Vilket gör sparformen mest attraktiv för de som köper värdepapper i en lågkonjunktur när aktierna är billiga och avser att sälja några år senare, mitt i högkonjunkturen. Minst attraktiv är den för de som avser att aldrig sälja sina aktier.

En orsak till att så många, trots nackdelarna, köper andelar i aktiefonder istället för att köpa aktier är antagligen att vi möts av betydligt mer reklam för att investera i aktiefonder än i aktier. Detta eftersom marknadens aktörer tjänar betydligt mer pengar på att någon köper fonder än aktier. Det finns emellertid alternativ som till viss del kombinerar fördelarna med det ena och det andra, i form av investmentbolag. Investmentbolag har som verksamhet att äga aktier i andra bolag. På stockholmsbörsen finns dels rena investmentbolag som bara är delägare i andra företag utan att driva någon egen verksamhet och dels sådana som även har egen verksamhet i form av dotterbolag. Den första typen representeras i dagsläget av: Industrivärden, Melker Schörling, Latour och Öresund. Den andra representeras av främst: Investor, Lundebergs, Ratos och Traction.

Den största fördelen med att äga aktier i investmentbolag jämfört med att äga andelar i en aktiefond är att varje krona som investeras i dessa ger en andel av företagets förmögenhet som är mer värd än en krona. Vilket kallas för substansvärdesrabatten. Den näst största fördelen är de rimligen förvaltar sina investeringar bättre än aktiefonder, eftersom de:

1. Har ett större tryck på sig utifrån att höja värdet på sitt kapital enär de är betydligt mer i mediafokus än vad enskilda aktiefonder är.
2. Alla i företaget är fokuserade på en enda portfölj till skillnad på i företag som förvaltar aktiefonder.
3. De har som regel så mycket och så röststarka aktier i de företag de är delägare i att de mer eller mindre styr utvecklingen i dessa.
4. De har på grund av ovanstående rimligen betydligt mer insikt om respektive företag och bransch att de bättre kan avgöra företagets och branschens framtid. Och därmed kan de ta klokare beslut i fråga om att öka eller minska en investering.
5. De får, genom att de ständigt arbetar i intim kontakt med de företag de investerat i, kontakt med skickliga medarbetare som de har nytta av som styrelseledamöter i andra bolag som de äger. Vilket rimligen gör styrelserna mer kloka och kompetenta än annars.
6. De är inte för evigt bundna vid en viss strategi, såsom många aktiefonder är, utan kan helt fokusera på att göra lönsamma affärer.
7. Den portfölj och de pengar de förvaltar påverkas inte av börskursen på den egna aktien. Till skillnad ifrån aktiefonder, som tvingas köpa och sälja aktier i förhållande till hur mycket pengar som flyter in respektive ut ur fonden.
8. De har inga krav på sig att hela tiden ha en viss del av medlen investerade. Vilket gör att de i högre grad kan samla på sig pengar och vänta tills det är köpläge.
9. Värdet på investmentbolagens innehav minus lånen är ofta högre än deras totala börsvärden.
10. De kan belåna sin aktieportfölj och det skapar, i vart fall i goda tider, en positiv hävstång för kapitalet.
11. De ger som regel en årlig utdelning som med råge överstiger bankräntan.

Substansvärdet per aktie ((värdet av tillgångar – skulder)/aktie), vad de äger och om de har representanter i de ägda bolagens styrelser står att finna på respektive bolags hemsida. Den i sin tur nås exempelvis genom börslistorna på Dagens Industris hemsida.

Nackdelarna är främst:

1. Det är svårare för investmentbolagen att lämna en investering som de inte längre tror på eftersom de dels äger så stora poster aktier att de inte kan lämpas ut på börsen med mindre än att kursen för aktien rasar. Och dels kommer ryktena om att de avser att sälja en investering att sänka kursen eftersom det tolkas som att det aktuella företaget är på väg utför om en storägare säljer dess aktier.
2. Riskerna är betydligt mindre spridda eftersom investmentbolagens pengar är placerade i mycket färre investeringar jämfört med nästan vilken aktiefond som helst.
3. Förvaltningskostnaden är högre eftersom portföljens intäkter ska finansiera en hel stab med människor och producerandet av årsredovisningar et cetera.
4. Det är mer komplicerat att köpa aktier än att investera i en aktiefond eftersom i det förra fallet måste det finnas någon form av depåkonto som aktierna "finns" på och köparen ska välja en köpkurs. Till skillnad ifrån fonder. Där köparen bara behöver gå till banken och säga till dom att sätta in si eller så mycket pengar fonden. Sedan är saken klar.
5. Det är lättare att få "ångest" över svängningar i investeringens värde eftersom det framgår så tydligt i vad som är aktuell kurs i olika börslistor. Jämfört med dito listor för olika aktiefonder som är betydligt mer undanskymda. Dessutom är det betydligt lättare att komma ihåg vad som var ens köpkurs för en enskild aktie än dito för en aktiefond.

Valutahandel

Jag har själv ingen erfarenhet av dylik handel men jag känner en person som har handlat väldigt flitigt med valutor. Enligt honom kan den hugade på valutahandelssajter som www.oanda.com med en relativt liten insats och idogt handlande bygga upp kapital på relativt kort tid. Det är möjligt att så är fallet. Fast med tanke på att han ansåg sig vara tvungen att sitta med ögonen klistrade vid ett antal kurvor hela den tid han hade positioner i olika valutor, för att inte missa någon uppgång eller nedgång, verkar det till och med betydligt tråkigare än daytrading i aktier. Dessutom är det mer av ett nollsummespel då valutor alltid går upp och ned i förhållande till varandra, till skillnad ifrån aktier som ju kan gå upp över hela linjen. För den som är intresserad har oanda en övningsrutin på:

https://fxtrade.oanda.com/your_account/fxtrade/register/game/signup

Obligationer

Obligationer är lånehandlingar vari stater, kommuner och företag lovar att betala ett visst belopp med en viss ränta till ägaren av handlingen. Det är alltså ungefär samma sak som att sätta in pengarna på banken, men med de skillnaderna att pengarna inte omfattas av den statliga bankgarantin samt att räntan ofta är högre. Alltså normalt en väldigt långsam väg till att mångfaldiga sitt kapital. Förutom eventuellt för den som kan köpa "begagnade" företagsobligationer till vrakpriser i oroliga tider.

Företagsobligationer är som namnet antyder obligationer utgivna av företag som behöver låna pengar. Jag har ingen egen erfarenhet av företagsobligationer, men jag vet att de anses mer osäkra än statsobligationer eftersom företag i högre utsträckning än stater går i konkurs. Fast de är rimligen säkrare än aktier i samma bolag eftersom så länge det finns pengar kvar i bolaget är det skyldigt att betala tillbaka lånet på förfallodagen. Och ifall företaget går i konkurs har obligationsägarna, till skillnad ifrån aktieägarna, rätt till en del av konkursboet. Däremot har de inte samma potential att stiga i värde som aktier har, fast det finns ibland möjligheter att göra klipp. När, exempelvis, ABB aktierna föll som en sten sjönk även andrahandspriset på deras obligationer. Vilket gjorde att den relativa räntan är blev extremt hög. Haken med dylika obligationer att möjligheterna för privatpersoner att handla med dom är begränsad. Sådär skriver en aktör på den marknaden (www.swedbank.se):

"Företagsobligationen ger högre avkastning, men har i de flesta fall också högre kreditrisk och sämre likviditet, än en statsobligation eller bostadsobligation.

Avkastningen varierar beroende på den bedömda kreditrisken och löptid, som varierar mellan ett och tio år. Företagsobligationer har god likviditet och kan därför när som helst köpas och säljas under löptiden. Priset för en företagsobligation med fast kupongränta noteras i form av en effektiv årsränta och bestäms av den gällande marknadsräntan.

En företagsobligation är ett löpande skuldebrev utgivet av statliga bolag och större industriföretag, men även av andra bolag för att låna upp pengar på lång sikt. För att förenkla för placerare att bedöma kreditrisken hos de företag som ger ut företagsobligationer låter låntagaren något av ratingsinstituten Standard & Poors, Moodys eller Fitch genomföra en värdering av låntagarens förmåga att i tid infria sina finansiella åtaganden.

Mer fakta om Företagsobligationer

Lägsta placeringsbelopp är oftast 1 miljon kronor

Leverans- och likviddag är tre vardagar efter avslut

Ränta på företagsobligationer lämnas på förfrågan

Mer information

Ditt bankkontor förmedlar kontakten till bankens specialister som hjälper dig med priser och att hitta den lösning som passar bäst"

En aktieobligation är en konstruktion som består av en obligation utan ränta, utgiven av emissionsinstitutet (oftast någon av våra banker), samt köpoptioner. Köpoptionerna i sin tur är avtal om att banken ska få köpa ett visst företags aktier till ett bestämt pris vid en tidpunkt längre fram i tiden. Aktieindexobligationerna kan heta sådant som tiger 2015, energi 2016. Och det betyder att banken ämnar köpa optioner i företag i tigerekonomiländer respektive i energiföretag. Jag har haft några olika aktieindexobligationer. Som regel har de dessvärre varit en ganska dålig investering med låg eller ingen värdetillväxt. Det gäller även obligationer köpta i tider med global lågkonjunktur som löpt ut under en senare högkonjunktur.

En orsak till den låga värdetillväxten är att bankerna tar en ganska hög avgift för varje obligation. Som i exempel nedan där banken (Handelsbanken) tar 1.000 kr i avgift för en obligation som är på 10.000 kr. En annan orsak är att obligationerna har ett fixt slutdatum och vem vet hur den aktuella aktiebörsen ser ut precis just då?

Sverige Balans 944AY

Aktieindexobligation Sverige Balans 944AY passar dig som vill placera på den svenska aktiemarknaden och vill få möjlighet till en extra utväxling på din placering. Med Aktieindexobligation Sverige Balans 944AY får du preliminärt 110 procent av uppgången i indexet.

FAKTA OM SVERIGE BALANS 944AY

Pris per styck	11 000 kr
Minst tillbaka (nominellt belopp)	10 000 kr
Preliminär deltagandegrad	110 %
Riskindikator*	3
Löptid	5 år
Courtage	2 %

* På en skala från 1 till 7, där 7 är högst risk. Läs mer på sidan 14.

Ytterligare en variant på obligationer är konvertibler (=konvertibla skuldebrev). De ges ut av företag precis som företagsobligationer och de ger en viss ränta till det datum då lånet betalas tillbaka av företaget. Därutöver ger de innehavaren rätt att köpa ett antal aktier i företaget efter ett förutbestämt datum för en visst förutbestämt pris (konverteringskursen), som ofta överensstämmer med värdet på obligationen inklusive den upparbetade räntan. Fördelarna för det utgivande företaget jämför med att på vanligt sätt ta lån eller att ge ut företagsobligationer är att de kan få en lägre ränta eftersom köparna kompenseras med chansen att aktiekursen når över det förutbestämda priset. Fördelen jämfört med att direkt ge ut nya aktier är att nya aktier, för att bli attraktiva för köpare, säljs med en rabatt jämfört med de aktier som redan finns ute på marknaden. Emedan konverteringskursen för konvertibler som regel är högre än den aktuella börskursen.

Fördelen för köparna av konvertiblerna är att riskerna är lägre än vid rena aktieköp eftersom dessa åtminstone får tillbaka de pengar de lånade ut, även om kursen på företagets aktier går ner under konverteringskursen. Givet att företaget inte går i konkurs. Nackdelarna är dels att det är mindre handel i konvertibler jämfört med aktier så de kan vara svårare att, vid behov, bli av med dom. Därutöver är det svårare att göra ett klipp jämfört med att köpa aktier. Dessutom ger aktierna antagligen utdelning, som till och med kan överstiga räntan på konvertiblerna.

Pensionssparande

De som diskuterar privat pensionssparande med mig brukar jag fråga varför de funderar över denna sparform. Detta enär det för många jag känner vore direkt idiotiskt att pensionsspara, eftersom de tar pengar som de skulle kunna använda till att amortera lån eller spara till närliggande investeringar istället för att låna till dessa. Vilket hade gynnat ekonomin både i nuläget och i hela framtiden. Vidare kommer många jag känner, då det är dags att ta ut pengarna, förmodligen redan ha ärvt sina föräldrar som i någon form har en slant undanstoppad. Dessutom har de antagligen då lägre kostnader eftersom barnen är vuxna, de flesta kapitalvaror redan är köpta och amorteringar samt inflation har minskat de relativa boendekostnaderna. Slutligen kan pensionskapitalet minska det framtida bostadstillägget, som för många är en viktig inkomst efter pensioneringen. Den enda verkliga vitsen med privat pensionssparande har de som med hjälp av sparandet får en inkomst som ligger under brytpunkten för statlig inkomstskatt. Fast för dom som inte kan utnyttja det kan, på grund av jobbskatteavdraget, skatten de slipper vara lägre än den framtida skatten, när de tar ut pengarna som pension (en förlustaffär alltså).

Kapitel 8 – Leder pensionering till ekonomisk sårbarhet?

av Björn Halleröd

- Det finns inte någon generell trend att förekomsten av ekonomiska problem ökar i takt med att människor når sin pensionsålder. Pensionering i allmänhet leder inte till ekonomiska svårigheter, åtminstone inte bland ”yngre” pensionärer.
- Det är endast i ytterst få fall som uppkomsten av ekonomiska problem kan kopplas till pensionering.
- Det går inte att finna belägg för att social stratifiering påverkar risken för uppkomsten av ekonomiska problem i samband med pensionering. En trolig förklaring till detta är att fenomenet i sig är så lite förekommande.

Sammanfattning av kapitel 8 i Statistiska Centralbyråns rapport om äldre i arbetslivet (SCB 2006).

Andra investeringar

Det finns en mängd placeringar som kan ge avkastning och med tiden skapa en liten förmögenhet för ägaren utöver de tidigare nämnda. Men de flesta av dessa är för eventuell framgång helt beroende av hur mycket tid och skicklighet ägaren bidrar med. Och dessa kommer att utgöra en så stor del av livet att det snarare är fråga om ett livstilsbyte än en investering. För att det, enligt min mening, ska vara fråga om en investering bör den inkomst som objektet genererar inte vara kopplad till antalet timmar ägaren lägger ned på det. Exempelvis är det enligt denna definition inte en investering att köpa en grillkiosk och sköta den själv. Däremot är det en investering att köpa ett flerfamiljshus även om det är nedgången och renoveras av ägaren. I det följande diskuteras ett antal dylika investeringar.

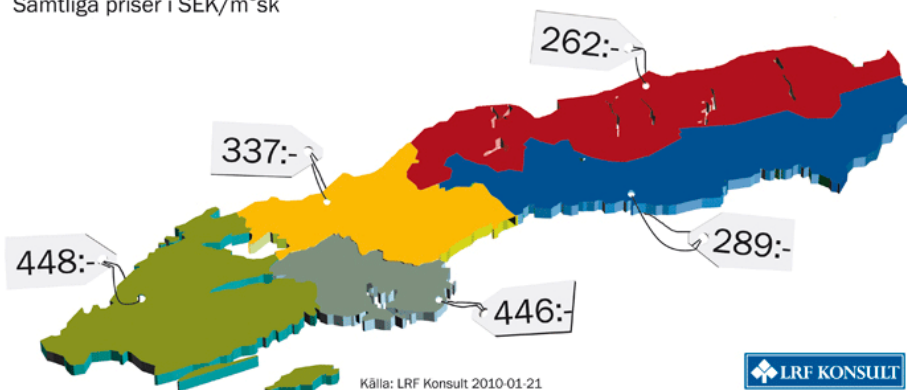
[illegible]

Skog och mark

Skogs- och åkermark kvantifieras i hektar (ha). En hektar är 100 x 100 meter, vilket exempelvis är något mer än en fotbollsplan som är 0,7 ha stor. Traditionellt värderas skogsmark utifrån den totala volym trä som alla fastighetens träd har tillsammans. Denna volym, i ett volymmått som kallas skogskubikmeter (m^3sk), multipliceras med ett värde som beror främst på sådant som konjunkturen och var fastigheten ligger, men även trädslagen och trädens genomsnittliga ålder.

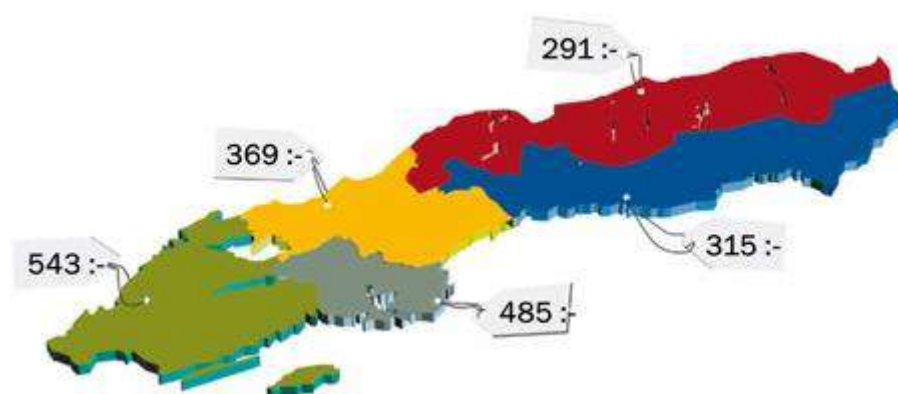
Priser på skogsfastigheter 2009 helår

Samtliga priser i SEK/ m^3sk

Genomsnittspriset per skogskubikmeter enligt den ledande mäklarkedjan för skogsfastigheter (www.lrfkonsult.se). Bilderna är hämtade från deras hemsida.

Priser på skogsfastigheter helår 2011

Men denna modell stämmer bara delvis eftersom det finns andra faktorer som driver upp priserna:

- Närheten till en större tätort. Antagligen främst för att de finns fler intresserade.
- En vackert belägen fastighet kostar ofta mer än en fulare dito.
- Bra form på markytan (på skogsspråk välarronderad). Med bra form menas att den är uppdelad på få olika bitar (varje bit kallas ett skifte), skiftena är mer kvadratiska än långsmala, plana snarare än bergiga, marken ligger vacker, nära till vatten et cetera.
- Bördig skogsmark kostar mer. Bördigheten kallas på skogsspråk för bonniteten. Den talar om hur stor tillväxt i skogsvolym det är per år och den anges i prospekten, som medelbonitet:

Fastighetens medelbonitet
är beräknad till

m^3sk per ha
5,4

- Små fastigheter värderas högre per skogskubikmeter än större dito, antagligen för att det finns fler köpare som har råd.
- Hög andel slutavverkningsbar skog höjer priset.
- Lågt totalpris för fastigheten höjer priset per skogskubikmeter.
- Bra jakt, dvs. viltrika marker, höjer priset.
- Bra skogsbilvägar.

Faktorer som pressar ner priserna:

- Marken ligger i obygd.
- I trakter där träden växer långsamt, som i fjällvärden, är skogen billigare per skogskubikmeter eftersom träden är så taniga att det blir få m³sk i förhållande till det efterarbete som krävs för att få nya plantor att växa till sig på marken (vilket är ett lagkrav), att den möjliga vinsten per skogskubikmeter av att såga ner träden i slutändan blir betydligt lägre än för skogar i bördigare områden.
- En del av skogen bör inte avverkas (dvs. den är av typen S3, se nedan).
- Det råder lågkonjunktur.
- De råkar vara få konkurrerande köpare.
- Säljaren är desperat.
- En stor andel lövskog.

Som lekman kan det förefalla omöjligt att bedöma hur många skogskubikmeter det finns på marken och hur mycket träden kommer att växa. Men som tur är tillhandahåller de ledande mäklarna, som www.konsult.lrf.se, mycket av dessa data i sina försäljningsprospekt.

Skogens fördelning på huggningsklasser

Huggningsklass	Areal		Virkesförråd				
	ha	%	Totalt m ³ sk	m ³ sk /ha	Tall %	Gran %	Löv %
Kalmark K1							
K2							
Röjningsskog R1							
R2	3,2	28	47	15	25	18	57
Gallringsskog G1	2,4	21	216	90			100
G2							
Förnygringsavverknings-skog S1	4,4	39	923	210	91	8	1
S2	1,3	12	296	220	60	30	10
S3							
Lågproducerande skog E1							
E2							
E3							
Överstånd/Skikt	[2,4]		36	15	100		
Summa/Medel	11,3	100	1508	133	70	11	19

Huggningsklasser

Kalmark

K1 Obehandlad kalmark

Mark där åtgärd(er) behövs för att erhålla tillfredsställande förnying.

K2 Behandlad kalmark

Mark som fullständigt behandlats med återväxt-åtgärder men där förnyingen inte säkerställs.

Röjningsskog

R1 Plantskog

Säkerställd förnying upp till 1,3 m medelhöjd.

R2 Ungskog

Skog som är över 1,3 m och som i utvecklings-nänsende motsvarar röjningsskog.

Gallringsskog

G1 Normal gallringsskog

Skog som är yngre än skyddsåldern (lägsta ålder för förnyingsavverkning).

G2 Äldre gallringsskog

Skog som uppnått skyddsåldern och där nästa lämpliga åtgärd normalt är gallring.

Förnygringsavverknings-skog

S1 Skog som kan förnygringsavverkas

Normalt föreligger ingen avverkningsåtgärd under planperioden.

S2 Skog som är mogen att förnygringsavverkas

Normalt infaller en avverkningsåtgärd under planperioden.

S3 Skog i förnygringsbar ålder

Förnygringsavverkning bör dock inte utövas.

Lågproducerande skog

E1 Restskog

Skog som lämnats efter avverkning eller som uppkommit på grund av skada.

E2 Gles skog

Gles skog eller skog av ett för marken olämpligt trädslag.

E3 Skog av hagmarkskaraktär

Gles skog av hagmarkskaraktär.

Värdet på skogen beräknas som sagt med formeln: totalt antal skogskubikmeter x medelpriset/skogskubikmeter, vilket i det här exemplet och i det aktuella området (Hälsingland) blir 1.508 x 369 kr/m³sk = 556.452 kr
Utöver de 11,3 ha skogsbeklädd mark som listas i tabellen till höger innefattade fastigheten även 5,2 ha mark som inte anses ha något värde, samt 5,6 ha åkermark (kallas tillsammans med betesmark i dylika sammanhang för inägomark). Åkermark värderas i dessa trakter till mellan 25-30.000 kr/hektar, trots att intäkterna från marken är väldigt små eller obefintliga, vilket gör att åkermarken var värd 5,6 x 25.000 - 5,6 x 30.000 = 140.000 - 168.000 kr. Sålunda summerades värdet på fastigheten med gängse metoder till mellan 696.000 - 724.000 kr och säljaren själv ville ha 700.000 kr, annars föredrog hon att behålla marken.

Den som köper fastigheten får bara såga ner och sälja skog i huggningsklasserna G2, S1 och S2, som om allt togs ner skulle ge 923 skogskubikmeter. För det får säljaren i dagsläget mellan 350-450 kr/ m³sk utan bark (skrivs kr/m³fub) efter avdrag för de kostnader som avverkningen medför, inalles runt kanske 450.000 kr. Från den summan försvinner kostnaden för att sätta ut nya plantor på den skördade marken (det är lagstadgat att den som skördar måste återplantera en viss mängd plantor inom en viss tid från avverkningen). Den åtgärden kostar runt 6-7.000 kr/hektar, alltså runt 26.000 kr. För stunden är köpet således en backaffär om typ 274.000 kr.

Därtill får köparen emellertid ett stycke mark som eventuella barnbarn återigen kan skörda om en sådär 100 år. Innan dess blir dessutom träden klassade som G1 och R2 mogna för avverkning och då innehåller de betydligt fler skogskubikmeter. Dessutom kan köparen känna glädjen av att äga en del av jordens yta, disponerar jakten (som ifall marken är tillräckligt stor kan arrenderas ut till någon jaktintresserad person) och han eller hon kanske har tur och kan stycka av tomter i framtiden. Slutligen kan denne sätta dit en ”sommarstuga” på ägorna i form av husvagn eller dylik byggnad som inte kräver bygglov (normalt får man inte bygglov för fritidshus på skogsmark). Kostnaden för det framtida ägandet är också ganska låga och utgörs av försäkring mot stormskador (cirka 500 kr/år) och den första röjningen i den unga skogen som ger så få skogskubikmeter i förhållande till arbetsinsatsen att den kräver att ägaren skjuter till pengar om denne lejer ut jobbet. En skogsägare med otur kan dessutom tvingas bekosta förbättringar av någon gemensam väg, alternativt åka på skadedjur som älgar, snytbaggare eller granbarkborrar. Men förutom röjning och åtgärder emot granbarkborrar är den arbetsinsats som krävs av skogsägaren i stort sett obefintlig och därtill även kunskapskravet.

Staten tycker att skogen är en så viktig nationell resurs, att de erbjuder alla skogsägare gratis rådgivning och kurser genom Skogsstyrelsen.

Alla skogsägaren kan dessutom gå med i någon av Sveriges alla kooperativa skogsägarföreningarna. Det kostar inget och det ger en del förmåner som gratis rådgivning på plats i din skog. När det är dags för åtgärder i skogen, såsom gallring eller slutavverkning får man emellertid betala för medlemskapet genom att de tar en mindre del av betalningen för träden och det utgör ens insatskapital i föreningen. Insatskapitalet betalar de emellertid tillbaka den dag medlemskapet avslutas och däremellan brukar de ge en ränta på pengarna som med råge överstiger bankräntan.

Seminarie serie skogsbruk

LRF Mälardalen arrangerar med stöd av Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling via Skogsstyrelsen en seminarie serie där ett tillfälle nu återstår, se nedan.

Vi vänder oss till skogsägare i Uppsala-, Västmanlands-, och Stockholms län som vill veta mer om timmermarknad och praktiskt skogsbruk. Antalet platser är begränsat till ca 250 personer. Fika serveras, ingen föranmälan krävs.

Skogsskötsel på distans – möjligheter för dig som skogsägare

Per Bengtsson, informationschef, mellanskog beskriver möjligheter med en aktiv skogsbruksplan. Hur planeras & utförs plantering, röjning, och skogsgödsling? Former för försäljning av gallring- och slutavverkning, aktuella prisnivåer i regionen.

Föreläsningen ges på följande tre orter:

Västerås, *tisdag 13/3, kl 19-21,*
Växhuset, Viktor Larssons plats 1.

Uppsala, *onsdag 14/3, kl 19-21, Polacksbucken Aula,*
Lägerhyddsvägen 2.

Haninge, *torsdag 15/3, kl 19-21,*
Fredrika Bremer gymnasiet Aula,
Dalarövägen 64

Varmt välkomna!

Men för att göra en, momentant sett, god affär på skogsmark krävs antagligen att köpet görs i en tid av lågkonjunktur och omfattar mark med få konkurrerande köpare som driver upp priset samt en säljare som är beredd att sälja även till ett lägre pris än vad som anses gängse. Vilket är sannolikare ifall säljaren är ett dödsbo eller Kronofogdemyndigheten.

Kraftverk

Av egen erfarenhet vet jag att det, åtminstone tidigare, har varit möjligt att tjäna ganska mycket pengar med en relativt liten insats genom att investera i vattenkraftverk. När elektriciteten var billig (diagram 7) och bidragen till små vattenkraftverk var låga, eller inte fanns över huvud taget, var branschen så olönsam att många små vattenkraftverk såldes väldigt billigt, eller las ner på grund av att nödvändiga investeringar inte bedömdes bli lönsamma. Men med dagens elpriser i kombination med det bidrag som elcertifikaten ger, genererar de årliga nettointäkter som ligger i närheten av den tidigare köpeskillingen och de sammanlagda investeringarna. Detta har emellertid gjort att priset på de få på marknaden tillgängliga anläggningarna skjutit i höjden. Dessutom kommer inte de bidrag som elcertifikaten ger, att vara för evigt. För befintliga kraftverk varar bidragen bara till 2013, med eventuella möjligheter till förlängning. För den som renoverar kraftstationen som minst innefattar: eliminering av alla eventuella brister i vattenvägarna, byte av turbin och ledskenor, omlindning av generatoren, modernt styrsystem. Därtill finns det risk/chans³ att elpriserna på sikt kommer att sjunka. Det vore emellertid tekniskt och ekonomiskt lönsamt att i vissa fall renovera och starta upp tidigare nedlagda anläggningar, eftersom de då, i nuläget, är garanterade elcertifikat i 15 år framåt. Men för detta krävs tillstånd och det är dessvärre ofta näst intill omöjligt att få.

Det finns dock även för vattenkraftverk, en del andra fördelar med ägandet utöver det rent ekonomiska:

- + Känslan av att äga något som är beständigt (mark).
- + I många av de små vattenkraftverk jag har sett, är kraftverksbyggnaden betydligt större än vad som behövs för själva verksamheten, vilket gör att där finns plats för att exempelvis lagra saker.
- + Vattenkraftverk ligger av naturliga skäl alltid på natursköna platser invid en å eller en större bäck. För den som har tur kan det finnas möjlighet att anlägga en fritidsbostad i någon av de ekonomibyggnader som eventuellt hör till anläggningen. Alternativ kan den hugade ställa dit en husvagn.
- + Vattendraget invid stationen innebär ett stycke eget fiskevatten.

Nackdelar:

- Elpriserna är kanske på väg neråt.
- Subventionerna försvinner.
- Vattenkraftverk kräver passning och skötsel.
- Alla komponenter slits och utbyteskomponenterna är dyra.
- Vattenkraftverksägare riskerar ständigt att hamna i konflikt med grannar och myndigheter.
- Även om kraftverket måste läggas ner kvarstår plikten att upprätthålla dammar och dylikt för att inte förändra vattennivåer uppströms och nedströms.

Det avgörande för om en investering i vattenkraft kommer att löna sig är, så klart, vilket pris produkten (elektricitet) betingar. Kraftverksägare får, i stort sett och beroende på avtalet, samma pris som handelspriset på elbörsen (ofta ungefär 30 öre/kWh). Därtill kommer en mindre summa av den lokala nätägaren för att kraftverket bidrar till att hålla spänningen uppe i nätet (kanske 2 öre/kWh) samt i dagsläget även ersättning för de elcertifikat som produktionen genererar (typ 20 öre/kWh). Fast det senare kommer, som sagt, för de flesta småskaliga vattenkraftverk att försvinna från och med 2013. När jag köpte mitt kraftverk i slutet av 1990-talet fick jag ett fast pris på den producerade elektriciteten om 13,5 öre/kWh + några öre/kWh av nätägaren. Med den ersättningen var det knappt att produktionen bar sig och därför var utbudet av kraftstationer ganska stort och priserna relativt låga (riktvärdet var omkring 2 kr per kWh i årsproduktion). Därefter steg elpriserna radikalt (se diagram 7) och därtill kom ökade offentliga subventioner i form av elcertifikat. Numera ligger priset därför runt kanske 4 kr per kWh i årsproduktion, trots att intäkterna troligtvis kommer att sjunka kraftigt, vilket gör vattenkraftverk till en dålig investering i nuläget.

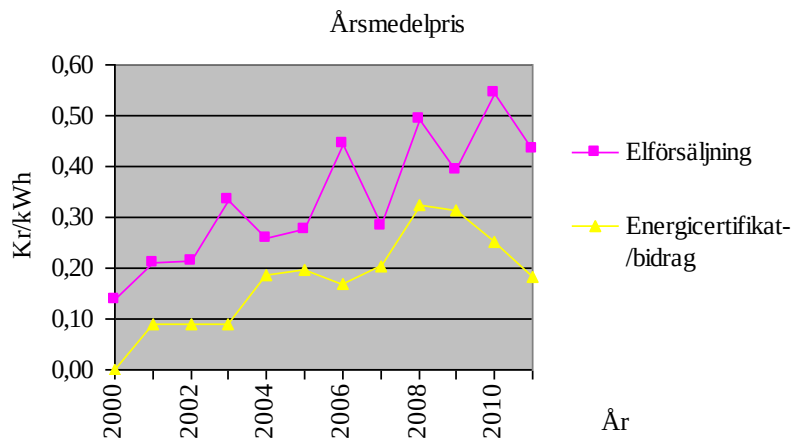

Diagram 7. Mitt elförsäljningspris och subventionerna 2000-2011 exklusive nätersättningen på i genomsnitt ett par öre/kWh.

Varthän är då elpriserna på väg? Då en stor del (ca 50%) av all elektricitet som produceras i världen idag tillverkas med fossila bränslen skulle det kunna vara troligt att elpriset kommer att följa med priset på dylika bränslen. Detta även om vi i Sverige nästan inte producerar någon elektricitet alls med hjälp av kol, gas eller olja. Eftersom vårt elnät är sammankopplat med elnätet i andra länder. Men den andel som produceras med fossila bränslen kommer att minska. För dagens höga elpris samt de subventioner som införts för förnyelsebara energikällor har medfört att kraftföretagen satsar enorma summor pengar på att öka produktionen i de "rena" kraftverken (se diagram 8). Dessutom planerar våra grannländer, Norge och Finland att öka produktionen. I Danmark däremot kommer produktionen att minska då de planerar att lägga ner sin kolkraft. Lägg sedan till att elkonsumenterna troligen minskar i takt med att apparater blir strömsnålare, folk väljer att gå över till snålare uppvärmningssystem för sina bostäder och växthuseffekten gör att behovet av uppvärmning minskar. Dessutom kommer antalet elintensiva industrier (som står för, typ 25 % av den totala elförbrukningen) minska på samma sätt som de gjort hittills och de kvarvarande kommer att bli eleffektivare. Sammantaget talar det för att elpriserna på sikt sjunker. Det som skulle kunna hålla elpriset uppe vore om vi på bred front började använda elbilar eller vätgasbilar (vätgasen görs i så fall troligen på elektrisk väg) och/eller att vi får en gemensam elmarknad med ett land som har betydligt högre elpriser, såsom Tyskland.

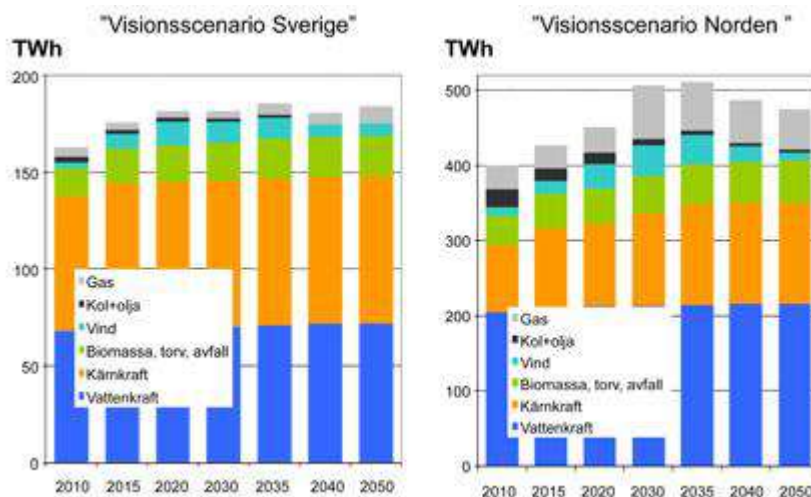

Diagram 8. Prognos över den framtida elproduktionen i Sverige och Norden enligt www.svenskenergi.se (som har diagrammet på sin hemsida).

Beträffande vindkraftverk har jag ingen egen erfarenhet. Men jag har låtit SMHI räkna på vad det skulle ge ett att sätta ett dylikt på en plats som föreföll vara väldigt vindpinad (det var invid vattenkraftverket som ligger i fjällvärden) och i övrigt väldigt lämplig för mig att sätta upp ett vindkraftverk på eftersom marken var min, det borde inte vara något problem med det störande bullret eftersom det skulle ligga relativt ödsligt och invid en ännu mer störande fors, jag hade väg fram till platsen och min transformatorstation med ledig kapacitet låg alldeles bredvid. Tyvärr visade det sig att det inte skulle bli lönsamt ens i beaktande av de ekonomiska bidragen (i form av elcertifikatspengar) och trots att jag hade chans att köpa begagnat vindkraftverk billigt.

Andelar i vindkraftverk är förmodligen inte heller en investering som har så stor potential att öka i värde eller generera en vinst. Däremot kan det vara ett sätt att minska sin elnota³ i kombination med att det kanske kan vara kul att äga en del av ett vindkraftverk.

3. En andel kanske kostar, typ, 25.000 kr och ägaren av andelen har rätt att köpa 4.000 kWh/år för, säg, 25 öre/kWh (exklusive skatter). På det tjänar investeraren kanske 10 öre/kWh, vilket blir 400 kr per år och andel. En avkastning på 10% alltså, med de gissade elpriserna. Andra investeringar, som obligationer, har visserligen en lägre ränta men istället får investeraren tillbaka pengarna när löptiden gått ut. När det gäller andelar i vindkraftverk däremot är investeringen värd noll den dag vindkraftverket skrotas. Det finns dessutom ett par ytterligare nackdelar:
 1. Elen som köpts billigare förmånsbeskattas.
 2. Den som köper andelar i vindkraftsföreningar eller ett elbolag binder sig samtidigt att köpa all sin el från föreningen eller bolaget. Eftersom man bara tillåts att ha en elleverantör på sitt abonnemang.

Flerfamiljshus

Man kan antingen köpa dyra flerfamiljshus i områden där det är stor efterfrågan på bostäder, eller billiga dito i områden med överskott på bostäder. I det första fallet är risken ganska stor att den löpande driften (se tabell 2) går med underskott fast istället kan värdeökningen blir stor. I det senare fallet är chansen stor att det blir ett bra driftöverskott i den mån det går att fylla alla uthyrningsbara utrymmen. Men värdeökningen kan bli desto mindre eller rent av negativ. Den bästa vägen är förmodligen däremellan dvs. att köpa hus i områden som är relativt populära men ändå inte så dyra. Vilket kan vara exklusiva lägen i mindre orter eller mellanbra lägen i större orter.

Att köpa hus i dåliga lägen eller i rena avfolkningsbygder är däremot väldigt riskabelt. Jag var exempelvis på väg att köpa ett mindre flerfamiljshus i en liten ort i Dalarna i slutet av 1980-talet. Som tur var hoppade jag av affären. Ungefär 20 år senare såg jag att samma hus återigen var till salu för ungefär samma summa pengar, trots att det då var upprustad och hade betydligt högre standard än då jag tänkte köp det. Senare köpte jag ett hus i ett, som det visade sig, uselt läge i en kranskommun till Stockholm. Bostadsutrymmena var väldigt fina med bland annat flera kakelugnar och byggnaden i sig ansågs så speciell och värdefull att den till och med var K-märkt. Trots det lyckades jag inte hitta några som var villig att flytta in i de sedermera tomma utrymmena. Till slut lyckades jag emellertid sälja huset med vinst, fast den stod inte i paritet med allt nedlagt arbete för att få byggnaden i skick och den press det innebär att ha en kommersiell fastighet som gick back.

Det löpande överskottet (se tabell 2) bör inte bara täcka de löpande kostnaderna utan också generera ett sparkapital som kan tas i anspråk vid framtida renoveringar. För förr eller senare kommer huset att behöva genomgå omfattande renoveringar och det gäller att spara ihop till dessa eller att värdet på husen stigit så mycket att det finns utrymme för ytterligare lån som täcker kostnaderna.

Tabell 2. Exempel på data för några flerfamiljshus som varit till salu i en ganska expansiv halvstor svensk stad och kalkylerade ekonomiska data.

Uthyr- esarea (m ²)	Pris (begärt)	Pris/area enhet (kr/m ²)	Årliga hyres- intäkter (kr)	Årlig drifts- kostnad enligt säljaren (kr)	Pris/års- intäkt (kr/årskr ona)	Drifts- överskott exklusive räntor och fastighets- skatt (kr)	Ränte- kostnad vid 25% kapitalinsats och 4% ränta (kr)	Fastighets- skatt (kr)	Summa överskott exklusive underhållsk ostnader (kr)	Estimerad årlig underhålls- /reparations kostnad (kr)	Netto- intäkt (kr)	Netto- avkastning på satsat kapital (%)
606	4 450 000	7343	517 000	146 350	12,01	370 650	133 500	9600	227 550	32 000	195 550	17,58
440	3 540 000	8045	401 000	109 000	12,12	292 000	106 200	7200	178 600	24 000	154 600	17,47
684	5 900 000	8626	703 000	166 000	10,99	537 000	177 000	16800	343 200	56 000	287 200	19,47
696	5 200 000	7471	599 000	166 600	12,03	432 400	156 000	13200	263 200	44 000	219 200	16,86
417	3 000 000	7194	351 000	103 825	12,14	247 175	90 000	7200	149 975	24 000	125 975	16,80
234	1 795 000	7671	255 000	47 500	8,65	207 500	53 850	6000	147 650	20 000	127 650	28,45
315	2 400 000	7619	250 000	100 000	16,00	150 000	72 000	6000	72 000	20 000	52 000	8,67
300	1 700 000	5667	175 000	38 000	12,41	137 000	51 000	3600	82 400	12 000	70 400	16,56
440	3 800 000	8636	350 000	50 000	12,67	300 000	114 000	6000	180 000	20 000	160 000	16,84

Driftskostnaden innefattar löpande utgifter såsom sophämtning, vatten, gemensam elektricitet, uppvärmning, städning och försäkring. Den omfattar däremot inte kostnader för underhåll, reparationer och renoveringar samt fastighetsskatt.

Fastighetsskatten är beräknad enligt det av Skatteverket stipulerade fasta maxbeloppet om 1.200 kronor för varje bostadslägenhet multiplicerat med antalet lägenheter.

Underhålls- och reparationskostnaden är enligt min erfarenhet i det långa loppet kanske 4.000 kr per lägenhet och år, för alltid är det några saker som måste bytas eller lagas per hus och år.

Min och även andra fastighetsägares erfarenhet är att det är kräver en ganska måttlig arbetsinsats att förvalta mindre flerfamiljshus och att det mycket väl går att kombinera med annat arbete.

För att bibehålla husen i gott skick och hålla nere kostnaderna för detta krävs det att ha vetskap om vilka åtgärder som behöver göras och hur dessa skall prioriteras i förhållande till varandra. För att ha koll på detta krävs systematiska genomgångar av det som är fastighetsägarens ansvarsområden (se Småskalig fastighetsförvaltning). Därutöver är det fördelaktigt att vara någorlunda händig. Den löpande ekonomiska förvaltningen är betydligt enklare och består i huvudsak av några olika moment (se tabell 3), som snart blir rutin.

Det största problemet med att äga fastigheter är inget av ovanstående. Istället är det de tvister som förr eller senare uppstår med någon av hyresgästerna på grund av störningar, obetalda hyror eller skadegörelse.

Tabell 3. Löpande ekonomisk förvaltning av fastigheter utöver bokföring och eventuell revision.

Ekonomiska förvaltningen omfattar	Svårighetsgrad och kommentarer
Föra kassabok	Enkelt om man betraktar sitt internetanslutna bankkonto som kassabok
Hyresavisering	Enkelt och inte ens nödvändigt att ha
Avstämning av inkomna hyror	Enkelt kan göras exempelvis i en excel-tabell med en rad per hyrespost och ett kalkylblad per år
Kravhantering/inkasso	Kan vara psykiskt påfrestande
Kontroll av leverantörsfakturer	Kan vara svårt att bedöma vad som är rimligt eller "saltning"
Betalning av leverantörsfakturer	Enkel registrering i Internetbanker
Utbetalning av utlägg, löner, arvoden, skatter och sociala avgifter	"
Registrera/avregistrera sig som arbetsgivare	Enkelt
Beräkning av skatter och sociala avgifter	Enkelt när man väl lärt sig det
Skriva kontrolluppgifter för ovanstående	"
Momsdeklaration	Ganska krångligt då endast de kostnader som belöper på momsade lokaler får dras av emot den moms de hyresgästerna betalar
Hyresförhandlingar	Oftast ganska enkelt
Upprättande av hyresavtal	Enkelt med standardkontrakt
Kreditupplysningar	Enkelt
Svara på enkäter, taxeringsförslag mm. från div. myndigheter	"

Det finns dock även en del marginella fördelar med att äga flerfamiljshus utöver den inkomst och/eller värdeökning som de förhoppningsvis genererar:

- + Känslan av att äga något beständigt (dvs. mark).
- + Nya bekantskaper i form av hyresgäster och hantverkare.
- + Vid behov kanske en egen bostad.

Nackdelar:

- Jobbigt att hamna i konflikt med problematiska hyresgäster.
- Husen måste ständigt skötas.
- Det föreligger ständigt risk för att något allvarligt inträffar som kräver akuta och kostsamma åtgärder.

Enskilda bostäder

En variant på att investera i bostäder är att köpa enskilda lägenheter och hyra ut i andra hand. I Storbritannien är det väldigt vanligt och jag känner flera som varit inne på det. I Sverige är det dock mindre vanligt eftersom:

1. De hyror som går att ta ut utan att riskera att bli återbetalningsskyldig till hyresgästen är ganska låga i förhållande till investeringen, i de städer där det är lätt att få hyresgäster.
2. Bostadsrättsföreningar gillar som regel inte den verksamheten och det är rimligt att tro att de inte kommer att låta dylika hyresförhållanden fortgå under någon längre period. Till skillnad ifrån i Storbritannien där de har ägarlägenheter, vilket bland annat medför att ägarna inte behöver fråga någon om lov för att få hyra ut.

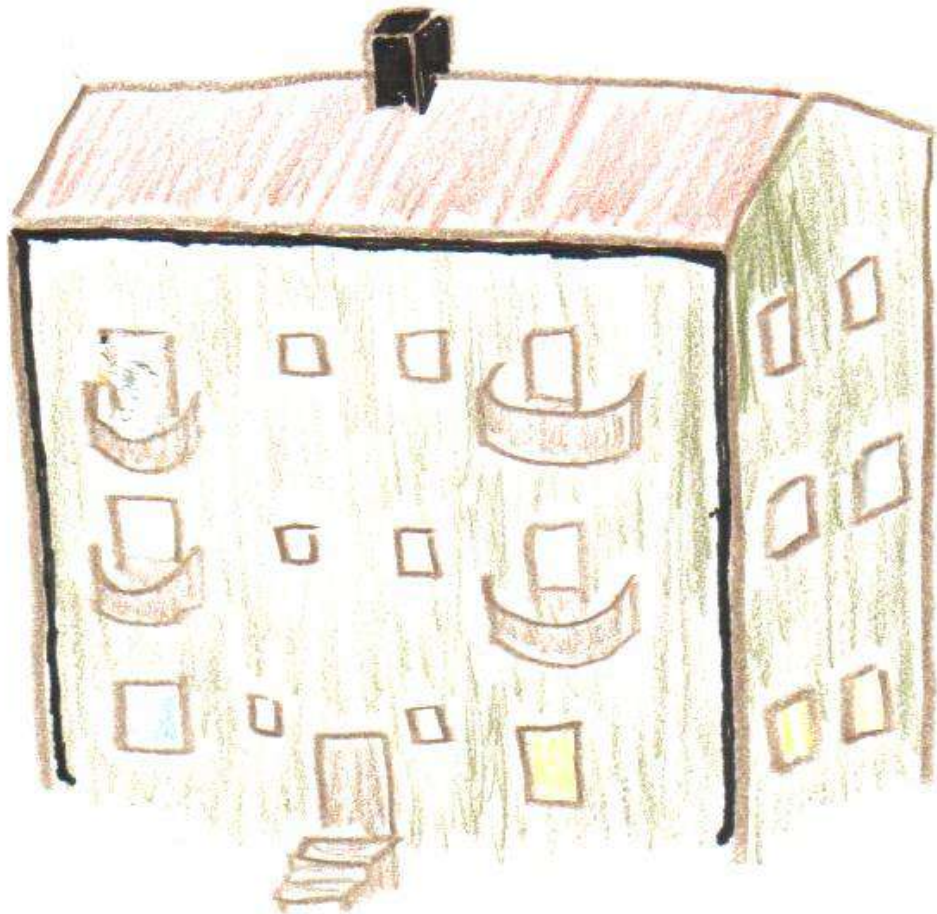
De varianter som är vanliga i Sverige är istället att hyra ut sin egen sommarbostad under de perioder ägarna inte själva nyttjar den, eller köpa en större lägenhet/villa/sommarbostad för att bo i själv och göra om en del av den till en separat bostad för uthyrning (alternativt bygga ett mindre hus på tomten för samma ändamål). Det förra varianten har nackdelen att utöver beträffande fjällstugor är säsongen väldigt kort.

Säg att det går att hyra ut ett fritidshus på exempelvis Gotland från skolväxling till dess skolorna startar igen. Alltså maximalt ungefär 10 veckor. Anta att uthyraren i medeltal får ut 4.000 kr/vecka. Då skulle denne på hela säsongen kunna få in 40.000 kr. Därav avgår kanske 1.000 kr för sophämtning, 3.000 kr för försäkring, 3.000 kr i fastighetsskatt, underhåll (kanske) 5.000 kr, el 1.500 kr, totalt kanske 10.000 kr per säsong, och därmed blir vinsten runt 30.000 kr. En vinst som dessutom är ganska lätt att dölja för skattemyndigheten. Men om huset kostar 1.200.000 kr och räntan är 4% blir kapitalkostnaden efter avdrag typ 40.000 kr. En backaffär således. Fast om ägaren själv nyttjar huset under andra delar av året, eller bor i gäststugan under högsäsongen, kan uthyrningen vara ett sätt att finansiera en dröm som han eller hon annars inte skulle ha råd med. Men risken finns alltid att det inte blir uthyrt eller att någon hyresgäst genererar kostsamma reparationer.

Om bostaden finns på varmare breddgrader däremot, blir säsongen betydligt längre och chansen till en positiv avkastning mycket högre.

.

Småskalig fastighetsförvaltning

Det finns en mängd krav av ekonomisk, social och teknisk natur som ställs på förvaltaren. Därutöver tvingas denne sovra bland alla de möjligheter som erbjuds beträffande olika tekniska "förbättringar". Och denne bör dessutom utveckla produkten för att om möjligt förbättra ekonomin. Detta kapitel sammanfattar information som behövs för att utföra förvaltningsuppdraget framgångsrikt, men som det inte är självklart att känna till. I synnerhet för den som, mer eller mindre ofrivilligt och utan handledning av erfarna kollegor, hamnat i den sitsen. Vilket exempelvis kan vara fallet för dom som väljs in i styrelsen i den bostadsrättsförening där de råkar bo.

Myndighetskrav

Likväl som inom alla andra områden av näringslivet regleras fastighetsförvaltning av lagar och myndighetsdirektiv, de mest relevanta reglerna stadfäster följande:

Andrahandsuthyrning

Det är du som fastighetsägare som bestämmer¹ (Justitiedepartementet, 1970:994) om du vill tillåta 2:a handsuthyrning eller inte. Och det finns flera skäl till att inte göra det. Det främsta är att 2:a handshyresgästen inte är avtalspart emot dig och att det därför kan vara svårare att ställa denne till ansvar för exempelvis skadegörelse i huset. Samtidigt som 1:a handshyresgästen/föreningsmedlemmen kanske inte vill kännas vid det denne har förstört. Dessutom kan det minska samhörigheten i huset, i synnerhet om det är fråga om bostadsrätter.

1. Förutom om 1:a handshyresgästen på grund av ålder, sjukdom, tillfälligt arbete eller studier på annan ort, längre utlandsvistelse, särskilda familjeförhållanden eller därmed jämförbara förhållanden har goda skäl för uthyrningen och du inte har befogad anledning att vägra samtycke.

Men oavsett om 1:a handshyresgästen har något av dessa skäl eller inte, måste han eller hon först begära ditt medgivande innan uthyrningen börjar. Annars är det en grund för uppsägning. För att i någon mån minska risken för eventuella problem kan du begära exempelvis följande dokumentation av uthyrningen:

1. 1:a handshyresgästens skäl till andrahandsuthyrningen.
2. Hyresperioden.
3. 1:a handshyresgästens kontaktuppgifter under tiden uthyrningen pågår.
4. Kontaktuppgifter för 2:a handshyresgästen.
5. Kontaktuppgifter för den som kommer att ansvara för lägenheten i 1:a handshyresgästens bortavaro.
6. Något som styrker att 2:a handshyresgästen förbundit sig att följa fastighetens ordningsregler och övriga relevanta anvisningar.
7. Om hyresförhållandet varar i mer än 2 år har 2:a handshyresgästen rätt att få besittningsskydd gentemot 1:a handshyresgästen (dvs. denne kan inte bli av med sin hyresgäst om det vill sig illa). För att motverka detta bör parterna skriva ett avtal i vilket 2:a handshyresgästen avsäger sig alla anspråk på besittningsskydd. Dylika avtal kan laddas ner från www.hyresnamnden.se.

Anträffbarhet

Fastighetsägaren är skyldig (Justitiedepartementet, 1970:994) att anslå sina kontaktuppgifter på väl synlig plats i huset.

Bostadstemperatur

Fastighetsägaren är skyldig (Justitiedepartementet, 1970:994) att tillhandahålla element eller dylikt i bostadslägenheterna. Och de ska (Socialdepartementet, 1983:616) hållas tillfredsställande uppvärmda av fastighetsägaren, förutom då de boende själva står för uppvärmningskostnaden.

Bostädernas ytskikt

Hyresvärden ska (Justitiedepartementet, 1970:994), med vissa undantag och med rimliga tidsintervall ombesörja tapetsering, målning och liknande. Bostadshyresgäster har emellertid rätt att på egen bekostnad i lägenheten utföra målning, tapetsering och dylikt. Minskar därigenom lägenhetens bruksvärde, har hyresvärden rätt till ersättning för skadan.

Brandvarnare

I nybyggda eller nyttillbyggda bostadshus måste det finnas brandvarnare. Men det finns inga krav på att det måste finnas i äldre hus. Myndigheten för krisberedskap² rekommenderar det emellertid (Statens räddningsverk, 2007:1):

”I varje bostadslägenhet bör det finnas minst en fungerande brandvarnare på varje våningsplan. Brandvarnaren bör placeras enligt tillverkarens anvisningar och på ett sådant sätt att en brand kan upptäckas tidigt. Brandvarnaren bör placeras så att sovande personer kan väckas av signalen.

Brandvarnaren bör kontrolleras regelbundet samt när bostaden inte använts under en längre tid. Det bör finnas rutiner för regelbundet byte av batterier enligt tillverkarens anvisningar.

Brandvarnarna eller andra anordningar placeras enligt tillverkarens anvisningar och anpassas till byggnadens eller bostadens planlösning. Avståndet mellan brandvarnare i ett bostadsutrymme bör normalt inte vara större än 12 meter. En brandvarnare täcker normalt ca 60 m².”

². Före detta Statens Räddningsverk.

Bredband

Fastighetsägaren har ingen skyldighet att tillhandahålla bredband.

Brevlådor

Enligt gällande regler (Post- och telestyrelsen, 2008:6) bör försändelser till boende i flerfamiljshus i första hand delas ut i postfack/-lådor i entréplanet eller utanför porten. Men om det inte finns dylika anordningar bör posten delas ut i traditionella brevinkast på lägenhetsdörrarna.

Buller

En bostad skall (Socialdepartementet, 1983:616) ge betryggande skydd mot buller.

Eldstäder

Brandskyddskontroll av kakelugnar och vedkaminer som är till för ”myseldning” ska ske vart 8:e år (Statens Räddningsverk, 2005:9). Intervallet mellan sotningstillfällena för desamma beslutas av kommunerna, men dåvarande Räddningsverket rekommenderar att kommunerna skall kräva att det sotas vart 4:e år. Ofta håller sotarna i området koll på när brandskyddskontroll och sotning skall göras och de aviserar fastighetsägarna när det är dags och de har för avsikt att komma. Min erfarenhet är emellertid att de för säkerhets skull gärna vill komma med tätare intervall enär det föreskrivs för eldstäder som används ofta, vilket troligtvis sällan är fallet i flerfamiljshus. Sålunda kan man relativt lätt övertyga dom om att lista eldstäderna bland dem med maximalt intervall.

Energideklaration

Energideklaration skall genomföras vart tionde år (Näringslivsdepartementet, 2006:1592, 2006:985). Deklarationen skall upprättas av en person som är certifierad för att göra detta. Resultatet av deklarationen skall anslås på väl synlig plats i byggnaden. På anslaget redovisas även om det finns gällande radonmätningar och OVK. Ett exemplar av deklarationen ska också lämnas till Boverket (vilket ombesörjs av utföraren).

Förråd

Fastighetsägaren är skyldig att tillhandahålla förråd i huset eller dess närhet (Justitiedepartementet, 1970:994).

Garageportar

Om de är motordrivna skall de, som regel, besiktigas vartannat år (Boverket, 1994:25). Om besiktningsmannen noterar allvarliga brister skall (Miljödepartementet, 1999:371) denne anmäla dessa kommunen. Som i sin tur kan kräva vite av fastighetsägaren om inte bristerna åtgärdas inom en viss tid.

Halkbekämpning och snöskottning i trappor mm

Om någon ramlar och skadar sig på grund av att fastighetsägaren misskött snöskottning och/eller sandning av fastighetens vägar och trappor kan fastighetsägaren bli dömd att betala skadestånd till den drabbade (Justitiedepartementet, 1972:207).

Hissar

Hissar skall kontrolleras en gång om året (Boverket, 1994:25) av en person som är certifierad för att göra detta. Om besiktningsmannen noterar allvarliga brister skall (Miljödepartementet, 1999:371) denne anmäla dessa kommunen. Som i sin tur kan kräva vite av fastighetsägaren om inte bristerna åtgärdas inom en viss tid.

Nedskräpning

Ingen får skräpa ned utomhus på en plats som allmänheten har tillträde eller insyn till (Miljödepartementet, 1998:808).

När hyresavtalet upphör

Avser ett hyresavtal en bostadslägenhet (Justitiedepartementet, 1970:994), får hyresgästen alltid säga upp hyresavtalet så att det upphöra att gälla vid månadsskifte som inträffar tidigast efter tre månader från uppsägningen (dvs. säger denne upp avtalet den 15:e december har fastighetsägaren rätt att kräva hyra till och med den 31 mars). När hyrestiden har löpt ut skall hyresgästen senast nästa dag lämna lägenheten och senast klockan 12 den dagen hålla lägenheten tillgänglig för den som skall tillträda den. Infaller den dag då lägenheten skall tillträdas eller lämnas på en söndag, annan allmän helgdag, lördag, midsommarafton, julafton eller nyårsafton, skall det i stället ske nästa vardag.

Husens skick

Enligt Plan- och bygglagen (Miljödepartementet, 1987:10) skall byggnadens yttre hållas i ett vårdat skick och underhållet ska anpassas till byggnadens värde ur historisk, kulturhistorisk³, miljömässig och konstnärlig synpunkt samt till omgivningens karaktär. Installationer som är till för bland annat brandskydd och tillgänglighet för handikappade ska hållas i stand.

³. Om huset är särskilt kulturhistoriskt intressant kan man i vissa fall få bidrag från länsstyrelsen för att säkerställa bevarandet av de intressanta detaljerna, se vidare på www.lansstyrelsen.se.

PCB

Den som äger ett hus som försetts med fogmassa eller halkskyddad golvmassa under åren 1956-1973 skall (Miljödepartementet, 2007:19) undersöka om fogmassan eller golvmassan är en PCB-produkt. Om så är fallet skall ägaren se till att PCB-produkten avlägsnas senast den 30 juni 2011. Om fog- eller golvmassan har använts inomhus får man dock vänta till den 30 juni 2013.

Radon

Radon är ett grundämne som avger en radioaktiv gas. Gasen kan vid höga halter och många års exponering orsaka lungcancer. Socialstyrelsen (Socialstyrelsen, 1999:22, 2004:6) rekommenderar därför att om årsmedelvärdet vid mätning visar sig överstiga 200 Bq/m³ luft⁴ bör radonhalten betraktas som en olägenhet för de boendes hälsa. Mätningarna går till så att man hänger upp en ”mätsticka” i en bostad per våningsplan (samt alla bostäder i källar- och bottenplan) under 3 månader i perioden oktober-april.

Åtgärder för att få ner radonhalten kan exempelvis bestå i förbättrad ventilation.

4. Radongas mäts i becquerel per kubikmeter (Bq/m³) luft. Normalhalten uppskattas vara cirka 100 Bq/m³ i genomsnitt i svenska bostäder. År 2003 beräknade Boverket (Boverket, 2003) att av totalt cirka 2.300.000 bostäder i flerfamiljshus i Sverige, har uppskattningsvis 115.000 en radonhalt över 200 Bq/m³.

Snö på tak och balkonger

Lagen (Justitiedepartementet, 1993:1617) stadfäster att ”Snö och is som kan rasa ned och skada person eller egendom på offentlig plats skall utan oskäligt dröjsmål avlägsnas från tak, rännor och liknande anordningar. Detta skall ske på sådant sätt att det inte därigenom uppkommer risk för att personer eller egendom kommer till skada. Ansvaret för att åtgärderna i första och andra styckena vidtas vilar på ägaren eller den som till följd av nyttjanderättsavtal eller någon annan grund är i ägarens ställe.”

Snöskottning på lägenhetsbalkonger är däremot respektive hyresgästs ansvar.

Sophantering

Det ska finnas utrymmen eller anordningar för hantering av hushållsavfall, som kan nyttjas av alla boende (Boverket, 1993:57). Och dessa bör finnas inom maximalt 50 meter från byggnadens entré.

Skyldigheten att även hantera grovsopor kan fastighetsägaren däremot, i hyreskontraktet, avtala bort. Om en hyresgäst, trots att det är bortavtalat, lämnar grovsopor på fastigheten, kan hon/han bli ersättningsskyldig för uppkomna kostnader. Övriga avfallstyper, som färgburkar, returpapper, förpackningar, elavfall och batterier är inte fastighetsägaren skyldig att hålla system för.

Hyresgästen förbinder sig

att inte utan hyresvärdens eller hyresnämndens tillstånd upplåta hela lägenheten i andra hand

att inte utan särskilt tillstånd uppsätta anslag, skyltar, markiser, utomhusantennor eller dylikt på fastigheten samt att vid reparation av densamma på egen bekostnad nedtaga och i förekommande fall återuppsätta desamma; meddelanden kan dock ansås på därför avsedd tavla

att på egen bekostnad låta bortforsla för sopnedkast eller soptunna olämpligt avfall såvida inte hyresvärden särskilt tillhandahåller container eller liknande

att hålla till lägenheten hörande balkong eller altan fri från snö och is

att i fastigheten där trappstädning inte ingår i hyran i tur med övriga hyresgäster ombesörja trappstädningen

att hålla lägenheten tillgänglig för sotning och rensning av kanaler

Villkor i ett hyreskontrakt av standardtyp.

Städning

I lagen (Justitiedepartementet, 1970:994) föreskrivs att om de sanitära förhållandena skäligen inte kan godtas anses bostaden inte nå upp till lägsta godtagbara standard. Vad olika personer anser vara en acceptabel nivå är väldigt olika. Min erfarenhet är att vissa hyresgäster inte förefaller bry sig om det överhuvudtaget, emedan andra är direkt petiga. Det smidigaste sättet att ta reda på hur det förhåller sig i just dina fastigheter är förmodligen att fråga de boende och därefter försöka dra slutsatser om en nivå som förhoppningsvis kommer att tillfredsställa majoriteten. En viktig sak att beakta är emellertid om någon av de boende är allergisk mot damm eller pälsdjur. Då bör man försöka anpassa städningen så att det är möjligt för denne att vistas i huset.

TV-antenn

Fastighetsägaren är skyldig (Kulturdepartementet, 1996:844) att tillhandahålla SVT1, SVT2, TV4, SVT 24 och Barn/Kunskapskanalen i varje bostadslägenhet utan kostnad för de boende. Om ett betydande antal hushåll som är anslutna till nätet använder det som sitt huvudsakliga medel för att ta emot TV-sändningar. SVT1 och SVT2 ska i princip tillhandahållas med analog signal emedan resten kan tillhandahållas med digital dito.

Tak

Samtliga byggnader ska (Miljödepartementet, 1987:10), om det finns en skorsten på taket, ha anordningar för uppstigning till och på skorstenen samt skydd mot nedstörtning från taket. På byggnader uppförda efter 1960 tillkommer ytterligare krav beroende på när huset är byggt.

Telefon

Fastighetsägaren är inte skyldig att tillhandahålla telefonjack.

Tvättstuga

Fastighetsägaren är skyldig att tillhandahålla mjöligheter att tvätta kläder i huset eller dess närhet (Justitiedepartementet, 1970:994).

Varmvattenberedare

Elektriska varmvattenberedare som är större än 500 liter skall (Arbetsmiljöverket, AFS 2005:03) genomgå installationsbesiktning och återkommande besiktning. Därutöver ska de genomgå revisionsbesiktning om de:

- Undergått väsentlig reparation eller ändring.
- Kan befaras ha tagit skada.
- Skall användas med väsentligt ändrade driftsförhållanden.
- Är stationära och har flyttats.
- Skall användas efter det att den av tillverkaren angivna livslängden löpt ut.

Vattenlås och golvbrunnar i bostäder

Bostadshyresgäst skall (Justitiedepartementet, 1970:994) under hyrestiden väl vårda lägenheten med vad därtill hör. Han/hon är skyldig att ersätta all skada som uppkommer, även om den uppkommer på grund av försummelse, och även om den orsakas av någon gäst. Det innebär bland annat att hyresgästen är skyldig att tillse att det inte blir stopp i lägenhetens vattenlås eller golvbrunnar. Om det ändå blir stopp skall hyresgästen åtgärda felet.

Vatten

För att undvika legionellabakterier⁵ i vattnet skall (Boverket, 1993:57) varmvattnet i hus byggda efter 1993 vid varje tappställe vara minst 50° C varmt. Men det får heller inte vara varmare än 65° C för då finns det risk för skållning. Men oavsett husets ålder får inte vattnet vara hälsofarligt (Socialdepartementet, 1983:616). Boverket rekommenderar att man, för att förebygga tillväxt av legionellabakterier, bör rengöra varmvattenberedarna regelbundet, ta bort blindledningar samt ibland spolar igenom systemet med 70° C vatten i 5-30 minuter.

- ⁵. De kan orsaka lunginflammation och vi smittas genom att vi inandas dom i små vattendroppar.

Ventilation, köksfläktar

Sotning av köksventilation⁶ i bostäder är numera frivilligt. Men Obligatorisk Ventilations Kontroll (OVK) skall (Boverket, 1991:36) enligt de nya reglerna genomföras vart 6:e år om huset har självdragsventilation eller enbart fläktstyrd frånluft. Om huset även har fläktstyrd tilluft är intervallet mellan kontrollerna 3 år. De som har godkända kontroller som gjordes innan de kortare intervallen infördes har emellertid rätt att vänta till dess tiden enligt intyget löper ut. Kontrollen skall göras under eldningssäsongen dvs. mellan oktober-mars. Fastighetsägaren skall (Miljödepartementet, 1991:1273) anslå ett intyg om genomförd kontroll på väl synlig plats i byggnaden.

- ⁶. Frånluftskanaler med tillhörande utrustning från spisar i restauranger och storkök (imkanaler) ska däremot brandskyddskontrolleras vart annat år (Statens Räddningsverk, 2005:9).

Teknisk förvaltning

En central del i den tekniska förvaltningen är att ha kontroll över vilka åtgärder som behöver göras och hur dessa skall prioriteras i förhållande till varandra. För att ha koll på detta krävs systematiska genomgångar (inspektionsrundor, se tabell 1) av det som är fastighetsägarens ansvarsområden. På dylika inspektionsrundor är det lämpligt att ta med:

1. Kniv.
2. Ficklampa.
3. Penna och papper.
4. Bitsmejsel med diverse bits.
5. Skiftnyckel och pollygrip.
6. Insexnycklar (för dörrstängare och låsskruvar till element-termostat).
7. Samtliga relevanta dörrnycklar.
8. Elementluftningsnyckel.
9. Smörjmedel för gångjärn och lås.

De åtgärder du finner behov av bör, i de fall du inte har råd eller möjlighet att göra allting på en gång, sättas i en prioritetsordning. Ett alternativ till detta är att göra en underhållsplan. Men det är mer eller mindre samma sak för även om en viss åtgärd är planerad att utföras en viss period kommer den ändå att skjutas på framtiden om det då har dykt upp något viktigare eller om läget inte blivit mer akut beträffande den åtgärden. En lämplig prioritetsordning kan vara följande (ju högre prioritering desto mer motiverad är åtgärden i förhållande till kostnaden):

1. Förebygga uppenbara risker för personskador.
2. Säkra fastighetens fortbestånd⁷.
3. Förbättra möjligheterna att få in intäkter⁸.
4. Minska kostnader.
5. Höja fastighetens värde⁹.
6. Höja komforten/trivseln i byggnaden¹⁰.
7. Övrigt¹¹.

7. Dvs. åtgärda brister som om de inte åtgärdas snabbt kommer att kräva mycket högre kostnader för åtgärder.
8. Om exempelvis en lokal står outhyrd är det ofta väldigt lönande att snygga till den om man därmed får den uthyrd.
9. Det kan ha ett stort mentalt värde, även om för den som inte tänkt sälja fastigheten, att den blir mer värd. Dessutom innebär åtgärderna att exempelvis trivseln förbättras. Men vad som är rimligt att satsa beror väldigt mycket på var huset ligger. En investering i obygd kan inte öka värdet i samma utsträckning som kostnaden. Emedan den kan vara tvärtom i attraktiva lägen. Vad som är värdeökande framgår däremot ganska tydligt av vad som framhålls i fastighets-/bostadsrättsannonser.
10. En del komfort-/trivselhöjande åtgärder är billiga och därför väl motiverade, såsom att minska drag eller att ta bort skönhetsfläckar. Emedan andra, såsom att installera hiss, är mer tveksamma. Men vad som är billigt/enkelt att åtgärda varierar över tiden. Till exempel så är det billigt att addera mindre bättringar av skador på målningen om man ändå engagerar en målningsfirma för ett större arbete.
11. Som fastighetsägare får man ständigt propåer om alla möjliga ”förbättringar” som förefaller ha väldigt lite positiva effekter oavsett synvinkel, såsom system med nyckelbrickor, automatisk tvättstugebokning eller porttelefon via telenätet.

Tabell 1a. Förslag på kontrollpunkter under inspektionsrunda på taket (förklaringarna följer efter tabellerna).

Var	Vad	Åtgärdas Nu eller Senare (varför).
Takplåt	Rost	Nu (risk för genomrostning och det blir dyrare ju längre tiden går, eftersom behovet av slipning ökar och det är det som tar mest tid).
"	Färg saknas	Senare (Risk för rostangrepp, men ej akut).
Taktegel	Trasiga tegelpannor eller tegelpannor som lossnat	Nu (risk för vatteninträngning och det ger risigt intryck dessutom billig åtgärd om det är lätt att komma åt).
Stegar & gånvägar	Rost	Nu (om det är grav rost och risk för att det går sönder annars i samband med annan takmålning).
"	Bristfälligt fastskruvade	Nu (risk för fallolyckor).
Lutande tak mot gata eller gångväg	Snörasskydd saknas	Nu (billigt att montera snörasskydd i förhållande till vad det kostar att skotta taket + man slipper sätta upp varningsskyltar).
Hängrännor och dylikt	Rost	Senare (de byts, men det kan vänta tills de delvis genomrostat eller då andra åtgärder som kräver skylift eller dylikt ska göras).
"	Färg saknas	Senare (de rostar och det ger risigt intryck, men målning kan vänta till andra åtgärder om det krävs skylift).
"	Löv	Nu (orsakar rostangrepp och/eller att vatten skvätter på fasaden dessutom billigt åtgärd om det går att komma åt).
"	Infästningar defekta	Nu/senare (beroende på hur det går att komma åt samt eventuell rasrisk).
Antenner	"	Nu/senare (beroende på hur det går att komma åt samt eventuell rasrisk).

Tabell 1b. Förslag på kontrollpunkter under inspektionsrunda på kallvind.

Var	Vad	Åtgärdas Nu eller Senare (varför).
Hela vinden	Mögeldoft	Nu (orsak och åtgärd bör utredas, se fuktskador och mögel).
Träkonstruktioner	Träet är svart	Nu (dvs det bör utredas nu, ty det kan vara en pågående fuktinträngning, se fuktskada).
"	Synliga mögelangrepp	Nu (av flera orsaker, se mögel och röta).
"	Små hål iofast i grovt virke som förefaller vara gjorda av skadedjur	Nu (billigt då det handlar om att kalla dit skadedjurssaneringsfirman för inspektion och det bekostas av fastighetsförsäkringen, se skadedjur).
Genomföringar genom taket	Otätheter	Nu (risk för att vatten tränger in när det regnar, se fuktskador).
Vindsförråd	Omärkta och det är fler förråd än antalet lägenheter	Nu (billigt att sätta upp ett anslag med krav på märkning och de kan avslöja om det finns förråd att hyra ut).
Gemensamma utrymmen	Privata föremål	Nu (billigt att sätta upp anslag om att ta bort sakerna och det ökar trevnaden).
Belysning	Trasiga armaturer	Senare (dyrt med elektriker, men billigt om man ändå har dit en elektriker av andra orsaker och det ökar trevnaden).
"	Trasiga glödlampor	Nu, byt till lysdiodlampor (billigt, eftersom man kan göra det själv).
Ventilationskanaler	Sprickor, hål och dylikt	Nu (det sprids varm luft i utrymmet, vilket orsakar kondens, se fuktskador).
Fläktar	Missljud	Nu (det blir inte bättre men det är lättare att åtgärda innan det blir lagerhaveri om det är ett kullager som låter, är det fläktremmen som är dåligt spänd, eller fläkthjulet som vobblar för att det är smutsigt är det också lätt att åtgärda).
"	Ingen underhållsrutin	Nu (dvs. skapa underhållsrutin).
Undersidan av yttertak	Synliga otätheter	Nu (risk för att vatten tränger in när det regnar, se fuktskador).

Tabell 1c. Förslag på kontrollpunkter under inspektionsrunda i trapphus och entréer.

Var	Vad	Åtgärdas Nu eller Senare (varför).
Hela trapphuset	Saker förvaras i trapphuset	Nu (se brand, dessutom är det billigt att sätta upp anslag om att ta bort sakerna och det ökar trevnaden).
Ledstänger	Bristfälligt fastsatta	Nu/senare (beroende på om du kan åtgärda det själv eller behöver ta dit en snickare. I det senare fallet bör det samordnas med andra åtgärder).
Ytskikt	Färgskador	Nu/senare (om du har bättringsfärg och kan göra det själv är bättring ett enkelt sätt att öka trevnaden annars kan det vänta och samordnas med andra målningsjobb).
"	Omotiverade hål	Nu/senare (om du kan göra det själv är fogning/spackling ett enkelt sätt att öka trevnaden annars kan det vänta och samordnas med andra målningsjobb).
"	Missfärgningar/fläckar	Nu/senare (beroende på vem som ska göra det, men använd inte köksspray eller dylikt om det är en målad yta för den kan missfärga).
Trappströmbrytare	Trasiga	Nu (risk för elskada/chock i synnerhet för den som städar).
"	Glödlampan i brytaren lyser ej	Nu/senare (beroende på om du har dylika glödlampor).
Belysningsarmaturer	Defekta	Nu (våldigt mycket otrevnad).
"	Trasiga glödlampor	Nu, byt till LED-lampor (billigt, om du kan göra det själv och det orsakar väldigt mycket otrevnad).
Fönster	Svårt att öppna	Senare (då de målas, i synnerhet som de inte bör vara öppna på grund av att de då utsätts för regn i bågen vilket degenererar träet).
"	Smutsiga	Smak- och trivselfråga
Lägenhetsdörrar	Olika/fula namnskyltar	Smak- och trivselfråga
"	Trasigt glas på brevinkast	Senare (dvs. när man ändå behöver ta dit en glashantverkare).
"	Tejpbitar och dylikt från tidigare anslag	Nu (om det går att pilla bort direkt, annars vid storstädning).
Gemensamma dörrar	Brytmärken	Senare (i samband med annan målning).
"	Dörruppställare trasig	Nu (billigt att åtgärda och irriterande).
"	Gnisslar	Nu (enkelt om man har med smörjmedel).
Entrédörrar	Dörrstängare stänger inte eller stänger för hårt	Nu (av flera orsaker i synnerhet man kan åtgärda det själv genom att öka/minska fjädertrycket i stängaren).
Entrégolv	Flammigt, solkigt, matt	Smaksak om man tycker det är värt kristallisering (sten & marmor). eller polering (linoleum).

Tabell 1d. Förslag på kontrollpunkter under inspektionsrunda i lägenheterna.

Var	Vad	Åtgärdas Nu eller Senare (varför).
Alla dörrar	Underkanten skrapar i golvet	Nu (förstör golvet och lätt att åtgärda, dvs. fler slitringar).
"	Trasiga isoleringslister	Nu (enkelt, ger bättre bullerdämpning).
"	Löst dörrhandtag	Nu (om det bara är fråga om att dra åt skruvarna).
"	Gnisslar	Nu (enkelt om man har med smörjmedel).
Entrédörr	Defekt ringklocka	Senare (om det inte är lätt att åtgärda).
Proppskåp	Trasig (tex. glaset borta). eller bortagen propphållare	Nu (risk för elskada).
"	Ouppmärkt	Senare (ingen akut risk och det tar lite tid att göra om det inte finns märkning i andra lgh som stämmer med den aktuella).
Vattenelement	Termostat saknas	Nu (enkelt att åtgärda och utan termostat går de på full effekt).
"	Märken av vatten under elementen	Nu (risk för vattenskada, se fuktskador).
"	De är inte varma nog	Nu (enkelt, dvs.: 1. skruva loss termostaten litet (obs! muttern ibland låst med låsskruv). känn om elementet blir varmt. 2. Motionera ventilstiftet (så att eventuellt kärvande ventilkägla släpper). 3. Smörj ventilstiftet. 4. Lufta elementet (om dom är i behov av luftning brukar det skvala i dom). 5. Injustera systemet (dvs. minska flödet till varma element och öka till kalla).
Eldstäder	Gnistskydd saknas	Nu (lätt att åtgärda och risk för brand, se brand).
"	De är i bruk fast de inte är OK	Nu (risk för brand eller rökfyllning av huset, se brand).
Ventilations-ventiler	Ventilerna är stängda	Nu (lätt att instruera om att ventilierna skall vara lite öppna även på vintern annars fungerar inte ventilationen som den ska. Funktionen kan kontrolleras genom att hålla en tänd cigarettändare i närheten av ventilen. Är det insug ska lågan vika av innåt rummet. Insug sitter på yttervägg ofta under fönster (så att elementet värmer tilluften). Är det utsug ska lågan vika av mot ventilen. Om så inte är fallet bör mängden tilluft ökas genom att i första hand öka tilluften).
Balkonger	Bärande konstruktioner rostangripna	Nu (risk för allvarlig fallolycka).
Fönster & balkongdörrar	Utvändiga färgskador balkongdörr	Nu (relativt billigt att åtgärda i förhållande till att byta fönster/dörrar, se fasadskador).
"	Drag mellan karmar & -båge/dörrblad	Nu (billiga poäng i fråga om energibesparing och komfort förutsatt att ventilationen fortfarande blir acceptabel. Vilket inte är självklart eftersom ventilationen i gamla hus var dimensionerad så att de skulle komma in friskluft mellan karm och båge, se kyla & drag).
Golv och taklister	Springor mellan golv/tak och socklarna	Nu/senare (billigt om det går att åtgärda med fogspruta och det kan minska drag och det ser trevligare ut, se drag & kyla).
Golv	Knarrar, sviktat eller lutar	Aldrig (det är som regel en ren komfortfråga och dyrt att åtgärda).
Väggar & snickerier	Färgskador & hål	Nu/senare (om du kan göra det själv är fogning/spackling ett enkelt sätt att öka trevnaden annars kan det vänta och samordnas med andra målningsjobb).
Badrum	Mögeldoft	Nu (se mögel & fuktskador).
"	Otätade hål eller genomföringar i väggarna	Nu (däriigenom kommer det in fukt bakom fuktspärren, se fuktskada och mögel).
"	Löst handfat eller toalettstol	Nu (rören kan gå av, se fuktskada).
"	Frånluftsventilationen igensatt	Nu (enkelt att åtgärda direkt och det förebygger fuktskador, se mögel- & fuktskador).
"	Frånluftsfläkt fungerar inte	Nu (det förebygger fuktskador, se mögel- & fuktskador).
"	Klämringen i golvbrunnen sitter löst	Nu (risk för fuktskada i bjälklaget, se mögel- & fuktskada).
"	Öppna skarvar/sprickor i plastmatta eller våtrumstapet	"
Bad, wc och kök	Ojordade elinstallationer	Nu (risk för elskada).
"	Kranarna droppar när de är avstängda	Nu/senare (dvs. när det är lämpligt, ty det är störande och det ökar förbrukningen av varm-/kallvatten).
"	Strålen från kranen är klen eller spretig	Nu (det är lätt att rengöra filtret i pipen när man ändå är där).
Kök	Igensatt filter i köksfläkt	Nu (dvs. säg till den boende att rengöra filtret).
"	Läckande vatten under diskbänken	Nu (risk för fuktskada i köksmöbel/bjälklaget, se mögel- & fuktskada).

Tabell 1e. Förslag på kontrollpunkter under inspektionsrunda i källare och övriga utrymmen.

Var	Vad	Åtgärdas Nu eller Senare (varför).
Hela källaren	Mögeldoft på grund av att fukt stängs inne bakom täta skikt	Nu (orsak och åtgärd bör utredas, se fuktskador och mögel).
"	Mögeldoft på grund av bristfällig ventilation	Nu (det kan vara enkelt att åtgärda genom att ta upp flera ventilationshål).
"	Spår av skadedjur	Nu (se skadedjur).
Väggar	Färg som buktar ut/har släppt	Nu/senare (se fuktskador).
"	Sprickor	Nu/senare (se sprickor).
Golv	Golvfärg/-matta som buktar ut/har släppt	Nu/senare (se fuktskador).
Värmeanläggning	Smutsfiltret på returledningen är igensatt	Nu (billigt och annars fungerar värmen inte som den ska).
"	Inställningarna på kontrollpanelen felaktiga	Nu (ställ in rätt på en gång).
Varmvattenberedare	Säkerhetsventilen har kärvat fast	Nu (då det tyder på att den är trasig, vilket är farligt).
"	Rostfläckar eller det droppar rostigt vatten ur skvallerröret	Nu (om det rostar hål på varmvattenberedaren sprutar det mycket vatten, se dåliga tryckvattenrör).
Expansionskärl	Låg vattennivå	Nu (dvs. fyll på vatten). Obs! Om vattennivån sjunker kan det tyda på läckage i systemet.
Vattenledningar	Galvaniserade	Nu (stor risk att de rostar sönder, se dåliga tryckvattenrör).
"	Dåligt upphängda	Nu/senare (billigt att åtgärda när man har en lämplig hantverkare i huset och de kan falla ner om de belastas vilket i sin tur ger en vattenskada).
"	Oisolerade längre sträckor	Nu (billigt att åtgärda i förhållande till energi- och/eller temperaturförluster samt kondensproblem).
" + avloppsrör	Dåligt upphängda	Nu (billigt och de kan falla ner eller gå av, vilket ger vattenskador och otrivsel).
Avloppsrör	Rostfläckar (ofta i krökar och liggande delar).	Nu/senare (se dåliga avloppsrör).
Tvättstugan	Smutsig	Nu (enkelt att åtgärda med anslag och/eller ändrade städrutiner, men det ökar trivsel mycket och minskar misskötsel).
"	Färgen släpper från tex. väggarna på grund av stor mängd varm och fuktig luft	Nu (det förebygger fuktskador och kan vara enkelt att delvis åtgärda med förbättrad tilluft (hål i dörren). och rengjorda frånluftfläktdon, se mögel- & fuktskador).
", fönster	Kondens	"
", torkrum	Torkapparaten drar mycket ström	Nu (den står hela tiden och kostar pengar, lika bra att direkt byta till torkskåp).
", elinstallationer	Trasiga eller ojordade	Nu (risk för elskada).
", torkskåp	Ludd i fläkten/fläktfiltret	Nu (billigt och enkelt att åtgärda på en gång).
Soprum	Ständigt dålig lukt	Nu/senare (beroende på om det finns någon enkel åtgärd som förbättrar till-/frånluftsventilationen eller ej).
"	Mycket sopor/ofta fulla tunnor	Nu (enkelt att beställa större/flera tunnor).
"	Felaktiga sopor (elektronik, glas, mm).	Nu (dvs. utred vad det skulle kosta att få fler fraktioner hämtade, det kan vara väldigt prisvärt).

Tabell 1f. Förslag på kontrollpunkter under inspektionsrunda utomhus.

Var	Vad	Åtgärdas Nu eller Senare (varför).
Utebelysningar	Förbrukar elektricitet + lyser fel tider	Nu (byt till lågenergilampor med dagsljussensor, enkelt, de håller längre, drar mindre energi och lyser bara när det behövs).
Alla ytor	Klotter	Nu (se inbrott och skadegörelse, dessutom är det ofta lätt att göra själv med rätt lösningsmedel, vilket för tex. sprayfärg är thinner).
Tegelfasader	Smärre sprickor i stenar eller fogar	Aldrig (se fasadskador, tegelfasader).
"	Igensatta dräneringshål i botten	Nu (lätt att åtgärda och det förebygger fuktskador i materialen bakom teglet).
Putsade fasader	Putsen har lossnat	Nu/senare (beroende på om de kan åtgärdas utan att bygga en avancerad ställning, i det senare fallet blir det förmodligen ganska dyrt. Kontakta putsfirma för offert, se fasadskador, putsade fasader).
"	Putsen har släppt från väggen det låter dovt, kanske har färgen ändrats och ytskiktet är mjukt (en kniv går lätt igenom).	"
Träfasader	Färgen har släppt	Nu (se fasadskador, träfasader).
"	Mögel och missfärgning	Nu (billigt att åtgärda i ett tidigt stadium, se fasadskador, träfasader).
"	Färgen sitter löst	"
"	Träet är murket, en kniv går lätt igenom	Nu (det är bråttom innan även inre konstruktionsdelar skadas).
Laserade trädetaljer	Torra, sprukna, har inte oljats på några år	Nu (enkelt att åtgärda, dvs. olja i förhållande till byte).
Ekport eller dylikt	Har inte oljats på några år (solblekt yta).	"
Plåtdetaljer	Färgen har lossnat och/eller rost	Nu (billigt att åtgärda (måla). innan det blir mer rostangrepp om man når utan skylift eller ställning, dessutom ser det betydligt prydligare ut).
Stuprör och dylikt	Infästningar defekta	Nu/senare (beroende om det går att nå utan ställning, skylift och när lämplig hantverkare är på plats av andra orsaker).
Stuprör	uppspruckna	Nu (eftersom vattenläckaget skadar fasaden, kan snabbfixas med lämplig utetepj).
Dräneringsbrunnar	Fyllda med löv, sand eller vatten	Nu (de fungerar inte, vilket gör att det kommer vatten på fasaden och eller blir vattenpölar).
Hela tomten	Skräp	Nu (det blir inte bättre av att inte åtgärda, dvs. städa. Och det minskar trivsel samt ökar skadegörelse, se inbrott och skadegörelse).
"	Ogräs	Delvis en smaksak, men lätt att åtgärda det värsta
"	Högt gräs	Delvis en smaksak, men som fastighetsägare förväntas man klippa gräset
"	Ovårdade buskar och träd	Nu (lätt att åtgärda relativt långsiktigt).
Gånvägar	Isiga	Nu (någon kan skada sig, dessutom kan det räcka med att ställa dit en sandlåda).
Gungor	Stora sprickor i gummit i infästningen av bildäckssits	Nu (man är skyldig (Miljödepartementet, 1987:10). att underhålla så att risken för olycksfall begränsas).
Fasta lekredskap	Lite sand runt redskapen	Nu (barnen kan slå sig när de hoppar).
"	Lösa (dålig infästa), degenererade rep eller murkna trädelar	Nu (barnen kan slå sig när något går sönder).

Brand

Fastighetsägare skall bedriva ett systematiskt brandskyddsarbete. Som ägare av bostadshus¹² skulle kunna möta genom att:

- Tillse att det aldrig förvaras saker i korridorer eller trapphus. Eftersom de kan utgöra hinder för boende som försöker komma ut och för brandkåren som försöker komma in.
- Tillse att det finns minst två¹³ utrymningsvägar till alla utrymmen där det normalt vistas människor.
- Kontrollera att det som är avsett att vara brandväggar¹⁴ verkligen är det.
- Tillse att det finns någon form av rökgasventilation i trapphusen (om huset har mer än två våningar). Ventilationen kan bestå av rökgasluckor, eller öppningsbara fönster på varje våningsplan.
- Tillse att det finns minst en brandvarnare i varje bostad.
- Tillse att brandvarnarnas funktion testas minst en gång om året. Vilket görs genom att trycka in testknappen eller genom att hålla exempelvis ett nysläckt stearinljus under.
- Vara uppmärksam på ovarsamma boende och informera dessa, vid behov, om hur man eldar i eldstäder¹⁵ utan att det sprids rök i lokalerna. Eller installera spisvakt¹⁶ hos dem som glömmer kastruller på spisen.

12. Om det finns verkstäder, vård-/samlingslokaler eller om det är en kulturhistoriskt värdefull byggnad gäller andra mer omfattande bestämmelser.

13. I äldre flerfamiljshus där det är svårt att montera alternativa utrymningsvägar i form av brandtrappor utanpå fasaden accepterar myndigheterna emellertid att man betraktar brandkårens stegar som den andra utrymningsvägen.

14. Eftersom de flesta bränder uppstår i enskilda bostäder (främst på grund av spisen) är de viktigaste brandväggarna de som avskiljer bostäderna från trapphuset. Dels för att minska risken för att branden sprids ifrån en brinnande lägenhet, men framför allt för att hindra att röken sprids ut i trapphuset och in i övriga bostäder.

15. Exempel på anvisningar om eldning i kakelugnar:

Införskaffa helst björkved. Obs! Plast eller dylikt får absolut inte brännas då det kan göra eldstaden så het att den spricker.

Packa veden så att lufttillförseln till brasan blir god. Veden tänds lättare och brasan brinner jämnare om veden läggs på ett underlag bestående av ett tvärlagt vedträ.

Öka inflödet av friskluft i bostaden genom att öppna tilluftsventil eller fönster.

Öppna spjället i kakelugnen helt.

Kontrollera om det är drag i kakelugnen genom att hålla en tänd cigarettändare framför dess öppning. Om lågan viker av emot ugnen är draget och dragriktningen OK om den däremot viker av inåt rummet är den inte OK.

Det senare kan eventuellt åtgärdas genom att de ugnens bakersta kanalerna värms upp. Detta kan i sin tur åstadkommas genom att stoppa in några blad av en tidning innanför de små luckorna på ugnens sidor och därefter tända på bladen och stänga luckorna.

Om det inte hjälper öka mängden tilluft till rummet genom att ytterligare öppna lägenhetens tilluftsventiler eller ett fönster.

Tänd brasan.

När veden fattat eld: stäng innerluckorna och öppna de små spjällen i dessa.

När kakelugnen blivit varm: skjut till det övre spjället något.

OBS1! Lämna aldrig brinnande kakelugn med öppna ytter- och innerluckor utan tillsyn om det inte finns gnistgaller inmonterat.

OBS2! Elda aldrig med blöt ved, sopor eller målade/oljade träbitar. För då ökar risken att det blir tjära i rökkanalen, vilket i sin tur ökar risken för soteld.

OBS3! Om det börjar ryka in i lägenheten: Öppna det övre spjället helt samt eventuellt ett fönster och stäng luckorna.

OBS4! Vänta några dagar med att tömma ut askan.

- ¹⁶. En spisvakt är en pryl som man själv kan plugga in i spisens 3-fasuttag före spiskontakt donet. Vid rökutveckling bryter den strömmen till spisen.

Dåliga tryckledningar

Det är vanligt i äldre hus att kallvattenrören helt eller delvis är gjorda i galvaniserat järn. Dessa järnrör rostar invändigt och till slut blir det hål på dom. Det är ett allvarligt problem eftersom det är så högt vattentryck i dessa ledningar att det hinner spruta ut stora mängder vatten innan någon kommer åt att stänga av vattnet. Utöver denna allvarliga risk blir flödet i ledningen sämre och sämre med tiden på grund av den invändiga rostkakan expanderar och gör hålet i röret mindre och mindre. Dessutom kan det bildas rostfläckar under tappställen på grund av att vattnet för med sig små mängder av rosten i rören. Det är allra mest akut att byta ut järnrören om av de på sina ställen sitter ihop med kopparrör. Detta eftersom metalljoner kommer att vandra från den oädlare metallen järn till den ädlare dito koppar om det finns lite vatten på rören. Vilket det ofta gör eftersom kallvattenrören som regel är kallare än luften i utrymmet i övrigt och det då bildas kondens på dom.

Dåliga avloppsrör

Avloppsrör i gjutjärn rostar. Vilket i sin tur leder till att hålet som avloppsvattnet skall rinna igenom blir mindre och mindre på samma sätt som beträffande kallvattenrör. På samma sätt kan även avloppsrör rosta sönder så att avloppsvatten rinner ut i bjälklag och väggar. De känsligaste punkterna i systemet är de liggande krökarna eftersom där slår vattnet emot rörväggar och där kan avloppsvattnet även bli stillastående istället för att bara rinna igenom som det gör i de stående delarna. Utöver det är de liggande delarna i kök och badrum gjorda i betydligt klenare dimensioner än de stående avloppsstammarna, och det gör i sin tur att det lättare blir igenrostade.

Att byta ut gamla avloppsrör är i sig inte dyrt men många gånger är dessa inbyggda i bjälklag och väggar. Varför det blir dyra kostnader för friläggning av rören och för återställning efteråt. Det är därför vettigt att passa på att göra dylika åtgärder om ytskikten i badrum eller kök ändå skall bytas. Men annars finns det enkla och prisvärda sätt att renovera gamla avloppsrör utan att byta ut dom, såsom relining.

Fasadskador, träfasader

Färgen på träfasader, likväl som alla andra utvändiga målade ytor, degenererar med tiden (se bild 1). Vilket gör att vatten kan tränga in i träet och med tiden ruttnar det sönder. Ju mer solljus och/eller vatten den målade ytan utsätts för desto snabbare går processen. Det är som regel värst längst ner eftersom allt vatten som träffar väggen ovan den ytan förr eller senare rinner ner dit, men ibland även på grund av att det stänker upp från marken eller för att det stänker från närstående växter.

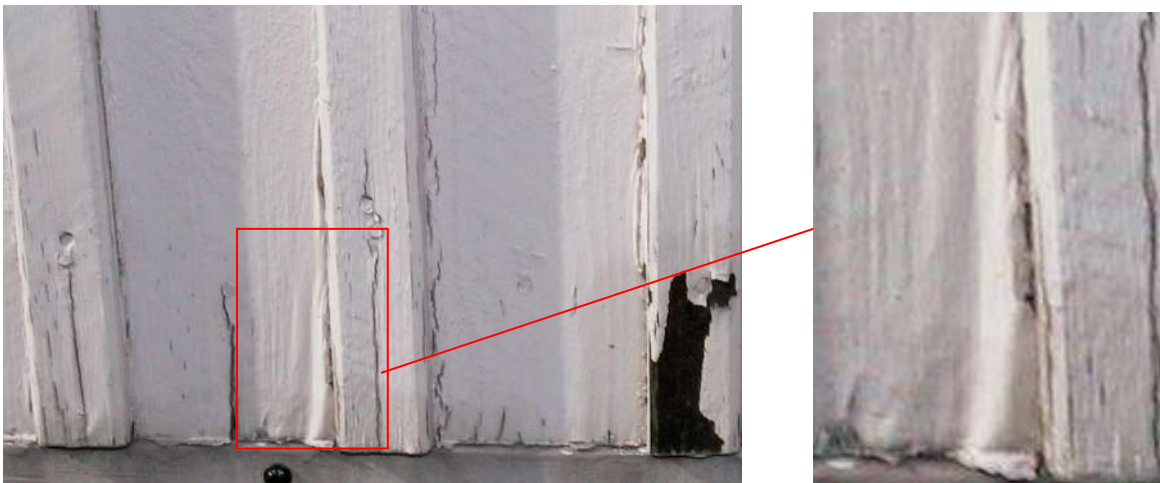

Bild 1. Färg som släppts från fasaden.

Fasadskador, putsade fasader

Även putsade fasader degenererar med tiden (se bild 2 & 3). Ju mer vatten som hamnar på fasaden desto fortare går det. Vilket gör att putsen förstörs fortast längst ner, men ofta även högst upp under takfoten. Ju mer putsen släpper desto mer vatten kommer in mellan puts och vägg och desto fortare släpper putsen ytterligare.

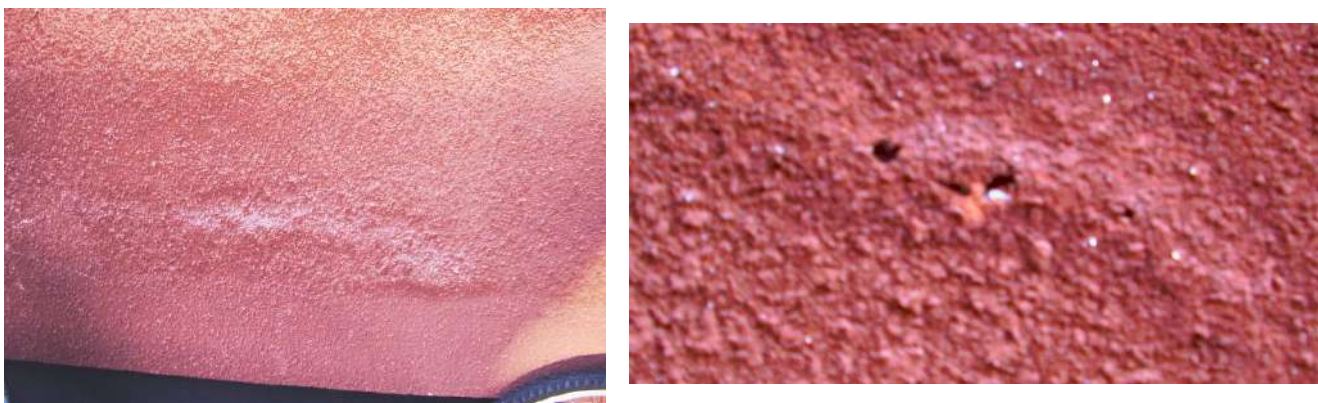

Bild 2 & 3. Putsskador. Putsen har släppts från väggen och sitter ihop genom det yttre skiktet av stänkpuds. Ytan buktar ut lite och om någon stöter med en knivspets mot ytan går den igenom. Stadiet innan detta är att det låter dovt när man stöter, men spetsen går inte igenom. När man stöter mot fullt frisk puts däremot blir det en uppenbart mindre dovt klang.

Fasadskador, tegelfasader

Tegelfasader har som regel nästan oändlig livslängd. Smärre sprickor i fogar eller stenar är ofta bara en ren utseendefråga och lagningarna blir kanske mer visuellt störande än sprickorna. I synnerhet om det handlar om att byta ut enstaka spruckna stenar (vilket är ett ganska omfattande arbete).

Fuktskador

Vatten som tränger in i byggnadselement kan orsaka stora skador. De tydligaste invändiga spåren av att det i någon utsträckning har skett, utöver omotiverade vattendroppar eller pölar, är ofta:

- Missfärgade (mörknade) trätor¹⁷.
- Mörka fläckar på tapeter eller färg.
- Golvmattor som har bubblat sig.
- Färg som har bubblat sig, är lös eller har lossnat.
- Mögellukt (luktar gammal källare/potatiskällare).
- Puts som buktar ut, är lös, missfärgad eller har lossnat¹⁸.

- ¹⁷. Missfärgningen kan utöver vanlig nedsmutsning bero på att vatten trängt in i träet och påbörjat dess förruttelseprocess. Det kan dels vara en pågående process eller en tidigare dito som numera avstannat på grund av att till exempel taket tätats. Om fläckarna är kallare än omgivande ytor (vilket betyder att de är fuktiga) beror det antingen på att det finns ett pågående vattenläckage eller att vatten kondenserar på ytan. Det senare beror på att varm luft (som kan innehålla mer vattenånga än kallare dito, utan att kännas fuktig) kyls ner mot en kallare yta, såsom ett dåligt isolerat rumshörn. När luften kyls ner kan den inte innehålla lika mycket vatten utan vattnet fälls ut, dvs. kondenserar.

För att utröna om träet är friskt bör man börja med att känna på träet med hjälp av en kniv. Om kniven går in lätt är träet murket (Se bild 4) och det har därmed mist en stor del av sin bärlighet. För att få korrekt funktion i konstruktionen bör träet då bytas ut eller förstärkas med ytterligare trä.

Därefter bör man undersöka om det kommer in nytt vatten. Till exempel genom att vänta tills det regnar om det är fråga om en yttermur, yttervägg eller ett tak. Om så inte är fallet eller om man av andra orsaker utesluter läckage utifrån samt läckande vatteninstallationer och fläckarna är torra bör man en dag då det är kallt ute undersöka om fläckarna är fuktiga. Om så är fallet beror fläckarna på kondens.

Om undersökningen visar på läckande tak, fasad, yttermurar eller vatteninstallationer måste de åtgärdas omgående för att inte följdskadorna ska bli allvarliga. Om det däremot är fråga om kondens är det inte lika bråttom och åtgärderna är annorlunda. De handlar då främst om att förbättra ventilationen av utrymmet. Förutom om det är fråga om en kallvind för då kan lösningen också vara att minska ventilationen (SP, 1995:6) eller täta bjälklaget, så att varm luft inte tränger upp underifrån.

Bild 4. Fuktskadat trä.

- ¹⁸. Prova i misstänkta fall att knacka på putsen. Hörs det ett ihåligt ljud har putsen förmodligen släppt. Om det gäller mindre skador på källarmurar kan man nöja sig med knacka bort den lösa putsen och putsa över hålen med en vattengenomsläpplig puts (kalkputs) och dito färg (silikonhartsfärg). Om skadorna på källarmurarna däremot är omfattande eller om de på annat sätt är störande och finns även i mellanväggar kan det bli fråga om att pumpa bort vatten under golvet. Om skadorna sitter på ytterväggar och markytan utanför huset består av genomsläppliga material som jord kan det istället bli fråga om att gräva upp runt huset, dränera om och täcka husgrunden med ett spärrskikt såsom ”platonmatta”. Är ytorna runt huset däremot mer eller mindre täta som fallet många gånger är beträffande hus i våra stenstäder, krävs en grundlig utredning av vad som är orsaken till problemet innan eventuella åtgärder planeras.

Fönsterskador

Fönstersnickerier degenererar successivt och det börjar i nederdelen (se bild 5-7). Eftersom det är ett ganska omfattande och dyrt¹⁹ att byta ut fönster, men billigt att underhålla dem, är det värt att tidigt åtgärda fönster som börjat degenerera. Ifall de, för övrigt, är i gott skick och de är konstruerade så att ommålning och eventuell omkittning kan ske på plats inifrån lägenheterna.

Bild 5 & 6. Begynnande fönsterskador på cirka 15 år gamla fönsterkonstruktioner.

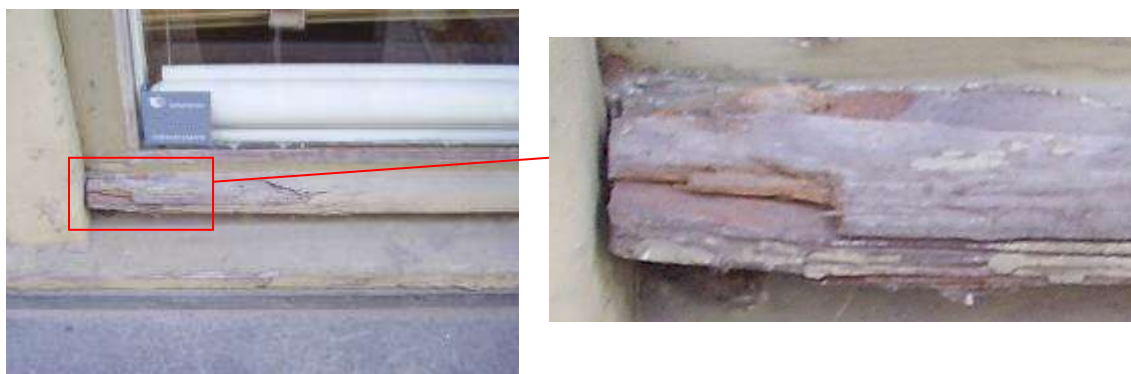

Bild 7. Fönsterskada som gått så långt att träet är dåligt.

¹⁹. Om den aktuella byggnaden är placerad så att boende exponeras för mycket buller från väg- eller järnvägstrafik kan det hända att Trafikverket är villiga att bekosta nya exklusiva treglasfönster i de sovrum som vetter emot vägen/ järnvägen.

Inbrott och skadegörelse

Forskare (Boverket 1998) menar att:

- Ju mindre privat en plats är desto större är sannolikheten att det där kommer att begås brott. Exempelvis är det troligare att en oläst cykel får stå i fred på en innergård än ute på en trottoar. Och ju tydligare gränserna är mellan det offentliga och det privata desto bättre. Bland annat på grund av att eventuella intrång blir mer uppenbara.
- I byggnader som ger intryck av att ingen bryr sig, ökar risken för brott.

En slutsats man kan dra av det senare påståendet är att man som fastighetsförvaltare hela tiden bör tillse att det inte är skräpigt i eller utanför byggnaderna. Och man bör se till att klotter och trasiga fönsterrutor åtgärdas så snart som möjligt. Beträffande det första påståendet rekommenderar forskarna införandet av symboliska hinder såsom staket med grindar och kodlås i portar med mera.

Kyla och drag

Många klagomål från boende handlar om kalla och/eller dragiga bostäder, så om det är fallet får man förmodligen förr eller senare veta det. Det kan bero på brister i isoleringen eller i uppvärmningssystemet. Isoleringens generella kvalité framgår ganska tydligt av energideklarationen. Om huset enligt den har en hög energiförbrukning kan det vara aktuellt med tilläggsisolering. I så fall är den enklaste och billigaste tilläggsisoleringen man kan göra att spruta in lösull i eventuell krypvind. Det går på några timmar och kostar mindre än 10.000 kr för ett litet flerfamiljshus.

Men om huset är dragit behöver det nödvändigtvis inte synas i resultaten från energideklarationen. Draget kommer av att kall luft tar sig in framför allt under golvsocklar och över taklister emot ytterväggar, samt runt fönster. Även om huset i övrigt är välisolerat. Draget kan kanske kännas mot handryggen om det är kallt ute. Det kan även synas i form av smuts från smutsig uteluft som trängt in genom konstruktionen. Alternativt kan man låta värmefotografera huset. Om problemen består i något av följande är de så lätt att åtgärda att det bör göras innan ytterligare utredningar genomförs:

- Om draget beror på glipor under/ovan golv- eller taksocklar mot ytterväggar: Lossa på listerna och täta bakomliggande håligheter och/eller spruta in fogmassa i glipan mellan sockeln och taket respektive golvet.
- Om det är dragit runt fönstren: Ta bort fodren in- eller (om så är fallet) utvändigt och dreva med mineralull.
- Om det är dragit mellan fönsterbågar/dörrblad och karmar: Montera eller byt befintliga tätningslister. Men tänk på att förr i tiden var det meningen att tilluften skulle komma in i bostaden genom fönstertätningarna som då var mer genomsläppliga (gjorda av textil). Det är orsaken till att elementen sitter där de sitter (för att värma luften som kom in mellan fönsterbåge och -karm). Så ifall spalten tätas kan det bli tvunget att förse fönstret med en spaltventil, för att ventilationen ska fungera.

Mögel och röta

Unken lukt påminnande om potatiskällare, kan bero på mögel. Mögelsporer finns överallt. De kan förenklat uttryckt sägas vara organismens "frön". För att sporer ska kunna växa till sig, krävs mer fukt än vad som är normalt inomhus (att det finns vatten i form av kondensdroppar eller vatteninträckt trä) samt näring (=trä och dylikt). Mögel i sig försämrar inte verkets hållfasthet, men det luktar så illa att det är svårt och ohälsosamt att leva med. Röta däremot förstör träet.

Problemen kan ofta ganska enkelt minskas, genom att ta upp ventilationshål på några olika ställen till utrymmet i fråga.

Skadedjur

Vissa skadedjur, främst husbock, hästmyra och envis trägnagare kan på ganska kort tid äta upp delar av en träkonstruktion. Det kan vara svårt att direkt hitta djuren. Däremot kan man ibland se misstänkta småhål i ex takstolsvirke och kanske också trämjöl runt eller nedanför hålen.

Sprickor i murade eller gjutna väggar

Små sprickor i dylika väggar har som regel ingen teknisk betydelse, men om det är stora och djupa horisontella sprickor, har väggen mist en del av sin bärande funktion. Sprickorna kan bero på att marken under väggen sjunker (se bild 8). Om marken fortsätter att sjunka finns det även risk för att väggen till sist rasar. För att undersöka saken, kan man spackla över sprickorna. Om sprickorna utvecklas kommer överspacklingarna att spricka upp. Alternativt kan man kalla in experter som får bedöma vilka risker sprickorna medför.

Bild 8. Sprickor i en källarvägg på grund av att marken under väggen har sjunkit och väggen inte är underbyggd med pålar. När vi borrarde hål under väggen kunde vi konstatera att det var cirka 0,3 meter mellan marken och undersidan av väggen. För att säkerställa väggens funktion byggdes en balkkonstruktion, som vilar på pålar ner till berggrunden, framför väggen. Konstruktionen håller dels väggen upprätt och dels bär den det överliggande bjälklaget.

Entreprenörer

När en åtgärd är beslutat återstår den ofta svårare delen av arbetet, nämligen att se till att det blir gjort. För mindre arbeten finns det som regel inget annat alternativ än att anlita hantverkare på löpande räkning. Då det inte är rimligt att begära offerter för småjobb, dessutom är det inte givet att det blir billigare eftersom de måste ”ta höjd” för eventuella felkalkyleringar.

Men för större arbeten är det ofta lönande att om möjligt ta in offerter ifrån flera entreprenörer, i synnerhet om man inte redan har väldigt god kontakt med en viss lämplig sådan. Till exempel så fördelade sig anbuden för mina två senaste upphandlingarna från till synes likvärdiga firmor enligt följande:

- Arbeta 1: 570.000 kr, 1.090.000 kr, samt 976.000 kr.
- Arbeta 2: 34.016 kr, samt 87.200 kr.

Oavsett om man avser att låta en betrodd entreprenör utföra arbete mot löpande räkning eller upphandlar jobbet mot fast arvode bör man göra ett upphandlingsdokument som i minst är en lista på vad som ska göras. Eftersom hur noggrann och plikttrogen entreprenören än är så är det lätt att glömma.

I mer komplicerade fall kan det vara klokt att anlita en byggnadskonstruktör som utformar konstruktionsritningar och även förhoppningsvis kan stämma av under arbetets gång att det blir korrekt utfört. Då även en väldig slarvig firma för en lekman på området kan förefalla göra ett seriöst arbete. Som lekman har man även svårt att bedöma allvarligheten i det eventuella slarvet. Dessutom krävs det i många fall att man gör en bygganmälan och i den måste man utse en kvalitetsansvarig. Vilket konstruktionsfirman förhoppningsvis kan bistå med.

Oaktat omständigheterna i övrigt blir det oftast både enklare för en själv och billigare, ju fler små arbetsuppgifter man kan samla ihop till en och samma entreprenör. Eftersom entreprenörens res- och uppstartstid delas på fler uppgifter. Dessutom kan denne, i synnerhet om det gäller målning, använda väntetiderna på ett effektivare sätt.

Slutligen är det viktigt att ha en välkänd regel beträffande projektarbeten i åtanke vid all planering av framtida projekt:

Små projekt drar ofta över tidplanen emedan stora dito drar över kostnadsplanen.

Ekonomisk förvaltning

Den löpande ekonomiska förvaltningen består av ett antal olika moment (se tabell 2).

Tabell 2. Löpande ekonomisk förvaltning av fastigheter utöver bokföring och eventuell revision.

Ekonomiska förvaltningen omfattar	Svårighetsgrad och kommentarer
Föra kassabok	Enkelt om man betraktar sitt internetanslutna bankkonto som kassabok
Hyses- och avgiftsavisering ²⁰	Enkelt och inte ens nödvändigt att ha
Avstämning av inkomna hyror	Enkelt kan göras exempelvis i en excel-tabell med en rad per hyrespost och ett kalkylblad per år
Kravhantering/inkasso	Kan vara psykiskt påfrestande
Kontroll av leverantörsfakturer	Kan vara svårt att bedöma vad som är rimligt eller "saltning"
Betalning av leverantörsfakturer ²¹	Enkel registrering i Internetbanker
Utbetalning av utlägg, löner, arvoden, skatter och sociala avgifter	"
Registrera/avregistrera sig som arbetsgivare	Enkelt
Beräkning av skatter och sociala avgifter	Enkelt när man väl lärt sig det
Skriva kontrolluppgifter för ovanstående	"
Momsdeklaration	Ganska krångligt då endast de kostnader ²² som belöper på momsade lokaler får dras av emot den moms de hyresgästerna betalar
Hysesförhandlingar	Oftast ganska enkelt
Upprättande av hyresavtal	Enkelt med standardkontrakt ²³
Kreditupplysningar	Enkelt
Svara på enkäter, taxeringsförslag mm. från div. myndigheter	"

- ²⁰. Beträffande inhöstandet av intäkterna väljer en del fastighetsägare att skicka månatliga fakturor till kunderna, andra delar själva ut avier kvartalsvis emedan ytterligare andra aldrig aviserar betalningarna (utöver hyreshöjningar). Vilket som är att föredra beror på sådana faktorer som:
- Fastighetsmarknaden på orten. Ju svårare det är att få hyresgäster, desto större är sannolikheten att de missköter betalningarna och desto större kan behovet vara av att påminna dem om att betala.
 - Åldern på hyresgästerna. Ju yngre kunder desto större sannolikhet är att de betalar avgiften via Internet. Och de som betalar via Internet har ofta inget behov av ett inbetalningskort. Till skillnad ifrån de som betalar på banken eller via tex. privatgiro i brevform.
 - Andelen kommersiella kunder. Kommersiella kunder vill gärna ha underlag för varje utbetalning, men det är ingen självklarhet att det är så.
- ²¹. För betalning av löpande fakturor anser jag att det inte finns något alternativ som slår Autogiro. Ett telefonsamtal för att beställa blankett och eventuellt ett kuvert med frimärke. Därefter är saken för all framtid ur världen. Övriga fakturor är som regel inte så många att betalningsarbetet blir betungande.
- ²². Varken bostäder eller lokaler är normalt momsbelagda. Men man har rätt att begära hos Skatteverket att de beslutar om att en lokal blir momsbelagd. Den första fördelen med det är att du kan kvitta momsen på de kostnader lokalen orsakar dig (för värme, sophämtning, vatten och reparationer) emot en del av den moms som hyresgästen betalar dig. Utan att det kostar hyresgästen något, förutsatt att denne får in moms från sina kunder. Låt säga att lokalen utgör 10% av den uthyrningsbara arean. Då skulle man kunna anta att den konsumerar 10% av de gemensamma momsbelagda nyttigheterna. I så fall får man drar av motsvarande del av momsen för dessa kostnader, dvs. 10%. Men det kanske är så att det är en affär som drar mer värme (säg 15%) och producerar mer sopor (säg 20%), fast den konsumerar väldigt lite vatten (tex. 5%). Om man har siffror som stödjer detta tycker man att det vore rimligt att faktiskt dra av dessa mer korrekta fraktioner av momsen. Men Skatteverket (skatteverket, 2008) menar att man ska dra av samma fraktion av varje kostnad. Vilket gör att man antingen får välja att gå på 10% av all dylik moms eller ett vägt medelvärde av de olika utgiftsposterna. Den andra fördelen är att du av Skatteverket får tillbaka den moms du eventuellt betalt för att göra om lokalen så att den blev uthyrningsbar.
- ²³. Hyreskontrakt och andra formella handlingar kan man med fördel ladda ner från Internet.

I de flesta fall är inkomsterna ganska givna på förhand och det mest dramatiska som händer är att någon hyresgäst eller medlem slutar betala eller en tidigare uthyrd yta blir friställd. Några utgifter, såsom fastighetsskatt är inte heller möjliga att göra något åt. Andra utgifter som vatten, vanlig sophämtning, elnät och fjärrvärme är endast möjliga att sänka genom att minska konsumtionen. Ytterligare andra kostnader som försäkring, fastighetsel, städning och räntor kan sänkas dels genom att sänka konsumtionen men även genom att välja andra leverantörer. Skillnaden i ekonomisk effekt av ett aktivt val är dock i ofta ganska små (se tabell 3).

Tabell 3. Skillnader mellan tre olika leverantörer av samma produkt för ett ordinärt bostadshus med ett 30-tal lägenheter och modern teknisk standard i Stockholms innerstad.

Utgiftstyp	Årlig förbrukning	Årlig kostnad med "billiga" leverantörer (kr inkl. moms)	Årlig kostnad "mellandyr" dito	Årlig kostnad med "dyra" dito
Räntekostnader	5 000 000 kr i lån och 3 mån bindningstid dvs. "rörlig ränta" ²⁴	75 500	77 500	82 000
Städning	Veckovis städning av allmänna utr. ²⁵	25 625	26 850	44 000
Fastighetsel	20 000 kWh och rörligt elpris ²⁶	18 040	18 460	19 060
Försäkring	Fullvärde, självrisk ca 8.000 kr	17 187	54 000	58 752
Summa		136 352	176 810	203 812

År 2009 var "rörliga" räntorna låga, cirka 1,6%. Skulle ägaren då valt att binda sina räntor hade de med en femårig bindningstid blivit cirka 4,4%. Vilket på ett lån på 5.000.000 kr hade inneburit en kostnadsskillnad om cirka 140.000 kr/år jämfört med rörliga räntor. Då var det således uppenbart en god affär att ha rörliga räntor. Men något år tidigare var de rörliga räntorna runt 6% och de som bundit räntorna några år tidigare vid, säg, 3% gjorde istället en hygglig vinst på detta under både 2007 och 2008. De som betraktar sig som experter på området brukar emellertid mer eller mindre unisont hävda att rörlig ränta alltid lönar sig i långa loppet.

En ekonomisk transaktion som kan vara väldigt lönsam är att köpa tomten i de fall de innehas med tomträtt och kommunen är villig att sälja den. Exempelvis fick jag som företrädare för en fastighetsägare erbjudande av kommunen om att köpa tomträtten för 1.600.000 kr. Då tomträttsavgälden var 127.000 kr/år, hade det varit en lönsam affär att låna pengar och köpa tomten oavsett vilken ränta ägaren hade betalat till banken (upp till 7,9% ränta).

²⁴. En låg, mellan, samt hög "rörlig" ränta enligt http://www.konsumentbankbyran.se/artikel/:s_länk_till_dagens_räntor: <http://svt.se/svttext/web/pages/231.html>.

²⁵. Två entréer, en hiss, två trapphus sopas och torkas, portglas avfläckas, skrapgaller tömmes samt avtorkning av fönsterbräddor och ledstänger en gång/vecka.

²⁶. Ett lågt, mellan samt högt elpris enligt Energimarknadsinspektionens webbsida: Elpriskollen <http://www.ei.se/elpriskollen/min-berakning/jamfor-avtal/>.

När det gäller bostadsrättsföreningar är situationen lite speciell. På det sättet att ofta har både föreningen och de enskilda medlemmarna lån på huset. Det finns flera anledningar till detta, främst:

- Man har lagt en del av medlemmarnas kostnad för köpet av fastigheten på föreningen för att det inte skulle förefalla allt för dyrt att bli medlem.
- Föreningen har tagit lånen för att bekosta en renovering eftersom de fått räntebidrag av staten för detta.

Men det som talar emot detta är att de enskilda medlemmarna får en viss reduktion av inkomstskatten för sina räntekostnader om lånen är deras egna, vilket de inte kan få på föreningens lån. Därför väljer en del bostadsrättsföreningar som har lån numera att skifta ut lånet på medlemmarna och därefter sänka avgiften i motsvarande grad. Vilket kan vara värt att fundera på för föreningar med stora lån och utan tillgångar (hyreslägenheter) som i framtiden kan säljas och därmed skapa kapital till att lösa lånen. En fördel utöver den direkta ekonomiska effekten är att det kan öka bostadsrätternas värde att föreningen kan skryta med att den är skuldfri. En annan fördel är medlemmarna under vissa omständigheter kan dra av kapitaltillskottet vid beräkning av eventuell reavinst då de säljer respektive bostadsrätt.

En annan sak som är speciell med bostadsrättsföreningar beträffande den ekonomiska förvaltningen är att de kan antingen vara äkta privatbostadsföretag (= äkta bostadsrättsförening) eller oäkta privatbostadsföretag (=oäkta bostadsrättsförening).

I en äkta bostadsrättsförening betalar föreningen ingen skatt på eventuellt överskott på avgifterna från bostadsrätterna, utan bara på överskott²⁷ från eventuella hyresförhållanden.

²⁷. Överskottet= hyrorna – hyresrätternas andel av fastighetskostnaderna (sophämtning, el, vatten, räntor mm). Andelen är normalt densamma som de uthyrda utrymmenas andel av totalytan.

Om föreningen däremot är oäkta betraktas den av Skatteverket som ett fastighetsbolag och den betalar den skatt på överskottet från både bostadsrätter och hyresförhållanden. Och om hyresintäkterna är så stora att avgifterna är väldigt låga kan bostadsrättsinnehavarna till och med bli förmånsbeskattade.

För att en förening ska betraktas som äkta av Skatteverket skall summan av bruksvärdeshyrorna²⁸ för bostadsrätterna samt hyrorna för parkeringsplatser och dylikt till medlemmar som är fysiska personer utgöra minst 60% av:
(bruksvärdeshyrorna²⁸ för bostadsrätterna samt hyrorna för parkeringsplatser och dylikt till medlemmar som är fysiska personer) + (de riktiga hyresintäkterna) + (bruksvärdeshyrorna²⁸ för bostadsrätter som innehas av juridiska personer) + lokalhyror + (hyror för reklam-/antennplats) + (hyror för parkeringsplatser och dylikt till icke medlemmar).

Dvs: Det är en äkta brf. om ”gula intäkter” $\geq 0,6 \times$ (”gula” + ”turkosa” intäkter).

²⁸. Bruksvärdeshyran per kvadratmeter framgår numera av fastighetstaxeringen för varje flerfamiljshus.

Social förvaltning

Min erfarenhet är att man oftast inte behöver ta kontakt med sina bostads- eller lokalinnehavare. Men om så är fallet är det, bortsett ifrån aviseringar om kommande tekniska åtgärder, framför allt för att de inte betalat hyran-/avgiften.

En del av dessa betalar ibland för sent men de ordnar alltid upp det inom någon vecka och då är det inget direkt problem. Enär man ändå inte har någon ränta på pengarna. Därefter finns det dom som har missat någon eller några betalningar som de ligger efter med, men som annars sköter detta. De är ett större problem men ändå ingenting jämfört med dom som slutar betala och istället levererar en massa historier om att pengar är på väg et cetera. Den förra sorten kan man vara tvungen att leva med om huset är beläget på en ort där det inte är självklart att ha alla lägenheter uthyrda. Såsom det är på många platser i Sverige. Den senare sorten däremot kan i långa loppet bli kostsam och en mental plåga för en själv. Då kan det enligt min mening vara värt²⁹ att starta en vräkningsprocess om hyresgästen inte vill flytta själv, även om den aktuella bostaden/lokalen inte är så lätt att hyra ut.

Vräkningsprocessen går till så att du skriver brev till hyresgästen där du förklarar att han/hon är uppsagd, men att denne kan få tillbaka hyresrätten om hyresskulden betalas inom tre veckor från det att han/hon fick meddelandet. Om det gäller en bostad måste (Justitiedepartementet, 1978:314) du även skriva till socialnämnden i kommunen. Standardblanketter, för ovanstående skrivelser finns för nedladdning på Internet.

²⁹. Eftersom processen att bli av med hyresgästen kan ta tid, typ ett halvår, och du förmodligen inte får in någon hyra under tiden blir det väldigt kostsamt. Det tydliggör hur väsentligt det är att vara försiktig med att acceptera hyresgäster med dokumenterade betalningsproblem.

För att bli av med en bostadshyresgäst på andra grunder krävs enligt min erfarenhet att:

1. Denne har misskött sig, tex. varit störande, ganska ofta och under en längre period.
2. Störningarna har dokumenterats.
3. Socialtjänsten har vidtalats.
4. Hyresgästen har varnats skriftligen.
5. Det finns vittnen (helst oberoende sådana, såsom poliser).

De handlingar du har som grund för vräkningen skickar du till Hyresnämnden tillsammans med uppsägningen. Nämnden begär därefter in svar från hyresgästen varefter det blir förhandling (=rättegång). I förhandlingen får fastighetsägaren och hyresgästen lägga fram respektive syn på saken och eventuella vittnen berättar (under ed) om sina iakttagelser. Därefter lägger fastighetsägaren fram sina yrkanden, sen är det hela avslutat. Varefter nämndens ledamöter diskuterar igenom vilken dom de tycker är lämpligast.

Om det däremot är en lokalhyresgäst som blir uppsagd är det, enligt min erfarenhet, betydligt lättare. Men dyrare, då denne som regel har rätt till ett skadestånd på motsvarande ett års hyra samt flyttkostnader.

Beträffande många sociala problem som kan förekomma, finns det inga lagar som reglerar precis vad de får eller inte får göra. Det är istället sunt förnuft som gäller. För att öka de boendes medvetenhet om vad detta innebär kan man bifoga ordningsregler, såsom de nedan, till hyresavtalen:

Hyresgästen förbinder sig att:

- Inte spela musik eller på annat sätt skapa störande ljud, på kvällar och nätter (vardagar kl. 22.00 - 07.00, övriga dagar 22.00 - 10.00).
- Inte utföra bullrande arbeten såsom spikning, borrar eller dammsugning, på kvällar och nätter (vardagar kl. 20.00 - 07.00, övriga dagar 20.00 - 10.00).
- Inte röka i husets allmänna utrymmen.
- Inte parkera bil eller annat fordon så att det stör framkomligheten på tomten.
- Hålla tillsyn över eventuella husdjur så att de inte orsakar störningar, skadar eller förorenar någonstans på fastigheten.
- Iaktta allt som fordras för att bevara sundhet, ordning och skick inom fastigheten samt att tillse att detta också följs av både hushållsmedlemmar och gäster.
- Inte montera något på fasaden.
- Inte placera föremål i entré, trapphus, vinds- och källargångar.
- Följa regler och anvisningar för bokning och användning av tvättstuga.
- Inte ändra lägenhetens fasta inredning och utrustning.
- Inte lämna fönster eller balkongdörrar öppna under den kalla delen av året.
- Vintertid hålla lägenheten så uppvärmd att vattnet inte fryser i ledningarna.
- Inte placera blomlådor eller dylikt på utsidan av fönster eller balkongräcke.
- Inte grilla på balkong eller altan.
- Inte spola ned vätskor (t.ex. matolja) eller föremål som kan orsaka stopp fastighetens avlopp.
- Snarast till hyresvärden anmäla brister som uppkommer i lägenheten samt eventuell förekomst av ohyra.

Öka intäkter

Öka den area som genererar intäkter

Det mest uppenbara sättet att öka³⁰ denna yta är att bygga ytterligare hus på tomten eller bygga ut det befintliga huset. Men det finns ofta betydligt enklare och billigare sätt. I majoriteten av de fastigheter jag förvaltat, har det funnits utrymme för att öka arean som genererar intäkter genom att omvandla icke intäktsgenererande yta, på något av följande sätt:

- Omvandla gemensamma utrymmen såsom korridorer och trapphallar till enskilda ytor, dvs. bygga ut någon intilliggande bostad/lokal eller göra en helt ny³¹ bostad/lokal.
- Hyra ut förrådsutrymmen som fastighetsägaren tidigare disponerat.
- Hyra ut extra förrådsutrymmen som tidigare gratis disponerats av boende.
- Skapa uteplatser vikta för enskilda lägenheter³¹ kanske med direktutgång³² från dessa.
- Skapa parkeringsplatser.

En variant av att konvertera ytor, som har flera poänger än att bara den uthyrningsbara ytan ökar, är att göra om tvättstuga till ett kontor eller en bostad. Kombinerat med installation av tvättmaskin och torktumlare i alla lägenheter. Utöver att en del av tekniska problem som kan vara förknippade med en allmän tvättstuga elimineras, upphör kostnaden för elektricitet till och städning av den, samtidigt som trivseln förmodligen ökar bland majoriteten av de boende. Det är dessutom relativt enkelt att konvertera en tvättstuga till bostad. Eftersom många tvättstugor är försedda med fönster och det utrymmet redan har värme, el, vatten samt avlopp.

³⁰. Förutom att intäkterna ökar, ökar även fastighetens värde. Eftersom marknadsvärdet på hyresfastigheter schablonmässigt bestäms genom att multiplicera den uthyrda arean med ett marknadsvärde per kvadratmeter (till exempel 10.000 kr/kvm). Detta värde per kvadratmeter bestäms i framför allt av priset vid nyligen genomförda försäljningar av andra hyresfastigheter i området. Så i exemplet med ett kvadratmeterpris om 10.000 kr/kvm skulle en utökning av den uthyrda arean med 50 kvm öka fastighetens värde med 500.000 kr under förutsättning att fastigheten är hyfsat likvärdig med de tidigare sålda fastigheterna i fråga om skick, standard och läge.

³¹. Bygglov krävs som regel.

³². Ifall det gäller bostadsrätter är det lämpligare att sälja rätten att för all framtid disponera den aktuella marken, när nästa bostadsrättsinnehavare kanske inte accepterar att betala en extra periodisk avgift. Vilket tvingar styrelsen att ta ställning till om föreningen ska sätta igen den upptagna altandörren eller tillåta att medlemmen använder området utanför dörren som sin privata domän utan att betala för den.

Höja intäkten utan att öka den uthyrda ytan

Något eller några av dessa saker kan säkert göras i varje flerfamiljshus:

- Generella hyreshöjningar³³.
- Hyreshöjningar då någon avflyttar³⁴.
- Omvandling av ytor med låga intäkter till ytor som genererar högre dito³⁵.
- Uppdelning av ytorna i flera enheter³⁶.
- Stycka marken³⁷.
- Upplåta plats för reklamskyltar³⁸.
- Upplåta plats för en mobiltelefonmast³⁹.
- Ta betalt för andra tjänster⁴⁰.

33. För att få höja hyrorna krävs⁴¹ det (Justitiedepartementet, 1970:994) att du träffar avtal om detta med hyresgästerna. Det går till så att du skriver till var och en och föreslå en viss hyreshöjning från ett visst datum, som tidigast är två månader och en dag framåt i tiden. I meddelandet skall du vidare ange att de blir skyldiga att betala den högre hyran, om de inte senast en viss dag (minst två månader framåt i tiden) motsätter sig detta. Meddelandet skall också innehålla dina kontaktuppgifter, samt en upplysning om att hyresnämnden kan pröva skäligheten av den begärda hyran och en uppgift om vad de behöver göra för att en sådan prövning skall komma till stånd (förslagsvis att de skriftligen kontaktar dig och emotsätter sig förslaget).

34. Om en lägenhet är tom kan du själv⁴¹ bestämma den framtida hyran. Men den nya hyran bör inte vara påtagligt högre än hyrorna för likvärdiga lägenheter, för att du ska slippa risken att förlora en eventuell framtida tvist om hyran i Hyresnämnden (Justitiedepartementet, 1970:994).

41. Förutsatt att huset inte omfattas av ett avtal med Hyresgästföreningen om förhandlingsordning, för då måste (Justitiedepartementet, 1978:304) du förhandla om hyreshöjningen med dom.

35. Såsom att göra om garage till exempelvis kontor eller bostad.

Obs! Bygglov krävs.

36. Det går som regel att få ut mer hyra per kvadratmeter ju mindre lägenheterna är. Dessutom kan det vara lättare att få mindre lägenheter uthyrda.

Obs! Bygglov krävs.

37. Om det är möjligt att avstycka en del av tomten och därefter sälja den kan det vara en mycket god affär. Ifall du bedömer att det finns faktiska förutsättningar på tomten i fråga och den avstyckade delen skulle bli värd tillräckligt mycket pengar, är det bara att ringa till kommunen och fråga om de tillåter styckning av den aktuella tomten.

38. En reklamskylt på fastigheten kan inbringa allt ifrån ingenting alls till flera tusen kronor i månaden, beroende på skyltens läge. Om det finns en lämplig plats på fastigheten kan det därför vara värt att höra med till exempel företag eller butiker i närheten som är sämre placerade i fråga om antalet passerande.

Obs! Ifall byggnaden finns inom ett område med detaljplan krävs det bygglov för att få sätta upp skyltar utvändigt.

39. Även en mobiltelefonmast kan inbringa flera tusen kronor i månaden om läget är mycket lämpligt för någon mobiltelefonoperatör med eget nät. Men om det är så har operatören förmodligen redan kontaktat dig. Annars är operatören förmodligen nöjd med den kapacitet som de redan har i området runt din fastighet.

Obs! För att få montera upp en mobiltelefonmast på en fastighet krävs bygglov.

40. Det finns fastighetsägare som mot hyrestillägg erbjuder exempelvis motorvärmruttar, bredband, tvättmaskin i badrummet, frys, säkerhetsdörr, exklusiva skåpluckor till köket eller larm.

Bostadsrättsföreningar

Skillnaderna mellan förvaltningen av en fastighet som ägs av en bostadsrättsförening och en fastighet som ägs av någon form av fastighetsföretag är egentligen ganska få. Oavsett om intäkterna kallas avgift eller hyra ska de betalas. Byggnaderna har samma behov av omvårdnad och reglerna beträffande störningar et cetera bör vara ungefär desamma. Men förvaltarna av en bostadsrättsförening (dvs. styrelsen) behöver inte:

- Fundera över underhållet i bostadsrätterna.
- Jaga nya hyresgäster då det uppstår vakanser.
- Förhandla om hyreshöjningar.

Däremot behöver de:

- Svara på frågor från mäklare beträffande husets skick och dylikt.
- Upprätthålla en lägenhetsförteckning.
- Behandla medlemmarnas krav på egna reparationer i respektive bostadsrätt.
- Genomföra och protokollföra styrelsemöten.
- Annordna och kalla till årsstämma.
- Författa en årsberättelse.
- Upprätta kontrolluppgifter till skattemyndigheten för de medlemmar som sålt sin lägenhet under föregående år.
- Tillse att förvaltningen och bokföringen granskas av extern revisor.

Dessutom riskerar styrelsemedlemmarna för en bostadsrättsförening vid varje årsstämma (ifall de är föremål för omval) att bli bortröstade. Om medlemmarna är missnöjda med förvaltningen eller av någon annan anledning vill ha bort den nuvarande styrelsen.

Av flera orsaker⁴² är behovet av en sammanhållen information om vad som gäller i ett flerfamiljshus med bostadsrätter större än i ett dito med hyresrätter. Det är därför bra och även vanligt att de det finns en informationsskrift som berör det mest väsentliga. Den kan exempelvis ha följande innehåll:

1. Fastigheten XX
2. Medlemskap i en bostadsrättsförening
3. Dina rättigheter
4. Dina skyldigheter
5. Föreningsstämman
6. Styrelsen
7. Lägenhetsöverlåtelser
8. Avgiften
9. Förråd
10. Fel i lägenheter
11. Ventilation i lägenheter
12. Reparationer och ombyggnader i bostadsrättslägenheter
13. Trapphusen
14. Soprum
15. Tvättstuga
16. Bredband och TV-antenn
17. Gårdarna
18. Eldning i eldstäder
19. Brand
20. Huvudsäkringar
21. Skadedjur
22. Cykelrum
23. Barnvagnsrum
24. Städdag
25. Andrahandsuthyrning
26. Bilaga 1. Ordningsregler
27. Bilaga 2. Föreningens stadgar
28. Bilaga 3. Anmälningssblankett....

⁴². Eftersom:

- Styrelsemedlemmarna i en bostadsrättsförening skiftar oftare än hyreshus byter ägare.
- Större ansvar för skötseln av huset läggs på medlemmarna.
- Medlemmarna ofta gör större ingrepp i huset jämfört med hyresgäster.

Det som specifikt rör bostadsrätter juridiskt sett regleras genom bostadsrättslagen och föreningens stadgar. Nedan följer en lista med kapitlen i bostadsrättslagen. Och ett antal utdrag ur lagtexten beträffande paragrafer som är väsentliga i det löpande styrelsearbetet och där det enligt min erfarenhet ofta råder osäkerhet om vad som gäller.

Citat I gäller styrelsens rätt att neka någon medlemskap i föreningen. Den är, enligt min erfarenhet av stadgar, som regel begränsad till frågor som rör köparens ekonomi. Men trots det hamnar diskussionen om eventuellt antagande ofta i andra frågor som inte alls regleras i stadgarna.

Citat II betyder i praktiken att om föreningen ökar antalet bostadsrätter, kan den behöva utfärda en ny ekonomisk plan. Det är kostsamt eftersom det krävs två ”certifierade” och av varandra oberoende granskare av planen, vilket kostar från 20.000 kr och uppåt.

Citat III handlar om tillhandahållandet av den ekonomiska planen. Som enligt min erfarenhet ofta ligger dold bland föreningens övriga dokumentation i ett arkivskåp eller dylikt.

Citat IV gäller vad som ska belasta enskilda medlemmar respektive föreningen beträffande underhåll och reparationer i bostadsrätterna. Något som ofta blir föremål för tvister mellan styrelsen och enskilda medlemmar.

Citat V stadfäster att styrelsen, då behov föreligger, har rätt att gå in i bostadsrätterna. Det är oftast inget problem att få komma in i medlemmarnas utrymmen för att utföra exempelvis reparationer. Men det kan däremot vara besvärligt att få tag i en del medlemmar. Vilket i sin tur leder till onödiga kostnader då entreprenörerna tvingas göra återbesök vid senare tillfällen.

Citat VI slår fast vad som gäller beträffande medlemsförteckningen, det viktiga arkiv som ofta reglerar stora värden och utgör säkerheter för lån på miljontals kronor. Det som enligt lagen krävs blir i praktiken rätt svårt att ha noterat på ett enda blad. Men trots det är ett papperssystem förmodligen att föredra framför datorbaserade dito. Datorsystem förändras över tid och dessutom kommer förmodligen ansvarigheten för förteckningen variera över tid. Därför är det lämpligt att ha ett lösbladssystem som följer med arkivet med verkliga pant- och överlåtelsehandlingar. Det är emellertid inte så lätt att göra ett lättfattligt och stringent lösbladssystem som samtidigt uppfyller lagkraven. I synnerhet nu för tiden när de boendes föräldrar ofta är delägare och de dessutom har många olika lån. Se exempelvis nedanstående förslag.

Lägenhetsbeteckning:
Belägenhet (husbeteckning och våningsplan):
Storlek (antal rum och yta):
Ursprunglig insats:
Datum för registrering av den ekonomiska planen:
Datum för registrering av senare ekonomisk plan:
Datum för registrering av senare ekonomisk plan:

Datum för anteckningen	Ägare (vid flera ange %-andel)	Ägarnas postadresser	Tillträdesdatum	Låneinstitut	Lånenummer	Makuleringsdatum

Bostadsrättslagen

1 kap. Inledande bestämmelser

2 kap. Föreningens medlemmar m.m.

I. ”Rätt till medlemskap vid övergång av bostadsrätt

3 § Den som en bostadsrätt har övergått till får inte vägras inträde i föreningen, om de villkor för medlemskap som föreskrivs i stadgarna är uppfyllda och föreningen skäligen bör godta honom som bostadsrättshavare.

För vissa särskilda fall av övergång gäller 4-7 §§.

4 § En juridisk person som har förvärvat bostadsrätt till en bostadslägenhet, som inte är avsedd för fritidsändamål, får vägras inträde i föreningen även om de i 3 § angivna förutsättningarna för medlemskap är uppfyllda.

En kommun eller ett landsting som har förvärvat bostadsrätt till en bostadslägenhet får inte vägras inträde i föreningen. Lag (1992:505).”

3 kap. Ekonomisk plan

II. ”Ny plan

4 § Om det sedan den ekonomiska planen har upprättats inträffar något som är av väsentlig betydelse för bedömningen av föreningens verksamhet, får föreningen inte upplåta lägenheter med bostadsrätt förrän en ny ekonomisk plan har upprättats av föreningens styrelse och registrerats av Bolagsverket.

En förening får upplåta en lägenhet med bostadsrätt trots att den inte finns upptagen i en registrerad ekonomisk plan, om upplåtelsen inte har någon sådan betydelse som sägs i första stycket. Lag (2004:247).”

III. ”Planens offentlighet

5 § Styrelsen skall hålla en registrerad ekonomisk plan tillgänglig för var och en som vill ta del av planen.”

4 kap. Upplåtelse av lägenheter med bostadsrätt

5 kap. Förhandsavtal

6 kap. Övergång av bostadsrätt

7 kap. Bostadsrättshavarens rättigheter och skyldigheter

IV. ”Bostadsrättshavarens ansvar för lägenhetens skick

12 § Bostadsrättshavaren skall på egen bekostnad hålla lägenheten i gott skick, om inte något annat bestämts i stadgarna eller följer av andra-femte styckena. Detta gäller även mark, om sådan ingår i upplåtelsen.

Bostadsrättshavaren svarar inte för reparationer av ledningar för avlopp, värme, gas, elektricitet och vatten, om föreningen har försett lägenheten med ledningarna och dessa tjänar fler än en lägenhet. Detsamma gäller ventilationskanaler.

För reparationer på grund av brand- eller vattenledningsskada svarar bostadsrättshavaren endast om skadan uppkommit genom

1. hans eller hennes egen vårdslöshet eller försummelse, eller

2. vårdslöshet eller försummelse av

a) någon som hör till hans eller hennes hushåll eller som besöker honom eller henne som gäst,

b) någon annan som han eller hon har inrymt i lägenheten, eller

c) någon som för hans eller hennes räkning utför arbete i lägenheten.”

V. ”Tillträde till lägenheten

13 § Företrädare för bostadsrättsföreningen har rätt att få komma in i lägenheten när det behövs för tillsyn eller för att utföra arbete som föreningen svarar för eller har rätt att utföra enligt 12 a §.”

8 kap. Tvångsförsäljning

9 kap. Bestämmelser om föreningen m.m.

VI. ”Medlems- och lägenhetsförteckning

8 § Styrelsen skall föra förteckning över bostadsrättsföreningens medlemmar (medlemsförteckning) samt förteckning över de lägenheter som är upplåtna med bostadsrätt (lägenhetsförteckning). Förteckningarna kan bestå av betryggande lösblads- eller kortsystem. De kan också föras med automatisk databehandling eller på annat liknande sätt.

9 § Medlemsförteckningen skall för varje medlem innehålla uppgift om hans namn och postadress samt om den bostadsrätt som han har.

Styrelsen skall hålla förteckningen tillgänglig för den som vill ta del av den.

10 § Lägenhetsförteckningen skall för varje lägenhet ange

1. lägenhetens beteckning, belägenhet, rumsantal och övriga utrymmen,
2. dagen för Bolagsverkets registrering av den ekonomiska plan som ligger till grund för upplåtelsen,
3. bostadsrättshavarens namn, samt
4. insatsen för bostadsrätten.

Uppgifterna skall genast föras in i förteckningen när en lägenhet upplåts med bostadsrätt.

Underrättas föreningen om att en bostadsrätt pantsatts eller ändras någon uppgift i förteckningen, skall detta genast antecknas. Vid överlåtelse av bostadsrätt skall en kopia av överlåtelseavtalet fogas till förteckningen på lämpligt sätt.

Dagen för anteckningen skall anges. Lag (2004:247).

11 § Bostadsrättshavaren har rätt att på begäran få utdrag ur lägenhetsförteckningen beträffande lägenhet som han innehar med bostadsrätt. Utdraget skall avse uppgifter som enligt 10 § skall anges i förteckningen. Dagen för utfärdandet skall anges i utdraget.”

Referenser

- Arbetsmiljöverket (2005:03) Besiktning av trycksatta anordningar, Solna.
- Boverket (1991:36) Boverkets föreskrifter om funktionskontroll av ventilationssystem, Karlskrona.
- Boverket (1993:57) Boverkets byggregler, Karlskrona.
- Boverket (1994:25) Boverkets föreskrifter och allmänna råd om hissar och vissa andra motordrivna anordningar, Karlskrona.
- Boverket (1998) Brott, bebyggelse och planering, Karlskrona.
- Boverket (2003) Inomhusmiljö Delmål 8 – Underlagsrapport till fördjupad utvärdering av miljömålsarbetet, Karlskrona.
- Justitiedepartementet (1993:1617) Ordningslag, Stockholm.
- Justitiedepartementet (1970:994) Jordabalk, Stockholm.
- Justitiedepartementet (1972:207) Skadeståndslag, Stockholm.
- Justitiedepartementet (1978:304) Hyresförhandlingslag, Stockholm.
- Justitiedepartementet (1978:314) Förordning om underrättelse och meddelande enligt 12 kap. 44 § jordabalken, Stockholm.
- Kulturdepartementet (1996:844) Radio- och TV-lag, Stockholm.
- Miljödepartementet (1987:10) Plan- och bygglag, Stockholm.
- Miljödepartementet (1991:1273) Förordning om funktionskontroll av ventilationssystem, Stockholm.
- Miljödepartementet (1998:808) Miljöbalk, Stockholm.
- Miljödepartementet (1999:371) Förordning om kontroll av hissar och vissa andra motordrivna anordningar i byggnadsverk, Stockholm.
- Miljödepartementet (2007:19) Förordning om PCB m.m. Stockholm.
- Näringslivsdepartementet (2006:985) Lag om energideklaration för byggnader, Stockholm.
- Näringslivsdepartementet (2006:1592) Förordning om energideklaration för byggnader, Stockholm.
- Post- och telestyrelsen (2008:6) Post- och telestyrelsens allmänna råd om utdelning av post vid tillhandahållandet av samhällsomfattande posttjänst, Stockholm.
- Skatteverket (2008) Muntlig information lämnad vid Skatteverkets informationskväll om frivillig momsregistrering av lokal, Stockholm.
- Socialdepartementet (1983:616) Hälsoskyddsförordning, Stockholm.
- Socialstyrelsen (1999:22) Tillsyn enligt miljöbalken – radon i inomhusluft, Stockholm.
- Socialstyrelsen (2004:6) Socialstyrelsens allmänna råd om ändring i allmänna råden (SOSFS 1999:22) om tillsyn enligt miljöbalken – radon i inomhusluft, Stockholm.
- SP (1995:6) Uteluftsventilerade vindsutrymmen över vindsbjälklag, SP Sveriges Provnings- och Forskningsinstitut, Borås.
- Statens Räddningsverk (2005:9) Statens räddningsverks föreskrifter och allmänna råd om rengöring (sotning) och brandskyddskontroll, Stockholm.
- Statens Räddningsverk (2007:1) Statens räddningsverks allmänna råd och kommentarer om brandvarnare i bostäder, Stockholm.

Arbetsmiljö

Hur arbetsmiljön skall vara beskaffad föreskrivs i 2 kapitlet 1 § av arbetsmiljölagen:

"Arbetsmiljön skall vara tillfredsställande med hänsyn till arbetets natur och den sociala och tekniska utvecklingen i samhället."

Det är viktigt för samhället, framför allt på grund av att arbetsskador/-sjukdomar kostar oss mycket pengar. Därtill anser vi att det är extra tråkigt när någon skadas då han eller hon "gör sin plikt". Därför satsar staten på forskning om arbetsmiljöproblem (universiteten), utvecklar regelverk (Arbetsmiljöverket) och kontrollerar att regelverket efterföljs (Arbetsmiljöinspektionen). Dessa ansträngningar, i kombination med den tekniska utvecklingen, förefaller ha haft effekt. För år 2010 var det inte mer än ungefär var femte arbetande person, som någon gång under de senaste tolv månaderna haft något besvär som berodde på arbetet (Arbetsmiljöverket, 2010, Arbetsmiljöstatistik Rapport 2010:4, Arbetsorsakade besvär 2010).

Annat var det förr!

Om bilden hade varit tagen idag, vad skulle vi då ha tyckt att det var för fel på arbetsmiljön?

Här är lite förslag:

Ergonomiska brister, se arbetsmiljöverkets föreskrifter om belastningsergonomi, AFS 1998:01, modellerna på sidan 38, 42 och 45:

- Mekanikerna sitter på pallar utan ryggstöd, vilket minskar möjligheten att vila ryggen.
- Sittytan är hård och liten. Det medför att trycket på rumpa och lår blir olämpligt.
- Varken pall- eller arbetshöjd är anpassad efter individen, därför ökar belastningen på hela rörelseapparaten.
- De arbetar med händerna utanför underarmsavstånd, kanske utan att de är avlastade. Det gör att nack-/skuldermuskulaturen jobba hårt med att hålla armarna lyfta.
- Det förefaller saknas ytor att lägga föremål på och därigenom ökar risken för olämpliga arbetsställningar.
- Belysningsförhållandena är olämpliga, då det vid soligt väder blir det väldigt ljust på solsidan och mörkt på skuggsidan och med det ökar risken för att mekanikerna tvingas sitta konstigt för att se ordentligt. Då vädret är mulet eller innan solen gått upp är därtill belysningen svag och skuggbildande, vilket i kombination med att arbetet kräver precision också skapar olämpliga arbetsställningar.
- Det förefaller vara remskivor som hänger på väggen. Antagligen byts de ut om varvtalet på respektive maskin behöver ändras. De ser ut att vara tunga. Vid byte av remskiva blir därför belastningen hög, därtill i synnerligen olämpliga arbetsställningar.

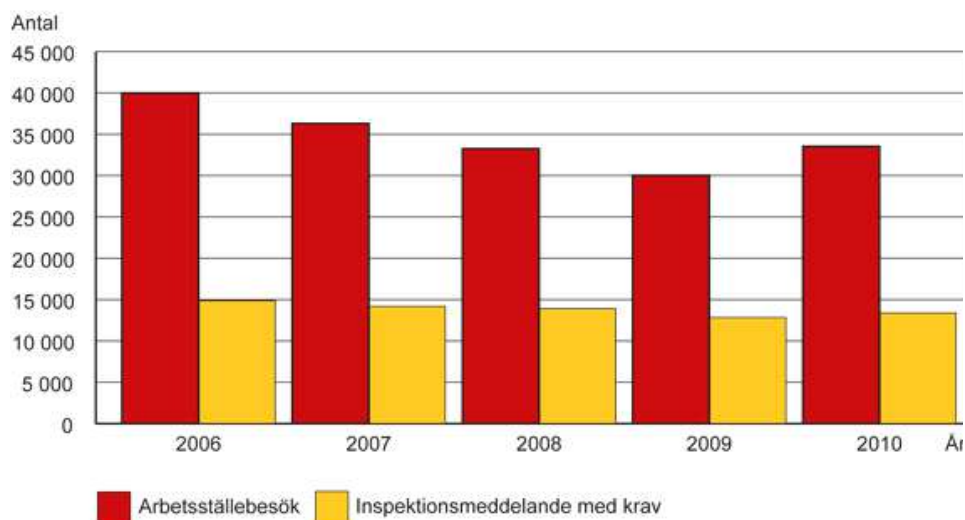
Eftersom bearbetningsutrustningen alldeles uppenbart är tillverkad före det datum då reglerna om CE-märkning trädde i kraft, ska utrustningen istället uppfylla kraven i bilaga A i arbetsmiljöverkets föreskrifter om användning av arbetsutrustning (AFS 2006:04), i förhållande till de kraven brister utrustningen, i vart fall, beträffande:

- Remtransmissionerna saknar skydd. Det gör att en rem, då den går av, kan slungas emot någon och därtill föreligger risk att fastna mellan rem och remskiva.
- Bearbetningsmaskinerna förefaller inte ha individuella stopp och generella nödstopp verkar dessutom saknas, vilket ökar risken för att ett tillbud (som att något fastnar mellan verktyg och mothåll) leder till en svår olycka.
- Bearbetningen skapar antagligen spånor som yr i luften, men de åtgärder som vidtagits för att fånga upp dessa invid bearbetningen, är bristfälliga. Därför hamnar en del spånor på och i operatörerna med olägenhet och hälsorisker som följd.
- Det saknas skydd som hindrar att utkastade spånor eller bitar av en slipskiva träffar operatörerna. Därtill saknar de individuella ögonskydd.

Antagligen är bullret ifrån bearbetningen högt, men arbetarna saknar hörselskydd. Det skapar otrivsel och risk för hörselskada (AFS 2005:16 Buller).

Jämfört med då bilden togs har den fysiska arbetsmiljön på de flesta arbetsplatser blivit enormt mycket bättre (även om det ännu finns miserabla arbetsmiljöer i, exempelvis, gjuterier). Idag kämpar man, att döma av Arbetsmiljöinspektionens krav (diagram 1 + 2), istället oftast emot ostädade kemikalieskåp och bristfälligt dokumenterat arbetsmiljöarbete.

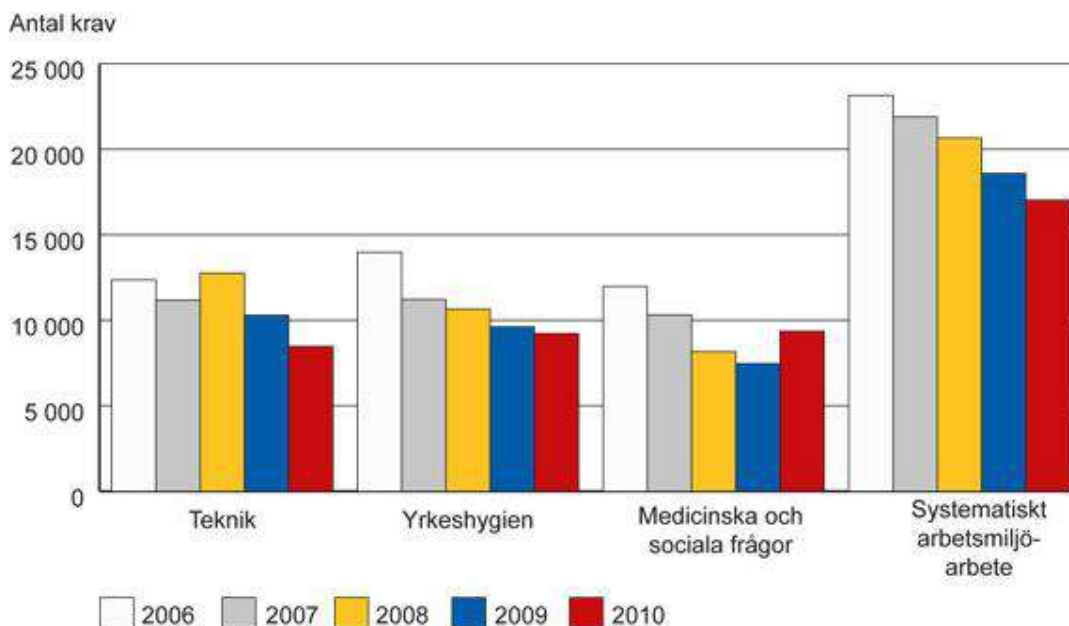
Arbetsställebesök och inspektionsmeddelanden 2006-2010

Källa: AV/SARA

Diagram 1. Antalet arbetsställen som någon av arbetsmiljöinspektionens inspektörer besökte under perioden 2006-2010. Grovt sett bedömde de att runt hälften av de besökta ställena hade så stora brister att de valde att ställa krav på bättring. Vilket i och för sig inte säger att det är brister på runt hälften av alla arbetsställen, eftersom inspektörerna ofta väljer ställen där det tror att det finns någon form av anledning till besök. Diagramet är taget från arbetsmiljöverkets hemsida.

Inriktning av ställda krav 2006-2010

Källa: AV/SARA

Diagram 2. Karaktären på kraven enligt arbetsmiljöverkets hemsida. Teknik är ofta ventilation, truckrelaterade frågor eller icke CE-märkta maskiner. Med yrkeshygien avses vanligen hanteringen av kemikalier. Ofta handlar kraven om att kemikalie-/färgskåpet är rörigt och varuinformationsblad saknas. Medicinska och sociala frågor rör ofta belastningsergonomi. Alla arbetsgivare är skyldiga att på en teoretisk nivå ständigt förbättra arbetsmiljön genom att författa diverse dokument såsom protokoll ifrån arbetsmiljömöten, policydokument et cetera. Om inspektören bedömer att arbetsgivarens ansträngningar på området inte duger, ställer han eller hon krav på förbättringar av det systematiska arbetsmiljöarbetet.

Även om fysiska brister i arbetsmiljön fortfarande är vanliga (exempelvis ställde Arbetsmiljöönspektionen runt 8.000 krav av teknisk karaktär under de cirka 34.000 besöken år 2010), är bristerna ofta välkända och relativt lätta att identifiera. Därtill är lämpliga åtgärder i många fall utvecklade och etablerade. Se vidare på arbetsmiljöverkets hemsida: www.av.se, för regler, analysverktyg och i någon mån åtgärdsförslag i form av verkets föreskrifter om arbetsmiljön. Dessutom är verkets experter och arbetsmiljöinspektörer både villiga och tvungna att bistå med gratis rådgivning.

Men det finns, så klart, fortfarande ytterligare och ännu bristfälligt belysta problem som orsakar lidande i arbetet. En orsak kan vara att arbetsmiljöarbetet inte till fullo följt med i förändringarna från den tid då bilden togs (i slutet av 1920-talet).

Då tjänade de flesta i jordbruket och de verktyg/metoder som fanns att tillgå för att underlätta/förbättra arbetet var färre än idag (se Teknikhistoria). Det som avgjorde framgången för jordbrukaren var främst vädrets makter, alltså sådant som han inte kunde påverka. Ansvar för resultaten låg således inte främst på aktören. Emedan med dagens alla metoder och alla sätt att kompensera för ogynnsamma omvärldsfaktorer, ökar kraven på jordbrukare såväl som andra att göra kloka val.

Flaskhalsarna och konsumtionsbegränsarna på den tiden var bristen på insatsvaror/råvaror, transportproblemen och för många företag antagligen också bristen på köpstarka kunder. Däremot var arbetskraften billig och de verkliga behoven av varor betydligt större än utbudet.

Vägen till dagens globala marknad gick via lokala industriföretag som, med dagens mått mätt, tillverkade små kvantiteter av en stor mängd olika¹ produkter och sålde dessa, framför allt, på den lokala (svenska) marknaden. Konkurrensen begränsades av höga tull- och transportkostnader och behoven var fortsatt stora i förhållande till produktionen. Situationen var således den att företag och andra organisationer hade ganska modesta krav på sig från marknaden.

Idag är det tvärtom arbetskraften som är dyr och tillgången av, i stort sett alla, produkter är i västvärlden mycket större än efterfrågan, vilket medför större krav från marknaden på alla aktörer.

En viktig princip som genomsyrade utvecklingen i det tidigare industrisamhället, var att tillverkningen genom den relativa storskaligheten skulle bli effektivare och därmed billigare. I syfte att effektivisera, studerade man tillverkningen noga och använde speciella metoder för att öka effektiviteten i varje tillverkningsmoment.

Det var inte bara i tillverkningsindustrin som processerna effektiviserades ända ner till de enskilda arbetsuppgifterna. Livsmedelsflödet har exempelvis gått från att var och en tillverkade sina egna livsmedel. Via lanthandlarna som själva byggde sina butiker och inhandlade de varor de ansåg sig behöva och själva processade dessa ytterligare genom att väga upp och förpacka till kunderna. Till livsmedelsbutikskedjor med mer eller mindre färdiga butikskoncept, standardsortiment av färdigförpackade varor med närapå givna priser, beställnings- och leveranssystem från givna grossister samt färdiga reklamkampanjer.

Idén om att någon eller några inom en organisation tänker ut sätt att effektivisera verksamheten, jämfört med att varje enskild individ gör det, har sina fördelar. I synnerhet som lanthandlaren förmodligen varken hade ork eller tid att göra det själv, när denne hade dagarna fyllda av mer akuta göromål. Men med tiden har en del av de organisationer som tidigare var framgångsrika, växt till enorma kolosser som är betydligt mindre konkurrenskraftiga än yngre konkurrenter.

¹. Lastbils-, marinmotor- och busstillverkaren Scania, exempelvis, tillverkade i början av 1900-talet även cyklar och personbilar. Och Husqvarna, som idag bara tillverkar små utomhusmaskiner, tillverkade förr också cyklar, vapen, symaskiner, köksutrustningar samt motorcyklar.

Genom att trycka ner det ekonomiska ansvaret längre ner i organisationen försöker de i någon mån motverka detta. Varje gruppchef och kanske till och med den som sköter, exempelvis, grönsaksdisken skall ha eget ansvar för ekonomin. I en butik är en dylik ansvarsuppdelning förmodligen lyckosam för alla parter. Arbetet blir roligare för han eller hon som sköter grönsakerna, svinnet blir mindre, lönsamheten bättre och kunderna nöjdare.

I offentlig förvaltning och i företagsdelar som inte kan öka intäkterna, utan istället lever på ett givet anslag, blir det ekonomiska ansvaret däremot mest en fråga om att snåla. Systemet motverkar visserligen att enskilda gruppchefer drar på sig stora kostnader som belastar organisationen, men de uppmuntrar inte heller till effektiviseringar. Där kan det snarare tvärtom vara så att gruppcheferna ansöker om ökade anslag eller fler tjänster för säkerhets skull, även om det inte behövs. Eller drar sig för att exempelvis ta bort en tjänst som inte längre behövs, eftersom då kommer det bli svårt att få till en ny tjänst den dagen det behövs. Dessutom kan det ha effekten att de enskilda gruppcheferna låter en i den egna gruppen göra en sak som denne inte har kompetens för, hellre än att anlita organisationens experter eftersom dessa experter kostar pengar genom interna debiteringssystem. Ett sätt att minska kostnaderna är då att införa olika former av bonussystem för, framför allt, cheferna.

En fördel med att ge någon en bonus, utöver ordinarie lön, är att de har en morot att göra något obekvämt. Eftersom cheferna trots allt är ganska få är det antagligen ett ganska billigt sätt att öka effektiviteten, men risken är att systemet skapar motvilja bland de som inte får någon bonus. Därtill har det visat sig² att, åtminstone bland barn, medför system som bygger på direkta belöningar för varje utförd prestation att drivkraften övergår ifrån lust att prestera till lust att få belöningen så smidigt som möjligt.

Ett annat sätt, som tillämpas ganska friskt i Stockholms stad och Stockholms landsting, för att få ner kostnaderna, är att flytta verksamheten från organisationen ut på entreprenad. Storföretag såsom Ericsson, har hängt på trenden (eller varit föregångare) och traditionella supportfunktioner som städning, lunchrum och telefonväxel sköts numera av människor som inte är anställda i koncernen. I gengäld har företaget självt blivit en stor leverantör av supportfunktioner inom telekommunikation. Enligt det senaste offentliggjorda årsbokslutet (2010) kom 31% av Ericssons rörelsevinst ifrån det affärsområde som levererar tjänster (global services). Förklaringen till att det kan bli billigare för kunden att anlita stora tjänsteleverantörer som Securitas eller Ericsson trots att leverantören gör en vinst på affären, kan vara att det kombinerar det storskaliga företags förmåga att utveckla effektiva arbetsmetoder som gör tjänsten mindre personalintensiv, med mål som är tydliga och lätta att pröva för alla medarbetare (ju mer tid jag kan debitera kunden, desto bättre tjänar jag min arbetsgivare). En annan fördel för kunden, utöver eventuellt lägre kostnader, är att det är lättare att sparka ut en leverantör som inte sköter sig än att göra om sin egen organisation. Men för den som är anställd i exempelvis förskolan eller städar på en utvecklingsavdelning, innebär förändringen ett större ansvar för arbetsgivarens resultat och fortlevnad jämfört med när de jobbade för Stockholms stad respektive Ericsson.

². Ett "klassiskt" exempel på detta är en studie (Lepper med flera, Journal of Personality and Social Psychology, 1973) vari amerikanska forskare delade in några barn i två lika stora grupper. Bägge grupperna fick i uppgift att göra en målning och barnen i den ena gruppen utlovades en belöning när de var klara. Efter att alla blivit färdiga med sina målningar bedömdes deras resultat - och det visade sig att de som inte fått någon belöning klarar sig bättre.

Tjänsteproduktionen har i vissa fall gått så långt att vissa industriprodukter numera säljs som en tjänst istället för som en pryl.

Hyr tvättutrustningen.

Vi hjälper er att lägga upp en förmånlig hyresfinansiering

Genom att vi har marknadens bästa och bredaste sortiment av professionell tvättutrustning kan vi erbjuda våra kunder flexibla och ekonomiska lösningar. Och vill ni inte köpa tvättutrustningen, så kan ni hyra den!

En hyresfinansiering genom oss är ett mycket klokt val. Tecknar du ett hyresavtal med oss, kan du få ett komplett "Textilvårdsrum" utan några investeringar. Så istället för att binda upp ert kapital i en investering, betalar ni bara en fast månadshyra – och får samtidigt full kontroll på era kostnader.

Låter det intressant?
Kontakta vår försäljning på tel. 0372 - 665 00, så hjälper dom er till en riktigt bra hyreslösning!

Vi vill inget hellre än att ni ska känna er "ombrydda" hos oss.
För nöjda och trygga kunder är det bästa vi vet.

Thinking of y
Electrolux
PROFESSIONAL LAUNDRY

www.electrolux.se/laundrysystems

Fördelarna för kunden med att köpa in en tjänst, som tillhandahållandet av tvättmöjligheter, istället för att köpa utrustningen är, förslagsvis, att denne:

- Inte behöver bekymra sig om huruvida apparaterna är bra eller inte (vilket rimligen inte är så lätt för någon som inte är expert på t ex. tvättmaskiner).
- Inte behöver bekymra sig om att underhålla maskinerna.
- Nästan ständigt har maskiner som fungerar.
- Sprider kostnaden över en längre period.

För tillverkaren av apparaterna har konceptet att hyra ut tjänsten betydande fördelar som att:

- Företaget har kontrollen över när det är dags att ersätta en maskin och därmed kan utbytestillfällena anpassas efter beläggningen i produktionen.
- Tillverkaren (eller underhållsorganisationen) kan planera arbetet för underhållsteknikerna bättre så att de ständigt har lagom beläggning.
- Inflödet att pengar blir jämnare.
- Kunden knyts närmare och risken att denne väljer en annan leverantör blir sannolikt mindre.
- Den totala summan de tjänar blir troligen högre.

Men med denna utveckling flyttas mer av ansvaret för företagets vinst ifrån ett kollektiv (de som bygger tvättmaskiner) till enskilda personer (de som servar maskinerna på fältet). Dessutom blir det fler personer som har kundkontakt och därmed ansvar för hur företagets uppfattas.

Förr i tiden var produktionsutrustningen (jorden, smedjan, bruket) de tillverkande företagens viktigaste resurs. Men i och med att produktionsapparater i många branscher blivit relativt sett billigare och produktionen ständigt moderniseras eller flyttas till andra platser, har värdet på befintliga anläggningar sjunkit. Istället har varumärket gått från en underordnad ställning till det värdefullaste företaget äger. Allra tydligast syns antagligen varumärkets värde i politiska partier och idrottsföreningar, såsom fotbollsklubbar. I de senare finns ofta inga reelltillgångar alls utöver eventuell kassa. Och en hyfsat stor del av intäkterna kommer ifrån försäljning av produkter med varumärket påklustrat. Men allmänhetens uppfattning om varumärken är ganska nyckfullt, exempelvis har (se nedanstående utklipp ur Svenska Dagbladet):

- TelgeEnergi och GodEl högre anseende än Vattenfall fast Vattenfall ägs av alla Sveriges medborgare och dessutom sponsrar skidlandslaget.
- Ica högre anseende än Coop fast det förre ägs av privata handlare och det senare ägs av kunderna (de kunder som är medlemmar).

GOTT RYKTE Handelsbanken har ett utomordentligt gott anseende bland sina kunder medan Swedbank ligger sämre till. Bland bensinbolagen har Shell sämst status medan H&M och Ica får högst betyg bland detaljhandelsbolagen.

Swedbank har en otroligt lång resa tillbaka.
Göran Celerander

TNS Sifo har undersökt olika företags anseende bland kunder och icke-kunder.
- Ett företags anseende går snabbt att radera medan det tar lång tid att bygga upp, säger Göran Celerander, ansvarig för anseende-indexet hos TNS Sifo.
Ett företags anseende påverkar hur lätt eller svårt det är att locka till sig arbetskraft, att få lån och kunder.
- Ju bättre anseende, desto snabbare kommer du tillbaka om du råkar ut för problem, säger Göran Celerander.
Han nämner exemplet Ica. Medan Icas icke-kunder ger dem ett index på 63 hamnar Coops icke-kunder på låga 37. Det är en förklaring till att Coop hade svårt att ta kunder från Ica, även under köttfärsskandalen.
Icas höga index – bland kunder index 74 – är desto mer imponerande eftersom det är svårare för en stor aktör att få höga värden.
Det visar sig inte minst när vi

ser på elbolagen. De stora jättarna Eon och Vattenfall ligger omkring index 30, vilket inte är högt, medan de små uppstickarna Telge Energi och God El har index som är minst dubbelt så höga.

Anseende-index är uppbyggt så att det går att jämföra mellan olika branscher.
- Det som avgör hur stort eller litet index ett företag får är hur kunderna uppfattar trovärdigheten. Det som du gör och kommunicerar måste hänga ihop, säger Göran Celerander.
Det handlar om kvaliteten hos varor och tjänster men också det personliga intrycket av företaget, det förtroende som företaget ger och bilden av företagets kompetens.

4 snabba för anseende
✓ Duktiga medarbetare.
✓ Varor och tjänster som ger bra värde för pengarna.
✓ Tänka och handla långsiktigt.
✓ Hålla vad du lovar och på framstå som trovärdig.

- Etik och moral spelar in och om företaget uppfattas som ärligt mot kunderna.
De frågor som ställs försöker pejla det som tillsammans blir anseendet för ett företag. Den känslomässiga bindningen till företaget är viktig liksom inställningen till företagets varor och tjänster men också hur företaget fungerar i samhället när det gäller miljöpåverkan och moral.

Allmänhetens bild är mer positiv till olika detaljhandelsföretag än till flertalet energibolag – vare sig det är bensinbolag eller elbolag.
- Det finns några energibolag som drar ned genomsnittsindex men allmänheten har också en negativ bild av hur företagen agerar, säger Göran Celerander.
Han pekar på att den så kalla-

Samtliga dessa trender (fler verktyg att välja emellan, hårdare krav från marknaden, resultatansvar på lägre nivåer, bonussystem, ”alla” blir tjänsteleverantörer, allt fler har ansvar för varumärket och instabiliteten i värdet på denna allt viktigare resurs) leder till:

Fler och fler i arbetstagare belastas med höga krav på att ständigt prestera intellektuellt.

Det ökar i sin tur mängden tillfällen då det kan bli fel. Och därmed ökar rimligen, totalt sett, rädslan för att göra bort sig. Och rädsla är som bekant inte kul och med rädsla ökar risken för missunnsamhet, otrivsel och allmänt negativ stämning. Ansvar för att stävja den negativa delen av denna utveckling, vilar på arbetsgivarna. Det borde vara så att insatser för att häva eventuellt ökad rädsla, utgör en del av det obligatoriska arbetsmiljöarbetet.

De verktyg arbetsgivarna har att tillgå för ändamålet består, framför allt, av de policys och målformuleringar beträffande arbetsmiljön som de skall utforma. Men min erfarenhet, efter att i egenskap av arbetsmiljöinspektör ha studerat och diskuterat många arbetsmiljöpolicys, är att de inte alls berör dessa risker. Det kan bero på att den aspekten inte fångas upp av reglerna kring hur arbetsmiljöpolicys skall vara utformade. Se arbetsmiljöverkets krav på en arbetsmiljöpolicy (från verkets hemsida):

”En förutsättning för att bedriva ett väl fungerande internt skyddsarbete är att arbetsgivaren ger uttryck för sitt intresse och engagemang om arbetsmiljöfrågor. Ett policydokument bör visa arbetsgivarens övergripande målsättning, viljeinriktning och medel för det långsiktiga arbetet med verksamhetens arbetsmiljö.

Policyn skall vara tillämpad av all personal. Den övergripande arbetsmiljöpolicyn bör ligga till grund för framtagande av mer konkreta delmål inom varje avdelning/enhet på företaget.

I den ska anges hur arbetsförhållandena skall vara för att en tillfredsställande arbetsmiljö skall uppnås. Policyn skall ta upp både fysiska, psykologiska och sociala förhållanden som har betydelse för arbetsmiljön.

Policyn skall vara så konkret att den går att följa upp. Den skall därför anpassas till förhållandena inom varje avdelning/enhet i verksamheten.”

Dessa krav har av tolkats (Prevent, 2007, Systematiskt arbete med Hälsa – Miljö – Säkerhet, Prevent, Stockholm) så att arbetsmiljöpolicyn bör beskriva företagets viljeinriktning beträffande arbetsmiljön med formuleringar som:

”Vi ska med god marginal klara de regler som gäller för vår arbetsmiljö.”

”Varje anställd ska följa de regler som gäller för arbetsmiljön och påpeka eventuella brister som upptäcks, så att de kan rättas till så snabbt som möjligt.”

”Arbetet ska vara utvecklande för alla anställda.”

I allmänhet bidrar alltså inte arbetsmiljöpolicyn till någon minskning av eventuella rädslan för att göra fel eller misslyckas. Det är inte bara ett arbetsmiljöproblem när rädsla för att göra fel även kan förlama hela organisationen. Med de snabba förändringarna i samhället blir dessutom det som tidigare var rätt snabbt fel. Och oavsett hur hårt någon arbetar för att göra bra ifrån sig blir resultatet inte bra om ansträngningar ödas på fel saker. Det är i grunden chefernas ansvar att tillse att de anställda gör rätt saker på rätt sätt. Men eftersom de inte kan närvara i alla vardagliga valsituationer som uppstår (det vore inte ens önskvärt att ständigt ha en chef hängande över axeln) vägleds de anställda av vad de tror är verksamhetens mål.

Vi har förmodligen alla deltagit i massor av aktiviteter där det uppstått problem, på grund av att deltagarna haft olika mål, mer eller mindre beroende på att målen inte diskuterats. Det kan ha varit en resa med goda vänner, en utekväll med en vän, en myskväll med partnern, eller hela parrelationen. De goda vännerna kanske ansåg att målet med resan var att ständigt vara så fulla som möjligt, emedan du ville gå på museer. Vännen kanske i första hand ville gå ut med dig för att ha en förevändning att träffa tjejer. Myskväll för din partner kanske är ett förspel till sex, emedan det för dig är att njuta av god mat. Syftet med förhållande var för dig att ha någon att njuta sexuellt tillsammans med, emedan din partner sökte en livskamrat. För att undvika dylika problem i framtiden skulle man kunna sätta upp gemensamma mål för varenda aktivitet man i framtiden gjorde ihop med andra. Fast det skulle förmodligen inte vara särskilt lyckat, i synnerhet inte när det gäller aktiviteter med kamrater.

Arbetsgivare däremot formulerar ofta mål för verksamheten. Dessa mål förefaller dock oftast vara myntade för att ge vägledning för företagets styrelse eller kanske för att imponera på marknaden, vilket syns i de visioner/mål som formuleras på två av de största svenska företagens hemsidor:

Ericsson:

“To be the Prime Driver in an all-communicating world.

Core values

Respect, professionalism and perseverance are the values that are the foundation of the Ericsson culture, guiding us in our daily work - how we relate to people and how we do business.”

“Our core values of respect, professionalism and perseverance are reflected not only in our workplace but also in the business we do with our customers and in our dealings with society. We believe in treating every individual equally and with fairness.

Our annual employee survey shows that 90 percent of our employees feel the company’s core values are relevant to them. This attitude contributes to our company culture. It is also supported by our managers, who make sure the core values are part of everyone’s work every day.”

Vilket, trots att 90% av de anställda tydligen anser att kärnvärdena är relevanta för dom, inte ger någon större vägledning för den enskilde medarbetaren i dennes dagliga valsituationer.

Trots att Ericsson, enligt den senaste årsredovisningen, har ambitionen att vara en attraktiv arbetsgivare, i vart fall, för nyckelpersonal:

”Attrahera och behålla högt kvalificerade medarbetare

Vi tror att vår framtida framgång till stor del är beroende av vår fortsatta förmåga att anställa, utveckla, motivera och behålla ingenjörer och annan kvalificerad personal som behövs för att ta fram nya framgångsrika produkter, underhålla vårt befintliga produktutbud och tillhandahålla tjänster till våra kunder. Det råder fortfarande stark konkurrens om utbildad personal och högt kvalificerade chefer inom telekommunikationsindustrin. Vi utvecklar ständigt vår bolagskultur och våra policies för ersättningar, befordringar och förmåner och vidtar andra åtgärder för att få våra medarbetare att känna sig delaktiga och minska personalomsättningen. Det finns dock inga garantier för att vi i framtiden kommer att kunna attrahera och behålla medarbetare med rätt kompetens.”

Volvo AB (enligt företagets hemsida):

“Our promise and dedication

With size comes responsibility and since we are the second largest producer of heavy trucks in the world we take that responsibility seriously. When it comes to committing to safety, quality and the environment we are second to none, and these core values are the foundation on which our solutions rest.

Quality philosophy

Quality is the guiding principle in everything we do. It is in focus when we build a Volvo truck.

Making the world a safer place

We know what we have to do to increase safety on the roads, in vehicles and for unprotected road-users. We participate in discussions on safety, because by doing so we learn more as we head into the future.

Taking sustainability seriously

We know that we are part of the problem, but we are also part of the solution. Read more about how we take action.”

Beträffande personalen skriver Volvo i inledningen av sidorna om karriär på Volvo:

“Your development is our priority

Your professional career takes up a large portion of your daily life, and a stimulating working environment is therefore naturally essential for your well being.

At Volvo Trucks, we pay much attention to creating a work place that provides our employees with opportunities to use and expand their skills, knowledge and creative potential. Because we know that your competence, commitment and enthusiasm are essential to our ability to succeed.”

Ju svårare det är för den enskilde medarbetaren att få någon vägledning från målen, desto större är risken att denne blir rådvill och därmed kanske förlamad. Eller att denne, i valet mellan att pröva något nytt som han eller hon inte ännu inte till fullo behärskar men som i situationen vore bättre, håller sig till det gamla och beprövade. Dessa och de tidigare beskrivna problemen skulle i någon mån kunna stävjas med bättre målformuleringar från cheferna. Målformuleringar som:

Det är bättre att göra rätt saker fel, än fel saker rätt.

Fast det lär vi väl aldrig se som vägledande ord ifrån ledningen på någon kommersiell organisation. Möjligtvis formuleringen:

Vår ambition är att ständigt bli bättre, även om det orsakar oss misslyckanden och umbäranden.

Dylika formuleringar skulle, om företagsledningen lyckades visa att de menar allvar, antagligen både minska oron för att göra fel eller misslyckas och minska risken för att organisationen förlamas.

Språk

Tokigheter i svenskan

Det svenska språket är fullt av ologiskheter som gjort det svårare för mig att behärska det. I synnerhet när jag var liten, men även i nutid och då särskilt de gånger jag tvingas skriva något utan hjälp av ett ordbehandlingsprogram. Denna skrift beskriver de konstigheter som jag har eller har haft svårast att bemästra.

Enkla grundregler

De är egentligen ganska få regler man behöver kunna för att behärska det mesta i det svenska språket.

Bokstäverna och stavningen

Språket består av ett antal ljud, som när de sammanfogas på olika sätt bildar de ord som utgör språket. Varje ljud har en egen symbol (vilka kallas för bokstäver) och varje bokstav motsvarar alltid samma ljud¹.

De bokstäver som oftast används är:

a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, t, u, v, x, y, å, ä, ö.

Utöver dessa finns det en del ovanliga, som: *q, w, z, é* och *à*.

Orden skrivs genom att i en följd notera de bokstäver som hörs¹ vid uttalandet av respektive ord.

- ¹. Förutom beträffande bokstäverna: *a, e, i, o, u, y, å, ä, och ö* (kallade vokaler). De kan nämligen både uttalas snabbt och långsamt, beroende på vilket ord det gäller. I de fall de ska uttalas snabbt kallas de korta vokaler annars kallas de långa. För att markera att en vokal skall uttalas kort följs den då av två likadana av någon av de övriga bokstäverna (kallade konsonanter).

Hur vi läser

Vi läser skriven text från vänster till höger. Orden avgränsas genom att det är mellanrum mellan dem.

Satser och meningar

En sats är de ord vi vill få med i en följd utan paus, för att underlätta förståelsen för de som lyssnar. Satser börjar oftast med företeelsen som saken gäller, exempelvis:

jag, han, bilen

Därefter beskrivs vad som sker:

jag slår

han tänker

bilen rullar

Sen följer eventuella tillägg om vilken företeelse som är föremål för det som sker och/eller relativa förhållanden:

jag slår Per hårt

han tänker långsamt

bilen rullar fort

Om det är flera satser som behöver sägas i samma veva för att de som lyssnar ska förstå, tar vi först en liten paus varefter vi fortsätter med nästa sats och kanske ytterligare nästa. Dessa olika satser åtskiljs då med tecknet: , ibland i kombination med ord som och, eller, att. När vi sagt alla satser vi vill ha med tar vi en lite längre paus, innan vi kanske fortsätter. Alla de satser som vi säger innan den lite längre pausen bildar tillsammans en mening, som:

jag slår Per hårt, för han tänker långsamt, och bilen rullar fort

Stor bokstav och punkt

Meningar börjar med stor bokstav² och de slutar med en punkt³.

² Stor bokstav säger i denna betydelse inget om storleken på symbolen. Det som avses är en variant på den vanliga bokstaven (som kallas liten bokstav). De stora bokstäverna ser ut såhär:
A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L, M, N, O, P, (Q), R, S, T, U, V, (W), X, Y, (Z), Å, Ä, Ö, (È), (Á).

³ Istället för punkt kan vi använda tecknet: ! Som markerar att meningen ska läsas som ett utrop eller en uppmaning. Eller: ? Som markerar att meningen skall läsas som en fråga.

De viktigaste orden är substantiv

De viktigaste i språket är orden för de saker man behöver, såsom mat, vatten och toalett. Dessa och alla andra ord för saker kallas substantiv. Det finns även en hel mängd andra substantiv som inte är saker, exempelvis djur och känslor. De flesta orden i vårt språk är faktiskt substantiv.

Man kan känna igen substantiv genom att de kan kombineras med en eller en massa: en bil, en kärlek, en massa silver, en massa glädje.

Om det är fler än en enhet av ett visst substantiv adderas ändelsen –ar.

När vi talar om ett bestämt⁴ substantiv istället för vilket som helst av den typen tar vi bort ordet en före och adderar –en i slutet av substantivet. Istället för att säga ordet för just detta substantiv kan vi även säga den. Dessutom kan vi vara riktigt bestämda genom att göra båda sakerna samtidigt och kanske därtill peka på det som avses.

obestämt	något bestämt	mer bestämt	ännu mer bestämt
bil	en bil	bilen	den bilen
kärlek	en kärlek	kärleken	den kärleken

⁴ Om det aktuella substantivet är så bestämt att den har ett alldeles eget namn, till exempel en specifik person av det manliga könet, kan vi tala om denne som han, eller genom att använda personens namn. Men då gäller inte regeln ovan. Det vill säga, vi säger aldrig den om "Kenneth". Lika lite säger vi "Kennethen". För att i en text markera att det handlar om ett specifikt namn på en viss person skrivs det specifika namnet med stor bokstav. Det gäller även när vi avser föremål med ett eget "personligt" namn (vilket inte är så vanligt att man gör förutom beträffande geografiska platser, gosedjur och personbilar).

När vi talar om flera bestämda substantiv adderar vi ytterligare en ändelse: –na (bilarna).

Om ett substantiv äger något beskriver vi det antingen genom att lägga till ett ord som talar om att så är fallet (Anna har en cykel), eller genom att addera –s efter det substantiv som äger: Annas cykel, bilars reservdelar, bilarnas brister.

Händelser beskrivs med verb

När ett substantiv gör något, beskrivs det med ord som kallas verb. Cykla, simma, bada och älska är exempel på verb.

Om vi gör det just nu adderar vi –r i slutet av verbet, som:

jag cyklar
vi simmar
katten badar
någon älskar

Gör vi det i framtiden lägger vi till ord före verbet:

han ska cykla
Peter tänker simma
vi kommer att bada
Anna planerar att älska

Är det redan gjort beskriver vi genom att addera –de:

Anna cyklade
Pelle simmade
ni badade

Vi kan även beskriva att vi redan gjort det på ett vagare sätt, genom att lägga till ett ord före verbet samt addera –t till det:

Olle har cyklat
Kalle hade simmat
vi hade badat
andra har älskat

Om handlingen utförs av någon eller något annat än den som är föremål för handlingen adderar vi istället ett –s till aktuellt verb:

cykeln cyklas av Kalle
bilen rattas av Ulla

Vi kan även i vissa lägen lägga till –nde, till verbet, detta för att uttrycka saker som:

en skrivande herre
en fungerande bil

Hur substantiven är

Alla ord som beskriver hur substantiven är kallas för adjektiv. Röd, snabb och stark kan⁵ vara adjektiv.

När vi beskriver hur ett substantiv är i förhållande till andra substantiv lägger vi till ändelserna: –are eller –ast till adjektivet.

min bil är röd

min bil är rödare (än din)

min bil är rödast (av alla bilar).

Ibland lägger vi också till –e efter –ast för att beskriva sådant som:

min bil är den rödaste du kan tänka dig

En del adjektiv har till skillnad från röd en motsats. Dessa motsatser bildas genom att o– adderas före ordet:

adjektivet	motsatt adjektiv

lika	olika

rak	orak

vänlig	ovänlig

5. Men de är adverb i de fall de beskriver ett verb, ett adjektiv eller ett annat adverb. Exempelvis är snabb adjektiv i meningen: en snabb bil men adverb i meningen: hon springer snabbt. Adverben bildas som i exemplet innan genom att addera –t till aktuellt adjektiv.

Tal

Alla specifika antal utöver inga och en beskrivs enbart med något som kallas tal. Tal kan dels uttryckas med bokstäver och dels med symboler som kallas siffror. Dessa siffror kan sedan kombineras till alla olika tal.

Vi har bara siffror för de tio första heltalen⁶ i vårt språk, de skrivs: 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9. Övriga tal bildas genom att kombinera dessa siffror på olika sätt.

Tal mellan nio och hundra bildas genom att talet tio adderas efter aktuell siffra (kanske en underförstådd multiplicering): fyrtio, femtio.

Större tal bildas genom att ordet för aktuell tiopotens⁷ adderas till siffran:

ett + hundra = etthundra.

två + hundra + tusen = tvåhundra + tusen.

en + miljon + två + hundra + tio + tusen + två + hundra + fyrtiotre =
enmiljontvåhundra + tusentvåhundra + fyrtiotre.

⁶. Tal är antingen heltal eller decimaltal. Heltal används för att räkna hela föremål, såsom antalet människor i kön till kiosken. Men alla föremål är inte hela. Exempelvis kan man ha en halv chokladkaka. Tal som en halv eller fyra och en halv, är decimaltal. Decimaltal beskrivs genom att vi tar det närmast lägre heltalet, efter det sätter vi ett kommatecken och därefter de aktuella decimalsiffrorna, exempelvis: 3,14.

⁷. 10 = tio.
100 = hundra.
1000 = tusen.
Är exempel på tiopotenser.

De mest förvirrande undantagen

Ch låter likadant som stj

Vissa ljud har, av någon underlig anledning, tolkats till olika bokstavskombinationer i olika ord. Detta gäller exempelvis:

E-ljudet som oftast stavas e men ibland é (som i entré).

J-ljudet, vilket kan stavas med: j (jul), dj (djur), gj (gjuta), hj (hjul), och med lj (ljus). Trots att det hade gått bra att stava alla orden med bara j: jul, jur, jul, jus.

K-ljudet som konstigt nog ibland skrivs med: k (kappa), c (camping), ch (och), ck (lack) samt q (quenell). Istället för med k hela vägen: kappa, kamping, okk, lakk, kenell.

S-ljudet som kan skrivas med s (söka), c (cykel), sc (scen) och z (zenit).

Ett ljud som kan skrivas med ch (chef), g (geni), j ((jalusi), sch (schack), sh (sherry), sj (sjö), sk (skena), skj (skjul) och stj (stjärna).

Ett ljud som kan skrivas med tj (tjuta), k (känna), kj (kjol) och ch (chili).

Å-ljudet som förutom med å kan skrivas med o såsom i offer.

R-ljudet som oftast skrivs med bara r (rullar) men som i vissa fall också skrivs rl (karlar).

V-ljudet som ibland istället skrivs med w (bowling) och i en del ord med u (quartzur).

Det medför bland annat även att vissa lika stavade ord kan uttalas på flera sätt och då betyda olika saker:
loge (uthus, uttalas som det är skrivet) och loge (visst rum i bland annat teatrar, uttalas: låsch)
Polen (landet, uttalas Pålen) emedan polen (på exempelvis ett batteri, uttalas som det är skrivet)

Korta vokaler ger inte alltid dubbel konsonant

I vissa fall ska vokalen bara efterföljas av en konsonant även om den är kort:

Rätt	borde vara rätt
Kam	kamm
Bom	bomm
Men	menn
In	inn
Kan	kann

Det som är gemensamt för dessa ord är att den korta vokalen följs av bara ett –m eller ett –n. Fast för att göra det extra förvirrande finns det också ord med kort vokal som följs av –mm eller –nn, som: damm och lamm, eller hann och vann.

Om den korta vokalen följs av –mm eller –nn, som i sin tur följs av en vokal ska det ibland vara två –mm eller –nn: hammare, rummet, funnen och henne.

I andra fall ska det inte vara så:

rätt	borde vara rätt
planering	plannering
laminat	lamminat
Honom	honnom

I de fall den korta vokalen följs av –nn, som i sin tur följs av en konsonant ska det ibland vara två –nn: finns, gynnsam och minns.

Och ibland inte: hantel, infall och hangar.

Denna konstighet gäller även andra konsonanter: mist, talk, trots och halt.

Jämfört med: knussla, knollra, kuttra, pillra.

I andra ord åtföljs en lång vokal av två eller fler konsonanter: helt, lekstuga och slöjd.

Dessutom förekommer det till och med fall där en vokal följs av två lika konsonanter utan att den är kort, som:

rätt	borde vara rätt
kollega	kolega
kommun	komun

Bokstaven k är väldigt speciell för vi skriver aldrig två k:n efter varandra oavsett hur kort vokalen är förutom i några få ord som: kökkenmödding och hakkors.

När det borde vara två k:n efter varandra skriver istället oftast ck:

rätt	borde vara rätt
vacker	vakker
spackel	spakkel
mack	makk

Om det råkar vara en kort vokal som av ljudet att döma följs av något som borde stavas: ks. Skriver vi oftast x, och ibland cc:

rätt	borde vara rätt	eller ännu bättre	eller åtminstone
sax	saks	sakks	sacks
lax	laks	lakks	lacks
successiv	suksessiv	sukksessiv	sucksessiv

Fast till den ”regeln” går det också att hitta undantag såsom: bensinmacks.

Och när ett ord som slutar på två lika konsonanter slås ihop med ett annat ord som börjar med samma konsonant tar vi, helt ologiskt, bort en av dessa:

grundord	rätt	borde vara rätt
kall + lager	kallager	kalllager
metall + legering	metallegering	metalllegering

Ibland är det inte en utan ett

Ungefär en fjärdedel av alla substantiv tycker vi inte går ihop med ordet en ... istället har vi bestämt att det skall heta ett ... Och då vi pekar på föremål som är ett-ord säger vi det istället för den.

Det heter en bil men ett äpple och när äpplet pekas ut heter det: det äpplet, istället för det logiska den äppleen.

Om man talar om en man säger man ju som tidigare nämnts han eller istället för den. Och om vi talar om en kvinna eller en grupp säger vi hon respektive de. Dessa, och andra liknande ord, är extremt oregelbundna:

grund	utpekande	ägande	återspeglande
han	honom	hans	sig
hon	henne	hennes	sig
den	den	dess	sig
de, dom	dem, dom	deras	sig

Fast det borde heta:

han	hanen	hans	sig
hon	honen	hons	sig
den	denen	dens	sig
de	deen	des	sig

Det finns flera dylika ord, som:

grund	utpekande	ägande	återspeglande
jag	mig, mej	min, mitt	mig
du	dig, dej	din, ditt	dig
man	en	ens	sig
det	det	dess	sig
vi	oss	vårt	oss
ni	er	era	er

Istället för:

jag	jagen	jags	sig
du	duen	dus	sig
man	manen	mans	sig
den	denen	dens	sig
vi	vien	vis	sig
ni	nien	nis	sig

Fler är inte alltid –ar

Alla flertal beskrivs inte med ändelserna –ar eller –arna (bil, bilar, bilarna). Det finns undantag där bara en eller ett par bokstav skiljer från regeln, som:

en/ett	flera	de
cykel	cyklar	cyklarna
kvinna	kvinnor	kvinnorna
sko	skor	skorna
ärende	ärenden	ärendena
bank	banker	bankerna
mus	möss	mössen

Istället för:

cykel	cykelar	cykelarna
kvinna	kvinnaar	kvinnaarna
sko	skoar	skoarna
ärende	ärendear	ärendearna
bank	bankar	bankarna
mus	musar	musarna

Andra ord bryter emot dessa enkla regler på betydligt grövre sätt:

En/ett	flera	de
ess	ess	essen
land	länder	länderna
hus	hus	husen
år	år	åren
datum	datum	datumen

När det borde heta:

ess	essar	essarna
land	landar	landarna
hus	husar	husarna
år	årar	årarna
datum	datumar	datumarna

Eller ännu värre ord som inte ens utgår från entalsformen såsom: ris.

En enhet av detta heter ett riskorn istället för att som det logiskt borde vara:

En/ett	flera	de
ris	risar	risarna

Var betyder samma som är fast i dåtid

Vissa verb följer inte reglerna. Istället för att göra något åt detta har vi valt att fortsätta att använda dom och nöjt oss med att ge dom ett eget namn ”oregelbundna verb”. Den vanligaste av dessa tokiga företeelser är ordet vara som ändras väldigt mycket mellan de olika formerna:

då	då, svävande	nu	framtid
var	har varit	är	(kommer att) vara

Istället för exempelvis:

varade	har varat	varar	(kommer att) vara

Det finns betydlig fler konstiga verb, exempelvis:

dåtid	rätt		dåtid	borde vara rätt	
	nutid	framtid (ska +)		nutid	framtid (ska +)
<i>brann</i>	<i>brinner</i>	<i>brinna</i>	<i>brinnade</i>	<i>brinnar</i>	<i>brinna</i>
<i>satt</i>	<i>sitter</i>	<i>sitta</i>	<i>sittade</i>	<i>sittar</i>	<i>sitta</i>
<i>sprack</i>	<i>spricker</i>	<i>spricka</i>	<i>sprickade</i>	<i>sprickar</i>	<i>spricka</i>
<i>bet</i>	<i>biter</i>	<i>bita</i>	<i>bitade</i>	<i>bitar</i>	<i>bita</i>
<i>teg</i>	<i>tiger</i>	<i>tiga</i>	<i>tigade</i>	<i>tigar</i>	<i>tiga</i>
<i>fick</i>	<i>får</i>	<i>få</i>	<i>fåade</i>	<i>får</i>	<i>få</i>
<i>bjudit</i>	<i>bjuder</i>	<i>bjuda</i>	<i>bjudade</i>	<i>bjudar</i>	<i>bjuda</i>
<i>blev</i>	<i>blir</i>	<i>bli</i>	<i>blide</i>	<i>blir</i>	<i>bli</i>
<i>kom</i>	<i>kommer</i>	<i>komma</i>	<i>kommade</i>	<i>kommar</i>	<i>komma</i>
<i>mindes</i>	<i>minns</i>	<i>minnas</i>	<i>minnasde</i>	<i>minnasr</i>	<i>minnas</i>
<i>trivdes</i>	<i>trivs</i>	<i>trivas</i>	<i>trivasde</i>	<i>trivasr</i>	<i>trivas</i>
<i>gjorde</i>	<i>gör</i>	<i>göra</i>	<i>görade</i>	<i>görar</i>	<i>göra</i>
<i>tog</i>	<i>tar</i>	<i>ta</i>	<i>tade</i>	<i>tar</i>	<i>ta</i>
<i>sa, sade</i>	<i>säger</i>	<i>säga</i>	<i>sägade</i>	<i>sägar</i>	<i>säga</i>
<i>visste</i>	<i>vet</i>	<i>veta</i>	<i>vetade</i>	<i>vetar</i>	<i>veta</i>
<i>lät</i>	<i>låter</i>	<i>låta</i>	<i>låtade</i>	<i>låtar</i>	<i>låta</i>
<i>kände</i>	<i>känner</i>	<i>känna</i>	<i>kännade</i>	<i>känner</i>	<i>känna</i>
<i>höll</i>	<i>håller</i>	<i>hålla</i>	<i>hållade</i>	<i>hållar</i>	<i>hålla</i>
<i>hette</i>	<i>heter</i>	<i>heta</i>	<i>hetade</i>	<i>hetar</i>	<i>heta</i>
<i>bar</i>	<i>bär</i>	<i>bära</i>	<i>bärade</i>	<i>bärar</i>	<i>bära</i>
<i>drog</i>	<i>drar</i>	<i>dra</i>	<i>drade</i>	<i>drar</i>	<i>dra</i>
<i>låg</i>	<i>ligger</i>	<i>ligga</i>	<i>liggade</i>	<i>liggar</i>	<i>ligga</i>
<i>la, lade</i>	<i>lägger</i>	<i>lägga</i>	<i>läggade</i>	<i>läggar</i>	<i>lägga</i>
<i>satte</i>	<i>sätter</i>	<i>sätta</i>	<i>sättade</i>	<i>sättar</i>	<i>sätta</i>
<i>slog</i>	<i>slår</i>	<i>slå</i>	<i>slåde</i>	<i>slår</i>	<i>slå</i>
<i>föll</i>	<i>faller</i>	<i>falla</i>	<i>fallade</i>	<i>fallar</i>	<i>falla</i>
<i>åt</i>	<i>äter</i>	<i>äta</i>	<i>ätade</i>	<i>ätar</i>	<i>äta</i>
<i>stal</i>	<i>stjäl</i>	<i>stjäl</i>	<i>stjälade</i>	<i>stjäl</i>	<i>stjäl</i>
<i>grät</i>	<i>gråter</i>	<i>gråta</i>	<i>gråtade</i>	<i>gråtar</i>	<i>gråta</i>
<i>sålde</i>	<i>säljer</i>	<i>sälja</i>	<i>säljade</i>	<i>säljar</i>	<i>sälja</i>
<i>vande</i>	<i>vänjer</i>	<i>vänja</i>	<i>vänjade</i>	<i>vänjar</i>	<i>vänja</i>
<i>skilde</i>	<i>skiljer</i>	<i>skilja</i>	<i>skiljade</i>	<i>skiljar</i>	<i>skilja</i>

Regeln om att addera ett –t efter verbet när vi vagare ordalag vill beskriva att något har gjorts har givetvis också en mängd undantag, som:

grund	rätt	borde vara rätt
känna	(har) känt	(har) kännat
binda	(har) bundit	(har) bindat
tiga	(har) tigit	(har) tigat
finnas	(har) funnits	(har) finnst
har	(har) haft	(har) hart

–Ast är inte alltid extremare än –are

Många relativa förhållanden beskrivs med –are och –ast (exempelvis gul, gulare, gulast), men inte alla. Det finns undantag där bara några bokstäver skiljer från regeln, som:

stor	större	störst

När det borde vara:

stor	storare	storast

Och betydligt värre exempel, där få bokstäver behålls genom alla tre formerna:

bra	bättre	bäst

När det borde heta:

bra	braare	braast

Eller ännu värre beträffande motsatsen till stor:

liten	mindre	minst

Istället för:

liten	litenare	litenast

Och kanske allra värst är det att för vissa ord finns inte ens alla former, det gäller exempelvis:

få	färe	?

Konsekventa benämningar vore:

få	fåare	fåast

För några beskrivande ord finns det till och med bara en nivå:

höger	?	?

Där det skulle kunna heta:

höger	högerare	högerast

Då ska man av någon anledning använda mer eller mest:

höger	mer åt höger	mest åt höger

Om substantivet, som adjektivet beskriver, är ett ett-ord adderas -t av någon orsak efter adjektivet:

en-ord	ett-ord
en vacker anka	ett vackert träd
en vacker bil	ett vackert fordon
en söt raket	ett sött maskingevär

Fast det här undantaget gäller inte om adjektivet redan slutar på -t:

en-ord	ett-ord
en elegant anka	ett elegant träd

Om adjektivet slutar på -n med en-ord, slutar de på -t eller -nt med ett-ord. Om de däremot slutar på -d, ändras d:et till ett -t, eller om det slutat på -dd blir det -tt:

en-ord	ett-ord
En naken anka	ett naket hus
en klen bil	ett klent hus
en sprängd anka	ett sprängt hus
en ond bil	ett ont fordon
en klädd anka	ett klätt hus
en glad anka	ett glatt träd

I det sista exemplet lägger vi dessutom till ett extra -t utan att det är -dd, för att ytterligare krångla till det.

Men det är ingen skillnad på en eller ett-ord om de är ännu vackrare, större substantiv eller de allra vackraste eller största dito:

en-ord	ett-ord
en vackrare anka	ett vackrare träd
den vackraste bil	det vackraste fordon

Eller i meningar där en eller ett inte är med:

en-ord	ett-ord
vackra anka	vackra träd
vackra bil	vackra fordon

Om det i en sats är flera substantiv som avses markeras det enligt grundregeln enbart med ändelsen –ar på substantivet. Men dessutom adderar vi av någon anledning till –a till adjektivet om det står i grundformen:

rätt	borde vara rätt
röda bilar	röd bilar
sköna skor	skön skor
gulliga barn	gullig barn

Även i detta sammanhang är adjektivet liten extra djävligt eftersom vi anser att det inte ens går att säga: bilarna är för litena, för då ska det heta: bilarna är för små.

I vissa fall förändras dessutom adjektiven på flera sätt när det är flera substantiv som avses:

en	flera
en skriven regel	tre skrivna regler
en gammal gubbe	två gamla gubbar

Därutöver gör vi ibland även skillnad på om det är en man eller kvinna som avses:

kvinna	man
min kära Anna	min käre Olle
den driftiga kvinnan	den driftige mannen

Men det heter:

kvinna	man
min älskade Anna	min älskade Olle
Inte:	
min älskade Anna	

Det finns vidare en hel del undantag till regeln att det motsatta adjektivet bildas genom att o– adderas:

finns	finns inte	finns	motsats till motsatsen
tråkig	otråkig ⁸	kul	okul ⁸
ful	oful ⁸	snygg	osnygg ⁹
dum	odum ⁸	intelligent	ointelligent

⁸. Ordet finns inte.

⁹. Ordet finns men det betyder inte ful utan orenlig.

Och ord som slutar på –are utan att vara adjektiv. Exempelvis är tillbringare ett substantiv och inte en form av tillbring, det vill säga det heter inte:

tillbring	tillbringare	tillbringast
ång	ångare	ångast

Slutligen har vi även ord som slutar på –ast utan att vara adjektiv som: fantast och pederast. Så någon som är pederast är inte nödvändigtvis extremare peder än andra.

Tjugo borde heta tvåtio

Räkneorden upp till hundra skulle om grundregeln följdes heta:

Noll, ett, två, tre, fyra, fem, sex, sju, åtta, nio,
tio, tioett, tiotvå, tiotre, tiofyra, tiofem, tiosex, tiosju, tioåtta, tionio,
tvåtio, tvåtioett, tvåtiotvå, tvåtiotre, tvåtiofyra, tvåtiofem, tvåtiosex, tvåtiosju, tvåtioåtta, tvåtionio,
tretio, tretioett, tretiofyra, tretiofem, tretiosex, tretiosju, tretioåtta, tretionio,
fyrtio, fyrtioett, fyrtiotvå, fyrtiotre, fyrtiofyra, fyrtiofem, fyrtiosex, fyrtiosju, fyrtioåtta, fyrtionio,
femtio, femtiott, femtiotvå, femtiotre, femtiofyra, femtiofem, femtiosex, femtiosju, femtioåtta, femtionio,
sextio, sextioett, sextiotvå, sextiotre, sextiofyra, sextiofem, sextiosex, sextiosju, sextioåtta, sextionio,
sjutio, sjutioett, sjutiotvå, sjutiotre, sjutiofyra, sjutiofem, sjutiosex, sjutiosju, sjutioåtta, sjutionio,
åttatio, åttatioett, åttatvå, åttatotre, åttatiofyra, åttatiofem, åttatiosex, åttatiosju, åttatioåtta, åttationio,
nötio, nötioett, nötiotvå, nötiotre, nötiofyra, nötiofem, nötiosex, nötiosju, nötioåtta, nötionio.

Fast det gör de ju inte.

Om språket vore konsekvent

Om alla de ovan beskrivna tokerierna eliminerades och vi höll oss till våra enkla grundregler skulle skriven svenska se ut som följer (med kursiv stil) istället för det nuvarande sättet att skriva (vanlig text).

Somm andra barnar sprinngade jag mykktare änn vad vuxenar görade.
Som andra barn sprang jag mycket mer än vad vuxna gjorde.

Eftersom avståndar varade korrtare i jags värld okk jag tykkede denn kännades uppfrisskandeare att sprinnga änn att gå.
Eftersom avstånden var kortare i min värld och jag tyckte det kändes mer uppfriskande att springa än att gå.

Jag slitade ut alla löparskoar på litenare änn enn år.
Jag slet ut alla löparskor på mindre än ett år.

Jag fårade ny löparskoar för enn par år sedan, de varar deen storaste jag har hart.
Jag fick nya löparskor för ett par år sedan, de är dom största jag har haft.

Menn denn hänndar sällann att jag annvänder deen.
Men det händer sällan att jag använder dom.

Fasst nu sprinngar jag okk varar på väg till jags sysster.
Fast springer jag och är på väg till min syster.

Honns hus ligger någon killometer från jags.
Hennes hus ligger någon kilometer från mitt.

Vi ska driikka kaffe okk äta tårta. Denn ska bli godat.
Vi ska dricka kaffe och äta tårta. Det ska bli gott.

Snabbkurs i språk

Franska, spanska, tyska, holländska

Denna språkkurs är tänkt som avstamp för den som vill lära sig basal konversation på franska, tyska, holländska, eller spanska inför en resa till något av språkområdena. Språket är därför väldigt förenklat.

Om du inte känner till översättningen av det ord du skulle vilja använda, kan du ofta chansa med motsvarande svenska ord ifall du är i till exempel Tyskland¹ eller Holland¹. Men det går som regel inte att göra det i Frankrike eller Spanien.

Beträffande ordföljden föreslår jag att du börjar med att göra meningar som direkt översätter svensk ordföljd. Det duger oftast för att du ska bli förstådd och det blir till och med ofta rätt.

Fundera inte så mycket över uttalet. Det ger sig ganska snart när du väl börjar praktisera dina kunskaper i ett lämpligt land.

¹. Grovt räknat är var tionde tyskt och var femte holländskt ord så lika det motsvarande svenska ordet att det svenska ordet borde fungera.

Substantiv

svenska	franska ²	spanska ²	tyska ³	holländska
affär/butik	magasin	asunto	Laden	winkel
apelsin	orange	naranja	Apfelsine	sinaasappel
arm	bras	brazo	Arm	arm
bad	bain	baño		
... ..				
... ..				
... ..				
... ..				
... ..				
... ..				
... ..				
... ..				
... ..				
... ..				
... ..				
... ..				
... ..				
... ..				
... ..				
... ..				
... ..			Fuss ⁴	voet
fotografi	photo	foto	Fotografie	fotografie
frimärke	timbre	sello	Briefmarke	postzegel
frukost	petit-déjeuner	desayuno	Frühstück	ontbijt
får	mouton	carnero	Schaf	schaap
gata	rue	calle	Strasse ⁴	straat
glass	glace	helado	Speiseeis	ijs
gris	cochon	cerdo	Schwein	zwijn
gurka	concombre	pepino	Gurke	komkommer
handväska	sac à main	bolso	Handtasche	handtas
hotell	hôtel	hotel	Hotel	hotel
hund	chien	perro	Hund	hond
jacka	veste	cazadora	Jacke	jasje
järnväg	chemin de fer	ferrocarril	Eisenbahn	spoorbaan
kaffe	café	café	Kaffee	koffie

2. Både franskan och spanskan har, som synes, ett antal olika krokar på vokaler. Fundera inte så mycket över vad de innebär utan läs orden som om krokarna inte fanns.

3. På tyska skrivs alla substantiv med stor första bokstav.

4. Tyskt dubbel-s (ß), det uttalas som om det vore två s efter varandra.

Substantiv fortsättning

svenska	franska ²	spanska ²	tyska ³	holländska
kalv	veau	ternero	Kalb	kalf
karta	plan	mapa	Karte	kaart
katt	chat	gato	Katze	kat
kjol	jupe	falda	Rock	rok
klocka/ur	montre	reloj	Uhr	klok
kläder	vêtements	ropa	Kleider	kleren
ko	vache	vaca	Kuh	koe
korv	saucisse	salchicha	Wurst	worst
kvinn	femme	mujer	Frau	vrouw
kyckling	poulet	pollo	Küken	kuiken
kyrka	église	iglesia	Kirche	kerk
kök	cuisine	cocina	Küche	keuken
kött	viande	carne	Fleisch	vlees
lamm	agneau	cordero	Lamm	lam
livsmedel	vivres	víveres	Lebensmittel	levensmiddelen
lunch	déjeuner	almuerzo	Lunch	middagmaal
läskedryck	boisson	refresco	Limonade	frisdrank
lök	oignon	cebolla	Zwiebel	ui
man	homme	hombre	Mann	man
mat	nourriture	comida	Essen	eten
medicin	médecine	medicina	Medizin	geneeskunde
middag/kvällsmat	dîner	cena	Abendessen	avondmaal
minut	minute	minuto	Minute	minuut
mjöl	lait	leche	Milch	melk
mun	bouche	boca	Mund	mond
museum	musée	museo	Museum	museum
mygga	mostique	mosquito	Mücke	mug
mynt	pièce de monnaie	moneda	Münze	mun
månad	mois	mes	Monat	maand
nota (på restaurang)	addition	cuenta	Rechnung	rekening
nyckel	clé	llave	Schlüssel ⁵	sleutel
ost	fromage	queso	Käse	oosten/kaas
pengar	argent	dinero	Geld	geld
peppar	poivre	pimienta	Pfeffer	peper

⁵. Ü kallas tyskt y och det uttalas som svenskans y.

Substantiv fortsättning

svenska	franska ²	spanska ²	tyska ³	holländska
plast	plastique	plástico	Kunststoff	plastic
pojke	garçon	chico/muchacho	Junge	jongen
polis	police	policía		
resväska				
öl	œuf ⁶ bière	huevo cerveza	Eisenbahn Bier	ei bier

6. æ uttalas ö.

Veckodagar och månader

svenska	franska	spanska	tyska	holländska
måndag	lundi	lunes	Montag	maandag
tisdag	mardi	martes	Dienstag	dinsdag
onsdag	mercredi	miércoles	Mittwoch	woensdag
torsdag	jeudi	jueves	Donnerstag	donderdag
fredag	vendredi	viernes	Freitag	vrijdag
lördag	samedi	sábado	Samstag	zaterdag
söndag	dimanche	domingo	Sonntag	zondag
januari	janvier	enero	Januar	januari
februari	février	febrero	Februar	februari
mars	mars	marzo	März	maart
april	avril	abril	April	april
maj	mai	mayo	Mai	mei
juni	juin	junio	Juni	juni
juli	juillet	julio	Juli	juli
augusti	août	agosto	August	augustus
september	septembre	septiembre	September	september
oktober	octobre	octubre	Oktober	oktober
november	novembre	noviembre	November	november
december	décembre	diciembre	Dezember	december

Verb

svenska	franska	spanska	tyska	holländska
arbeta	travailler	trabajar	arbeiten	arbeid
besöka	rendre visite	visitar	besuchen	bezoeken
bo	habiter	habitar	wohnen	wonen
dansa	danser	danzar	tanzen	dansen
fråga	demander	preguntar	fragen	vragen
förstå	comprendre	comprender	verstehen	verstaan
gå (med fötterna)	marcher	ir	gehen	gaan
heta	appeler	llamarse	heissen ⁴	heten
hitta	trouver	hallar	finden	vinden
höra	écouter	oir	hören	horen
koka	bouillir	cocer	kochen	koken
komma	venir	venir	kommen	komma
kosta	coûter	valer	kosten	kosten
köpa	acheter	comprar	kaufen	kopen
lova	promettre	prometer	versprechen	loven
lyssna	écouter	escuchar	zuhören	luisteren
läsa	lire	leer	lesen	lezen
minnas	rappeler	recordar	erinnern	herinneren
minska	diminuer	disminuir	vermindern	verminderen
se (betrakta)	regarder	observar	sehen	zien
sova	dormir	dormir	schlafen	slapen
springa	courir	correr	laufen	springen
steka	cuire	asar	braten	braden
sälja	vendre	vender	verkaufen	verkopen
tala	parler	hablar	sprechen	spreken
vara	être	estar	sein	zijn
vilja	vouloir	querer	wollen	willen
våga	oser	atreverse a	wagen	wagen
åka	aller	viajar	fahren	rijden
älska	aimer	amar	lieben	liefhebben
äta	manger	comer	essen	eten

Notera att i alla dessa språk, utom svenskan, har verben olika former beroende på vem som utför handlingen. Det vill säga att till exempel jag åker heter inte samma sak som du åker eller ni åker. Därtill finns, likt svenskan, olika tempusformer. Detta sammantaget gör verben ganska komplicerade, men som nybörjade kan man ignorera det och ändå få fram sitt budskap på respektive språk.

⁴ Tyskt dubbel-s (ß).

Räkneord

svenska	franska	spanska	tyska	holländska
noll	zéro	cero	null	nul
ett	un	un	eins	één
två	deux	dos	zwei	twee
tre	trois	tres	drei	drie
fyra	quatre	cuatro	vier	vier
fem	cinq	cinco	fünf	vijf
sex	six	seis	sechs	zes
sju	sept	siete	sieben	zeven
åtta	huit	ocho	acht	acht
nio	neuf	nueve	neun	negen
tio	dix	diez	zehn	tien
elva	onze	once	elf	elf
tolv	douze	doce	zwölf	twaaif
tretton	treize	trece	dreizehn	dertien
fjorton	quatorze	catorce	vierzehn	veertien
femton	quinze	quince	fünfzehn	vijftien
sexton	seize	dieciséis	sechzehn	zestien
sjutton	dix-sept	diecisiete	siebzehn	zeventien
arton	dix-huit	dieciocho	achtzehn	achtien
nitton	dix-neuf	diecinueve	neunzehn	negentien
tjugo	vingt	veinte	zwanzig	twintig
trettio	trente	trienta	dreissig ⁴	dertig
fjrtio	quarante	cuarenta	vierzig	veertig
femtio	cinquante	cincuenta	fünfzig	vijftig
sextio	soixante	sesenta	sechzig	zestig
sjuttio	soixante-dix	setenta	siebzig	zeventig
åttio	quatre-vingts	ochenta	achtzig	tachtig
nittio	quatre-vingt-dix	noventa	neunzig	negentig
hundra	cent	cien	hundert	honderd
tusen	mille	mil	tausend	duizend

^{4.} Tyskt dubbel-s (ß).

Övriga ord

Det finns en hel del ord som inte tillhör någon av de ovan uppräknade grupperna. Några av de viktigaste av dessa räknas upp nedan.

Färger

svenska	franska	spanska	tyska	holländska
blå	bleu	azul	blau	blauw
brun	brun	marrón	braun	bruin
grön	vert	verde	grüne	groen
gul	jaune	amarillo	gelb	geel
röd	rouge	rojo	rot	rood
svart	noir	negro	schwarz	zwart
vit	blanc	blanco	weiss ⁴	wit

Diverse

svenska	franska	spanska	tyska	holländska
adjö	au revoir	adiós	auf wiedersehen	adieu
aldrig	jamais	jamás	niemals	nimmer
alla	tous	todos	alle	allemaal
alltid	toujours	siempre	immer	altijd
arg	en colère	enfadado	böse	boos
bakom	derrière	tras	hinter	achter
billig	bon marché	económico	billig	billijk
bra	bien	bueno	gut	goed
bredvid	à côté de	junto a	neben	naast
de (om personer)	ils	ellos	er	ze
du	tu	tú	durstig	je
dyr	cher	costoso	teuer	duur
framför	devant	delante de	vor	voor
från	de	de	von	van
ful	laid	feo	hässlich ⁴	slecht
gammal	vieux	viejo	alt	oud
glad	gai	achispado	fröhlich	opgeruimd
god (smaklig)	plein de goût	apetitoso	gut	lekker
goddag	bonjour	buenos días		

⁴ Tyskt dubbel-s (ß).

Diverse fortsättning

svenska	franska	spanska	tyska	holländska
han	lui	él	er	hij
hon	elle	ella	sie	ze
hungrig	avoir faim	hambriento	hungrig	hongerig
höger	droite	derecho	recht	rechter
i	dans	en	in	in
idag	aujourd'hui	hoy	heute	vandaag
igår	hier	ayer	gestern	gisteren
imorgon	demain	mañana		
.....				
.....				
.....		frío		
.....				
.....				
lång				
.....				
.....				
.....				
.....				
.....				
.....				
.....				
.....				
.....				
.....				
.....				
.....				
.....			gross ⁴	groot
tack	merci	gracia	danke	dank
tidigare	plus tôt	más temprano	früher	vroeger
torr	sec	seco	trocken	dor
trött	fatigué	fatigado	müde	moe
törstig	assoiffé	sediento	durstig	dorstig
under (läge)	sous	bajo	unter	onder
ung	jeune	joven	jung	jong
vacker	beau	guapo	schön	schoon
varm	chaud	caliente	warm	warm
vi	nous	nosotros	wir	we
vid (läge)	près de	a	an	wijd
våt	mouillé	mojado	nass ⁴	vochtig
vänster	gauche	izquierdo	link	links

⁴ Tyskt dubbel-s (ß).

Snabbkurs i författarkonsten

Antagligen blir de flesta historier som påbörjas aldrig blir slutförda. Ibland kanske för att författarna inte tror att de kommer att bli tillräckligt bra. Vilket gör att de får sådan vanda inför varje nytt ord att de inte kommer vidare, eller fastnar i ett ständigt editerande av det redan skrivna. Editerande bör anstå till dess att hela historien är klar och de som kör fast bör ha i åtanke att väldigt lite av allt det som skrivs är bra. Det som syns i bokhandelsdiskarna är bara en liten del av allt det skrivna. Den lilla del som redaktörerna tyckte var god nog. Så det är kanske inte så troligt att de tycker att just din historia är tillräckligt bra. Men det spelar ingen roll! Även om ingen annan ens kommer att vilja läsa den till slutet, har du i alla fall skrivit den. Du har skapat din värld, med dina människor och dina miljöer. Det är både roligt och något att vara stolt över. Bara du inte fastnar i skrivarvåndor, för då blir skrivandet till en plåga.

Jag tror att de flesta som får en idé till en roman, först får en idé om själva storyn. Det är oftast storyn som är det kreativa i en roman, resten är ett hantverk. Det finns naturligtvis undantag, romaner med nytänkande beträffande hur till exempel miljöerna beskrivs. Det betyder inte att dylika romaner är underhållande läsning, kanske är det tvärtom. Det finns till och med romaner som inte har någon egen story över huvud taget, men som ändå är mycket underhållande. Denna kurs går inte djupare in på dylika frågor, istället handlar den om hantverket att klä en story med händelser, personer, miljöer och dialog.

Anslaget

För att en story ska bli till en bok krävs det att författaren hittar lämpliga ord för att beskriva den. Därtill måste orden hänga ihop och de ska bilda text som flyter. Texten bör dessutom inte vara allt för spretig och den ska passa för den tänkta storyn. För att lyckas med detta på bra sätt bör författaren, enligt min erfarenhet, tänka igenom och ta ställning i ett antal viktiga frågor som här sammanfattats som anslaget. Därefter bör, som regel, samma anslag behållas genom hela berättelsen. Dessa viktiga frågor är:

- Berättarformen, dvs. relationen mellan dig och din huvudperson. Ofta är författaren huvudperson (jag-form), ännu oftare är författaren utomstående och även huvudpersonen är skildrad i (han/hon-form). Det kan även vara flera jag (ovanligt) eller flera han/hon (vanligt) vars tankar och göranden läsaren får följa igenom romanen.
- Berättarögonen. Med berättarögonen menas den som betraktar det som sker i historien. Om historien strikt följer en person är oftast allt sett ur den personens synvinkel. Om historien däremot följer flera personer sitter berättarögonen vanligen på en allseende betraktare som dels kan betrakta människor och skeenden utifrån och dels kan gå in i hjärnan på vilken som helst av rollfigurerna.
- Berättarhjärnan. Olika personer som betraktar samma händelse lägger som bekant märke till olika saker och de gör olika associationer. Oavsett hur många par berättarögon som betraktar skeendena är det dock som regel samma berättarhjärna som tolkar det som sker.
- Berättarspråket. Vilka ord berättarhjärnan använder för att konkretisera tolkningarna.

I många romaner är anslaget ganska okomplicerat eftersom historien hela tiden ses genom huvudpersonens ögon. Det är således samma ögon, hjärna och språk som ser, tolkar och konkretiserar genom hela berättelsen. Den som väljer ett dylikt anslag kan välja någon verklig person som han/hon tycker skulle vara lämplig för rollen. Därefter är det bara att föreställa sig in i hur den personen skulle uppleva historien. Vad personen skulle ha noterat i miljöerna och av händelserna, vad han/hon skulle ha sagt, gjort, och tyckt om de andra figurerna, samt slutligen hur denne skulle ha beskrivit allt detta. För den som gjort ett bra val, genereras texten därefter mer eller mindre av sig själv. Den som däremot valt en person som han eller hon inte kan identifiera sig med, får det väldigt mycket jobbigare att klämma fram någon text över huvud taget.

Här följer några exempel på hur samma historia skulle kunna se ut med några olika anslag. Historien handlar om en man som kommer hem ovanligt tidigt ifrån sitt arbete en dag och då finner hustrun i säng tillsammans med en man. När han blir varse detta lämnar han raskt bostaden, sätter sig i sin bil, funderar på vad han ska göra och beslutar sig för att hämnas.

Version 1.

Berättad i jag form. Jag-personen (berättarögon och berättarhjärna) är feg, bitter och han tror att alla vill djävlans med honom. Berättarspråket i texten är en tolkning av huvudpersonens inre monolog. Med detta anslag och honom som huvudperson ligger det nära till hands att tro att hans hämnd består i att han gör små diskreta elakheter emot frun. Elakheter som inte syns så tydligt, vilket gör att han inte behöver stå för dom eller tvingas konfrontera hustrun.

”Typiskt, chefen verkade inte ens bry sig när jag sa att det kändes som om jag har feber. Så skulle han väl aldrig göra om det var Fredrik eller Britt som sa att de kände sig dåliga. Då skulle han säkert säga ”men oj oj oj då, ja det var tråkigt att höra, men då får du väl gå hem och vila dig. Hoppas det går över snart. Oroa dig inte för mötet, jag säger till dom att du är sjuk”. Nu sa han bara ”jaha, krya på dig då.” Det verkade inte ens som om han trodde att jag var sjuk. Skulle jag kanske ha hostat lite bara för att understryka hur djävligt det känns, men det skulle kanske bara ha låtit larvigt. Tur att jag inte gjorde det. Men jag är ju faktiskt sjuk, så här mycket brukar jag väl inte flåsa när jag går ner för trapporna. Jag brukar väl inte ens flåsa när jag går upp för trapporna annars, eller brukar jag det. Har jag kanske fått sämre kondition, kanske? Fan där borta går Sven. Han kommer åt mitt håll. Han kommer säker att fråga, på sitt käcka vis, hur jag mår. Ska jag säga då att jag mår dåligt och tvingas redogöra för honom om mina symptom. Eller ska jag säga att det är bra. Men då kommer han ju att undra varför jag går så tidigt. Han kanske kommer att tro att jag firar ifrån jobbet av ren lättja. Tänk dessutom ifall jag inte kommer imorgon och jag säger att jag mår bra nu. Då kommer han att tro att jag stannar hemma för minsta lilla. Fast tänk om jag säger att jag känner mig sjuk och han tycker att jag inte ser sjuk ut. Då kommer han ju definitivt att tycka att jag är simulant eller hypokondriker. Fan, jag måste gömma mig, det är enda sättet. Men förresten är det inte för sent redan, han har sett mig. Men nu känner jag mig faktiskt ännu lite sämre eller är det kanske bara kallt här i korridoren. Men jag har ju jackan på mig och fryser ändå, fast att det är inomhus. Kanske ska jag knäppa jackan som om jag verkligen frös. Då måste det väl synas att det är något fel med mig. Nu nickar han åt mig, han vill bergis att vi ska skaka hand. Hur ska jag förklara det utan att det blir konstigt, jag menar det att vi kanske inte ska ta varandra i hand eftersom jag kanske kan smitta honom med någon farlig förkylning, Ska jag kanske skita i att förklara det utan bara sträcka fram handen. Men då kommer han ju att tycka att jag är egoistisk som tagit honom i handen. Han kanske tänker: ”den där gör allt för att få känna att han känner mig. Även om det innebär att jag blir sjuk.” Men hur ska jag säga det nu då, han som knappt brukar vänta på svar när han frågar hur det är och sträcker fram handen. Då ska jag dra hela ramsan om att jag har feber och inte vill ta i handen på några sekunder. Han ser så där djävla glad ut jämt också, som om han tycker att det är kul att se mig. Ska jag också se glad ut nu då, fast då verkar det väl ändå mindre troligt att jag är sjuk. Jag ska vara fåordig, tror jag. Det brukar jag väl vara så det borde ju verka naturligt. Nu när jag dessutom är så här sjuk så förstår han väl hur stor ansträngning det är för mig att ta mig hela vägen till bilen.

– Hej Mats, hur är läget?

– Hej, eeh, inget vidare, har nog feber, men du då?

– Aj då, måste skynda till möte, men krya på dig!

Fan också, hann ju inte fråga hur det var med honom, men han sträckte i alla fall inte ut handen för skakning, så jag slapp det. Men varför gjorde han inte det förresten. Vill han inte prata med mig längre. Är det bara för att vi inte jobbar i samma projekt längre, var det bara därför han var så trevlig förut.”

Det här är ett ganska enkelt anslag att spinna vidare på för den som har en bild av huvudpersonens tankevärld. Det blir lätt att lägga sida till sida, men risken är att det kan bli ganska tjatigt i längden. Dessutom kan det vara svårt att få in dialoger, miljö- och händelsebeskrivningar på ett bra sätt. Det är förmodligen därför som detta anslag är ganska ovanligt.

Version 2.

I den här versionen är anslaget utformat på samma sätt som i, exempelvis, många deckare. Huvudpersonen är slagfärdig, konfronterande och kompromisslös. Historien betraktas här av en allseende betraktare som betraktar huvudpersonen ömsom utifrån och ömsom inifrån. Berättarhjärnan är ganska kyligt noterande och den slösar inte tid på att fundera över känslor. Då passar det bra att allt beskrivs med ett berättarspråk som använder adekvata ord för de företeelser som figurerar i historien.

Med detta upplägg är det rimligt att tänka sig att huvudpersonen ganska snabbt beslutar sig för att spöa upp mannen i sängkammaren. Därefter handlar historien kanske om hur han möter samhället och rättsapparaten efter sitt dåd.

”– Du Bosse, jag går hem nu, har feber tror jag.

– Jaha, ja krya på dig då. Tror du att du kommer i morgon?

– Hoppas det.

– Förresten, är det något jag behöver veta, har du något som måste göras idag, eller?

– Nej, det kan jag ta när jag kommer tillbaka, hej då.

– Hej då, men telefonen, har du programmerat om den?

Mats gav honom en skarp blick som tydligt visade hur dum frågan var. Därefter lämnade han chefens rum utan ytterligare ordväxling.

Det regnade ute. Dropparna slog ner hårt och kallt på hans nästan helt kala hjässa. Han sträckte ut stegen, trots att andhämtningen ökade. Däremot brydde han sig inte om att dra upp jackans dragkedja eftersom bilen bara stod ett par rader bort. En vattenpöl hade bildats utanför förardörren. Den var så djup att vattnet nådde upp till ovanlädret på hans svarta promenadskor. När han steg in i bilen kom han med nacken åt tättningslisten så att en rännil av kalla regndroppar rann in innanför kragen på hans skjorta. Tyst förbannade han bilverkaren och tänkte som så många gånger förr: nästa gång ska jag köpa en bil för vuxna människor inte någon liten larvig japansk sportbil, satte i tändningsnyckeln i startlåset och startade motorn.”

Version 3.

Här är mannen ytterst ordinär. Han trivs hyfsat väl med tillvaron, älskar sin hustru och deras hem. Han blir helt förkrossad av sorg när han upptäcker hustrun i säng med mannen och hela hans värld rämnar. Upplägget skulle kunna vara lämpat för en allseende betraktare som låter läsarna följa även andra figurer göranden och tänkanden. Berättarhjärnan tolkar på ett ganska ordinärt sätt, med referenser till vanliga svenska hem. Berättarspråket är så nära vanlig talad svenska som möjligt för att ytterligare förstärka vanligheten.

Med detta upplägg kanske huvudpersonen beslutar sig för att åka hem till sin bästa kompis och ta några öl med honom och hans fru samtidigt som han lättar sitt hjärta. Han sover kvar hos kompisens i någon vecka, samtidigt som han via sms och kanske ett par telefonsamtal förhandlar med flickvännen om framtiden för deras förhållande. Hämnden skulle kunna bestå i att han börjar söka på Internet efter en älskarinna.

”Han hade haft det på känn redan på morgonen, men på lunchen blev han nästan säker. Annars, när han kände sig lite hängig på morgonen, brukade det bli bättre efter lunchen och kaffet. Men nu blev det knappt någon skillnad, trots att han valde hälsolunchen, åt råkost och la ner en citronskiva i vattnet. Aptiten var det också sämre med, även fast han knappt sa något under hela lunchen, var både Thomas och Fredrik klara före honom. Annars brukar han ju nästan alltid äta snabbare än åtminstone Fredrik. Dessutom frös han, trots reservtröjan. Både Thomas och Fredrik satt i t-shirt utan att de alls verkade frysa.

– Hallå, är det inte kallt här?

Fredrik tittade lite förvånat på honom och skakade på huvudet. Thomas frågade, med en liten antydning till oro:

– Vaddå Mats, har du feber eller, det är ju skitvarmt här inne.

Helt säker blev han då han insåg att han inte ens orkat röra på musen för att få bort den blåa färgen på skärmen och texten om operativsystemet, sen dom kom tillbaka från lunchen. Han reste sig ur stolen, hämtade jackan från kroken och började gå emot dörren. Thomas och Fredrik tittade på honom, väntande.

– Jag går nog hem nu, jag måste ha någon förkylning eller nått. Lisa har ju varit hemma i några dagar, det är väl hennes förkylning som jag fått.

– Bergis! Sa Thomas, dom är som små virusbomber. Men det är lugnt, vi säger till chefen. Är det nått mer som vi ska göra?

Mats skakade på huvudet samtidigt som han tackade dom och kände lite av värmen från deras omtanke sprida sig i hans kropp. Sen gick han så raskt som han orkade, utan att ens stänga av datorn eller programmera om telefonen. Han slapp stanna och prata med någon under hela promenaden ner till bilen, så när som på en kille från konstruktionsavdelningen, som hälsade i förbifarten. Vädret var höstligt med ett lätt regn som annars inte skulle ha bekommit honom så mycket under den korta promenaden till bilen. Nu fick det honom att frysa så att händerna skakade. Han var tvungen att sitta i flera minuter med klimatsystemet på maxvärme, innan han släppte handbromsen, la i växeln och körde iväg.”

I den här versionen passar det att ta in lite av alla möjliga mer eller mindre ovidkommande fakta, för att ge betraktaren en känsla av igenkännande. Det är bara att strössa med egna erfarenheter av bilturer, gräl med mera.

Version 4.

Som är en kopia av föregående version, fast nu är han ändrat till jag.

”Jag hade haft det på känn redan på morgonen, men på lunchen blev jag nästan säker. Annars, när jag känner mig lite hängig på morgnarna, brukar det bli bättre efter lunchen och kaffet. Men nu blev det knappt någon skillnad, trots att jag valde hälsolunchen, åt råkost och la ner en citronskiva i vattnet. Aptiten var det också sämre med, även fast jag knappt sa något under hela lunchen, var både Thomas och Fredrik klara före mig. Annars brukar jag ju nästan alltid äta snabbare än åtminstone Fredrik. Fryser gör jag också, trots reservtröjan, men både Thomas och Fredrik sitter i t-shirt utan att de alls verkar frysa.

– Hallå, är det inte kallt här?

Fredrik tittade lite förvånat på mig och skakade på huvudet. Thomas frågade med en liten antydning till oro:

– Vaddå Mats, har du feber eller, det är ju skitvarmt här inne.

Helt säker blev jag då jag insåg att jag inte ens orkat röra på musen för att få bort den blåa färgen på skärmen och texten om operativsystemet, sen vi kom tillbaka från lunchen. Jag reste mig ur stolen, hämtade jackan från kroken och började gå emot dörren. Thomas och Fredrik tittade på mig, väntande.

– Jag går nog hem nu, jag måste ha någon förkylning eller nått. Lisa har ju varit hemma i några dagar, det är väl hennes förkylning som jag fått.

– Bergis! Sa Thomas, dom är som små virusbomber. Men det är lugnt, vi säger till chefen. Är det nått mer som vi ska göra?

Jag skakade på huvudet samtidigt som jag tackade dom och kände lite värmen från deras omtanke sprida sig i min kropp. Sen gick jag så raskt som jag orkade utan att ens stänga av datorn eller programmera om telefonen. Jag slapp stanna och prata med någon under hela promenaden ner till bilen, så när som på en kille från konstruktionsavdelningen som hälsade i förbifarten. Vädret var höstigt med ett lätt regn som annars inte skulle ha bekommit mig så mycket under den korta promenaden till bilen. Nu fick det mig att frysa så att händerna skakade. Jag var tvungen att sitta i flera minuter med klimatsystemet på maxvärme, innan jag släppte handbromsen, la i växeln och körde iväg.”

Det blev sämre, eller hur?

Om du låter huvudpersonen betrakta och berätta om det som sker är det, som sagt, viktigt att tänka på att texten måste passa till hur det skulle kunna låta om den tänkta huvudpersonen hade berättat. Vidare så bör du undvika att lägga ut texten om händelser som denne inte skulle ha tyckt att det vore intressant att berätta om. Det är också viktigt att komma ihåg att människor som regel utelämnar alla onödiga miljöbeskrivningar i det muntliga berättandet. Därutöver använder de flesta ett mer onyanserat talspråk med många upprepningar, till exempel "så kom han, sen kom hon", jämfört med konventionellt skriftspråk.

Miljöer

I en miljöbeskrivning beskrivs som regel den scen i vilken en händelse utspelar sig. Ofta börjar beskrivningen av händelsen med att miljön beskrivs, men ibland beskrivs de båda parallellt och andra gånger innefattas miljöbeskrivningen i beskrivningen av något som händer. Såsom i nedanstående exempel:

”Roberts magra gestalt försvann inne i tallungen, där stammarnas bark glimmade gyllene och gula i morgonsolen. Han gick med raska steg så länge de såg honom. Han gick utan att hålla någon riktning, gick omkring snårens hinder, väjde för hålor och rotvältor och satte foten där marken var framkomligast.”

Ur ”**Nybyggarna**” av **Vilhelm Moberg**.

Eller i detta, som är taget ur en självbiografisk berättelse om en safari i Afrika. Notera hur författarinnan använt ett antal liknelser för att vi ska förstå hur det var.

”Solskenet blev outhärdligt pressande. Hettan i min rygg kändes, som om man slungat spjut i den. Jag kröp under en buske för att äta en apelsin och lät saften sakta rinna ner i min sandtorra hals. Det var den ljuvligaste känsla av lättnad jag känt. Då jag tömde sanden ur mina skor, visste jag, att mina muskler nästa dag skulle plåga mig mindre.”

Ur ”**Leopard i min famn**” av **Michaela Denis**.

I det följande citatet är miljön (och händelserna i den) betraktade av en allseende betraktare. I citatet därefter beskrivs miljö och händelser genom att den allseende betraktaren gått in i hjärnan på en av dramats huvudpersoner och tittat på hans reflektioner som berättarhjärnan sedan sammanfattat.

”In i denna röra, detta halv mil långa och några hundra meter breda kaos av en flyende armé, där den ena lagen och krigsartikeln efter den andra upphörde att gälla utan att någon egentligen förvånade sig över det, red ryttmästare Pilfelt in vid åttatiden på kvällen.”

”Två ting lade Pilfelt särskilt märke till. Vid fältkansliets vagnar hade man fullt upp med att kasta buntar av komprometterande brev och papper på elden. Och borta vid kungens tält, något undanskymt av en björkdunge, packade man som bäst ned den kungliga silverservisen för fyrahundrafyrtioåttio personer och tunnorna med de sachsiska guldmynt man pressat ut från ockuperat område innan man marscherat mot Ryssland.”

Ur ”**En tid för vreden**” av **Lars Widding**.

Det är ganska lätt att göra en miljöbeskrivning. Ta en miljö som du känner till och filtrera den genom det valda anslaget. Eftersom det är så lätt, skulle du ganska enkelt kunna fylla ut en hel roman enbart med miljöbeskrivningar. Men hur roande skulle den romanen bli? Å andra sidan så skulle en roman helt utan miljöbeskrivningar bli lite tråkig den också. Fast det är nog nästan omöjligt att skriva en berättelse helt utan miljöbeskrivningar eftersom varenda substantiv är en miljöbeskrivning. Frågan i sammanhanget är: Vilka miljöer ska man beskriva och hur mycket ska de beskrivas?

Svaret beror på vad syftet är med miljöbeskrivningen, det kan vara att:

- Förmedla en bild av en eller flera individer i berättelsen, som till exempel att de är fattiga eller snobbiga, eftersom den bilden behövs för förståelsen av det senare händelseförloppet.
- Fylla ut sidor, vilket tyvärr förefaller vara vanligt i en del romaner.
- Förmedla information om betraktaren. Det kan vara det viktigaste motivet eftersom betraktarens inställning till det denne ser förklarar dennes agerande.
- Förmedla en atmosfär. Kan också ge en förklaring till någons agerande.
- Skapa spänning. Om en plats beskrivs mer noggrant än tidigare beskrivna platser skapas en föräntan om att här kommer det att hända något viktigt.

Den som har ambition att göra en bra miljöbeskrivning i en berättelse bör generellt använda så få ord som möjligt för att förmedla det som ska förmedlas. Detta gäller i synnerhet för miljöer som inte är viktiga för berättelsen eller miljöer som alla ändå känner till. Till exempel skulle det vara ganska tröttsamt att läsa en lång beskrivning av insidan på en vanlig taxibil, om det inte är så betraktaren i berättelsen aldrig tidigare har suttit i en bil och därför förundrat tittat och känner på allt.

Men det räcker, trots ovanstående, oftast inte med att beskriva en miljö med bara ett adjektiv, för då blir det ganska torftigt. Säg till exempel att en person i berättelsen står på en trottoar och väntar sig att det ska komma en vanlig taxi och hämta honom, men istället blir han hämtad av en limousine, i limousinen kommer det sedan att hända något som har så stor betydelse för den vidare berättelsen att bilen kräver någon form av beskrivning. Detta skulle kunna beskrivas med:

Genom betraktarens ögon

”i kön av bilar som sakta rullade längs gatan skymtade han en lång vit bil med tonade rutor och flaggor på flyglarna. En sådan bil som han sett filmstjärnor komma i, till premiärer och galor.”

Eller:

”Långt borta i raden av bilar, bakom den rostiga bilen som skramlade, såg han en lång vit bil som påminde om en gräddtårta. När den kom närmare började en gul lampa att blinka i ena hörnet och bilen svängde in emot honom. En ilning for från ögonen ner till tåspetsarna, tänk om den var ämnad för honom.”

Utifrån sett, med ögon som inte sitter på någon av de medverkande (på samma sätt som i en film)

”En vit limousine svängde in mot trottoaren och parkerade bredvid honom.”

Denna beskrivning skulle kanske vara lämplig för en deckare av det lite mer hårdkokta slaget, men inte alls passande om det var en romantisk historia där hans livs kärlek väntade honom i baksätet, beredd att fria till honom.

Eller:

”En lyxig bil svängde in mot trottoaren och parkerade bredvid honom.”

Med den sista beskrivningen finns det risk att läsaren fastnar i att undra över vad författaren menar med lyxig och att denne därmed tappar tempo i sin läsning. Det är som regel bättre att beskriva något så att läsaren tycker att det låter som en exklusiv, vacker eller ful sak/plats jämfört med att rätt och slätt skriva att den är det.

Vissa miljöer är betydligt svårare att beskriva än andra. Ta en titt på miljön på fotografiet nedan. Vad kan man skriva om den?

Förmodligen är det höst, det regnar, det ser ganska gråtrist ut och vattenpölen är stor, vägen svänger åt höger, det passerar en bil. Men varför skulle en författare över huvud taget beskriva något av detta? Det beror givetvis på vad som kommer att ske där. Låt säga att det straxt kommer att ske en trafikolycka i vilken en av romanfigurerna är inblandad. Då kanske det vore väsentligt att beskriva platsen i detalj, ifall olyckan orsakas av vattenpölen.

Men om platsen bara är ett ställe som huvudpersonen passerar på en vandring till någon plats där något kommer att ske, bör denna vattenpöl antagligen inte ägnas så många ord. Förmodligen är det bäst att i så fall använda vattenpölen som en illustration av hur hemska förhållandena var under vandringen. Nedan följer några försök:

Genom betraktarens ögon

”Hon frös och kläderna var blöta. Benen var så trötta att det kändes tveksamt om hon skulle orka gå hela vägen. Ännu en vattenpöl framför henne, det var knappt att hon brydde sig längre. Skorna var ändå blöta, men den här pölen såg djup ut så hon tvingade sig själv att ta en omväg runt den.”

Eller med lite mer känslor inblandade:

”Regnet hade hållit på så länge nu att allt kändes blött. Byxorna var blöta, skorna var blöta, håret kändes som om hon precis kommit ut från duschen. Dropparna var kalla, luften var kall och det blåste. Framför henne låg en gigantisk vattenpöl, hon orkade knappt bry sig om den. Gjorde det någon skillnad om hon tog en omväg runt den? Skorna var ju ändå blöta. Var det föresten rätt väg hon gick? Hon såg inga skyltar som kunde ge henne information om namnet på vägen, men hade det gjort någon skillnad, knappast. Med steg präglade av hopplösheten i företaget, började hon efter en stunds tvekan runda pölen.”

Utifrån sett

”Regndropparna fortsatte att kyla henne, men nu blåste det också. Hon svängde in på Krokvägen, men hejdade sig tvärt. För i nästa steg hade hon satt foten i en djup vattenpöl som bredde ut sig framför henne. Istället för att fortsätta längs vägkanten gick hon över vägen till andra sidan.”

Eller med mer fokus på vädret:

”Regnet var idogt och hon hade exponerats så länge nu att det trängde igenom dunjackan och vätte blusen. Det gjorde kylan än mer påtaglig. Därtill hade det börjat blåsa och snart skulle det bli mörkt. Trots dessa omständigheter valde hon att gå en omväg runt en stor vattenpöl som låg i hennes väg.”

Det kan vara lättare att hitta på något att skriva om en miljö som är skapad för en händelse som kommer att tilldraga sig på platsen. Till exempel en dukning för en kaffestund.

I det här fallet kan författaren till exempel beskriva möblemanget, dukningen, att det inte finns något mjölkpaket eller det faktum att det är dukat för fem personer. Det är givetvis beroende på vad som kommer att ske där och vem som har gjort dukningen. Om det vore dukat för ett födelsedagskalas skulle det, förslagsvis, stå att dukningen var ganska torftig, men tvärtom om det var dukat för en vanlig fikapaus på arbetet....

Här följer några olika typer av miljöbeskrivningar hämtade ur ett antal romaner.

Genom betraktarens ögon

Många romaner är skrivna så att det framgår att det är en person (oftast huvudpersonen) som betraktar miljöerna. För den som väljer det tillvägagångssättet är det viktigt att de blir beskrivna på ett sätt som stämmer med betraktaren tänkta personlighet. Det enklaste sättet att göra det på är antagligen att försöka föreställa sig var personen i fråga skulle ha berättat om den aktuella platsen. Så kanske **Norman Mailer** gjorde när han skrev detta (notera att det är skrivet i jag-form och nutid, vilket är ovanligt):

”Så ofta jag går till dessa smaragdgröna träskmarker i änden av stan tänker jag på pilgrimerna. Kustdynerna längre ut är så låga att man kan se fartyg längs horisonten även när vattnet är osynligt. Sportfiskebåtarnas svävande däck tycks färdas i karavaner över sanden. Har jag en drink inombords börjar jag skratta, för mitt emot minnestavlan över pilgrimerna, inte femtio meter från stallet där Förenta Staterna tog sin början, ligger entrén till ett väldigt hotell. Det är kanske inte fulare än alla andra jättemotell men det är förvisso inte vackrare heller, och den enda hyllning pilgrimerna får ta emot är att man kallar det ”vårdshus”. Den asfalterade parkeringsplatsen är lika omfångsrik som en fotbollsplan.”

Ur ”**Hårda killar dansar inte**” av **Norman Mailer**.

Romanen ”Fönstret” (se nedan) är väldigt rik på miljöbeskrivningar och ungefär hälften av de 100 första raderna i boken innehåller text som beskriver en miljö. Som nedanstående utdrag i vilket en liten utvikning om trädgårdsmurar får oss att förstå att här är huvudpersonen i ett exklusivt område. Romanen är skriven helt i jag-form och dåtid, men beskrivningen är märkligt opersonlig.

”Vägen var kantad av egendomar omgivna av murar och stängsel. En del hade höga murar, en del hade låga murar, en del hade utsirade järnstaket, en del var lite gammalmodiga och klarade sig med stora häckar. Gatan hade ingen trottoar. Det var ingen som promenerade i den här trakten, inte ens brevbärarn.

Kvällen var varm, men inte så varm som i Pasadena. Det var en sömngivande doft av blommor och sol, ett stilla frasande av trädgårdsstrilar bakom häckar och murar, det klara sprakande ljudet från gräsklippningsmaskiner som finkänsligt rörde sig över trygga och fridfulla gräsmattor.”

Ur ”**Fönstret**” av **Raymond Chandler**.

I följande citat ser vi miljön genom en betraktares ögon, men texten är skriven i han-form:

”Där han låg sluttade berget sakta; men längre ned var det brant, och han såg vägen mörk av dammbindningsmedel vindla genom passet. Vid vägen var en bäck och längre ner i passet såg han ett sågverk vid bäcken och vattnet, som föll över dammen, vitt i sommarsolen.”

Ur ”**Klockorna klämtar för dig**” av **Ernest Hemmingway**.

Nästa miljöbeskrivning är tagen ur en klassisk svensk roman, den är ganska lång och innehållsfull. Men då är det också den absolut längsta beskrivningen i boken och den har central betydelse eftersom den introducerar läsaren till scenen för dramat. Beskrivning är lite ovanlig dels för de många substantiven radade efter varandra och dels därför att allt beskrivs som om det vore huvudpersonen som betraktade. Samtidigt som författaren använder ord som det är rimligt att tro att huvudpersonen inte kände till, eftersom denne kommer från landsbygden i inlandet. Ett tydligt exempel alltså, på hur berättarhjärnan tolkat det huvudpersonen såg.

”Carlsson tittade sig omkring i halvskymningen och såg idel nya och ovanliga ting. Utanför bron låg sumpkistan med sitt hivspel, och utmed brons långsida gick ett räcke, som var fullhängt med vakare, fästor, draggar, sänkor, linor, långrevlar, krok, och på broplankorna stod strömmingstrummor, tråg, tinor, kar, bunkar, långrevslådor; vid brohuvudet låg en sjöbod fullhängd med vettar, till havsskytte uppstoppade ejdrar, skrakar, prackor, svärter, knipor och under takskägget lågo på hållare segel och master, åror, båtshakar, rortullar, öskar, isbillar, lakklubbor. Och på land stod gistgårdar med strömmingsskötur, så stora som de största kyrkfönster, flundernät med maskor, som man kunde få armen i, abborgarn, nybyggda och vita som de finaste slädträ; men rätt opp från bron gick det som en herrgårdsallé med två rader klykstör, och på den hängde stora bordnoten. Och längst upp i gången kom nu lyktan och kastade sitt sken över sandgången, som gnistrade av musselskal och torkade fiskgälar, och i noten blänkte kvarblivna strömmingsfjäll som rimfrost i spindelnät.”

Ur ”**Hemsöborna**” av **August Strindberg**.

Utifrån sett

Sakligt

I en ”saklig” beskrivning ger författaren sken av att beskriva källhamrade fakta om miljön. Ibland utan att blanda in aktörernas känslor inför den. I händelse av att ett dylikt anslag valts är det särskilt viktigt att det beskrivna stämmer med verkligheten (om det gäller en verklig miljö) eller är logiskt och rimligt (påhittad miljö) annars skapar det irritation hos läsaren. Sakliga miljöbeskrivningar är bland annat vanliga i en del deckare, såsom nedanstående två exempel. I en del sakliga deckare finns det ganska mycket miljöbeskrivningar i andra är det mindre. I romanen ”Mannen på taket” (se nedan) innehåller omkring 40% av de 100 första raderna en miljöbeskrivning. Som i denna text, i vilken en av huvudpersonen betraktar en korridor i ett sjukhus.

”Han var redan på yttertrappan och sköt upp högra dörrhalvan, som gnisslade jämmerligt på osmorda gångjärn. Ytterligare ett par trappsteg och en dörr och han befann sig i en sparsamt upplyst korridor. På ena sidan fanns sjukrum och salar, den andra var av allt att döma reserverad för sköljrum, linneförråd och undersökningslokaler. Där fanns en gammal svart väggtelefon av den typ som bara behöver matas med en tioöring. Rönn stirrade på en oval vit emaljskylt med den lakoniska inskriptionen LAVEMANG”

Ur ”**Mannen på taket**” av **Maj Sjöwall** och **Per Wahlöö**.

I deckaren ”**Hatet**” av **Ed McBain**, däremot, är det betydligt sparsammare med miljöbeskrivningar. Det finns knappt några alls. Kanske för att romanen utspelar sig i en påhittad stad. Denne författare inspirerade förmodligen Maj Sjöwall och Per Wahlöö en hel del. I vilket fall som helst är det dom som översatt texten till svenska.

”Fotografen hette Jody Lewis och på skylten ovanför entrén till lokalen kunde man läsa ordet JODY’S helt enkelt och simpelt. Affären var inrymd i ett envåningshus av tegel med ett skyltfönster, där diverse prov på resultatet av fotografens tidigare verksamhet kunde beskådas. På andra sidan gatan, ungefär sju meter från trottoarkanten fanns ett tvåvåningshus. Detta hus hade sex fönster mot gatan. Från ett av fönstren en trappa upp syntes fotoaffären mycket tydligt.”

I det fönstret står en man med ett gevär och väntar in någon som han tänker döda.

Anekdotform

Det är dock inte nödvändigtvis att hela tiden beskriva hur miljöerna ser ut. Ibland kan det gagna historien bättre att skriva en liten historia om några detaljer i den, vilket författaren till nästa citat har gjort.

”Skolan hade centralradio, små högtalare var fastskruvade på väggen ovanför klassrumsdörrarna och ovanför ingången till köket. Två veckor tidigare hade man tagit ner de inramade porträtten av den gamla och blodhundsaktigt rynkiga presidenten och ersatt honom med den nyvalda som visserligen var skallig och bar glasögon men annars verkade viril och bestämd, med stål i blick, kraftig haka och bärande röst. Det var den rösten som hördes ur högtalaren när Werner och Leo steg in i köket, det var en utsändning från riksdagen och presidenten började med orden: ”Ärade representanter för Finlands folk...””

Ur ”**Vådan av att vara Skrake**” av **Kjell Westö**.

Romanen ”Nybyggarna” (588 sidor) är ganska sparsmakad på miljöbeskrivningar, i synnerhet emot slutet. På 100 sidor (drygt 3.000 rader) i slutet av boken finns färre än 400 rader som kan anses vara miljöbeskrivande. I början däremot målas scenariot upp i ett måttligt antal beskrivningar, såsom i romanens inledande stycke, i vilket följande beskrivning står att läsa. Det är egentligen ingen miljöbeskrivning i vanlig bemärkelse, alltså inte en scenografisk redogörelse. Snarare var syftet förmodligen att ge historien en poetisk inledning och en bild av den nya tiden i Amerika.

”Ett jätteträd vräktes omkull av stormen och föll över en stig, som löpte längs stranden av Ki-Chi-Saga, en sjö i Chipewainindianernas land. Det blev liggande orört där det fallit, hindrande vandrarna på stigen som gick en omväg runt rotvältan. Ingen kom på tanken att den kunde huggas sönder och vältas åt sidan. Med tiden upp trampades en ny stig som gick i en stor krok omkring trädet. Istället för att flytta undan hindret flyttade indianerna vägen. Så låg det stora trädet där medan åren gick och mossans grönska bredde ut sig över stammen. En mansålder gick av vildskogens liv, och den fallna stammen började ruttna. Stigen omkring den var nu väl uppgången, och ingen mindes längre, att den en gång haft en annan sträckning här vid rotvältan. Jägarfolket förspillde genom åren mycket tid på den förlängda vägen, men detta folk nyttjade sin tid till att förspilla den. En dag kom en man av en annan hudfärg gående på stigen. Han bar en yxa under armen och trampade tungt i en fotbeklädnad, som förfärdigats i en annan världsdel. Med sin yxa hög han av den multnande stammen på några ställen och vräkte undan den.”

Ur ”**Nybyggarna**” av **Vilhelm Moberg**.

Personer

Den som vill göra det lätt för sig besätter alla roller i sin historia med människor som finns i verkligheten. Sen är det i stort sett bara att försöka se dem med berättarögonen och tolka det med berättarhjärnan.

Men alla personer i en berättelse behöver inte beskrivas. En enkel grundregel är att ju viktigare personens karaktär är för förståelsen av historien desto utförligare bör beskrivningen av denne vara. Samt att ju centralare personen är i berättelsen desto utförligare beskrivning. Om en person förekommer på många ställen i texten bör beskrivningen av denne spridas ut på flera av dessa ställen. Och en stor del av beskrivningen bör ligga i vad denne säger och tänker och/eller i hur andra uppfattar denne.

Det finns ett antal olika sätt att beskriva personer. De är i huvudsak följande:

1. Någon person i berättelsen betraktar den som ska beskrivas och reflekterar över dennes utseende.
2. Den som ska beskrivas betraktar sig själv.
3. Utifrån sett.

Några exempel på dessa olika sätt att beskriva personer:

1. Genom betraktarens ögon

”Petrus Olausson tog av sig hatten och blottade en hårlös rundel på hjässan. Han tedde sig en tio år äldre än Karl Oskar, som en fyrtio års karl. Det syntes på hans kläder och hördes på hans tal, att han inte var någon nykomling i Amerika. Han nyttjade samma blandade tungomål som Anders Månsson i Taylors Falls, en av de första svenskarna i Territoriet.”

Ur ”**Nybyggarna**” av **Vilhelm Moberg**.

I nästa text, hämtad ur ”**Hårda killar dansar inte**” av **Norman Mailer**, har författaren valt att fokusera på några andra fysiska egenskaper. Genom att låta personen vara en före detta amerikansk fotbollsspelare får läsarna en bild av hela dennes personlighet. Hänvisningen till en brandpost säger även en del om huvudpersonen.

”Han var en kortväxt, blond grek-norrman på faderns sida och på modern portugis, med kroppsbyggnad som en brandpost. Han var den näst, näst kortaste som någonsin spelat i fotbollens storserie (även om han bara höll sig kvar en säsong).”

Det är för övrigt ganska sparsmakat med personbeskrivningar i den romanen. Det dröjer tio sidor innan den första beskrivningen av utseendet på någon annan person i historien. Och den beskrivningen är väldigt kort:

”En blondin som var påfallande lik Patty Lareine satt med sitt sällskap mindre än tre meter ifrån mig.”

Ett annat exempel:

”En ljushårig herre i brun kostym, svarta glasögon och den nu välbekanta hatten kom i vestibulen och gick diskret mellan planterade palmer och gipsvalv fram till cigarrdisken.”

”Leslie Murdock var klädd i en sval grönaktig kostym och håret såg fuktigt ut som om han just tagit en dusch. Han satt framåtlutad och tittade på sina vita mockaskor och snurrade på ringen som han hade på fingret. Han hade inte med sig sitt långa cigarrettmunstycke och verkade lite ensam utan det. Till och med hans mustasch tycktes sloka lite mer än den hade gjort på mitt kontor.”

Ur ”**Fönstret**” av **Raymond Chandler**.

2. Genom den beskrivnes ögon

Det förekommer att författare beskriver någon genom att låta denne betrakta sig själv, kanske när han eller hon tittar sig i spegeln, såsom i detta exempel:

”När Connie kom upp på sitt rum gjorde hon som hon inte gjort på mycket länge; hon tog av sig alla kläder och ställde sig naken framför den stora golvspegeln. Hon visste inte riktigt vad hon tittade efter eller på, men hon flyttade lampan så att hon stod i full belysning. Och hon tänkte som så många gånger förr.... vad en naken mänsklig kropp verkar spröd, lättsårad, smått rörande, på något sätt inte riktigt färdig, ofullbordad. Hon hade ansetts ha vacker figur, men nu var hon omodern. Lite för yppig, inte tillräckligt gosseslank. Hon var inte särskilt lång, lite skotsk och satt, men det låg en viss skönhet i hennes långsluttande kurvor och linjer. Hennes hull hade ett svagt brunt skimmer, det var något ljust över hennes armar och ben, hennes kropp borde varit fyllig, svällande, men det var något som fattades. I stället för att mogna började hennes fasta, sluttande kurvor bli platta och lite hårda.”

Ur ”**Lady Chatterleys älskare**” av **D. H. Lawrence**.

3. Utifrån sett

Sakligt

Denna beskrivning är ganska ordrik, men då är det också en väldigt central person som introduceras i historien.

”Mannen i vindsrummet var klädd i beigefärgad lumberjacka och grå skidbyxor, maskinstickad svart polotröja och bruna pjäxor. Mustascherna var långa men välansade och en nyans ljusare än det släta snett bakåtstrukna håret. Ansiktet var smalt med ren profil och finmejslade konturer och bakom den stelnade masken av anklagande missnöje och orubblig envishet fanns ett nästan barnsligt drag, vekt och rådlöst och vädjande och ändå en liten aning beräknande. Blicken i de klarblå ögonen var stadig men tom. Han såg ut som en pojke som plötsligt blivit mycket gammal.”

Ur ”**Mannen på taket**” av **Maj Sjöwall** och **Per Wahlöö**.

Anekdotform

I det första citatet nedan beskrivs en grupp individer med väldigt korta anekdoter om deras förtjänster. Citatet är taget ur en roman som utspelas på en plats, i en tid då man kanske inte fäste så stor vikt vid kläder och utseende, utan mer dömde efter personens duglighet. I det andra citatet beskrivs visserligen en persons kläder, men det endast med ett par ord.

”Vare sig på Ön eller i Ecksträsk fanns det några så hädiga barn som Skrattars. Flickorna kunde i regel mjölka kor vid fem års ålder, pojkarna dikade och högg timmer vid tolv. De arbetade för ro skull, skrattade, snattrade hela tiden.”

”Han hette Robert och var den äldste Nordmarkssonen. Han hade ett par sjömansbyxor som satt lågt på höfterna och fladdrade kavaljeriskt nere vid fotknölarna. Han sa sig vara kommunist.”

Ur ”**Hjortronlandet**” av **Sara Lidman**.

Alla personer i historien bör vara beskrivna på olika sätt och olika karaktärsdrag bör lyftas fram för var och en av dem annars blir det lätt tjatigt och förvirrande, såsom följande, överdrivna, exempel:

”Tre män stod på lastkajen, han som stod närmast ingången till lagerbyggnaden var lång och ganska smal, håret var kolsvart. Han verkade ha ett latinamerikanskt påbrå, kanske var någon av hans föräldrar från Sydamerika. Den andre, som stod och tittade ner från lastkajen var lång och ganska smal, håret var kolsvart. Han verkade ha ett latinamerikanskt påbrå, kanske var någon av hans föräldrar från Sydamerika. Den tredje stod vid en hög med lastpallar och han var också lång och ganska smal, håret var kolsvart. Han verkade ha ett latinamerikanskt påbrå, kanske var någon av hans föräldrar från Sydamerika.”

Förutom att texten är löjlig kommer det bli helt hopplöst att hålla isär de tre männen. Givetvis måste författaren fokusera dels på de utmärkande dragen ”dom hade ett något latinamerikanskt utseende” och dels på det som särskiljer dem, såsom:

”Tre män stod på lastkajen, dom var mörkhåriga och påminde honom om några latinamerikaner han känt. Den som stod närmast ingången till lagerbyggnaden var välklädd med en mörk kostym, skjorta och slips. Mannen verkade en aning felpplacerad där han stod på den smutsiga lastkajen, tänkte Rikard. Den andre såg ut att passa in betydligt bättre in, i sin blå overall. Han stod och tittade ner från lastkajen, som om han sökte något på marken. Den tredje, som stod lutad emot en hög med lastpallar, var alldagligt klädd i jeans.”

Generellt är det trevligare att inte räknar upp en lista med kläder, hårfärg och så vidare utan istället tar upp vissa, för personen utmärkande drag eller klädesplagg och beskriva dessa så att de talar om något om dess bärare. Som i följande exempel i vilket beskrivs en gammal kvinna i en svunnen tid:

”och är klädd i sin tjocka, svartgröna doffelkappa, som räcker ner till fötterna. Utanpå kappan ett randigt, hemvävt förkläde och en tjock svart ylleschal, knuten om huvudet. Den förfrusna hakan sticker fram ur scharlottenknuten som en röd knapp, ögonen blinkar mot solen, tårarna rinner av det skarpa ljuset, vecken i kinderna är som skurna med kniv.”

Ur **”Vägen under stjärnorna”** av **Moa Martinson**.

Samma kvinna skulle kunna beskrivas även till exempel så här:

”Det är dag och solen skiner. I solljuset står den gamla kvinnan. Hon har fårat ansikte och röd haka. Hon bär en kappa, en svart ylleschal och ett randigt förklä.”

Men det blir mycket tråkigare, eller hur?

Det är givetvis viktigt att personerna känns verkliga, vilket dels innebär att de bör ha både goda och dåliga sidor (annars blir de ointressanta) och dels att de beskrivna karaktärsdragen stämmer överens. Dessa regler kan förefalla löjligt enkla, men det är inte alltid som de följs. Den första regeln tycker jag mig se många brott emot i amerikanska actionfilmer. Där är hjältarna som regel så genomduktiga att jag sitter och hoppas att det ska gå åt helvete för dom. Den senare regeln finns det många brott emot i litteraturen. Ett vanligt sådant är att romanfigurerna ofta resonerar betydligt mer logiskt och klarsynt än vad en verklig person i samma situation skulle göra. Men det är förmodligen något som författarna väljer för att historien ska bli lätt för läsaren att följa. Vad som däremot är helt onödigt är att inte anpassa ordvalet i tankarna till rollfiguren. Nedan citeras tankar i huvudet på en tonårig ligist, som i historien beskrivs som dum, oberäknelig och helt utan medkänsla:

”Lukas var klart irriterad på kompisen som tog alldeles för lättvindigt på problemet och som alltid ansåg sig vara den som visste bäst. Vad andra tyckte struntade han ofta i, om det inte råkade sammanfalla med hans egen uppfattning, förstås.”

”Nu hade han bara lite drygt två månader kvar av läsåret på Wheleskolan, en inrättning som han betraktade som rena rama tortyrkammaren. Sedan en hösttermin och en vårtermin - och därefter förvärvslivet.”

Ur ”**Dominans**” av **Björn Hellberg**.

Händelser

Med händelser avses allt det som sker i en historia utöver att personerna pratar med varandra. En roman består, likväl som en film, av ett antal händelser eller scener. En händelse är som en berättelse² i sig och den utspelar sig under en viss tidsperiod (se tabell 1). Mellan varje händelse kan det vara hopp i tiden.

Varje händelse bör tillföra något till historien och de bör vidare ha olika tempo³ och kanske till viss del olika tempus⁴.

Tillsammans utgör händelserna hela historien. I de minst komplexa historierna läggs händelse till händelse i strikt tidsordning utan uppenbara mellanrum och det är en och samma person som läsaren får följa hela tiden. I väldigt komplicerade historier däremot, får läsaren följa flera personers upplevelser och det förekommer hopp i tiden mellan dessa.

² Ett vanligt knep för att behålla läsarnas intresse är emellertid att mitt i en spännande händelse ta upp en annan tråd av historien under ett par sidor.

³ Händelser som är tänkta att vara extra spännande bör vara ganska rakt skrivna med kortare meningar och färre utvikningar från händelseförloppet. Detta eftersom läsaren i dessa passager är spänd på att få veta hur det går och då kanske läser fortare. Då riskerar denne att tappa tråden om texten är krånglig.

⁴ Spännande händelser gör sig sämre i imperfekt eftersom det innebär att de inträffat i förfluten tid, vilket ger läsaren en känsla av att händelsen är över och att den slutade på ett för huvudpersonen lyckligt sätt.

Tabell 1. De fyra första händelserna i ”**Den vedervärdige mannen från Säffle**” av **Maj Sjöwall** och **Per Wahlöö**.

Händelse /scen nr:	1	2	3	4
Sidorna	5-12	12-17	17-31	31-37
Vilka	Mördaren + ett offer	Huvudperson 1 (hp 1) + dennes dotter	Hp 2 + hp 1 + biroller	Hp 2 + hp 1 + närstående till den mördade
Var	Hos mördaren, i en bil, platsen för brottet	Krog + hemma hos hp 1	Polisstation + platsen för brottet	Bil + offrets hem
Vad	Mördaren åker hemifrån och utför dådet	De äter middag och umgås	Hp 2 åker till platsen för brottet, hp 1 ansluter	Samtal med de närstående
Scenens syfte	Beskriver brottet som handlingen bygger på	Ger läsaren en bild av vem de ska sympatisera med	Presentera hp 2 och huvudhandlingen (utredningen) börjar	Standardscen i dylika historier

Viktiga delar av en händelse bör beskrivas utförligare än oviktiga dito. Till exempel skulle det verka konstigt att beskriva ett händelseförlopp så här:

”Han trampade på bromspedalen, först försiktigt sedan lite hårdare, för att till sist trampa så hårt han kunde. Ändå nuddade han nästan trädet med kofångaren. När bilen stannat släppte han pedalen med foten och ratten med den högra handen. Han förde den raskt emot handbromsreglaget och slöt fingrarna om dess handtag, för att sedan dra det uppåt. Därefter förde han handen emot startlåset och slöt fingrarna kring startnyckeln. I nästa sekund vred han den åt vänster så att motorn stannade. Först då släppte han ratten med den vänstra handen och förde den ner till det vänstra låret. Den högra handen lade han på det högra låret, varpå han särade låren åt genom att vrida det vänstra benet utåt emot bildörren. Några solstrålar letade sig igenom lövverket och in genom vindrutan. Strålarna bländade honom något, men det bekom honom föga. Däremot insåg han hur smutsiga hans glasögon var. Han förde högerhanden emot den vänstra skalten och häktade av dom. Han lade dom i knäet och öppnade handskfacket som för att söka efter något. Han rotade runt bland sakerna i facket utan att riktigt se efter med ögonen. Kanske var han för närsynt för att verkligen se något utan glasögonen framför ögonen. Efter en stund drog han ut handen ur facket. I handen höll han en förpackning med pappersservetter. Han tog tag i förpackningen med vänsterhanden, släppte den med högerhanden och tog med den nu lediga handen ett grepp om en servett. Den lindade han försiktigt om den högra linsen och därpå började han rytmiskt gnida fram och tillbaka. Rörelsen upprepades på den vänstra linsen, med en ren flik av servetten. När han gnidit ett par gånger på var och en av linserna provade han resultatet genom att sätta på sig glasögonen. Han verkade nöjd, för han upprepade inte proceduren. Istället stoppade han tillbaka förpackningen med servetter i handskfacket. Den använda servetten knölade han in på samma ställe. Han verkade avslappnad nu, för han satt med halvslutna ögon med huvudet vilande emot nackstödet utan att knappt ens röra ett finger.

Ulrika gick förbi bilen till synes utan att ta notis om manen som satt i den. Han däremot betraktade henne noga. När hon var precis bakom bilen skyndade han sig ur den och stack kniven i hennes mage. Sen körde han iväg det snabbaste han kunde.”

Händelserna bör, likväl som i texten i övrigt, beskrivas genom det tänkta anslaget. Anslaget avgör inte bara vilka ord som är lämpliga utan även vilka händelser som bör beskrivas. Om anslaget är att historien ses genom ögonen på en kärlekskrank ung man, som också är berättarhjärna och berättarröst är det rimligt att tro att ett möte med en för honom tilltalande kvinna är mer välbeskrivet än om anslaget är att mannen är helt ointresserad av annat än motorer. Här följer några olika exempel på hur olika författare beskrivit händelser.

Genom betraktarens ögon

Det första citatet är hämtat ur en text i vilken berättarögonen sitter på en väldigt naiv tjej i de övre tonåren. I det andra sitter de på en fiskeintresserad ung man och i det tredje är den en kylig manlig detektiv som betraktar.

”Vi åt entrecote med bearnaisesås och pommes frites och drack cider. Till efterrätt hade jag gjort en chokladpudding, det var en pulverpudding.
Vi höll på jättelänge med matten. Jag satt jättenära honom och gjorde allt för att vi skulle lämna den. Till slut sa jag att jag inte orkade mer och tyckte vi skulle kolla på TV.
Jag satte mig nästan på honom och tog hans hand. Vi tittade varandra i ögonen och hans mun formades liksom för att pussas. Vi lutade oss mot varandra och sakta, sakta så kysstes vi. Sen ville vi inte släppa taget, vi fortsatte att kyssas i flera timmar. Han klämde mig lite på bröstet och jag la handen mellan hans ben.
Jag tyckte att vi skulle gå upp på mitt rum, han nickade och såg jätteallvarlig ut. På väg mot mitt rum kom jag att tänka på nallarna i sängen och på att jag hade rosa lakan med små björnar på. Det går ju bara inte, han måste känna det som att ligga med en tolvåring. Så jag tyckte att vi skulle ta mina föräldrars rum istället. Han bara hängde på och nickade allvarligt. Sen älskade vi, det var pinsamt, både för honom och för mig. Jag tror det gick för honom innan han hann stoppa in den i mig. För först var den hård sen när han skulle stoppa in den så tog jag tag i den för att liksom hjälpa honom att hitta rätt, för han hade liksom lite problem med det.”

Ur ”**Min tid**” av **Elisabeth Nilsson**.

”Vi drack några öl den kvällen, och utan att yppa Riggert som källa försökte jag fråga Werner om han faktiskt bett Vera flytta för att han inte ville dela sin förödmjukelse med henne.
Han teg länge, sedan sa han tyst att människan inte känner de egentliga motiven för sina handlingar. Då jag upprepade min fråga bytte han samtalsämne, och efter det talade vi inte mer om saken.
På morgonen letade vi fram mitt spö och min rulle och åkte ut och kastade i några timmar vid Tistelskär, Ytterharun och Hästkobben. Det var halvmulet, en varm bris låg på från sydväst, det var högvatten och stränderna doftade starkt av tång, alla betingelser var perfekta.
Men vi fick ingen fisk.”

Ur ”**Vådan av att vara Skrake**” av **Kjell Westö**.

”Jag gick runt och tittade på ratten. Ingen namnskylt. Jag skrev upp registreringsnumret på baksidan av ett kuvert, för alla eventualiteter, och gick in i huset. Han var inte i vestibulen eller i korridoren där uppe. Jag steg in på kontoret, tittade på golvet efter post, hittade ingen, jag kunde inte kvar längre om jag ville hinna ner på stan före tre. Den sandfärgade kupén stod fortfarande på parkeringen och var fortfarande tom. Jag klev in i min och startade och körde ut i körfilen.”

Ur ”**Fönstret**” av **Raymond Chandler**.

Följande citat är hämtat ifrån en, på sin tid, väldigt populär roman. Notera hur enkelt den är skriven med många ”jag gjorde det, sen gick jag dit”. Det fungerar ganska bra i den romanen, tycker jag. Kanske för att berättarögonen och berättarhjärnan tillhör en ung man på 50-talet och det är rimligt att en ung man på den tiden skulle berätta historien på detta sätt.

”När jag kom ut från skridskobanan kände jag mig lite hungrig, så jag gick in på en drugstore och tog en ostmacka och ett glas malted milk. Sen gick jag in i en telefonhytt. Jag tänkte ringa Jane och kolla om hon kommit hem ännu. Jag hade ju kvällen ledig och tänkte att om jag ringde henne och hon var hemma så kunde jag bjuda henne på dans eller någonting. Jag hade aldrig dansat med henne, trots att vi känt varandra i ett bra tag.”

Ur ”**Räddaren i nöden**” av **J. D. Salinger**.

I romanen ”**Mia och Stefan**” av **Elisabeth Nilsson** är samma skeende skildrat med två anslag. Texten är ganska ”tät”, som om huvudpersonerna är upprörda, vilket förmodligen var författarinnans mening.

Anslag ett där han har berättarögonen, berättarhjärnan och berättarrösten:

”Äntligen sätter hon sig igen, men nu har hon en chokladkaka i handen. Hon tar för fan flera rader på en gång och hon frågar inte ens om jag vill ha. Fast egentligen vill jag nog inte ha någon choklad. Men hon borde ju åtminstone fråga mig. En liten bit vore nog gott föresten. Inte så mycket, men en rad skulle vart gott. Flera rader på en gång blir bara äckligt, men en rad skulle pigga upp. Föresten så är det ju så mycket fett i choklad, så jag skulle aldrig ta mer än en rad. Nu vräker hon ju i sig hela kakan. Hon bara proppar i sig den. Hon som redan är lite småfet som det är. Jag kanske borde ta några rader, bara för att hon inte ska proppa i sig hela kakan och bli smällfet. Fast å andra sidan så blir hon ju bara mindre attraktiv på marknaden då. Då kan hon sitta där i någon trist tvåa i någon förort och ta hand om våra barn. Hon tänker visst äta upp hela kakan på en gång. Det ser skitäckligt ut. Gör hon det här för att retas med mig, eller vad är det. Det kan ju inte vara så att hon tycker det är gott med en hel chokladkaka i munnen på en gång. I och för sig blir ju kariesangreppet kortare, men det lär väl hon skita i. Vad i helvete, nu nös hon dessutom ut hela skiten på instrumentpanelen. Det ser ju skitäckligt ut. Ska jag skälla ut henne nu eller? Jag säger något spydigt istället:

– Mia älskling, var chokladen var god?”

Anslag två där hon har berättarögonen, berättarhjärnan och berättarrösten:

” En tredjedels chokladkaka, då måste man väl minst springa tre kilometer, tänker hon innan två rader till åker in i munnen. Dom gick ganska lätt att få in för dom andra bitarna hade redan smält till en smet. Smeten kletar överallt i munnen. Stefan tittar fortfarande inte åt hennes håll. Kanske hon skulle fråga om han ville ha, precis innan hon stoppar den sista raden i munnen. Precis som den där Ulrika hade gjort när hon var liten. Han skulle då inte få mer än en rad i alla fall. Det kändes skönt att göra något så onyttigt. Liksom lite som att smiska sig själv. Dom två senaste raderna av choklad har precis börjat mjukas upp, då det börjar kittla i näsan. Det går inte att stoppa det. Hon hinner inte ens räkna till fem, vilket ändå inte hade varit aktuellt, innan hon nyser så att det blir bruna chokladstänk över hela hennes sida av instrumentbrädan. Det ser jätteäckligt ut. Som om någon hade bajsat på den. Stefan tittar på henne, men han säger inget. Men han ser åtminstone sur ut. Efter att ha tittat en stund på instrumentbrädan frågar han om chokladen var god. Mia nickar, fast Stefan ser inte det för just då tittar han på vägen.”

Utifrån sett

Sakligt

Den som använder ”sakliga” beskrivningar bör vara noga med att beskriva det väsentligaste, som i en tidningsartikel. Och använda ett korrekt språk med adekvata begrepp för de företeelser som skildras.

”Tidigt på påskdagsmorgonen, just som business class-passagerarna på SK901 har fått en lätt måltid serverad före inflygningen till Newark, kastas en brandbomb in genom vardagsrumsfönstret i en villa i Charlottenlund. Villan ägs av chefen för en läkemedelsfirma som använder sig av tester utförda på försöksdjur i England. En BBC-dokumentär har nyligen avslöjat att djuren lever under usla, ja rentav barbariska förhållanden och utsätts för extremt lidande. ”Stoppa alla djurförsök!” och ”Smaka på er egen medicin!” står det på flygblad som påträffas utanför villan, som lyckligtvis står tom eftersom direktören och hans familj har rest till Mallorca på påsksemester. Stora delar av vardagsrummet blir utbrända, men brandkåren, som larmas av ett morgontidigt tidningsbud, får snabbt kontroll över elden. För övrigt finns inga vittnen eller spår av gärningsmännen, men på den ockragula muren står Grön gerilla sprutmålat med meterhöga bokstäver. Direktören, en modern ledartyp med humanistisk livssyn och hög etisk profil, vill trots den chockerande underrättelsen inte dramatisera ”händelsen” och vill varken ha polisen eller pressen inblandade. Men polisen ser redan ”med stort allvar” på fallet, och pressen, nåja, vittnet var ju tidningsbud. Så Cats strategi fungerar - de nya aktionsformerna ger betydligt större täckning i media än att släpa ut minkar. Jyllands-Posten placerar exempelvis historien på förstasidan. Ändå har det knappt börjat.”

Ur **”Kronprinsessan”** av **Hanne-Vibeke Holst.**

Genom dialogen

I en del romaner består händelserna mest av att någon säger något till en annan person. Då kan det vara effektivt att bygga hela händelser kring dialogen, som till exempel i följande två exempel. Notera hur författarinnan, i det första exemplet, har lagt till några beskrivande ord efter varje ”sa han” eller ”frågade hon”.

””Hej älskling!” sa hon och gick fram och kysste honom med ytterkläderna på. ”Jag var rädd att du skulle ha gått och lagt dig!”

”Klart jag inte har!” Sa han och strök håret ur ansiktet på henne.

”Du måste vara alldeles slut.”

”Fullkomligt, men också uppskruvad”, sa hon, rätade på ryggen och tittade ut över vardagsrummet. Även där stod blommor överallt.

”Vilka är de från?” frågade hon överväldigad.

”Alla möjliga. Din mamma, mina föräldrar, din syster och svåger, dina väninnor, gamla pojkvänner, grannen under, grannen ovanpå, bostadsrättsföreningen, indierna på hörnet, barnens dagis....Jag har lånat en massa vaser.”

”Gud var rörande!” utbrast hon och sjönk ner i andra änden på soffan.

Ur **”Kronprinsessan”** av **Hanne-Vibeke Holst.**

” – 4251 Archer Street, sa Meyer. Vi frågar första trafikkonstapel som vi får syn på.
Det dröjde tio kvarter innan de fick syn på någon polis. De körde fram till honom och frågade efter Archer Street.
– Archer Avenue, menar ni väl?
– Ja. Jag antar det.
– Säg då vad fan ni menar. Och kör över till trottoarkanten! Ni blockerar trafiken!
– Vi ville bara veta....
– Jag har redan hört vad det är ni ville veta. Försöker ni mucka gräl?
– Nej konstapeln, sa Meyer.”

Ur ”**Hatet**” av **Ed McBain**.

Dialog

En del böcker är väldigt dialogbaserade emedan andra nästan helt saknar dialog. Ett exempel på den förra typen är ”Kronprinsessan”, som bitvis nästan helt består av dialog, emedan ”Nybyggarna” är ett exempel på den senare. Mobergs bok innehåller inte mer än i genomsnitt cirka tre kommentarer/uttalanden per sida. I resten av texten beskrivs främst dels händelser och dels vad de olika figurerna tycker och tänker.

Vilket som är best beror givetvis på vilken typ av historia det handlar om. Om det är en historia som liknar en film och den utspelar sig under en avgränsad period i tiden gör det sig väldigt bra ha mycket dialog. I vissa fall, om det handlar om en huvudperson kan man till och med ta med ”allt” som sägs. Det är ganska vanligt i en del deckare i vilka man får följa en huvudperson både i privatlivet och i yrkeslivet under den korta period som brottsutredningen pågår.

En dialog tecknas antingen genom att skriva ut vad var och en av de samtalande säger (se citatet nedan) eller genom att beskriva samtalet. Dessutom kan bägge sätten givetvis kombineras. En sak som är viktig i det första fallet är att det som sägs stämmer med den bild av talaren som ska förmedlas. I det senare fallet däremot ska sammanfattningen stämma med anslaget.

”Grönkvist gick fram till en av pelarna. På den satt det tre knappar ovanför varandra. Högst upp satt ett nyckelhål med en nyckel i. Den mittersta knappen var stor och röd. Det var helt klart en nödstoppknapp.

- Vänta, skrek Sten, det kanske finns några fotavtryck, eller fingeravtryck där.
- Vadå, tror du det är ett mord eller? Har du inte lite livlig fantasi. Bara för att du råkat ramla över två mordutredningar så hör det faktiskt ändå inte till vanligheterna.
- Jamen, man vet ju inte, det verkar vara en ganska konstig olycka tycker ni inte det?
- Okay, vi avspärrar väl området runt dom här knapparna också, men jag har redan gått där en gång med avspärrningsbandet, bara så att du vet det.
- Men vi måste ju för fan lyfta upp lastbilen. Invände läkaren.
- Jag kan stå en bit bort och trycka med det här spettet som ligger här på golvet.
- Fan, rör det inte, sa Sten. Det kanske är skitviktig information i att spettet ligger där. Han kanske har tagit självmord.
- Det heter ta livet av sig, eller begå självmord. Upplyste läkaren allvarligt.
- Tack! Svarade Sten synbart irriterad.”

Ur ”**Lyften**” av **Fredrik Andersson**.

Om föregående dialog skulle beskrivas i löpande text skulle den kunna se ut så här:

”Den uniformerade polismannen var ivrig att pröva lyftanordningen. Men han blev stoppad av Sten, som i ganska upprörda ordalag påpekade att det skulle kunna medföra att han spolierade eventuella spår, såsom fingeravtryck, från en eventuell gärningsman.

Polismannen ifrågasatte då Stens antydningar om att det kanske var ett brott som var begånget, eftersom det sällan är brott som ligger bakom människors död. Sten framhärdade och visade på det faktum att olyckan föreföll ganska märklig. Polismannen fann för gott att lyda Sten, men han skyndade sig att, i en spydig ton, tala om för Sten att han förmodligen redan förstört en del av den eventuella bevisningen genom att gå inom det område som var aktuell att undersöka. Då blandade sig läkaren in i samtalet genom att irriterat säga att dom skyndsamt borde lyfta upp lastbilen så att liket kunde fraktas bort. Polismannen föreslog att de skulle manövrera lyftanordningen med ett järnspett som råkade ligga på platsen.

Sten hindrade honom genom att, med viss irritation i rösten, säga att det vore oklokt eftersom det även på järnspektet kunde finnas värdefulla spår av en gärningsman. Han framkastade samtidigt en teori om att det den avlidne själv begagnat spektet för att nå reglagen samtidigt som denne låg under ett av lastbilens hjul. Det slarviga sätt varpå Sten framförde sin åsikt föranledde läkaren att hålla en kort lektion i det svenska språket.”

Det skulle säkert kunna göras på ett betydligt smakligare sätt, men hur den än skrevs, skulle den antagligen bli tröttsammare att läsa än en ren dialog. Eftersom en dialog kan sammanfatta ganska mycket av en persons sinnesstämning i ord som ”skrek han”. Dessutom säger orden de olika personerna använder en del om dom själva, deras sinnesstämning och situationen i övrigt. Slutligen blir texten mer omväxlande eftersom författaren kan (och bör) låta olika personer tala på olika sätt.

Den största risken med att innefatta mycket dialog är dock att det kan bli tjatigt, allt som sägs behöver inte vara i dialogform. Det bör finnas ett syfte med varje replik, så ta bort de repliker som inte tillför något. Till exempel kan dialogen:

- Hej på dig du! Mannen vinkade glatt.
- Stina vinkade tillbaka och besvarade hälsningen på samma klämkläcka sätt:
- Ja hej på dig du din gamla filur!
- Kul att se dig det var länge sedan!
- Ja det var det verkligen!
- Hur mår du?
- Jag mår bra du då?

Med fördel ersättas av ”De utbytte hälsningar och artighetsfraser om hälsan innan mannen frågade henne om....”

I en del romaner inleds och avslutas kommentarerna med anförings-/citationstecken. Emedan dom i andra inleds med talstreck, såsom i nedanstående exempel.

”– Och?

– Diagnosen är i stort sett positiv. Goda nyheter.

– Va?

Gunvald Larsson såg så förbluffad ut att han nästan verkade farligt och läkaren skyndade sig att säga:

– Ja, om han hade varit i livet förstås. Ganska goda nyheter.

– Vad vill det säga?

– Att han hade kunnat bli frisk.

Blomberg tänkte efter och modifierade utlåtandet.

– Nå, relativt återställd i alla fall.”

Ur ”**Mannen på taket**” av **Maj Sjöwall** och **Per Wahlöö**.

Föregående dialog skulle med anföringstecken se ut såhär:

””Och?”

”Diagnosen är i stort sett positiv. Goda nyheter.”

”Va?” Gunvald Larsson såg så förbluffad ut att han nästan verkade farligt och läkaren skyndade sig att säga:

”Ja, om han hade varit i livet förstås. Ganska goda nyheter.”

”Vad vill det säga?”

”Att han hade kunnat bli frisk.”

Blomberg tänkte efter och modifierade utlåtandet. ”Nå, relativt återställd i alla fall.””

Jag anser att det blir rörigare med anföringstecken, dessutom blir det något förvirrande då man vill markera att en mening är ett citat.

Det är inte nödvändigt att personerna i historien uttrycker sig på det sätt som verkliga människor skulle ha gjort i samma situation. Den viktigaste skillnaden är ofta att replikerna är kortare än vad de är i en verklig konversation. Detta bland annat för att inte förvirra läsaren och för att historien inte ska tappa tempo. Här följer en dialog tagen ur **”klockorna klämtar för dig”** av **Ernest Hemmingway**. Det kanske inte är så troligt att två personer i deras kläder i verkligheten skulle ha haft precis den här dialogen, men den är väldigt vacker och erotisk, tycker jag. Och den skapar en mycket mer romantisk och laddad stämning än en verklig dialog.

”– Men det har gjorts någonting med mig.

– Av vem?

– Av flera olika.

Nu låg hon alldeles stilla och som om kroppen var död och vände bort huvudet.

– Nu kan du inte älska mig mer.

– Jag älskar dig, sa han.

Men något hade hänt med honom och hon visste det.

– Nej, sa hon och rösten hade blivit livlös och tunn. Du kan inte älska mig. Men kanske du vill ta mig med till hemmet. Och så far jag till hemmet och jag blir aldrig din kvinna och ingenting.

– Jag älskar dig, Maria.

– Nej. Det är inte sant, sa hon. Och sen kom hon med det sista, ömkliga och hoppfullt:

– Men jag har aldrig kysst någon man.

– Så kyss mig nu.

– Det har jag velat göra hela tiden, sa hon. Men jag vet inte hur man gör. Där det gjordes någonting med mig där spjärnade jag emot tills jag ingenting såg. Jag slogs tills - tills - tills en satt på huvudet på mig - och honom bet jag - och sen band de för munnen på mig och höll armarna bakom huvudet - och så var det andra som gjorde någonting med mig.

– Jag älskar dig, Maria, sa han. Och ingen har gjort någonting med dig. Dig, dig kan ingen röra. Ingen har rört dig, lilla kanin.

– Tror du det?

– Jag vet det.

– Kan du älska mig då? Och var åter varm mot honom nu.

– Jag kan älska dig mycket mer.

– Jag ska försöka kyssa dig riktigt bra.

– Kyss mig lite grann.

– Jag vet inte hur jag ska göra.

– Bara kyss mig.

Hon kysste honom på kinden.

– Nej.”

Ofta är det ganska tydligt vem som säger vad, i synnerhet om replikerna är korta, men ibland måste det beskrivas. Grundvarianten på det är givetvis: ”sa han/hon” (förutsatt att personerna är av olika kön). Men det blir ganska snabbt tjatigt. Den valigaste variationen är att växla med att använda personernas namn, eller en tydligt särskiljande egenskap såsom ”pojken” och ”mannen”. Ordet ”sa” kan med fördel varieras med andra ord som: viskade, stönade, skrek, röt osv. Därutöver kan texten varieras genom att ibland, innan repliken, skriva vem som säger den, exempelvis:

”Han tittade henne i ögonen och viskade långsamt:
– Jag älskar dig!”

Istället för:

”– Jag älskar dig! Viskade han långsamt samtidigt som han tittade henne i ögonen.”

Förvirringen rörande vem som säger vad blir mycket större om det är fler än två personer som samtalar. I det läget är det ofta tvunget att efter varje replik tala om vem som yttrade den. Då går det kanske över huvud taget inte använda ”sa han/hon”, eftersom alla kanske är män eller kvinnor. Grundregeln är då att använda namnen. Men det blir givetvis snabbt väldigt tjatigt. Ett vanligt alternativ är att hitta på andra bestämningar för några personer, såsom i följande exempel i vilket en av aktörerna kallas för ”polisbefälet” emedan huvudpersonerna ”Gunvald Larsson” och ”Kollberg” benämns med namn:

” – På dem pojkar, kommenderade polisbefälet. Nu får det vara nog.
Fler vita batonger drogs och blev synliga.
– Stopp, röt Gunvald Larsson med stentorsstämma.
All aktivitet upphörde.
Gunvald Larsson stegade fram och sa:
– Vad är det fråga om?
– Jag rensar området framför avspärningen, sa den äldre av poliserna.
Guldranden runt ärmen visade att han var förste polisassistent.
– Men här finns ju för fan inget att spärra av, sa Gunvald Larsson ilsket.
– Nej Hult, sa Kollberg.”

Det är som regel bättre att personerna i dialogen gör något som visar deras känslor jämfört med att skriva att de är i ett visst sinnestillstånd.

”– Jävla pucko! Sa hon och drämde igen dörren.”

Låter bättre än:

”– Jävla pucko! Sa hon ilsket.”

Inre monolog

Det som många gånger mest skiljer olika fiktiva berättelser åt ifrån varandra är hur rollfigurernas tankar är beskrivna. För övrigt kan historien vara ganska tunt, men rollfigurernas reflektioner gör det stort och spännande. Och motsatsen ett fantastiskt scenario utan reflektioner kan bli oengagerade. Det finns emellertid knappt någon roman som helt saknar reflektioner från rollfigurerna. Åtminstone växlar ibland författaren från att beskriva en företeelse till att beskriva hur någon rollfigur upplever denna ”bilen såg nästan blå ut i den svaga kvällssolens sken”, eller något liknande.

I en del berättelser har författaren uppenbart strävat efter att skapa en inre monolog som står över hur människor i allmänhet tänker. Ambitionen kanske var att ge läsaren kloka budskap. I andra (ovanligare) strävar författaren efter att återspegla hur en verklig människa hade tänkt i samma situation. Det senare är ovanligare av flera skäl, men det främsta är förmodligen att en verklig tankegång skulle bli alldeles för lång och rörig för att någon skulle orka läsa den. Beskrivningar av inre monologer är därför oftast sammanfattningar¹ och mer sällan utskrivna i sin helhet. Ta till exempel följande tre exempel. I det första beskrivs vad huvudpersonen tänker på, utan att tankarna konkretiseras. I det andra är tankarna mer preciserade, utan att vara ordagrant beskrivna. I det tredje får ges intrycket att hela tankegången är ordagrant nedtecknad (det är bara en del av tankegången som citeras här).

¹ Om det är en sammanfattning av tankarna är det, så klart, berättarhjärnan som gjort den och då passar han/hon-form ofta bäst. Men om det däremot är hela tankegången som utvecklas kan den passa bättre i jag-form (som i det tredje exemplet).

”Han tog sig då före att vandra i strumplästen fram och åter, mellan fönstret och dörren i den trånga kammaren och samlade hela sin uppmärksamhet på morgondagens blivande arbete; ordnade göromålen i huvudet, utdelade dem; bemötte invändningar i förskott, övervann hinder, och efter en timmes arbete hade han ro och vila i huvudet, som nu kändes ordentligt och upplinjerat som en kontrabok, i vilken alla poster blivit införda på sin plats och hopsummerade, så att man i ett ögonblick kunde överskåda ställningen.”

Ur ”**Hemsöborna**” av **August Strindberg**.

”Om det möjligen skulle förslå till en påhälsning hos Skrattars eller om hon måste nöja sig med Nordmarks. De äldre Nordmarkspojkarna kallade henne Kladda och Lellfarmora och det var visserligen försmädligt. Men deras fantasi räckte inte till att hitta på nya förargligheter.”

Ur ”**Hjortronlandet**” av **Sara Lidman**.

”Det verkar faktiskt vara så, sa jag för mig själv medan min blick vandrade från underläpp till underläpp genom rummet, att alla de mindre sympatiska egenskaperna hos människodjuret, högmod, girighet, frosseri, liderlighet och alla de andra, tillkännages tydligt i den där lilla randen av röd hud. Men man måste känna till koden.”

Ur novellen ”**Hustrubytet**” av **Roald Dahl**.

Inledningar

En del tycker nog att de första meningarna i en roman är särskilt viktiga. Det är kanske inte heller ovanligt att författare våndas länge inför dessa, i deras tycke, viktiga meningarna. För den som har svårt att komma förbi inledningen på romanen, kan ett knep vara att börja i till exempel mitten på historien, eller då det börjar hända saker. På så sätt rundas problemet med att beslutet om både början och anslag annars måste tas samtidigt. Med det upplägget kan både inledning och anslag växa fram av sig själv. Det gör ju inte så mycket om det är några sidor som är lite ostringenta mitt i texten.

Att fortsätta någon annan stans i historien tycker jag, för övrigt, är ett knep som fungerar i alla lägen då jag kört fast och inte kommer vidare. Då går jag över till att beskriva en händelse ett obestämt antal sidor längre fram i historien. Det spelar inte så stor roll precis vad som sker i den händelsen eller om den hänger ihop med resten av historien. Bara anslaget är detsamma kan jag som regel sy ihop den med resten av historien tids nog. Och skulle det inte gå så är det heller inte så farligt om jag blir tvungen att stryka den. Jag har åtminstone kommit ur skrivkrampen (vilket är tråkigt att ha) och istället fortsatt att skriva (vilket är det roliga).

En del inledningar lite kryptiska och mystiska, såsom denna:

”Ingen månad kan som januari pågå i evighet.

Sålunda börjar det. Sent om aftonen sitter han med det gamla skådespelet. I ljuskretsen över skrivbordet träder gestalterna fram. De lever och talar. Älskar, lider och dör för hans penna och världen därute i hans eget vintermörker är varken tydligare eller beständigare än deras, utan just jämnt likadant. Just jämnt.

Såsom det också är avsett. Sådan är spelets idé. Förtrollad och innesluten böjer han sig fram över bordet - innesluten i tung insikt, ignorerande den svarta smärtan som löper likt en oklar gammal erinring nerifrån ländryggen. Doppar stiftet i bläckhornet, känner lampans värme över handryggen. Spetsen mot papperet; balanserande på orden, på den knivskarpa eggen mellan verklighet och verklighet.”

Ur **”Flugan och evigheten”** av **Håkan Nesser**.

Historiens huvudperson bör presenteras ganska tidigt i berättelsen, annars finns det risk att läsaren fattar tycke för fel person. Det är ofta lämpligt att börja berättelsen i det att huvudpersonen råkar ut för något som förändrar dennes tillvaro. Såsom i detta textstycke som börjar med huvudpersonens resa till platsen för dramat.

”Han kom som ett yrväder en aprilafon och hade ett höganäskrus i en svångrem om halsen. Clara och Lotten voro inne med sköt-ekan att hämta honom på Dalarö brygga; men det dröjde evigheter, innan de kommo i båt. De skulle till handelsman och ha en tunna tjära och på abeteken och hämta gråsalva åt grisen, och så skulle de på posten och få ett frimärken, och så skulle de ner till Fia Lövström i Kroken och låna tuppen mot ett halvpund småtärna till notbygget, och sist hade de hamnat på gästgivargården, där Carlsson bjudit på kaffe med dopp.”

Ur **”Hemsöborna”** av **August Strindberg**.

Många historier har emellertid inte en så tydlig början. Då kan de börja med en anekdotisk beskrivning av huvudpersonen, vilket **Sara Lidman** gjorde i berättelsen **"Hjortronlandet"**.

"Franz var den förnämste torparen och så målmedveten att grannarna emellanåt kallade honom bonden.

Men tidigt i hans liv, kanske innan han blev född, hade han drabbats av någon oförrätt som aldrig upphörde att gräma honom. Han kunde inte som grannarna nöja sig med torparvillkoren som fullgod orsak att vara arg, det fanns ett annat skäl som gällde bara honom. Det är svårt att ha glömt anledningen, när harmen gnisslar och väser.

Han hade varit nygift när han kom till Ön och med en kvinna som medfört häst, ko och husgeråd. Istället för att föda barn hade hon burit sten. Hon var den torparhustru statens kommitterade måste ha drömt om för sina arrendatorer men aldrig vågat beskriva i något kontrakt."

Allternativt kan de börja med en förkunnelse om vad det är för sorts historia och vem det är som berättar, såsom i detta exempel:

"Om ni verkligen vill höra den här historien, så väntar ni er väl att jag ska börja med att tala om var jag föddes, hur taskig min barndom blev, vad mina föräldrar sysslade med innan jag kom till världen och sånt dravel, som i David Copperfield, men jag känner inte för det. För det första är jag så trött på det, för det andra skulle mina föräldrar få slaganfall om jag avslöjade något om deras privatliv. De är väldigt känsliga på den punkten, särskilt min far."

"jag tänker börja berätta om dagen då jag slutade Pencey Prep. Pencey Prep är alltså en skola i Agerstown, Pennsylvania. Ni har antagligen hört talas om den."

Ur **"Räddaren i nöden"** av **J. D. Salinger**.

Det är inte självklart att romanen börjar med inledningen på den process som ska skildras. Om vi till exempel skulle ta historien om Mats och hans otrogna hustru, så är det rimligt att den historien börjar med att han träffar hustrun. Möjligen kanske den börjar när hans far är otrogen emot hans mor, eller...

Säg att vi börjar med att Mats träffar hustrun på universitetet. Då inser var och en ganska snart att antingen blir det en lång transportsträcka fram till dess att det spännande börjar. Eller ett kraftigt hopp i historien från att de är nykära till att han finner henne i säng. Skulle man börja med att Mats kliver in genom dörren och finner hustrun i säng, skulle risken vara stor att läsaren blir lite väl överrumplad. Vem ska läsaren sympatisera med?

Jag tror att om det är Mats hämnd som är själva historien, så det vore lämpligt att börja med ett par sidor om honom, för att läsaren ska förstå att det är han som är huvudperson. Därefter presenteras problematiken (hustruns otrohet), sedan....

Historien skulle sedan säkert må bra av att författaren då och då la in tillbakablickar på deras liv tillsammans. Mats kanske funderar över om hon slutat älska honom. Har hon någonsin gjort det och så vidare. I dylika inre monologer passar det förmodligen väldigt bra att lägga in saker som den första gången de sågs.

Checklista

- Börja inte peta och ändra i din text förrän du skrivit klart hela historien, eller åtminstone skrivit klart ett avsnitt. Annars är det lätt att fastna och därmed aldrig bli klar.
 - Vänta i några dagar innan du går igenom det du skrivit. Försök sedan läsa det som om du aldrig sett det förut, då är det lättare att se bristerna.
1. Anslaget, kontrollera att:
 - Du inte oavsiktligt byter anslag under historiens gång.
 2. Stavning
 - Tänk på att ordbehandlingsprogram, som "Word", inte markerar ord som finns i programmets ordlista. Vilket medför att det kan vara fel ord som är rätt stavat.
 - Det blir lätt dubbla mellanslag ibland. Det kan du lätt korrigera, om du använder "Word", genom att med funktionen "Ersätt" byta ut alla dubbla mellanslag med enkla dito, dvs " __ " med " _ ".
 3. Språket, kontrollera att:
 - Det är en lagom blandning av långa och korta meningar. Tänk på att när det är spännande är det ofta lämpligt att ha fler korta meningar.
 - Flera meningar i följd inte börjar på samma sätt. Om så är fallet bör du stuva om lite.
 - Inte olika tempusformer oavsiktligt är blandade i en och samma händelse.
 - Orden passar i situationen.
 - Orden inte upprepas för ofta. Om så är fallet, fundera över synonymer som du kan ersätta dom med ibland. Kontrollera i synnerhet att det inte är för tätt mellan orden han/hon. Om så är fallet kan du:
 - a. Ersätta en del av dom med ordet för till exempel den kroppsdel som gör något, såsom "handen slöt sig om handtaget" istället för "han la handen på handtaget".
 - b. Ersätta en del av dom med hans/hennes, såsom "Hennes blick svepte över rummet" istället för "hon tittade runt i rummet".
 - c. Ta bort meningar.
 - d. Ta bort ordet han/hon, ibland fungerar meningarna ändå.
 - e. Ersätta en del han/hon med personens namn eller smeknamn.
 4. Storyn, kontrollera om:
 - Det finns längre stycken i texten som inte tillför något. Om så är fallet: ta bort dom.
 - Det går att förstå varför saker händer. Annars: komplettera.
 - Den har potential att ge läsaren det du vill att den ska ge, till exempel spänning, humor, erotik eller romantik.

5. Miljöer, kontrollera att:
 - Det inte finns en massa onödiga miljöbeskrivningar. För historien viktiga händelser bör förmodligen ha en mer välbeskriven scen än oviktiga dito. Om det inte är så att det är en väldigt speciell plats som den oviktiga händelsen utspelar sig på.
 - Miljöerna är beskrivna på olika sätt.
 - Beskrivningarna stämmer med den tänkta betraktaren. Annars modifiera.
6. Dialog, kontrollera att:
 - Läsaren känner igen sig i hur de olika personerna pratar. Om en individ ofta använder slanguttryck i början så bör denne nog fortsätta med det (om det inte finns en särskild poäng med att denne ändrar sitt sätt att tala, vilket ju också kan vara fallet).
 - Alla personer i en historia inte använder samma språkbruk.
 - Det personerna säger stämmer med hur de är beskrivna.
 - Orden passar till situationen.
 - Det går att följa vem som säger vad. Ibland kan man behöva addera några ”sa han” eller ”frågade hon” för att läsaren ska kunna hänga med. Men det bör absolut inte ha dylika förtydliganden efter varje kommentar.
 - Det inte är för mycket onödig dialog.
7. Personer, kontrollera att:
 - Någon inte oavsiktligt byter namn genom historien.
 - Det i varje situation är klart för läsaren vilken person som det för tillfället handlar om.
 - Varje person är sig lik genom hela historien.
 - Alla personer är beskrivna på olika sätt.
 - Det de karaktärs- och personlighetsdrag som du vill ha fram hos var och en verkligen framgår av beskrivningarna.
 - Varje person är lagom mycket beskriven för att deras rollfigur ska bli klar för läsaren. Alla, eller ens någon, behöver inte vara beskriven till utseendet för att historien ska fungera.
8. Händelser, kontrollera:
 - Att det finns motiv för att ha med var och en av händelserna som är beskrivna i texten.
 - Längden på beskrivningarna av händelserna. Tänk särskilt på att kontrollera att viktiga händelser inte bara blivit undansopade i ett par meningar. Eller att det inte är en massa onödiga beskrivningar mitt i en spännande händelse, som gör att läsaren tappar tempo.
 - Att händelseförloppen verkar trovärdiga.
 - Att det går att förstå vad som sker.

Övningar

1. Här följer två utdrag från var sin sida i var sin bok av tre olika författare (text A-F), som anses ha olika stilar, försök gissa vilka som hör ihop. Du får gärna försöka gissa författare också, men jag tror att det är omöjligt.

A

Han blev som förvirrad, det ströp till inom hela hans kropp som en fruktansvärd drift, en drift långt hårdare än den som kvinnor väckte hos honom. Han tyckte att han skulle bli galen om han inte på ögonblicket fick ett glas brännvin. Hela kroppen drog sig samman, ögonen såg ingenting, det var knappt han förmådde resa sig från skrivbordet och ge sig ut salsskänken där brännvinet stod.

B

Han ser ut i regnet och känner sig med ens mer förtvivlad än någonsin. Glasrutan är precis till hälften genomskinlig, den andra hälften speglar hans ansikte; han ser på sin bild som ständigt raderas ut av vattnet, men som anda hela tiden finns kvar. Tar upp flaskan och dricker en klunk. Den gamla kvinnan betraktar honom bekymrat. Demonen skrockar i hans huvud.

C

Signalementet på mördaren var magert. Han hade fått ett passfoto som var oanvändbart. Ingen hade nånsin känt igen nån på några meters hall från ett passfoto. Men han skulle vara 1.80 och halta. Han var gipsad efter ett benbrott. Det var alltid nåt att gå efter.

D

Han blir förfärad. Varför alstras sådant i hans hjärna? Det är inte han själv som gör det; en skrattande och oändligt uttråkad demon sitter inuti hans huvud och kläcker dessa vidriga tankefoster. Varför finns det inga säkerhetsspärrar mot sådant här? Vad skall han göra den dag alltihop bara fortsätter rakt ut i verkligheten? När han faktiskt tilltalar en sådan här kvinna och sårar henne djupt nere i livsroten. Vad kommer att hända då?

E

Han blev blind och döv som en som blivit galen av kärlek, han visste att han skulle ha mördat den som tagit brännvinet ifrån honom, men endast två, tre glas behövde han för att bli lugn och klar igen. Nu hade han inte på länge känt av denna hemska, oförklarliga åtrå. Han kände den som en hemlig synd och var rädd att sitta uppe om natten.

F

Hans bevakningsuppgift var som kosmetika. Den var bra att ta till, men den behövdes inte. Tre timmars väntan i ösregn kan få en människa att bli galen, men också att tanka för att ha nåt att göra. Han var den tänkande typen. Efter en timme hade han en plan och efter två var han övertygad om att planen skulle hålla.

Rätt svar: C+F= ”Birka” av **Hans Holmér**, A+E= ”Vägen under stjärnorna” av **Moa Martinsson**, D+B= ”Flugan och evigheten” av **Håkan Nesser**.

2. Läs en valfri roman, som om det var du som skrivit texten och höll på att korrekturläsa den, använd gärna en penna och gör noteringar i texten. Gör därefter ett flödesschema⁵ över en del av historien, med en ruta för varje händelse.
3. Titta på någon film som du sett tidigare och fundera samtidigt över:
 - Hur personerna introduceras.
 - Hur och när olika händelser börjar respektive slutar.
 - Vad de olika händelserna tillför.
 - Om det finns flera parallella historier.
 - Hur spänningen ökas under filmens gång.
 - Hur du skulle skriva historien i romanform.
5. Ett flödesschema kan se ut så här:

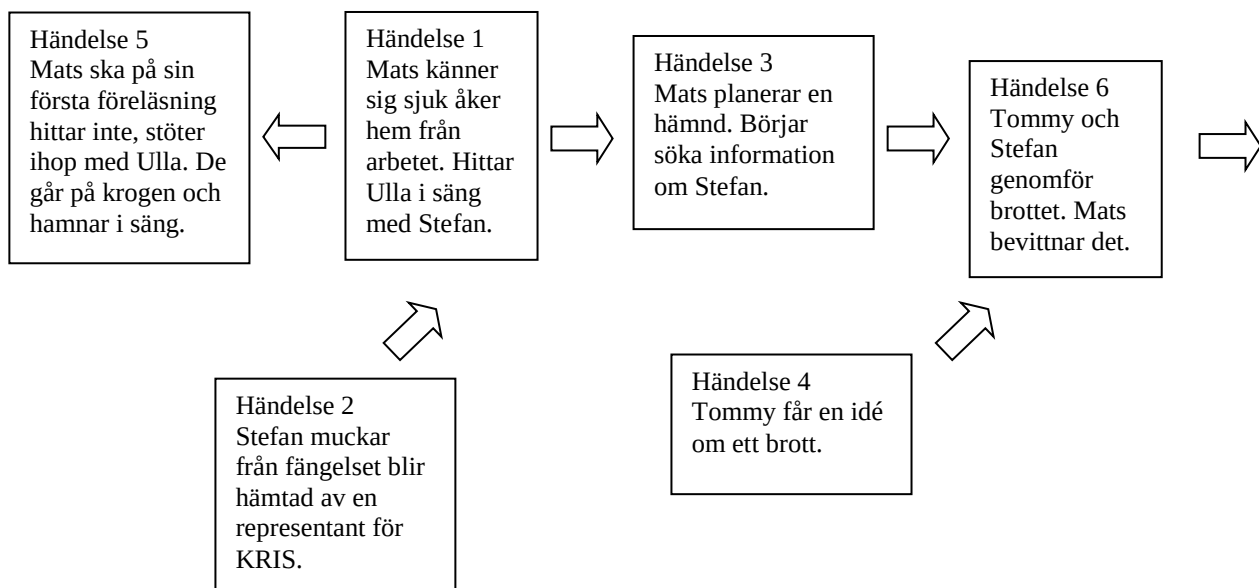
Personer

Kalle, kille i 20-årsålder, studerar på ett universitet, singel.

Ulla, likaså studerande och singel i samma ålder.

Berit, Ullas mamma gnällig tant.

Stefan, smågangster, brutal har suttit i fängelse för misshandel, ser ut som en skinnskalle osv.

Det är inte nödvändigt att göra ett flödesschema, men det kanske är ett bra sätt att snabbt dokumentera historien som finns i huvudet. Därefter kan det vara bra att lämna historien ett slag, för att några dagar/veckor senare återkomma till den och då försöka att med ”färska” ögon bedöma om den skulle kunna bli läsvärd. När sedan väl skrivandet är igång kanske historien, emellertid, flyter iväg åt ett helt annat håll, i synnerhet om anslaget är så väl uttänkt att det drar iväg med historien dit det vill.

Om ordspråk

Med ordspråk avses här färdiga meningar som med samma lydelse används, eller har använts, av många människor för att överföra livserfarenhet.

Min mor använde ofta dylika meningar, exempelvis:

Man ska inte gråta över spilld mjölk.

När min leksak gått sönder.

Eller

För lite eller för mycket skämmer allt.

Då hon tyckte det räckte med salt på maten.

En fördel med att använda ordspråk, istället för en i stunden komponerad mening, är att risken minskar för att tvingas förklara sig. Eftersom, exempelvis den underförstådda kritiken, inte sägs rätt ut och därmed är svårare att bemöta. Dessutom kan användaren slippa undan kritik, eftersom standardfraser som ordspråk ofta används lite vårdslöst.

Och ordspråken predikar ingalunda en enda väg genom livet. Det finns tvärtom många ordspråk som talar emot handlingar som andra förespråkar (se tabell 1). Till gagn för de som behärskar många ordspråk, enär de har lämpliga visdomsord att ta till oavsett utgången av varje företag.

Tabell1. Exempel på mer eller mindre motstridiga ordspråk i bilagan¹ tolkade till modern rikssvenska.

Nr i bilagan	Ordspråk	Nr	Motstridigt dito
128	<i>Blod är tjockare än vatten.</i>	668	<i>Släkten är värst.</i>
672	<i>Snålheten bedrar visheten.</i>	315	<i>Den som spar han har.</i>
52	<i>Man måste lära sig att krypa innan man kan gå.</i>	360	<i>Man ska inte krypa innan man kan gå.</i>
138	<i>Den som går i borgen går i sorgen.</i>	615	<i>I nöden provas vännen.</i>
187	<i>Man ska ta dan som den kommer.</i>	68	<i>Som du bäddar får du ligga.</i>
235	<i>Efter regn kommer solsken.</i>	238	<i>Efter åska kommer regn.</i>
477	<i>Håll tand för tunga.</i>	355	<i>Det kostar inget att fråga.</i>
303	<i>Mången man gör lätt arbete.</i>	500	<i>Ju fler kockar desto sämre soppa.</i>
16	<i>Gammalt groll sitter i.</i>	715	<i>Tiden läker alla sår.</i>
39	<i>Dör ölet är inne är vettet ute.</i>	687	<i>En sup gör ingen fyllehund.</i>
445	<i>Gömt är snart glömt.</i>	446	<i>Det som göms under snö tinar upp i tö.</i>
527	<i>Som man är klädd blir man hädd.</i>	528	<i>Allting klär en skönhet.</i>

¹. Nordiska Museet samlar fortlöpande in information rörande olika specifika frågor från en mängd rapportörer runt om i Sverige. En av dessa rapporter från en insamling av ordspråk och talesätt, presenteras i sin helhet i bilagan. Just den rapporten valdes bland en stor mängd rapporter i detta ämne, därför att den är skriven med skrivmaskin och därmed lätt att läsa jämför med de flesta andra som är handskrivna. Även om alla meningar som räknas upp i bilagan inte är ordspråk, enligt definitionen ovan, kommer alla meningar i bilagan fortsättningsvis att kallas för ordspråk.

Numera hör jag sällan någon använda ordspråk. Det kan betyda att bruket har minskat. Fast det är svårt att veta, eftersom det skulle kräva en jämförelse mellan slumpvisa samtal från då och nu. Vilket är omöjligt. Den digra samling ordspråk som presenteras i bilagan, berättade av så få som två personer, tyder emellertid på att så är fallet. För jag tvivlar på att det överhuvudtaget går att hitta någon i Sverige idag, som kan räkna upp ens hälften så många ordspråk.

En liten intervjuundersökning² (se tabell 2 på nästa sida) indikerar att bara ungefär en femtedel av ordspråken i bilagan är allmänt kända idag, en tredjedel är helt okända och därtill att två tredjedelar av dessa inte används.

- ². Sju personer (2 kvinnor och 5 män i åldrarna 36-47 år, medelålder 42 år, boende i Stockholm) tillfrågades om de hört eller använt ett urval ur bilagan. Urvalet bestod av vart 20:e ordspråk, utom i de fall min tolkning av den dialektala texten blev för oklar eller för orytmsk. Då är nästkommande ordspråk valt istället. Och om detsamma gällde även detta valde jag det 19:e ordspråket.

Tabell 2. 36 ordspråk slumpmässigt valda ur bilagan. De ordspråk som är markerade med grönt var kända av alla, de gulmarkerade var kända av en del, emedan de rödmarkerade inte var kända av någon.

Nr	Ordspråk	Hört det eller något likt (% ja)	Använt det eller något likt? (% ja)
1	<i>Jag kom inpå, ja, som osten på smörgåsen.</i>	0	0
20	<i>Där ingen anklagare är, fälls ingen dom.</i>	0	0
40	<i>När barnet får som det vill så grinar det inte.</i>	29	0
60	<i>Ge inte barnet för långa tömmar.</i>	14	0
80	<i>Slår du då det regnar får du hässja då det blir vackert.</i>	14	0
100	<i>Idog hand gör rik, lat gör fattig.</i>	43	0
120	<i>Det är långt från och dit, sa kärringen och sköt på månen.</i>	14	0
140	<i>Ett vedträ kan inte brinna och en kärring kan inte träta.</i>	14	0
160	<i>Grannar byter sällan hästar.</i>	0	0
181	<i>Med måttliga vänner varar vänskapen längre.</i>	0	0
201	<i>Egen härd är guld värd.</i>	86	0
220	<i>Elden är en god dräng, men en dålig husbonde.</i>	43	0
240	<i>Se guds änglar, men nyp dom inte.</i>	0	0
260	<i>Du är dum som en åsna.</i>	100	43
280	<i>Det är inte så farligt bara man inte är rädd.</i>	57	29
299	<i>Fattig men stolt, krusar för ingen men är hövlig emot alla.</i>	14	0
320	<i>Fint ska det vara, kosta vad det vill.</i>	100	14
340	<i>Man ska krypa innan man kan gå.</i>	100	29
360	<i>En drucken karl talar ur hjärtats grund.</i>	57	14
379	<i>Ser du något mer än vad gud har skapat, får du tåla skratt och gap.</i>	0	0
401	<i>De gamla ska man ära och de unga ska man lära.</i>	57	0
421	<i>Det går inte att göra alla till lags.</i>	100	71
441	<i>Det är klart som korvspad.</i>	100	71
460	<i>Alla vill herre vara, ingen vill säcken bära.</i>	0	0
480	<i>Kasta käppen i hundhopen, den gnäller den som käppen får.</i>	0	0
500	<i>Man ska inte svära då man har dåligt på fötterna.</i>	43	14
521	<i>Alla svin är svarta i mörkret.</i>	14	0
540	<i>Så går det till i krig: den som är hemma blir skjuten och den som är borta går fri.</i>	0	0
560	<i>Om kvällen blir den late flitig.</i>	29	14
580	<i>Bättre lycka nästa gång.</i>	100	71
601	<i>Norrvädret är kallt från vart det än blåser.</i>	0	0
620	<i>Å vad är det inte pengar gör.</i>	29	0
641	<i>På sig själv känner man andra.</i>	100	71
660	<i>Skryt och skrävla, i morgon får du skrubba källaren.</i>	0	0
680	<i>Äta har sin tid och arbete sin.</i>	86	29
700	<i>De kom efter som arbogaölet.</i>	14	0

En del ordspråk, som nedanstående, rättfärdigade de som inte gjorde något åt sin livssituation och hånade de som försökte. Dylika ordspråk kanske passade bättre i äldre tider, då det var ännu svårare än idag att byta miljö och livsbetingelser³.

Nr 18 i bilagan: *Den som kan göra allting är en klåpare i allt.*

Nr 52: *Man måste lära sig att krypa innan man kan gå.*

Nr 53: *Flyg inte högre än vad vingarna bär.*

Nr 267: *Den som högt vill kliva faller ofta ned.*

Nr 359: *Man ska inte flaxa innan man flyger.*

Nr 454: *Man vet vad man har, men inte vad man får.*

Nr 539: *Tur i spel och otur i kärlek.*

Nr 544: *Den som inte kan det ena kan det andra.*

Nr 654: *Skomakare bli vid din läst.*

Emedan vi idag snarare hyllar dem som gör tvärtemot dessa ordspråks andemening. Dessa kallas för klassresenärer, visionärer, entreprenörer och andra positivt laddade tillmälen.

³. Bland annat på grund av att det fanns färre yrken att välja mellan, när de yrkesmässiga valen för majoriteten av befolkningen, endast stod emellan olika former av naturbruk. Vilket syns i att för drygt 100 år sedan sysselsatte enbart jordbruket runt hälften av den yrkesverksamma befolkningen (Statistiska Centralbyråns årsbok 1901). Numera är det däremot inte fler än drygt 1% som arbetar i jordbruket (Statistiska Centralbyråns årsbok 2005).

Ganska många av ordspråken i bilagan uppmanar till hårt arbete dagen lång:

Nr 26: *Arbete gör vilan ljuv.*

Nr 27: *Arbetsamhet är en dygd.*

Nr 28: *Den som vill leva måste arbeta och den som vill vara fri måste dö.*

Nr 29: *Desto mer man arbetar, desto mer kan man få.*

Nr 90: *Tidigt uppe och sent i säng.*

Nr 235: *På lättjans åker växer inga dygdens blomster.*

Nr 449: *Arbete adlar mannen.*

Nr 697: *Den som ej sår skördar ej heller.*

Vilket inte passar så väl i dagens samhälle där maskiner gör det mesta av det hårda arbetet och de som har arbete som regel varken får eller behöver arbeta mer än fyrtio timmar i veckan.

Andra gamla ordspråk uppmanar till sparsamhet:

Nr 74: *Bättre en fågel i handen än tio i skogen.*

Nr 83: *Lappa dina byxor och betala din skuld.*

Nr 315: *Den som spar han har.*

Nr 405: *Vardagsgrann är helgdagstrasig.*

Nr 669: *Små smulor är också bröd.*

Vilka kanske inte heller är så gångbara idag när vi ideligen exponeras för mängder av reklam med motsatt budskap.

En del ordspråk är fördomsfulla, andra elaka emedan ytterligare andra befäster ojämlika könsroller (se tabell 3). Det gör att eventuellt bruk kan upplevas som stötande.

Tabell 3. Exempel på ordspråk från bilaga 1 som är fördomsfulla, elaka eller nedvärderande.

Nr	Ordspråk
8	<i>Den man älskar så agar man.</i>
13	<i>Aga din son medan något hopp är att han inte blir dig för styver.</i>
48	<i>Ett äktenskap utan barn är som en himmel utan sol.</i>
103	<i>Han som inte vill arbeta, ska heller inte äta.</i>
127	<i>Äpplet faller inte långt ifrån trädet.</i>
140	<i>Ett vedträ kan inte brinna och en kärring kan inte träta.</i>
151	<i>Den enes död, är den andres bröd.</i>
251	<i>Kärringgnag är som skoskav.</i>
351	<i>Rött hår och tallskog växer sällan i god jord.</i>
386	<i>Andra giftemålet är som uppvärmt kaffe.</i>
402	<i>De unga ska man ära och de gamla ska man smeta in med tjära.</i>
508	<i>Kärringträta och barnväta räcker inte till kvällen.</i>
513	<i>Var och en ska vara karl för sin hatt.</i>
514	<i>Bra karl reder sig själv.</i>
515	<i>En karl vid sitt ord och tiggaren vid sin påse.</i>
545	<i>Kvinnans list övergår mannens förstånd.</i>
553	<i>Ändan lär lappen skjuta.</i>
554	<i>Lappen är bättre än hönsen.</i>
712	<i>Gör man gott åt pack, får man skam till tack.</i>

Många av de gamla ordspråken byggde dessutom på vardagliga och förmodligen lättförståeliga företeelser i det forna bondesamhället. Vilka för oss i dagens postindustriella tillvaro kan vara svåra att förstå, exempelvis:

Nr 403: *Liten tuva stjälpes ofta stort lass*

Vem har någon verklig erfarenhet av hästkärrors stabilitet idag? Och därmed någon riktig känsla för den bildliga betydelsen i uttrycket. Om man betraktar den ordagranna betydelsen förefaller det märkligt att en enda vagn kom fram utan att välta eftersom de gamla vägarna antagligen var översållade med tuvor. Borde inte större tuvor välta vagnarna ännu oftare i förhållande till sin förekomst? En översättning av ordspråket till moderna företeelser skulle kanske förtydliga andemeningen:

Liten vägbula stjälpes ofta stor lastbil

Men det vet väl var och en att det inte är sant och därmed saknar texten mening. En relevant tolkning i moderna termer vore istället kanske:

Liten bugg kraschar ofta stort program

Vilket antyder en djupare mening som har något att säga utöver det rent banala. Det vill säga att de stora buggarna är så uppenbara att de upptäcks av programmakarna och därmed blir eliminerade redan innan programmet släpps på marknaden. Emedan en del av de mindre blir kvar och därmed utgör de en källa till problem för alla framtida brukare.

Det finns betydligt fler ordspråk i bilagan, med tydliga syftningar till det forna jordbrukssamhället. Och enligt ett antal tillfrågade personer⁴ är det få av dessa som fungerar idag (tabell 4). Av de 20 som valts ut ur bilagan är det endast två som samtliga trodde skulle kunna fungera (grönmarkerade). Denna misstanke förstärks av att samtliga tillfrågade endast i ett av de 20 fallen gjorde samma tolkning. I övriga fall angav de flera betydelsemässigt olika tolkningar inklusive ”vet inte”.

Tabell 4. Ordspråk med kraftigt agrara referenser utvalda ur bilagan. Den vanligaste tolkningen, exklusive ”jag vet inte”, bland de sex intervjupersonerna och antalet som gjorde den tolkningen. Samt hur många som trodde att ordspråket skulle kunna vara användbart idag.

Nr	Ordspråk	Vanligaste tolkningen	Dylik tolkning (antal ja) (antal)	Fungerar (antal ja)
74	<i>Bättre en fågel i handen än tio i skogen.</i>	Bättre att ha en säker tillgång än tio osäkra	4	4
80	<i>Slår du då det regnar får du hässja när det blir vackert.</i>	Förbered ditt arbete annars blir det merarbete.	3	1
124	<i>Man kan inte begära mer av en dikalv än att den springer.</i>	Man ska inte ställa för höga krav på en nybörjare.	4	1
130	<i>Gamla bockar har styva horn.</i>	Gamla människor är oflexibla.	3	2
133	<i>Skomakarhustrun och smedens häst har sämst på fötterna.</i>	Man fokuserar mer på dina kunder än på ditt eget.	3	0
144	<i>Djupa brunnar torkar inte.</i>	Ett ordentligt jobb ger bättre resultat.	3	1
160	<i>Grannar byter sällan hästar.</i>	Synd att riskera att bli osams med grannen.	3	1
161	<i>Man ska inte titta given häst i mun.</i>	Man ska vara glad för en present.	3	1
167	<i>Man känner sina svin på gången.</i>	Man vet vem man har att göra med på vissa tecken.	2	0
193	<i>När dynga jäser, då jäser den över alla bräddar.</i>	När det är för mycket problem blir det problem överallt.	2	2
285	<i>Ju mer man rör i dyngan, desto mer luktar den.</i>	Börjar man rota i något dåligt växer det.	5	3
389	<i>Man mal inte mer än en gång åt svin.</i>	Man anstränger sig inte mer än en gång för någon som är otacksam.	3	2
413	<i>Efter allmän landsväg växer sällan gräs.</i>	Man roffar åt sig av det gemensamma.	2	0
485	<i>En blind höna hittar också ett korn.</i>	Även en inkompetent person lyckas ibland.	2	3
523	<i>Man ska inte inbilla bönderna att torparna värpt ägg.</i>	Du ska inte förvänta dig att någon du behandlar illa levererar resultat.	1	0
532	<i>Man saknar inte oxen förrän båset är tomt.</i>	Det man har tar man för givet.	6	6
617	<i>Han kom fram han som körde med oxen också.</i>	Hastigheten är inte avgörande.	3	1
688	<i>Mitt i vägen är den renaste dyngan.</i>	När man tror att allt ska gå bra dyker det upp problem.	1	1
693	<i>Den som sår i hundskinnspäls får skörda i skjortärmarna.</i>	Köp bra kvalitet på kläderna.	1	0
703	<i>Köp inte grisen i säcken.</i>	Syna det du köper.	5	6

⁴ Fem män och en kvinna (36, 40, 44, 45, 45 och 47 år) som bor i Stockholm ombads ge mig en tolkning utan att någon av de andra var närvarande. Och de tillfrågades om de trodde att ordspråket var gångbart idag. D v s. att de som hörde ordspråket användas skulle tolka det på det sätt som respektive intervjuperson trodde var korrekt.

Inte ens när jag valde ordspråk som jag hört ofta och frågade tre personer⁵ med likartad bakgrund om deras tolkning, stämde våra tolkningar överens betydelsemässigt i mer än en tredjedel av fallen (grönmarkerade tolkningar i tabell 5). Trots att de medverkande också hört de flesta ordspråken tidigare (alla hade hört 74 av totalt 84). Det visar tydligt hur stor risken är för att bli misstolkad vid brukandet av ordspråk och därmed problemen med att använda dom.

Och behovet av ordspråk kanske är mindre idag än vad det har varit. Kunskap förmedlad i form av enstaka meningar behövdes antagligen mer i en tid då de flesta bara gick i skolan i sex år. Och inte heller kunde lära sig mer genom att läsa böcker eftersom tillgången på böcker var väldigt begränsad. Därutöver kunde de inte lära sig något genom att resa eller se sedelärande historier på bio eller TV. Eftersom det första var väldigt ovanligt och det två senare var omöjliga.

Tabell 5. Urval av ordspråk från bilagan som jag hört flera gånger, hur stor andel av de tillfrågade som har hört det eller något väldigt likt, min tolkning, samt de intervjuades tolkningar. I de fall samtliga tolkningar har samma andemening är dessa överstrukna med grönt. I de fall det finns minst tre olika tolkningar (inklusive tolkningen ”vet inte”) är dessa överstrukna med rött, övriga är överstrukna med gult.

Nr	Ordspråk	Hört (st)	Min tolkning	Intervjuperson 1	Intervjuperson 2	Intervjuperson 3
8	<i>Den man älskar så agar man.</i>	2	Man är strängast emot dom som står en närmast.	Du får slå din familj.	Med dom nära och kära är man mer avslappnad på gott och ont.	Eftersom jag tycker om dig ger jag dig kritik/uppfostran.
15	<i>Det ska krökas i tid, det som krokigt ska bli.</i>	2	Man måste börja träna tidigt om man ska bli bra på något.	Vet inte.	Har man inte planerat ordentligt blir det inte bra.	Det tar tid att ändra en egenskap hos någon.
21	<i>En annan gång är en skälm.</i>	0	Att säga att man gör något senare är skitsnack.	Vet inte.	Vet inte.	Nästa gång är det du som gör bort dig så var förlåtande.
49	<i>Andras ungar och egna barn.</i>	2	Ens egna barn är underbara till skillnad ifrån barn i allmänhet.	Man har koll på alla barn.	Egna barn är mer värda än andras.	Vet inte.
51	<i>Alla är vi barn i början, ingen mästare född.</i>	3	Det krävs mycket övning för att bli bra på något.	Det tar tid att bli bra.	Alla måste ju lära sig en del.	Från start är vi alla nybörjare.
56	<i>Lika barn leka bäst.</i>	3	Ju mer man delar intressen med någon desto bättre fungerar man ihop.	Ju mer lika man är desto bättre fungerar man ihop.	Man funkar bäst med dom som är lite lika.	En partner med liknande egenskaper är bästa valet.
63	<i>Lite roar barnen.</i>	3	Det krävs inte mycket för att en barn ska ha roligt.	Man ska inte ge barnen för mycket.	Man behöver inte ha så mycket för att ett barn ska bli nöjt.	Barnen har kvar sina naturliga värderingar.
67	<i>Kärt barn har många namn.</i>	3	Ju kärare något är för en desto fler tillmälen har man för det.	Omtyckta barn får många smeknamn.	Man ger många smeknamn åt någon man tycker om.	Vet inte.

⁵ Tre män i min ålder som jag känner väl och som känner varandra, tillfrågades en i taget utan någon annan närvarande om de hört ordspråket och de ombads ge mig en tolkning.

Tabell 5. Fortsättning.

Nr	Ordspråk	Hört (st)	Min tolkning	Intervjuperson 1	Intervjuperson 2	Intervjuperson 3
74	<i>Bättre en fågel i handen än tio i skogen.</i>	3	Bättre att ta vara på något man har istället för att chansa på att man kan få något bättre.	Bättre att ha något än att riskera att inte ha någonting alls.	Den som gapar efter mycket mister ofta hela stycket.	Bättre en säker sak än tio osäkra.
81	<i>Ingen rök utan eld.</i>	3	Det finns ofta en viss grund för ett rykte.	Ingen revolution utan agitator.	Inget skvaller utan orsak.	Är det mycket rykten så stämmer de oftast.
101	<i>Hungern är bästa kryddan.</i>	3	Ju hungrigare man är desto bättre smakar maten.	Man kan få barn att äta allt när dom är hungriga.	Är du rejält hungrig smakar allting gott.	Som det låter.
111	<i>Låt maten tysta mun.</i>	3	Fokusera på maten när du äter.	Man ska vara tyst när man äter.	Man ska inte prata med mat i munnen.	Håll käften och ät.
112	<i>Små grytor har också öron.</i>	3	Små barn hör och förstår mer än man kan tro.	Man ska inte prata om känsliga saker när barn är i närheten.	Även om du tror att barnen inte begriper så gör dom det.	Tänk på att även små barn hör.
123	<i>Där vinet är inne är vettet ute.</i>	2	Fulla människor är korkade.	Akta dig för alkohol.	Som det låter.	Krökar du så blir kommunikationen mer direkt.
127	<i>Äpplet faller inte långt ifrån trädet</i>	3	Man blir ungefär som sina föräldrar.	Man har likhet med föräldrarna.	Man blir som sina föräldrar.	En son är rätt lik sin far.
128	<i>Blod är tjockare än vatten.</i>	3	I svåra situationer kan man lita mer på släkten än på vänner.	Vänskapen med släkten är viktigare än vänskapen med kompisar.	Man blir som sina föräldrar.	Familjeband är viktigare än vänskapsband i långa loppet.
138	<i>Den som går i borgen går i sorgen.</i>	1	Man ska inte gå i borgen för någon.	Vet inte.	Att gå i borgen är att skapa problem.	Bli aldrig borgenär.
139	<i>Bättre stämma i bäcken än i ån.</i>	3	Man bör ta tag i problemen innan dom hunnit växa sig stora.	Vet inte.	Vet inte.	Det är bättre att ta hand om ett problem direkt jämfört med att skjuta på det.
141	<i>Den som gapar efter mycket mister ofta hela stycket.</i>	3	Man måste kompromissa lite annars kanske det inte blir något alls.	Sukta efter lite och du får behålla det.	Får du lite och inte är nöjd med det blir du av med allt.	Nöj dig med en mindre vinst.
151	<i>Den enes död, är den andres bröd.</i>	3	Det som är dåligt för en person är bra för en annan.	Det var tråkigt att han dog, men då överlever jag i alla fall.	Går det dåligt för någon går det bra för någon annan.	Den som är alert kan tjäna en hacka även på en katastrof.
157	<i>Kaka söker maka.</i>	3	Man söker sig till likasinnade.	Vet inte.	Man söker en livspartner som man passar med.	Vet inte.

Tabell 5. Fortsättning.

Nr	Ordspråk	Hört (st)	Min tolkning	Intevjuperson 1	Intevjuperson 2	Intevjuperson 3
170	<i>För sent ska syndaren vakna.</i>	3	Man kommer ofta på att man gjort fel när det är för sent att be om ursäkt.	Tänk efter före.	Den som gör fel upptäcker det sent.	Det är på ålderns höst man förstår att man felat.
179	<i>Många bäckar små gör en stor å.</i>	3	Många små inkomster kan tillsammans ge en stor vinst.	Vet inte.	Man samlar ihop lite här och där.	Att spara här och där ger i slutändan en stor summa.
182	<i>Bränt barn skyr elden.</i>	3	Man lär sig på sina misstag.	Man lär sig av sina misstag.	Har man blivit bränd en gång så aktar man sig.	Det man blivit skrämd av undviker man.
198	<i>Skam den som ger sig.</i>	3	Det är svagt att ge upp.	Ge aldrig upp.	Fortsätt att kämpa på.	Pröva igen.
199	<i>Bättre brödlös än rådlös.</i>	3	Det är bättre att ha en bra plan för hur man ska tjäna pengar jämfört med att ha pengar nu, men ingen plan.	Vet inte.	Hellre brist på mat och en vision framåt för det leder till något bättre.	På kan man vara, men man bör ha en plan.
201	<i>Egen hård är guld värd.</i>	3	Det viktigt att ha ett eget hem.	Hemmet är tryggaste platsen.	Eget företag är bättre.	Ett eget företag är bättre än en anställning.
215	<i>Bättre att gå än att illa fåta.</i>	3	Det är dumt att strida om man inte har en chans att vinna.	Om man inte har en chans bör man inte försöka.	Ser du att du inte vinner gå därifrån.	Kan du inte slåss är det bättre att fly.
224	<i>Det är inte ens fel att två träter.</i>	2	Även om man inte tror det, har man del i att det blir bråk.	Det behövs två för att bråka.	Båda bidrar till ett bråk.	Det är oftast bägges fel.
225	<i>Det är som att sila mygg och svälja kameler.</i>	3	Man hänger upp sig på detaljer och missar det viktiga.	För mycket fokus på detaljer.	Man hänger upp sig på detaljer istället för det viktiga.	Häng inte upp dig på detaljer.
235	<i>Efter regn kommer solsken.</i>	3	Det blir bättre.	Förr eller senare vänder det.	Det blir alltid bättre efter att man har haft problem.	Det blir bättre i morgon.
245	<i>En olycka kommer sällan ensam.</i>	3	Kommer en dålig nyhet följer ofta flera.	Ofta fler olyckor på en gång.	Olyckor kommer tre och tre.	När du gjort bort dig är det stor sannolikhet att du gör det igen.
248	<i>En gång är ingen gång.</i>	3	Man kan ursäkta att någon gör något dumt en gång.	Man har rätt att göra fel en gång.	Har det bara hänt en gång så låt det gå.	En gång kan hända och man ska inte dra några växlar på det.

Tabell 5. Fortsättning.

Nr	Ordspråk	Hört (st)	Min tolkning	Intervjuperson 1	Intervjuperson 2	Intervjuperson 3
253	<i>Den som ger sig in i leken får leken tåla.</i>	3	Ger man sig in i något frivilligt får man acceptera konsekvenserna.	Börjar man slåss får man ta följderna.	Har man tagit steget får man gilla läget.	Som det låter.
254	<i>Ärlighet varar längst.</i>	3	I längden blir det sämre om man ljuger.	Som det låter.	Som det låter.	Man kan få kortsiktiga fördelar genom att ljuga, men man förlorar på det i längden.
255	<i>Enighet ger styrka.</i>	3	Är alla överens blir gruppen mycket svårare att slå.	Tillsammans är vi starka.	Tvärtom emot ensam är stark.	Som det låter.
264	<i>Tillfället gör tjuven.</i>	3	Det kan finnas tjuvar var som helst så var alltid försiktig.	Vet inte.	Som det låter.	Som det låter.
268	<i>När man talar om trollen står de i farstun.</i>	2	Ofta möter man någon eller något man pratat om straxt efter samtalet.	Vet inte.	Det brukar vara så.	När man talar om någon står de osannolikt ofta i ens närhet.
278	<i>Ingen fara på taket.</i>	3	Allt är under kontroll.	Vet inte.	Det brukar vara så.	Oroa dig inte.
304	<i>Den som först kom till kvarnen får först mala.</i>	3	Strikt turordning gäller.	Strikt köordning.	Först på bussen får bästa platsen.	Beskrivning av kösystemet.
329	<i>I de lugnaste vattnen går de största fiskarna.</i>	3	Där man minst anar det finns de största skurkarna.	Där det känns tryggast finns det flest bovar.	Du kan inte alltid lita mest på de som sköter sig bäst.	De största skurkarna kanske inte ens syns.
348	<i>Osvuret är bäst.</i>	3	Lova inte något.	Man ska inte lova något.	Man ska inte lova för mycket.	Det är inte bra att lova något.
356	<i>Själv är bäste dräng.</i>	3	Vill man ha något gjort är det bäst att göra det själv.	Gör jag det själv blir det bäst.	Ber jag någon om hjälp blir det inte min kvalitetsnivå.	Jag vet hur jag själv vill ha det och därför är jag bäst på att göra jobbet.
357	<i>Genvägar är senvägar.</i>	3	Genvägar tar ofta längre tid än de etablerade vägarna.	Gör som du brukar.	Genvägar ser ut att ge bra resultat, men i långsiktigt blir det problem.	Det som tycks vara den snabbaste vägen behöver inte vara den bästa vägen.
359	<i>Varav hjärtat fullt är därom talar munnen.</i>	0	Människor pratar ofta och gärna om det som de går och tänker på.	Vet inte.	Vet inte.	Känslorna är det viktigaste.
371	<i>Man ska inte kasta sten, då man sitter i glashus.</i>	3	Klandra inte någon för något om du själv har gjort samma sak.	Prata inte skit om andra.	Man ska vara försiktig med det man säger.	Man ska inte kritisera andra när man själv sitter i samma situation.

Tabell 5. Fortsättning.

Nr	Ordspråk	Hört (st)	Min tolkning	Intervjuperson 1	Intervjuperson 2	Intervjuperson 3
373	<i>Gammal är äldst.</i>	3	Den erfarnaste vinner.	Äldst bestämmer.	Den som är äldre har mer erfarenhet.	Den som har varit med om något förut vet bäst.
375	<i>Gammal kärlek rostar inte.</i>	3	Har man älskat någon finns en del av känslorna kvar.	Gamla förälskelser finns kvar.	Man kan käfta utan att det går åt helvete.	Den man en gång älskat slutar man aldrig riktigt att älska.
403	<i>Liten tuva välter ofta stort lass.</i>	3	Även små problem kan stjälpa stora projekt.	Lasta lagom.	Bär inte mer än du klarar av.	Ett litet problem kan få hela skiten att krascha.
404	<i>Bättre sent än aldrig.</i>	3	Bättre att komma sent än att inte komma alls.	Bättre att komma sent än inte alls.	Även oxen kommer fram.	Som det låter.
416	<i>Äta bör man annars dör man.</i>	3	Man måste äta även om man inte har någon lust att göra det.	Som det låter.	Som det låter.	Som det låter.
438	<i>Det är inte guld allt som glimmar.</i>	3	Bara för att det verkar exklusivt behöver det inte vara det.	Bara det ser finnt ut är det inte värdefullt.	Nej, en del är kattguld.	Krimskrams är krimskrams.
446	<i>Det som göms under snö tinar upp i tö.</i>	3	Det som man försöker dölja kommer förr eller senare fram.	Plocka upp hundbajset.	Oftast hundskit.	Var ordentlig, fuskets märks senare.
447	<i>Tala är silver men tiga är guld.</i>	3	Det är bättre att säga för lite än för mycket.	Prata inte för mycket.	Utycka sin mening är bra, men att hålla käften är bättre.	Ibland är det bra att hålla käften.
470	<i>Man ska inte ropa hej, förrän man är över bäcken.</i>	3	Det är inte klart förrän det är klart.	Skryt inte förrän du är framme.	Man ska inte ta ut segern i förskott.	Man ska inte ta ut segern i förskott.
472	<i>Bra karl reder sig själv.</i>	3	En riktig karl ska inte be om hjälp.	Gör jag det själv blir det bäst.	Man klarar sig själv.	Man ska inte leva på andra.
483	<i>Högmod går före fall.</i>	3	Om man skryter är det större risk att man faller och fallet blir värre.	Va inte för kaxig.	Om man är kaxig utan innehåll går det åt helvete.	Äran kan döda dig.
485	<i>En blind höna hittar också ett korn.</i>	3	Även en klåpare klarar ibland av det.	Alla kan hitta något.	Försök tillräckligt länge så hittar du något.	Instinkterna leder en.
500	<i>Ju fler kockar desto sämre soppa.</i>	3	Ju fler som bestämmer desto sämre blir resultatet.	För mycket chefer/tyckare.	Ta reda på vad som ska göras innan du tar in mer folk.	Ju fler viljor desto sämre beslut.

Tabell 5. Fortsättning.

Nr	Ordspråk	Hört (st)	Min tolkning	Intervjuperson 1	Intervjuperson 2	Intervjuperson 3
528	<i>Allting klär en skönhet.</i>	1	Någon som är vacker är vacker oavsett vad han eller hon har på sig.	En snygging är snygg oavsett vad han/hon har på sig.	Vet inte.	Skönheten kommer från ens inre utstrålning.
531	<i>En fluga gör ingen sommar.</i>	3	Det är inte sommar bara för att...	Vet inte.	Det blir inte sommar bara för några flugor.	Vet inte.
539	<i>Tur i spel och otur i kärlek.</i>	3	Tröst till dom som förlorar.	Som det låter.	Så är det.	Tröst till förlorare.
543	<i>Kunskap är makt.</i>	3	Den som vet mer styr mer.	Som det låter.	Så är det.	Fakta är kung.
558	<i>Hämnden är ljuv.</i>	3	Det är skönt att hämnas.	Som det låter.	Så är det.	Som det låter.
579	<i>Var och en är sin egen lyckas smed.</i>	3	Vill du lyckas så måste du jobba på det.	Man får skaffa sin egen lycka.	Så är det.	Lyckan kommer inifrån.
584	<i>Man lär så länge man lever.</i>	3	Man blir aldrig fullärd.	Som det låter.	Det är tvärtom man lever så länge man lär.	Positiv livsfilosofi.
588	<i>Lätt fångat är lätt förgånget.</i>	3	Det som kommer till en lätt känns mindre värt än det man fått kämpa för.	Vet inte.	Om du kommer över något väldigt enkelt så är det inte säkert att det är ditt.	Lättförtjänta pengar brinner i plånboken.
589	<i>Tomma tunnor bullrar mest.</i>	2	De som inte vet så mycket hörs mer än de som verkligen vet.	Snack utan innehåll låter högre än expertsnack.	Vet inte.	Har man inga fakta argumenterar man högjutt.
593	<i>Morgonstund har guld i mun.</i>	3	Det är bäst på morgonen.	Skönt att vakna på morgonen.	Så är det.	Som regel har man mest energi och kraft på morgonen.
596	<i>Mycket vill ha mer.</i>	3	Ju mer man har av något desto mer vill man ha.	Har man mycket, vill man ha ännu mer.	Har man börjat få smak för något vill man ha mer.	Den som lever ett rikt liv fortsätter att göra det.
602	<i>Nöden har ingen lag.</i>	3	I krissituationer gör folk vad som helst.	För att överleva gör man saker som man inte får.	Måste man, så måste man.	I katastrof-situationer gäller inga lagar.
604	<i>Man ska mota Olle i grind.</i>	3	Ta tag i problemen innan de blivit stora.	Håll dåliga människor borta.	Man ska ta tag i saker i god tid.	Man ska hand om problemet direkt.
608	<i>Ombyte förnöjer.</i>	3	Det är kul att prova något nytt även om det är sämre.	Kul med nyheter.	Om man varierar sig blir man nöjdare.	Vi blir uttråkade.
613	<i>O tack är världens lön.</i>	3	De största tjänsterna ger de minsta tacken.	Du får inget tack för väl utfört arbete.	Du får inte ett riktigt tack, utan bara skit när du inte gör det.	Det är i givandet belöningen ligger.

Tabell 5. Fortsättning.

Nr	Ordspråk	Hört (st)	Min tolkning	Intevjuperson 1	Intevjuperson 2	Intevjuperson 3
624	<i>Ingen regel utan undantag.</i>	3	Man kan inte bara gå efter reglerna.	Det finns undergrupper till reglerna.	Så är det.	Saker är inte 100% i sociala sammanhang.
641	<i>På sig själv känner man andra.</i>	3	När någon misstänker dåliga sidor hos andra är det ofta för att dom är sådana själva.	Vi är lika.	Genom att fråga sig själv hur man skulle ha gjort vet man hur andra kommer att göra.	Känner man sig själv känner man andra.
647	<i>Skenet bedrar.</i>	3	Bara för att något ser bra ut behöver det inte vara det.	Tro inte på ett leende.	Den första anblicken är inte alltid sann.	Som det låter.
648	<i>Man ska inte sälja skinnet förrän björnen är skjuten.</i>	3	Det är inte klart förrän det är klart.	Bli klar med uppgifterna.	Du ska veta att du kan leverera innan du sålt något.	Som det låter.
654	<i>Skomakare bli vid din läst.</i>	3	Gör det som du är bra på.	Vet inte.	Stanna kvar vid det du kan.	Håll dig till det du kan.
658	<i>Skrattar bäst som skrattar sist.</i>	3	Bara för att någon leder betyder inte det att han/hon vinner.	Man ska inte skratta åt andras misstag.	Du kan bli hånad många gånger, men det är resultatet som räknas.	Hämnden är ljuv.
668	<i>Släkten är värst.</i>	3	Ens släktingar beter sig ofta sämre än ens vänner.	Man kan inte lita ens på dom närmaste.	Värsta hotet är i släkten.	Man tror gott om sin familj, men det finns ont även där.
672	<i>Snålheten bedrar visheten.</i>	3	Titta inte bara på priset.	Är du för snål gör du inga stora pengar.	Att enbart titta på priset utan att väga in något annat är inte bra.	Att spara in pengar kan bli dyrare i långa loppet.
703	<i>Köp inte grisen i säcken.</i>	3	Undersök något innan du köper det.	Ta reda på vad du köper.	Kontrollera det du köper.	Syna det du ska köpa.
715	<i>Tiden läker alla sår.</i>	3	Med tiden förlåter man gamla oförrätter.	Med tiden glöms oförrätterna bort.	Sant, för man får nya problem.	Som det låter.

Fast det kanske etableras nya ordspråk som lämpar sig bättre i dagens samhälle. En källa till nya ordspråk kan vara reklamslogans som lever kvar även efter det att respektive reklamkampanj sedan länge är bortglömd. Det kanske är fallet med exempelvis:

Även vin fixar Klorin.

Se på dina skor, andra gör det.

Kan nån, kan Canon.

Du blir vad du äter.

Andra ordspråk kanske skapas av TV-personligheter. Exempelvis har jag hört många referera till olika texttrader i sketchen där Tage frågar om Hasse vill ha kaffe och Hasse svarar:

Gott om kaffe, du ska inte snacka om gott om kaffe. I Brasilien där kan man snacka om gott om kaffe.

Eller den med Åke Cato och Sven Melander som kockarna Verner & Verner där den ene säger:

Det går lika bra med selleri.

Dessa och andra meningar som ursprungligen spreds med hjälp av TV-program, liknar ordspråk i det att de används i hela sin lydelse av många människor i olika delar av landet. Men för att den avsedda effekten ska infinna sig krävs det att åhörarna känner till den ursprungliga sketchen eller allra helst har sett den. Det senare talar för att det mer är fråga om en massmedial variant av lokala uttryck som bara är spridda bland människor som är närstående till uttryckets ursprung.

Bilaga. De cirka 700 ordspråk och talesätt som en 78-åring och en 46-åring boende i en by i Ångermanland berättade för Nordiska Museets rapportör år 1937.

Se särtrycket av detta kapitel som finns att ladda ner på www.boksidan.com.

Kultur & fritid

Underhållningshistoria

Underhållning är sådant vi konsumerar för att det roar oss eller för att åtminstone göra tråkiga stunder lite mindre tråkiga. Det finns de som tycker att arbetet är roligt och det är ju bra, men för den skull är det inte underhållning, eftersom syftet är att dra in pengar till livsuppehållet. Därtill finns det personer som arbetar med underhållning och de har förhoppningsvis kul på jobbet, fast för dem är det ett arbete, inte underhållning. Detsamma gäller andra sysslor som utövarna visserligen tycker är roliga, men vars syfte i första hand inte är att roa sig utan istället är att, exempelvis, få bättre fysik och/eller kondition. Vad som är roande varierar emellertid från person till person. En del föredrar att titta på teater, andra väljer att se på fotboll, emedan ytterligare andra helst tittar på konst. I denna skrift beskrivs kortfattat utvecklingen av de idag, kanske, vanligaste underhållningsformerna.

Med tanke på att mycket gått förlorat, till och med i de mest väldokumenterade gamla kulturerna såsom Romarriket, vet vi inte så mycket om hur vanligt folk underhöll varandra förr i tiden. Men antagligen hade de flesta ganska lite tid över till sysslor som varken bidrog till hushållet eller tillfredsställde kroppsliga behov. Ännu mindre hade de rimligen medel att betala för att konsumera de mer exklusiva kultur-/nöjesevenemang som eventuellt erbjöds. Deras nöjen, utöver sex och dryckenskap, var antagligen enkel livemusik, skådespel, dans, spel, idrott/sport och lekar (se vidare i Lekar på 1800-talet). Den visuella konst som stod till buds var utsmyckningar på bruksföremål, som de själva, någon besökare, eller lokal hantverkare producerat. Läsning var uteslutet för majoriteten, även i Västeuropa, eftersom konsten att läsa inte blev allmänt spridd förrän i slutet 1800-talet och tryckta texter innan dess var både dyra och sparsamt förekommande. Därtill fanns överhuvud taget inte de idag vanligaste typerna av underhållning: inspelad musik, radio, film, TV och dataspel. Alla dessa tekniker, utom TV- och datatekniken, är nästan samtida med att vi på bred front lärde oss läsa. Ungefär samtidigt utvecklades, märkligt nog, även de äldre underhållningsformerna radikalt. Det kanske beror på att:

Förutsättningarna för resor förbättrades, bland annat genom tillkomsten av järnvägar och ångbåtar (se Teknikhistoria). Detta gav möjlighet till större utbyte mellan utövare i form av internationella konstutställningar, konserter och tävlingar.

Med industrialiseringen, som skedde på 1800-talet, fick en ökad andel av befolkningen lön i reda pengar, vilket medgav andra konsumtionsmönster än tidigare, då vara byttes emot vara.

Industrialiseringen gjorde även att fler flyttade ihop i tätorter, där det fanns tillräckligt med konsumenter för att anordna olika typer av publika evenemang.

Därtill gjorde industrialiseringen att arbetstiderna reglerades och även om dagarna var långa, fanns det ett stadfäst slut varefter arbetarna hade fri tid. Till skillnad ifrån tidigare då det alltid fanns något att göra på gården till dess det var dags att sova.

Industrialiseringen medförde också att en del av materialet som behövs för att skapa underhållning blev billigare och därmed vanligare (som papper att trycka litografier på och sportutrustningar).

Nationalismens genombrott på 1800-talet, som innebar att man i betydligt större utsträckning än tidigare hyllade den egna nationen, dess företrädare och prestationer oavsett om det gällde bildkonst, musik eller sport.

När det gäller sport beror explosionen även på att gräsklipparen, som patenterades år 1830 av britten Edwin Budding, gjorde det möjligt att skapa och hålla moderna idrottsplaner.

Bildkonst

Måleri

Efter att ha besökt ett betydande antal människor i deras hem kan jag konstatera att det numera är mindre populärt än förr att ha målad eller broderad bildkonst på väggarna, och mer populärt att istället smycka väggarna med sparsamma inslag av professionell fotokonst.

Det beror, så klart, på att modet har förändrats. Och skälen till att modet förändrats på detta sätt skulle kunna vara att:

Relativt sett har antagligen målning och brodyr blivit dyrare än foton och affischer eftersom de två förra kräver betydligt mer handpåläggning (vilket har ökat i pris). Emedan både fotografier och tryckta alster blivit, relativt sett, billigare.

Vi ägnar, på gruppnivå, betydligt mindre tid åt handarbete nuförtiden, och därmed blir det färre handgjorda alster att hänga upp på väggarna.

Färgpassning har blivit ett mode som vanligt folk förr antagligen inte kunde kosta på sig, då de fick nöja sig med det som stod till buds. Med den effekten att färgerna i, exempelvis, vardagsrummet var som de var och därmed fanns det ingen "harmoniförstärkning" att störa med en färggrann tavla.

Oavsett vad saken beror på har den målade bildkonsten tappat i betydelse i västerlandet på senare år, men den har i vart fall betydelse ur ett historiskt perspektiv eftersom:

- Dess historia sträcker sig långt innan de nya teknikernas tillkomst.
- Den har skapat verk som går att bese (och av en del) anses njutbara än idag.
- Den visar på att det genom historien skett förändringar trots att teknikutvecklingen på området nästan stått still.

Under den europeiska period som kallas medeltiden (den spänner konsthistoriskt från störtandet av det romerska imperiet till början av renässansen på 1400-talet) var den katolska kyrkan en viktig beställare av konst. Därför sysslade medeltida konstnärer ofta med att dekorera kyrkor och motiven var änglar, Jesus, m fl. Under perioden utvecklades tekniken att avbilda människor från stora huvuden på små kroppar till mer mänskliga gestalter.

Renässansen i sin tur fortsatte till början av 1600-talet. Perioden präglas ur kulturellt perspektiv dels av att boktryckarkonsten kom till Europa samt av ett ökat intresse för de i mångt och mycket betydligt mer avancerade kulturerna i det antika Grekland och i Romarriket (ordet renässans kommer av det franska ordet renaissance som betyder återfödelse). Trenden inleddes i det som numera är Italien och för måleriet innebar den dels att artisterna lyftes fram mer än förut, med kändisar som Michelangelo di Lodovico Buonarroto Simoni (1475-1564) samt Leonardo Da Vinci (1452-1519) och dels att det blev vanligare att konstnärerna även fick beställningar på icke religiösa motiv, som porträtt av rika privatpersoner. Under barocken (typ 1700-1790), fortsatte konstnärerna att som förut använda mörka färger och religiösa teman i sina verk. Stora artister var bland andra Peter Paul Rubens (1577-1640) och Rembrandt van Rijn (1606-1669). Barocken följdes av en stil som kallas romantiken vars företrädare, som Caspar David Friedrich (1774-1840) och Joseph Mallord William Turner (1775-1851), vurmade för det naturliga såsom vackra landskap.

Därefter kom en hel våg av stilar varav en del tillämpas än idag emedan andra för tillfället är döda. Några av de viktigaste illustreras av följande exempel på några olika sätt att, med vattenfärger, avbilda det här fruktfatet.

Nyklassicistiskt

Dvs. med detaljskärpa, klara och lysande färger, ofta med motiv från det antika rom och Grekland.

Nyklassicismen började på 1760-talet och toppade mellan 1780-1790 med Jacques-Louis David (1748-1825).

Impressionistiskt

Stilen kännetecknas av grova markerade penseldrag utan finlir och konstnärerna avbildade ljusets skiftningar på ett nytt sätt. Istället för att t ex göra en skugga svartare kunde den bli lila. Claude Monet (1840-1926) var år 1867 upphovsman med målningen Soluppgång. Andra konstnärer som Pierre-Auguste Renoir (1841-1919) hakade på.

Pointilistiskt

Liknar impressionism men allt är målat med små färgprickar. Stilen skapades av Georges Seurat (1859-1891) på 1870-talet.

Expressionistiskt

Konstnärerna försöker uttrycka sina känslor i verken, med starka färger och genom att avsiktligt förvränga avbildningen. Stilen dök upp i på tidigt 1900-tal och den mest kände företrädaren var Henri Matisse (1869-1954).

Abstrakt

Det är svårt att se att tavlan föreställer ett fruktfat. Och det är själva meningen i abstrakta konstverk. Konstnärernas ambition var istället att omtolka det de såg. Stilen började med 1900-talet och Paul Cézanne (1839-1906).

Kubistiskt

Kubismens kännetecknas av att motiven avbildas i form av en mängd mer eller mindre fyrkantiga "pusselbitar". Pablo Picasso (1881-1973) och George Braque (1882-1962) var de mest kända pionjärerna.

Surrealistiskt

Fruktfatet är inte längre bara ett fruktfat utan kanske nästan ett människohuvud. Eftersom surrealisterna ville utforska de undermedvetna känslorna inför tingen. Stilen började på 1920-talet och kända surrealisterna är exempelvis André Breton (1896-1966) och Salvador Dali (1904-1989).

Naivistiskt

De naivistiska konstnärerna målade medvetet "barnsligt". En känd svensk företrädare för stilen är Olle Olsson "Hagalund" (1904-1972).

Därefter har det bland annat kommit en stil som kallas fotorealism vari konstverken helt eller delvis består av foton, pressklipp och dylikt. Den började i slutet av 60-talet och fortsatte långt in på 70-talet. Frontfigur inom fotorealismen på 1960-talet var Richard Estes (född 1932).

Samt popkonst som parodierar allt kommersiellt ytligt, massproducerat, konsumentinriktat, flyktigt, och opersonligt. Kända konstnärer är bland andra Andy Warhol (1928-1987) och Roy Lichtenstein (1923-1997).

Fotokonst

De flesta fall då någon tar ett fotografi är syftet antagligen endast att dokumentera en händelse eller en person för sin egen och sina närmastes skull. Därtill tas en hel del bilder för att sälja varor eller illustrera artiklar. Men därutöver finns det fotokonstnärer och dessa skapar foton för att underhålla en allmän publik. För en som inte uppskattar konstnärliga fotografier är underhållningsvärdet kanske noll. Fast de som väljer att studera en bok med konstfotografier, gå på ett fotogalleri, eller en fotoutställning måste rimligen finna något underhållande i detta.

Då en praktiskt användbar fotograferingsteknik inte uppfanns förrän år 1826 har det konstnärliga fotograferandet en väldigt kort historia. Dessutom har konstarten inte, som den målade konsten, passerat igenom ett antal olika epoker med olika stilar. Äldre fotografier föreställer likväl som nyare dito ofta människor som på något sätt poserar inför kameran och det slutliga verket avbildar på ett relativt objektivt sett den som stod framför objektivet. Av, exempelvis, de 261 fotografiska verk i olika åldrar som salufördes på Stockholms stadsauktions fotoauktion den 4 maj 2011 avbildade nästan hälften (128 stycken) människor. Fyrtio av dessa människor var kändisar och 27 var mer eller mindre avklädda personer.

De förefaller också vara så att bilder av kändisar och/eller nakna människor faller dom mer på läppen som köper fotografisk konst, eftersom de för verk med kändisar i genomsnitt betalade 26.400 kr (för de verk som blev sålda) och för de mer eller mindre nakna motiven betalade de i medeltal 26.862 kr. Emedan verk som avbildade stadsmiljöer, landskap, hus på landet eller något annat, i genomsnitt köptes för 15.869 kr, 13.110 kr, 10.000 kr samt 21.203 kr. Dessutom var en majoritet (73%) av fotona på auktionen svartvita, på samma sätt som de första generationerna foton.

Musik

Olika former av trummor, enkla blåsinstrument och dito stränginstrument fanns långt innan vår tideräkning började. Perioden mellan 0 till 1000-talet dominerades i västerlandet av den instrumentlösa enstämmiga gregorianska kyrkosången. Om den tidens världsliga musik vet man inte så mycket, men det anses troligt att den i mångt och mycket likade kyrkomusiken, fast texterna handlade om sådant som kvinnor eller naturen. Vilket betyder att antagligen måste det mesta av det som präglar dagens västerländska musik ha kommit hit eller skapats därefter. Några av de viktigaste händelserna på vägen är kanske:

På 900-talet skapades de tidigaste ännu bevarade noterna för musik.

Stråken uppfanns på 1000-talet.

Från mitten av 1100-talet utvecklades kyrkosången till flerstämmigheten.

1600-talet: Claudio Monteverdi (1567-1643) skapade de första operorna. Valthornet började förekomma som orkesterinstrument, blockflöjten ersattes med tvärflöjten och violinen blev huvudinstrumentet. Därtill konstruerades klarinetten 1690 av en tysk som hette Johann Christoph Denner.

Föregångaren till pianot (hammarklaveret) uppfanns 1709 av Bartolomeo Cristofori (1655-1731) och det revolutionerade musicerandet på det sättet att det var det första stränginstrumentet som kunde spelas med olika ljudnivå. Detta genom att hammarklaveren baseras på tekniken att en hammare slår till på strängen när tangenten trycks ner, på samma sätt som dagens pianon och flyglar. Vilket möjliggjorde att strängen kunde slås an olika hårt, till skillnad ifrån föregångarna, exempelvis cembalo, som knäppte på strängen. Hammarklaveret konkurrerade dock inte ut cembalon som grundinstrument i orkestrarna förrän omkring 1770.

Antonio Vivaldi (1678-1741) komponerade de fyra årstiderna 1725.

Georg Friedrich Händel (1685-1759) släppte år 1742 verket Messias. Samtidigt med honom verkade även Johann Sebastian Bach (1685-1750) och han komponerade en väldig massa olika musikstycken för diverse instrument som orgel och violin.

Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791) komponerar Figaros Bröllop 1785 och Trollflöjten 1791.

På 1700-talet blev det också vanligt att musik framfördes offentligt, man kunde som nuförtiden mot entréavgift ”gå på konsert”. Till skillnad ifrån tidigare då konstmusiken till övervägande del varit förbehållen furstar och adelsmän, vilka ofta höll sig med egna hovkapell.

1815, uppfanns metronomen av J Mälzel.

I början av 1800-talet förbättrades hammarklaveter och därmed såg nutidens pianon dagens ljus.

Under 1800-talet verkade kompositörer från en mängd olika länder som:

nuvarande Tjeckien: Bedrich Smetana (1824-1884) som komponerade Moldaumotivet.

Norge: Edward Grieg (1843-1907) pappa till bergakungens sal.

Italien: Giuseppe Verdi (1813-1901), skapare av operor som Aida, Rigoletto och La Traviata.

nuvarande Tyskland: Ludvig van Beethoven (1770-1827) som komponerade Ödessymfonin, Felix Mendelssohn-Bartholdy (1809-1847), Robert Schumann (1810-1856), Richard Wagner (1813-1883), skapare av bl a operorna Tannhäuser, Lohengrin och Nibelungens ring, och Johannes Brahms (1833-1897).

Österrike: Joseph Haydn (1732-1809) med symfonier som Militärsymfonin och Londonsymfonin.

Därtill fick skickliga musiker betydligt mer uppskattning och de gjorde turnéer runt om i Europa, exempelvis pianister som Frédéric Chopin (1810-1849) och Franz Liszt (1811-1886), violinister som Niccolò Paganini (1782-1840), samt sångerskor som Jenny Lind (1820-1887).

1841 uppfanns saxofonen av A Sax.

Ca 1900 introducerades trumseten i orkestermusiken.

Grammofonprogram i radio.

**Tisdagen den 5 juli
kl. 5.30—6.30.**

1. "Frihetsbröderna", potpurri (Offenbach, arr. Grevillius). Orkester m. soli o. kör, dir. Grevillius.	6. Träumerel (Schumann-Lochmann) Ibolyka Zilzer, violin, H. Hopf, violoncell, Manfred Gurlitt, piano.
2. Skogen sover (Alfvén). Symfoniorkester, dir. Armas Järnefelt.	7. Aftonfrid (Häggbom). Signe och Daniel Hertzman, sångduett m. ork.
3. "Tosca": Vissi d'arte, vissi d'amore (Puccini). Maria Jeritza, sopran med ork.	8. Auf der Weide. Rysk folkvisa. Romanoffs balalajkaorkester.
4. Resignation, romans (Westermann). Francesco Asti, violin m. piano.	9. En smekande tango och en flicka som du (Jules Sylvain-Karl Ewert). Peva Derwins orkester, sång Hilmer Borgeling.
5. Fantasi på melodier av Johan Strauss (Weber). Marek Webers orkester.	10. Maspolska (Nils Wahlström). Dragspel o. flöj.
	11. Yodle-odle. Foxtrot. (Le Clerq.) Jack Hyltons orkester m. refr.-sång.
	12. La vivandière (Kirby). Ernest Jones, banjo m. piano.

Långt in på 1900-talet dominerade ännu den klassiska musiken det offentliga utbudet. En vanlig dag 1932 (Enligt Dagens Nyheter 1932-07-05), exempelvis, bestod den icke-klassiska musiken i radio av en sångduett med Signe och Daniel Hertzman, en rysk folkvisa, en tango, en polska, en foxtrott samt en låt ackompanjerad av banjo och piano. Utöver grammofonprogrammet på en timme spelades det klassisk musik ytterligare en timme under dagen (se vidare i kapitlet om radio).

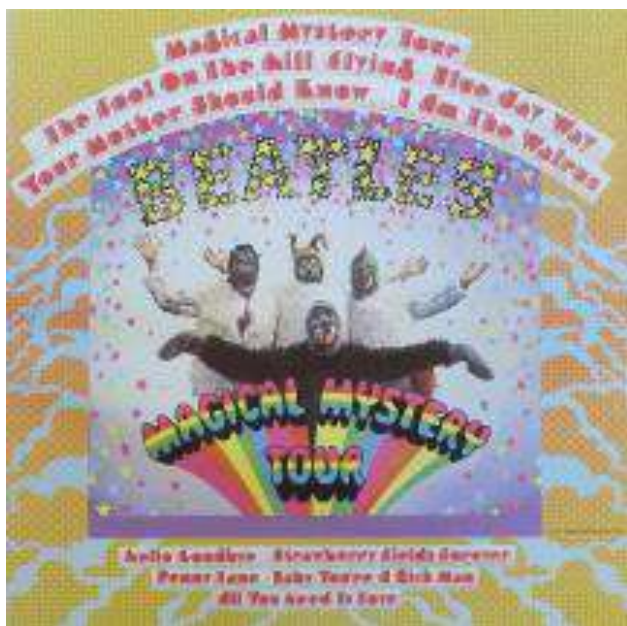
Den moderna musiken utvecklades ur de svartas arbetssånger i södra USA under slutet av 1800-talet. Den första varianten kallas blues och dess kommersiella genombrott kom 1920 då Mamie Smith blev populär med låten Crazy Blues. Med bluesen populariserades instrumentkombinationen: gitarr, piano, bas, trummor och munspel.

Parallellt med bluesen utvecklades ett särskilt spelsätt med skickliga improvisationer som kom att kallas Dixieland-jazz i vilken bluesens blåsinstrument (munspel) ersattes med trumpet, saxofon mfl. 1919 börjar den sprida sig i Europa och den slog igenom på allvar under 20- och 30-talet. Därefter utvecklades rytmen till det som kallades swing, för att från 1950-talet och framåt marginaliseras av rock 'n' roll och dess efterföljare. Bland otalet mer eller mindre berömda orkesterledare eller instrumentalister inom jazzen kan nämnas Duke Ellington (1899-1974), Glenn Miller (1904-1944), Louis Armstrong (1901-1971) och Benny Goodman (1909-1986).

När de moderna instrumenten elgitarr (som Gibson Les Paul, 1952) och elbas (Fender Telecaster 1951) kom, och började användas av bluesartisterna fick stilen ett helt nytt sound (rhythm and blues). Rhythm

and blues utvecklades snart vidare till det som numera kallas rock 'n' roll. Bland de som slog igenom med den nya stilen fanns: Bill Haley (1925-1981, "(We're Gonna) Rock Around the Clock", 1954) Elvis Presley (1935-1977, sjöng "Jailhouse rock"), Jerry Lee Lewis (1935-, sjöng "Great Balls of Fire"), Chuck Berry (1926-, "Roll over Beethoven", "Maybellene", "Sweet Little Sixteen", "Johnny B. Goode", "Memphis tennessee", och "No Particular Place to Go"), Bo Diddley (1928-2008, "You Don't Love Me", "I'm a Man"), Carl Perkins (1932-1998, "Blue Suede Shoes"), Little Richard (1932-, "Lucille", "Long Tall Sally", "Good Golly Miss Molly"), Buddy Holly (1936-1959, "That'll Be the Day") och Fats Domino (1928-, "Ain't That a Shame", "Blueberry Hill", "I'm Walkin").

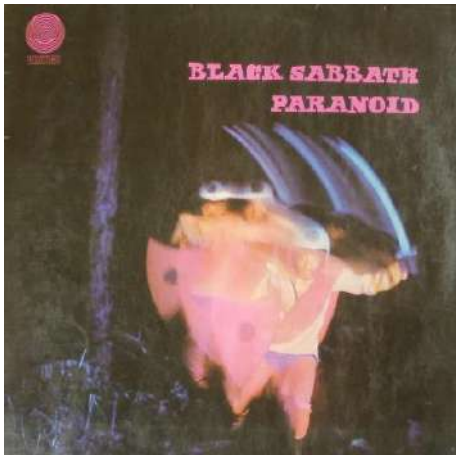
I Europa kom lite rårare band som The Beatles (1957-1970, "Can't Buy Me Love", "Twist and Shout", "She Loves You", "Yesterday") och The Rolling Stones (1960-, "I can't get no Satisfaction", "Play with Fire", "Honky Tonk Woman", "Paint It Black").

Till dess att dessa och andra brittiska band slog i USA dominerades hitlistorna där av smöriga sångare som Rick Nelson (1940-1981), Neil Sedaka (1939-, "Oh Carol", "One Way Ticket (To The Blues)", "Breaking up is hard to do" och "Happy Birthday Sweet Sixteen") och Connie Francis (1938-, sjöng "Stupid Cupid"). Och det hände inte så mycket förrän hippierörelsen kom med flummiga band (vilket kallas psykedeliska rockband) som: Mothers of Invention (1964-1969, därefter hette bandet Frank Zappa & The Mothers för att sedan bara heta Frank Zappa fram till att Zappa dog 1993, "Camarillo Brillo", "Bobby Brown"), The Mamas and the Papas (1964-1968, "California Dreamin'", "Monday, Monday"), The Doors (1965-1973, "Light My Fire", "Hello, I Love You") och Jefferson Airplane (1965-1972, "Somebody To Love", "White rabbit").

På 1960-talet skapade dock USA, ur bluesen och gospeln, även soulen genom artister som t ex. James Brown (1933-2006, "Papa's Got a Brand New Bag", "I Got You (I Feel Good)", "It's a Man's Man's Man's World"), Stevie Wonder (1950- , "You are the Sunshine of my Life", "Superstition"), Otis Redding (1941-1967, "Sittin' on the Dock of the Bay") , Marvin Gaye (1939-1984, "Mercy, Mercy Me", "Sexual Healing"), och The Supremes (1959-1977, framförde bl a "Where Did Our Love Go" och "You Can't Hurry Love").

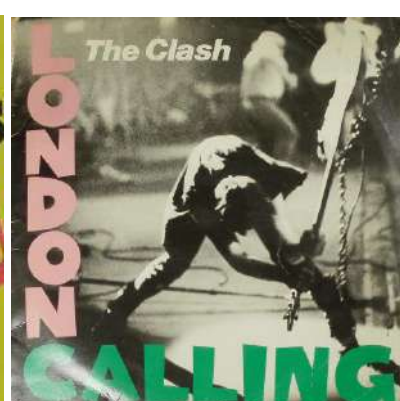
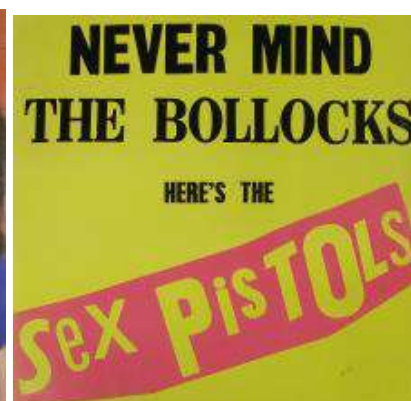

I slutet på 1960-talet skapade britterna en ännu råare stil, med tunga distorderade elgitarrer samt hög och mer eller mindre skrikig sång. Stilen kom att kallas hårdrock och tidiga företrädare var band som Led Zeppelin (1968-1980, "Stairway to Heaven"), Deep Purple (1968-1976, "Smoke on the Water", "Child In Time"), Black Sabbath (1968-, "Paranoid", "Iron Man"). Därefter har stilen utvecklats åt olika håll men den kännetecknas ännu av tungt gitarrsound.

Under 1970-talet spreds en stil som utvecklats på den västindiska ön Jamaica med förgrundsgestalten Bob Marley (1945-1981, "Get Up Stand Up", "Could You Be Loved"). Stilen kännetecknas bland annat av en viss grundrytm som går igen i en stor del av låtarna, samt som beträffande de flesta andra musikstilar utanför mainstream, av ett eget kläd- och hårmode.

Dessutom adderades på 1970-talet disco och punk till listan av rock 'n' roll avkommor. Den förra stilen utvecklades i amerikanska storstäder som New York och Philadelphia. Låtarna präglades av taktfast rytm och enkla texter vilket gjorde dem väldigt lätta att dansa och tralla till. Den senare kommer dels också från New York men även ifrån Storbritannien. Fast den kännetecknas inte av rytm utan av en slamrig ljudbild och trasiga kläder. Kända amerikanska band var Ramones (1974-1996, "Sheena is a Punk Rocker", "Rock 'n' Roll High School"), Blondie (1974-1982, "Heart of Glass", "Atomic", "Call Me") och Talking Heads (1974-1991, "Burning Down the House", "Psycho Killer"). Bland de brittiska banden kan nämnas: The Sex Pistols (1975-1978, "Anarchy in the U. K.", "God Save The Queen") och The Clash (1976-1986, "Jimmy Jazz", "Lost in the Supermarket", "Guns of Brixton". bandets sångare pryder för övrigt omslaget till detta kapitel).

De första elektroniska instrumenten skapades också under detta årtionde och det medförde dels att banden lättare kunde ha med sig ett pianoliknande instrument på turnéer (vilket breddade ljudbilden) och dels att en helt ny typ av musik med enbart elektroniska instrument föddes (syntmusiken). De mest kända tidiga exemplen på den senare typen skapades av den tyska gruppen Kraftwerk med extremt monotona låtar som "Autobahn", "Trans Europa Express" och "The Robots". I början av 80-talet kom lättare syntmusik med grupper som Alphaville (1982-, "Big in Japan", "Forever Young"), Wham (1981-1986, "Wake me up Before You Go-Go", "Careless Whisper"), Soft Cell (1979-, framförde "Tainted Love"), Depeche Mode (1980-, "Just can't Get Enough", "Master and Servant") och The Human League (1977-, "Don't You Want Me").

Senare har stilar som grunge (bl a Nirvana, Soundgarden och Pearl Jam), hip-hop (slog igenom i mitten av 1980-talet med grupper som Run DMC och Public Enemy) och rap varit på modet.

Idag är utbudet av, och medlen för att lyssna på, musik enormt mycket större än någonsin tidigare i historien. Vilket gör att gemene man av idag, till skillnad ifrån föregående generationer, kan lyssna på musik oftare och dessutom samtidigt som de gör annat. Men trots det, går många ännu och lyssnar på liveframföranden (ungefär var 7:e person i Sverige går någon gång under en tolv månaders period på klassisk konsert eller opera och närmare en tredjedel går på minst en pop-/rockkonsert (Kulturvanor i Sverige 1987–2009, Statens kulturråd, Stockholm)).

Radio och rörliga bilder

Radio

1922-25 Radiosändningar i privat regi.
1925 Statliga Radiotjänst fick monopol på radio och startade reguljära sändningar.

Sjökapten Sigurd Sternvall, flitig radioberättare och äventyrsförfattare, medverkar i tisdagsprogrammet med en skildring av ett besök på Sveriges sjöfartsmuseum i Stockholm. "Skepp och sjömanskonst" heter ämnet för föredraget.

"Indiens väg" kallas ett "samtal om ovissa ting" av Rütger Essén, vilket står på onsdagskvällens program. I föredragserien om svenska industriföretag bidrar disponenten Chr. Storjohann i Säfte denna dag med en skildring av Säftebygdens industri.

Dalregementets musikkår i Falun ger en 1955 P2 startade.

1958-62 Två privata radiostationer (Radio syd och Radio nord) sände reklamfinansierad radio med populärmusik i Sverige från båtar stationerade utanför vårt territorialvatten.

1962 Sveriges radio startar populärmusikkanalen P3.

1977 Sveriges radio startade lokala sändningar från olika orter runt om i landet.

1979 Föreningar fick rätt att sända radioprogram med kort räckvidd, så kallad närradio.

1993 Reklamfinansierad radio tilläts.

Radioprogrammen en vanlig dag år 1932 (ur Dagens Nyheter). Notera "Dagens strömmingsnotering" klockan 12.45. Det kan vidare konstateras att pratradio dominerade utbudet. En förklaring kan, så klart, vara att vi då inte kunde få information via TV. Men därtill var nog också vanan att konsumera musik betydligt mindre än idag.

MOTALA:

Riksprogrammet.

- 8—8.15 Morgonandakt.
- 12.30 Väderleksrapport.
- 12.45 Dagens strömmingsnotering. Därefter: Valutakurser och fondbörsnoteringar.
- 12.55 Tidssignal.
- 5 Väderleksrapport.
- 5.05 Familjen Gnaga. Långsvans underbara öden Alder Khutson berättar.
- 5.30 Grammofonmusik. (Detaljprogram, se ovan.)
- 6.30 I svamparnas rike. Ur "Med kamera och skrivblock på havsbotten" av William Beebe. Uppläsning av Carl Barcklind.
- 7 Populära nordiska pianokompositioner, spelade av Yngve Flyckt (Östersund). 1. Wilh. Peterson-Berger: Gratulation. 2. Edmund Neupert: Etyd A-dur. 3. Selim Palmgren: Månsken. 4. Otto Olsson: Elegisk dans e-moll.
- 7.15 Väderleksrapport och dagsnyheter.
- 7.30 Skepp och sjömanskonst — besök på Sveriges sjöfartsmuseum i Stockholm. Föredrag av sjökapten Sigurd Sternvall. Se "Röster i radio", sid. 84!
- 8 Första akten av Berceos och Chathamss revy "Harrys bar" på Blanche-teatern.
- 9.15 Vad utländska resenärer sett och upplevt. Föredrag av fil. lic. Sten Bergman.
- 9.45 Väderleksrapport och dagsnyheter.
- 10—10.50 Solistprogram. Medverkande: Carl Christiansen (violin) och Hilding Domellöf (piano). 1. L. van Beethoven: Variationer över ett tema av Mozart, för violin och piano. 2. L. van Beethoven: Sonat op. 10 nr 3 D-dur, för piano. Presto. — Largo e mesto. — Menuetto. — Rondo: Allegro. 3. a) Ture Rangström: Romans. b) Maurice Ravel: Habanera. c) David Popper. Gitarr. (Carl Christiansen och Hilding Domellöf).

Vid millenniets slut lyssnade de flesta (cirka 80%) 3 timmar om dygnet på radio (RUAB's Nyhetsbrev nr 1 år 2000, undersökning av radiolyssnande i hela Sverige i olika perioder under år 1999-2000, RUAB, Stockholm). Och det fanns, typ, 40 analoga radiokanaler bara i Stockholmsområdet.

Rörliga bilder

Tekniken för att skapa rörliga bilder är, så klart, ännu yngre än tekniken för att skapa stillbilder. Och innehållsmässigt har denna konstform därför haft än mindre tid på sig att genomgå en utveckling. Men eftersom mediet har betydligt fler frihetsgrader har utvecklingen varit större från de första alstren till dagens produkter. En av de tidigaste inspelningarna av rörliga bilder är ifrån 1895 och den avbildar ett tåg som anländer till en järnvägsstation. Filmen var givetvis en sensation då, men med dagens mått alltså en jättetråkig film. De tidiga filmerna präglades över lag, av teknikens ofullkomlighet, genom att: Film och framkallning var så dyrt att producenterna snålade in på detta genom att ta väldigt få bilder per tidsenhet. Vilket i sin tur gjorde att skådespelarnas rörelser föreföll något spattiga. Filmerna inte hade något ljudspår, eftersom den tekniken ännu inte fanns. Istället illustrerades all konversation med text.

Tekniken att kopiera in text under filmbilderna, fanns inte. Istället var regissörerna tvungna att avbryta händelseförloppet med textrutor. Eftersom det hade blivit väldigt trista filmer om dessa rutor hade varit vanliga inskränktes dialogen till ett minimum. Detta i sin tur hade en väldig effekt på storyn. Alla dialogbaserade storys gick helt bort och dessutom blev det önskvärt att bilderna talade sitt tydliga språk. Sammantaget var filmerna och skådisarna ofta larvigt övertydliga och historierna barnsligt enkla att förstå.

SVÄRMOR KOMMER

och kommer i dag

154:e gången på

SKANDIA
7.15 och 9.15.
Biljetter beställas genom
"S. F.-biljetter" namn-
anrop.

Den festliga damen lockar varje
kväll fram dånande skrattsalvor
i salongen

Astoria
Nybrog. 15
7.15 o. 9.15
Gustaf Frölich och
Charlotte Susa i
TVÅ MÄNNISKOR
Bilj. fr. 5. Barnhill. Ö. 25.

Plaza
Odeng. 78
7.15 o. 9.15
6:e veckan i Stockholm
**ANNY ONDRA I
FALSKA GREVINNAN**
Bilj. fr. 6. Barnhill. V. 1010

Metronom
Hörn.Flemingsg.
—S:t Eriksg.
7.15 o. 9.15
**GRETA GARBO I
KYSSEN**
Bilj. fr. 6. Barnförbj. K. 670

Eriksberg
Birgerjullag. 58
7.15 o. 9.15
CASANOVA
"En charmerande film."
Bilj. fr. 6. Barnförbj. T. 31 44.

Några av bioannonserna i Dagens Nyheter den 5 juli 1932.

Enligt en fortlöpande omröstning, på den stora webbsidan för filmentusiaster: International Movie Data Base (www.imdb.com), är 59 av världens 250 bästa filmer gjorda så sent som på 00-talet (tabell 1). Därefter kommer 1990-talet (39 filmer), 1950-talet (32), 1980-talet (29 stycken), 1970-talet (24), 1960-talet (25) och 1940-talet (16). Bara 15 av de 250 bästa är enligt deras omröstning gjord före 1940.

Det kan delvis förklaras med att en del av dom som röstar är väldigt unga och ännu inte hunnit se gamla pärlor ifrån tidigare decennier. Men det tyder också på att film i högre utsträckning än andra konstarter är en färskvara. Vilket jag känner igen från mig själv när det ofta händer mig att jag blir väldigt besviken när jag ser om gamla filmer som jag gillade då de var nya. Det kan i så fall förklaras av att mediet har genomgått en betydligt mer omfattande utveckling än andra konstarter under de senaste 100 åren.

Tabell 1. De 250 bästa filmerna enligt en fortlöpande omröstning på www.imdb.com sorterade efter årtal. Placeringen i listan baseras på en ekvation som tar hänsyn till antalet röstande på varje film och dess medelpoäng.

Släppt år	Rankning (1=bäst)	Titel	Röster (antal)	Medel- poäng
1921	155	Chaplins pojke (stum och svartvit)	19 855	8.1
1924	218	Fart, flickor och faror (stum och svartvit)	10 301	8.0
1925	151	Guldfeber (stum och svartvit)	26 607	8.1
1926	119	Så går det till i krig (stum och svartvit)	24 541	8.2
1927	91	Metropolis (stum och svartvit)	49 679	8.3
1927	160	Soluppgång (musik/ljudeffekter och svartvit)	14 345	8.1
1928	211	En kvinnas martyrium (stum och svartvit)	13 848	8.0
1930	217	På västfronten intet nytt (svartvit)	26 111	8.0
1931	47	Stadens ljus (stum och svartvit)	37 309	8.5
1931	52	M (svartvit)	48 568	8.5
1934	142	Det hände en natt (svartvit)	30 304	8.2
1936	61	Moderna tider (svartvit)	46 427	8.4
1939	101	Mr. Smith i Washington (svartvit)	39 433	8.3
1939	131	Trollkarlen från Oz (färg/svartvit)	125 859	8.2
1939	157	Borta med vinden	97 153	8.1
1940	79	Diktatorn (svartvit)	47 354	8.3
1940	108	Rebecca (svartvit)	42 055	8.3
1940	159	Vredens druvor (svartvit)	2 844	8.1
1941	38	En sensation (Citizen Kane, svartvit)	160 249	8.5
1941	105	Riddarfalken från Malta (svartvit)	60 236	8.3
1942	19	Casablanca (svartvit)	19 736	8.7
1944	54	Kvinna utan samvete (svartvit)	45 644	8.5
1946	30	Livet är underbart (svartvit)	122 909	8.6
1946	156	Notorious (svartvit)	37 227	8.1
1946	172	Utpressning (svartvit)	33 961	8.1
1946	174	De bästa åren (svartvit)	20 496	8.1
1948	72	Sierra Madres skatt (svartvit)	39 696	8.4
1948	85	Cykeltjuven (svartvit)	35 557	8.3
1948	234	Repet	40 049	8.0
1949	68	Den tredje mannen (svartvit)	59 589	8.4
1949	213	Sju hertigar (svartvit)	15 936	8.0
1950	32	Sunset Boulevard (svartvit)	67 259	8.6
1950	78	Demonernas port (svartvit)	48 307	8.3
1950	84	Allt om Eva (svartvit)	41 322	8.3
1951	139	Främlingar på tåg (svartvit)	42 158	8.2
1951	209	Linje Lusta (svartvit)	4 092	8.0
1952	83	Singin' in the Rain	66 557	8.3
1952	146	Sheriffen (svartvit)	4 075	8.2
1952	149	Att leva (svartvit)	19 856	8.1
1953	208	Fångläger nr 17 (svartvit)	24 135	8.0

Tabell 1. Fortsättning.

Släppt år	Rankning (1=bäst)	Titel	Röster (antal)	Medel- poäng
1953	229	Prinsessa på vift (svartvit)	39 033	8.0
1953	244	Föräldrarna (svartvit)	10 536	8.0
1954	13	De sju samurajerna (svartvit)	116 194	8.8
1954	22	Fönstret åt gården	144 168	8.7
1954	106	Storstadshamn (svartvit)	49 237	8.3
1954	199	Slå nollan till polisen	38 389	8.0
1954	202	La strada (svartvit)	21 797	8.0
1955	175	De djävulska (svartvit)	18 765	8.1
1955	190	Trasdockan (svartvit)	31 226	8.1
1956	197	Spelet är förlorat (svartvit)	30 435	8.0
1957	6	12 edsvurna män (svartvit)	158 133	8.9
1957	50	Ärans väg (svartvit)	54 938	8.5
1957	88	Bron över floden Kwai	70 573	8.3
1957	110	Det sjunde inseglet (svartvit)	47 368	8.3
1957	122	Åklagarens vittne (svartvit)	22 584	8.2
1957	128	Smultronstället (svartvit)	26 982	8.2
1957	222	Cabirias nätter (svartvit)	14 365	8.0
1958	46	Studie i brott	110 171	8.5
1958	130	En djävulsk fälla (svartvit)	38 609	8.2
1959	37	I sista minuten	110 481	8.5
1959	81	I hetaste laget (svartvit)	81 158	8.3
1959	166	Ben-Hur	71 228	8.1
1959	193	De 400 slagen (svartvit)	29 829	8.0
1960	26	Psycho (svartvit)	176 855	8.6
1960	92	Ungkarlslyan (svartvit)	45 238	8.3
1961	115	Yojimbo - Livvakten (svartvit)	35 308	8.2
1961	185	Dom i Nürnberg (svartvit)	17 967	8.1
1961	200	Fifflaren (svartvit)	30 554	8.0
1962	58	Lawrence av Arabien	92 929	8.4
1962	60	Skuggor över södern (svartvit)	9 816	8.4
1962	176	Hjärntvättad (svartvit)	39 929	8.1
1962	235	Mannen som sköt Liberty Valance (svartvit)	27 315	8.0
1963	109	Den stora flykten	75 053	8.3
1963	154	Fruktans lön (svartvit)	17 609	8.1
1963	192	8½ (svartvit)	36 415	8.0
1964	34	Dr. Strangelove (svartvit)	181 186	8.6
1965	118	För några få dollar mer	58 137	8.2
1966	4	Den gode, den onde, den fule	206 694	8.9
1966	191	Slaget om Alger (svartvit)	17 407	8.0
1966	201	Persona (svartvit)	21 713	8.0
1966	203	Vem är rädd för Virginia Woolf? (svartvit)	25 061	8.0
1967	137	Rebell i bojor	55 581	8.2
1967	170	Mandomsprovet	95 535	8.1
1968	20	Harmonica - En hämnare	94 984	8.7
1968	90	År 2001 - Ett rymdäventyr	191 653	8.3
1968	224	Rosemary's Baby	65 635	8.0
1969	152	Butch Cassidy och Sundance Kid	69 715	8.1
1969	207	Det vilda gänget	37 122	8.0
1970	242	Patton - Pansargeneralen	46 686	8.0
1971	57	Clockwork Orange	237 343	8.4
1972	2	Gudfadern	497 579	9.2
1972	245	Sleuth - Spårhunden	21 703	8.0
1973	97	Blåsningen	79 849	8.3
1973	206	Exorcisten	133 542	8.0
1974	3	Gudfadern del II	308 458	9.0
1974	70	Chinatown	95 455	8.4
1974	75	Monty Pythons galna värld	183 449	8.3
1975	8	Gökboet	272 107	8.8
1975	126	Hajen	170 754	8.2

Tabell 1. Fortsättning.

Släppt år	Rankning (1=bäst)	Titel	Röster (antal)	Medel- poäng
1975	179	En satans eftermiddag	7 543	8.1
1975	212	Barry Lyndon	47 769	8.0
1976	43	Taxi Driver	199 185	8.5
1976	189	Network	43 869	8.1
1976	214	Rocky	129 889	8.0
1977	16	Stjärnornas krig	382 009	8.7
1977	138	Annie Hall	80 009	8.2
1978	133	Deer Hunter	107 355	8.2
1979	35	Apocalypse	208 366	8.6
1979	44	Alien	22 113	8.5
1979	168	Monty Pythons Life of Brian - Ett herrans liv	116 889	8.1
1979	233	Manhattan	4 749	8.0
1979	239	Stalker	26 688	8.0
1980	11	Rymdimperiet slår tillbaka	337 261	8.8
1980	48	The Shining	22 746	8.5
1980	77	Tjuren från Bronx	109 281	8.3
1980	99	Elefantmannen	72 837	8.3
1981	23	Jakten på den försvunna skatten	291 621	8.7
1981	63	Ubåten	82 759	8.4
1982	120	Blade Runner	220 642	8.2
1982	167	The Thing	104 348	8.1
1982	186	Gandhi	64 414	8.1
1982	210	Fanny och Alexander	182	8.0
1983	98	Jedins återkomst	257 096	8.3
1983	145	Scarface	19 654	8.2
1984	76	Once Upon a Time in America	9 092	8.3
1984	80	Amadeus	11 869	8.3
1984	173	Terminator	226 332	8.1
1984	249	Nausicaä från Vindarnas dal	2 793	8.0
1985	67	Tillbaka till framtiden	260 703	8.4
1985	125	Ran	40 573	8.2
1986	59	Aliens - Återkomsten	205 137	8.4
1986	144	Plutonen	133 897	8.2
1986	177	Stand by Me	111 493	8.1
1987	82	Full Metal Jacket	191 101	8.3
1987	196	Bleka dödens minut	143 962	8.0
1988	73	Cinema Paradiso	57 568	8.4
1988	107	Die Hard	230 334	8.3
1988	113	Eldflugornas grav	45 583	8.2
1988	184	Min granne Totoro	43 704	8.1
1988	247	Rain Man	141 823	8.0
1989	103	Indiana Jones och det sista korståget	208 675	8.3
1990	15	Maffiabröder	288 023	8.7
1991	25	När lammen tystnar	312 255	8.7
1991	41	Terminator 2 - Domedagen	298 031	8.5
1991	250	Skönheten och odjuret	9 433	8.0
1992	66	De hänsynslösa	261 889	8.4
1992	95	De skoningslösa	124 196	8.3
1993	7	Schindler's List	344 296	8.9
1993	164	Måndag hela veckan	173 713	8.1
1994	1	Nyckeln till frihet	657 547	9.2
1994	5	Pulp Fiction	518 148	8.9
1994	28	Forrest Gump	397 769	8.6
1994	33	Léon	26 253	8.6
1994	116	Lejonkungen	197 935	8.2
1994	230	Ed Wood	88 124	8.0
1995	24	De misstänkta	322 594	8.7
1995	27	Seven	36 319	8.6
1995	89	Braveheart	29 899	8.3
1995	117	Heat	180 747	8.2
1995	134	Toy Story	204 892	8.2
1995	169	Casino	137 181	8.1
1995	181	De 12 apornas armé	20 752	8.1
1996	121	Fargo	195 999	8.2
1996	150	Trainspotting	18 777	8.1

Tabell 1. Fortsättning.

	Rankning (1=bäst)	Titel	Röster (antal)	Medel- poäng
1997	65	Livet är underbart	140 724	8.4
1997	69	L.A. konfidentiellt	196 584	8.4
1997	102	Prinsessan Mononoke	8 285	8.3
1997	188	Will Hunting	194 802	8.1
1998	36	American History X	29 094	8.5
1998	42	Rädda menige Ryan	337 851	8.5
1998	132	The Big Lebowski	223 258	8.2
1998	162	Lock, Stock and Two Smoking Barrels	162 622	8.1
1998	216	Truman Show	210 044	8.0
1998	232	Festen	3 232	8.0
1999	14	Fight Club	488 991	8.8
1999	21	Matrix	475 415	8.7
1999	40	American Beauty	356 935	8.5
1999	74	Den gröna milen	26 148	8.4
1999	136	Sjätte sinnet	296 128	8.2
1999	225	Magnolia	140 746	8.0
2000	31	Memento	345 562	8.6
2000	62	Requiem for a Dream	234 701	8.4
2000	86	Gladiator	357 513	8.3
2000	123	Snatch	226 022	8.2
2000	163	Älskade hundar	76 492	8.1
2001	17	Sagan om ringen: Härskarringen	477 309	8.7
2001	45	Spirited Away	135 905	8.5
2001	49	Amelie från Montmartre	229 059	8.5
2001	147	Donnie Darko	260 936	8.2
2001	240	A Beautiful Mind	171 455	8.0
2001	246	Monsters, Inc.	163 229	8.0
2002	18	Guds stad	213 317	8.7
2002	29	Sagan om de två tornen	407 498	8.6
2002	51	The Pianist	174 426	8.5
2002	228	Infernal Affairs	43 356	8.0
2003	10	Sagan om konungens återkomst	455 783	8.8
2003	93	Oldboy - Hämnden	128 277	8.3
2003	140	Kill Bill: Volume 1	289 066	8.2
2003	171	Hitta Nemo	221 344	8.1
2003	221	Mystic River	152 266	8.0
2003	227	Big Fish	17 635	8.0
2003	231	Pirates of the Caribbean: Svarta Pärlans förbannelse	304 374	8.0
2003	248	Livets hjul	24 903	8.0
2004	64	Eternal Sunshine of the Spotless Mind	276 461	8.4
2004	94	Unergången - Hitler och Tredje rikets fall	105 427	8.3
2004	127	Hotel Rwanda	11 539	8.2
2004	153	Million Dollar Baby	183 435	8.1
2004	215	Det levande slottet	62 853	8.0
2004	219	Superhjältarna	20 486	8.0
2004	236	Kill Bill: Volume 2	230 202	8.0
2005	111	Batman Begins	337 855	8.2
2005	112	Sin City	310 326	8.2
2006	55	De andras liv	99 496	8.4
2006	56	The Departed	335 804	8.4
2006	71	The Prestige	278 769	8.4
2006	87	Pans labyrint	198 141	8.3
2006	180	V för Vendetta	293 095	8.1
2006	237	Children of Men	19 595	8.0
2007	129	No Country for Old Men	252 117	8.2
2007	148	Into the Wild	143 773	8.1
2007	158	There Will Be Blood	162 566	8.1
2007	178	The Bourne Ultimatum	191 815	8.1
2007	194	Råttatouille	17 728	8.0
2007	205	Fjärilen i glaskupan	4 162	8.0

Tabell 1. Fortsättning.

Släppt år	Rankning (1=bäst)	Titel	Röster (antal)	Medel- poäng
2008	9	The Dark Knight	591 555	8.8
2008	53	Wall-E	246 945	8.5
2008	100	Gran Torino	186 796	8.3
2008	143	Slumdog Millionaire	238 538	8.2
2008	187	The Wrestler	128 126	8.1
2008	220	In Bruges	133 585	8.0
2008	223	Låt den rätte komma in	83 951	8.0
2008	238	Yip Man	30 759	8.0
2009	96	Inglourious Basterds	264 608	8.3
2009	104	Upp	178 089	8.3
2009	161	Hemligheten i deras ögon	37 726	8.1
2009	165	District 9	216 586	8.1
2009	195	Mary & Max	29 255	8.0
2009	198	Avatar	364 782	8.0
2009	204	Star Trek	184 796	8.0
2010	12	Inception	433 134	8.8
2010	39	Toy Story 3	163 103	8.5
2010	114	Black Swan	176 764	8.2
2010	124	The King's Speech	122 731	8.2
2010	182	Draktränaren	10 056	8.1
2010	226	The Social Network	159 746	8.0
2010	241	Shutter Island	19 917	8.0
2010	243	Tropa de elite 2	12 273	8.0
2011	135	Drive	43 152	8.2
2011	141	Harry Potter och dödsrelikerna, del 2	109 832	8.2
2011	183	Nader och Simin - En separation	15 718	8.1

Trots att vi numera enkelt och billigt kan se filmer hemma, går fortfarande (2007-2009) drygt var 6:e person i Sverige någon gång under en tolv månaders period på bio (Kulturvanor i Sverige 1987–2009, Statens kulturråd, Stockholm).

TV

1920-50-tal televisionstekniken utvecklas, se Teknikhistoria.
1950-tal försökssändningar i Sverige.
1956 Svenska TV-sändningar startar officiellt.
1958 Aktuellt startar.

Den stora TV-hiten på 50-talet var Kvitt eller dubbelt, även kallad Tiotusenkronorsfrågan. En frågesport som sändes i lite olika varianter från 1957 till 1961.

1962 Den första satellitlänkade direktsändningen.
1966 Provsändningar av färg-TV.
1969 En till TV-kanal (TV2).
1970 Färg-TV.
1979 Provsändningar av Text-TV.

Torsdagen den 1 febr

18.00—18.30 Fyrbent polis — danskt reportage om polishundar.
18.45—19.30 Europacupen i fotboll. Pette Kock kommenterar 2:a halvlek av kvartsfinalen mellan FC Nürnberg, Tyskland, och Benfica, Portugal. (Eurovision.)
19.30 Aktuellt.
20.00 I förbifarten — reportage av Gunnar D. Kumlien om den svenska hjälpverksamheten på Sicilien. Ett apropå till onsdagens Sicilien-film.
20.15 Manhattan — amerikansk långfilm från 1942. Regi: Julien Duvivier. Manus: Ben Hecht, Frans Molnar m.fl. I huvudrollerna: Charles Boyer, Rita Hayworth, Ginger Rogers, Henry Fonda, Charles Laugh-ton, George Sanders, Paul Robeson, Cesar Romero, Edward G. Robinson, Thomas Mitchell. Inte lämplig för barn.
22.05 Kvällsnytt.

TV-programmen torsdagen den 1/2 – 1962 (enl. Dagens Nyheter).

På 1960-talet skapades en del populära TV-serier, exempelvis:

- Cowboyserien om den präktiga familjen Cartwright, som producerades i 430 avsnitt från 1959.
- Serien om den bisarra familjen Addams som sändes första gången 1965 i Sverige.
- Den brittiska actionserien om den rättrådige aristokraten Simon Templar, dvs. Helgonet (1962-1969).

På 70-talet producerades också populära TV-serier, som polisserien Kojak från 1973. Den brittiska actionserien Snobbar som jobbar, om två miljonärer som bekämpar ondska år 1971-1972. Långköraren om syskonen som ärvt ett åkeri (Arvingarna 1972-1977). Westernserien om den goda familjen McCahan 1976-1979.

TV 1

15.00–17.20 Doktor Dolittle (repris)

(Doctor Dolittle) Amerikansk långfilm från 1967. På grund av den sena visningen av filmen den 7/12, då många barn ej fick se slutet, kommer musikalen om den fantastiske Dr Dolittle här på barnvänligare tid.

Rex Harrison som Doktor Dolittle förklarar vad det är för skada en vildand lider av som lämnats till honom av Matthew (Anthony Newley) och Tommy (William Dix).

18.00 Aktuellt och väder (textat)

18.15 Trafikmagasinet

Småbilen, där temat för dagens trafikmagasin, som här granskas. Dagens biltest gäller också en småbil: Citroën Visa. Programledare: Carl-Ingemar Perstad. Även textat 9/1 kl 15.00.

18.45 Flicka med charm: Lily Laskine, 88

Vi möter den franska harpisten Lily Laskine, som inledde sin karriär för 75 år sedan, som trettonåring.

19.40 Munkbrogreven

Svensk långfilm från 1934. Munkbrogreven är känd i hela Gamla stan som den som i 20 år delat ut tidningar i väntan på någon fast anställning. Filmen är Ingrid Bergmans första i karriären... Foto: Åke Dahlqvist, Musik: Jules Sylvain, Arkitekt: Arne Åkermark, Klippning: Rolf Husberg, Regi: Edvin Adolphson och Sigurd Wallén. I rollerna: Greven – Valdemar Dahlqvist, Gurkan – Sigurd Wallén, Borstis – Eric Abrahamsson, detektiv Göransson – Weyler Hildebrand, Engström – Artur Cederborgh, Åke, redaktör – Edvin Adolphson, Elsa – Ingrid Bergman, Fru Amalia Blomkvist – Tolle Zellman, Klara – Julia Caesar, Blindä Karlsson alias Ernst Berglund – Arthur Fischer, Lorden – Emil Fjellström, Tiggarestudenten – Wiktor "Kulörten" Andersson, En kund – Helga Brofeldt, En herre – Ragnar Falck, En gumma – Mona Geijer-Falkner, En man – Knut Frankman, En kvinna – Millian Fjellström, gårdssångaren – Gösta Jonsson. Svensk premiär på biografen Skandia 1935. Se artikel här intill

21.00 Aktuellt och väder

21.35 Sång utan ord

Pianisten Greta Erikson spelar "Lieder ohne Worte" av Felix Mendelssohn.

21.40–22.35 Nana

– Del 5 (av 8). Nana har brutit med alla sina tidigare beskyddare och har installerat sig i Montmartre. Hon har ett förhållande med skådespelaren Fontan, som behandlar henne illa. Hon börjar om sitt liv på gatan. Musik: Georges Delerue. I rollerna bl a: Veronique Genest, Patrick Préjean, Micky Sebastian, Michel Favory, Guy Trejan. Även 5/1 kl 17.05.

TV 2

17.30–18.00 För barn

17.30 Raska på Alfons Åberg. Tecknad film av Per Ahlin efter Gunilla Bergströms bok. Repris från 1979.

17.40 Allan Redo. Mysteriet med den försvunna snön. Repris från 1978.

17.50 Boktipset. Stefan Mählqvist presenterar "Krikter" av Tom Ungerer. Repris från 1977.

18.00 Smålands största orkester (repris)

Var tionde innevånare i Gislaved spelar eller sjunger. Från den 22/11 1981.

18.35 Påhittige Schulz

Episod 4 (av 6). Från 30/12–81.

19.30 Rapport med väder

19.50 Mus-Olle

Per Olov Nilsson var samlare och Mus-Olle var ett av hans många smeknamn. Under sitt liv samlade han ihop ungefär 83 200 föremål. Han började som liten att samla kottar, stenar och träbitar vid Alsensjön i Jämtland där han var född. Även 10/1 kl 11.20.

20.35 Än lever Hitchcock

Från Sir Alfred Hitchcocks TV-serie i USA "Hitchcock presents". Häftigt mord. Martha och Sam Jacoby är gifta och en kväll grälar de. Sam blir utom sig av raseri och slår ihjäl sin hustru. Han får en chock och efter en stund bestämmer han sig för att försöka dölja mordet genom att föra bort hennes lik. Manus: F J Smith. Regi: Alfred Hitchcock. I rollerna: David Wayne och Louise Larrabee.

21.00 Sixten Ehrling

dirigerar Radiosymfonikerna: "Konsert för Orkester" av Bela Bartok.

21.40–23.10 O la la, vilka stjärnor!

Fransk nöjesparad. Två dokumentära program om det franska nöjeslivets mest populära stjärnor från mitten av 30-talet och framåt. Avsnitt ur gamla spelfilmer och dokumentära journalbilder. Del 1 (av 2) "Det förlorade paradiset". Det franska nöjeslivet under åren 1930–1945. Vi möter bl a Josephine Baker, Maurice Chevalier, Mistinguett, Jean Gabin och Charles Trenet. Se artikel här intill.

nordisk TV

FINSK

16.35 Testbild med information. 16.40 Japanska sagor. 16.55 Telegramnyheter. 17.00 TV-nytt. 17.15 Underhållning med Jethro Tull. 18.15 Ett ögonblick! 18.30 Den äldre brodern. 19.30 Nyheter och väder. 19.55 Elektorsvalet 1982. 20.30 Jesu liv.

NORSK

17.55 Eftermiddagsnytt. 18.00 Kevin, nittion år. 18.25 Norge runt. 19.00 Sportrundan. 19.30 Dagsrevyn. 20.05 Handboll. Norge–Danmark. 20.45 Vem är rädd för Virginia Woolf, en film fr-86. 22.50 Kvällsnytt.

DANSK

17.45 Skol-TV. 18.35 Danska för vuxna. 19.00 Skol-TV. 19.28 Programöversikt. 19.30 TV-nytt. 20.00 Javal herr Minister, eng serie. 20.30 Min plats är bakom scenen. 21.10 Danmark och målarna. 21.55 Sorg klar. Elektra, en TV-serie. 22.45 Samtal i en kristid. 23.15 TV-nytt.

TV-program tisdag 5 januari

TV 1

15.30–16.45 Handboll: Sverige – Västyskland. 17.05 Nana, del 5. 18.00 Aktuellt och väder. 18.05 Helgömsbön från Mnene kyrka i Zimbabwe. 18.15 Vass vass viska. 18.45 Underhållning med Orphei Drängar. 19.35 Rosa Pan-

tern och Snurriga Tranan. 20.00 Orphei Drängar, forts. 20.55 Linus på linjen. 21.00 Aktuellt och väder. 21.15 Glenn Gould spelar Bach. 22.10–23.35 Jim Jones – förförare i Jesu namn.

TV 2

17.30 Mälkan och Alfons Åberg. 17.40 Allan Redo. 17.50 Boktipset. 18.00 I Heklas skugga. 18.30 Landet Narnia, tecknad TV-film. 19.15 Boktipset. 19.30 Till väders med Axel Per-

Pekingoperan. 20.10 Pekingoperan. Den magiska örten och Slaget vid berget Yen Tang. 21.00 TV 2-teatern. Ringlek av Arthur Schnitzler. 22.10–23.05 Påhittige Schulz, del 5.

TV-programmen en vanlig dag år 1982 (ur Dagens Nyheter den 4:e januari 1982). Då hade vi två kanaler som sände från eftermiddagen fram till ungefär klockan 23.00.

Från 1980-talet minns nog många Tv-serien Dallas (1981-1993) om den rika texasfamiljen Ewing och den svenska serien Varuhuset (1987-1989) om personalen på ett varuhus.

1987 Sverige får kommersiell TV i och med starten av TV3.

1991 TV4 startar kommersiell marksänd TV.

I slutet av 1900-talet tittade nästan alla (9 av 10) på TV i ungefär två timmar en genomsnittlig dag (Mediabaremetern 2000, Nordicom, Göteborg). Majoriteten såg på fler än en kanal, men ungefär en tredjedel tittade på endast en kanal. Speciella TV-kanaler såsom film-, nyhets- eller sportkanaler sågs av mindre än 10% av TV tittarna.

TV Torsdag 27 okt

Dagens tips
● Missa inte Poppy Montgomery i drama-serien "Unforgettable", som sänds i TV 3 kl. 22.00 ikväll.

Det här betyder symbolerna

= film
 = dramaserie
 = samlingsprogram
(R) = repris

	svt1	svt2	3	4	5
DAG	6.00 Rapport. [78824] 6.05 Regionala nyheter. [368762] 6.25 Gomorron Sverige. [90021282] 10.00 Gomorron Sverige. [78602] 11.00 Go'kväll. [1798331] 11.45 Det stora beslutet. [8901640] 12.35 Uppdrag granskning. [1805911] 13.35 Robins. [141553] 14.05 Niklas mat. [139718] 14.35 Minnenas television. [8329737] 15.30 Skottjägarna. [1553] 16.00 Rapport. [22089] 16.05 Gomorron Sverige. [731534] 16.30 Landet Brums. [7379] 17.00 Hållbänne. [8008] 17.30 Sverige idag. [78621] 17.55 Sportnytt. [8304398]	9.00 SVT Forum. [81069973] 12.00 Magnus och Petrus. [5843] 12.30 Vem vet mest? [2350] 13.00-15.30 UR. [1060263] 15.50 Öfolket. [6562992] 16.20 Musikresan. [2422089] 17.05 Vikten av hår. [665447] 17.20 Nyhetstecken. [9681805] 17.30 Oddasat. [55282] 17.45 Utliset. [661260]	6.00 Rachael Ray. [3853843] 6.55 Ska du säga. [9789466] 7.25 Nanny. [4434718] 7.55 Alla älskar Raymond. [7254466] 8.25 Nöd och lust. [7254089] 8.55 Jims värld. [5378992] 9.25 Rachael Ray. [7366331] 10.20 Våra bästa år. [5260621] 11.10 Top model 9. [5048379] 12.10 Project runway. [564379] 13.05 Oprah Winfrey show. [91195] 14.00 Skottjuset. [67553] 14.30 Extreme home makeover. [73534] 15.30 Top model 9. [108008] 16.30 Project runway. [102824] 17.30 Adam Live. [9027805]	5.50 Nyhetsmorgon. [39553008] 10.00 Nyheterna. [1969331] 10.05 Efter tio. [9751027] 11.00 Nyhetskanalen. [326602] 11.05 Efter tio, forts. [4108008] 11.50 Hem till gården. [6327244] 12.20 Hem till gården. [248640] 12.50 Holby City. [7106553] 14.00 Nyheterna. [955391] 14.05 Äntligen hemma. [642602] 15.00 Nöd och skuld. [584843] 15.30 That '70s show. [654602] 16.00 Supernanny. [7328737] 16.55 Little miss Sunshine. Dramakomed från 2002. [73795534]	6.05 America's funniest home videos. [4120911] 6.30-9.00 Valna med the Voice! Mix Megapolis morngång. [8409379] 9.35 Unga mödrar. [4073592] 10.00 Grey's anatomy. [1906466] 10.50 Sjunde himlen. [1849756] 11.45 Cougar town. [3044718] 12.15 4 stjärners middag. [504718] 12.45 Ellen DeGeneres show. [6977282] 13.40 Gordon Ramsay's the F Word. [9984843] 14.40 Vänner. [600319] 15.10 One Tree Hill. [9720379] 16.05 Unga mödrar. [1627805] 16.35 America's funniest home videos. [5906319] 17.05 Grey's anatomy. [332973]
18-20	18.00 Rapport (T) [32805] 18.10 Regionala nyheter [1029027] 18.15 Go'kväll (T) Magasin. Gäst är Peter Eggers som spelar läkaren och polis-kommissarien Johan Gustav Däddh i SVT:s nya dramaserie "Anno 1790". Programledare: Beppa Starbrink. Även senare i natt. 28/10 och SVT24 senare i dag. [4233756] 19.00 Kulturnyheter (T) [97195] 19.15 Regionala nyheter [9023244] 19.30 Rapport (T) [447]	18.00 Attackerad forskning Brittisk vetenskapsserier från 2010. Även 29/10. [21008] 18.55 Skolbuss med Håkon Norskt reportage från 2010. [3348263] 19.00 Vem vet mest? (T) Frågesport. Även 28/10, 30/10 och SVT24 senare i dag. [8973] 19.30 Korrespondenterna (R, T) Utrikesmagasin. Repris från 26/10. Även 28/10, 29/10, 30/10, 1/11 och SVT1 senare i natt. [7244]	18.55 Keno [8410440] 19.00 Sjukhuset Svensk dokumentärserie från 2011. Universitetssjukhuset i Linköping. Del 28 av 40. Även 28/10. [326282] 19.30 True talent Svensk talangjakt från 2011. Del 43 av 54. Coachen: Pernilla Andersson, Tommy Körberg och Danny Saucedo. Programledare: Ola Selmeén. Även 30/10. [325553]	19.00 Nyheterna [586282] 19.15 Lokala nyheter [3670282] 19.20 Väder [768060] 19.30 Halv åtta hos mig Svensk matlagningsserie från 2011. Del 36 av 56. Malin är sist ut av de fyra älsklingarna och hon bjuder på räksoppa, kyckling och choklad-mousse. Det är också dags att avslöja vem som kommer hem veckans vinst. [323195]	18.00 Cougar town [394718] 18.30 Vänner [302737] 19.00 4 stjärners middag Svensk matlagningsserie från 2011. Anna Book Toledano serverar nötfärsbiffar med kall sås och en ljuvlig maringårta med bär. Även 28/10 och 29/10. [627973] 19.30 The Big bang theory Efter att Penny och Leonard varit på en dejt så avslöjar Penny för Sheldon att hon är rädd för att hon är för korkad för Leonard. [671244]
20-22	20.00 Niklas mat (T) Matlagningsserie. Del 8 av 8. Även 30/10, 31/10 och SVT24 29/10. [260] 20.30 Mitt i naturen (T) Naturmagasin. Del 6 av 14. Även 28/10, 29/10 och SVT24 29/10. [331] 21.00 Plus ● (T) Konsumentmagasin. Del 2 av 10. Familjen Linde har problem med sin värmepump. Åsa Avidic griper in. Även 29/10 och 2/11. [61350]	20.00 Babel (T) Litteraturmagasin. Israeliske David Grossman om det kvävande livet i Israel och sorgen efter sin döde son. Även 30/10, 31/10 och SVT24 31/10. [5008] 21.00 Aktuellt (T) [8737] 21.30 Hockeykväll (T) Ishockeymagasin. Från studion i Stockholm med fokus på dagens matcher. Programledare: Marie Lehmann. Expert: Mikael Renberg. Även 28/10. [7008]	20.00 Drömmen om ett barn Svensk realityserie från 2011. Del 4 av 8. Under ett års tid har Renée Nyberg följt sju ofrivilligt barnlösa par och en singel tjej i deras kamp att få barn. Programledare: Renée Nyberg. Även 29/10. [843534] 21.00 Lyxfällan Svensk livsstilsserie från 2011. Del 8 av 12. Programledare: Magnus Hedberg, Patrik Grimlund. Även 29/10. [489350]	20.00 Robinson Svensk realityserie från 2011. Del 11 av 13. Pristävlingen handlar om att göra upp eld och priset är väldigt eftertraktat - en natt i extrem robinsonlyx! Programledare: Paolo Roberto. Även i natt. [931398] 21.30 Parlamentet Svensk satirunderhållning från 2011. Del 10 av 12. I det blå partiet syns Karin Sundberg och Dominik Henzel. Det röda färgerna försvaras av Henrik Hjelt och Ollie Sarri. [303331]	20.00 Sol, fest och oroliga föräldrar ● Svensk realityserie från 2011. Allings-Åskillen Dennis 18, kommer med sina kompisar Ibbe, Richard och Sebastian till Magaluf för en äventyrlig och festlig semester. Även i natt. [122553] 21.00 Criminal minds ● BAU-teamet jagar en mördare på landsbygden i Oklahoma när flera kvinnor hittas mördade och bevärdade ett av sina fem sinnen. Även 30/10. [855485]
22-24	22.00 Debatt ● (T) Samhällsprogram. Även 28/10 och 29/10. [46843] 22.45 Livet som hund Brittisk underhållningsserie från 2011. Även 28/10, 29/10 och 2/11. [9864756] 23.30 En komikers arbetslivserfarenhet Brittisk humorserie från 2010. Komikern Rhod provar på att arbeta på skönhetsstudio. Han testat olika jobb. Även 31/10. [1331]	22.00 Sportnytt (T) [74331] 22.15 Regionala nyheter [6713553] 22.25 Rapport (T) [6704805] 22.35 Kulturnyheter (T) [6703176] 22.45 Good night and good luck ● Amerikansk drama från 2005. En amerikansk stridsflygplansstämpling som "säkerhetsrisk" och får sparken från flottan - utan rättelse. I rollerna: Rose Abdoo, Alex Borstein. Regi: George Clooney. [148331]	22.00 Unforgettable ● Amerikansk dramaserie från 2011. Del 3 av 13. En hotellanställd anklagas för att ha mördat en gäst. [485534] 23.00 Sex and the city ● (R) Amerikansk dramakomediserie från 2001. Del 9 av 18. Carrie och Big återgår till sitt gamla mönster och. Även i natt. [453176] 23.40 The mentalist ● (R) Amerikansk kriminaldramaserie från 2009. Del 16 av 23. [324089]	22.00 Nyheterna [388602] 22.25 Ekonomi [9803008] 22.30 Lokala nyheter [941195] 22.35 Sport [1021843] 22.50 Väder [9883244] 22.55 Nyheterna [9815843] 23.00 House ● (R) Amerikansk dramaserie från 2005. Del 19 av 22. En hjärninneinflammation-epidemi bryter ut på kliniken. House blir uppmärksam på en tolvårig flicka vars symptom inte liknar de andras. Repris. [407756]	21.55 Fråga Olle-dokumentären Svensk dokumentärserie från 2011. Ålskade fettski Fettsch som begrepp, vad innebär det att titta på sex kvinnor som porträtteras som matlätter? Även 30/10. [4096379] 22.55 Criminal minds ● Två försvunna personer hittas döda i en bils bagageutrymme och BAU-teamet misstänker att en trafik-incident har lett till detta. [6659195] 23.55 The Big bang theory (R) [5516114]
NATT	0.00 Anno 1790. [55515] 1.05 Barn till varje pris! [6074935] 2.10 Bron. [1317577] 3.10 Rapport. [37435175] 3.15 Vem tror du att du är? [3263848] 4.20 Korrespondenterna. [2184935] 4.50 Sverige idag. [8244157] 5.15-6.00 Go'kväll. [8080995]	0.15-0.45 Re-Orientfestival i Västena. [55664]	0.30 Jims värld. [3589041] 1.00 Alla älskar Raymond. [3580770] 1.30 Nöd och lust. [3590157] 2.00 Unforgettable. [3813454] 2.50 Sex and the city. [9696577] 3.20 The mentalist. [6140596] 4.05-4.30 Nanny. [7953312]	0.00 Robinson. [3199664] 1.25 Crusoe. [7538515] 2.20 Boston legal. [5842751] 3.10 Arkiv X. [7636577] 4.10 The good wife. [8207770] 5.10-5.50 Nöd och skuld. [7604206]	0.20 Sol, fest och oroliga föräldrar. [4828409] 1.20 CSI Miami. [4609428] 2.20 The shield. [8707022] 3.25 In dreams. Science fiction-thriller från 1999. [2974577] 5.00 Ellen DeGeneres show. [3416599] 5.40-6.00 Pieter tantes. [7722041]

KUNSKAPSKANALEN	TV 6	Sjuan	TV 8	KANAL 9
9.00 En bok, en författare: Nils Erik Villstrand. 9.30 Framtidens jordbruk: Kris för gris. 10.00 Kuba - ett oavslutligt paradys. 10.55 Vårn Olaf. Om Olaf Palme i valdramat 1973. 12.00 SVT Forum. 16.00 UR Samtiden. 19.00 En bok, en författare: Christer Gunnarsson. 19.30 Frikan ingen värde. Tyska barn är fria barn. 20.00 Genial design. 20.50 Sten för sten. 21.00 Studio natur. 21.30 Kartors sköndhet. Politik och satir. 22.00 Seniorer på elitnivå. 22.55 Tidresor i modets värld: Mariafröyren. 23.00 Människans planet. 0.00 En bok, en författare: Christer Gunnarsson. 0.30-1.00 TED Talk: Kivita Ramda, Rives.	7.25 Nöd och lust. 8.20 Jims värld. 8.50 Just shoot me. 9.20-10.15 Smallville. 10.45 Våra bästa år. 11.45 Stargate Atlantis. 12.40 Stargate SG-1. 13.35 Jims värld. 14.05 Smallville. 15.00 Simpsons. 16.00 Family guy. 16.30 Scrubs. 17.30 How I met your mother. 18.00 Cops. 18.30 Simpsons. 19.00 Family guy. 19.30 21/2 män. 20.00 The Simpsons. 20.30 Simpsons. 21.00 Ingolourous basterds. Thriller från 2009. 0.10 Scrubs. 0.40 Scrubs. 1.05 How I met your mother. 1.35 My name is Earl. 2.05 Spin city. 2.35 Skål. 3.05 Våra bästa år. 3.55 Just shoot me. 4.20 Stargate Atlantis. 5.05 Cops. 5.30-5.55 My name is Earl.	7.00 Collins och Justins heminredningskupp. 8.00 Fånga till förbannelse. 8.30-9.00 Fånga till förbannelse. 11.00 The talk. 12.05 Mannen som talar med hundar. 13.05 Polisstyrkan. 13.40 Nöd och skuld. 14.15 Collins och Justins heminredningskupp. 15.20 Nyheterna. 15.30 Don't tell the bride. 16.50 Dr Phil. 17.45 Nyheterna. 17.50 Lokala nyheter. 17.55 Glamour. 18.25 Judys domstol. 18.50 Jamie Oliver: Middag på 30 minuter. 19.25 How clean is your house. 20.00 Du är vad du äter. 21.00 Derailed. Thriller från 2005. 23.10 Pang! Bygget. 23.45 M.A.S.H. 0.15 Armywives. 1.10 Paranormal state. 1.40-2.10 Paranormal state.	6.30 Våra bästa år. 7.15 Rachael Ray. 8.10 På heder och samvete. 9.05 Bones. 10.05-11.05 En plats på landet. 11.35 På heder och samvete. 12.30 Masterchef - the professionals. 13.35 Slottsliv. 14.35 En plats på landet. 15.35 Bones. 16.35 The apprentice. 17.50 Masterchef - the professionals. 18.25 Den nakna kocken. 19.00 En plats på landet. 20.00 Navy CIS. 21.00 Mordare okänd. 22.05 Polisstationen. 23.05 Seinfeld. 23.35 Brottskod: Försvunnen. 0.30 Navy CIS. 1.25 The apprentice. 2.45 Law and order. 3.35 Seinfeld. 4.05-5.00 Brottskod: Försvunnen. 5.40-6.30 En plats på landet.	6.00 Timmen mitt i handen. 6.50 Martha Stewart. 7.35-8.25 Dr Oz. 9.25 Falcon Crest. 10.20 Vita huset. 11.15 MacGyver. 12.15 Skitjobb. 13.10 Gränsbevakarna Australien. 14.10 Josemary Shogers' kockskola. 15.05 Dr Oz. 16.05 Biggest loser. 17.00 Husägarna. 18.00 Dokumentär: Mord. 19.00 Gränsbevakarna Australien. 19.30 Gränsbevakarna Australien. 20.00 CSI. 21.00 Nu eller aldrig Dramakomed från 2007. 22.50 CSI. 23.50 The office. 0.20 Frasier. 0.50 Dokumentär: Mord. 1.45 Cracker. 2.50 Sherlock Holmes meningslösa. 3.50 MacGyver. 4.40 Skitjobb. 5.25-6.00 Timmen mitt i handen.

TV-tablån i Dagens Nyheter den 27:e oktober 2011. Enbart kanalerna 1-5 sände 154 program mellan klockan 06.00-05.59. Totalt sände dock minst 38 kanaler TV riktad till en svensktalande publik.

Scenkonst

Cirkus

Cirkus skapas när ett antal av vissa olika underhållningsformer samlas i ett paket. Redan i Romarriket lär man ha haft cirkusföreställningar med bland annat dresserade djur, jonglörer och akrobater. Sedan förefaller det ha varit dåligt med cirkusar till dess britten Philip Astley år 1768 uppförde en show i London med, numera, traditionellt cirkusinhåll som lindansare, jonglörer, hundar, och en clown. Redan då (åter-)etablerades alltså nästan hela konceptet förutom att den amerikanske cirkusdirektören Joshuah Purdy Brown introducerade cirkustältet 1825. Därefter har nycirkusen uppstått. Vilket skedde på 1970-talet i Frankrike, som ett försök att förnya den traditionella cirkusen genom att ta bort djuren och istället blanda in teater. Hela föreställningen kunde ha ett visst tema, t ex en campingsemester, och temat gick igen i dels dekoren och dels i jongleringen, clowneriet, akrobatiken, eldslukningen med mera.

Denna vackra byggnad uppfördes i Stockholm under slutet av 1800-talet som arena för cirkusar. Vilket tyder på att cirkus var en betydligt vanligare nöjesform för 100 år sedan jämfört med idag.

Dans

Att röra kroppen till rytmen av något instrument har människan gjort länge. Och någon gång i historien började vi organisera det planlösa hoppandet. Vissa rörelser utvaldes och kombinerades till ”danser”, och olika danser knöts rituellt till olika gudar och tillfällen: en dans då man ville utverka rikt jaktbyte av gudarna, en annan då fruktbarheten skulle befordras osv. Med tiden blev dock dansen en konstform, som förfinades och utvecklades av konstnärer. Detta skedde vid furstehoven. En dans som ”menuett”, exempelvis, uppstod vid de italienska renässanshoven som en formalisering av folkdanser. Med de högtidligt marscherande, bugande och nigande rörelser som passade det snobbiga hovfolket och de tunga hovdräkterna. Samtidigt skedde en rörelse i motsatt riktning. Vanligt folk anammade hovdanser och gjorde ”folkdanser” av dem.

Vad vi i dag kallar klassisk balett uppstod sannolikt ur en kombination av det högtidliga hovdansandet samt yrkesartisternas virtuosa och akrobatiska uppträdanden. En typisk 1600/1700-talsbalett bestod av en prolog och en epilog, vilka dansades högtidligt med respektive tids hovdanser jämte bugningar och nigningar. Däremellan presenterades ett antal fristående ”nummer” med virtuos dans eller clownkonster, utförda av folkdansare, professionella artister eller någon gång även av dramatiskt och dansant begåvade aristokrater.

Det vi kallar klassisk balett uppstod under 1800-talet som en reaktion emot detta. Baletterna skulle vara sammanhängande historier och de skulle spelas som teater, fast stumt, med ett språk av gester, där varje åtbörd hade sin särskilda betydelse.

Dagens dansunderhållning består, emellertid, till stor del av annan dans än balett. En genomgång av de dansföreställningar som erbjöds på www.ticnet.se under perioden 111028-111127 gav vid handen att av de 25 olika föreställningarna för och med vuxna, var fem klassiskt balett emedan en kraftig majoritet av de övriga kan kategoriseras inom begreppet modern dans. Den är betydligt friare i rörelsemönster och gester än vad baletten är. De första varianterna kom i slutet av 1800-talet och därefter har rörelserna, musiken och övriga uttryck diversifierats av olika koreografer och deras kreativitet. En djupare beskrivning av dansen utveckling är, jämfört med andra konstformer, dessvärre betydligt svårare eftersom dansrörelser i betydligt mindre omfattning än andra konstformer tillåter dokumentering.

Idag (2007-2009) går ungefär var 10:e person i Sverige under en tolv månaders period någon gång på en balett/dansföreställning (Kulturvanor i Sverige 1987–2009, Statens kulturråd, Stockholm).

Musikalen sägs härstamma från britternas ”musical hall”, en slags billig show för arbetarklassen som kom på 1800-talet. Men det kan också vara så att musicalerna egentligen (utöver namnet) snarare är modern operett och att skillnaden främst ligger i att med röstförstärkningens intåg behöver sångarna inte sjunga på det där skrikiga sättet som är så typiskt för operor/operetter. Oavsett varför blev från 1920-talet till 1950-talet musicalerna en kommersiell succé på Broadway i New York. En hel mängd nya musikalerna kom varje säsong och några av dem sätts upp än idag, men de flesta som sätts upp nuförtiden är dock yngre (se exempel i tabell 2). Konstarten förefaller emellertid fortfarande vara populär för drygt var tredje av oss i Sverige går under en tolv månadersperiod någon gång på en musical (Kulturvanor i Sverige 1987–2009, data från 2007–2009, Statens kulturråd, Stockholm).

Tabell 2. Några än idag kända musikalerna, deras upphovsmän, tillkomstår, handling och senaste gången de sattes upp i Sverige.

	Första uppf.	Kompositör	Textförfattare	Handlar om	Sattes upp i Sverige senast
Teaterbåten	1927	Jerome Kern	Oscar Hammerstein	Några personer på en båt under början av 1900-talet.	Nu i Uppsala
West Side Story	1957	Leonard Bernstein	Stephen Sondheim (sångtext), Arthur Laurents (manus)	Omöjlig kärlek mellan två personer som tillhör rivaliserande gatugång.	Nu i Göteborg
Hair	1967	Galt MacDermot	James Rado och Gerome Ragni	Hippiekulturen och en kille som ska åka till Vietnamkriget.	Nu i Stockholm
Jesus Christ Superstar	1972	Andrew Lloyd Webber	Tim Rice	Jesus liv.	Stockholm 2011
Evita	1975	Andrew Lloyd Webber	Tim Rice	Presidentthustrun Evita Peron.	Sätts upp 2012 i Malmö
Cats	1981	Andrew Lloyd Webber	Trevor Nunn	Korta episoder om olika katter.	Stockholm 2009
Fantomen på Operan	1986	Andrew Lloyd Webber	Charles Hart	En man som i det fördolda härjar i operans lokaler.	Stockholm 1995
Les Misérables	1980	Alain Boublil	Claude-Michel Schönberg	Den fattige Jean sitter i fängelse i 19 år för en småsak. Därefter är Jean först bitter, sen god och dessutom rik. Men det finns dom som blir avundsjuka.	Nu i Malmö
Mamma Mia	1999	Björn Ulvaeus och Benny Andersson	Sångtexter av kompositörerna, manus av Catherine Johnson	En tjej som ska gifta sig.	Göteborg 2007

Opera

En väldigt stor del av de idag mest populära operorna skapades på 1800-talet (63 av de totalt 99 i tabell 3). Av de övriga skapades 12 redan på 1700-talet och 17 på 1900-talet. Men majoriteten av verken från 1900-talet gjordes innan 1930.

JULIUS CAESAR

Våren 2012 berättar Folkoperan historien om när Julius Caesar mötte Cleopatra år 48 f Kr i Egypten. Rollfigurerna är fängslande, excentriska och bohemiska.

Musik: Georg Friedrich Händel Libretto: Nicola Haym

Tabell 3. De 99 populäraste operorna enligt www.arkivmusic.com sorterade efter när de uruppfördes, året för uruppförandet, hur många olika inspelningar de har av respektive verk (vilket kan antas vara ytterligare ett mått på hur populära olika verk är), samt verkens upphovsmän.

Originaltitel	Svensk titel	Först spelad	Antal insp.	Kompositör	Orginaltext
L'Orfeo	L'Orfeo	1607	30	Claudio Monteverdi	
L'Incoronazione di Poppea	Poppeas kröning	1642	23	Claudio Monteverdi	
Dido and Aeneas	Dido och Aeneas	1689	48	Henry Purcell	Nahum Tate
Giulio Cesare in Egitto	Julius Caesar i Egypten	1724	18	Georg Friedrich Händel	Nicola Haym
Rodelinda, regina de' Longobardi	Rodelinda	1725	7	Georg Friedrich Händel	Nicola Francesco Haym
Lo frate 'nnamorato	Lo frate 'nnamorato	1732	3	Giovanni Battista Pergolesi	
Castor et Pollux	Castor et Pollux	1737	6	Jean-Philippe Rameau	
Orfeo ed Euridice	Orfeus och Eurydike	1762	52	Christoph W. Gluck	Ranieri de Calzabigi
Iphigénie en Tauride	Ifigenia på Tauris	1779	13	Christoph W. Gluck	Nicolas François Guillard
Idomeneo, re di Creta ossia Ilia e Idamante	Idomeneo	1781	39	Wolfgang Amadeus Mozart	Giambattista Varesco
Die Entführung aus dem Serail	Enleveringen ur Seraljen	1782	55	Wolfgang Amadeus Mozart	J. G. Stephanie
Le nozze di Figaro	Figaros bröllop	1786	112	Wolfgang Amadeus Mozart	Lorenzo da Ponte
Il dissoluto punito, ossia il Don Giovanni	Don Giovanni	1787	127	Wolfgang Amadeus Mozart	Lorenzo da Ponte
Così fan tutte	Così fan tutte	1790	97	Wolfgang Amadeus Mozart	Lorenzo da Ponte
Die Zauberflöte	Trollflöjten	1791	87	Wolfgang Amadeus Mozart	Emanuel Schikaneder
La clemenza di Tito	Titus	1791	28	Wolfgang Amadeus Mozart	
Fidelio, Op. 72	Fidelio, Op. 72	1805	85	Ludwig van Beethoven	Joseph Sonnleithner
La pietra del paragone	La pietra del paragone	1812	4	Gioachino Rossini	
L'italiana in Algeri	Italienskan i Alger	1813	25	Gioachino Rossini	Angelo Anelli
Il barbiere di Siviglia	Barberaren i Sevilla	1816	65	Gioachino Rossini	Cesare Sterbini
La Cenerentola	Askungen	1817	33	Gioachino Rossini	Jacopo Ferretti
La donna del lago	La donna del lago	1819	10	Gioachino Rossini	
Der Freischütz	Friskytten	1821	29	Carl Maria von Weber	
Guillaume Tell	Wilhelm Tell	1829	15	Gioachino Rossini	Victor-Joseph Étienne de Jouy och Hippolyte Louis Florent Bis
Norma	Norma	1831	59	Vincenzo Bellini	Felice Romani
La sonnambula	Sömngångerskan	1831	31	Vincenzo Bellini	Felice Romani
L'Elisir d'Amore	Kärleksdrycken	1832	51	Gaetano Donizetti	Felice Romani
Lucia di Lammermoor	Lucia di Lammermoor	1835	71	Gaetano Donizetti	Salvadore Cammarano
I puritani di Scozia	Puritanerna från Skottland	1835	32	Vincenzo Bellini	Carlo Peopoli
La fille du régiment	Regementets dotter	1840	19	Gaetano Donizetti	Jean François Alfred Bayard
Nabucodonosor	Nebukadnessar	1842	27	Giuseppe Verdi	Temistocle Solera
Der fliegende Holländer	Flygande holländaren	1843	48	Richard Wagner	Richard Wagner
Don Pasquale	Don Pasquale	1843	28	Gaetano Donizetti	
Ernani	Ernani	1844	28	Giuseppe Verdi	Francesco Maria Piave
I due Foscari	De två Foscari	1844	7	Giuseppe Verdi	Francesco Maria Piave
Tannhäuser	Tannhäuser	1845	42	Richard Wagner	Richard Wagner
Attila	Attila	1846	12	Giuseppe Verdi	Temistocle Solera
Macbeth	Macbeth	1847	39	Giuseppe Verdi	Francesco Maria Piave
Luisa Miller	Luisa Miller	1849	23	Giuseppe Verdi	Salvadore Cammarano
Lohengrin	Lohengrin	1850	45	Richard Wagner	Richard Wagner
Rigoletto	Rigoletto	1851	76	Giuseppe Verdi	Francesco Maria Piave

Tabell 3. Fortsättning.

Originaltitel	Svensk titel	Först spelad	Antal insp.	Kompositör	Orginaltext
La traviata	La traviata	1853	120	Giuseppe Verdi	Francesco Maria Piave
Il trovatore	Trubaduren	1853	86	Giuseppe Verdi	Salvadore Cammarano
I vespri siciliani	Sicilianska aftonsången	1853	16	Giuseppe Verdi	Salvadore Cammarano
Simon Boccanegra	Simon Boccanegra	1857	27	Giuseppe Verdi	Francesco Maria Piave
Faust	Faust	1859	36	Charles Gounod	Jules Barbier och Michel Carré
Un ballo in maschera	Maskeradbalen	1861	60	Giuseppe Verdi	Antonio Somma
La forza del destino	Ödets makt	1862	43	Giuseppe Verdi	Francesco Maria Piave
Les pêcheurs de perles	Pärlfiskarna	1863	14	Georges Bizet	Michel Carré och Eugène Cormon
Tristan und Isolde	Tristan och Isolde	1865	72	Richard Wagner	Richard Wagner
Don Carlos	Don Carlos	1867	53	Giuseppe Verdi	Joseph Méry och Camille du Locle
Roméo et Juliette	Romeo och Julia	1867	16	Charles Gounod	
Die Meistersinger von Nürnberg	Mästersångarna från Nürnberg	1868	50	Richard Wagner	Richard Wagner
Mefistofele	Mefistofele	1868	18	Arrigo Boito	Arrigo Boito
Das Rheingold	Rhenguldet (Ringens 1)	1869	77	Richard Wagner	Richard Wagner
Die Walküre	Valkyrian (Ringens 2)	1870	90	Richard Wagner	
Aida	Aida	1871	107	Giuseppe Verdi	Antonio Ghislanzoni
Die Fledermaus	Läderlappen	1874	43	Johann Strauss	Karl Haffner och Richard Genée
Boris Godunov	Boris Godunov	1874	34	Modest Mussorgskij	Modest Mussorgskij
Carmen	Carmen	1875	90	Georges Bizet	Henri Meilhac och Ludovic Halévy
Götterdämmerung	Ragnarrök (Ringens 4)	1876	76	Richard Wagner	Richard Wagner
Siegfried	Siegfried (Ringens 3)	1876	74	Richard Wagner	Richard Wagner
La Gioconda	La Gioconda	1876	22	Amilcare Ponchielli	Arrigo Boito
Nibelungens ring	Nibelungens ring	1876	36	Richard Wagner	Indelad i 4 del-operor, se ovan
Samson et Dalila	Simson och Delila	1877	21	Camille Saint-Saëns	Ferdinand Lemaire
Jevgenij Onegin	Eugene Onegin	1878	26	Pjotr Tjajkovskij	
Pirates of Penzance	Pirates of Penzance	1879	14	Arthur Sullivan	William Gilbert
Les contes d'Hoffmann	Hoffmanns äventyr	1881	34	Jacques Offenbach	Jules Barbier
Parsifal	Parsifal	1882	52	Richard Wagner	Richard Wagner
Manon	Manon	1884	24	Jules Massenet	Henri Meilhac och Philippe Gille
The Mikado	Mikado	1885	17	Arthur Sullivan	William Gilbert
Otello	Otello	1887	68	Giuseppe Verdi	Arrigo Boito
Cavalleria Rusticana	På Sicilien	1890	56	Pietro Mascagni	Giovanni Targioni-Tozzetti och Guido Menasci
I Pagliacci	Pajazzo	1892	64	Ruggiero Leoncavallo	Ruggiero Leoncavallo
Werther	Werther	1892	34	Jules Massenet	
Falstaff	Falstaff	1893	57	Giuseppe Verdi	Arrigo Boito
Manon Lescaut	Manon Lescaut	1893	42	Giacomo Puccini	Giuseppe Giacosa och Luigi Illica
La Bohème	La Bohème	1896	92	Giacomo Puccini	Luigi Illica och Giuseppe Giacosa
Andrea Chénier	Andrea Chénier	1896	40	Umberto Giordano	
Tosca	Tosca	1900	114	Giacomo Puccini	Luigi Illica och Giuseppe Giacosa
Pelléas et Mélisande	Pelléas och Mélisande	1902	27	Claude Debussy	Maurice Maeterlinck
Adriana Lecouvreur	Adriana Lecouvreur	1902	21	Francesco Cilèa	
Madama Butterfly	Madama Butterfly	1904	75	Giacomo Puccini	Luigi Illica och Giuseppe Giacosa
Salome, Op. 54	Salome	1905	36	Richard Strauss	Richard Strauss
Die lustige Witwe	Glada änkan	1905	28	Franz Lehár	Victor Léon och Leo Stein
Elektra, Op. 58	Elektra	1909	33	Richard Strauss	Hugo von Hofmannsthal
La Fanciulla del West	Flickan från vilda	1910	32	Giacomo Puccini	Guelfo Civinini och Carlo
Der rosenkavalier	Rosenkavaljeren	1911	50	Richard Strauss	Hugo von Hofmannsthal
Ariadne auf Naxos	Ariadne på Naxos	1912	60	Richard Strauss	Hugo van Hofmannsthal
Gianni Schicchi	Gianni Schicchi	1918	26	Giacomo Puccini	
Bluebeard's Castle	Riddar Blåskäggs borg	1918	23	Béla Bartók	Béla Balázs
Wozzeck, Op. 7	Wozzeck	1925	24	Alban Berg	
Il finto arlecchino:	Il finto arlecchino:	1925	2	Gian-Francesco Malipiero	
Symphonic Fragments	Symphonic Fragments				
Turandot	Turandot	1926	59	Giacomo Puccini	Giuseppe Adami och Renato
Oedipus rex	Oedipus rex	1927	23	Igor Stravinsky	
Lulu	Lulu	1937	19	Alban Berg	
L'Histoire de Babar	L'Histoire de Babar	1940	12	Francis Poulenc	Jacques Brel
Trouble in Tahiti	Trouble in Tahiti	1952	10	Leonard Bernstein	
The Turn of the Screw	The Turn of the Screw	1954	11	Benjamin Britten	Myfanwy Piper

Teater

Antagligen dominerades under medeltiden även teaterkonsten av kyrkan, eftersom den bevarade dokumentationen av europeiska teaterpjäser från denna tid beskriver mirakelspel, vilket är religiösa historier om helgon och dylikt. Dessa anses inte vara något vidare bra, däremot rekommenderas äldre grekiska verk (se diagram 1). Fast merparten av de pjäser som ännu anses goda är skrivna på 1800- eller 1900-talet. Och teaterintresset är förmodligen större idag (2007-2009) än förr i tiden eftersom drygt 40% av oss i Sverige under en tolv månaders period någon gång ser på teater live (Kulturvanor i Sverige 1987–2009, Statens kulturråd, Stockholm).

Den pjäsförfattare från 1600-talet som starkast klarat tidens tand är William Shakespeare (1564-1616). Han skrev pjäser som: Romeo och Julia 1594–1595, En midsommarnattsdröm 1595–1596 och Hamlet 1600–1601.

Seklet var också det franskklassiga dramats storhetstid, med pjäsförfattare som Molière (egentligen Jean-Baptiste Poquelin, 1622-1673), författare till verk som ”Tartuffe” (publicerad 1664, handlar om en bedragare som till slut åker dit), Misanthropen (1666, om en person som alltid säger sanningen), Den Girige (1668, om kärlek och girighet) och Den inbillade sjuke (1673, om en hypokondriker).

1700-talets största pjäsförfattare var:

Voltaire (egentligen François-Marie Arouet, 1694-1778) som skapade tragedier enligt franskt mönster, exempelvis Zaire och Mérope.

Johann Wolfgang von Goethe (1749-1832) som skrev på sitt kändaste verk ”Faust” från 1808 till sin död. Verket handlar om läkaren Faust, som sålt sin själ till djävulen.

Johann Christoph Friedrich Schiller (1759-1805) med dramer som Maria Stuart (1800) och Wilhelm Tell (1803/04).

Några av 1800-talets berömdaste pjäsförfattare var: August Strindberg (1849-1912, vars kändaste verk ”Fröken Julie” från 1888 handlar om olycklig kärlek), Henrik Ibsen (1828-1906, som bland annat skrev pjäsen ”Ett dockhem” 1879 om en kvinna som är fast i ett äktenskap vari hon inte trivs) och Anton Tjeckov (1860-1904, skrev, exempelvis år 1895 ”Måsen” om fyra personer som älskar någon de inte kan få). Dvs. pjäser som handlar om sådant som berör oss alla.

Redan på 1630-talet fick teaterbyggnaderna den form de har än idag, med en scen längst fram och därefter ett antal rader med stolar och kanske balkonger. Under 1800-talet skulle sceneriet vara så realistiskt som möjligt, typ ett rum med fjärde väggen borttagen och skådespelarna instruerades i högre grad än tidigare att agera som i verkligheten. På 1900-talet tillkom den moderna scentekniken med strålkastare, dolda mikrofoner och inspelat ljud. Numera eftersträvas i regel inte realistiska scenerier, istället ska dessa vara sparsamt uppbyggda och tonvikten ligger på dessas stämningsskapande förmåga i kombination med belysningens effekter.

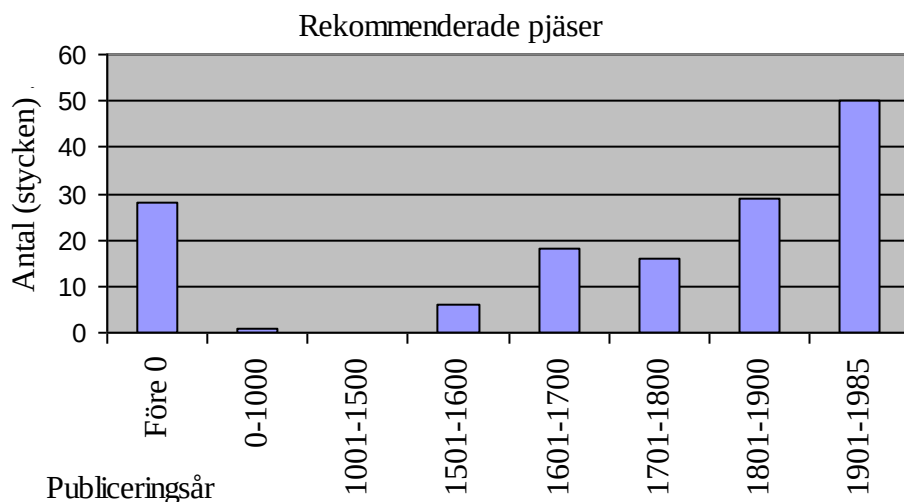

Diagram 1. Läsvärda teaterpjäser av icke engelskspråkiga författare från olika århundraden enligt en expertpanel (Lesley Henderson (Editor), World Literature, Second edition, St. James Press, New York).

Biljettsläpp – vårens nyheter!

IDAG
KL 12

Vårens premiärer

Spöksnaton August Strindberg

Premiär 22 januari Lilla scenen

Fem kända musiker döda i seriekrock John Ajvide Linqvist

Uppremiär 28 januari Målaralen

Rövare Friedrich Schiller

Premiär 4 februari Unga Dramaten/Överkast från 15 år

Fanny och Alexander Ingmar Bergman

Premiär 11 februari Stora scenen

Säg att du är hungrig Kajsa Gieritz och Irena Kraus

Uppremiär 9 mars Unga Dramaten/Överkast från 10 år

Paradisets barn Jacques Prévert

Premiär 24 mars Lilla scenen

Till Damaskus August Strindberg

Premiär 31 mars Stora scenen

... och årets julkonsert

Romeo & Julia Kören

Premiär 12 december Stora scenen

Spöksnaton
Håkan Klemm, Sören Eklund

Biljettförsäljningen fortsätter till

Hedda Gabler Henrik Ibsen Premiär 10 december Stora scenen

Doktor Glas Hjalmar Söderberg Nyremiär 19 november Stora scenen

Den girige Möllers Nyremiär 25 januari Stora scenen

Natten är dagens mor Lars Norén Stora scenen

TVå herrars tjänare Carlo Goldoni Stora scenen

Misanthropen Molière Premiär 19 november Lilla scenen

Duett för en Sam Koppelman Lilla scenen

En handelsresandes död Arthur Miller Lilla scenen

Tjuvar Dea Lohar Lilla scenen

Remont Jostim Gröth Gästspel 12 november Målaralen

Köpmannens kontrakt Elfrida Jellvik Målaralen

Rosamunde Elfrida Jellvik Gästspel 31 oktober 1 november Förrummet

Mormors svarta ögon Torgil Lönnerdal Förrummet

C Husevold Henri Lejontulsa

Brev från Eric Ericson Göz Ericson Unga Dramaten/Överkast

Mira går genom rummen Martina Mörta Unga Dramaten/Överkast från 9 år

Älvsborgsbron Johanna Emanuelsson Unga Dramaten/Överkast från 15 år

Dramaten & är riktiga för musik och performance, introduktioner och föreläsningar, samt med skolexkurs efter föreställningar.

biljetter: teater.se

www.dramaten.se Tel. 08 - 557 06 80

DRAMATEN

De föreställningar Dramaten kör hösten 2011 och våren 2012 är (i åldersordning): Misanthropen (1666), Den girige (1668), Två herrars tjänare (1745), Rövare (1781), Hedda Gabler (1890), Till Damaskus (1898), Doktor Glas (1905), Spöksnaton (1907), Paradisets barn (ca 1945), En handelsresandes död (1949), Duett för en (1980), Fanny och Alexander (ca 1982), Natten är dagens mor (1982), Fem kända musiker döda i seriekrock (ny), Säg att du är hungrig (ny), Tjuvar (ny), Remont (ny), Köpmannens kontrakt (ganska ny), Rosamunde (ganska ny), Mormors svarta ögon (ny), C (ny), Brev från Eric Ericson (ny), Mira går igenom rummet (ny), Älvsborgsbron (ny).

TEATER MUSIK FILM

Sommargäst på Skansen.

"Hr Dardanell" i Karl Magnus Thulstrups skepnad har blivit en populär sommargäst uppe på Skansens friluftsteater. I kväll leder han galoppen i sina upptåg för tjugufemte gången.

Av Blancheteaterns revy "Harrys bar" utsändes första akten i afton kl. 8 i radio. Benco har med anledning därav författat en särskild bearbetning för dagen, där sådana omgrupperingar och inpass görs att radiolyssnarna och teaterpubliken skola få en känsla av att sitta vid samma bord.

Teatrarna i dag.

Komediteatern kl. 8: "Karl-Gerhards Folkkök".

Blancheteatern kl. 8: Revyn "Harrys bar".

Folkteatern kl. 8: Karl-Ewert-revyn.

Cirkus kl. 8.15: Goldins magiska revy.

Skansens friluftsteater kl. 8: "Herr Dardanell och hans upptåg på landet".

Vanadislundens teater kl. 8: "Nicklasson & Co".

Tantolundens teater kl. 8: "Tokstollar och högfärdsblåsor".

Söders friluftsteater kl. 8: "Skojar-Hampus på Stornäs".

Klipps teater kl. 8: "I sjunde himlen".

Bellevueteatern kl. 8: "Ungkarlsflickan".

Biljetter till Teatrar, Konserter, Biografier och dylikt säljes i Dagens Nyheters kontor, Stureplan 13, Tel. 23 19, Norr 80 59, Hornsgatan 1, Tel. Söd. 149 60, S:t Eriksplan 6 A, Tel. Vaså 147 33.

På trettioalet däremot förefaller inte klassiska pjäser ha varit på modet, att döma av teaterprogrammet i Dagens Nyheter den 5:e juli 1932.

Sport & idrott

Man har antagligen tävlat under mer eller mindre ordnade former i de flesta kulturer sedan väldigt lång tid tillbaka. Det mest kända exemplet är de tävlingar som arrangerades vart fjärde år i den grekiska orten Olympia från 776 FVT till 393. Dit kom tävlande och åskådare från hela det dåvarande grekiska riket. De tävlande uppträdde helt nakna, med inoljade kroppar. Taskigt nog fick inte gifta kvinnor besöka spelen. Tävlingarna omfattade bland annat flera löpningsdistanser från ca 200 m och uppåt, brottning, boxning, allkamp (typ fritt slagsmål), diskus- och spjutkastning, längdhopp, femkamp (löpning, hopp, diskuskastning, spjutkastning och brottning) samt tävlingskörning med häst och vagn.

Andra sporter som vi antagligen har praktiserat och tävlat i länge är:

Simning. Det finns tydliga bevis för att egyptierna ägnade sig åt simning innan år noll. Det är emellertid oklart om huruvida de tävlade i detta.

Skidor har använts i Norden sedan många hundra år och det är rimligt att tro att några av dessa åkare testade sina förmågor i tävling med varandra.

Tyngdlyftningstävlingar har nog pågått sedan förhistorisk tid. Någon lyckades lyfta en tung sten och utmanade någon annan att göra detsamma.

Armbrystningstävlingar förekommer som illustrationer i egyptiska gravar anlagda långt innan år 0.

Bågskytte tävlingar hölls i Kina runt år 1000 FVT.

Fäktning. På 1100-talet blev låtsasstrider en populär sport och underhållningsform. Striderna utvecklades till de tornerspel som syns i filmen Ivanhoe. De svärd som medeltidens riddare behövde ha för att tränga igenom rustningar var emellertid för tunga för att fäktas med. Men i och med införandet av skjutvapen var rustningarna inte längre meningsfulla och återigen fanns det behov av att kunna strida med ett lättare svärd. Samtidigt tog fäktningen i någon mån tornerspelens plats som nöjes- och tävlingsform.

Curling fanns i både Skottland och Benelux-länderna redan under 1500-talet. Det vet man genom att någon hittat en curlingsten från 1511 i Skottland och en holländsk målare år 1560 avbildade ett parti curling.

Tennis. Den första boll- & racketsporten som spelats i Europa uppstod i Frankrike på 1100-talet. I detta spel användes handen som racket och den spelades på innergårdar med höga murar. Racketen utvecklades sedan stegvis, från att man i Italien skyddade handen med en handske (vilket gjorde att spelarna kunde slå hårdare), via att man flätade in fingrarna i läderrep, till enkla träracketar på 1300-talet. Racketar strängade med fårtarmar kom ungefär år 1500 och därmed var den viktigaste komponenten i denna sport mer eller mindre färdigutvecklad.

Utöver de tidigare nämnda sporterna samt vissa asiatiska kampsporter anses de flesta sporter emellertid ha utformats i huvudsak under 1800-talet och början på 1900-talet. I tabell 3 redovisas ett antal exempel.

Tabell 3. Exempel på sporter som mer eller mindre utformades på 1800-talet.

	Troligen utvecklades sporten i	Startår för sporten som vi i princip känner den idag
Badminton	Indien (dvs Storbrit.)	1860-talet
Bandy	Storbrit.	1800-tal
Baseboll	Kanada (dvs Storbrit.)	1845
Basket	USA	1891
Biljard	Europa	1800-talet
Bordtennis	Storbrit.	1875
Cykling	Storbrit.	1800-tal
Dart	Storbrit.	1800-tal
Fotboll	Storbrit.	1860-talet
Golf	Storbrit.	1800-tal
Handboll	Danmark	början av 1900-talet
Ishockey	Kanada (dvs Storbrit.)	1800-tal
Kanot	Storbrit.	1850-talet
Motorsport	Europa	början av 1900-talet
Orientering	Sverige	typ 1890
Rugby	Storbrit.	1863
Volleyboll	USA	1895

Badminton. Människor har spelat spel som liknat badminton i många hundra år. Spel som gått ut på att passa en boll (som ibland var försedd med fjädrar) mellan sig med hjälp av slagträn/racketar eller händerna och bollen fick inte nudda marken. Engelska militärer i Indien adderade, under mitten av 1800-talet, nätet samt ett antal nya regler och med detta var den moderna sporten badminton född.

Bandy. Sporten uppstod i Storbritannien genom att man började spela landhockey på isar. 1875 spelades den första dokumenterade matchen och 1882 enades ett antal bandylag om gemensamma regler.

Baseboll. Som beträffande så många andra sporter har man spelat spel som liknat baseboll sedan lång tid tillbaka. Det som hände runt 1845 var att amerikanerna då beslutade om en hel del av de regler som i stort sett använd än idag. Året efter spelade de det som anses vara världens första basebollmatch.

Basket. Basketens föregångare ”korgboll” har funnits sedan 1600-talet. Men basket i sin nuvarande form skapades år 1891 i USA. Uppfinnarens tanke var att det skulle vara en skojig och nyttigt sätt för ungdomar att röra sig. Ett par år senare (1893) genomfördes den först tävlingen i basket, likaså i USA.

Biljard. Ett spel med bollar på ett bord och ett stötverktyg förefaller ha funnits i Europa på 1400-talet. Därifrån utvecklades de olika biljardspelen successivt för att nå sina nuvarande former och redskap på 1800-talet.

Bordtennis. 1875 skapade britererna de första spelreglerna. 1891 introducerades celluloidbollar. 1897 hölls de första mästerskapen och 1927 hölls för första gången ett officiellt världsmästerskap. 1988 blev bordtennis en olympisk sport.

Cykling som sport uppkom med uppfinnandet av cykeln, vilket skedde succesivt under 1800-talet, med ett stort genombrott år 1885 (se Teknikhistoria).

Dart. Kastat pil har man gjort sedan åtminstone 1500-talet. Spelet utvecklades under 1800-talet av britererna (metallpilar standardiserade regler, samt tavlor) och det blev en populär pubsport. Ett nationellt mästerskap startades 1927 och officiella världsmästerskap hålls sedan 1977.

Fotboll. Man har hittat tecken på att fotboll spelades i Kina redan före år 0. På den tiden spelade man, som idag, i två lag och hade två mål. Bollen var tillverkad av läder och fylld med hår. Spelet, av kineserna kallat Cuju (sparka boll) blev efterhand mycket populärt, men det dog av någon anledning ut på medeltiden. Även indianerna i Centralamerika spelade något som liknade fotboll före år 1000. Den europeiska fotbollen började emellertid i England på 1100-talet som ett brutalt spel med två lag och en boll. Målen kunde ligga kilometervis från varandra och lagen fick ha hur många spelare som helst. När människorna på 1800-talet i betydande omfattning trängdes ihop i städer (se Teknikhistoria) fanns det inte längre plats för denna utrymmeskrävande sport. Utövarna tvingades anpassa spelet, planen begränsades och reglerna blev successivt strängare och mer standardiserade. 1863 beslöts, exempelvis, att bollen endast fick vidröras med fötterna och de första riktiga fotbollsklubbarna kom 1872. Med tiden spred sig sporten till resten av världen och år 1904 bildades FIFA (Fédération Internationale de Football Association). 1930 arrangerade FIFA det första världsmästerskapet i fotboll, vilket gick av stapeln i Uruguay.

Golf. Världens första golfklubb finns i Skottland och den startade 1744, men spelet lär ha funnits där längre än så. I slutet av 1800-talet hade skottarna utvecklat spelet så mycket att det var ganska likt den golf som spelas idag.

Handboll. Spel som liknar handboll lär ha spelats sedan antiken. Men modern handboll började spelas under slutet av 1800-talet i flera länder. Spelet utvecklades emellertid framför allt i Danmark under början av 1900-talet. 1938 spelades de första världsmästerskapen och 1972 blev sporten en OS-gren.

Ishockey. Denna sport kan ha sitt ursprung i Holland på 1500-talet, fast dagens ishockey kommer ifrån 1800-talet då brittiska soldater stationerade i Kanada, på samma sätt som beträffande bandy, spelade landhockey på isarna. 1855 spelas de den första dokumenterade ishockeymatchen.

Kanot. Då kanoten antagligen är den äldsta formen av tillverkade transportmedel är det rimligt att tro att åtminstone några kanotister, långt innan vår tideräkning, tävlat om vem som först nådde en viss punkt. Fast det blev en etablerad motions- och tävlingssport i Storbritannien vid mitten av 1800-talet.

Motorsport. Motorsporterna är så klart inte äldre än motorfordonen, som kom i slutet av 1800-talet. Den först biltävlingen hölls 1895 i Frankrike och den första MC-tävlingen gick av stapeln två år senare i Storbritannien. 1907 startades de MC-tävlingar på den Brittiska ön Man som ännu körs varje år. Numera finns en hel mängd olika motorsporter med bilar, båtar, motorcyklar och så vidare.

Orientering. Denna sport grundlades under svenska militärövningar i slutet på 1800-talet. Den första tävlingen anordnades för svenska officerare år 1893.

Rugby. Denna sport anses ha startat 1863 i Storbritannien då de som ville spela fotboll med enbart fötterna och de som även ville använda händerna gick åt olika håll. De senare valde att kalla sin sport för rugby.

Volleyboll. Sporten uppfanns 1895 i USA. Sporten spreds även över världen. Nutida regler och spelstil utvecklades under början av 1900-talet. De första världsmästerskapen för herrar hölls 1949 och för damer 1952. 1924 gjordes en volleybolluppvisning under Olympiska spelen och sporten kom med som officiell gren i OS 1964.

Under senare delen av 1900-talet, har en också en hel del sporter tillkommit, varav de flesta ännu är ganska små. Om hundra år kanske några av dess är väldigt stora emedan andra, nu ännu populära sporter, är näst intill utdöda. Det kommer antagligen också att finnas nya sporter, möjliggjorda av framtidens tekniker. Det märkliga är att det idag saknas tävlingar i en del företeelser där både tekniken och intresset finns (beträffande det senare åtminstone intresse för närliggande sporter), exempelvis:

Hindersimning.

Undervattensimning.

Löpskytte.

Antagligen har det funnits publik till sportevenemang lika länge som dessa har existerat.

Annons i DN den 5:e juli 1932 om ett fotbollsevenemang i Stockholm.

Men med massmediernas intåg i form av dagstidningar (diagram 2 och 4), därefter radio och sedermera TV har en ny sorts sportkonsumtion växt fram. Med konsumenter som varken utövar de konsumerade sporterna själva, eller ser dem live.

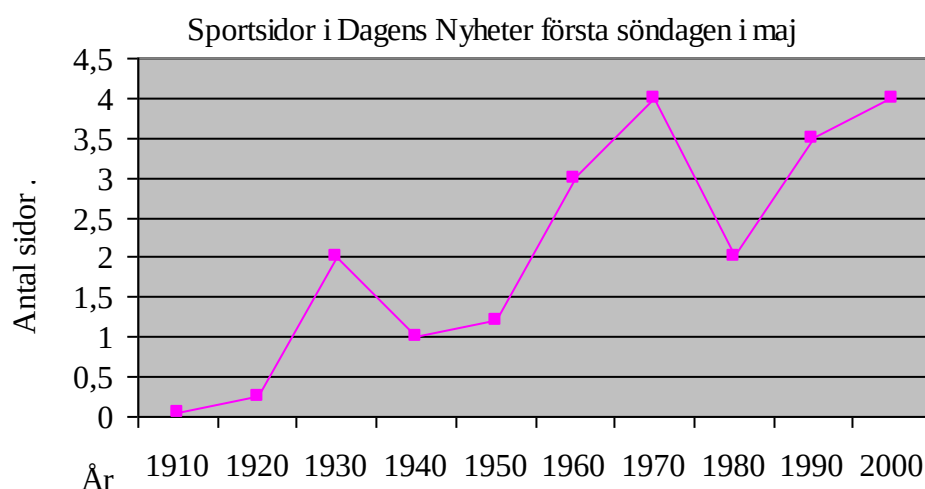

Diagram 2. Antalet sidor (Broad sheet) med sportnyheter i det första söndagsnumret i maj av Dagens Nyheter vart 10:e år från 1910-2000. 1910 förefaller den svenska sportjournalistiken ha varit nästan helt fokuserad vid att ge presumtiva deltagare och dito publik information om när och var olika evenemang gick av stapeln. Tio år senare refererades mestadels resultat från olika tävlingar på ett sätt som i hög grad liknar det som kan ses i framför allt landsortspressen än i våra dagar. Ytterligare tio år senare förekom redan en del "modern" sportjournalistik i form av intervjuer, samt analyser och spekulationer kring sporterna och dessas aktörer.

Idag (2009) går mer än var tionde person (14%) i Sverige på fotboll/ishockey minst en gång i månaden och var tredje har gått minst en gång under de senaste tolv månaderna (Kulturvanor i Sverige 1987–2009, Statens kulturråd, Stockholm). Och enligt SCB (Statistisk årsbok för Sverige 2002, SCB, Örebro, tabell 615) har majoriteten av männen och många kvinnor (män 58%, kvinnor 39,2%) någon gång under de senaste 12 månaderna besökt något idrottsevenemang. Vidare finns det till och med flera svenskspråkiga tv-kanaler som bara sänder sport, därtill är det möjligt att via parabolantenn ta in utländska sportkanaler och dessutom finns rika möjligheter att följa olika sporter via Internet.

Sällskapsspel och lekar

Spelkort kan ha använts i Kina redan år 1120 och i stora delar av Europa spelade vi kort från 1400-talet. Kortleken man använde hade liksom idag 52 kort och fyra olika färgsviter: spader, hjärter, ruter samt klöver. Kille-korten lär ha funnits ännu tidigare. Till Sverige kom de dock inte förrän på 1600-talet, men numera förefaller de vara mer eller mindre försvunna ur vår spelkultur.

I det förlista krigsskeppet Wasa hittade man brädspel, ett tärningsspel väldigt likt dagens backgammon. Sålunda har tärningsspel i vart fall funnits i Sverige sedan 1600-talet. De tärningar som användes såg ut som dagens tärningar och de kunde vara tillverkade i exempelvis ben.

Schack lär ha funnits sedan i vart fall 500-talet och spelet kom till Sverige på 1500-talet eller tidigare. I ”finare” familjer fick barnen lära sig spela schack redan från det att de var små. Från 1300-talet och framåt var kägelbanor populära i Tyskland. Spelet var väldigt likt modern bowling bortsett ifrån att kägelbanorna saknade automatik. I Sverige har kägelspel förekommit sedan 1500-talet. Bland männen förekom även olika bollspel. För övrigt ägnade sig vanligt folk väldigt mycket, av den lilla tid som var möjligt att avsätta till spel/lekar, åt diverse olika grupp lekar som idag är nästan utdöda (se vidare i Lekar under 1800-talet).

De ovan nämnda sällskapsspelen dominerade in på 1900-talet, då de moderna brädspelen och senare även de digitala spelen introducerades. I Sverige släpptes Monopol år 1938, Tjuv & polis 1943 och på 1950-talet kom vidare Alfapet, Den försvunna diamanten samt Finans.

Med de så kallade arkadspelen gick spelen över ifrån sällskap till en enmanssysselsättning. Den första vågen av arkadspel kom till Sverige på 1940-talet och bestod av flipperspel. Flipperspelen utvecklades ur Fortunaspelet som lär ha uppfunnits på 1700-talet. Det bestod av en sargomgärdad spelplan som lutade något och hade hål med olika poäng. Spelaren sköt iväg en kula med en pinne och hoppades att kulan hamnade i ett hål med hög poäng. I slutet av 1800-talet ersattes pinnen med en fjäderbelastad utskjutare, spelplanen täcktes med glas och apparaten försågs med en anordning för att automatiskt ta betalt av spelaren. 1933 uppfanns den elektriska studsaren som stötte bort de kulor som kom åt den. 1934 kom spel med lampor och ljudeffekter. 1947 tillkom flipprarna och därefter har det inte hänt så mycket med spelen annat än att de med tiden fick fler flipprar och att den skicklige spelaren kunde få handskas med flera bollar samtidigt.

De första TV/dataspelen kom tydligen redan på 1950-talet, men långt in på 1970-talet var de spel som stod till buds svartvita och enkla varianter av, exempelvis, tennis. De spelades med enkla spelkonsoler som pluggades in i TV-apparaten. De arkadspel med TV-skärm som kom på 1970-talet var däremot betydligt mer avancerade, med färgmonitor och fler kontroller. De mest populära, som jag minns det, var rymdspelen Asteroids (1979) och Defender (1980), båda var tvådimensionella och det senare gick ut på att manövrera en liten rymdfarkost och skjuta ner så många fiendefarkoster som möjligt innan dom sköt ner en själv. En senare milstolpe i sällskapsspelens värld var det lilla handhållna kompletta dataspelet Donkey Kong som kom på 1980-talet. En mer avancerad handhållen spelapparat kallad Game boy lanserades år 1989 av det japanska företaget Nintendo. Därtill kom under årtiondet en hel mängd spel utöver Donkey Kong, som: Pac-Man (1980, spelet gick ut på att åka runt i en labyrinth och äta upp monster) och Super Mario (1985, också ett labyrinthspel men med betydligt mer avancerad grafik). Under 1990-talet utvecklades hemdatorerna i en rasande fart och dataspelen med dom. En tidig jättehit som många spelade i början på årtiondet (både gamla och unga) var pusselspelet Tetris (skapat 1984). På 1990-talet kom den första avancerade spelkonsolen för TV-apparater (Sony Playstation, år 1994) och några av de spel som släpptes var: Civilization (1991, spelaren skapade ett rike), Wolfenstein (1992, skjuta fiender), Myst (1993, utforskning av en mystisk ö), Collin McRae rally (1998, köra rallybil), Sims (1999, styra en familj) och Counter-strike (1999, krigsspel).

Textkonst

Böcker

Under medeltiden och långt därefter var det bara en minoritet som kunde läsa. Många språk hade inte ens något skriftspråk. Och de som kunde skriva förefaller inte ha använt sina kunskaper för att skapa sådant som förnöjer, eftersom de texter som finns bevarade i huvudsak är avtal och statsangelägenheter. Vilket gjorde att de bara behövdes skrivas i något, eller några få exemplar. För masskopiering, däremot, hade det krävts någon form av tryckteknik och något ”billigt” att trycka på.

I Kina började man trycka texter på papper långt innan år 1000 (papperet uppfanns i Kina cirka år 105). Därifrån kommer också den, såvitt man vet, första tryckta boken: Diamantsutran från 868.

Väldens första roman, Berättelsen om Genji, skrevs emellertid av en japansk kvinna cirka år 1001.

Till Europa kom både papperet och tryckeritekniken betydligt senare och det var först på 1400-talet som tekniken var effektiv nog för massproduktion av tryckta alster.

Vi den tiden fanns ännu inte något skriftspråk i Amerika, Australien, Afrika (utom Nordafrika och några andra områden) samt norra Asien. De äldsta böckerna är således kinesiska, japanska, indiska, arabiska och/eller europeiska.

1688 gav den första engelska yrkesföfattarinnan, Aphra Behn (1640-1689), ut romanen Orooniko.

1719 utkom Robinson Crusoe av Daniel Defoe (1660-1731) och 7 år senare publicerade Jonathan Swift (1667-1745) Gullivers resor.

1876 Mark Twain (1835-1910) publicerade ”Tom Sawyers äventyr”.

1841 publicerades den första kriminalromanen, Morden på Rue Morgue av Edgar Allan Poe (1809-1849).

På 1800-talet ökade läskunnigheten radikalt med införandet allmän skolplikt i en rad länder och masstillverkade böcker, kataloger med mera blev betydligt vanligare. Detta ökade rimligen det totala läsandet väldigt mycket. Och även mängden kvalitetslitteratur förefaller ha ökat eftersom en stor del av det som ännu anses läsvärt tillkom efter år 1800 (diagram 3).

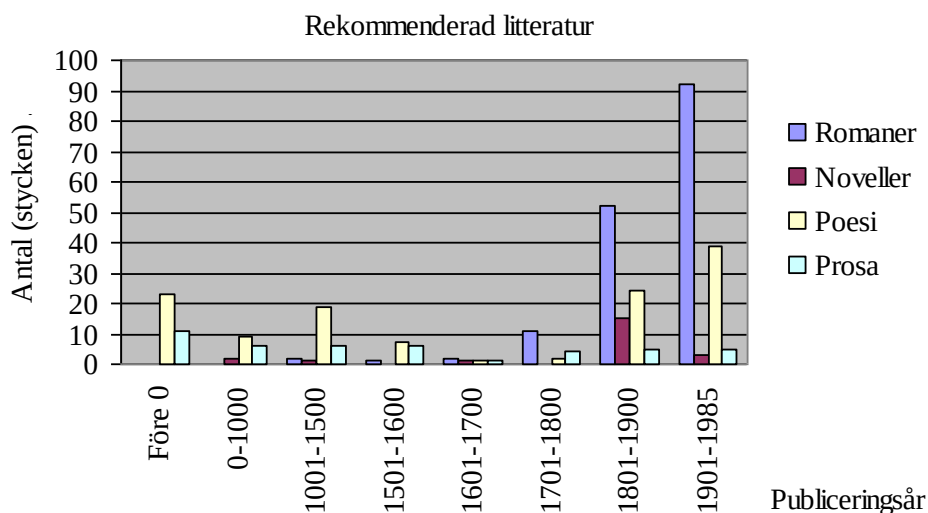

Diagram 3. Läsvärd litteratur av icke engelskspråkiga författare från olika århundraden enligt en expertpanel (Lesley Henderson (Editor), World Literature, second edition, St. James Press, New York).

Vi har därtill fortsatt att läsa böcker ännu i våra dagar (2007-2009) för de flesta (drygt 8 av 10 personer i Sverige) läser under en tolv månaders period någon gång en bok (Kulturvanor i Sverige 1987–2009, Statens kulturråd, Stockholm).

Tidningar

Världens första dagstidning kom 1660 i den tyska staden Leipzig. Den första brittiska dagstidningen, The Daily Curreant, utkom 42 år senare. I Sverige slog dagstidningarna igenom på allvar under senare hälften av 1800-talet och en ganska stor del av de dagstidningar vi har idag (år 2000) härstammar ifrån denna tid (diagram 4). Innehållet i en ordinär dagstidning på 1800-talet var dock ganska tunt. Dagens Nyheter (grundad 1864) innehöll, exempelvis, år 1865 bara 4 sidor. Det fanns inga bilder och texten bestod mest av korta nyhetsnotiser samt kungörelser. Den lättsammare underhållningsdelen bestod av ett stycke ur en roman som gick som följetong.

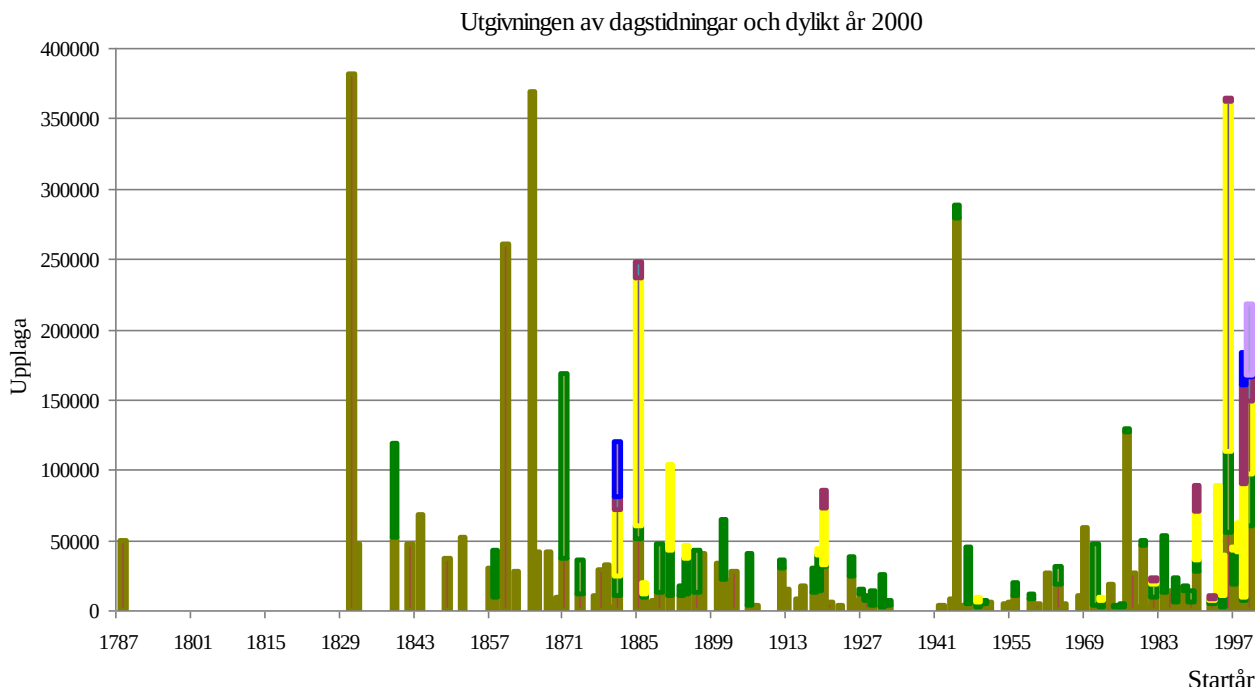

Diagram 4. Startår för de svenska dagstidningar som ännu trycktes år 2000. Höjden på stapeln motsvarar upplagans storlek år 2000. Flerfärgade staplar betyder att det grundades mer än en tidning det året. Med tidningar avses dagstidningar och lokaltidningar, vanligen i tabloid/broadsheetformat.

Även några av de månadstidningar som grundades i slutet på 1800-talet (diagram 5) kommer ut fortfarande: Östra Smålands missionsblad (från 1876), Stridsropet: officiellt organ för Frälsningsarmén i Sverige (1883), Jordmodern (1897) och Transportarbetaren: halfårsberättelse för Sv. Transportarbetareförbundet (1897). Fast majoriteten av dagens månadstidningar är betydligt yngre.

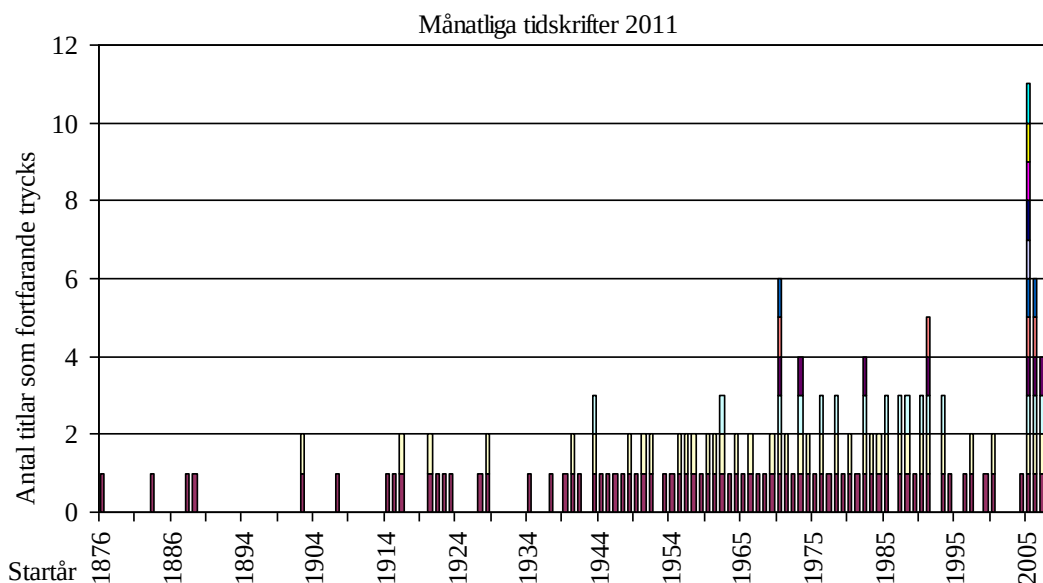

Diagram 5. Tidskrifter som kom ut en gång per månad år 2011 och när de började ges ut. Som tidskrift räknas periodiska publikationer som kommer ut mer sällan än tidningar och vanligen inte förmedlar dagsnyheter utan fackkunskap, kulturmaterial eller förströelse.

Meningen med poesi

En del påstår att dikter är sånger utan ackompanjemang. Det är lätt att förstå när man läser dikter som är avsedda att sjungas, såsom kända verk av Carl-Michael Bellman och samtidigt "hör" den sjungna versionen inom sig. Men vore läsningen njutbar för den som inte känner till den sjungna versionen eller dess melodi?

En jämförelse mellan en sällan sjungen av Bellmans visor (epistel n:o 80), och en vanlig dito (epistel 48) ger eventuellt vägledning i frågan:

Fredmans epistel nummer 80

Liksom en herdinna, högtidsklädd,
vid källan en junidag,
hopletar ur gräsets rosiga bädd
sin prydnad och små behag.
och ej bland väpling, hägg och siren
inblandar pärlors strimmande sken
inom den krans i blommors val
hon flätar med lekande kval;

Så hölje min nymf på Floras fest
ett enkelt och skiftat flor;
då hon utav Mollberg buden till gäst
ut till Första Torpet for.
Det Torpet lilla, straxt utom tulln,
där kräftan ljustras röd i kastrulln
Och dit Brunnsvikens bölja klar
I vattrade vågor sig drar.

Och så vidare.... Jämfört med:

Fredmans epistel nummer 48

Solen glimmar blank och trind,
vattnet likt en spegel;
småningom uppblåser vind
i de fallna segel;
vimpeln sträcks, och med en år
Olle på en högbåt står;
Kerstin ur kajutan går,
skjuter lås och regel.

Stålet gnistrar, pipan tänds,
Olle klår sitt öra;
rodret vrides, skutan vänds,
gubben har att göra;
under skarpa ögonbryn
grinar han mot soln i skyn;
Kerstin, gubbens hjärtegryn,
skall nu seglen föra.

....

Eller antagligen ännu kändare:

Fredmans sång nummer 21

Så lunka vi så småningom
från Bacchi buller och tumult,
när döden ropar: Granne kom,
ditt timglas är nu fullt.
Du gubbe fäll din krycka ner,
och du, du yngling, lyd min lag:
den skönsta nymf, som åt dig ler,
inunder armen tag.
Tycker du, att graven är för djup,
nå välan, så tag dig då en sup,
tag dig se'n dito en, dito två, dito tre,
så dör du nöjdare.

Du vid din remmare och press,
rödbrusig och med hatt på sned,
snart skrider fram din likprocess
i några svarta led.
Och du som pratar där så stort,
med band och stjärnor på din rock,
re'n snickarn kistan färdig gjort
och hyvlar på dess lock.
Tycker du, att graven är för djup,
nå välan, så tag dig då en sup,
tag dig se'n dito en, dito två, dito tre,
så dör du nöjdare.

....

Den första texten, som jag inte tror mig ha hört sjungas någon gång, ter sig mest som en hopar ord med ett visst mått av inbördes mening. Därutöver noterar jag ett antal simpla rim, exempelvis: "Det Torpet lilla, straxt utom **tulln**, där kräftan ljustras röd i **kastrulln**", som kanske förgyller texten något.

Den andra och den tredje texten, däremot, har jag hört sjungas många gånger. Och även om jag inte tycker att de är mindre konstiga upplever jag de är betydligt vackrare på grund av de facits på hur de skall läsas, som sångarna gett mig. Och jag skulle förmodligen uppleva detsamma om jag blev ställd inför texten till vilken sång som helst före och efter jag hört den sjungas. Fast det är sällan jag kommer kontakt med texten till en modern sång som jag inte innan dess hört sjungas. Men förr, innan radion, CD-spelaren med mera, hur visste de då hur det skulle låta? Eftersom det förmodligen även då var långt färre personer som kunde läsa noter än de som kunde läsa vanlig text. Dessutom är och var de flesta dikterna inte tonsatta.

Jag tror att svaret på detta är att de lästes med vissa standardmelodier i bakhuvudet. Till exempel så har jag hört dikten ”Tomten” läsas i ett TV program och det lät ungefär såhär (betonade stavelser med **fet stil** och en ganska lång paus efter varje rad):

Tomten av Viktor Rydberg

Midvinternattens **köld** är **hård**,
stjärnorna **gnistra** och **glimma**.
Alla **sova** i enslig **gård**
djupt under **midnattstimma**.
Månen **vandrar** sin tysta **ban**,
snön lyser **vit** på fur och **gran**,
snön lyser **vit** på **taken**.
Endast **tomten** är **vaken**.

Står där så **grå** vid lagårdsdörr,
grå mot den **vita** **driva**,
tittar, som **många** vintrar **förr**
upp emot **månens** **skiva**,
tittar mot **skogen**, där gran och **fur**
drar kring **gårdens** sin dunkla **mur**,
grubblar, **fast** ej det lär **båta**,
över en **underlig** **gåta**.

....

Det känns lite njutbart att läsa den enligt mönstret ovan och betydligt njutbarare än att bara läsa texten rakt av som om jag läste en vanlig text, utan extra betoningar och enbart korta pauser efter skiljetecken eller skiljeord. Vilket skulle ”låta” såhär:

Midvinternattens köld är hård, stjärnorna gnistra och glimma. Alla sova i enslig gård djupt under midnattstimma. Månen vandrar sin tysta ban, snön lyser vit på fur och gran, snön lyser vit på taken. Endast tomten är vaken.
Står där så grå vid lagårdsdörr, grå mot den vita driva, tittar, som många vintrar förr upp emot månens skiva, tittar mot skogen, där gran och fur drar kring gårdens sin dunkla mur, grubblar, fast ej det lär båta, över en underlig gåta.

Därutöver innehåller dikten en hel del rim (markerade med **fet stil** och i samma färg):

Midvinternattens köld är **hård**,
stjärnorna gnistra och **glimma**.
Alla sova i enslig **gård**
djupt under midnatts**timma**.
Månen vandrar sin tysta **ban**,
snön lyser vit på fur och **gran**,
snön lyser vit på **taken**.
Endast tomten är **vaken**.

Står där så grå vid lagårds**dörr**,
grå mot den vita **driva**,
tittar, som många vintrar **förr**
upp emot månens **skiva**,
tittar mot skogen, där gran och **fur**
drar kring gårdens sin dunkla **mur**,
grubblar, fast ej det lär **båta**,
över en underlig **gåta**.

Som jag tycker gör texten ännu lite trevligare.

Många kända diktare från svunna tider förefaller ha skaldat på ungefär samma vis, till exempel Erik Axel Karlfeldt.

Dryckesåret av Erik Axel Karlfeldt

Se, gurkorna **svälla**, tomaterna **glöda**,
och sängarna **digna** av mångfärgad **gröda**.
Men luften är **full** av det **längtande**, **tomma**,
som **kommer då** hösten **begynner** att **blomma**.
Jag **vill** mig **fördjupa**, jag **vill** mig **förlora**
i **brinnande famnen** på **fullmogen flora**,
som går under **plommon** en **mörknande natt**
med **solros** och **vallmo** i korngul **hatt**.

När skördarens lopp är bekrönt och fullbordat,
då saftas alltmera den druva vi jordat,
ty se hur potatisen blommar i holen
som mjälla aklejan, som bleka violen.
Se, krögar Auctumnus för fram sina foror,
och borden bekransas av fladdrande florer,
det dukas i lövsalens högvälvda rum,
och lyktorna lysa och kvällen är ljum.
Det susar i dillåkerns mäktiga kronor,
och kräftfaten rågas med romstinna honor.
Då hämtar du raskt vid husets vägg
en kvist av det krusiga gubbaskägg,
den bästa av alla de brännvinskryddor
som ses så gärna kring slott och hyddor,
och tömmer din dryck med den gröna drägg.

Och så vidare i samma stil 85 rader till med beskrivningar av bland annat jul och påsk.

Dikten berättar en historia om hur man festade förr i tiden, vilket i sig kan göra den läsvärd tycker jag. Dessutom har den en tydlig melodi och den är lättläst. Utöver detta har författaren kryddat den med att avsluta nästan varje rad med ett ord som rimmar på det sista ordet i nästkommande rad. Se nedan där varje rimmat ord är markerat med **fet stil**.

Se, gurkorna svälla, tomaterna **glöda**,
och sängarna digna av mångfärgad **gröda**.
Men luften är full av det längtande, **tomma**,
som kommer då hösten **begynner** att **blomma**.
Jag vill mig fördjupa, jag vill mig **förlora**
i brinnande famnen på fullmogen **flora**,
som går under plommon en mörknande **natt**
med solros och vallmo i korngul **hatt**.

När skördarens lopp är bekrönt och full**bordat**,
då saftas alltmera den druva vi **jordat**,
ty se hur potatisen blommar i **holen**
som mjälla aklejan, som bleka **violen**.
Se, krögar Auctumnus för fram sina **foror**,
och borden bekransas av fladdrande **floror**,
det dukas i lövsalens högvälvda **rum**,
och lyktorna lysa och kvällen är **ljum**.
Det susar i dillåkerns mäktiga **kronor**,
och kräftfaten rågas med romstinna **honor**.
Då hämtar du raskt vid husets **vägg**
en kvist av det krusiga gubba**skägg**,
den bästa av alla de brännvinskryddor
som ses så gärna kring slott och **hyddor**,
och tömmer din dryck med den gröna **drägg**.

Allt detta sammantaget gör läsningen, enligt min mening, till en trevlig upplevelse.

Ytterligare ett exempel på en diktare som förefaller ha skaldat på samma lättillgängliga sätt är Erik Johan Stagnelius, vars mest kända dikt ”näcken” berättar en sorglig historia:

Näcken av Erik Johan Stagnelius

Kvällens gullmoln fästet kransa.
Älvorna på ängen dansa,
Och den bladbekrönte näcken
Gigan rör i silverbäcken.

Liten pilt bland strandens pilar
I violens ånga vilar,
Klangen hör från källans vatten,
Ropar i den stilla natten:

”Arma gubbe varför spela?
Kan det smärtorna fördela?
Fritt du skog må leva,
Skall guds barn dock aldrig bliva!

Paradisets månskensnätter,
Edens blomsterkrönte slätter,
Ljusets änglar i det höga –
Aldrig skådar dem ditt öga.”

Tårar gubbens anlet skölja,
Ned han dyker i sin bölja.
Gigan tystnar. Aldrig näcken
Spelar mer i silverbäcken.

De flesta diktarna berättar emellertid inga historier, däremot beskriver de kanske känslor eller stämningar i kombination med enkla rim som sång/gång. Så skaldade bland andra Esaias Tegnér i följande dikt:

Goda mor av Esaias Tegnér

Goda mor med fröjdat öra
Hör en hälsning av min **sång**
O! vem vet när än en **gång**
Du skall henne återhöra.
Nyss vi sett ur tidens hav
Tyst det nya åt sig **höja**
Men förrn loppets fyllts därav
O vem vet väl på vars grav
Sorgens stumma blick ska **dröja**.

Mörk, min mor, är dödens stråt,
Rysligt långa vilans **läger**
Fastän plågan följt det åt
Livet dock sitt värde **äger**
Äger värde och för **mig**.
Fåfängt över mina dagar
Sorgens dimmor skocka **sig**;
Hoppet deras midnatt **dagar**;
Ack! Dess ljus som fjärran **röjs**
Dock min trötta fot led**sagar**,
Hämmar denna tår, som **höjs**
Tröstar detta bröst som **klagar**.

....

Bortsett ifrån de, i mitt tycke rätt töntiga rimmen, beskriver texten förmodligen någons sorg över livet på ett sätt som blir tydligare för mig ju fler gånger jag läser dikten. Och det kanske är just det som är poängen med den, det att budskapet växer fram för den som ger sig tid att läsa flera gånger.

Översatt till vanlig svenska säger dikten ungefär såhär (gissar jag):

Hej mamma

Njut nu av mitt brev för vem vet när du hör av mig igen. Tiden går och någon dör. Döden är hemsk och även om livet har sina plågor, är det ändå gott att leva tycker jag. Nu är jag sorgsen, men det finns hopp om att må bättre i framtiden.

Min tolkning av texten är definitivt tydligare, men betydligt mindre spännande att läsa. Kanske hade den blivit bättre uppställt som en dikt:

Hej mamma! av Mårten Steen

Njut nu av mitt brev
för vem vet när du hör av mig igen.
Tiden går och någon dör.
Döden är hemsk
och även om livet har sina plågor
är det ändå gott att leva tycker jag.
Nu är jag sorgsen
men det finns hopp om att må bättre i framtiden.

Nä det hjälpte inte ett skit, eller hur? Förmodligen finns det vissa estetiska poänger med de kryptiska formuleringarna.

Dessutom är min tolkning helt hopplös att läsa på ett taktfast sätt med betoningar på betonade stavelser.

Andra, riktiga diktare, förefaller också ha skalat bort den taktfasta melodin och rimmen. Men de har i gengäld adderat uppenbart komiska och/eller romantiska poänger, till exempel:

Till salu av Kerstin Thorvall

En man och tre barn
Mannen är lång och välväxt
och fullt potent
Han har goda inkomster och ATP
Barnen
något livliga
men friska och välartade
Priset är med hänsyn till den goda kvalitén
synnerligen lågt.
Endast seriösa spekulanter.

Jag skrek åt honom av Boel Schenlær

Jag var den torraste öknen
Utan hundraårs regn.
Jag var berget
som aldrig pressat fram en droppe vatten.
Jag levde i en grotta
inte längre hungrande
men själen utmärglad
hängande upp och ner
i ett enda murket träd.

I mörkret från ett inland
Dök han upp,.....

Det gör dessa dikter ganska lätta att ta till sig, tycker jag. Förutsatt att jag skiter i att försöka läsa dem högt med någon form av melodi. Vilket ändå kanske inte är så intressant, nu för tiden, när vi ändå är så överösta av högläst ”poesi” i form av sånger.

Ytterligare andra dikter har en poäng i att det ”poetiska” språket med lite möda kan översättas till en historia på vanlig lättbegriplig svenska.

Till greve Oxenstjerna över poemet dagens stunder
av **Johan Henrik Kellgren**

Naturen misskänd, glömd, föraktad,
Ej mer sin älsklings dyrkan fick:
Död för den usle lantmans blick,
Stum, från de storas slott betraktad.

Förgäves mer, o dagens gud!
Du östern sky med guld bestrålar,
Strör pärlor uti blommans skrud,
Och höjderna med purpur målar.

Vem ser dig? Mödans trötta slav
En saknad bädd med tårar sköljer,
Då lyckans son sin vilas grav
För dina morgonblickar döljer.

.....

Betyder såvitt jag förstår:

Naturen försmådd, glömd, föraktad,
skiter vi människor i.
Den olycklige bonden ser bara arbetet
och den rike bryr sig inte.

Utan att någon bryr sig,
skapar naturen soluppgången,
dagg i blommorna
och lyser upp höjderna i lila.

Vem ser dig? Arbetare
som är tvungen att gå upp så tidigt,
den rike som ligger kvar i sängen
är dold för dig.

Och den översättningsövningen var lite kul att göra.

Många dikter har emellertid inget av det föregående och texterna är så sparsmakade att det är svårt att översätta dem till begripliga historier, exempelvis:

Dikt utan titel Av **Gunnar Björling**

Så gråter så
innerst
gråter
av glädjes lust
att försakad
så gråter så
innerst.

Ett försök till översättningen med hjälp av en ordbok gav följande resultat:

Kar gråter på det sättet
djupast
gråter
av glädjes njutning
att avstått ifrån
kar gråter på det sättet
djupast.

Vilket inte hjälpte ett dugg. Det kanske istället är så att texten är ett sammandrag av något längre, exempelvis:

Så mycket **gråter** Kenneth **så** att man kan säga att det är **innerst** i hans själ som lidandet sitter. Han **gråter** även **av glädjes lust** för hans rival Örjan har sagt **att** han också har blivit **försakad** av henne. **Så** det är med tvehågsenhet som Kenneth **gråter**, **så** därför gör han det inte så att det syns utan **innerst** i själen.

Tja det är möjligt att det så författaren menade, men det skulle även kunna vara så att innebörden är att:

1. När någon självmant väljer att avstå ifrån något, kan det skänka glädje även om det denne avstår ifrån hade varit positivt, vilket samtidigt gör denne ledsen.
2. Man kan gråta även av glädje.
3. Någon har blivit utkonkurrerad i kampen om en viss person, av en rival som samtidigt är denne någons vän. Denne någon är därför glad för vännens skull, men i tysthet ledsen för sin egen skull.

Eventuellt är det just det att texten är så öppen för tolkningar som är poängen med den? Eller då så är det kanske inte orden tillsammans utan ett enda ord som utgör diktens poäng och de övriga ordens funktion är att bilda ett ramverk kring detta enda betydelsefulla ord. Om så är fallet skulle det kunna avslöjas genom att jämföra några olika varianter med ett ord borttaget:

gråter innerst gråter av glädjes lust att försakad gråter innerst.	Så så innerst av glädjes lust att försakad Så så innerst.	Så gråter så gråter av glädjes lust att försakad så gråter så	Så gråter så innerst gråter av lust att försakad så gråter så innerst.	Så gråter så innerst gråter av glädjes lust att så gråter så innerst.

Att ta bort ordet ”gråter” tycker jag medför den största skillnaden. Låt säga att det stod andra ord där istället för ”gråter”, såsom: Skrattar, våtvärme, älskar eller cyklar.

Så gråter så innerst gråter av glädjes lust att försakad så gråter så innerst.	Så skrattar så innerst skrattar av glädjes lust att försakad så skrattar så innerst.	Så våtvärme så innerst våtvärme av glädjes lust att försakad så våtvärme så innerst.	Så älskar så innerst älskar av glädjes lust att försakad så älskar så innerst.	Så cyklar så innerst cyklar av glädjes lust att försakad så cyklar så innerst.

När jag ”smakat” ett par gånger på texterna känner jag att originalet förmedlar en känsla av hjärtesorg emedan varianterna inte förmedlar någonting alls.

Förresten så hörde jag en gång på radio någon (förmodligen författaren själv) läsa denna dikt och det lät ganska annorlunda jämfört med hur jag hört ”Tomten” läsas. Jag har för mig att det lät så här (betonade ord i **fet stil** och en ganska lång paus efter varje rad):

Så gråter så
innerst
gråter
av glädjes lust
att försakad
så gråter så
innerst.

Och det sättet att läsa dikten förstärker enligt min åsikt ytterligare känslan av hjärtesorg jämfört med om den skulle läsas på samma sätt som ”Tomten”, vilket skulle kunna låta såhär:

Så gråter så innerst **gråter**
av **glädjes lust** att **försakad**
så gråter så innerst.

Orden i föregående dikter passade någorlunda bra i sammanhanget och de passade ganska bra ihop med varandra betydelsemässigt. Så verkar dock inte vara fallet i många moderna dikter, som denna:

Krön av Tomas Tranströmer

Med en suck börjar hissar stiga
i höghus ömtåliga som porslin.
Det blir en het dag ute på asfalten.
Trafikmärkena har sänkta ögonlock.

Landet en uppförsbacke mot himlen.
Krön efter krön, ingen riktig skugga.
Vi flyger fram på jakt efter Dig
genom sommaren i cinemascope.

....

Eller med ännu fler, i sammanhanget, konstiga ord:

Sömn av Niklas Rådström

Med det trötta, urrunna ansiktet
slutet i ditt hår
Ser där detaljerna,
lädret och sammetens färger
Mästarna och regndansarna misslyckas
till slut med sina besvärjelser,
sången dröjer dock länge kvar
på deras nyplöjda gomsegel
Till knä du faller vid sängen,
faller till sömn ner i lavinområden
och vitt uppslagna fönster

....

Jag misstänker att de konstiga orden är en viktig del av de tänkta poängerna med texten. Exempelvis tolkar jag:

”Landet en uppförsbacke mot himlen. Krön efter krön, ingen riktig skugga.”

Som: ”livet är ett ständigt elände i vår färd emot döden.”

Och:

”Med det trötta, urrunna ansiktet”.

Skapar för mig en bild av att jaget känner sig sliten, utan att det står skrivet:

”Jag kände mig trött och hängig”.

Om man läser och resonerar kring dem på dylikt vis blir de till ordlekar och det är ju lite kul! Sammanfattningsvis förefaller inte alla dikter vara skapade för att avnjutas som sånger utan ackompanjemang, istället är företrädena olika. Vilket gör att jag tror att jag behöver betrakta dem på olika sätt för att eventuellt hitta poänger som kan tilltala mig. Och om jag gör det, kan läsningen kanske bli givande.

Men när jag läser recensioner av modern lyrik inser jag emellertid att jag inte fattar någonting, inte ens av själva recensionerna i sig. Följande två citat är saxade från DN respektive SvD:s webbplats och de får tjäna som exempel. I båda fallen var det den första recensionen av samtida poesi som jag hittade på respektive hemsida.

I sin recension av **Krister Gidlunds** diktsamling **Fåglarna lärde oss ingenting**, publicerad i Svenska Dagbladet 090102, skriver **Erik Bergqvist** bland annat:

”Framför allt strävar Gidlund efter ”Ögats nakna sanning”, en i möjligaste mån direkt relation mellan händelse och ord, utan vidhängande idéer om samhörighet och högre avsikter. Det som räknas är den där pausen, den spalt där människan vrider huvudet och får syn på; den är stor nog. Det kan låta träigt men Gidlunds dikter är tvärtom friska och i god mening motstridiga. Metaforerna är glesa men avvägda, motiven hänger samman med tunna men starka strängar. Knappheten i uttryck samt den höga frekvensen av negerande ord, som ”ingenting”, ”avgrund” och ”klanglöst”, vetter åt Björling eller Ekelöf, och i sitt konstlöshetsideal följer Gidlund en lång tradition i svensk dikt, från Almqvist till Aspenström. Ändå är han sin egen, inte minst i kraft av sin fåmälda upptagenhet – också från bok till bok – vid samma fenomen: gräs, äpplen, fåglar, jord, himmel, regn. Man tänker sig att Gidlund arbetar med samma dikt om och om igen, eller att orden helt enkelt föreligger, redo att samlas in i den ordning stunden kräver: ”Utan dörr / är morgonens ljusa nu , // fågelsången är trasig, / solen en vådeld, / älven ett verb.” En barnslig känsla av frihet i denna strof.

En del rader i ”Fåglarna lärde oss ingenting” är i anonymaste laget, ger intryck av ett något rutinmässigt registrerande. Annat blir mer program än poesi; alltid en risk hos viljestarka poeter med dragning åt att formulera poetik. Däremot balanserar Gidlund för det mesta fint i sina lärodikter – jag tror man kan kalla dem så – mellan ärende och ärendets upplösning:

Gräset skymmer inte gräset,
humlan inte humlan.
Ljuset skymmer det ljus,
som var ett med vår mållösa häpnad:
att öga,
att äpple,
att eld och aska.”

I recensionen av **Ann Jäderlunds** diktsamling **I en cylinder i vattnet av vattengråt** (Dagens Nyheter 060126), skriver **Aris Fioretos**:

”Hennes nya texter berättar om luciavodka, nylonvolanger och berlocker av guld, Vietnam, bäddsoffor och manchestertyg - beståndsdelar av en tillvaro då tv:n bara hade två kanaler och man ännu såg kvinnor med papiljotter. Här förekommer en pappa förknippad med "urgröpning" och "tömning" och en mamma "som inte/fanns/när hon/syntes". Kort sagt: dikterna uppehåller sig vid den invecklade tillvaron som barn och tonåring under åren 1967-78. Bokens kanske mest drabbande rader -

i n s t ä n g d i d i n e g e n s j ä l
s o m e n h y a c i n t i e n
p l a s t -
p å s e

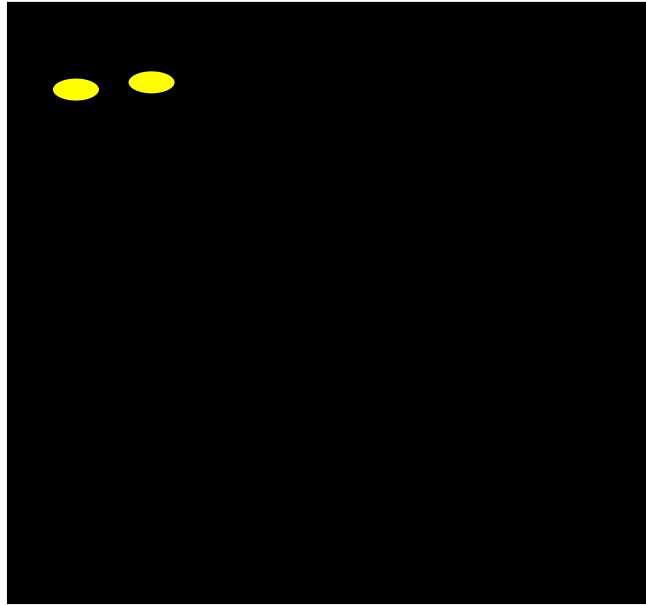
- ger en antydning om hur nära det sköra och det sköna, prakten och paniken ligger i Jäderlunds diktning. Den blomning som länge bildat en generativ princip för hennes poesi har drag även av feberrosor. Här gör det inte bara ont i allmänhet när knoppar brister, utan jaget blir "a l d r i g f ä r d i g s o m / v ä x t s a f t". Känslan av instängdhet har alltid varit framträdande hos Jäderlund, viljan till öppning likaså. I hennes nya dikter bildas "n a k e n f i t t s å r" och sexualiteten framstår som något som bokstavligt talat vänder ut och in på varseblivningen.

Liksom i förra boken kursiverar hon texterna. Dessutom spärras många ord. Tekniken skapar förtätningar och förtunningar som får sidorna att pulsera. I ena stunden rinner löpstilen på och veckar sig likt girlanger på vattenytan, i nästa hejdas den och blir så genomsläpplig att ytterligare spärrning skulle förvandla en fras till en myrstig av bokstäver.

Greppet är så allestädes att den typografiskt sinnade läsaren må förlåtas om han får för sig att Jäderlund även söker undergräva det ståndaktiga och antikverade i språket - vad som för 20 år sedan möjligen skulle ha kallats dess "fallogocentrism". Åtminstone associerar hon avgrunden med fadern, "som/i sagan", och i en annan dikt talas om rotkyssar -

som om kuken
satt inne
i / vore
det
hem-
liga”

Bildkonst

Alla uppskattar väl en avbildning av något kärt, såsom ens nyfödda barn? Fast andra än barnets närmast anhöriga kanske inte attraheras av motivet.

Det är antagligen också vanligt att uppskatta bilder av platser som betyder något för en, exempelvis hembygden.

För de som inte har någon anknytning till Stockholm krävs det nog emellertid mer av bilden, för att den ska ge dem något positivt.

En bild av de, i förmodligen många ögon, fina husen i Gamla Stan kan kanske tilltala fler än bara stockholmsälskare, även om husen är avbildade en mulen dag.

Bedårande landskap i allmänhet ger nog dock många betraktare en positiv känsla, även om de inte har någon som helst koppling till platsen.

Teorin stöds av att deltagarna¹ i denna

Ur Sundsvalls Nyheter 110723.

studie, i mediantal, rankade

landskapsmotiv högst tillsammans med bilder på människor (tabell 1).

Tabell 1. Deltagarnas rankning av ett antal motivtyper för fotografering.

Vilket motiv föredrar du? Ranka, 5= bäst.	Medverkande nummer							Median rankning
	1	2	3	4	5	6	7	
Landskap	5	3	5	2	4	2	5	4
Blomma	3	1	4	1	3	1	3	3
Nakenstudie	1	2	1	5	1	5	2	2
Stadsmiljö	2	5	3	4	2	4	1	3
Människor	4	4	2	3	5	3	4	4

Fast "konstnärliga" foton, dvs. de som säljs i fotogallerier, avbildar sällan bildsköna landskap.

Undrar varför det är så? Kanske för att vem som helst, som är på den bildsköna platsen med en lämplig kamera, tar ungefär lika bra bilder. Vilket i sin tur gör att fotokonstnärer som skapar landskapsbilder har svårt att få sina bilder sålda. Till skillnad ifrån om fotokonstnären tar ett foto på något som ingen tänkt på att avbilda och lyckas få det att på något sätt vackert.

Av, exempelvis, de 261 fotografiska verk som salufördes på stockholmsstadsauktions fotoauktion den 4 maj 2011 avbildade bara 5% landskap (tabell 2). De flesta (49%) porträtterade istället människor. Och foton på människor betalades också bäst, i vart fall om de avbildade var nakna eller kända, trots att det antagligen var få av köparna som har någon som helst personlig koppling till de fotograferade personerna.

¹. Fyra män och tre kvinnor ombads delta i studien och samtliga tackade ja. Genomsnittsåldern var 43 år (median: 46 år, min - max: 37 - 50 år) och de hade varierande utbildningsnivåer, yrken, inkomst, familje- och boendeförhållanden.

Tabell 2. Objekt, slutpris mm för verken på stadsauktions fotoauktion 110504.

Nr	Färg	Män- niskor	Naket/ halvnaket	Kändis	Land- skap	Hus på landet	Stad/hus	Annat	Pris
	27%	49%	10%	15%	5%	2%	11%	24%	
Snittpris:		17 634	28 055	26 435	13 110	9 125	15 869	19 421	
1100		1							2 000
1101		1							50 000
1102							1		6 500
1103							7		14 000
1104		2							2 600
1105		1							1 000
1106		1							3 000
1107							1		3 000
1108				1					4 000
1109							1		osåld
1110								1	osåld
1111					1	1			6 500
1112				1					5 000
1113		1							osåld
1114		1	1						10 000
1115							1		4 000
1116				1					5 000
1117						1			osåld
1118		1							osåld
1119							1		5 000
1120						1			osåld
1121		1							5 500
1122		1							70 000
1123		1							5 000
1124		1							osåld
1125		Fotobok							
1126		Fotobok							
1127				1					21 000
1128		1							osåld
1129		1	1						osåld
1130								1	15 000
1131					1				osåld
1132						1			18 000
1133		1							15 000
1135		Fotobok							
1136		1							8 000
1138				1					16 000
1139				1					osåld
1140				1					osåld
1141		1							64 000
1142					1				9 500
1143		1							osåld
1144		1							10 000
1145		1							12 000
1146								1	6 000
1147		1	1						16 000
1148		1							15 000
1149		1							7 000
1150		1							8 500
1151		1							17 000
1152		1							osåld
1153								1	osåld
1154		1							osåld
1155		1							osåld
1156				1					10 000
1157				1					8 000
1158		1							32 000

Tabell 2. Fortsättning.

Nr	Färg	Män- niskor	Naket/ halvnaket	Kändis	Land- skap	Hus på landet	Stad/hus	Annat	Pris
1159							1		15 000
1160								1	12 000
1161								1	12 000
1162		1							osåld
1163		3						1	8 000
1164							1		18 000
1165							1		11 000
1166							1		5 000
1167							1		osåld
1168					1				osåld
1169								1	11 000
1170		1							osåld
1171		1							6 000
1172		1							osåld
1173		1							4 500
1174		1							osåld
1175	1	1							osåld
1176		1							osåld
1177		1							4 000
1178		1							osåld
1179		1							osåld
1180		1							4 000
1181		1							6 000
1182		1							osåld
1183				1					3 000
1184							1		7 000
1185		1							8 500
1186		1							osåld
1187		1							11 000
1188		1							24 000
1189								1	osåld
1190		1							14 000
1191								1	6 000
1192	1	1							osåld
1193								1	28 000
1194		1							24 000
1195							1		27 000
1196		1							osåld
1197		1							osåld
1198		1							5 000
1199		1							osåld
1200				1					osåld
1201								1	15 000
1202								1	osåld
1203					1				8 000
1204		1							6 000
1205								1	15 000
1206								1	25 000
1207							1		26 000
1208								1	12 000
1209								1	11 000
1210								1	8 000
1211								1	14 000
1212		1	1						18 000
1213	1							1	80 000
1214		1							5 500
1215		1	1						4 800
1216		1	1						4 800
1217		1	1						9 000

Tabell 2. Fortsättning.

Nr	Färg	Män- niskor	Naket/ halvnaket	Kändis	Land- skap	Hus på landet	Stad/hus	Annat	Pris
1218				1					osåld
1219				1					3 600
1220				1					osåld
1221				1					osåld
1222								1	3 000
1223								1	osåld
1224				1					2 000
1225						1			6 000
1226				1					8 000
1227								1	osåld
1228								1	osåld
1229		1							16 000
1230		1							11 000
1231		1							16 000
1232				1					30 000
1233		1							7 000
1234		1							osåld
1235		1							6 000
1236		1	1						4 500
1237		1	1						4 500
1238		1	1						7 000
1239								1	1 000
1240					1				1 000
1241				1					osåld
1242								1	osåld
1243								1	osåld
1244								1	osåld
1245				1					21 000
1246	1	1							4 800
1247								1	osåld
1248								1	osåld
1249		1							osåld
1250	1	1							osåld
1251		1							7 000
1252		1							5 000
1253		1							6 000
1254								1	3 400
1255		1							4 000
1256				1					osåld
1257				1					osåld
1258				1					osåld
1259				1					osåld
1260								1	osåld
1261				1					4 200
1262		1							2 200
1263		1							1 000
1264								1	6 000
1265		1							osåld
1266		1	1						45 000
1267				1					3 200
1268				1					osåld
1269					1				3 600
1270		1							osåld
1271		1	1						osåld
1272		Fotobok							
1273		Fotobok							
1274		Fotobok							
1275				1					32 000
1276								1	8 500

Tabell 2. Fortsättning.

Nr	Färg	Män- niskor	Naket/ halvnaket	Kändis	Land- skap	Hus på landet	Stad/hus	Annat	Pris
1277		1							6 000
1278	1	1	1						90 000
1279		Fotobok							
1280		Fotobok							
1281		1							10 000
1282		Fotobok							
1283				1					osåld
1284	1		1	1					44 000
1285				1					10 000
1286	1		1	1					42 000
1287	1	1							24 000
1288		1							25 000
1289	1	1							10 000
1290	3	3							24 000
1291	1	1	1						osåld
1292	1	1	1						22 000
1293				1					175 000
1294	1						1		60 000
1295					1				osåld
1296		1							65 000
1297	1							1	14 000
1298	1							1	14 000
1299								1	osåld
1300		1							27 000
1301		1							22 000
1302				1					180 000
1303								1	7 500
1304								1	7 500
1305								1	7 500
1306								1	7 500
1307								1	7 500
1308								1	7 500
1309	1	1	1						osåld
1310	2	2							18 000
1312								1	10 000
1313	1							1	osåld
1314	1	1			1				osåld
1315	1	1	1						osåld
1316	1							1	osåld
1317								1	osåld
1318				1					4 800
1319	1	1							osåld
1320		1	1						60 000
1321	4	2			1			1	28 000
1322	3	2	1		1				28 000
1323	3	1						2	osåld
1324	1							1	275 000
1325	1						1		osåld
1326	1						1		7 000
1327	1							1	22 000
1328							1		osåld
1329							1		3 400
1330				1					12 000
1331	1	1	1						119 000
1332	1						1		osåld
1333								1	osåld
1334		1							28 000
1335	1	1							13 000
1336	1						1		osåld
1337	1	1							osåld

Tabell 2. Fortsättning.

Nr	Färg	Män- niskor	Naket/ halvnaket	Kändis	Land- skap	Hus på landet	Stad/hus	Annat	Pris
1338				1					8 500
1339	1			1					osåld
1340				1					5 000
1341	1	1	1						osåld
1342	1	1	1						16 000
1343	1	1							osåld
1344	1				1				15 500
1345	1				1				15 500
1346	1				1				15 500
1347	4							3	osåld
1348	2							4	osåld
1349	1	1							osåld
1350	1	1							osåld
1351	1	1							osåld
1352	1	1							13 000
1353	1					1			6 000
1354								1	13 000
1355	1			1					30 000
1356	1	1	1						10 000
1357	1	1	1						6 500
1358								1	osåld
1359	1	1							osåld
1360	1						1		42 000
1361	1	1	1						3 000
1362	1							1	osåld
1363	1	1							osåld

En orsak skulle kunna vara att konstfotomarknaden inte speglar den allmänna uppfattningen. Deltagarna i denna studie ombads ranka ett urval av de fotografier som såldes (tabell 3), utan andra underlag än kopior av bilderna. Resultaten tyder, i någon mån, på att så är fallet.

Tabell 3. Deltagarnas rankning av kopior av fem utvalda foton.

Ranka vilka av dessa fotografiska verk du helst skulle köpa, 5= allra helst	Medverkande nummer							Median rankning	Slut- pris
	1	2	3	4	5	6	7		
Ingrid Bergmans överkropp utan kläder. Svartvitt foto av Åke Lange.	3	3	4	3	1	5	3	3	21 000
Ljus genom ett takfönster ner emot en fabriksmiljö. Fotograferat av Emil Heilborn.	5	4	3	4	4	4	4	4	18 000
Trasiga glasögon mot vit bakgrund av Gunnar Smoliansky.	2	2	2	2	3	1	2	2	15 000
Nakna kroppsdelar plåtade av Eva Klasson.	1	1	5	5	5	2	5	5	9 000
En läskburk och dito flaska på ett träbord med en Saab i bakgrunden. Färgfoto av Lars Tunbjörk.	4	5	1	1	2	3	1	2	6 000

Vad anser då allmänheten är ett konstfoto? Deltagarna ombads ranka ett antal mer eller mindre alldagliga foton ur konstnärligt perspektiv.

Enligt de som intervjuades i denna studie, är foto nummer fyra och fem de mest konstnärliga (tabell 4) eller med andra ord kanske minst okonstnärliga. Resultaten tyder därtill på att udda motiv, som kokta makaroner, står sig slätt emot standardmotiv såsom Stockholm en vacker vinterdag.

Tabell 4. Deltagarnas rankning av fotografierna ovan.

<i>Vilka av följande 6 bilder är mest konstnärliga, ranka 6= bäst</i>	Medverkande nummer							Median rankning
	1	2	3	4	5	6	7	
Utrangerat lok, bild 1	4	1	4	3	3	3	3	3
Utrangerat lok med människa, bild 2	5	2	2	2	2	4	2	2
Detalj utrangerat lok, bild 3	2	3	3	6	5	5	4	4
Vy över stockholm en vinterdag, bild 4	6	4	6	5	4	2	6	5
Väg i Hong Kong, bild 5	3	5	5	4	6	1	5	5
Kokta makaroner, bild 6	1	6	1	1	1	6	1	1

73% av de fotografiska verken på den studerade statsauktionen var svartvita. Betyder det att foton i allmänhet är mer konstnärliga om det är svartvita? Majoriteten av deltagarna i denna studie förefaller inte anse att det generellt sett är fallet, eftersom de tyckte att de tre motiven nedan, gör sig bäst i färg (14 av totalt 21 röster lades på färgfotona).

En del av de foton som såldes på auktionsverket avbildade endast en mindre detalj av ett större föremål, såsom en del av en dörr med lite av fasaden. Betyder det att detaljbilder i allmänhet är mer konstnärliga än helhetsbilder? Enligt resultaten kan det stämma, eftersom av de två motiven nedan, lades 10 av totalt 14 röster på att detaljbilden är mer konstnärlig än ”helheten”.

Vad är det då som enligt allmänheten är viktigast i ett fotografiskt verk och varför betalar en del så mycket för dessa, trots att alla kan ta foton själva? Majoriteten av de medverkande (4 av 7) ansåg att det viktigaste är motivet (tabell 5). Men det rörde delade meningar om varför en del lägger så mycket pengar på fotokonst (tabell 6). Det vanligaste svaret (3 av 7) var dock att det är trendigt, alltså modernt eller inne att ha exklusiv fotokonst.

Tabell 5. Det viktigaste i ett fotografiskt verk, enligt deltagarna i denna studie.

Vad är viktigast i ett fotografiskt verk? Ranka, 7= bäst.	Medverkande nummer							Median rankning
	1	2	3	4	5	6	7	
Detaljskärpa	6	1	2	2	1	3	1	2
Färgkombinationerna	2	5	3	3	3	2	2	3
Färgerna	3	4	1	4	2	5	3	3
Motivet	4	2	6	6	4	6	6	6
Känslan	5	6	4	5	6	4	5	5
Budskapet	1	3	5	1	5	1	4	3

Tabell 6. Deltagarnas svar på frågan i tabellhuvudet.

Varför betalar vissa så mycket pengar för fotografier?

Trendnördiga.

Ingen aning.

Vet ej, kanske för att det är en kändis som tagit fotot eller avbildas på det, låg upplaga.

Trendigt.

Därför att det är trendigt.

Dels samlar de och dels för att de har ett värde som de får ut när de säljer samt att de gillar fotot.

Dom har så mycket pengar, investering.

Likväl som beträffande fotografering, kan "alla" i någon mån måla, men långt ifrån alla skapar verk som tilltalar andra. Vad behövs för att lyfta en målning från kladd till konst?

Ur DN 25/3-2011.

DN 3/3-2011.

DN 3/3-2011.

Enligt de som medverkade i denna studie är färgkombinationerna, färgerna och motivet de viktigaste egenskaperna att beakta, för att avgöra om ett målat verk är bra (tabell 7). Att de i mediantal rankade motivet högre än känslan och budskapet antyder i någon mån de anser att det är relativt viktigt att målningar föreställer något. Fast hellre känsla än fotolika avbildningar (eftersom detaljskärpa tillsammans med budskap rankades lägst).

Tabell 7. Deltagarnas rankning av ett antal egenskaper för målade konstverk.

Vad är viktigast i ett målat verk? Ranka, 7= viktigast.	Medverkande nummer							Median rankning
	1	2	3	4	5	6	7	
Detaljskärpa	5	1	3	2	1	6	1	2
Färgkombinationerna	3	5	4	5	3	4	3	4
Färgerna	6	4	5	6	2	3	2	4
Motivet	4	2	6	4	4	5	5	4
Känslan	3	6	1	3	6	2	6	3
Budskapet	1	3	2	1	5	1	4	2

En genomgång av de första 150 verken på Stadsauktions auktion för moderna verk den 13 april 2011 (tabell 8) gav vid handen att de flesta tavlorna föreställer något, utan att vara ”fotografiska” avbildningar. De 18 verk som inte föreställde någonting (de nonfigurativa) var i genomsnitt billigare än de figurativa, vilket också talar för att måleri helst bör föreställa något. I motsats till min spekulering ovan var de fotolika avbildningarna mer eftertraktade än andra kategorier, eftersom de i genomsnitt såldes för mer pengar än alla andra typer utom målningar av stad/hus och de som avbildade blommor.

Tabell 8. Objekt, slutpris mm för de 150 först verken på Stadsauktions auktion för modern konst 110413.

Nr	Färg	Män- niska	Varav naket/hal- vnaket	Non- figu- rativ	Foto- lik	Land- skap	Hus på landet	Stad/ hus	Blom- mor	Olja	Akva- rell	Färg- krita	Ets- ning	Annat	Pris
Snittpris		25%	1%	12%	8%	14%	10%	14%	14%	83%	2%	3%	0%	8%	
		68 479	32 000	58 923	73 250	38 969	48 273	110 900	91 921						
631	1	1								1					320 000
632	1					1				1					40 000
633	1	1								1					15 500
634	1			1						1					osåld
635	1	1								1					140 000
636	1							1						guache	85 000
637	1	1								1					230 000
638	1						1			1					95 000
639	1						1			1					50 000
640	1									1	1				70 000
641	1							1		1					360 000
642	1				1					1	1				80 000
643	1									1	1				95 000
644	1					1				1					60 000
645	1					1				1					50 000
646	1					1				1					220 000
647	1							1		1					400 000
648	1									1	1				360 000
649	1	1								1					36 000
650	1						1					1			2 000
651	1	1								1					osåld
652	1	1													osåld
653	1									1	1				70 000
654	1									1					80 000
655	1	1			1					1					150 000
656	1				1					1	1				osåld
657	1									1	1				50 000
658	1									1		1			9 500
659	1	1								1					osåld
660	1	1								1					osåld
661	1						1								osåld
662	1						1			1					60 000
663	1							1		1					360 000
664		1												1	12 000
665														1	19 000

Tabell 8. Fortsättning.

Nr	Färg	Män- niska	Varav naket/hal- vnaket	Non- figu- rativ	Foto- lik	Lands kap	Hus på landet	Stad /hus	Blom mor	Olja	Akva- rell	Färg- krita	Ets- ning	Annat	Pris
666		1												1	12 000
667	1						1			1					140 000
668	1									1					52 000
669	1											1			20 000
670	1					1						1			7 500
671	1	1								1					osåld
672	1					1				1					osåld
673	1	1									1				135 000
674	1								1	1					400 000
675	1									1					13 000
676	1							1		1					12 000
677	1	1								1					26 000
678	1						1			1					50 000
679	1					1				1					65 000
680	1	1								1					22 000
681	1	1								1					55 000
682	1									1					65 000
683	1	1								1					110 000
684	1			1						1					65 000
685	1														
686	1					1				1					osåld
687	1			1						1					180 000
688	1								1	1					60 000
689	1									1					48 000
690	1								1	1					38 000
691	1								1	1					130 000
692	1	1												1	32 000
693	1							1		1					230 000
694	1										1				32 000
695	1							1		1					26 000
696	1						1			1					osåld
697	1			1							1				85 000
698	skulptur														
699	1			1						1					12 000
700	1	1								1					42 000
701	1									1					osåld
702	1							1		1					14 000
703	1							1		1					30 000
704	1						1			1					11 000
705	1					1				1					19 000
706	1						1			1					31 000
707	1							1		1					22 000
708	1			1						1					220 000
709	1	1								1					osåld
710	1				1				1	1					24 000
711	1				1				1	1					32 000
712	1								1	1					19 000
713	1								1	1					160 000
714	1									1					osåld
715	1								1	1					37 000
716	1				1				1	1					16 000
717	1							1		1					30 000
718	1							1		1					50 000
719	1							1		1					40 000
720	1	1								1					osåld
721	1					1				1					osåld
722	1	1								1					osåld

Tabell 8. Fortsättning.

Nr	Färg	Män- niska	Varav naket/hal- vnaket	Non- figu- rativ	Foto- lik	Lands kap	Hus på landet	Stad /hus	Blom mor	Olja	Akva- rell	Färg- krita	Ets- ning	Annat	Pris
731	1					1				1					osåld
732	1					1				1					15 000
733	1					1				1					9 000
734	1					1				1					32 000
735	1					1				1					osåld
736	1	1								1					osåld
737	1														
738	1					1				1					18 000
739	1							1						1	23 000
740	1				1			1		1					14 000
741	1				1				1	1					50 000
742	1							1		1					370 000
743		1								1					27 000
744	1			1						1					osåld
745	1			1						1					osåld
746	1			1						1					80 000
747	1	1								1					40 000
748	1			1						1					31 000
749	1			1						1					9 500
750	1			1						1					7 500
751	1	1		1						1					40 000
752	1	1		1						1					10 000
753	1								1	1					46 000
754	1			1						1					osåld
755	1								1	1					osåld
756	1							1		1					65 000
757	1				1			1		1					osåld
758	1	1								1					osåld
759				1										1	14 000
760	1			1										1	12 000
761	1					1						1			14 000
762	1									1					120 000
763	1	1			1					1					220 000
764	1									1					26 000
765	1						1			1					osåld
766	1						1			1					26 000
767	1									1					27 000
768	1						1			1					30 000
769	1	1								1					osåld
770	1						1							1	36 000
771	1							1						1	38 000
772	1			1						1					osåld
773	1							1		1					33 000
774	1					1				1					14 000
775	1	1			1					1					osåld
776	1	1	1							1					osåld
777	1					1				1					22 000
778	1	1	1							1					32 000
779	1					1				1					20 000
780	1							1		1					16 000

Ett rimligt antagande är att ju högre pris ett verk når på auktionen desto bättre/meningsfullare är det. För att undersöka hypotesen ombads de medverkande ranka ett urval på tio tavlor i olika stilar, med stor spridning i slutpriset, utan några uppgifter om verken, utöver en bild på vart och ett av dem. De rankade flera av de billigaste verken högre än betydligt dyrare sådana och det dyraste rankades av majoriteten lägst eller näst lägst (tabell 9). Det tyder på att vissa målningar inte är dyra för att många tycker att det är särskilt tilltalande.

Tabell 9. Deltagarnas rangordning av tio utvalda verk från auktionen och dessas slutpris.

<i>Ranka följande 10 konstverk inbördes, där 10=</i> <i>bäst</i>	Medverkande nummer							Median	Slut-
	1	2	3	4	5	6	7	rankning	pris
Enkelt målad överkropp och huvud på en pojke, av Sigrid Hjertén.	5	1	5	1	10	4	9	5	320 000
Barnsligt målad stockholmsvy med segelfartyg målad av Einar Jolin.	9	3	10	5	3	10	8	8	360 000
Obeskrivbart, diverse bitar av föremål i olika färger av Gösta Adrian-Nilsson (GAN).	6	5	3	10	2	3	5	5	220 000
Gammal stockholmsvy över takåsar av Carl Einar Fredriksson.	8	4	9	6	6	9	6	6	14 000
Lite prylar på en rostfri diskbank avbildade av Einar Jolin.	7	2	4	4	7	7	7	7	16 000
Några trekanter i olika färger ditsatta av Olle Baertling.	4	10	1	2	4	2	1	2	1 650 000
Många trekanter i olika färger av Bertil Öhlund.	3	8	6	7	8	1	2	6	13 000
Naken kvinna på en soffa av Isaac Grünewald.	2	6	7	8	5	8	10	7	75 000
Skridskoåkare som ser konstig ut porträtterad av GAN.	1	7	2	9	1	5	4	4	350 000
En "omöjlig" figur med två fyrkantiga element av Oscar Reutersvärd.	10	9	8	3	9	6	3	8	27 000

En förklaring till skillnader i rankning mellan olika deltagare samt mellan deltagarnas median-rankning och slutpriserna, skulle kunna vara att det finns olika estetiska värdegrunder. Ta de här fem kaffemuggarna som exempel:

Person A blir glad av den naiva stilen och håller därför den första av exemplen för finast. B är, kanske av nostalgiska skäl, förtjust i 50-talets estetik och tycker därför att mugg nr 2 är vackrast. C mår bra av att följa det som är på modet och tycker därmed, i dagsläget, att "lattemuggen" är snyggast. D tycker att skörhet är skönt och håller därför den tunnväggiga koppen för skönast. E gillar ända sedan barndomen blommor samt färgen blått och föredrar därför den femte muggen.

Alternativt är våra uppfattningar om olika konstverk grundade i känslor som de genererar. Såsom Edvard Munchs målning skriet, vilken antagligen kan ge vem som helst ångest.

Och att döma av svaren på frågan som beskrivs i tabell 10, förefaller målade verk förmedla olika känslor till olika betraktare. Kanske var det så att de som medverkade i budgivningarna av någon anledning berördes mer än gemene man av respektive verk.

Tabell 10. Vilka känslor de i tabell 9 listade verken förmedlar till de intervjuade.

<i>Vilken/vilka känslor förmedlar dessa konstverk</i>	Medverkande nummer						
	1	2	3	4	5	6	7
Pojke, av Sigrid Hjertén.	Inga	Mossigt	Tveksamhet	Naivitet	Man blir glad	Orolig skäl som funderar	Mest värme
Stockholmsvy av Einar Jolin.	Båtliv	Vet ej	Stockholm/stadskänsla	Glädje	Neutral	Nostalgi, lokalpatriotism	Glad/glädje
Obeskrivbart av GAN.	Inga	Vet ej	Framtiden	Glädje	Ångest	Inga	Kall/elak
Stockholmsvy av C E Fredriksson.	Gamla tider	Vet ej	Stockholm/stadskänsla	Dåtid	Neutral	Nostalgi	Bara skit, inga känslor
Diskbänk av Einar Jolin.	Kaffesugen	Vet ej	60-tal/tråkigt hem	Ödslighet	Ödslighet	Frid, avkoppling	Bara skit, inga känslor
Trekanter av Olle Baertling.	Matematisk	Intressant	Vet ej	Inget	Man blir glad	Inga	Tristhet
Många trekanter av Bertil Öhlund.	Kaos	Intressant	Rörighet/kaos	Inget	Stress	inga	Inga känslor
Naken kvinna av Isaac Grünewald.	Porr	Vet ej	Sexighet	Kåthet	Konstskola	Erotik	Mest värme
Skridskoåkare av GAN.	Plåtnicklas	Vet ej	Rymden/action gubbe	Inget	Ångest	Inga	Kall/elak
Figur av Oscar Reutersvärd.	Harmoni	Intressant	Svävande svårgripbar	Inget	Man blir glad	Inga	Inga känslor

En annan möjlig förklaring är att dyrare verk har andra kvalitéer som gör dem mer meningsfulla. Men, i vart fall, deltagarna i denna studie hade en långt ifrån gemensam syn på vilka eventuella kvalitéer verken har (tabell 11). Det tyder på att likaså uppfattningen om ett verks kvalitéer är högst personliga.

Tabell 11. Vilka kvalitéer de i tabell 9 listade verken har enligt deltagarna.

<i>Vilka kvalitéer har konstverken?</i>	Medverkande nummer						
	1	2	3	4	5	6	7
Pojke, av Sigrid Hjertén.	Hötorgskonst	Inte för mig	Uttrycket i ansiktet är bra	Vet ej	Fint målad	Vet ej	Bra målat/talang
Stockholmsvy av Einar Jolin.	Fina färger	Kul med Stockholmsmotiv	Avbildar något	Glad + bra färgkombinationer	inga	Vet ej	Bra målat/talang
Obeskrivbart av GAN.	Fina färger	Inga	Vet ej	Fina färger	Fula färger, inga kvalit	Vet ej	Lite bra målad
Stockholmsvy av C E Fredriksson.	Fint motiv	Intressant	Avbildar något	Mysigt motiv + färgerna	Bra komposition	Vet ej	Bra målat/talang
Diskbänk av Einar Jolin.	Fint motiv	Intressant	Avbildar något + bra målat	Välmålad	Okej hantverk	Vet ej	Ganska välmålad
Trekanter av Olle Baertling.	Abstrakt	Sätter igång fantasin	Vet ej	Vet ej	Dekorativ	Vet ej	Inga kvaliteer
Många trekanter av Bertil Öhlund.	Abstrakt	Sätter igång fantasin	Annorlunda/spännande	Fin färgkombination	Imponerande symetri	Vet ej	Inga kvaliteer
Naken kvinna av Isaac Grünewald.	Sexig	Inga	Bra målat, som ett foto	Välmålad	Bra utförd modellstudie	Fina färger och konturer	Bra målat/talang
Skridskoåkare av GAN.	Konstig, inga kvaliteer	Rolig	Annorlunda	Tankeväckande	Hemska färger	Vet ej	Ganska avancerad
Figur av Oscar Reutersvärd.	Häftigt målat	Intressant	Häftigt	Klurig	Imponerande geometri	Vet ej	Passar kanske i ett hem med dom färgerna

En annan möjlig förklaring till prisskillnaderna, är att de köpare som lägger enorma summor är ute efter investeringar som de tror de kan räkna hem om ett antal år.

REKORDÅR FÖR BUKOWSKIS KONSTENS VÄRDE BESTÅR

Att investera i konst har visat sig vara inte bara glädjande för ögat, utan även en långsiktig och klok affär. Det vet våra kunder och hittills i år har vi räknat in inte mindre än sjuttio verk sålda för över en miljon. Just nu pågår inlämning till alla vårens auktioner. Bukowskis har Nordens främsta experter

på konst, möbler, smycken, konsthantverk, orientalisk keramik, mattor och modern design. Att kontakta någon av dem kan vara början på en mycket bra affär. Bukowskis är marknadsledande inom alla kategorier konst, konsthantverk, klassiskt, modernt, samtida och fotografi.

Karin Mamma Andersson Går i sönnen	2.010.000:-
Karin Mamma Andersson Bohemer	1.264.000:-
Mårten Andersson Timmerkörarnas by	1.256.000:-
Karel Appel Utan titel	1.037.000:-
Richard Avedon Dovima with elephants	3.062.000:-
Olle Baertling IRAS	1.317.000:-
Olle Baertling ARDAK	1.225.000:-
Olle Baertling IRY	2.630.000:-
Olle Baertling LIRI	1.170.000:-
Olle Baertling LIPAXIR	1.170.000:-
Dick Bengtsson Vykort	1.096.000:-
Ola Billgren White Townscape	1.275.000:-
Ola Billgren Målning	1.339.000:-
Ola Billgren Townscape Braubach	3.315.000:-
Ola Billgren Heidelberg	2.267.000:-
Arthur Boyd Hillside	1.176.000:-
Carlos Cruz-Diez Physichromie	1.700.000:-
Lena Cronqvist Flicka	1.020.000:-
Otto G Carlund Komposition...	3.430.000:-
Christo Orange Store Front	1.715.000:-
Christo Deux chaises et table	2.267.000:-
Nils von Dardel Ynglingen och Flickan	3.062.500:-
Albert Edelfelt Från Köpenhamns redd i	1.980.000:-
Akseli Gallen-Kallela Skridskoåkare	1.259.000:-

Isaac Grünewald Gosse med segelbåt	2.695.000:-
Isaac Grünewald Stilleben med gladiolus	3.260.000:-
Staffan Hallström Ingens hundar	1.840.000:-
Rolf Hanson Runtom trappa VIII	1.530.000:-
Sigrid Hjertén Kalkklippan St Aubin	1.347.000:-
Sigrid Hjertén Utsikt mot stadsgården...	1.225.000:-
Gottlieb Iwersson bord	1.029.000:-
Carl Fredrik Hill Motiv från Luc-Sur-Mer	3.675.000:-
Carl Fredrik Hill Kalkbrottet	3.300.000:-
Carl Fredrik Hill Skogsbacke	3.670.000:-
Carl Fredrik Hill Grustag med hjulspår	3.670.000:-
Jan Häfström Den eviga återkomsten	5.025.000:-
Ivan Ivarson Skykning	1.225.000:-
Wassily Kandinsky Mildes Rosa	1.765.000:-
Alex Katz Poppy	1.264.000:-
Konrad Klapheck Die Tyrannin	3.825.000:-
Carl Larsson Teaterfunderingar	1.100.000:-
Carl Larsson Lisbeth med gul tulpan	2.700.000:-
Carl Larsson Skidåloperska	2.266.000:-
Bruno Liljefors Anna	3.062.000:-
Ljusstakar 4 st, Stockholm 1781, rokokostil	1.220.000:-
Edvard Munch Fra Ekely	11.821.000:-
GAN Roddexcercis	7.470.000:-
GAN Akrobater i Paris	3.100.000:-

GAN Matrosen i Gröna Lund	2.100.000:-
Luigi Nono Sjuklägret	3.062.000:-
Jockum Nordström Dödsskogen	2.048.000:-
Lello Orsi Leda och svanen	1.530.000:-
Pablo Picasso La Femme à la Fenêtre	1.295.000:-
Ring briljantslipad diamant 6.07 ct	1.445.000:-
Ring cushion cut diamant 6.02 ct	1.164.000:-
Ring , briljantslipad diamant 4.05 ct	1.041.000:-
Alexander Roubtsoff Bedouine Chadlia	1.740.000:-
Alexander Roslin "Grevinnan..."	1.225.000:-
Ragnar Sandberg Non-Intervention	2.260.000:-
Helene Schjerfbeck Flickan i soffan	1.145.000:-
Helene Schjerfbeck Einar Reuter	1.070.000:-
Antoni Tapiés Rombo cubierto	1.715.000:-
Vinofferbägare Qing dynastin, Kangxi	1.960.000:-
Andy Warhol Scandinavian Beauty	12.100.000:-
Andy Warhol Marilyn Monroe	1.010.000:-
Gunnel Wåhlstrand Looking at Paintings	2.079.000:-
Anders Zorn Sommar	11.725.000:-
Anders Zorn Söndagsmorgon	12.875.000:-
Anders Zorn En Eva	10.600.000:-
Anders Zorn Morakulla	1.170.000:-

**VI HAR ÖPPET FÖR INLÄMNING. FRI VÄRDERING.
KONTAKTA OSS OCH TRÄFFA EN EXPERT!**

STOCKHOLM 08 - 614 08 00, Arsenalsgatan 4
MALMÖ 040 - 669 57 80, Kalendegatan 18
GÖTEBORG 031 - 20 03 60, Kungssportsavenyn 43
NORRKÖPING 011 - 18 42 30, Linnégatan 21
HELSINGFORS + 358 - 9 - 668 91 10, Stora Robertsgatan 12
WWW.BUKOWSKIS.COM

Bukowskis

STÖRST I NORDEN PÅ KVALITETSAUKTIONER

Men rent allmänt är investeringar i svensk konst ingen lysande affär². Eftersom det bara genererat genomsnittlig avkastning om ett par procent per år från mitten av 80-talet och 20 år framåt. En investering som därtill riskerar att bli stulen, blekas av solen eller degenerera på något annat sätt.

² Andersson E, Björkman H (2007) KONST SOM INVESTERING - En studie av investeringar i svenska kvalitetsmålningar under perioden 1985-2006, Examensarbete på Handelshögskolan i Stockholm.

Kanske har de som köper bildkonst, trots Bukowskis påstående, insett att det inte är någon lysande investering. Fast de struntar i det för att de anser att ett visst verk passar så bra in med den övriga inredningen att det är värt pengarna.

Urval av bilddetaljer i Dagens Nyheters bostadsbilaga 2012-01-05.

Vilket i någon mån bekräftas av de medverkande i denna studie, eftersom två sa att meningen med bildkonst är att dekorera (tabell 12). Flera gav emellertid svar som handlar om att bildkonst ska beröra åskådaren, och det går rimligen stick i stäv med tanken på att den ska passa in i inredningen för övrigt.

Tabell 12. Deltagarnas svar på frågan i tabellhuvudet.

Vad tycker du är meningen med bildkonst?

Minnen, den ska vara vacker.

Att den berör.

Den ska göra en glad, man ska gilla att titta på den.

Utsmycka, något att fästa blicken på.

Påverka samhället, påverka känslomässigt, dekorera.

Att den ska gripa åskådaren.

Det ska vara fint och ha ett budskap.

Meningen med sportkonsumtion

Varför slösar vissa av oss bort tid och ibland till och med pengar på betrakta när andra motionerar?

För att få svar på detta frågade jag nio personer¹ om vad de anser är meningen med att kolla på sport. Den ende av dessa som inte tittar på sport svarade att han för sin egen del inte såg någon mening med det emedan övriga uttryckte sig positivt om sysselsättningen. Fem av de tillfrågade använde ordet ”spännande” i kombination med ord som: avkopplande, inspirerande, adrenalinkick. Två av de övriga (som bägge är flitiga sportkonsumenter) svarade att det är tidsfördriv/underhållning för stunden. Den sista av intervjupersonerna menade att det är mer meningsfullt än annan Tv-underhållning, eftersom skeendet inte är uppgjort på förhand.

Resultaten tyder således på att ett vanligt skäl till att titta på sport är för att det är spännande.

Går det bra med vilken sport som helst? Enligt deltagarna i denna studie är det inte så, tvärtom duger bara på ett fåtal av 33 uppräknade sporter (tabell 1).

Därtill fick de förklara varför just de sporterna är värda att titta på, emedan andra inte är det. Svaren kan delas upp i tre huvudsakliga grupper:

1. 80 av totalt 297 svar ($33 \times 9 = 297$), handlade om att deltagarna konsumerar sporten bara om Sverige deltar och de flesta svarade på fråga om varför något i stil med: att det är kul när det går bra för Sverige, eller det är spännande när Sverige är med.
2. 81 svar innebar att de gärna ser sporten även om inte Sverige är med. Anledningen var i 13 fall att de har personligt intresse i sporten på grund av att de själva utövat/utövar den, eller på annat sätt medverkat i utövandet (t.ex. som förälder till ett barn som är utövare). Övriga tittar på sporten för att de av någon orsak gillar att konsumera den.
3. 136 svar var att de inte tittar på sporten. Det vanligaste skälet som uppgavs var att de är ointresserade av den (85 svar) eller att sporten är tråkig/trist/seg att titta på (35 svar).

¹ Sju män och två kvinnor, i genomsnitt var de 48 år gamla (median: 46 år, min - max: 38-75 år). De konsumerar sport i varierande grad, från en person som knappt tittar alls, till ett par stycken som tittar i stort sett varje dag på någon/några av en mängd olika sporter.

Tabell 1. Vilka, av ett urval sporter, som de medverkande inte tittar på, tittar då Sverige deltar eller tittar på även om Sverige inte deltar. **Grön**= majoriteten kollar även om Sverige inte är med, **gul**= majoriteten kollar bara om Sverige är med, **röd**= majoriteten kollar inte.

	Ser aldrig	Ser om Sverige är med	Kollar även om inte Sverige är med
Badminton	7	1	1
Bandy	1	1	7
Basket	7	1	1
Biljard	7	0	2
Bordtennis	2	6	1
Boxning	1	4	4
Brottning	4	5	0
Curling	2	7	0
Cykling	6	1	2
Dart	5	0	4
Fotboll	1	2	6
Friidrott	1	2	6
Fäktning	7	2	0
Golf	6	1	2
Gymnastik	5	0	4
Handboll	1	4	4
Innebandy	8	0	1
Ishockey	1	5	3
Kanot	4	4	1
Konståkning	4	0	5
Längdskidåkning	1	4	4
Motorsport	3	0	6
Orientering	8	0	1
Rodd	7	2	0
Rugby	8	0	1
Segling	7	1	1
Simning	3	5	1
Skidskytte	0	4	5
Skridskoåkning	5	3	1
Skytte	5	4	0
Slalom	3	4	2
Tennis	1	5	3
Volleyboll	5	2	2
Summa	136	80	81

Ganska många angav alltså patriotiska orsaker till varför de tittar på en del sporter. Kanske likt den plötsliga vurmen för slalom då Ingemar Stenmark stod på topp i början av 1980-talet. En jämförelse (tabell 2) mellan ett urval av svenska framgångar och data från en betydligt större studie av Svenskars favoritsporter (sponsor Insight AB 2009), tyder också på att många främst tittar på sporter där Sverige är relativt bra.

Tabell 2. Urval av Sverige/svenskars framgångar i VM, OS, EM eller annan stor tävling sedan 2003 i de 33 listade sporterna enligt Wikipedia och respektive nationellt förbunds hemsida. Hur populära dessa sporter är enligt en stor studie om svenskars sportintresse². **Grön**= majoriteten av deltagarna i denna studie kollar även om Sverige inte är med, **gul**= majoriteten kollar om Sverige är med, **röd**= majoriteten kollar inte.

Sport	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Intresse ²
Badminton		EM-brons.	-	-	-	-	-	-	-	
Bandy	VM-guld.	VM-silver.	VM-guld.	Guld+silver i VM.	VM-silver.	Guld+silver i VM.	VM-guld.	2 VM-guld.	VM-brons.	20
Basket	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Biljard	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Bordtennis	-	VM-brons.	-	-	-	-	-	-	-	
Boxning	-	-	VM + EM-guld.	-	-	-	-	-	-	
Brottning	VM-guld, VM-silver.	2 VM-guld, OS-silver.	-	-	-	-	Guld+silver +brons i VM.	4 VM-brons.	VM-silver.	
Curling	VM-brons, guld+silver i EM.	VM-guld, EM-guld.	VM-guld, EM-guld.	VM-guld, EM-brons, OS-guld.	-	-	EM-guld.	OS-guld, EM-guld.	VM-guld.	15
Cykling	VM-guld.	-	-	-	-	2 OS-silver.	-	-	-	
Dart	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Fotboll	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Friidrott	2 guld+1 silver+2 brons i VM.	2 VM-guld, 3 guld + silver i OS.	-	-	VM-guld.	-	-	EM-silver.	-	3
Fäktning	VM-brons.									
Golf	Guld i LPGA-touren.	Guld i LPGA-touren.	Guld i LPGA-touren.	Guld i US woman open.	-	-	Guld i LPGA-touren.	-	-	
Gymnastik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Handboll	-	-	-	-	-	-	-	VM-silver.	-	7
Innebandy	VM-guld.	VM-guld.	VM-brons.	VM-guld.	VM-guld.	VM-silver.	VM-guld.	VM-silver.	VM-guld.	
Ishockey	VM-silver.	VM-silver.	VM-brons.	VM-guld, Guld + silver i OS.	VM-brons.	-	VM-brons.	VM-brons.	VM-silver.	1
Kanot	VM-guld.	OS-guld.	-	-	-	-	-	-	-	
Konståkning	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8
Längdskidåkning	2 guld+1 silver+3 brons i VM.	2 guld+1 silver+3 brons i VM.	-	3 guld+2 brons i OS.	-	-	-	3 guld+2 silver+2 brons i OS.	-	6
Motorsport	VM-brons i speedw., EM-guld i rallycr, VM-guld i enduro.	Guld+silver i VM i speedw.	Guld+silver i VM i speedw.	-	-	-	-	-	-	9
Orientering	Guld+2 silver+3 brons i VM.	3 guld+ 3 silver i VM.	Guld+silver+brons i VM.	Guld+silver+ 2 brons i VM.	VM-brons.	4 VM-brons.	2 VM-silver.	Silver+brons i VM.	3 guld+4 silver+3 brons i VM.	
Rodd				-	-	-	-	-	-	
Rugby				-	-	-	-	-	-	
Segling	VM-silver i starbåt.	Guld + silver VM-silver i 470. OS-brons.	-	-	-	OS-brons.	-	-	-	
Simning	5 silver + 2 guld i EM.	5 guld + 2 silver + 7 brons i EM.	-	3 silver + 1 guld i EM.	-	-	-	3 silver + 1 guld i EM.	-	10
Skidskytte	-	-	VM-silver.	Guld, silver i OS.	Guld+2 silver+brons i VM.	-	Guld+silver +brons i VM.	VM-brons + OS-guld.	Guld+brons i VM.	5
Skridskoåkning	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Skytte	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Slalom	VM-guld.	Guld i världscup.	2 guld + 1 silver i VM, guld i världscup.	Guld+2 brons i OS.	-	-	-	OS-brons.	-	4 (alpint)

². De 20 mest populära sporterna 2009 enligt Sponsor Insight (se artikel nedan), 1= den mest populära sporten.

Patriotismen som allmän orsak förvånar mig inte, men beträffande intervjupersonerna är den egentligen en smula märkligt. Eftersom jag känner majoriteten av intervjupersonerna väl och inte noterar särskilt mycket patriotism för övrigt. En omständighet som skulle kunna vara en förklaring, alternativt ett annat bevis på samma fenomen, är att i media lyfts inte svenskhet fram annat än i tävlingssammanhang. Även om vi i Sverige fortfarande tillverkar en hel del produkter som toapapper, vitvaror, bilar et cetera, används inte ursprunget som ett argument i den svenska marknadsföringen. Med undantag för livsmedel, men även om svenska livsmedel förordas så propagerar ingen i någon större utsträckning för att de skall tillagas på ett "svenskt" sätt. Fast när det gäller tävlingar där svenskar deltar är media väldigt fokuserad på de våras prestationer. Det skrivs, exempelvis enormt mycket mer om Zlatans förehavanden än någon av de utländska spelarna på samma nivå. Detta kanske för att det finns få andra arenor där länder möts på ett någorlunda rättvist sätt. Bortsett ifrån det populära evenemanget Melodifestivalen, vari Svenska framgångar möts av nationell yra.

Nationalism förklarar dock inte allt. Dels eftersom två av våra starkaste sporter, innebandy och orientering, inte förefaller vara särskilt populära att titta på, varken enligt denna studie eller enligt Sponsor insight. Och dels därför att vi verkar gilla konståkning och fotboll trots total avsaknad av verkliga internationella framgångar sedan lång tid tillbaka.

En förklaring beträffande fotboll kan vara att den sporten har visat sig vara de mest spännande av, i vart fall, de största amerikanska bollsporterna (E. Ben-Naim, F. Vazquez, S. Redner (2007) What is the Most Competitive Sport? J. Korean Phys. Soc. 50, 124). Forskarna analyserade resultat från över 300.000 matcher i hockey, amerikansk fotboll, baseboll, basket och fotboll. Deras resultat visade att skrällfrekvensen (den svagare partens chans att vinna) var högst för fotboll, följt av baseball, hockey, basket och slutligen amerikansk fotboll. Anledningen är enkel: det blir som regel mycket färre "poäng" per match i fotboll än i de övriga studerade sporterna, vilket innebär att ett spel i högre utsträckning kan avgöras av ett misstag från något av lagen. Därmed är utgången av matchen mer oviss och följaktligen spelet mer spännande.

I Sveriges största sporttidning (Aftonbladets sportbilaga) dominerar också fotboll ofta utrymmet (tabell 3). Inte nog med att svenska klubbags och fotbollslandslagens insatser analyseras, dessutom diskuteras utländska klubbagsmatcher.

Tabell 3. Grovt sett antal sidor i Aftonbladet sport (slumpvis valda nummer, någorlunda jämnt spridda över årstiderna) utom texten under nedre strecket och spelsidorna. **Grön** = flest sidor den aktuella dagen, **gult** = näst flest. Den 11/9 handlade 13 av de 16 sidorna med ishockey om begravningen av landslagsmålvakten Håkan Liv. Om de sidorna exkluderas dominerar fotbollen även i det numret.

	110729	110911	120124	120316
Badminton	0	0	0	0
Bandy	0	0	0	0
Basket	0	0	0	0
Biljard	0	0	0	0
Bordtennis	0	0	0	0
Boxning	0	0	0	0
Brottning	0	0	0	0
Curling	0	0	0	0
Cykling	0	0	0	0
Dart	0	0	0	0
Fäktning	0	0	0	0
Friidrott	4	0	0	0
Fotboll	4	4	9,8	3
Golf	0,7	0	0	0
Gymnastik	0	0	0	0
Handboll	2	0	2	0,7
Innebandy	0	0	0	0
Ishockey	3	16	2	10
Kanot	0	0	0	0
Konståkning	0	0	0	0
Längdskidåkning	0	0	0	0
Motorsport	1	1	0,2	2
Orientering	0	0	0	0
Rodd	0	0	0	0
Rugby	0	0	0	0
Segling	0	0	0	0
Simning	1,3	0	0	0
Skidskytte	0	0	0	0
Skridskoåkning	0	0	0	0
Skytte	0	0	0	0
Slalom	0	0	0	0,3
Tennis	0	2	1	0
Volleyboll	0	0	0	0

Men inte ens de mest inbitna fotbollskonsumenter jag känner, ser vad som helst bara för det är fotboll. Vad är det som gör en match intressant/underhållande att titta på? För att i någon mån undersöka detta ombads de medverkande ranka några olika fotbollsmatcher (tabell 4). Det kan noteras en del patriotism även bland dessa svar, i vart fall bland de svarande som rankade matcher med svenska herr- och/eller damlandslaget högt. Fast det faktum att de flesta rankade en match med damlandslaget betydligt lägre än en champions league match (där svenska lag aldrig medverkar) eller en match i ett VM som Sverige inte deltar i (då deltar inte ens några svenska spelare), tyder på något i att se på fotboll för en del/många ligger i annat än patriotism.

Tabell 4. Ranka fotbollsmatcher.

Ranka fotbollsmatcher, 1-5, där 5=bäst	Medel rankning	Medverkande nummer								
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
En match med ditt svenska favoritlag	2,3	3	-	1	2	5	2	2	1	2
En match med svenska herrlandslaget	4,3	4	-	5	5	4	4	3	5	4
En match med svenska damlandslaget	2,1	1	-	2	4	1	1	1	2	5
En champions league match	3,1	2	-	4	1	3	5	5	4	1
En match i ett VM som inte Sverige deltar i	3,3	5	-	3	3	2	3	4	3	3

De medverkande ansåg i genomsnitt att de mest underhållande matcherna är sådana där det blir många mål (tabell 5). Trots att fotboll är en ganska poäng-/målfattig sport jämfört med andra sporter samt att utgången, enligt källan ovan, är mer oviss i målfattigare matcher. Därtill blir det ofta fler mål i de betydligt mindre populära, lägsta divisionerna än i de högre (diagram 1). De mest inbitna fotbollskonsumenter av de tillfrågade rankade emellertid samtliga alternativet ”spelarna är samspelade” som den viktigaste faktorn för om huruvida en match är underhållande. Samspelade spelare är tydligen bra på att veta var de har varandra. Vilket gör att attackerna blir rakare och snabbare och därmed spelet mer actionfyllt. Kanske kan meningen med sportkonsumtion för de relativt många som följer europeisk klubb fotboll på toppnivå, utan att ha någon egen eller nationell koppling till lagen, sammanfattas med att sporten i sig är spännande och på den nivån är matcherna mest actionfyllda.

Tabell 5. Ranka fotbollsmatcher.

Ranka fotbollsmatcher, 1-5, där 5=bäst	Medel rankning	Medverkande nummer								
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
Det blir många mål	3,9	5	-	1	5	4	5	2	4	5
Matchen är jämn	3,1	4	-	4	4	2	2	3	2	4
Det blir många frisparkar	1,9	1	-	5	1	3	1	1	1	2
Spelarna är samspelade	3,4	2	-	2	2	5	3	5	5	3
Det är många kända spelare	2,8	3	-	3	3	1	4	4	3	1

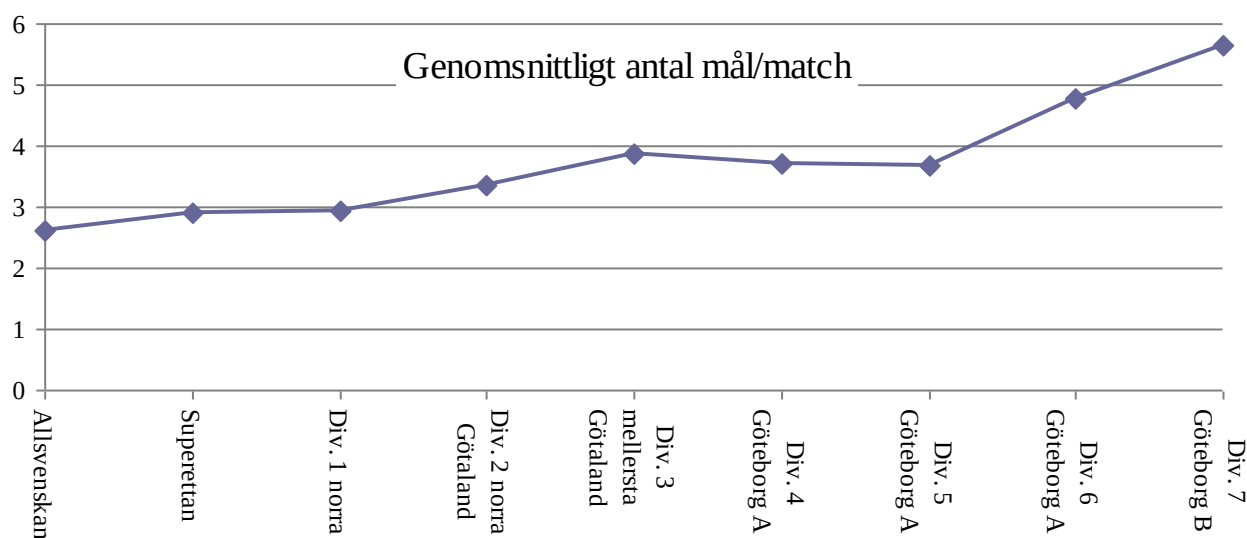

Diagram 1. Det genomsnittliga antalet mål/match år 2011 från allsvenskan neråt i det svenska tabellsystemet.

Meningen med sällskapsdjur

Sett ur människans perspektiv, skulle djuren kunna delas upp i de som inte finns i våra byggnader (vilda djur) och de som stundom gör det (ohyra och tamdjur). Bland ohyran finns djur som är ganska trevliga som ladusvalor och otrevliga dito som kackerlackor och getingar. Tamdjuren innefattar både rena nyttodjur som kor, bin och grisar, rena sällskapsdjur som hamstrar och vandrande pinnar samt de djur som kan vara både nytto- och sällskapsdjur såsom katter, hästar och hundar. Varför lantbrukare har nyttodjur är lätt att förstå, enär de förmodligen utgör en viktig del av deras verksamhet. Och innehavet genererar pengar till det som behövs för att leva. Men de rena sällskapsdjuren och majoriteten av de katter och hundar som finns i Sverige medför bara kostnader (tabell 1a – 1d) och inga intäkter till dess ägare. Därtill ska djuret skötas (tabell 2) och ägaren måste ombesörja att det har sällskap, annars kan denne bli föremål för rättsliga åtgärder på grund av vanvård. Ändå skaffar många sällskapsdjur, varför?

Tabell 1a. Exempel på salupriser för olika djur, enligt de tio första annonserna på Blocket (Stockholmsområdet) där varan bara var djuret utan kringutrustning.

	Medel- pris	Annons nummer									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		(kr/st.)									
Hund	6 400	10 000	3 500	2 500	10 500	5 000	8 500	2 500	2 000	11 000	8 500
Katt	3 273	100	100	800	1 000	330	12 000	8 000	10 000	350	50
Marsvin	272	150	300	150	500	600	150	400	150	50	
Undulat	286	500	150	150	250	350	400	200			
Orm	275	275									
Kanin	200	300	0	200	300	200	0	350	100	299	250
Råtta	70	100	40								
Hamster	147	50	200	200	50	200	150	75	250		
Akvariefisk	17	20	15	15	25	15	15	25	15	10	10

Tabell 1b. Veterinärkostnader (kronor), enligt en veterinärkliniks hemsida.

	Grund-avgift	Vaccination	Pass	Kastrering	Besiktning		Id-märkning	Kloklippning	Avlivning
Hund	540, jourtid 1 390	470-500	550	Hane 2 900, hona 6 100	Besiktning + id-chip + vaccinering per valp: 697	Besiktning vuxen hund: 680	Chip-märkning vuxen hund: 640	170	900, kremering 520
Katt	540, jourtid 1 390	420	550	Hane 690, hona 1 150	Besiktning + id-chip + vaccinering per kattunge: 653	Besiktning vuxen katt: 680		170	600, kremering 260

Tabell 1c. Försäkringskostnad i Agria för veterinärvård beträffande 3 år gammalt djur.

	Hona (kr/år)	Hane (kr/år)	Medellivs- längd (år)	Total försäkrings- kostnad (kr/liv)	Kommentarer
Hund (blandras)	2223	2097	12	26 676	Om det är en tik som lever i 12 år
Katt (blandras/huskatt)	870	814	12-18	13 050	Om det är en hona som lever i 15 år
Kanin	320	320	5-15	3 200	Om den lever i 10 år
Råtta	515	515	2-3	1 545	Om den lever i 3 år
Hamster	320	320	3	960	Om den lever i 3 år

Tabell 1d. Total foderkostnad bortsett ifrån eventuellt hundgodis och dylikt.

	Medellivs- längd (år)	Mat (kr/liv)	Kommentarer
Hund	12	18 944	Om hunden lever i 12 år och ständigt äter Doggy original i den mängd som tillverkaren rekommenderar för en 10 kilos hund.
Katt	12-18	10 693	Om katten lever i 15 år och då bara äter ICA:s eget foder enligt förpackningens rekommendationer.

Tabell 2. Sammanfattning av Jordbruksverkets råd och föreskrifter beträffande hållandet av vissa husdjur. Utöver dessa regler, finns det bland annat regler för vilka djur som över huvud taget får hållas som husdjur och de utesluter en hel del möjliga arter, av olika skäl.

	Utrymme	Utomhusvistelse	Foder och vatten	Allmän skötsel
Hund	Alla hundar ska ha tillgång till en ren, torr och mjuk liggplats där de kan ligga i naturlig ställning. De får inte bindas inomhus, men det är tillåtet att hålla hunden inhängnad. De ska ha lämplig temperatur, luftfuktighet och belysning. Därtill ska de ha tillgång till dagsljus.	Alla hundar behöver daglig motion och regelbunden rastning minst var 6:e timme under dagtid (valpar och äldre hundar ska rastas oftare än så). Hundar som permanent vistas i hundgård ska rastas på annan plats minst en gång per dag. Hundar får inte förvaras i burar annat än vid särskilda tillfällen och de får inte störa/skrämma andra varelser.	Varje dag ska hunden ha lagom mycket allsidig och välbalanserad mat. Om flera hundar får mat samtidigt är det viktigt att alla kan äta i lugn och ro utan att störa varandra.	Hundar är flockdjur. De mår inte bra om de är ensamma. De behöver träffa både människor och andra djur. Det är särskilt viktigt att de får träffa människor flera timmar om dagen och att de aktiveras. Det är inte bra för hunden att vara ensam under en hel dag och inte bli rastad eller på annat sätt aktiverad förrän fram mot kvällen.
Katt	Varje katt ska ha ren, torr och mjuk liggplats där de kan ligga i naturlig ställning, möjlighet att klösa och ställen där de kan gömma sig. Miljön där katter vistas ska ha en lämplig temperatur, luftfuktighet, belysning och dagsljus. Den som har flera innekatter på samma yta måste ha minst en kattlåda per två katter. Om katten vistas ensam på en högt belägen balkong måste den vara försedd med nät eller dylikt.	Katter får inte hållas bundna förutom att det är tillåtet att använda koppel under kattpromenader. Katter får inte förvaras i burar annat än vid transporter och i samband med utställningar och tävlingar.	Katter skall få lagom mycket allsidig och välbalanserad mat och inomhuskatter ska ha fri tillgång till dricksvatten (utomhuskatter ska ha möjlighet att dricka minst två gånger/dag). Om flera katter får mat samtidigt är det viktigt att alla kan äta i lugn och ro utan att störa varandra. Till utekatter bör ställas fram mat minst två gånger om dagen.	Katter mår bra av att träffa både människor och djur. De ska utfodras minst ett par gånger per dygn.
Hamster r m fl	Många arter ska ha tillgång till material som går att fläta samman till ett bo och vissa arter ska ha grävmöjligheter. För att tänderna inte ska bli för långa måste djuren ha möjlighet att slipa dem. Gnagare ska ha burar där botten är täckt med rent och torrt strö-/bomaterial. Marsvin ska ha en burinredning där djuren har möjlighet att söka skydd.	Gnagare får hållas i burar utomhus men aldrig i miljöer där temperaturen understiger 0°C.	Många arter ska ha fri tillgång till foder. Marsvin ska ges daglig tillförsel av vitamin C. När utfodringen förändras (t ex från hö till färskt gräs) ska det för flera arter ske successivt.	Gnagare ska som regel hållas i par eller grupp. En stimulerande miljö är en viktig faktor, för att de ska kunna bete sig naturligt. Djuren bör ha tillgång till anordningar som går att klättra på och krypa under.
Akvarie fisk	Fiskarter som normalt lever i stim bör hållas tillsammans med fiskar av samma art. Vattnet ska ha lämpliga egenskaper för de aktuella arterna. Akvariets geometri ska vara anpassat efter fiskarna och det ska innehålla bottenmaterial och inredning som motsvarar det som finns i fiskarternas naturliga miljö. Minst en sida av akvariet måste vara insynsskyddad och inredningen ska medverka till att ge fiskarna skydd.		Fodret ska vara anpassat för arterna. Det är viktigt att ge fiskarna lagom mycket foder så att de varken blir för feta eller för magra.	Om en fisk blir stressad av eller visar aggressivitet mot andra fiskar, måste ägaren se till att det blir balans mellan fiskarna i akvariet.
Fågel	Bredden på utrymmet där en fågel vistas ska vara minst två gånger fågelns längd, dock minst 45 cm. De flesta burfåglar behöver sittpinnar. Inredningen i buren ska ge fåglarna möjlighet att söka skydd. Badande burfåglar ska ha rent badvatten. Fågelbadet får inte vara djupare än att fåglarna bottnar.	Fåglar alltid ha tillgång till ett utrymme där temperaturen är högre än 0 grader och de skall vara skyddade mot regn och vind samt ha tillgång till skugga under sommaren. Det är tillåtet att använda en så kallad flygsele om den hanteras av en människa och inte fästs på ett fast föremål. Det är inte tillåtet att koppla fast en fågel med hjälp av en fotring.	Ifall flera fåglar hålls tillsammans, ska alla fåglarna kunna nå fodret utan att de hindrar varandra. Burfåglar ska ha fri tillgång till vatten. Fågelarter som har hög ämnesomsättning ska ha fri tillgång till foder. Deras foder måste innehålla tillräckligt med energi för att fågeln själv ska kunna producera värme.	En stimulerande miljö är en viktig faktor för att fåglar ska kunna bete sig naturligt. Miljön i buren ska vara sådan att fåglarna kan sysselsätta sig. Att flyga mellan pinnar, klättra, gnaga på saker eller leta efter mat är exempel på lämpliga aktiviteter för burfåglar.

Tio personer intervjuades om sina erfarenheter av sällskapsdjur. Majoriteten (7 av 10, tabell 3) har eller har haft katt och fem har eller har haft hund. Totalt sett fanns medverkande med erfarenhet av alla de listade typerna av sällskapsdjur, utom ormar. Deras svar om för- och nackdelar med de djurarter de haft (tabell 4), kan grovt sett sammanfattas med att hundar och katter förefaller ha fler/tyngre fördelar jämfört med de övriga.

Tabell 3. De medverkandes sällskapsdjur.

<i>Har du eller din familj haft något av följande sällskapsdjur och i så fall hur många?</i>	Ja	Totalt antal
Stor hund	4	12
Katt	7	39
Marsvin	3	4
Undulat	3	4
Orm	0	0
Kanin	4	7
Råtta	2	2
Hamster	2	4
Knähund	4	8
Akvariefiskar	3	26

- ^{1.} Sju män och tre kvinnor, i genomsnitt var de 46 år gamla (median: 46 år, min - max: 39-56 år). Samtliga hade haft minst två typer av djur i någon av de familjekonstellationer de levte i.

Tabell 4. De medverkandes uppfattning om för- och nackdelar (indelad i kategorier), med djurarter de haft som husdjur. De svarande räknade ofta upp flera för- och/eller nackdelar.

Fördelar	Summa svar	Nackdelar	Summa svar
Stor hund			
Roligt/roliga	3	De löper	1
Sällskap	2	Ska ha mat	2
Söta	1	Ska rastas	3
Mjuka	1	Kan inte vara ensamma för länge	1
Kan ej dölja sina känslor	1		
Knähund			
Gav motion	1	De löper	1
Roligt	3	Måste ha sällskap	1
Sällskap	1	Ska rastas	3
Gosig	2	Svårt att resa bort	1
Enklare än stor hund	1	De ska ha mat	1
Katt			
Gosiga/mysiga	3	Hungriga/tjatar om mat	1
Sällskap	3	Inga nackdelar	1
Roliga	1	Kan störa	1
Personliga	2	Förstör möbler	2
Söta	1	Kattlådan ska tömmas	1
Sköter sig själva	1	Jobbigt när dom dör	1
De är lugna	1	Jobbigt att transportera dom	1
Hemtrevligt	1	Svårt att resa bort	2
Trevligt att umgås med katter	1	Hårar	1
		Måste hålla koll så dom inte springer bort	1
		Tar över sängen	1
		Kan inte vara ensamma för länge	1
Marsvin			
Inga fördelar/vet ej	2	Mycket besvär i förhållande till vad de ger	1
Lite sällskap	1	Bajsar mycket	1
Vet ej	1	Vet ej	1
Undulat			
Ganska roliga	2	Bajsar överallt	1
Ej allergena	1	Skräniga	2
Sällskap	1	Får aldrig ha öppet	1
Kan lära sig prata= kul	1	Måste passas/skötas	1
Kanin			
Inga fördelar/vet ej	3	Osociala	1
Söta	1	Mycket besvär i förhållande till vad de ger	1
		Svårt att resa bort	1
Råtta			
Inga fördelar/vet ej	1	Mycket besvär i förhållande till vad de ger	1
Kul att leka med	1	Är igång på nätterna	1
Små i maten	1	Buren ska rengöras	1
Hamster			
Inga fördelar/vet ej	1	Mycket besvär i förhållande till vad de ger	1
Kul att leka med	1	Är igång på nätterna	1
Små i maten	1	Buren ska rengöras	1
Akvariefiskar			
Vackert	2	Ska skötas	2
Inga fördelar/vet ej	1	Mycket besvär i förhållande till vad de ger	1
Lite kul att följa	1		
Ger ej allergi	1		

Trots att de medverkande listade ungefär samma fördelar för katter som hundar och trots att hundar behöver rastas (vilket i mina ögon är vansinnigt tråliga promenader eftersom hundar ideligen ska stanna och lukta på lyktstolpar och dylikt), väljer många att skaffa hund framför att skaffa katt. Det skulle kunna bero antingen på att katternas nackdelar är ännu större eller på att hundens fördelar är tyngre.

Fast utöver de nackdelar som nämndes av de intervjuade (tabell 4) har jag själv noterat ytterligare nackdelar med hundar:

1. De är dyrare i allt från inköp, idrifttagning till foder och veterinärvård/försäkring samt slutligen kremering.
2. Många hundar stör grannar och/eller omgivningen genom att ideligen skälla på allt och alla.
3. Hundar luktar illa när de är blöta.
4. De smutsar ner inredningen med hår och lort, som de skakar ur pälsen.
5. De kräver omfattande fostring för att fungera som önskat.

Således måste de anse att hundar har någon/några väldigt tunga fördelar jämfört med katter. En fördel som lyfts fram i litteratur där hundar medverkar är att de ger kärlek, se nedanstående citat ur **Kärlekens psykologi** av **Natahaniel Branden**:

”Nästa händelse som var så avgörande för mitt tänkande inträffade en eftermiddag några månader senare när jag satt på golvet och lekte med min hund, en trasselsudd till foxterrier som hette Mutttnik.

Vi fintade och boxade lekfullt varandra. Jag var fascinerad över att Mutttnik i så hög grad verkade förstå att mina avsikter var lekfulla. Hon morrade och högg och slog tillbaka men var hela tiden så mjuk i sina rörelser att man klart kunde se det totala och orädda förtroende som låg bakom. Händelsen var inte ovanlig och de flesta hundägare känner till den. Men plötsligt slogs jag av en tanke: jag ställde en fråga till mig själv som jag aldrig tidigare ställt: Varför har jag så roligt? Vad är det som ger upphov till min glädje och vad består den av?

Jag insåg att min reaktion delvis berodde på den glädje jag fick av att betrakta den sunda självhävdelser hos en levande varelse. Men det var inte det som i första hand orsakade min reaktion. Det var i stället själva samspelet mellan hunden och mig själv, känslan av att samspela och kommunicera med ett levande medvetande.

Om jag betraktade Mutttnik som en automat utan medvetande och uppfattade hennes handlingar och reaktioner som uteslutande mekaniska skulle min glädje försvinna. Det var medvetandet som var den viktiga faktorn.

Sedan tänkte jag än en gång på hur det skulle kännas att vara strandsatt på en öde ö. Där skulle Mutttniks närvaro ha en oerhörd betydelse för mig, inte därför att hon skulle betyda särskilt mycket för min fysiska överlevnad, utan därför att hon skulle ge mig en form av kamratskap. Hon skulle vara en medveten varelse som jag kunde samspela och kommunicera med - precis som jag gjorde nu. Men varför är detta värdefullt?

Med stigande iver insåg jag att svaret på denna fråga skulle förklara mycket mer än tillgivenheten för ett sällskapsdjur. 1 denna fråga fanns också den psykologiska princip som ligger bakom vår längtan efter mänskligt sällskap - den princip som skulle förklara varför en medveten varelse letar upp och värdesätter andra medvetna varelser, varför ett medvetande har värde för ett annat medvetande.

När jag kommit fram till svaret kallade jag det "Mutttnik-principen" efter den situation där jag upptäckte det. Låt oss nu titta på denna princip.

Min glädje över att leka med Mutttnik blev begriplig när jag beaktade det självmedvetande hon utstrålade i den respons hon gav mig. Från det ögonblick jag började "boxas" med henne, svarade hon på ett lekfullt sätt; hon visade inga tecken på att känna sig hotad; hon utstrålade en känsla av förtroende och glädje och glad upphetsning. Om jag knuffade eller slog till ett dött föremål, skulle det inte reagera på mig, det skulle inte ha möjlighet att förstå innebörden i mina handlingar, uppfatta mina avsikter eller att styra sitt beteende efter detta. Det är enbart mellan levande varelser som denna form av kommunikation och reaktion är möjlig. Effekten av Mutttniks agerande var att jag kände mig synlig, jag kände mig psykologiskt synlig (i någon utsträckning). Mutttnik reagerade på mig som om jag vore en person, inte ett mekaniskt objekt. Och i detta händelseförlopp märkte jag sedan att även jag själv blivit synligare. Jag kom i kontakt med en lekfull sida av min personlighet som under många år varit ordentligt undanstoppad. Samspelet innehöll alltså en stor del självupptäckt, något som jag strax kommer att återvända till. Här vill jag betona något viktigt, nämligen att Mutttnik reagerade på mig som person på ett sätt som jag ansåg vara objektivt riktigt: Hon reagerade i enlighet med min uppfattning om mig själv och det jag förmedlade till henne. Hade hon reagerat med rädsla och en krypande hållning, skulle jag ha känt att hon missförstod mig, och då skulle jag inte ha känt samma glädje.”

Kanske förklarar denna text vitsen med att skaffa hund och eventuellt gäller det i någon mån även katter, men inte djur som i liten grad interagerar med oss människor, såsom kaniner och i ännu lägre grad: akvariefiskar.

Bruksanvisningar för tillvaron ger vägledning och allmänbildning för att använda den största gåvan vi fått, alltså livet självt. Framför allt för allmänbildningens skull, innehåller bruksanvisningarna en sammanfattning av hur alla världens stater uppkommit och utvecklats (se Statshistoria och Utvecklingen i Sverige under 1900-talet). Än idag skiljer sig dock olika länder åt i fråga om demokratiska rättigheter, religion, ekonomi, klimat med mera. Dessa skillnader analyseras och beskrivs i Skillnader mellan länder. Dagens politik sammanfattas i Styrsa fastighetsägarförening och Politiska ideologier. Hur vår tillvaro utvecklats från stenåldersmänniskans enkla omständigheter till nutidsmänniskans betydligt mer avancerade dito beskrivs i Lekar på 1800-talet, Teknik-, Mat- & dryckes- samt Underhållningshistoria. För den som vill lära sig att behärska matlagningskonsten finns kapitlet Snabbkurs i matlagning. Den kulinariskt intresserade läsaren kan även läsa om de idag så vanliga pizzeriorna och dessas historia i Sverige (Pizzerior i Stockholm), om godisets utveckling och innehåll (Smågodis), eller om de droger som vi gillar att stoppa i oss (Populära droger). Någon gång i livet kan kapitlen om riskanalyser, användarvänlighet och bruksanvisningar samt ergonomi behövas. Alla som äger en bostadsrätt eller villa bör läsa Småskalig fastighetsförvaltning, för att lära sig hur huset ska skötas. För er som inte ännu har någon bostad finns kapitlet Fixa bostad i Stockholm. Matematik och de naturorienterade ämnena avhandlas i kapitlet Matematik. Emedan skolämnet Svenska redovisas i kapitlen: Tokigheter i Svenskan, Om ordspråk, Meningen med poesi samt Snabbkurs i författarkonsten. Grunden i några utländska språk får den som läser kapitlet Snabbkurs i språk. Bättre på att samtala, ragga och ha sex blir förhoppningsvis den som läser motsvarande kapitel. Kapitlen: Vad är kärlek, Prestige, Vad är normalt, Människors egenskaper, Skillnader med åldern, Den logaritmiska människan, Pappa är galen, Meningen med kläder/sportkonsumtion/sällskapsdjur/bildkonst förklarar och beskriver viktiga fenomen i tillvaron. Yrkesmässig vägledning bibringas alla läsare av Guide i brott/Arbetslivet och Arbetsmiljö. Om att bli rik beskriver hur det går till och diskuterar varför. Därutöver finns här och där allmänna råd på vägen genom livet.